TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE YÜKSEK ÖĞRETİM (1920-1950)

(Yüksek Lisans Tezi)

Fikri MERTAYAK

Eskişehir-1994

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE YÜKSEK ÖĞRETIM (1920-1950)

(Yüksek Lisans Tezi)

Fikri MERTAYAK

Danışman: Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

Eskişehir - 1994

ÖZET

Cumhuriyet Türkiye'si, eğitimin hemen her aşamasında yaklaşık seksen yıllık bir geleneğin ürünü olan kurumları Osmanlı Devletinden devralmıştır. Başlangıç yıllarında kısa bir duraksamadan sonra Türk eğitiminin temel ilkeleri saptanmıştır. Bu temel ilkelerin başında eğitimin ulusal, rasyonel, yararcı (pragmatis) ve işlevsel olması belirlenmiştir. Bu bağlamda cumhuriyetin kendi yapısının ilkelerine uygun ve çağdaş eğitim kurumlarını oluşturmaya bağlanmıştır. İlk aşamada, asırlardır halkının eğitiminin geri kalmasını nedenleyen engeller yok edilmiştir. Bu amaçla da, önce eğitim birliği sağlanmış ardından okumayı kolaylaştırmak için kendi dil yapısına en uygun yeni bir ABC'nin kullanımı gerçekleştirilmiştir. Bu temel değiştirimleri, eğitim kurumlarının yapısal değiştirimleri izlemiştir.

Cumhuriyet dönemindeki yüksek öğretim kurumlarını iki ana grupta incelemek olanaklıdır. Bilim ve bilgi üreten yüksek öğretim kurumları, mesleğe yönelik eğitilmiş insan gücünü yetiştiren eğitim kurumları. Birinci grubu üniversiteler, ikinci grubu ise meslek yüksek okulları oluşturur. Bu iki grubu da ayrıca, kendi arasında sivil ve askeri yüksek öğrenim kurumları olarak ayırmak olasıdır. Meslek insanını yetiştiren kurumlar kendi içinde yeniden yapılandırılırken çağın ve Türkiye'nin yeni gereksinimlerine uygunluk sağlamak için

Osmanlı Devletinden devr alınan İstanbul Darülfünunu da (üniversitesi) 1933 yılında yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye Üniversiteleri bağlamında bütünüyle yeniden yapılanma ve Ankara Üniversitesinin kurulması ise 1946 yılı Üniversiteler Yasasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu reformla üniversitelerin tüm organları yasal dayancaya kavuşturulurken, bu kurumlara çağın gereği; araştırma yapan,bilgi üreten ve öğrenim veren, tüzel kişilikli bilimsel ve mali özerkliğe sahip çağdaş kimliği de verilmiştir.

ABSTRACT

Republic of Turkey has taken over the institutions at all levels of education which were the products of an eighty-year tradition. In the early years of Turkish Republic, the basic principles of Turkish education system have been determined after a short period of recession. The priority among these principles was given to education being national, rational, pragmatic and functional. Consequently, the educational institutions have been founded in accordance with the principles of the republic. As a first step, the abstacles which prevented the people from having a good education for canturies have been surmounted. Therefore, the priority has been given to establish educational stability throughout the country and the most suitable alphabeth, which is close to the structure of the language, was adopted based on the Roman alphabeth. These basic reforms have preceded the structural reformation of the educational institutions.

It is possible to study the higher education institutions founded in this period in two main groups; higher education institutions which focuson physical and social sciences and those which focus on vocational training. The former consists of universities and the latter of vocational schools. Both groups can also be divided as civil and military higher education institutions within themselves. While vocational institutions have been reformed, İstanbul Darülfünun (university), which was established during ottoman Empire, was rearranged in 1933 in order to meet the requirements of the Republic of Turkey and the modern times.

Turkish universities were coupletely reorganized and Ankara University was founded by the law of universities in 1946, By means of this law, all the administrative and educational sections of the un ersities have been put under a legal guarantee. At the same time, these universities have gained a Contemporary identity which is open to researches, leads to new knowledge and training, and which is judicial, and financially and scientifically independent.

KISALTMALAR

A.A.M.D.	:	Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.
a.g.d.	:	Adı geçen dergi
a.g.g.	:	Adı geçen gazete
A.S.D.	:	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
A.T.T.B.	:	Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri
C.	:	Cild
S.	:	Sayı
s.	:	Sahife
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZbC.	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
V.d.	:	Ve devamı
y.a.g.y.	:	Yukarda adı geçen yapıt
y.a.g.m.	:	Yukarda adı geçen makale

İÇİNDEKİLER

Sayfa

1. GİRİŞ..... 1

2. OSMANLI DEVLETİNDEN DEVRALINAN YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARI..... 10

2.1. Mesleğe Yönelik Yüksek Okullar..... 10

2.1.1. DARÜLMUALLİMİN (ÖĞRETMEN YETİŞTİREN KURUMLAR)..... 10

2.1.2. HALKALI ZİRAAT MEKTEBİ..... 30

2.1.3. ORMAN MEKTEBİ VE MAADİN MEKTEBİ.. 35

2.1.4. MEKTEB-İ MÜLKİYE..... 40

2.1.5. HUKUK MEKTEBİ..... 49

2.1.6. SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ..... 59

2.1.7. TİCARET MEKTEBİ..... 63

2.1.8. HENDESE-İ MÜLKİYE (MÜHENDİS) MEKTEBİ..... 67

2.1.9. MEKTEB-İ TIBBIYE-İ MÜLKİYE..... 75

2.1.10. MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ..... 80

2.1.11. ECZACILIK MEKTEBİ..... 83

2.1.12. DİŞÇİLİK MEKTEBİ..... 87

2.2. Bilimsel Çalışmalar Yapmağa Yönelik Yüksek Öğretim Kurumları 89
2.2.1. DARÜLFÜNUN 89
2.2.2. İNAS DARÜLFÜNUNU 108
2.3. Askeri Yüksek Okullar 109
2.3.1. MÜHENDİSHANE-İ BAHRİ HÜMAYUN 109
2.3.2. MÜHENDİSHANE-İ BERR-İ HÜMAYUN 117
2.3.3. HARP OKULU 124
2.3.4. ERKAN-I HARBİYE OKULU 133
2.3.5. MEKTEB-İ TIBBİYE-İ ASKERİYE 138
(ASKERİ TIBBİYE) 138
2.3.6. GÜLHANE ASKERİ TABABET TATBİKATI MEKTEBİ VE SERİRİYATI 148
3. YENİ TÜRKİYE DEVLETINDE YÜKSEK ÖĞRETİM 155
3.1. Eğitimin Dayandığı Temel İlkeler 155
3.1.1. EĞİTİMCİ VE DÜŞÜNÜRLERİN GÖRÜŞLERİ .. 155
3.1.2. YENİ TÜRK DEVLETİNDE EĞİTİM GÖRÜŞÜ, TARTIŞMALAR VE GELİŞMELER 163
3.1.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİMDE SAPTANAN TEMEL İLKELER 182
3.2. Cumhuriyet Döneminde Açılan Yüksek Öğretim Kurumları 208
3.2.1. ARAŞTIRMA ENSTİTÜLERİ 208
3.2.1.1. Yüksek Ziraat Enstitüsü 208
3.2.1.2. İnkılâp Tarihi Enstitüsü ... 211
3.3.2. SİVİL MESLEK YÜKSEK OKULLARI 213
3.3.2.1. İstanbul Yüksek Mühendis Okulu 213
3.3.2.2. Teknik Okul (İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi) 215
3.3.2.3. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 217
3.3.2.4. Yüksek Denizcilik Okulu 222

3.3.2.5. Gazi Terbiye Enstitüsü 225
3.3.2.6. Eğitim Enstitüleri 230
3.3.2.7. Yüksek Öğretmen Okulları ... 237
3.3.2.8. Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu 244
3.3.2.9. Yüksek Köy Enstitüsü 248
3.3.2.10. Teknik Öğretmen Okulları (Kız-Erkek) 251
3.3.2.11. Ankara Devlet Konservatuvarı 259
3.3.2.12. Ankara Hukuk Mektebi 265
3.3.3. İÇ VE DIŞ GÜVENLİĞİ İLGİLENDİREN ASKERİ MESLEK YÜKSEK OKULLARI 274
3.3.3.1. Kara ve Hava Harp Okulu 274
3.3.3.2. Deniz Harp Okulu 281
3.3.3.3. Harp Akademileri 283
3.3.3.4. Jandarma Subay Okulu 287
3.3.3.5. Polis Enstitüsü 288
3.3.3.6. Gülhane Askeri Tıp Akademisi 290
3.3.4. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİNİN KURULMASI .. 294
3.3.4.1. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 316
3.3.4.2. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 321
3.3.4.3. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 322
3.3.4.4. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi 327
3.3.4.5. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi 329
3.3.4.6. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 336
3.3.5. İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİNİN KURULMASI 338
3.3.6. ANKARA ÜNİVERSİTESİNİN KURULMASI 343
3.3.6.1. Ankara Hukuk Fakültesi 357
3.3.6.2. Ankara Ziraat Fakültesi 363

3.3.6.3. Ankara Veteriner Fakültesi . 368
3.3.6.4. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 373
3.3.6.5. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi 381
3.3.6.6. Ankara Tıp Fakültesi 385
3.3.6.7. Ankara Fen Fakültesi 389

4. SONUÇ 393
5. KAYNAKÇA .....i-

1. GİRİŞ

Eğitim, salt bir insanın yaşamı sürecinde ondan ayrılmayıp; insanlık tarihiyle birlikte süregelmiş, insan yaşamının temel bir ögesidir. Bu boyutun hepimizce bilinen bir tanımı vardır. Eğitim ve öğrenme beşikte başlayıp mezara dek sürer. Bireyin doğa ile uğraşımında, ulusların varlığının devamında, eğitim ve bilmenin, dolayısıyla öğrenmenin ana öge olduğu gerçeğini bugün bilmeyen yoktur. İnsanın gelişimi salt kalıtımla değil, herşeyden önce gelenekle belirlenir. Bu gelişimi aktaran süreç de eğitimdir. Eğitim, bireyi, kendi öz varlığında, bütünün öz varlığını kavrayıp öğrenmeye götürür. Belli bir yerde çakılıp kalmaktan kurtarır. Birey için; kendi gerçekleriyle özdeşleşen dünya ne denli açık ve yoğun olursa, insan, o ölçüde kendi kendisinin olma olanağını bulur. Eğitimin genel ereği çocuğun, bireyin, ruh, beden ve bellek yeteneklerini geliştirme, topluma göre yetiştirme san'atıdır. Bunda da geçmişin organize bilgi ve deneylerini verme, yenilerine hazırlama yöntemi egemen olmalıdır... Bu ise bizi, toplumların yaşam ve gelişmesinde temel kaynak olan eğitim olgusunun sürekli değişmeye, kendini yenilemeye zorunlu olduğu gerçeği noktasına getirir.

"İnsan okul için değil, yaşam için öğrenmelidir" diyen Seneca'dan, "çocuk ne hekim ne asker ne din adamı olmalı; önce insan olmalıdır" görüşünü savunan J.J. Rousseau'ya

gelenek dek Batı Dünyası, eğitim-öğretim alanında kazandığı düşünce birikimive deneyimini 19. yy'da daha da geliştirirken bizde bu alandaki tutarlı görüş ve çalışmalar ancak Tanzimat'tan sonra söz konusu olabildi.

Buna karşılık Osmanlı toplumsal düzenine ve devlet yapısına özgü eğitim-öğretim kurumlarında başka konular uzun zaman tartışıla gelmiştir. Sözgelimi; Medrese çevrelerindeki Akılcılık-Nakilcilik tartışması Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına dek süren son derece anlamsız çekişmelerin başında yer almıştır. Bu bağlamdaki iki tezden Akılcı görüş 15 ve 16. yy'larda ağır basarken, zamanla Nakilcilik tutunmuştur. Daha da kötüsü, bu görüş olanca bağnazlığıyla osmanlı eğitiminde Nassîlik'i (Tanrının yardımıyla üstün gelme ilkesini) yerleştirmiştir(1). Bunun sonucu ise, bilim, düşünce ve öğretim etkinlikleri belli kaynakların ve değişmez görüşlerin çıkmazında kaldı. Deneyselliğin ve eleştirinin yer almadığı Aristo mantığına göre medrese eğitimi ile, Şeriat'a göre ümmet terbiyesi sürüp gitti.

"Her toplumda eğitim sistemi, a) kültür-değer-ideoloji, b) bilgi, c) hüner aktarımı sağlayarak" toplumsal biçimlenmenin yeniden üretilmesinin en köklü çıkış noktalarından birini oluşturur. Burada hemen anımsanmalıdır ki toplumsal düşüngü (ideoloji), bilgi ve beceri aktarımı, salt eğitim kurumları bağlamında yer almaz. Aileden işyerine, meslek örgütlerine dek uzanan kurumlar ve disiplinler zinciri içinde birbirini tamamlayarak gerçekleşir. "Bir toplum yapısal bir dönüşüm geçirirse, onun eğitim sistemi de yeni yapının yeniden üretilmesini sağlayacak" bir biçimde dönüşüme uğrar(2). İşte Osmanlı İmparatorluğu da 19. yy. da böyle bir

---

(1) Necdet Sakaoğlu, "Eğitim Tartışmaları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.478.

(2) İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.456.

değişim sürecine girmiştir. Buna bağlı olarak da devlet ve toplumsal yapının değişimine uygun yeni bir eğitim yapılanmasını başlatacaktır. Padişah III. Mustafa, III. Selim, III. Mahmut, Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinin eğitim alanındaki yenileştirme ve yeniden yapılandırma girişim ve çabaları söz konusu dönüşümün sağlanması içindir. İlk aşamada askersel eğitim alanında başlatılan girişimler giderek osmanlı toplumsal yapısını da belli bir oranda etkileyecek eğitim önlemlerinin alınması biçiminde sürdürülmüştür. Bu girişimler, yönetim kadrolarından başlatılarak tabana doğru yayılma çabası içinde devletin eğitim olayını kendi görevleri arasında görmesi biçiminde osmanlı için çok önemli sayabileceğimiz bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

Her ulusun eğitiminin dönüşümü, değişik zaman dilimleri içinde başlamış olsa da; değişime uğrayan ana yapılarında bir birine benzerlikler görülür. Bizdeki bu dönüşümün üç temel ekseni vardır. Birincisi eğitim üstündeki dini denetimin zayıflatarak kaldırılması ya da laikleştirilmesidir. İkincisi, dilin ve yazının reforma uğratılmasıdır. Dilin ve yazının yeniden düzenlenmesinde iki güdü kendisini açıkca belli eder. Birincisi eğitimi yaygınlaştırmak için kolay okuma-yazma öğrenmenin sağlanması yanında geniş halk kitlelerine bunu kullanabilme olanaklarını ve ortamını sağlamaktır. Bunun da sağlanabilmesi için dilin; özellikle halkın kullandığı dilin öne çıkarılarak, seçkinlere özgü yazı dilinin bırakılmasını, geniş kitlelerin kullandığı dilin benimsenmesini gerektirecektir. Dildeki bu dönüşüm yeni bir ulusçuluk düşüngüsünün (ideolojisinin) geliştiği dönemde ve bu düşüngüyü yayanlarca yapılması, bu dönüşüme ulusalcı bir öz kazandırmıştır.

Bu dönüşümün üçüncü ekseni, daha çok eğitim teknolojisine ilişkindir. Az sayıda ve seçkinlere özgü kalan eğitimden daha çok, yeni orta sınıfların yetiştirilmesine yönelik çok sayıda kişinin eğitimine geçmek gerekiyordu.

Bu da, öğretmen-öğrenci arasında bire bir ilişkiye dayanan eğitim sisteminden bir öğretmen, çok öğrenci arasındaki bilgi iletişiminigerçekleştiren eğitim sistemine geçilmesi demektir. Bu anlayışta ise, sınıf, kara tahta ve sıra ortaya çıkmaktadır. Hatta bu araç ve gereçler eğitimin simgesi durumuna gelmiştir(3).

Her ne denli Tanzimat Fermanı'nın içeriğinde eğitime ilişkin ilkeler yer almasa da eğitim örgütlenmesinde önemli değişiklikler getirmiştir. Bunda da en büyük etkenin Tanzimat'ın yönetimde ortaya çıkardığı dönüşümlerdi. 1838'de klasik Osmanlı düzeninin "divanı" kaldırılarak yerini Avrupa örneklerinde görülen "hükümet" alınca, Osmanlı sivil bürokrasisi de doğmaya başlamıştır. Bunun yanısıra Tanzimat'ın Osmanlı yönetimine getirdiği, salt sivil bürokrasinin oluşumu olmamış; Osmanlı yönetimini merkezileştirmeyi de amaç saymıştır(4). Ayrıca burada varılmak istenen nokta örgütlenme biçimi sorunu olarak kalmamış; bir altyapı sorunu olarak da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda devlet gelişen dünya karşısında teknolojik yenilikleri de, tüm karşı konulma tehdit ve tehlikelerine karşın yapmak durumundaydı. Devletin bu tür işlevleri de üslenmeye başlaması, bu işlevlerine ilişkin eğitim kurumlarını geliştirme sorununu da ortaya çıkarmıştır. Tanzimat'ın ortaya çıkardığı bu sorunlar, daha çok bugünkü ortaöğretim düzeyindeki eğitim kurumlarının geliştirilmesini zorlamıştır.

1856 Islahat Fermanı'nda eğitimle ilgili hükümler yer alır. Fermanda, Osmanlı toplumunda tüm milletlerin isterlerse okul açabilmelerine izin verirken, "Devlet-i Aliyye'nin mekâtib-i askeriye ve mülkiyesi" tüm Osmanlı teb'asına (müslüman olmayanlara) açılmaktadır. Buna karşılık imparatorluk içindeki eğitimin Padişah tarafından seçilecek bir karma "Meclis-i Maarif'in denetimi altında olması koşulu getiriliyordu. Islahat Fermanı'ndaki eğitimin merkezi bir denetim

---

(3) Tekeli, y.a.g.m., s.460.

(4) Tekeli, y.a.g.m., s.466.

altına alınma isteği 1857'de "Maarif-i Umumiye Nezareti"nin kuruluşuyla daha bir güçlü olarak ortaya çıkmıştır. Bu ise eğitim işlevinin hükümet içinde ilk kez yer alması demektir. Artık eğitim 16. yy. Osmanlı toplumunda olduğu gibi "vakıf" kuruluşlarının eline bırakılabilecek bir işlev değildir. Devletin önemli ve merkezi işlevlerinden biri olarak görülmeye başlanmıştır.

Ülkede yüksek öğrenim sorununun gündeme getirilmesi ise Tanzimat'ın ünlü üçlüsü Âli Paşa, Fuat Paşa ve Cevdet Paşa tarafından olmuştur. Fakat aralarında görüş farkları vardır. İlk ikisi Batı modelinin alınmasını önermekteydi. Cevdet Paşa ise medresenin kurtarılmayacağı bilincinde olmasına karşın, biraz ondan biraz da Batı'dan bir sentez düşünmekteydi. 1845'de bir eğitim izlencesi hazırlamak üzere kurulmuş olan "Meclis-i Maarif-i Muvakkat" tarafından, bir Darülfünun ile "Encümen-i Daniş" (Akademi) bilim kurumlarının oluşturulmasına karar verilmiştir. Darülfünun'un açılması geçikince Meclis-i Maarif adı geçen encümenin kurulmasını öne alarak kuruluşu 1851'de gerçekleştirdi(5). Kırk üyesi asıl, kırk üyesi ise dışardan çalışacak şekilde görevlendirilen Encümen-i Daniş'in görev ve sorumluluk işlevi ise Cevdet Paşa tarafından hazırlanan öneriler doğrultusunda saptanmıştır. Böyle bir akademinin kurulmuş olması medresenin ilmiye sınıfına indirilmiş yeni bir darbe(6) olmasına karşın uzun ömürlü olmamış Encümen Kırım Savaşından önce dağılmıştır.

Âli ve Fuat Paşa'lar bu kez yeni bir akademi kurma girişiminde bulundular. 1862'de "Cemiyet-i İlmiyye-yi Osmaniyye" kuruldu. Cemiyetin, Mecmua-i Fünun adında bir de süreli yayını vardı ve burada halka bilimsel gelişmeler tanıtılıyordu. 1862-1865 arasında Cemiyet, ilerideki üniversitenin temeli olacağı düşüncesiyle doğabilimleri konusunda

---

(5) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.479.

(6) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s.178.

halka açık dersler veriliyordu. Bu gibi yüzeysel denemelerin Türkiye'de bilimsel kurumlaşma için kötü bir başlangıç olduğunu burada vurgulamak gerekir. Sözgelimi bu denemelerden ancak 40 yıl sonra kuruluşu tamamlanan ve sürekli hizmet vermeye başlayan Darülfünun bilimsel araştırma yapılan bir kurum konumuna gelemedi.

1860'lı yıllarının sonu eğitim sisteminde parça parça ortaya çıkmış olan gelişmelerin sistemleştirilmesi, denetim altına alınması yılları olmuştur. 1869'da Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında düzenlenen "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"yle Osmanlı Eğitimini uzun yıllar yönlendirecek bir sistem oluşturulmuştur. Kemal Paşa'nın başkanlığında, Sadullah Paşa, Dadyan Artin Efendi, Recai Zade Ekrem Bey, Ebüzziye Tevfik Bey, Mehmet Mansur ve Dragon Trankoff Efendilerden oluşan Şura-i Devlet Maarif Dairesince hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Fransız eğitim sisteminin etkisi altında hazırlanmıştır(7).

Osmanlı Eğitim Tarihinde "Darülfünun" adı ilk kez bu nizamnamede geçmektedir. Her ne denli Darülfünun'un süreli eğitime geçebilmesi ancak 1900 yılında Sadrazam Sait Paşa'nın telkinleriyle dördüncü denemede gerçekleştirilmiş ise de, ülkedeki yüksek öğrenim gereksinimini karşılayan bir çok okulun açıldığını görmekteyiz. Örneğin; Ziraat Mektebi (1847), Darülmuallimin (1848), Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye (1866), Orman Mektebi (1872), Maadin Mektebi (1874), Hukuk Mektebi (1878), Sanayi Nefise Mektebi (1879), Ticaret Mektebi (1882), Hendese-i Mülkiye (Mühendis Mektebi) (1883), Mülkiye Baytar Mektebi (1887), gibilerini sayabiliriz.

1908 İkinci Meşrutiyetle ülkeye gelmiş olan canlı siyasal yaşantı içinde eğitim sorunları da önemli bir yer tutmuştur. Eğitime ilişkin izlenecek yollarla ilgili sorunlar ve eğitim düşüngüsü (felsefesi), siyasal gündemde ön planda tartışılan konular arasında yer almıştır. Örneğin Emrullah

---

(7) Tekeli, y.a.g.m., s.469-470.

Efendi'nin ünlü Tûğbâ ağacı nazariyesi Satı Bey'le Ziya Gökalp arasında çocuğun bir birey olarak mı, yoksa toplumun bir öğesi olarak mı eğitilmesi gereği konusundaki tartışmalar siyasal gündemde her zaman ilgi toplamıştır. Maarif Nazırı Emrullah Efendi "Maarif, Tûğbâ ağacına benzer" sözüyle, eğitimde yeniden düzenlemelere ilk öğretimden değil, yüksek öğretimden başlamak gerektiğini savlamasına karşın uygulamalarında tüm eğitim aşamalarında yeniliklere yöneldiği gözlenir. Bu arada "Tevhid-i Tedrisat" (öğretimin birleştirilmesi) yolunda adımlar atılırken, eğitimin ulusallaşması için de çalışmalar yapılmıştır. Hatta yine bu dönemde Arap harflerinde bazı değişiklikler yapılarak okuma-yazması daha kolay öğrenilen bir ABC girişimi de yapılmıştır. Ulusculuk akımının gelişmesi ve kadınların eğitiminin yaygınlaştırılması İttihat ve Terakki döneminin önem verilen konuları arasındadır. Öz bir değerlendirme yapılırsa, bu dönemi Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen eğitim atılımına ilişkin düşüncelerin geliştiği ve denendiği bir hazırlık evresi olarak niteleyebiliriz.

1908 sonrasında İttihat ve Terakki ile birlikte gelen siyasal ve ideolojik tutumlar, yüksek öğretime hemen yansımıştır. Örneğin: 1909 yılında Hendese-i Mülkiye askeri yönetimden ayrılarak Nafia Nezaretine bağlı Mühendis Mekteb-i Alisi konumuna getirildi. İlk öğrenci derneği bu okulda kuruldu. Bu değişmelerden en çok etkilenen de Darülfünun olmuştur. Abdulhamit II. döneminde ikinci plana düşen Darülfünun ön plana çıkarıldı. Darülfünun-ı Şâhane, Darülfûnun-ı Osmanî oldu. Ders izlencesi geliştirildi ve tarih, edebiyat, felsefe dersleri kondu. Öğrencilerden ücret alınması ve kayıt sınırlamaları kaldırıldı. 1912 de Emrullah Efendi bir nizammane ile Darülfünun'u yeniden düzenledi. 1915'te aynı kurumda bir reform yapıldı. Bir inas Darülfunun'u kuruldu. Bu gelişmeler sonrası 1919'da Darülfünun bilimsel özerkliğe kavuşturuldu. Bunların yanında ülkede yeni yüksek okulların açılması, sayılarının artırılması eskiden açılmış olanların geliştirilmesine çalışıldı.

Yeni eğitim sisteminin oluşmasında, Tanzimat'tan İttihat ve Terakki'ye dek uzanan dönemde izlenen doğrultu, medrese'ye dokunmadan çağdaş eğitim kurumlarının kurulmasına çaba harcamak olmuştur.

Tüm bunlara karşın Türkiye Cumhuriyeti, yeterli kurumlaşmaya, kadroya ulaşamamış yaklaşık 80 yıllık bir eğitim geleneğini devralmıştır(8). 1920'lerde Atatürk'ün çizdiği eğitim politikası, sisteme ve mesleğe dayandırılmıştır. "Mektep genç dimağlara insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefli istiklâli öğretmeli, en mühim vazife maarif işleri olmalı, öğretme vazifesi güvenilir ellere teslim edilmeli, muallimlik diğer yüksek meslekler gibi, refah teminine müsait bir meslek haline konulmalı"(9) idi.

Ziya Gökalp'in düşüncesi, "Milli kültürümüzü keşfederek, dinde, ahlâkta, dilde, estetikte, ekonomide nasıl bir kişiliğe sahip olduğumuzu anladıktan sonra kesin bir surette milli eğitim dönemine girmenin doğru olacağı"(10) yönündeydi. Ulusal ve lâik eğitimin öncüsü Mustafa Necati ise eğitimi bir bilim ve uzmanlık işi görmekteydi. Öğretmenliği bir meslek onuruna kavuşturan, Öğretim Birliği yasasını (Tevhid-i Tedrisat) uygulayan, ABC Devrimi ile kitle eğitiminin temellerini atan odur. Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Dağ Yolu'nda "... uhrevi terbiyemiz yerine, hayata bağlı, elinde sanatı olan işçi nesli yetiştirecek ameli (uygulamalı) terbiyeyi koymalıyız!"(11) diyordu.

Cumhuriyetin eğitim politikası ve izlencesi, kültürü, yeni Türkiye'nin temeli yapmaktı. "Mustafa Necatiler,

---

(8) Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.7.

(9) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.7.

(10) Necdet Sakaoğlu, "Eğitim Tartışmaları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, s.483.

(11) Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi..., s.7-8.

Hasan Alî Yüceller, sorunu salt okuma-yazma kıtlığında görmemekte, köylü kitlelerinin ve toplumun kalkındırılmasının eğitim yoluyla sağlamaya çalışmaktaydılar. Köye dönük eğitim; Millet Mektepleri, Halkevleri, yetmeyince Köy Enstitüleri ile gündeme getirildi. Eğitim, 1950'ye değin ilköğretim ve okuma-yazma ağırlıklı, halkın gönenmesine dönüktü."

2. OSMANLI DEVLETİNDEN DEVRALINAN YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARI

2.1. Mesleğe Yönelik Yüksek Okullar

2.1.1. DARÜLMUALLİMİN (ÖĞRETMEN YETİŞTİREN OKULLAR)

Osmanlı Devletinde toplumun öğretmen gereksinmesini medreseler karşılamakta idi. Bu durumun Tanzimat Dönemine dek sürdüğü görülmektedir. Her ne denli Tanzimat Fermanında eğitime ilişkin ilkeler yer almamış ise de(1), bu dönemde eğitimin örgütlenmesinde önemli değişiklikler olduğu bilinmektedir. Tanzimat'ın yönetim alanındaki düzenlemeleri dışa açık kapitalistleşme sürecini de hızlandırmıştır(2). İmparatorluğun içe dönük bir değerlendirilmesinde ise Tanzimat; yeni ilkelerle beraber yeni bir devlet anlayışı, yeni bir yaşam görüşü ve yeni bir toplumsal düzen öngörüyordu. Osmanlı toplumunun bunları benimsemesi duygu ve düşünce sisteminde de yeni değer yargılarına ulaşmasıyla olası idi. Böylesi değerlere varabilmenin yolu da başta, kuşkusuz toplumun tümüne yönelik çağdaş, ortak bir eğitim yaratmaktan geçecektir.

---

(1) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.V, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961, s.181.

(2) İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişmesi", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C.III, s.656.

Tanzimat bir yandan gerekli bürokrasinin yetiştirilmesi sorunuyla karşı karşıya kalırken, diğer yandan da "Osmanlılık" düşüncesi içinde ulusların eşitliği ilkesini gerçekleştirmek zorundaydı. Bu ise devletce kurulacak okulların "Osmanlı Okulları" olmasını ve tüm Osmanlı unsurlarına açık bulunmasını gerektirmektedir(3).

Tanzimattan önce Osmanlı eğitimini üslenmiş kurumlar çalışma alanı ve yöntemleri bakımımından çağın gerçekleriyle uyum içinde değildi. İlk öğretim yapan Sıbyan mektebi ile yüksek okul ve üniversite görevi yapan medrese tamamen teokratik bir eğitim vermekteydi. Bu da eğitimde ağırlığın dinsel bilgi ve ilkelere dayanması demektir. O nedenle öğretimin yapısı, kişinin iç ve "mistik" dünyasını işlemekte ve kişinin Tanrı yanında kurtuluşunu sağlıyacak dini davranış yollarını öğretmekteydi. Kişisel karakter taşıyan bu öğretimde doğa ve toplumsal olaylarına hiçbir yer ve değer verilmemiştir(4). Kısacası, bu tür eğitimin amacı kişinin yaşadığı dünyayı algılama ve tanıması için değil, ölümünden sonrası mutluluğunu sağlamak içindi.

Tanzimat yöneticileri eğitimdeki bu yanlışlık ve olumsuzlukların düzeltilmesi gereğinin bilincinde idi. Ne var ki başlangıçta bu kişiler başka işlerle uğraşmak zorunda kaldıklarından, Tanzimat'ın gerek duyduğu düşünce yapısına yönelik Osmanlı insanını yetiştirecek yeni eğitim kurumlarını kurma eylemine biraz geç geçmişlerdir. Bu eyleme geçişin zorunluluğunu padişah Abdülmecid, 1845'yılında sadrazam ve büyük memurlara şu sözlerle anlatıyordu:

"Sana (sadrazama) ve bütün bakanlara tebaamın refah ve saadeti için lazım gelen tedbirleri itimâd-ı tam dairesinde düşünmenizi ve görüşmenizi emrediyorum. Bu yolda ilerleme, din işlerinde olduğu kadar dünya işlerinde de cahilliğin kaldırılmasına bağlı olduğundan, ilim ve fen ve

---

(3) Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğundan...", s.656.
(4) Karal, y.a.g.y., s.181.

sanat öğretimini sağlayan okulların kurulmasını ön plana alınacak işlerden sayıyorum"(5).

Abdülmecid'in eğitim konusundaki emirlerini yerine getirmek üzere bir eğitim ve öğretim izlencesi düzenlemeye yönelik özel bir komisyon kuruldu. Bu komisyon; Arif Hikmet Efendi, Sait Efendi, Âli Efendi, Fuat Efendi gibi yenilik taraftarı kişilerden oluşmaktaydı(6).

Komisyonun eğitime verilmesi gereken yapı konusundaki çalışmaları bir yasaya bağlandı. Bu yasayla medresenin dışında, devletin kontrolü altında bir dârülfünunun kurulması, rüşdiye okulların açılması, bu okullarla ilkokulların ulemanın elinden alınarak devlete verilmesi kararlaştırıldı. Yasanın yayınlanmasından sonra çıkarılan bir "hat" ile eğitim işlerinin yürütülmesi ve kontrolünü izlemek amacıyla da bir "Meclis-i Daimi-i Maarif-i Umumiye" kuruldu(7).

1845'de başlayan Osmanlı eğitimini yeniden düzenleme çalışmaları çerçevesinde orta okulların (rüştiyelerin) çoğaltılmağa başlanması sonucu bu kurumlarda yeni yöntemlerle ders verebilecek öğretmenlere büyük gereksinim doğdu. Meclis-i Maarif, Sadaret'e bir arz tezkeresi yazarak bir Darülmuallimin açılmasını önerdi(8).

Darülmuallimin açılışı konusunda bizi bilgilendiren bu okulun ilk müdürü Ahmet Cevdet Paşa "maruzat'ta; Kemal efendi numune olarak bir mektebi rüşdiye küşad eylemiş olduğundan teksir olunacak Mekâtib-i Rüştüyeye Hoca yetiştirmek üzere bir darülmuallimin inşa olundu" demektedir. Bunu 23 Rebiülevvel 1264 (1847) tarihli ve 372 sayılı Takvimi Vakayi şu biçimde vermektedir:

---

(5) Karal, y.a.g.y., C.V, s.182.

(6) Karal, y.a.g.y., C.V, s.182.

(7) Karal, y.a.g.y., C.V, s.182.

(8) Cahit Yalçın Bilim, Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839-1876), Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 69, Eskişehir, 1984, s.67.

"... mekâtipte etfale talim ve tedris ettirecek ulûmu aliye ve funûni muktaziyenin suhûleti talim ve tefhimi bulunmadığı halde yeni emri tahsilde müşkülâttan vareste olunamıyacağı cihetle zikrolunan tedris tefhim tarikinin nemti sehl ve asanisi tâ'llüm olunmak ve ileride mekatip için hoca lazım geldikçe oradan alınmak üzere bir Darülmuallimin tesis ve inşasına irade-i seniye-i cenabı şeyhinşahî taallük ve şerefsudur buyurulmuştur. Mucibince mezkûr Darülmuallliminin munasebeti mevkiyesi cihetiyle Fatih civarında tarhı esas ve ibnasına iptidabirle..."(9)

Bu girişimler ve Büyük Reşit Paşa'nın da yardımlarıyla(10), okul için gerekli bina, öğretmen, öğrenci ve diğer gereksinimleri sağlanmıştır. İstanbul'da o yılların güçlü bir medrese çevresi olan Fatih Semtinde(11) 16 Mart 1848 tarihinde, Kemal Efendi tarafından(12), Meclisi Maarif üyeleri, devlet ileri gelenleri, öğretmen ve öğrencilerin katıldığı ve "Arabî Hocası" Yahya Efendi'nin okulun sağlayacağı yararları belirten bir konuşmasıyla(13) "Darülmuallimin-i Rüşdî" okulu açılmıştır.

Okulun Fatih semtinde açılmasının nedeni "münasebet-i takviyesi cihetiyle" medresenin olanaklarından yararlanılması olsa gerektir(14).

Dönemin yöneticileri Rüşdiyelerde okuyacak öğrencilerin iyi bir eğitim ve öğretim yapabilmeleri için, iyi

---

(9) Osman Ergin, Türk Maarifi Tarihi, C.II, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.571.

(10) Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s.56.

(11) Bilim, y.a.g.y., s.67.

(12) Koçer, y.a.g.y., s.56.

(13) Bilim, y.a.g.y., s.68. Açılış tarihi için: Ergin, C.II, s.571'de 23 Rebiülevvel 1264 (1847) tarihini; Karal, C.VI, s.175'de yalnızca 1847 tarihini, Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1985'e, Ankara, 1985, s.153'de Darülmuallimini Rüşdî adıyla Hicri 10 Rebiyülahir 1264 Perşembe günü İstanbul'da Fatih'te açıldığını bu tarihin 16 Mart 1848'e rastladığını belirtmektedir.

(14) Bilim, y.a.g.y., s.67.

yetiştirilmiş öğretmenlere gereksinim olduğu bilincindeydiler. Bu da ancak medrese dışında, salt öğretmen yetiştiren meslek okulları ile sağlanabilirdi. İşte bu düşünce ile Tanzimat döneminde açılan Darülmuallimin-i Rüşdî'nin sivil bir okul olarak açılması Türk eğitimi için önemli bir olaydır. Ne yazık ki bu okul medresenin ve medreselilerin etkisinden uzak kalamamıştır. Zira okul yerinin seçimi, ders izlenceleri, ders seçiminde güdülen amaç, öğretim elemanlarının temini bunu belli ölçülerde göstermekteydi(15).

Meclis-i Maarif-i Umumiye tarafından onaylanan yönetmenliğine (nizamnamesine) göre Darülmuallimin'in öğretim süresi üç yıldır (16). 1863 yılına dek öğrenci sayısı hakkında yeterli bilgi yoktur. Ancak 1863'de 20 öğrencinin okutulduğu; 1868'de bu sayının 22'ye çıktığı belirtilmektedir(17). Bu sayı aynı tarihlerde çalışmalarını sürdüren 138 Rüşdîyenin gereksinimini karşılamaktan uzaktı(18). Öğrencilerden her birine ayda otuz kuruş verilmektedir. Okula kabul edilmek için adayların bir sınav geçirerek, metinden anlam çıkarmaya, düşüncelerini güzel anlatma yeteneğine ve farsça ile matematik eğitimine yetenekli olduklarını kanıtlamaları gerekli idi(19).

Darülmuallimin-i Rüşdî'nin ilk müdürlüğüne Cevdet Efendi atanmıştı(20). Okulun açılışla beraber eğitime başladığı görülmektedir. Bu okulda ilk açıldığı dönemlerde okutulan ders tür ve izlencesinin büyük bir olasılıkla benzerleri gibi olduğu söylenebilir(21). İlk bitirenlerden

---

(15) Akyüz, y.a.g.y., s.153.

(16) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s.175; Akyüz, y.a.g.y., s.153.

(17) Bilim, y.a.g.y., s.68.

(18) Bilim, y.a.g.y., s.68

(19) Karal, y.a.g.y., C.VI, s.175.

(20) Koçer, y.a.g.y., s.56.

(21) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.572.

biri olan Selim Sabit Efendinin bitirme diplomasından okutulan dersleri saptamamız olanaklıdır. Bu dersler: Arabî, Faris, Riyaziyat. Bu belgede sözü edilmemekle beraber, okulda Tarih, Coğrafya, Yazı, Türkçe İnşa gibi derslerin de olduğu sanılabilir. Çünkü bu tür dersler o tarihlerde Rüşdiyelere girmeğe başlamıştı. Rüşdiyelere öğretmen yetiştirecek bir okulun ders izlencesinin onlardan daha yüzeysel olamazdı kuşkusuz(22). Bu dersleri izleyecek öğrencilerin medreseden geldikleri düşünülürse fazla ileri düzeyde olamayacağını kabul edebiliriz(23). Şöyle ki; Darülmualliminde "alat dersleri" denilen sarf ve nahiv ile mantık ve maani yerine elifba'nın okutulması ve Türkçe'nin öğretilmesi yöntemi; hatta okulun öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan bir meslek okulu olduğu düşünülürse amaca uygun olarak o zamanlar usul-i tedris denilen Pedegojiye giriş ile eğitim yöntemleri gibi derslerin de konulması gerekirken Darülmualliminin ilk yıllarında bu derslere izlencelerinde rastlanmamaktadır(24).

Darülmuallimin açılışını izleyen 20 yıl içinde ne bu okulda ne de öğretmen yetiştirme konusunda yeni bir hareket görülmemiştir. Aslında Kemal Efendi'nin 1850 yılında Avrupa'ya gönderilmesiyle böylesine önemli bir konu adeta korumasız kalmıştır. 1868'e dek altı nazır değiştiği ve diğer eğitim sorunlarımız üzerinde durulduğu halde öğretmen yetiştirmeğe yönelik bu meslek okulu hiç kimse tarafından ele alınmamış, ilk kurulduğu şekliyle sürüp gitmiştir(25).

Osmanlı eğitimine çok önemli yenilikler sağlayan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, öğretmen okulları ve onların ders izlenceleri konusuna da çok ayrıntılı hükümler ve yenilikler getirmiştir. Nizamnamede "Mükemmel muallimler yetiştirmek üzere" Rüşdiye, İdadiye, Sultaniye

---

(22) Akyüz, y.a.g.y., s.154.
(23) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.572.
(24) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.574.
(25) Koçer, y.a.g.y., s.57.

şubelerinden oluşan bir büyük Darülmuallimin kurulacaktır(26). Darülmuallimin bunun bir şubesi haline getirilecektir. (Medde: 52) Ayrıca her şube biri Edebiyat, diğeri Fen olarak iki dala ayrılacaktır (Madde: 54)(27). Nizamnamenin gerek Darülmuallimin ve gerekse Türk eğitimine önemli sayabileceğimiz bir yenilik daha getirdiğini görüyoruz. 1856 Islahat Fermanı devlet okullarının kapılarını ülkedeki müslüman olmayan halklara da açmıştı. Buna bağlı olarak Maarif-i Umumiye Nizamnamesi tüm Osmanlı halklarına eşit ve farksız bir eğitim verebilmek için bir çok hüküm koyduğu gibi; bu işleri yürütmek üzere Maarif Nezareti'nde aralarında müslüman olmayan üyelerin de bulunduğu bir Muhtelit Meclisi Maarif'in (karma) oluşturulmasını önermişti. Bu amaca ulaşabilmek için Darülmuallimine ve -daha sonra- Darülmuallimat'a, müslüman olmayan halkın okuduğu okullarda onların kendi dilleriyle eğitim yapmalarına yardımcı olmak amacıyla öğretmen yetiştirilmesi düşünülmüş ve bu okulların nizamnamelerine konulmuştur. Ancak mali olanaksızlıklar ve müslüman olmayanların ilgisizliği yüzünden bu düşünce uygulamaya konulamamıştır(28).

Darülmuallimin; medreselerden başka bir eğitim yöntemi izlemek, eğitim ve öğretimde Türkçe'ye daha fazla yer vermek aynı zamanda Arapça ve Farsçadan daha çok yaşam için gerekli olan ameli bilgileri öğretecek öğretmenleri yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Ne var ki, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 198 madde içinde topladığı ilkelerin gerçekleşemediğini görüyoruz. Sistem 1874 yılına dek aynen sürmüştür(29). Buna karşın 1870 yılında Darülmuallimin-i Rüşdî okulunda devletçe büyük bir yeniden düzenleme yapılmıştır. Şöyle ki, önce okulun binası onarıldı, ders araçları yenilendi ve öğretim kadrosu tamamlandı(30).

---

(26) Akyüz, y.a.g.y., s.154.
(27) Bilim, y.a.g.y., s.68.
(28) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.580.
(29) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.581.
(30) Bilim, y.a.g.y., s.68.

Safvet Paşa bu yeniden düzenlemeler sonrası öğretime başlama töreninde yaptığı konuşmasında: "... mekâtib-i rüşdiye inşa ve tanzim olunmuş olduğu halde bunlara lüzumu olan muallimler henüz tayin edilemeyib bu dahi Darülmuallim'e devam ile tahsilât-ı ilmiyelerini ikmal etmiş olanların şimdiye kadar inşa olunmuş olan mektebler muallimliğine vuku-u memuriyetleriyle yerlerine diğerleri yetişmemiş olduğundan neşet eylemiştir... memalik-i şâhânenin her bir kaza ve kasaba ve belki cesimce köylerinde bile rüşdiye mektepleri küşadı me'mül'ul kavi olmasiyle bundan böyle istenilen mahallere muallim gönderilmek üzere Darülmuallim talebesinin adedinin maarif nizamnamesinde tayin olunan miktara iblâğ edilmesi" gereğine değinirken, okula alınacak öğrencilere geldikleri okullarda okumuş oldukları derslerin yinelenmiyerek bunların üzerine Türkçe Kitabet ve İnşa, Hesap, Hendese, Cebir ve Coğrafya gibi müsbet bilimlerin okutulmasını da istemekteydi(31). Bu konuşmadan da anlaşılacağı gibi Darülmuallim eğitimimizin geliştirilmesi bakımdan istenilen noktaya getirilememiş, amacına uygun gelişimi gösterememiştir. Her ne denli yeni oluşturulması istenilen dersler yaşama yönelik ve Rüşdiyelerde öğretmenlik yapacaklar için gerekli sayılsa da, asıl öğretmenlik mesleğinde gerekli ve o kişilere öğretmenlik formasyonu verecek dersler halen görülmemektedir. Fatih Devrinde, Fatih, Eyüb ve Ayasofya medreselerinde sıbyan mektebi muallimi olacaklar için farklı ders izlencesi öngörülüp "Adab-ı Muhahase ve Usûl-i Tedris" (Tartişma kuralları ve öğretim yöntemleri) derslerinin konulduğu(32) burada anımsanırsa bu devre dek öğretmen olacaklar için özel dersler verilmesi gerekliliğinin henüz ayırdına varılmadığının değerlendirilmesini yapabiliriz. Tüm buna karşın salt öğretmen yetiştirilmek üzere Darülmuallim'in açılmış olmasını eğitim tarihimiz için önemli bir dönüm noktası saymamız

---

(31) Bilim, y.a.g.y., s.69.

(32) Akyüz, y.a.g.y., s.76.

gerekir. Darülmuallim amacına yönelik yerine ve düzeyine ulaştırılmamış olsa da öğretmenlik mesleğine bağımsız olarak eğilinmesi(33) sevindirici bir gelişme sayılmalıdır.

Osmanlı Devleti'nde eğitim, tarihsel gelişimi içinde ilk önce askersel ve yönetsel gereksinimden dolayı öncelik erkeklere yönelik olmuş, kadın eğitimine ne gerek görülmüş ne de zaman ayrılmıştır.

Zamanla kadın eğitim ve öğretimine gereksinim kendini göstermeğe başlamış ve 1275 (1858)'de önce kız Rüşdiyeleri açılmıştır(34). Kız Rüşdiyelerinde bu yılların tutucu çevreleri erkek öğretmenlerden çok bayan öğretmenlere gereksinim göstermesine karşın bulunamadığı için temiz ahlaklı, güvenilir erkeklere verilmesi uygun görülmüştür. Bu gelişmenin üzerine kız öğretmen okulana gereksinim kendini bir kat daha hissettirmiştir. Ne var ki böyle bir kadın öğretmen okulu olan Darülmuallimat ancak 1286 (1870)de Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayımlanmasından sonra açılmıştır(35).

Bu nizamnamenin 3. faslı "Muallim Mekteplerini" yüksek okullar arasında saymakta, 68. maddesinde okulun kuruluşunun gerekçesi vurgulanmakta ve "Kız Mekâtib-i Sibyaniye ve Rüşdiyesine muallimler yetiştirmek gayesiyle Darülmuallimat'ın açılacağı belirtilmektedir. Aynı madde örgütsel yapı bakımdan da okulu tanımlamaktadır. Buna göre: Okul, Sibyan ve Rüşdiye adıyla iki şubeye ayrılmıştır. Her şube biri Müslüman, diğeri müslüman olmayan Rüşdiye okulları için yetiştirilecek öğretmenlere özgü olmak üzere ikişer gruba bölünmüştür(36). Sibyan şubesinin eğitim süresi iki; Rüşdiye şubesinin ki ise üç yıldır(37). Nizamnamenin 69 ve

---

(33) Koçer, y.a.g.y., s.56.

(34) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.668.

(35) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.668; Akyüz, y.a.g.y., s.154; Bilim, y.a.g.y., s.71.

(36) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.668.

(37) Akyüz, y.a.g.y., s.154.

70 nci maddelerinde ise her iki şubesinde okutulacak dersleri şöyle saptanmıştır.

Sıbyan Şubesinin Dersleri:

Mabadii Ulûmi Diniye (her cemaatin diline göre eğitimi yapılabilecekti. Müslüman olmayan çocukların (ulûmi Diniye) din dersleri kendi ruhani kişilerce okutulacaktı), Kavaidi Lisanı Osmanî ve Kitabet, Usulü Talim, her cemaatin kendi dili, Risale-i Ahlâk, Hesap ve Defter Tutma usulü, Tarihi Osmani ve Coğrafya, Malümat-ı Nafia, Musikî, Dikiş ve Nakış.

Rüşdiye Şubesinin Dersleri:

Mebadii Ulûmi Diniye, (her cemaatin kendi dili ile ve müslüman olmayanlarınki 69 ncu madde hükümlerince yapılacaktır), Kavaidi Lisanı Osmanî ve İnşa, Arabî ve Farisî, her cemaatin kendi Lisanı, İlm-i Ahlâk, Tedbiri Menzil, Tarih ve Coğrafya, Mabadii Ulûmi, Riyaziye ve Tabiiye, Resim, Musikî, Envai Ameliyat-ı Hayatiye(38).

Nizamnamenin 71 ve 72 nci maddelerinin yönetim kadrolarını da saptadığını görüyoruz. Bu saptamaya göre okulun bir müdiresi ve çeşitli dersleri okutacak yeterince öğretmeni (bayan), nakış ustabaşısı ve iki hizmetlisi olacaktı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi yeterince bayan öğretmen yetiştirilinceye dek yaşını almış, eline eteğine düzgün olmak koşuluyla erkek öğretmenlerin görevlendirilmesine izin veriliyordu. Ayrıca okulda görev alacak kişilerin aylıkları tutarı ise şöyle idi: Müdüre, 1500 kuruş, öğretmen ve ustalar 750 kuruş, hizmetliler, 150 kuruş alacaklardı(39).

Bu nizamnamedeki ilkeler ancak birbuçuk yıl kadar sonra uygulama aşamasına konulabildi. Önce Ayasofya civarında bir bina sağlanarak, gerekli onarımı ve donanım işleri

---

(38) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.668-669.

(39) Bilim, y.a.g.y., s.72.

tamamlandı. Bu arada okula öğrenci alımı için bir giriş sınavı açıldı. 8 Şubat 1870 Pazartesi günü Maarif Nezareti'nde açılan sınav, Safvet Paşa ile Meclis-i Maarif idare dairesi azası Mecit ve İlmiye Dairesi azasından Mustafa Efendilerin hazır olduğu konumda 32 kızın okula giriş sınavı Emsile, Ameli Erbaa, Coğrafya, İmlâ, Sülûs Yazısı, Resim, Nakış, Hiyatat (Terzilik) derslerinden yapılmıştır. Bu öğrencilerin tümünün başarılı sayılarak okula alındıkları sanılmaktadır(40).

Okula, öğretmen, memur ve diğer hizmetler için gerekli atamalar yapıldıktan sonra 24 Muharrem 1287/26 Nisan 1870 tarihinde Darülmuallimat görkemli bir törenle açıldı. Açılışta, Maarif Nazırı Safvet Paşa yaptığı konuşmayla, her türlü saygıya değer olan kadınların da herkes gibi eğitim ve öğretimlerinin gerekli olduğunu vurgular(41). Bilinen bir gerçekti ki bir çocuk doğduğu günden, okula gidene dek annesi tarafından eğitilmektedir. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çeşitli alanlarda çalışan kadınların bulunduğunu belirten paşa, Doğulu kadınların da aynı yetenekte olduklarını, o güne dek kadınların eğitimine değer verilmediği için bu konuda geri kalındığını açıklar ve "kız çocukların okumasına engel olacak hiç bir emir ve kitap olmadığını sözlerine ekledi."(42) Osmanlı Devletinde yetkili bir kişinin, bir bakanın kız çocuklarının okutulmasında dinen sakınca olmadığını açıklaması(43) son derece önemli bir düşünce dönüşümünün kanıtı sayılmalı.

Aynı yıl öğretime başlayan okulun ders izlenceleri haftalık ders sayıları ve dersi okutan öğretmenlerin adları 1877 yılına dek aşağıdaki çizelgedeki gibi idi:

---

(40) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.670.

(41) Necdet Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim Tarihi, (Cep Üniversitesi), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.80.

(42) Bilim, y.a.g.y., s.72-73.

(43) Bilim, y.a.g.y., s.73.

Öğretmenin Adı	Okuttuğu Dersin Adı	Haftalık Ders saati Sayısı
Emin Efendi	Müdür	-
Musa Efendi	Mabadii Ulümi Diniye ve Ahlâk	2
İsmail Efendi	Hesap	3
Haci Raşit Efendi	Hattı Sülus ve Nesih	?
Hatice Hanım	Nakış	?
Madam Arnik	Nakış	?
Madam Polker	Resim	?
Eliza Mayno(*)	Nakış ve Amaliyatı Hayatiye	4
Zalker(**)	Resim	?
İsmail Efendi	Tarihi Osmani ve Coğrafya	?

Bu kadroya daha sonra Musiki öğretmeni olarak Refika Hanım, Rik'a öğretmeni olarak, Arif Efendi, Resim öğretmeni olarak da Mösyö Kâz eklenmişlerdir(44).

Okuldaki erkek öğretmenlerin hemen tümü medreseden getirilmişlerdir. Bunun yanında bazı dersler için dışardan da öğretmen sağlanmaya çalışıldığını saptayabiliyoruz. Örneğin: Okulda 1294 (1877) yılına dek Türkçe Öğretmeni sağlanamamıştır. 1287 tarih ve 1234-1235 sayılı Takvimi Vakaide(45), haftada dört gün, bir saat "Kavaid-i Lisan-ı Osmanî ve İnşa" dersleri vermek üzere ayda 800 kuruş maaşla Darülmuallimat'a öğretmen alınacağını ve 40 yaşını bitirmiş isteklilerin 11-13 Rebiülahır günleri Meclis-i Kebir-i Maarif Dairesine başvurmaları duyurulmuştur(46).

(*) Bilim, y.a.g.y., s.73'de "Eliza Maya" olarak veriyor.
(**) Bilim, y.a.g.y., s.73'de "Zolker" olarak veriyor.
(44) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.673.
(45) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.673.
(46) Bilim, y.a.g.y., s.73; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.673.

1294 (1877) Salnamesine göre okulun yıllık ders izlencesinin sınıflara göre aşağıdaki gibi dağıldığını saptıyoruz:

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Ulumi Diniye	Tarihi Osmani	Arabî
Kıraati Türkiye	Arabî	Farisî
Arabî	Farisî	Nakış
Farisî	Coğrafya	Hesap
Lisan-ı Osmani ve İmla	Hesap	İmla ve İnşa
Hesap	İnşai Türkî	Coğrafya
Resim	Kavaidi İmla	Tarih-i Osmani
Rik'a	Sülüs	Sülüs
Dikiş	Rik'a	Rik'a
	Resim	Resim
	Makine	Makine

Yine aynı yılın Salnamesine göre okulun öğrenci sayısı 50'dir. Bu öğrencilerden sekizi Rüşdiye ve beşi Sıbyan okulu öğretmenliği diploması almıştır(47). Darülmuallimat ilk mezunlarını ise 1873 yılında vermiştir(48). Okuldan mezun olan 17 öğretmenden 6'sı o tarihlerde öğrenci sayısı 224'ü bulmuş olan İstanbul'daki kız Rüşdiyelerine (İnas Rüşdiyesine) öğretmen olarak atanmışlardır(49). "Bunlardan Fahriye Hanım Sultan Ahmet Kız Rüşdiyesi'ne birinci, Münire Hanım ikinci, Hatice Rüveyde Hanım Riyaziye muallimesi, Fatma Nigâr Hanım Eski Ali Paşa Rüşdiye'sine birinci, Zühre Hanım Rik'a" öğretmeni olarak atanmışlardır(50). Bunlar Türk Eğitim Tarihinin ilk bayan öğretmenleri olmalarının yanısıra o zamana dek salt Dikiş ve Nakış öğretmenlikleriyle sınırlı kalmış olan kadın öğretmen atanma sınırını yıkarak diğer dallarda da eğitim ve öğretim görevi üslenen bayan öğretmenleri olmuşlardır(51).

---

(47) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.674.
(48) Bilim, y.a.g.y., s.74.
(49) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.675; Bilim, y.a.g.y., s.74.
(50) Bilim, y.a.g.y., s.74.
(51) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.675.

Darülmuallimat'dan 1874'de 20, 1875'de sekiz ve 1876'da dokuz öğrenci mezun olmuştur(52).

1877-1878 yılındaki Osmanlı Rus savaşı nedeniyle 1879'da okul mezun verememiştir.

1879-1880 öğretim yılında okulun yine mezun vermemesine karşın iki önemli gelişme görülmektedir. Bunlardan ilki okulun başına Fatma Zehra Hanım'ın müdire olarak getirilmesi, ikincisi ise "Usulü Tedrisiye" dersinin konulması ve öğretmenliğine de, Meclis-i Maarif'de üye, Mülkiye Mektebi ve Sanayi-i Nefise Mektebi öğretmenlerinden Aristokli Efendinin görevlendirilmesidir(53). Öğretmen olacaklar için böyle bir dersin konulması kuşkusuz Darülmuallimat için bir dönüm noktası sayılmalıdır. Ne var ki bu ders bir yıl sonra kaldırılmış böylece öğrenciler Usul-i Tedris ve Terbiye dersi görmeden öğretmenliğe geçirilmişlerdir(54).

Münif Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında (1890-1891) Darülmuallimat'a Fenni Terbiye ve Usul-i Tedris dersleri yeniden konulmuştur. Öğretmenliğine de Rıza Tevfik Bey'in eşi Ayşe Sıdıka Hanım atanmıştır(55).

---

(52) Bilim, y.a.g.y., s.74.

(53) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.675; Akyüz, y.a.g.y., s.155'de bu dersin okutuluşuyla ilgili olarak Muallim Cevdet'den aktardığı şekliyle 1295 yılında konulduğunu ve bu tarihin hicri yıl olarak verilmiş olacağını irdeleyerek, Miladi 1878 yılında konulmuş olacağını, dersin 1881-1882 yılında Aristokli Efendi tarafından okutulduğunu vermektedir.

(54) Akyüz, y.a.g.y., s.157; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.675.

(55) Ergin, y.a.g.y., s.675. Muallim Cevdet; "Bizde Fenn-i Terbiye, Usul-u Tedris kadar yetim kalmış bir şube-i ilmiye (bilim dalı) yoktur. Müslümanlardan, Türklerden çeşitli ilimlere müntesip (kendini vermiş) bir hayli zevat-ı müktedire (yetenekli kişiler) gösterilebilirken, Satı Bey devrine kadar bu fenne salik (girmiş) ve mektepte gösteren (okutan) Ayşe Sıdıka Hanım, Selim Sabit, Emrullah Efendiler ve Musa Kazım Bey'den başka pedagoji meraklısı tanımıyoruz" demektedir. Akyüz, y.a.g.y., s.157-158.

Darülmuallimat'ın 1895'e dek pek çok inişli ve çıkışlı bir tablo çizen eğitim sürecinin pek verimli geçtiğini söyleyemeyiz. Kurumun büyük bir karmaşa içinde olduğunu söyleyebiliriz(56).

İlk 25 yıllık döneminden sonra geçirdiği değişiklikler için okulun "ikinci dönemi" değerlendirmesini yapmak olanaklıdır. Bu dönemdeki yeniden düzenlemelerin yapımcısı, okulun başına getirilen Mehmet Hulusi Efendi olmuştur. Mehmet Hulusi Efendi öncelikle okul için Koska'da bir bağımsız bina sağlamıştır. Bir yönetmelik (talimatname) ile eğitim ve öğretimin yoluna sokulmasına çalışılmıştır. Bu yönetmelikle ders izlencelerinin belirlenmesinin yanında, müdür ve müdürenin, öğretmenlerin, muavinlerin ve mubassırların (okulda öğrencinin durumuyla yakından ilgilenen ve düzenliği sağlayan, gözeten...) görevleri, ödül ve ceza dereceleri, sınav ve tatilleri tüm detayıyla saptanmıştır. Yine "talimatname" Darülmuallimatın her sınıfında okutulacak yıllık ders izlencelerini ve ders sınırlarını da çerçevelemiştir(57).

Bu gelişim sonrası yıllarında okulda öğrenci sayısının artmasının yanında bayan öğretmen sayısının da arttığını saptıyoruz. Öyle ki bu sayı 1297-1298 (1890-1891) de en üst düzeye ulaşmıştır(58). Bu yükselişte okulun ilk yıllarında verdiği mezunlarının etkisi büyük olmuştur. Okul bu iyi durumu ile 1900 yılına dek büyük yol kat etmiş ve ülkede kız okullarının sayısının artmasına yol açmıştır. Örneğin Abdülhamit dönemi sonlarında ülkedeki 619 Rüşdiye mektebinin 74'ü kızlara aitti(59).

---

(56) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.676.

(57) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.677; Akyüz, y.a.g.y., s.208-214.

(58) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.677.

(59) Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, İstanbul, 1980, s.167-203.

1905-1906'da okulun iptida kısmına (ilk) bir Elifba Sınıfı'nın eklendiğini görüyoruz(60).

1908-1909 Darülmuallimat için üçüncü dönemin başlangıcı olmuştur. Meşrutiyetin ilanı sonrası ülkede her alanda görülen kararsızlıklar bu okul üzerinde de kendini göstermiştir. Okulun modernleştirilmesi güç kazanmıştır. Nitekim 1910-1911 yılları gündüzlü Darülmuallimat'ın son yılı olmuştur. Bu ders yılının başında Fatih'te, Çarşamba'da Saip Paşa konağındaki yatılı kız sanayi mektebinde Yatılı Darülmuallimat'ın ilk sınıfı açılmıştır. Böylece 1873 yılında ilk mezunlarını veren yatısız Darülmuallimat'ın 39 yılda çıkardığı bayan öğretmen sayısı 737'yi bulmuştur(61).

Yatılı Dâr-ül Muallimat'ın Cumhuriyet dönemine dek geçirdiği aşamaları ise şöyledir.

Yeni açılan yatılı Darülmuallimat'ın dersleri kız sanayi öğretmenlerince verilmektedir. 1912 Ocağında okul iki sınıf olarak Çapa'da Derviş Paşa Konağına taşınmış, yatılı kız Sanayi okulu kaldırılarak örgütü Darulmuallimat'a dönüştürülmüştür. Öğretmenlerinin bir kısmı kaldırılan sanayi okulundan, bir kısmı da yatısız Darülmuallimat'tan seçilmişlerdir. Müdürlük yatılı kız Sanayi müdürü Hulusi Bey'in sorumluluğunda kalmıştır. Okulda 1912-1913 yılında bir de tatbikat kısmı açılmıştır. Aynı yılda okulda dışardan sağlanan eğitimcilere konferanslar verdirilmeye başlanmıştır ki bu uyarlamayı pedagojik bir faaliyet olarak alabiliriz(62).

1914-1915'te yayımlanan yıllık ders izlencesinde kurum: 1- İptidaî Kısım (uygulama okulu), 2- İptida-i

---

(60) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.678.
(61) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.678.
(62) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.678.

Darülmuallimat, 3- Ana muallim mektebi, 4- Ana mektebi olarak örgütlendirilmiştir(63). Bu yeniden örgütlenmenin içinde böylece 1914-1915 yıllarında bir ana muallim mektebi kurulmuş oluyordu. Böyle bir kısmın oluşturulması bu dönemde açılması düşünülen ana mektebine bir yıllık bir eğitimle öğretmen yetiştirilme amacına yönelikti. Bu sınıfta 42 öğrenci bulunuyordu. Bunlardan 34'ü diploma almıştır(64).

1916 yılı Temmuzunda Darülmuallimin ve Darülmuallimat için yeni bir yönetmelik (nizamname) yapılması kararlaştırılmış, bunun uygulaması, ilke ve detaylarının saptanması için de 6 Kasım 1916'da 148 maddelik bir talimat yapılmış ve bir ders izlencesi vucuda getirilmiştir. Bu yönetmelik (nizamname) yeni örgütsel yapıya, okula öğrenci kayıt ve kabul koşullarına, derslere, öğrenim süresine ve sınavlara ait temel ilkeleri içermekteydi. Diğer yandan yine bu yönetmelik hükümleri Darülmuallimat'ı; İptidâî, ihzarî ve âlî olmak üzere üç bölüme (kısıma) ayrılmaktaydı(65). İptidaî bölümü beş yıl süreli olup ilkokullara öğretmen yetiştirecektir. İhzarî bölümü iki yıl süreli olup Darülmuallimat-ı İptidaiyelere öğretmen ve ilköğretim müfettişi yetiştirecektir. Alî bölümü ise üç yıl süreli olup, Edebiyat, Tabiiyat, Riyaziyat şubelerine ayrılmıştı; mezunları orta ve yüksek okullara öğretmen olacaklardır(66).

1917-1918 yılı haziran sınavları sırasında Fatih yangını sonucu Derviş Paşa Konağı da yanınca okul şimdiki binasına taşınmak zorunda kalmıştır. 1918-1919 yılları ise I. Dünya Savaşı sonlarına rastladığı için okulda kadro darlığı görülmektedir. Bir orta öğretmen okulu işlevi görmek üzere bir yıl önce kurulmuş olan ihzârî

---

(63) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.80; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.679.

(64) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.679.

(65) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.679.

(66) Akyüz, y.a.g.y., s.259.

kısmı mezunlarını vermeğe başlamasına karşın devamından vazgeçilerek kaldırılmıştır(67).

1869 Nizamnamesinde çeşitli kademelerdeki okullara öğretmen sağlamak üzere İstanbul'da, rüşdiye, idâdiye ve sultaniye şubelerinden oluşacak adeta birbirini bütünleyen büyük "İstanbul Darülmuallimini" adı altında bir okulun kurulması da amaçlanmıştı(68). Örgütsel ana yapı bakımından da Edebiyat ve Fen olarak iki dala ayrılacak, her şube taşıdığı adla ilgili okullara öğretmen yetiştirecekti. Bunlardan rüşdiye ve sultani şubeleri üç, idadi ise iki sınıftan oluşacaktı. (Madde: 52-56)(69) Ayrıca rüşdiye şubesinde müslüman olmayanların sınıfları ayrı, diğer ikisinde ise öğretim karma olacak ve her şubede müslüman olmayanlar kendi dillerinde eğitim yapabileceklerdi. Darülmuallimin-i Sıbyan da bu Büyük Darülmuallliminin parçası olacaktır(70).

İşte 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde İstanbul'da kurulması istenen bir Büyük Darülmuallimini oluşturma düşüncesi ancak 11 Mart 1874'de bir "tebliğ-i resmi"'nin yayınlanmasıyla gerçekleştirilebilmiştir. Darülmuallimin-i Rüşdî binasında açılan okulun rüşdî ve idadi şubeleri açılmış sultanî şubesi ise açılmamıştır(71).

---

(67) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.679.

(68) Bilim, y.a.g.y., s.74.

(69) Akyüz, y.a.g.y., s.154; Bilim, y.a.g.y., s.74. Şubelerin ders izlencelerinin de yer aldığı nizamnamede, ayrıca öğretmen ve öğrencilerle ilgili ilkeler de yer almaktaydı. Örneğin Darülmuallimin'in müdür aylığı 5.000 kuruş, öğretmenlerininki ise 2.000 ile 4.000 kuruş arasında olacak, okulda okuyacak 100 öğrenciye burs verilecek ancak burslu öğrenciler öğretmenlik yapmağa zorunlu kılınacak, yapmazlarsa onlar için harcanan giderler geri ödettirilecektir. Yine nizamnamede okuldaki sınavlar, atanma durumları, kütüphane, ders aletleri gibi konular da yer almaktaydı.

(70) Akyüz, y.a.g.y., s.154.

(71) Bilim, y.a.g.y., s.75. Bu şubelerde okutulan dersler için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.II, s.581. İstanbul'da örnek olarak iki idadi açıldığı sırada bu okulda öğretmenlik isteyenler için Darülmuallimin-i Rüşdî

Nizamnamede yer almadığı halde 1294 (1877) yılında Darülmuallimine bir de Ali (Yüksek) şubesinin eklenmesine gerek duyulmuş ve idadi şubesi Âli adını almıştır(72).

Muallim Cevdet bu dönem için "Darülmuallimin tarihinde bir olgunluk devridir" demektedir. Bu parlak eğitim dönemi üç yıl sürmüş 1297 (1880)'de Kâmil Paşa nezarete geçince Âli şubesi kaldırılmıştır(73).

Bu konuda asıl verimli ve kalıcı çalışmalar Münif Paşa'nın üçüncü ve son Maarif Nazırlığı zamanında başlamıştır. 29 Mayıs 1891 tarihli nizamname ile İptidaiye, Rüşdiye ve Âli'ye adlı ikişer yıl öğrenim süreli üç şubeden oluşan Darülmualiminin, yüksek şubesi halinde 1895'te bu iki şubenin (İdari-Alîye) birleştirilerek öğrenim süresinin üç yıla çıkarıldığı, fakat 1901'de tekrar iki yıla indirilmek suretiyle yeniden şubelere ayrıldığı görülmektedir(74).

Darülmualliminin Âlî (yüksek) sınıfları hakkında bazı bilgileri bu dönem mezunlarının anı ve kayıtlarından edinmekteyiz. Bunlardan Profesör İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) "Alî kısmı fiili olarak 1308 (1890)'da derse başladı. İki senelikti. Fen ve Edebiyat şubeleri ayrı idi. Aliye kısmında biz on kişi idik. Yüzer kuruş aylık alırdık. Kitaplarımız da meccanen verilirdi," diye yazmaktadır(75).

---

içinde bir idadi şubesinin oluşturulması düşünülmüş; Müürif Nezareti'nden 19 Kasım 1874 tarihinde Sadarete bir "arz tezkeresi" yazılarak onay istenmiş; öneri sadaretçe uygun görülünce de okul aynı yıl açılmıştı. Okulun dersleri Darülmuallimini Rüşdî öğretmenlerince doldurulmuştur. Öğrenci sayısı hakkında bilgi yoktur. Bu öğrenciler daha sonra İstanbul Darülmuallimini açıldığında buraya aktarılmışlardır. Bilim, y.a.g.y., s.75.

(72) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.582; Sakaoğlu, y.a.g.y., s.79.

(73) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.582.

(74) Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964, s.35.

(75) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.582.

Muallim Rifat da şunları kaydetmektedir:

"1310 (1892-1893) de Darülmuallime girdim. Bizim zamanımızda Darülmuallliminin yedi senelikti. İki iptidai, iki rüşdî ve üç âli. Bir aralık Âliyede fen ve edebiyat dersleri müşterek okutulurdu. Fakat bu şekil dört seneden fazla devam etmedi."(76).

Burada Âliye adlandırmasıyla İdadi kastolunmaktadır. Yani idadiyeye Âlîye denilmiştir. Bunun daha da doğrusu Darülmuallliminin idadisini bitirenlere hükümet "mekâtib-i âliye mezunu" sıfat ve hakkını vermiş olmasıdır(77).

1908 Devriminden sonra ve özellikle Satı Bey'in Darülmuallimin müdürü olmasıyla okul son derece etkin ve faal bir kurum konumuna gelmiştir. II. Meşrutiyetin ilanını izleyen yıllarda (1909) bazı derslerini Darülfünunla ortak yapan üç yıllık eğitim süreli bağımsız bir yüksek okul durumuna getirilmiştir. Bir yıl sonra da Satı Bey'in yönetiminde ve Darülfünundan ayrı olmak üzere, fen ve edebiyat şubeleri bulunan üç yıl öğrenim süreli yüksek bir öğretmen okulu konumuna dönüştürülmüştür (1910). İlk zamanlarda derslerin bir kısmı ayrı bir kısmı da Darülfünunla ortak olarak yapılmaktaydı. 1911'de tamamen Darülfünundan ayrılmıştır(78).

Okulun bu etkin konumunun 1914'e dek sürdüğünü görüyoruz. Satı Bey'i izleyen Ali Reşad, Ebul Muhsin Kemal, Servet, Selim Sırrı, İhsan ve İbrahim Alâeddin Beylerin de büyük çabalar gösterdiği değerli bir kurum olmuştur(79).

1914'te öğretim işleri tekrar Darülfünuna devrolundu ve "Darülmuallimin-i Âlîye", yüksek kısım öğrencileri

---

(76) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.582.
(77) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.582.
(78) Unat, y.a.g.y., s.35.
(79) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.586.

için bir pansiyon durumuna düştü ve bu durum Cumhuriyetin ilk günlerine dek böyle sürdü(80).

Birinci Dünya Savaşı döneminde her eğitim kurumu gibi Darülmuallimin de çok zarar görmüş 1338 (1923)'de Yüksek Muallim Mektebi adını alarak yönetim ve eğitimde büyük değişikliğe uğramıştır. Darülmuallimininin yüksek olmayan şubeleri ise son derece ihmal edilmiş, çeşitli yerlere taşınmış, araç, gereç, laboratuvar ve kütüphanesi harap ve zayi olmuştur(81).

2.1.2. HALKALI ZİRAAT MEKTEBİ

Tanzimat sonrasında, Basmahane-i Hümayûn adıyla Yedikule'de kurulacak dokuma fabrikasına nitelikli eleman sağlamak(82) ve bu fabrikanın işleyeceği pamuk gereksinimi ile, ülkemizde yetiştirilen pamuğun kaliteli olması için ıslah planları da yapılmağa başlanmıştır. Bu amaçla da fabrika müdürü Hüsnü Efendi, pamuk yetiştirilmesi konusunda uzman olan Barutçubaşı Ohannes ile yaptığı görüşme sonrası, kaliteli pamuk ziraatinin işlevsel olarak bir okuldaki eğitimle sağlanabileceği gereği sonucuna varmıştır. Bu amaca yönelik ilk girişimin 1847 yılında İstanbul'da Yeşilköy yakınlarında Ayamama Çiftliğinde "Ziraat Talimhanesi" adı ile bir uygulamalı ziraat eğitiminin başlatıldığını "Takvim-i vakayiin 6 Safer (1847) tarihli sayısında yer alan bilgiden öğreniyoruz(83). Meclis-ı Valâ'nın 25 Ocak 1847'de Takvim-i Vekayî'de yer alan kararına göre Uzunköprü Çayırı ile Demirkapı arazisi de uygulama çiftliği olacaktı(84).

---

(80) Unat, y.a.g.y., s.35.

(81) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.586.

(82) Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.X, "Halkalı Ziraat Mektebi", Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.310.

(83) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.564.

(84) Ana Britannica, C.X, s.310.

Osmanlıların ilk mesleki ve teknik öğretim kurumu Ziraat Talimhanesi'nin devamı olarak(85) tarım alanında idadi sonrası öğretim vermek üzere açılmış olan ziraat mektebinin ilk aşamasının bu uygulama okulu olduğu söylenebilir(86). Ne var ki ilk öğrencilerinin tarım işçilerinden farkı pek azdı(87).

Bu okulun 3 Mayıs 1850 yani üç yıl sonra giderlerinin Hafia Nezaretince karşılanacak şekilde(88) yönetiminin bu nezarete devredildiğini görüyoruz(89). Okulun öğrenci kadrosu başlangıçta 10 Müslüman ve 10 Hıristiyan olmak üzere Mekteb-i Tıbbiye'den nakledilen 20 öğrenci ile dışardan alınan 27 öğrenciden oluşuyordu(90). Yukarıdaki öğrenci durumundan biraz farklı olmak üzere, bu okuldaki ders izlenceleri, ilk sorumluları ve öğrencilerin durumu hakkında 30 Nisan 1870 tarihli Hadika gazetesinde şu açıklamalar bulunmaktadır(91).

"64 Tarihinde Baruthane civarında Ayosmama'da kâin çiftlikte sabık postane nazırı müteveffa Ağaton Efendi'nin tahtı nezaretinde olarak bir ziraat mektebi teşkil olunmuştu ve bu mektebin hacei evveli mumaileyhte olduğu halde diğer hocaları daha hâlâ Rusçuk vilayeti Ziraat Nazırı Kiğork Efendi ile Fransa mühendislerinden Mösyö Karınca idi. Şakirden olarak ol vakit neferi Hıristiyan olarak yirmi nefer tefrik olup ve Müslim, gayri müslim otuz nefer de hariçten alınmıştı. Mezkur mektepte tedris olunan fenler: İlmi hesap ve coğrafya ve usuli hendese ve hikmet ve yol ve köprücülük ve icmalen teşrihi hayvanat ve miktarı kifayede fenni baytari ve ilmi nebatat ve

---

(85) Akyüz, y.a.g.y., s.147.
(86) Ana Britannica, C.X, s.310.
(87) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.566.
(88) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.565.
(89) Ana Britannica, C.X, s.310.
(90) Ana Britannica, C.X. s.310.
(91) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.566-567.

terkibi ve arazi ve ilmi ziraat ve envaz bahçıvanlık ve şeker terkip ve istihsali ve ipek kurtlarına ve İspanya yani Merinos koyunlarına dair çiftlikte hem nazariyatı görülüp hem de tamamen amaliyatı icra olunduğu gibi Avrupa'da istimal olunan çiftçi aletlerinin cümlesinin sureti istimali dahi talim olunurdu. Mezkur mektep ikibuçuk sene kadar devam edip sonra her ne sebeble mebni ise kapandı ve talebenin her biri bir tarafa dağıldı."

Bu okulun kısa ömürlü olmasının kuşkusuz pekçok nedeni olmalı. Bunlardan en önde gelenleri ise öğrencilerin yukarıdaki sıralanan dersleri alabilecek düzeyde yetiştirilmiş olmamaları, ders araç gereç ve özellikle kitaplarının bulunmayışı(92), kuramsal derslerin yetersizliği ve disiplinsizlik(93) gibileri sayılabilir.

Bugün yaşayan Ziraat mektebinin ikinci açılış için girişimin 1870'lerin sonuna rastladığını görüyoruz. Bu girişime ön ayak olan kişi ise Amasyan Efendi adında bir Ermeni idi. Fransa'nın "Grignyon" Ziraat okulundan mezun olan bu şahıs Cevdet Paşa'nın Ticaret ve Ziraat Nazırlığı döneminde, Ticaret Nezaretine ziraat müdürü olarak getirilmiştir ki o döneme dek ne böyle bir müdürlük ve ne de böyle bir müdür vardır. Eski yöntem ziraatın yavaş yavaş bırakılarak yerine, modern ve çağdaş bir çiftçilik öğretilmesinin sağlanması için salt Avrupa'ya öğrenci gönderilmesinin yeterli olamayacağını düşünen Amasyan Efendi, ülkemizde o döneme dek görülmemiş bir kurumun oluşturulmasını düşünmüş ve bunun için çok çaba göstermiştir(94).

Cevdet Paşa 1878'de nazır atanmış ve 1879 nezaretten ayrılmış olduğu için Ziraat Mektebi'nin açılış fikrinin bu yıllarda çıkmış olması gerekir. Fakat mektebin kurulmasına Suphi Paşa'nın nazırlığı döneminde karar verilmiştir. Suphi Paşa 14 Ağustos 1884 tarihinde nazır

---

(92) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.567.
(93) Ana Britannica, C.X, s.310.
(94) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.568.

olduğuna göre okulun açılması da bu tarihlere rastlamalıdır(95).

Okulun açılacağı ve oluşturulacak çiftliğin, hocalık yapacakların kolayca gidip gelebileceği, aynı zamanda örnek olacak çiftliğin İstanbul halkının kolayca gezip göreceği yerde olması isteniyordu. Gerekli araştırmalarda uygun çiftlikleri satın almak olanaklı olmadı. Sonunda Amasyan Efendi okulunun bulunduğu bugünki Halkalıdaki yerini iki bin liraya Mısır'lı Hurşid Paşa'nın eşi Rukkiye Hanım'dan satın aldı. Ticaret Nezaretine bağlı, maden meclisinde bir hazırlık komisyonu oluşturuldu ve başına Kaymakam Cin İzzet Bey getirildi(96).

Amasyan Efendi'nin oluşturduğu plana göre bu komisyonun gözetiminde okul binası yapılmaya başlandı. Mektebin birinci kısmı bitince ayrılan para bittiği için binanın yapımı iki yıl durdu. Zihni Paşa'nın Nazırlığı döneminde Ziraat Müdürü Nuri, Ziraat Bankası muhasebecisi Zühtü, fenni baytar müşaviri Mehmet Ali Beylerle Ziraat Müfettişi Ağaton Efendiden oluşan ikinci bir komisyon gözetiminde binanın kalan bölümleri(97) 1889 yılında tamamlandı(98).

Okulun binası bitince ilk alınan öğrencileri 1891'de Mülkiye Baytar İdadisi mezunlarından alınan 19 öğrenci idi(99). Bunun nedeni ise zaman zaman büyük kırımlara neden olan hayvan salgın hastalıklarının ülkemizde tarımsal yıkımları da beraberinde getirmiş olmasıdır. Bu durum dönemin hükümetinin dikkatini çekmiş olmalı ki Zihni Paşa'nın nazırlığı zamanında konu "meclis-i Vükâla'da" konuşularak sonunda Pastör'ün aşılama yönteminin öğretilmek

---

(95) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.569; Ana Britannica, C.X, s.310.

(96) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.569.

(97) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.569.

(98) Ana Britannica, C.X, s.310.

(99) Ana Britannica, C.X, s.310.

üzere "mülkiye tıbbiyesi mektebinde" bir özel sınıf açılmasına karar verilmiştir. İlgili devlet kurumlarına gerekli bilgi ve emirler verilirken ziraat mektebinde de bir komisyon oluşturulmuştu. 1889 yılı içinde tıbbıye mülkiyesi için baytar mektebine giren öğrencilerden 19'u iki yıl sonra 1891'de inşaatı biten Halkalıdaki Ziraat Mektebine gündüzlü olarak alındılar. Asıl Ziraat öğrencileri ise bundan bir yıl sonra alındılar ki; okulun gerçek anlamda eğitime başlaması 1892 yılında gerçekleşmiş oldu(100).

Okulun açıldığı bu dönemdeki adı Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi idi. Okulun ilk mezunları 1893, ikinci mezunları ise 1894 yılında olmak üzere iki baytar sınıfı mezun olmuştur. Bundan sonra baytar mektebi 1895'te İstanbul'da Kadırga'ya taşındı böylece Halkalı salt ziraat eğitimine ayrılmıştır. Halkalı'dan ilk mezunlar da 1896 yılında olmuşlardır. Bu tarihten 1914 yılına dek Halkalı Ziraat Mektebi her yıl 20 şer 30 ar öğrenci yetiştirip mezun etmiştir. Okulda ayrıca ormancılık da okutulmaktaydı. Çünkü orman mektebi açılıncaya dek orman memurlarının yetiştirilmesini de ziraat mektebinin üslendiğini görmekteyiz.

Açıldığı tarihten beri bu okul idadi mezunlarını alarak dört yıl süreyle nazeri ve uygulamalı bir eğitim veriyordu. 1908 devriminden sonra "emrazî nebatiye, kimya ve haşarat" konularında uzmanlık eğitimi için Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş, dönüşlerinde de bunlara kendi uzmanlık konularında ders vermek üzere okulda görevlendirilmişlerdir(101).

Birinci dünya savaşı sırasında okul bir süre kapanmışsa da kıtlık ve tarımsal ürün yetersizliği büyük boyutlara ulaştığı savaşın sonuna doğru yeniden açıldı(102).

---

(100). Ergin, y.a.g.y., C.II, s.570.
(101) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.570.
(102) Ana Britannica. C.X, s.310.

Hatta yeni ziraat aletlerinin ülkemizde kullanılması ve çoğalması için bir de okula Çiftlik Makinisti şubesi eklenmiştir.

Ateşkes döneminde 1919'da okul bir kez daha kapatılmış; bundan sonra düzenli öğretime ancak 1930 birinci teşrininde İstanbul Ziraat Mektebi, adı ile yeniden başlamıştır. Okula o yıl 30; ertesi yıl 32 öğrenci alınmıştır(103). 1931 yılında Ankara'da Ziraat Fakültesi'nin açılması üzerine okul ziraat meslek lisesine çevrilmiştir(104).

2.1.3. ORMAN MEKTEBİ VE MAADİN MEKTEBİ

Eğitim tarihimizde ilk meslek ve uzmanlık yüksek okullarından biri Orman Mektebi, diğeri ise Maadin Mektebidir. Osmanlı Hükümetince bu okulların âçılışının önde gelmesinin kuşkusuz en önemli nedeni, orman ve madenlerin ülke için büyük gelir kaynakları olduğu gerçeğinin anlaşılmasının yanında, Avrupa'lıların bu kaynaklara ilgi gösterip işletilmesine istem göstermeleridir(105).

Dünyadaki Ormanların dengeli bir biçimde tüketilmesi ve üretilmesinin ekolojik dengenin korunması bakımından gerek ve zorunlu olduğu gerçeğini Batı toplumları, 18. yy.'da anlamışlardır. Buna bağlı olarak da Ormanları, iş-araçları biçiminde görmeğe başlamışlar ve toplumsal iş süreci içine alarak, emek harcamak suretiyle ormanlaştırmayı uzun dönemli planlara bağlama çabası içine girmişlerdir(106). Ülkemizde ise bu durum; 18. yüzyılda başlayıp ara ara sürdürülen bazı ilkel düzenlemelerle Cumhuriyet dönemine dek gelmiştir. Bu süreçte Orman bir tüketim kaynağı olarak görülmüş onlardan sınırsız olarak yararlanılmıştır.

---

(103) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.570.

(104) Ana Britannica, C.X, s.310.

(105) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.588.

(106) Esat Korkmaz, "Türkiye'de Ormanlar ve Ormancılık", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.VI, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.1591.

Avrupa kıtasındaki ekonomik ve sosyal değişmelerden Osmanlı İmparatorluğu da etkilenmiş ve bu etkileşim sonucunda da, sahip olduğu geniş orman kaynaklarından bilinçli bir biçimde yararlanılmasını ve ülke ormanlarımızın tekniğine uygun olarak işletilmesini amaçlamıştı. Bunu gerçekleştirebilmek için de çıkartılan bir "Meclis-i Alî Tanzimat Mazbatası" yla Paris elçiliğimiz kanalıyla Fransız Hükümeti'ne başvurularak yüksek düzeyde iki Fransız Orman uzmanının Türkiye'ye gönderilmesinin sağlanması kararlaştırılmıştır. Bu karar sonrası Fransız Hükümetiyle gerekli girişim gerçekleştirilmiş, onlar da Louis Tassy ve M. Stheme adındaki iki uzmanı Osmanlı Hükümeti emrine vermiştir(107). Ayrıca aynı "mazbata" da bu uzman kişilerle yapılacak "mukavelenin" temel ilkeleri de yer almaktaydı(108).

Louis Tassy'e İstanbul'da bir Orman Yüksek Okulu kurma; M. Stheme'e ise İmparatorluk Ormanlarında incelemeler yapma ve orman örgütünü kurma görevi verilmiştir(109). İlk başlangıçta yani 1857 yılında Fransız mühendislerin ormancılık kursu biçiminde başlattıkları bu girişim(110) bir süre sonra devlet okulu olarak örgütlendirilmiştir. Bunda güdülen amaç ise yabancıların ülkemizde işlettiği ormanların kontrol edilmesi için eleman yetiştirmektir(111).

Devletçe, ormanlarla madenlerin yönetimi birlikte yürütüldüğü gibi, bu işlerin uzmanlaşmış kişelerce gerçekleştirilmesi amacıyla açılan okullar da aynı çatı altında bulundurulmuştur. İlk önce orman, sonra da maden okulunun

---

(107) Korkmaz, y.a.g.m., s.1591; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.588.

(108) Bu mukavele (kontrat) nin mali ilkeleri şöyle düzenlenmişti: Bu iki uzman memur Fransa'dan ayrıldığı günden başlıyarak her birine yıllık altışar bin frank aylık, olağanüstü harcamaları için yıllık onbirbin Frank ve ev kirası için üçerbin frank, döndüklerinde her birine binbeşyüz frank verilecek, ayrıca yolluk olarak da beşbin frank ödenecektir. Ergin, y.a.g.y., C.II, s.589.

(109) Korkmaz, y.a.g.m., s.1591.

(110) Akyüz, y.a.g.y., s.147.

(111) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.82.

açılması için girişime geçilmiştir. Daha sonra (bu) okullar bu kuruluşlarıyla da yürütülmeyerek 1891'de Ziraat ve Baytar okullarıyla birleştirilip, bir sürede böyle devam ettirilmiştir. Her okulun kendi uzmanlık alanlarına göre ayrılması için uzun bir sürenin geçmesi gerekecektir(112).

İlk açıldığında Rüşdiye mezunlarının alındığı iki yıl eğitim süreli orman mektebi, daha sonra dört yıla çıkarılmış; maadin (madenler) şubesi ayrılmıştır(113).

"Riyaziye, Tabiiye ve Fizik" gibi bir çok bilimlerin eğitimine gerek gösteren bu okulların açılması istendiği dönemde henüz İstanbul'da lise hatta ortaokul olmadığı içindir ki, gerekli dersleri izleyebilecek birikimde öğrenci olmadığı gibi, öğretim elemanı da yoktu(114). Fransa'dan getirilenlerin dillerini anlayabilecek kişiler de kolaylıkla bulunamadığından bu okulların ilk dönemlerindeki eğitiminin bir gösterişten ileri gitmediği sonucuna varmak yanlış olmasa gerektir.

Tüm bunların yanında okula devam edecek öğrenciler için ise, şimdilik yeterince fen bilgisine sahip ve Fransızca bilen öğrenciler bulunmadığından, Harbiye ve Hendesehaneden yeterince Fransızca bilenlerle "Erkânı Harbiye" subaylarından ve dışardan on onbeş öğrencinin sağlanarak uzman ve öğretmenlerin İstanbul'a geldiklerinde hemen derse başlaması istenmekteydi(115).

Bu koşullardaki öğrenciler sağlanamamış ve askeri okullardan da öğrenci alınamamıştır. Bunların yerine on öğrenci alelacele yetiştirilmek üzere Bab-ı Âli tercüme odasında Fransızca öğretmeni ve uzmanının yanına verilerek onların bu okulda öğrenci olabilmeleri için yetiştirilmeleri istenmiştir(116).

---

(112) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.588.
(113) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.82.
(114) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.588.
(115) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.589.
(116) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.590.

Maadin Mektebine gelince: Bu konudaki 28 Teşrinisani ve 7 Kânunusani 1289 (1872) tarihli Orman ve Maadin genel idaresine yazılan yazıdan okula alınacak öğrencilerin nitelikleri ve ne amaca yönelik eğitim verileceğinin ilkelerini şu şekilde saptayabiliyoruz:

Rüşdiye diploması almış olanlarla, dışardan isteklilerin biraz Arapça ve Farsça ile "hesap" coğrafya görmüş ve yazı ile amacını (meramını) anlatmağa yetenekli 18-25 yaşları arasındaki kişiler sınavla alınacaklardır. Bu öğrencilere, iki yıl içinde maadin muayenesi ile istenecek oranda haritasını yapabilen ve maden damarlarının durumunu saptayabilen, maden cevherleri ve içeriğini olabildiğince ortaya çıkarabilecek, ayrıca maden işletme ayrıcalığı almış olanların şartnameye uygun işleyip işlemediklerini denetleyip gerekli inceleme raporlarını verebilecek yetenekleri kazanmış ikinci sınıf maden mühendisi düzeyinde uzmanlar yetiştirmek için bir Maden Mektebi'nin kurulması istenmekteydi(117).

Mektebin iki yıla bölünmüş ders izlenceleri ise aşağıdaki gibi idi:

Birinci yıl: Hesap, logaritma, cebir, Müsellesat, Hendese ve İrtisam, Mesaha, Topografya, Hikmet-i Tabiiyye, Fenni Maadin, Nizamatı Maadin ve Kitabet.

İkinci yıl: Tabaketülarz, Topografya ve Ameliyatı, Kimya, Fenni Maadin ve İzabe-i Maadin, Nizamat-ı Maadin ve Kitabet(118).

O sırada maden işlerine bakmak üzere Fransa'dan Vays adında bir uzman getirtilmiş ve bu şahıs ile arkadaşı Dorez, rüşdiye öğrencilerinin bilgilerinin maden mühendisi yetiştirilmelerine yeterli olamıyacağını vurgulamalarına karşın, okulun açılmasına önayak olan Osmanlı ileri gelenleri

---

(117) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.591.
(118) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.591.

yeterli olacağında ısrar etmişler ve hatta 1873 tarihinde bu konu için bir de Padişah emrinin çıkmasını sağlamışlardır(119).

1. Kânunusani 1285 (1868) tarihinde Orman ve 1 Kânunusani 1289 (1872) tarihinde de Maden Mektebi için birer nizamname yayımlanmıştır ki bunlarla okullara bir çekidüzen verilmek istendiği anlaşılmaktadır. Herhalde bunlar da yeterli olmamış olacak ki Recep 1297 (1879) da her iki okul için 12 maddelik yenibir nizamname çıkartılmıştır. Bu nizamnameden sonra iki yıl süreli orman Mektebinin ders izlenceleri yeniden düzenlenmiştir(120).

1297 (1879) tarihli ortak nizamname her iki okul için bir arada eğitim ilkesini kabul ederken eğitim ve öğrenim sürelerini de dört yıla çıkarmaktadır. Ayrıca okullar İdadiye ve müntehi sınıflarına ayrılmakta; birinci kısım: Orman ve maden mühendisliğine; ikinci kısımda orman veyahut maadin bilgileriyle donatılmaya ayrılmışlardır. Dolayısıyla ders izlenceleri de yeniden düzenlenmiştir:

Ortak izlenecek dersler şunlardı(121):

Birinci Yıl:

Kavaidi Osmaniye, Fransızca, Çoğrafya, Hesap, Hendese, Resim, Mabadii İlmi Hikmet, Kimya.

İkinci Yıl:

Münşeati Osmaniye, Fransızca, Tarihi Tabii, Resim, Hendese, Logaritma, Cebir, Müsellesat, Hikmet, Kimya.

Üçüncü Yıl:

Orman Mühendisliği Kısmı: Müsellesat, Tahtiti Arazi, Resim, İlmi Nebâti, İlmi Ahşap, Münşeati Osmaniye, Fransızca.

Maden Mühendisliği Kısmı: Müsellesat, Tahtiti Arazi, Resim, İlm-i Tabakat'ül Arz, Kimya, Münşeat-ı Osmaniye, Fransızca.

---

(119) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.591.
(120) Ders adları için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.II, s.592.
(121) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.592-593.

Dördüncü Yıl:

Orman Mühendisliği Kısmı: Fenni Orman, İmalât-ı Orman, Harita, İmalat Müsveddesi, Menşeat-ı Osmaniye, Fransızca.

Maden Mühendisliği Kısmı: Kimya ve İzabei Maadin, İmalât-ı Maadin, Harita, İmalât Müsveddesi, Münşeat-ı Osmaniye, Fransızca.

İlk açılışta Maliye Nezaretine bağlanan bu okulların özellikle Orman kısmı bir çok kez ders izlencesi ve bağlı olduğu vekâleti değiştirilmiş, özellikle bina konusunda pek çok yere taşınmıştır. 1309 (1891)'de Halkalı Ziraat Mektebi ile birleştirilmiş ve sonunda 1325 (1926) da İstanbul'da Büyükderede Bentler yanındaki binaya yerleştirilmiştir(122).

Orman Mektebi son yıllarda ikiye ayrılarak bir kısmı Bursa'ya taşınmış orada bir lise eğitimi veren orta dereceli bir okul konumuna getirilmiştir. Büyükderedeki kısmı ise Fakülte konumuna getirilmiştir. Fakülte kısmı, Orman Yüksek Mühendisi, Bursa'daki okul ise Orman mühendis muavini yetiştirir olmuşlardır(123).

2.1.4. MEKTEB-İ MÜLKİYE

Tanzimat öncesinde Osmanlı Devlet yönetiminde belirli bir düzeyde de olsa "ademi merkeziyet" (124) vardı. Bu yönetsel yapının II. Mahmut ve Tanzimattan sonra sıkı bir merkeziyetçiliğe dönüştürülmeğe başladığını görüyoruz. "Merkeziyetçi reformları yürütenler, imparatorluk tarihinin aydın mutlakiyetçileriydi(125). Tanzimatla birlikte Bab-ı Ali'nin gerçek hükümet edinme dönemi de başlamaktaydı. Bab-ı Ali'nin eğemenliği; Osmanlı bürokrasisinin modernleştiği, güçlendiği dolayısıyla Türkiye tarihinde modern

---

(122) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.593.

(123) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.593.

(124) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.594.

(125) İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yayın, İstanbul, 1983, s.88.

merkeziyetçiliğin başlatılma dönemi demektir(126). Bu değişime koşut olarak ülke yönetiminde de yeniden düzenlemelere gidilmiş ve ülke Vilâyet, Sancak, Kaza ve Nahiye yönetim birimlerine ayrılmıştır (1864). Kadılardan da genel "hakkı kaza" yetkileri alınarak; görev ve sorumlulukları yalnızca, evlenme, boşanma, kalıt (miras), vesayet... gibi şer'i işlerle sınırlandırılmıştır. Hatta kadıların bu amaca yönelik yetiştirilebilmeleri için Muallimhane-i Nüvvab adında bir Kadı Mektebi de kurulmuştur. İşte bu yeniden yapılanmaya bağlı olarak "Meclis-i Ali-yi Tanzimat" (Tanzimat Yüksek Meclisi) "8 N. 1274 ve 21 R. 1275 tarihlerinde iki ayrı mazbata" düzenlemiştir(127). Bu mazbatada merkezi yönetimi güçlendirmek, taşraya yasa ve hukuk bilir görevliler (kaymakamlar) göndermek gerekliliği vurgulanmaktaydı(128). Bu ise görev ve sorumlulukları yeniden belirlenip sınırlandırılmış olan kadıların yerine adalet, yönetim ve bazı siyasi bilgilerle donatılmış yeni elemanların yetiştirilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Tanzimat'ın özüne ve yönetsel alanda gerçekleştirilmek istenen yeniden düzenlemelere yönelik (129) bilgi ve becerilere sahip yeni yönetim örgütünü işletebilecek kafa yapısındaki elemanları yetiştirmek (130) amacıyla 31 Kânunusanî 1274 (1859)'de Mekteb-i Mülkiye açılmıştır(131). Bu okul, rüşdiye, ile idadi arası bir düzeyde iki yıllık öğretim kurumu idi(132). Kaymakam ve Müdürlük gibi genel

---

(126) Ortaylı, y.a.g.y., s.64-65.

(127) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.594.

(128) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.87.

(129) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.87.

(130) Koçer, y.a.g.y., s.135.

(131) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.594; Unat, Mekteb-i Mülkiye'nin açılış tarihini 12 Şubat 1859 olarak vermektedir. Unat, y.a.g.y., s.70.

(132) Koçer, y.a.g.y., s.35; Unat, y.a.g.y., s.71; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.598.

ÜNİVERSİTESİ

yönetimde kullanılacak devlet memurlarının yetiştirilmesi amaçlanmıştır(133).

Osmanlı İmparatorluğunda sivillerin eğitimi amacıyla açılmış olan okullara Mülkiye adı verildiğini biliyoruz. Açıldığında iki yıl öğretim süreli olarak İstanbul'da 1859'da eğitime başlamış olan Mülkiye Mektebi aynı zamanda eğitim tarihimizin de ilk sivil yüksek okuludur(134). Maarif Nezaretine bağlı olan okula; Bab-ı Âlî kalemindeki yazmanların (kâtiplerin) yeteneklileri içinden, "mukaddemat-ı ulum" görmüş ve medreselere devam edenler arasından seçme sınavıyla her sınıf için 50 öğrenci olmak üzere toplam 100 öğrenci alınmıştır(135).

Okulda okutulacak dersler: Okulun 11 maddeden oluşan nizamnamesinin sekizinci maddesinde şöyle sıralanmaktaydı: "Fenni hat, inşa, hesap ile hendese-i ameliye, tevarih, coğrafya, istatistik, kavanini cedide-i saltanat-ı seniyye, hukuki milel, muahedat-ı devlet-i âliyye; ekonomi politik ile idare-i memlekete mukteza-i olan sair bazı şeyler"(136).

Okul ilk mezunlarını açılışından iki yıl sonra 1861 yılında vermiştir(137). Bu ilk mezun öğrenci sayısı otuzdur(138). Zamanla okulun yıllık ders izlencelerine bazı dersler eklenmişse de; bu derslerle öğretim süresinin iki yıl kalması uygun görülmiyerek 6 Cemaziyelahir 1284 - 24 Ağustos 1283 (1861) tarihli bir maarif meclisi kararıyla (okulda) eğitim süresi dört yıla çıkarılmıştır(139). Bu

---

(133) O zamanki okula kabul koşulları, ders izlenceleri ve öğretim süresine bakarak bir yüksek öğretim kurumu saymayıp okulu 1877 kuruluşuyla başlatmak isteyenler de vardır. Unat, y.a.g.y., s.70.

(134) Unat, y.a.g.y., s.71; Akyüz, y.a.g.y., s.146.

(135) Akyüz, y.a.g.y., s.146; Unat, y.a.g.y., s.71.

(136) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.598; Akyüz, y.a.g.y., s.146-147 ve Unat, y.a.g.y., s.71. biraz farklı verilmektedir.

(137) Akyüz, y.a.g.y., s.147.

(138) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.599; Sakaoğlu, y.a.g.y., s.87.

(139) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.601; Unat, y.a.g.y., da okulun dört yıla çıkarılış tarihini s.71'de 30 Ekim 1857 olarak veriyor. Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.87'de 1861 olarak veriyor.

değişikliğe gerekçe olarak, bu okul mezunlarının bilgi, görgü ve kültür bakımdan iyi yetişmiş olmaları gerektiğine inanılması gösterilmektedir(140). Okulda eğitimin dört yıla çıkarılmasıyla birlikte dersleri de genişletilmiş; Umumi Devletler Hukuku, Usul-i Defteri ve Muhasebe, ile Fransızca eklenmiştir(141). Yine bu dönemde okul, sayıları gittikçe artan Rüşdiye mezunlarını da almaya başlamıştır. Mülkiye mezunlarından bir kısmı 1873'lerden sonra açılan idadilerde yöneticilik ve öğretmenlik görevlerine de atanmaya başlanmışlardır. Bu uygulama ile mülkiye mektebi Türk eğitim tarihinde aynı zamanda aydın öğretmen yetiştiren bir kaynak konumuna getirilmiştir(142).

1876'da meşruti yönetimin kurulması Osmanlı Devletinin yeniden yapılanmasına gereksinimini de beraberinde getirmiştir. Ülke yönetiminde önemli sorumluluklar üslenen devlet memurlarının yetiştirilmesinde görev alan mülkiye mektebinin de bu yeni yapıya ayak uydurması gerekliydi. Bunun yanında aynı tarihlerdeki iki saltanat değişikliği, Osmanlı-Rus savaşı, ardından gelen istibdat yönetimi ile birlikte Abdulhamid'i II. ülke yönetiminde bir takım yeni önlemleri de almaya itmiştir. Bu bağlamda ülkenin çeşitli birimlerinde yönetsel görevler üslenen kişilerin yetiştirildiği mülkiye mektebine önem verildiği görülmektedir. Abdulhamid II'nin bu okulun eğitim öğretim ve hatta ders izlenceleriyle doğrudan ilgilendiğini saptıyoruz. 18 Muharrem 1294 (1877) deki "iradesiyle" mülkiye mektebinin ülke gereksinimine yanıt verecek düzey ve sayıda devlet memuru yetiştirmediğini, bu nedenle de okulun gelişmesi için ders, eğitim ve öğrencilerle ilgili konularda gerekli önlemlerin alınmasını isteyecektir. Bu girişim mülkiye mektebinin gelişmesi için de ilk önemli adım olmuştur(143).

---

(140) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.601.
(141) Unat, y.a.g.y., s.71.
(142) Akyüz, y.a.g.y., s.147.
(143) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.602.

II.Abdülhamid burada güttüğü amacın kendi baskı rejiminin (istıbdat) devamını sağlayabilmek için kendisine bağlı ve her verilen emre uyan memurlar yetiştirilmesini sağlamaktı. Bu nedenle de mektebin yeni nizamnamesini "mabeyinde" Sait Paşa'ya dikte ettirerek oluşturmuş, dersler başladıktan sonra öğrencilerin yetiştirilmesinden kendisine bilgi verilmesini istemiş, hatta okulu bitirip memuriyete atananları da kontrol ettirmiştir(144). Okulun bu yeni örgütlenmesinde hükümetin işe el attığını, yıllık ders izlencesinin, yönetimi ve binası ile ilgili sorunların çözümü, ayrıca gelişip yükselmesi için ne gerekiyorsa yapılmasına yönelik girişimlerini Şurayı Devlete götürdüğünü görüyoruz(145).

Gerek padişahın doğrudan ilgisi ve gerekse devletin en yüksek organlarının mülkiye mektebinin gelişmesi için yakından çalışmaları, mektebin bir yüksek okul konumuna gelmesini sağlamıştır. Bu çalışma ve yeni düzenlemelerle mülkiye mektebi; son iki sınıfı sultani mezunlarıyla bu düzeyde öğrenim gördüklerini sınavla kanıtlıyanlar yüksek kısmı, ilk üç sınıfı da Rüşdiye mezunlarını alacak idadi sınıflarını oluşturmak üzere "Mekteb-i Mülkiye-i Şahane" adı altında beş sınıflık bir (yüksek) okul konumuna getirilmiş ve evvelce Darülmaarif için yapılmış olan büyük binaya yerleştirilmiştir(146).

Mülkiye Mektebinin yeni yapılan nizamnamesinin dokuzuncu maddesinde okutulması istenen ders izlencesi ise

---

(144) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.395.

(145) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.602.

(146) Unat, y.a.g.y., s.71; Koçer, y.a.g.y., s.135. Koçer y.a.g.y.'da bu değişimi sanki okulda eğitimin beş yıla çıkarılmış gibi bir yanlış değerlendirme yapmakta, hatta okulda 16 yıl süreyle müdürlük yapmış olan Abdurrahman Şeref Bey zamanında eğitim süresinin 1892'de "bir sınıf daha eklenerek" altı yıla çıkarıldığını vermektedir. Diğer kaynaklarda okulda eğitimin önce beş, daha sonra altı yıla çıkarıldığına ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bakınız: s.135-136.

şöyle idi: "Tarihi Umumi, Coğrafyayı Umumi, İlmi Hukuku Milel, Riyaziyat, Fenni Tedbiri Memleket, İlmi Asariatika ve Mebadii Ulûmi Tebiiye dersleri Fransızca, diğer dersler ise Osmanlı diliyle okutulacaktı. Bunların yanında tüm öğrenciler için Fransızca öğrenmek zorunlu idi(147). Mektebin öğretim yaşamında okutulan ders izlencelerinin pek çok değişikliklere uğramasına karşın bu yeni açılışında özellikle yüksek sınıflarda önerilen ve kabul edilip okutulan dersleri ise aşağıdaki gibidir:

"Tercüme ve Fransızca, Münşeat, Memaliki Osmaniye'nin Mükemmel Coğrafyası, Etnografya, İstatistik, İlmi Servet, Devairi Maliyenin Teşkilâtı ve Usuli Muhasebatı Resmiye, Usuli İdarei Umumiye ve İdareye Müteallik Mevad, Hukuki Ticaret ve Muahedatı Ticaret, Hukuki Düvel ve Muahedatı Devleti Osmaniye, Uhudi Umumiyei Düveliyye, Varidat ve Tekalif, Devleti Osmaniyenin Kanunu Esasisi, San'at ve Ticaret Coğrafyası, Hukuki Medeniye ve Mecellei Ahkâmı Adliye."(148).

Bu yeni yapılanma ile birlikte okulun başına daha önce Paris'teki Mektebi Osmanide müdürlük yapmış olan Ali Nizami Paşa (149) getirilerek okul eğitime başlatılmıştır.

İlk açıldığında okul yatılı olmayıp, yalnız birinci ve dördüncü sınıfları vardı. O zaman Türkiye'de Galatasaray'dan ve Darüşşafaka'dan başka lise, hatta belli-başlı idadi mektebi olmadığı için mülkiyenin dördüncü sınıfına bu iki okuldan çıkanlar alınmışlardır. Rüşdiyeyi bitirenler arasından da seçme sınavıyla birinci sınıfa 25 öğrenci alınmıştır. Mülki mektebinin tüm sınıflarının açılıp eğitimi sürdürmeye başlaması ancak 1297-1298 (1879) yılında gerçekleşebilmiştir. Dört yıllık eğitimin ilk mezunlarını da bu yıl vermiştir. Bu mezunlara "Ulûmu Siyasiye" diplomasıyla beraber Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 158.

---

(147) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.602; Koçer, y.a.g.y., s.135.
(148) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.604.
(149) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.604.

maddesine göre bir de "mülazemet rüusu" verilmiştir(150). Aslında Mülkiye mektebi mezunlarının hangi memuriyetlere atanacakları, nizamnamesinin 11. maddesinde aşağıdaki şekilde verilmekteydi:

"a. Kaza kaymakamlıkları,

b. Hükümet merkezindeki dairelerle vilâyet merkezlerindeki kalemlerin başkanlıklarına ve kalem başkanlığına denk diğer memuriyetlere ve Şuray-ı Devlet mülâzımlıklarına,

c. Sefaret kâtipliklerine ve şehbenderliklerine,"(151)

1302 (1885) yılında yeni bir düzenleme verilen okulun öğrencilerini daha sıkı bir kontrol altında bulundurmak ve kökü dışarda olan fikir akımlarından korumak amacıyla da aynı yılda yatılı konuma getirilmiştir(152). Beş sınıftan oluşan okulun bu tarihlerde müslüman ve müslüman olmayan 295 gündüzlü ve 100 yatılı (153) olmak üzere toplam 395 öğrencisi vardı. Bu dönemde okul öğrencilerini daha sıkı denetim altında tutma girişimi sonuç vermemiş olacakki, II.Abdülhamid "devlete sadık memurlar yetiştirmek" amacıyla kurulduğu halde, mezun olanların "bir fikir ve bir terbiye" ilkesine göre yetiştirilmemiş olduklarından yakınmış, bu noksanlığın giderilmesi için de her sınıfta din dersleriyle, ahlâk okutulmasını, ayrıca öğretmenlerin seçimine özen gösterilmesini emir vermiştir(154). Bu emire uyularak okulun ders izlenceleri değiştirilirken öğretmenler için yeni bir talimatname yapılmıştır. Bu talimatnameye göre, öğretmenlere ders konuları dışında, öğrencilere söz söylemeleri şiddetle yasaklanmıştır(155).

---

(150) Koçer, y.a.g.y., s.136. Ayrıca, bu memurların meslekllerinde ilerlemelerinin nerelere ve hangi aşamalara yapılacağı da yine aynı nizamnamenin 12. maddesinde verilmektedir.

(151) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.604.

(152) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.395.

(153) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.617.

(154) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.395.

(155) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.396.

Bundan sonra da okulun geliştirilmesi için ders ve yapısında sürekli değişiklikler yapılmış(156), fakat bunu dönemin içinde bulunduğu baskılar, sansür v.b. etkiler bazan da gerilemesine neden olmuştur. Abdulhamit dönemi okullarındaki baskı, kontrol ve denetimlerinden, bu dönemde mülkiye mektebinde bulunan Ali Kemal "Ömrüm" adlı anılarında söz etmektedir(157). Bu anılarının bir bölümünde: "Vaktaki mektebin dördüncü sınıfına çıktık. Derslerimizde ve Hocalarımızda büyük bir tahavvül gördük. Çünkü artık mektebi idadide değil, fakat bir Darrülfün'da idik. Derslerimiz Dar-ülfünün dersleri, Hocalarımız Dar-ülfûnun Hocaları idi."(158). demektedir ki; bu da okulun yüksek öğretim yapan bir kurum olarak geliştirilmekte olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1307 (1891) yılında okulun idadi ve yüksek kısımlarına birer sınıf eklendi. Bu tarihlerde İstanbul'la beraber vilayet merkezlerinde idadiler açıldığından, her yıl bu idadilerden de seçme sınavıyla 40 öğrencinin okula alınmaya başlandığı görülür. Yine 1891 yılından başlıyarak mülkiyeye, ülkemizdeki azınlıklar göz önüne alınarak Arapça, Rumca ve Ermenice dil dersleri konulmuş, öğrencilerin bu derslerden birine devamları zorunlu kılınmıştır(159).

1312 (1896) yılında mülkiye mektebinin düzeyiyle uygun düşmeyecek biçimde "aşayir" ve "meşayih" çocuklarına özgü olmak üzere bir yıllık ayrıca bir sınıf eklendi. 1316 (1900) yılında mülkiyenin idadi sınıfları ayrılarak okul yalnız üç yıllık eğitimle yüksek öğretim veren bir kurum konumuna getirildi. 1318 (1902) yılında ise okulun yatılı kısmı kaldırıldı(160).

---

(156) Unat, y.a.g.y., s.73.
(157) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.604-605.
(158) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.609.
(159) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.617.
(160) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.

1908 Temmuzundan, yani meşruti yönetimin kurulması sonrası, diğer bilim kurumları gibi mülkiye mektebinin de yeni ilkelere göre geliştirilmeğe ve canlandırılmağa başladığını görüyoruz. Devrimle birlikte önemi daha da artan okul ileri düşüncelerin kaynağı oldu(161).

1325 (1909) yılında çenberlitaşta bulunan okul binası bırakılarak mülkiye, Darülfünun'la beraber Zeynep Hanım Konağına taşındı(162).

Mülkiye mektebini ülke gereksinimlerine göre bağımsız olarak yeniden örgütleme istem ve girişimi 1329 (1913) yılında gerçekleştirilmiştir. Bu yılda mülkiye bağımsız bir binaya taşındıktan sonra, öğrenim süresi yeniden dört yıla çıkarılmış, üçüncü sınıftan başlıyarak siyasi, idarî ve malî şubelerinden oluşan üç uzmanlık (ihtisas) dalına ayrılmıştır(163). Doğal olarak okulun bu yapısına uygun yeni ders izlenceleri de yapılmıştı. Bu değişikliklerle beraber okulun yeniden yatılı konuma getirildiğini görüyoruz. Ancak bu izlencenin ortak sınıflara ait devresi uygulanabilmiş, gerekli maddi olanakların sağlanamaması ve Birinci Dünya Savaşına girilmiş olunması sonucu, 6 Eylül 1915 tarihinde geçici bir yasayla Darülfünun Hukuk Fakültesiyle birleştirilmiş ve sözü geçen dalların bu fakültede kurulması suretiyle mülkiyenin işlevlerinin gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür(164). Ne var ki bu durum uzun sürmemiş, 1 Nisan 1918 tarihinde kabul edilen bir yasayla okul Dahiliye Nezaretine bağlı yatılı, bağımsız ve üç yıl öğretim süreli olarak yeniden kurulmuştur(165). Kısa bir sürede okulun noksanları giderilerek Yıldız'daki Yaverler dairesinin bir kısmına yerleştirildi(166). Yıllık ders izlencesi mülkiyenin eski

---

(161) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitimi.., s.87.
(162) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(163) Unat, y.a.g.y., s.73; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(164) Unat, y.a.g.y., s.73; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(165) Unat, y.a.g.y., s.73.
(166) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.

karakterine uygun bir biçimde düzenlenirken öğretim kadrosuna da devrin tanınmış ve yeterli kişileri atanmışlardır (167). O yıl seçme sınavları sonrası 45 öğrenci alınmış ve 5 Teşrinevvel 1334 (1918) de eğitim ve öğretime başlanmıştır(168). Kendisine özgü bir binası olmadığından mülkiyenin İstanbulda bir kaç kez yer değiştirmek zorunda kaldığını görüyoruz. Ateşkes yapıldığında okul binası saray muzıkasına verilince, mülkiye de Kabataş'ta Ethem Paşa Konağına taşındı. 27 Temmuz 1336 (1920) tarihinde mülkiye mektebinin Dahiliye Nezaretiyle bağları koparılarak Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Tam bir yıl sonra 27 Temmuz 1337 (1921) de ise Cerrahpaşa'da Redif Paşa Konağına taşınmıştır(169).

Mülkiye mektebi son olarak önce Teşrin-evvel 1338 (1922) de Adli Tıp binasına(170), ardından, 1341 (1924) tarihinde de Yıldız Sarayının bir bölümü ve şimdi İstanbul Sağırlar Okulunun bulunduğu binaya taşınmış(171), 1936 yılında Ankara'ya taşınıncaya(172) dek bu binada kalmıştır.

2.1.5. HUKUK MEKTEBİ

Tanzimat'ın, Osmanlı Devlet ve Toplumsal anlayışına getirdiği eşitlik ilkesi hukukun yeniden düzenlenmesini (hukuk reformu) zorunlu kılıyordu. Bunun gerçekleştirilmesi ise ancak yargı işlevinin önemli bir bölümünün ilmiye sınıfının denetimi dışına çıkarmakla sağlanabilirdi(173). Yeni bir hukuk devletinin kurulması, ancak modern hukukun anlamını, temel yapısını ve ilkelerini özümlemiş yetkin yeni hukukçuların yetiştirilmesiyle olası idi. Bu durum, Tanzimat

---

(167) Unat, y.a.g.y., s.73.
(168) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(169) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(170) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(171) Unat, y.a.g.y., s.73.
(172) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.87.
(173) Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan ...," C.III, s.658.

devrinde hukuk alanında adlî mahkemeleri örgütlemek ve "muhakeme usullerini", Batı'dan alınan hukuk kurallarını uygulamada ve günün gereksinimlerine yanıt veren yasaları yapabilecek bir örgütlenmeyi zorunlu konuma getirmişti. Bu örgütlenmede görev üslenebilecek yetenekli ve yeterli eleman yetiştirmek gereği de buna bağlı olarak ortaya çıkmış bulunuyordu(174).

İşte İstanbul'da bir Hukuk Mektebi'nin açılması, bu düşünceler doğrultusunda, Osmanlı Devleti için bir Medeni Kanun'un yapılmasını zorunlu ve kaçınılmaz konuma geldiği aşamada gerçekleştirilmiştir. Bununla ilgili ilk girişim 1855 tarihli Meclis-i Âli'i Tanzimat kararı olmuştur. Hükümeti böyle bir karara vardıran tarihsel olgu kuşkusuz Islahat Fermanı'nın yayımlanmasıdır(175). Fermanla, ülkede dil, din, ırk farkı gözetmeyen toplumsal temel ve hukuk yapısına ulaşma çabaları gösterildiğini biliyoruz. Fermanın yayımı üzerine eyleme geçilmiş ve her şeyden önce açılacak mahkemelerce kullanılmak üzere "Metni Metin" adında bir yasa hazırlanmasına Meclis-i Âli'i Tanzimatca karar verilmiştir. Bu Metni Metin'e sonra Mecellei Ahkâm-ı Adliye denilecektir ki, hazırlanmasında dönemin bilginlerinden Ahmet Cevdet Paşa (Efendi) görevlendirilenler arasında en önde gelen kişisidir(176).

Padişah Abdülaziz devrinde 1868'de Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye; Devlet Şûrası ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye (Bu da Mahkeme-i Temyiz ve Mahkeme-i İstinaf olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı) olarak bağımsız iki bölüme ayrılmıştır(177) ve ardından da Nizamiye Mahkemeleri oluşturulmaya başlanınca bir Hukuk Mektebi kurma fikri kuvvet kazanmıştır.

---

(174) Unat, y.a.g.y., s.74.

(175) Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, C.III, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.1085.

(176) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1085-1086.

(177) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s.166.

Bunun için de ilk girişim olmak üzere, Adliye dairesinde Hukuk Bilmini içeren bazı dersler verilmeye başlanmıştır(178).

Bu girişimlerden ayrı olarak 1286 (1869) Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 80 ve 81 nci maddelerinde açılmasına gerek gösterilen Darülfünun şubelerinden birinin Hukuk Şubesi olacağı açıklanmakta ve 83. maddesinde de bu şubede okutulacak dersler gösterilmekte idi ise de henüz bu tarihte Darülfünun açılmadığı için Hukuk Şubesi de açılamamıştır(179).

20 Şubat 1870 tarihinde öğretime açılan Darülfünuni Osmaninin bir şubesi de "İlm-i Hukuk'tu". Ne var ki bu Darülfünunun ömrü iki yıl sürmüş olup hiç mezun vermeden(180) tarihe karışınca hukuk mektebiyle ilgili bu girişim de sonuçsuz kalmıştır.

Osmanlı hukuk kurumları tarihinde yer alması gereken bir okul da; 1874'de Galatasaray'da Mekteb-i Sultaninin bir şubesi olarak açılan "İlm-i Hukuk Mektebi" dir. Avrupa'daki örnekleri biçiminde kurulmuş olan bu okula (181) hukuk elemanlarına gereksinim duyan Adliye Nezareti de çok ümit bağlamıştı(182). Ancak bu okul iki dönem öğrenci yetiştirebilmiştir(183). Eğitim dilinin Fransızca olması, devlet yöneticilerinin ilgisizliği okulun gelişmesini engellemiştir. Bunların yanında, yerinin de Beyoğlu'nda olması okulun ömrünün kısa olmasını nedenleyecektir(184). II. Abdülhamid tahta geçtiğinde okulu geliştirip, bağımsız bir eğitim kurumu konumuna getireceği yerde tasarruf gerekçesiyle kapattırmıştır(185).

---

(178) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962, s.397.

(179) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1091.

(180) Unat, y.a.g.y., s.74.

(181) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1090-1091.

(182) Unat, y.a.g.y., s.74.

(183) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1090.

(184) Unat, y.a.g.y., s.74.

(185) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397; Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu, Ankara, 1987, s.137.

Bu durum gerek mecliste, gerekse dış basında ağır eleştiriler yapılmasına neden olunca, Maarif Nezareti resmi bir açıklama(tebliğ) ile okulun tekrar açılacağını iç ve dış çevrelere duyurdu(186). Bu arada 11 Zilkâde 1295 (1878) tarihinde Hukuk Mektebi için 35 maddelik bir "nizamname" de çıkarılmıştır(187).

Açılışından iki yıl önce çıkarılan nizamnamenin birinci maddesi ile okulun "Kavanin-i Adliye ve Siyaset-i Devlet-i Aliye'nin ve hukuka muteallik usul ve fünun talim ve tedrisine mahsus olmak" amacıyla kurulduğu ve gündüzlü olduğu belirtilmektedir(188).

Bu dönemde açılmış olan Hukuk Mektebini iki yönden değerlendirebiliriz. Birincisi öğrencilerinin seçilmesi ve nitelikleri; ikincisi okutulan dersler:

Nizamnameye göre okula girecek öğrencilerde aranan nitelik ve eğitim düzeyleri şöyle sıralanmaktadır: "Lisan-ı Osmanî'de kitabete muktedir, sarf ve nahiv ile mantık ve coğrafya; hesap fenlerine vakıf ve Tarih-i Osmani ve Umumi'den malûmat-ı lâzimeyi haiz bulunmak"(189); 18 yaşından küçük olmamak ve giriş sınavlarında bu bilgilerini kanıtlamış olması gereklidir(190).

Dönemin Adliye Nazırı Ahmet Cevdet Paşa'nın ülkemizde hukuk eğitimine gereksinim olduğuna güçlü inancı ve olaya sahip çıkarak bu konuda Abdulhamit II.'nin de desteğini sağlayıp kendi nezaretine bağlı olmak üzere üçyıl öğrenim süreli ve Türk Diliyle eğitim yapan, "Mekteb-i Hukuk-i Şahane" yi kurmuştur(191).

---

(186) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397; Koçer, y.a.g.y., s.137.

(187) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1091.

(188) Unat, y.a.g.y., s.75.

(189) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1103; Unat, y.a.g.y., s.75.

(190) Unat, y.a.g.y., s.75.

(191) Unat, y.a.g.y., s.74; Akyüz, y.a.g.y., s.215'te öğrenim süresini dört yıl olarak vermektedir.

Hukuk Mektebi, Ayasofya'da Adliye Nezareti bahçesi köşesinde yaptırılmış olan bir binada 17 Haziran 1880 günü Ahmet Cevdet Paşa'nın ilk hukuk dersiyle öğretime başlamıştır(192).

Hukuk Mektebi'nin kuruluşu Osmanlı Devleti'nde "ilmiye sınıfı" nın yargı işlevinin daraldığını, yargı işlevinin bürokratikleştiğini ve hukuksal denetim ve eğitimin medresenin denetiminden çıktığını ortaya koyması bakımdan anlamlıdır(193).

Hukuk Mektebi açıldığında, aslı Avrupalı bir bilim adamı olan Emin Efendi'nin okulun başına müdür olarak getirildiği görülür. Bab-ı Âli tercüme odasında Almanca, İngilizce, Fransızca öğretmenliği de yapmış olan Emin Bey'in son derece disiplin sahibi ve okulun herşeyiyle büyük bir ciddiyetle ilgilendiği gözlenmektedir. Avrupa'da hukuk eğitimi de gördüğü bilinen Emin Bey 1870'de ilk Nizamiye Mahkemeleri oluşturulduğu sırada İstinaf Mahkemesine üye olmuştur. 1880'de Hukuk Mektebi açıldığı zaman üyeliğine ek olarak okul müdürlüğüne getirilmiş, 1888 yılına dek de bu görevde kalmıştır(194).

Okula giriş koşulları olarak yukarıda verilmiş olan bilgi düzeyinin ölçütü sayılan dersler, tarihin dışında o dönemin Rüşdiyelerinde birikimi sağlanabilinecek nitelikteki derslerdi. Buna göre de Rüşdiyeyi bitirenler okula girebilirlerdi. Buna karşın okula giren öğrencilerden özellikle Türk ve müslüman olmayanlar arasında Lise (idadi) eğitimi

---

(192) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397; Koçer, y.a.g.y., s.137.

(193) Tekeli, y.a.g.m., s.658.

(194) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1096. "Sicilli Osmaniye" göre: Emin Efendi Bohemya'da doğmuş bir Avusturya'lıdır. Diğer verilere göre ise: Asıl adı Emil'dir. Almandır, Macar'dır, Prusyalı'dır. Ülkesinde askeri okulda eğitim görmüş, sonra Londra ve Paris'te öğretmenlik yapmış, 1258 (1851) de İstanbul'a gelerek din değiştirip müslüman olmuş, Bab-ı Âli Tercüme odasında görevlendirilmiştir. Ergin, y.a.g.y., s.1096.

yapmış ve bir yabancı dil öğrenmiş olanlar da bulunuyordu. Ne var ki bunların da Mecelle, Fıkıh ve Usulu Fıkıh, gibi hukuk bilgilerini alabilmeleri için gerekli düzeyde arapça sözcük ve deyimleri anlayabilecek denli arapça bilgileri yoktu. Hukuk Mektebi'nin bu ilk devresinin en iyi öğrencileri esasen mahkemelerde yıllarca hukuk uzmanlığı birikimini kazanmış deneyimli ve yaşlı hakimlerle, oldukça iyi lise öğrenimi almış doğu ve batı dillerini öğrenmiş belirli sayıdaki az kişi idi(195). Bu yapısının yanında yaşlı öğrenciler arasında ancak Rüşdiye eğitimi görmüş 18-20 yaşındaki gençlerle; gördüğü eğitimi hiç bir işe yaramayan medrese kökenliler (ise) çoğunluğu oluşturmaktaydı(196).

Bu verilenlerin ışığında şu değerlendirmeyi yapmak olasıdır. Hukuk Mektebinin ilk öğrencileri yaşça, bilgi düzeyince, dil, din, mezhepce ve mezun olduğu kaynakça bir bütün oluşturmamaktaydı. Bundan dolayıdır ki eğitiminde en aşağı düzeyde bulunan öğrenciler ölçü yapılmış ve yıllık dersler ve ders izlenceleri ona göre düzenlenmiştir.

Okutulan derslere gelince; Bunları da eylemsel olarak okutulanlarla, okutulması düşünülenler olarak ayırmak gerekir. 1869 Tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde Hukuk Mektebi'nde okutulacak dersler şöyle sıralanmaktaydı: "Fıkhı Şerifin Muamelât Bahsi ve Usul-u Fıkıh, Romalıların Kanunu, Fransızların Hukuku, Adliye Kanunnamesi, Hukuki Adliyeye Müteâllik Usul-u Muhakeme, Ticaret-i Berriye, Bahriye ve Ceza Kanunnamesi, Usul-i Muhakeme-i Cinayet ve Hukuk-i Mülkiye, Hukuk-u Milel." (197)

Galatasaray'da açılan "Darülfünun-î Sultanî Hukuk Fakültesi'nde ise: Füruî, Usul-i Fıkıh, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Roma Hukuku, Roma Hukuku Usulü, Hakuki Cezaiye, Usul-i Muhakeme-i Medeniye, Hukuki Ticaret, Hukuk-i Ticaret-i

---

(195) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1103.
(196) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1103.
(197) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1104.

Osmaniye, Hukuki Siyasiye, Mukaddemat-ı İlm-i Hukuk, İlmi Servet-i Milel, Arapça Mantık". 1286 (1878) de Hukuk Mektebi açılıp üç sınıfının tamamlanmış olduğu 1300 (1884) yılında ise elliye yakın cins hukuk, dil ve tarih dersi okutulduğu görülüyor(198).

Daha sonraki yıllarda pek çok çeşitli ders eklendiği veya çıkarıldığını görüyoruz. Ayrıca bu dersleri pek çok Türk ve yabancı uzmanlar okutmuşlardır(199).

Bu okulun ders izlencelerinde görülen en önemli ve gerekli ders Hukuk-u Siyasiye-i Osmaniye idi. Bu dalın ders veren en ünlü kişisi ise Kemal Paşa Zade Sait Bey'dir. Dersi 1301'de başlamış fakat 1302 yılında son verilmiştir. Son derece yalın bir dille bu dersin kitabını da yazmıştır(200)

Okulda devam konusu sağlam esaslara bağlanıp son derece sıkı tutulmuştur(201). Sınavlar ise hem yazılı hem de sözlü olarak yapılmıştır. Yazılı sınavlarda öğrencilerin yazım yeteneği ölçülmüş, sözlü sınavlarda ise söz söyleme ve anlatım yeteneği ölçülmüştür(202). Okul bitiriminde ise tüm sınıfların derslerinden son olarak bir kez daha sınava girmek ve mezuniyet öncesi bir tez hazırlamak usulu vardı(203).

Bir meslek ve uzmanlaşma okulu olan Hukuk Mektebinin yıllık ders izlencelerine edebiyat, yabancı diller, felsefe, ve tarihle ilgili derslerin konulması; öncelikle o aşamada bu dersleri önceden öğreterek yüksek okullara öğrenci yetiştiren liselerin veya o dönemdeki deyimiyle idadilerin olmayışındandı(204). Alttaki okullarda alması gereken bilgi ve

---

(198) Ders adları için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1104.

(199) Ders adları ve okutan uzmanlar için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1105 v.d.

(200) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1107-1108.

(201) Unat, y.a.g.y., s.75.

(202) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1109.

(203) Unat, y.a.g.y., s.75.

(204) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1110.

kültür birikiminin öğrencilerdeki noksanlığını adeta Hukuk Mektebi üslenmişti denilebilir. Bundan başka, Hukuk Mektebine alınan öğrencilerin aynı eğitimi almış ve bu eşit bilgi birikimi üzerinden sınav yapılarak seçilmiş eğitim düzeyi eş değerde olan öğrencilerin alınmış olmamasındandır. Bundan dolayıdır ki öğrenciler arasında Avrupa'daki örnekleri gibi kurulup eğitimini sürdüren Mekteb-i Sultanî'den veya ilk liselerden olan Darrüşşafaka'dan gelenler bulunduğu gibi, medresede okuyarak Arapçayı bile öğrenememiş, Türkçeyi ise hiç okumamış kimselerin olduğunu anımsar ve bunlara Türk Diline ve İslam Kültürüne tümden yabancı olan, Rum, Ermeni ve Yahudi çocuklarını da eklersek ilk Hukuk Mektebinin birbirinin dilini anlamayan kimselerle dolu ve nasıl bir okul olduğunu değerlendirmemiz zor olması gerektir(205).

Ancak 1882-1890 tarihleri arasında İstanbul'da ve vilâyetlerde idadiler açılıp yaygınlaştırılması sonrası(206) Hukuk Mektebi düzeyine uygun eşit bilgi ve kültüre sahip öğrenciler bulunabilmiştir. Buna bağlı olarak da ders izlenceleri de yalınlaştırılmıştır.

1885 yılında okulun öğrenim süresi dört yıla çıkarılmış ve Adliye Nezaretiyle ilgisi kesilerek Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Yüksek okul mezunlarıyla sultani ve yedi yıllık idadi mezunlarının okula sınavsız kabulune başlanmıştır(207).

Meclisi Maarifçe karar verilerek ders izlenceleri yeniden saptanan ve 1908'e dek bu okulda okutulan dersler ve okutulduğu sınıflarsa şöyledir(208):

---

(205) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1110.
(206) Akyüz, y.a.g.y., s.208.
(207) Unat, y.a.g.y., s.75.
(208) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1111.

Birinci Yıl:

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Ceza Kanunu, Hukuku Düvel, Hukuki İdare, Kitabünnikâh, Mukaddeme-i İlm-i Hukuk.

İkinci Yıl:

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Vesaya ve Feraiz, Hukuki İdare, Hukuki Düvel, Usuli Muhakematı Cezaiye.

Üçüncü Yıl:

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Usuli Fıkıh, Usuli Muhakematı Hukukiye, Ahkâmı Evkaf, Uhud, Ceza Kanunu, Ticareti Berriye Kanunu.

Dördüncü Yıl:

Tanzim-i İlamat-ı Hukukiye, Tanzim-i İlâmat-ı Cezaiye, Arazi Kanunu, Usuli Fıkıh, Kitabüddiyat, Ticareti Bahriye Kanunu, Mukayesei Kavanin.

Daha önceleri okutulupta bu önemde bazı derslerin kaldırılmış olmasında ulema sınıfının büyük etkisi görülmektedir. (Örneğin: Roma Hukuku gibi). Bu da son değişiklikte tutuculuğun etkisinin bir kanıtı sayılabilir.

Hukuk Mektebinde sabahtan öğleye dek ders okutulduğu için devlet memuru olup da burada okumak isteyenler için de dersleri almalarına olanak sağlanabilmiştir ki devletin de bunu özendirdiğini görüyoruz(209).

Önceleri Cağaloğlu'nda Lisan Mektebi olarak yaptırılan ve bu mektebin kapanmasıyla boşalan binaya taşınan Hukuk Mektebi(210), Meşrutiyetin ilk günlerine dek bu binada kalmış ve 1900'de kurulan "Darülfünun-i Şahane"nin bir parçası (şubesi) kabul edilmekle beraber bağımsız kimlik yapısını 1909'da İstanbul Darülfünun'un Hukuk Şubesi (Fakültesi) oluşturulduğu üniversite topluluğuna katıldığı tarihe dek

---

(209) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1113.

(210) Unat, y.a.g.y., s.75; Koçer, y.a.g.y., s.137.

korumuştur(211). 1903 yılından başlayarak Hukuk Mektebi mezunlarının bir tez sınavı vererek "Hukuk Doktoru" diploması almaları ilkesi de ayrıca kabul edilmek suretiyle okula bir üniversitenin fakültesi özelliği verilmek istendiği gözlenmektedir(212).

Aşağıda vereceğimiz tablodan da anlaşılacağı gibi Hukuk Mektebine bu dönemde büyük ilgi gösterilmiştir. Zira bu dönemde okula kaydını yaptırmış olan taşra öğrencileri askere gitmekten kurtuluyorlardı(213).

Okulu bitirenlerin durumuna gelince bunlardan müslüman olmayanlar avukatlık mesleğini seçmişlerdir. Müslüman mezunlar ise avukatlığı aşağı bir meslek gördükleri için böyle bir seçim yapmıyorlardı. Hakimliği seçmiş olanlar da ne avukatlık ne de memurluğu seçmeyen medrese mensuplarıydı(214

Mezun öğrencilerin durumları ise aşağıdaki tablodaki gibi idi(215):

Ders Yılı	İslam Öğrenci Sayısı	Müslüman Olmayanların Sayısı	Toplam
1313-1314	520	48	568
1314-1315	611	54	665
1315-1316	611	54	665
1316-1317	582	51	632
1318-1319	612	69	681

İstanbul'dan başka vilayetlerde Hukuk Mektepleri açıldıktan sonra İstanbul Hukuk Mektebinin öğrenci sayıları azalmıştır. Örneğin, 1908 Devrimi döneminde 1323-1324 yılında bu sayı 263'e inmiştir. Devrim sonrası okul kapılarını açınca bu sayı 2189'a yükselmiştir. 1325-1326 ders yılında

---

(211) Unat, y.a.g.y., s.75.
(212) Unat, y.a.g.y., s.75.
(213) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1114.
(214) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1114.
(215) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1115.

sayı 1808 olup bunların 1541'i islam 267'si islam olmayan öğrencidir(216).

İstanbul Hukuk Mektebi tüm isteklileri okula alamayınca 1323 (1907) yılında Rumeli'deki öğrencilerin devamı için Selanik'te, Irak için Bağdat'ta ve Orta Anadolu için Konya'da yeni hukuk mektepleri açılmıştır(217).

Bu mekteplerden Selanik'teki Balkan Savaşlarında, Konya, Bağdat ve Beyrut'takiler Birinci Dünya Savaşında eğitimlerine son vermişlerdir. Ankara'da yeni Türk Devleti kurulduktan sonra orada yeniden Hukuk Mektebi açılmıştır. Ankara Üniversitesi açıldıktan sonra da bu üniversitenin bir fakültesi konumuna getirilmiştir.

2.1.6. SANAYİİ NEFİSE MEKTEBİ

Güzel san'atlardan musiki, yazı, tezhip ve cildlemeden başka, güzel san'atların diğer dalları dince yasaklanmıştır gerekçesiyle Osmanlı insanının pek ilgi alanı olmamıştır. Bu nedenle de ülkemizde resim ve heykel san'atları uzun yıllar gelişme gösterememiştir.

Bununla beraber minyatür biçimindeki resime ilgi gösterildiği için yerli ve yabancı bazı san'atkârlar zaman zaman ortaya çıkarak bir takım yapıtlar çırakmışlardır(218).

Bu inanç ve tutuculuk Tanzimat'a dek devam etmiştir. Osmanlı Devletinde eski eserlere değer verilmeye başlanması güzel san'atlar üzerinde de dikkatlerin toplanmasına yol açmıştır. Batı'da, eski eserlerin değeri çok eski zamanlardan beri bilinmekte idi. Bunun içindir ki; büyük Avrupa kentlerinde, çeşitli tarihsel belge ve yapıtları içine alan müzeler kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda oturma ve dolaşma ayrıcalığına sahip bulunan yabancılar her türlü

---

(216) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1115.
(217) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1116.
(218) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1117.

tarihsel yapıtlarımızı ülkelerine çıkartmakta, bunların kendi müzelerinde sergilenmesine olanak sağlayabilmekteydiler(219).

Avrupa'ya çeşitli amaçlarla giden, Türkler, kendi ülkemize ait tarihsel zenginliklerimizin oralardaki müzelerde sergilendiklerini görmüşler ve bu aymazlığa son derece üzülmüşlerdir. Abdülaziz devrinde, Türkiye'de yabancıların eski eserleri araştırmaları ve ülkemiz dışına taşınmaları daha da artmıştır. Bu durum, Osmanlı Hükümetini önlemler almaya iterken, bir de eski eserler (Âsar-ı Atika) Nizamnamesinin hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. (1867) (220)

Buna göre, eski eserler Maarif Nezaretinin denetimi ve izlenimine bırakılıyor, Osmanlı ülkelerinde "antika" araştırması yapma eylemi de bu bakanlığın iznine bağlanıyordu. İşte bu önlemler aynı zamanda ülkemizde güzel san'atlar üzerinde dikkatlerin yoğunlaşmasını da sağlamıştır(221). Hatta dönemin gazetelerinden "Hakayik-ul Vekayi" adlı gazetede 11 Mayıs 1872 tarihli sayısında ülkemizdeki güzel san'atların geriliğini ve nasıl önlemler alınması gerektiğini vurgulayan imzasız bir de yazı yayımlandığını saptayabiliyoruz(222).

Ülkemizde güzel san'atlara eğilme gereğini vurgulayan bir görüşün de devlet kademelerinden geldiğini görüyoruz. II.Abdülhamid'in tüm baskı uygulamalarına karşın o'na yakın vezirlerinden Said Paşa (1878-1879) yılında hazırlayıp sunduğu iki ayrı raporunda eğitime ilişkin görüşleri arasında ülkede bir Sanayi-i Nefise Mektebi açılmasını önermektedir(223).

---

(219) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.218.
(220) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.218.
(221) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.219.
(222)Bu yazı için bakınız. Karal, y.a.g.y., C.VII, s.219.
(223) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.101.

Ülkemizde güzel san'atlar alındaki tutuculuğun yıkılmasının ilk işareti olarak 1868 yılında bir müzenin ve 1874 yılında müze okulunun açılışını(224) alabiliriz.

1876 yılında ise; Fenni Resim ve Mimar mekteblerinin açıldığından söz edilmesine karşın bu okulların eğitime başlamaları, ders izlenceleri öğrenim durumları hakkında pek bilgi edinilememiştir. Bu girişimin gerçekleştirildiği kuşkuludur(225).

Bir "Sanayii Nefise Mektebi" nin açılması konusunda ciddi, sürekli ve kalıcı girişimin kesin adımı, 1882 yılında atılmıştır(226). Hükümete bu adımı attıran ve bu işte ön ayak olan kimdir? Bu durum açık ve kesin olarak belli olmamasına karşın bazı belgeler bizi yönlendirecek bilgileri içermektedir. Bu mektebin açılması hakkında padişaha arz edilen yazıya ekli bir yazı daha vardır. "Bu yazının kimin tarafından yazıldığı belli olmamakla beraber Türkçe'den başka bir dille, Fransızca olarak yazılmış olması, anlatım biçimi ve cümlelerin kısa ve kesin oluşundan ve bir de Hariciye Nezareti Tercüme Odası Başlıklı bir kağıda yazılı bulunması" nın yanında yazanın milli duygularını içerdiği göz önüne alınırsa bu ek yazıyı yazanın bir Türk olduğuna kuşku bırakmamaktadır(227). Okulun açılmasıyla ilgili diğer bazı yazılardan da anlaşıldığı kadarıyla bu yazının sahibinin Hamdi Bey olduğunu güçlendirmektedir(228).

"Elvahı Nakşiyye kolleksiyonunda (sayfa 27) Halil Ethem bu mektep hakkında şu" bilgileri vermektedir:

---

(224) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1118; Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.400.

(225) Unat, y.a.g.y., s.80. (Okulun açılış yılını 1877 olarak veriyor.) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1118.

(226) Unat, y.a.g.y., s.80; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1118. Ergin bu tarihi 1881 olarak vermektedir.

(227) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1119. (Yazının metni için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1121-1122.)

(228) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1121.

Sanayi-i Nefise Mektebi, Meşrutiyet dönemine dek, bu koşullarda çalışmalarını sürdürmüş ve 2 Ekim 1916 tarihinde müze yönetiminden ayrılarak ayrı bir binaya yerleştirilmiş ve 14 Nisan 1917 de de bağımsız bir okul konumuna gelmiştir(234).

14 Kasım 1914'de yalnız kızlara özgü bir biçimde Resim ve Heykel San'atları göstermek üzere, "İnas Sanayi-i Nefise Mektebi" adını taşıyan ikinci bir okul daha açılarak bu dalda yetenekli Türk kızlarının da eğitim görebilmelerine olanak sağlanmıştır(235).

Ateşkes döneminde okulun binasının İtalyan'larca işgali karşısında yersiz kalmış araç ve gereçleri sokakta kalma tehlikesiyle karşılaşmış bu aşamada pek çok yere sığıntı şeklinde taşındıktan sonra 1337 (1921) Teşrinevvelinde "Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi" adı altında iki okul birleştirilerek Cağaloğlundaki kendisine ayrılan Lisan Mektebi binasına yerleştirilmiştir(236).

2.1.7. TİCARET MEKTEBİ

Türkiye'de ticaretin yüksek öğrenime konu edilişinin Avrupa'daki çoğu örneklerinden daha eski olduğunu görüyoruz(237). Ticaret Mektebi'ne tarihsel gelişimi bakımından İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi bağlamında bakmak durumundayız. Osmanlı Devletinde ticari yaşamla ilgili bilgilerin bir okul çatısı altında okutulması gereği düşüncesini Tanzimat'a dek geriye götürebiliriz.

Tanzimat devrinin başından itibaren, yeni ticaret anlaşmalarının imzalanması, yabancı sermayesine Osmanlı Devletinin kapılarının açılması, yabancılara Osmanlı

---

(234) Unat, y.a.g.y., s.80.

(235) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1125; Unat, y.a.g.y., s.80a.

(236) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1126; Unat, y.a.g.y., s.80a.

(237) Ali Sait Yüksel, "Ticaret", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.IX, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.2501.

İmparatorluğunda mülk edinme hakkının tanınması nedeniyle önceden beri ellerinde bulunan dış ticaretten başka iç ticaretin de yabancıların eline geçmesi, Osmanlı devlet yöneticilerinin dikkatini çekmişti. Bunun için de ilk kez 1860'da İstanbul'da Ticaret Nezareti binasında bir Ticaret Okulunun kurulması girişimine geçilmişse de gerçekleştirilememiştir(238).

Bu okulun açılması için ikinci girişimin 1880'de Sait Paşa'nın Sadrazamlığı zamanında, zengin kişilerin bağışlarıyla İstanbul Yeniköy'de büyük bir ticaret mektebinin kurulması konusunda Padişahtan izin istenmesi ile yapılmıştır. **II.Abdülhamid** izin vermeden önce okutulacak derslerin izlencelerini ve disiplinin nasıl sağlanacağını öğrenmek istemişti(239). Gerekli girişimler ve hazırlıklar sonrası 16 Ocak 1883 tarihinde Ticaret ve Ziraat Orman ve Maadin Nezaretine bağlı olarak "Hamidiye Ticaret Mektebi Alisi" adı altında Cağaloğlunda bugünkü İstanbul Kız Lisesinin arkasında bir evde eğitime başlamıştır(240). Kuruluş yıllarında Banka, Sigorta, Borsa, Muhasebe gibi disiplinler Fransızca okutulmuştur. Öğrencilerin yabancı dil sorununa çözüm için ise "Mahreç Sınıfı" adıyla bir hazırlık sınıfı da açılmıştır(241).

İlk açıldığında ancak 30 öğrencisi olan dört sınıflı Hamidiye Ticaret Mektebi Alisi'nin üç yıl gibi bir süre sonra öğrenci sayısı 115'e çıkmış ve 1887 yılında ilk

---

(238) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397.

(239) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.

(240) "İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu", <u>İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi</u>, C.V, s.351; Karal, okulun açılış yerini Babıâli civarı ve açılış tarihini de 1881 olarak vermektedir. Ayrıca okulun adına "Hamidiye" eklenmesini açılışından üç yıl sonra aldığını kaydediyor. Bakınız: Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.

(241) Orhan Oğuz, "Akademiler", <u>Cumhuriyet Döneminde Eğitim</u>, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.340.

olarak 13 mezun vermiştir(242). Açılış yılından sonra ilk mezunlarını 1887 yılında vermiş olduğuna bakarak okulun eğitim süresinin dört yıl olduğunu söylemek olanaklıdır.

Okul, 21 Aralık 1889 tarihinde Maarif Nezaretine bağlanmış ve 1893 yılında ileride düzenlemeler yapmak üzere ve yeniden açılışı düşünülerek kapatılmıştır(243).

Bu dönemde okulun ilk sınıfı "idadi" ve iki sınıfı da "fenni" adlarıyla iki bölüme ayrılmıştır. Rüşdiye mezunlarından 15-25 yaşları arasında olanlar idari kısma kabul ediliyordu. İki sınıflı olan idadi bölümü, fenni bölüme geçecek öğrenciyi bu bölümün derslerini izlemeye hazırlayan "ihzari" bir bölüm işlevinde, fenni bölümü ise mesleki derslerin okutulduğu asıl bölüm içeriğindeydi(244).

Okul 15 Kasım 1897 tarihinde yine "Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi" adı altında ve üç sınıflı olarak Maarif Nezareti tarafından tekrar açılmıştır.

1 Eylül 1902 tarihinde, asıl sınıflara öğrenci yetiştirmek amacıyla bir hazırlık sınıfı eklenmiştir. Fakat bu hazırlık sınıfının bekleneni vermemesi sonucu 3 Eylül 1908'de kaldırılmıştır(245).

1908'de İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra okul, "Ticaret Mektebi Âlisi" adını almış, ders izlencelerine de Maliye, İstatistik, Medeni Hukuk dersleri eklenmiş, İngilizce ve Almanca'da zorunlu dersler konumuna getirilmiştir(246).

---

(242) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351; Karal, ilk açıldığında gündüzlü olan okulun 115 öğrencisi olduğunu vermektedir. Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.

(243) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351; Karal, okulun kapatılma yılını 1888 olarak vermektedir. Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398; Oğuz ise okulun kapatılmasından hiç söz etmemektedir.

(244) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.

(245) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.

(246) Oğuz, y.a.g.m., s.340; Yüksel, y.a.g.m., s.250l'de okulun ad değişimi tarihi olarak 1905 yılını vermektedir.

1910 yılında da, "mali cebir ve sarrafî (altın, gümüş alım satımı), daktilografi, stenografi ve kimyasal tahlil dersleri konmuştur." Yine bu tarihte ilk defa olarak okul yönetmeliği yapılmış, okulda bir daktilo dersliği açılmış ve bir de kütüphane kurulmuştur(247).

1914 yılında, okula yalnız sabahları birer saat olmak üzere ve ticaret ile uğraşanlar için "devrei iptidaiye" ve "devrei intihaiye" adlarıyla serbest ticaret dersleri eklenmiştir. Bu derslerde ticari ve hukuki bilgiler, ticari aritmatik, defter tutma yöntemleri, ekonomik coğrafya okutulurdu. "Devrei iptidaiyeye" ilk okulu bitirenler alınmaktaydı.

1915 yılında, daha iyi bir sonuç almak için okulun ders izlencesinde bazı düzeltmeler yapılmış ve okul ilk bölüm, ikinci bölüm olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm; tam devamlı, kısmen devamlı meslek şubeleri ile ticarethane memurları ve ameli ticaret adlarıyla serbest ticaret bölümleri eklenmiştir(248).

İlk bölümün eğitim süresi 3 yıl olup bu bölümü bitirenler ikinci (âlî) bölümüne geçerlerdi.

Meslek bölümü tam devamlı şubesine, bir yıl içinde gerekli bilgileri alabilmeleri için dışardan ticaretle uğraşanlar alınıyordu. Kısmen devamlı şubesinde ise günün belirli saatlerinde yalnız iki saat ders gösterilmekteydi.

Serbest ticaret dersleri bölümüne ilk okul mezunları alınır, bunlardan yaşca daha büyük olanlar "ticarethane memurları", küçük olanlar da "ameli ticaret" şubelerinde ders görürlerdi. Bunlardan ticarethane memurları şubesinin eğitim süresi bir yıl ve günlük ders saati iki saat olmasına karşın; ameli ticaret şubesinin eğitim süresi 3 yıl idi(249).

---

(247) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.
(248) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.
(249) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.

Okulun ikinci bölümünde de eğitim süresi 3 yıl olup, üçüncü sınıfı: Ticaret-Banka, Ticaret-Sanayi ve Ticaret-Şehbenderlik adlarıyla üç farklı uzmanlık şubelerine ayrılmıştı(250).

1917 yılında yukarıdaki bölümlere, eğitim süresi bir yıl olan "ameli ticaret ünas şubesi" (inas olmalı) eklenmiş ve bu şube orta ticaret mektebinin karma eğitime başladığı 1924 yılına dek eğitimine devam etmiştir(251).

Cumhuriyet döneminde ise okulun yeni ve köklü bazı değişikliklere uğrayarak(252) eğitimini sürdürdüğünü görmekteyiz. Bu gelişim süreci Cumhuriyet dönemi yüksek öğretim bölümünde ele alınacaktır.

2.1.8. HENDESE-İ MÜLKİYE MEKTEBİ (MÜLKİYE MÜHENDİS MEKTEBİ) VE KONDÜKTÜR MEKTEB-İ ALİSİ

Ülkemizde çağdaş bir meslek eğitimi almış, mühendis ve mimar yetiştirme konusu, ilk dönemlerde kamu hizmetleri açısından dahi bu tür hizmetler için, ordu ve donanmaya gerekli elemanları yetiştirmek üzere kullanılan mühendishaneler bünyesinde görülmüştür. Bu konudaki gereksinimler uzun yıllar gemi inşaatı için Mühendishane-i Bahri Hümayun sivil mühendislik ve mimarlık hizmetleri için de bir kısım mezunları görevlendirilmek suretiyle Mühendishane-i Berr-i Hûmayun tarafından yürütmüştür(253).

Örgütlenmesini 1210 (1795) yılında tamamlayıp açılmış olan Mühendishane-i Berr-i Hümayun'dan mezun olup çıkan mühendisler bir süre gerek askeri gerek belediye işlerinde çalıştırılmışlar ise de; büyük ve kapsamlı inşaatlara bu mühendislerin hem sayıları hem de bilimsel yetenekleri yeterli olmamıştır(254).

---

(250) Oğuz, y.a.g.m., s.340; İktisat ve Tic.Ans. C.V, s.351.
(251) İktisat ve Tic. Ans. C.V, s.351.
(252) Oğuz, y.a.g.m., s.340.
(253) Unat, y.a.g.y., s.78.
(254) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1151.

Ülkemizdeki bayındırlık hizmetlerini yürütmek üzere 1839 da Nafia Nezareti kurulmuştu. Bu nezaretin devlet bayındırlık işleriyle ilgilenmeye başlamasıyla sivil mühendis gereksinmesi de ortaya çıkmaya başladı(255). Ne var ki bu gereksinimi karşılıyacak düzenli bir yüksek eğitim kurumunun oluşturulması için yaklaşık otuz yıl geçmesi gerekecektir.

Tanzimat sonrası kurumlarını yeniden düzenlemeye başlayan devlet, nafia hizmetleri için de yeniden düzenleme ve bu daldaki hizmetler ve de bu hizmetleri yürütecek elemanların yetiştirilmesi için gerekli önlemlere girişecektir(256). Buna karşın ülkede bir Mülkiye Mühendis Mektebi fikrinin ilk çıkışı ancak 1865'lere rastlar(257). Bu amaçla 1867'de Mülkiye Mühendisi ve Islahı Sanayi Mektebi adıyla yılda otuz mühendis yetiştirecek bir okul açıldı. Divanyolu'ndaki eski Darülfünun binası bu okula verildi. Bu okulun kaç yıl öğrenim yaptığı ve mezun verip vermediği bilinmemektedir(258).

İkinci aşama girişim ise bu okulun devamı sayılabilecek bir okul, Mühendisin-i Mülkiye Mektebi adıyla 1874'de Galatasaray'daki Darülfünun-u Sultani bünyesinde; üç yüksek okuldan (Fakülteden) biri olarak açılmış olandır(259). 1875'te okulun adı Turuk-u Maâbir Mektebi (Yollar ve Köprüler Okulu) olarak değiştirildi ve 28 Zilhicce 1297 (7 Ocak 1876) tarihli nizamnameye göre (yönetmelik) öğrenim süresi dört yıl olan bu okulu başarıyla bitirenlere "doktor" ve bunu başaramıyanlara daha basit bir sınavla mühendis yardımcısı veya tekniker anlamında "kondüktör" diploması verilecektir. 1878'de 43 öğrencisi

---

(255) Emre Dölen, "Mühendislik Eğitimi", Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.514.

(256) Unat, y.a.g.y., s.78.

(257) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.211.

(258) Dölen, y.a.g.m., s.514.

(259) Unat, y.a.g.y., s.78.

olduğu bilinen bu okul(260) 1877'de bir yıllık kapanmanın dışında öğretimini 1881 yılına dek sürdürmüştür(261). Okulun Abdulhamit II. tarafından bazı nedenlerle kapatıldığını görüyoruz. Kapatılma nedenlerinden birinin öğrencilerin çoğunun Hıristiyan çocuklarından oluşturduğu gösterilmektedir(262).

Mithat Paşa Tuna valisi iken kendisine verilen geniş yetkilere dayanarak yetki sınırı içinde kalan yörelerde zorunlu çalışma yöntemi getirmiş ve uygulamış böylece Tuna vilayetinde yol köprü inşaatını başlatmış bunun için gerekli olan mühendisleri de ülkelerinde siyasal devrimler nedeniyle işsiz kalmış olan Macarlardan ve Lehlilerden sağlamıştı(263).

Son yılların savaşları, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası, Anadolu ve Rumelide yeni yollar ve köprüler inşaatının zorunlu olduğu anlaşılınca, Tuna Vilayetinde Mithat Paşa ile birlikte onun yanında çalışmış olan Ahmet Eyüb, Halit Rıfat ve Sırrı Paşalar, Mithat Paşa'nın yöntemlerini kullanarak sorunu çözmek istemişlerse de başarılı olamamışlardır. O yıllarda Alman, Fransız, Macar ve özellikle Lehli olan pek çok mühendis ülkeye gelmişse de dil bakımından doğan anlaşamama sorunu, Osmanlıların elinde bu işlerde eğitilecek bilgi birikimi olan elemanların yetersizliği ülkedeki Nafia işlerine kesin çözüm getirilmesine olanak sağlıyamamıştır(264).

Bu gelişmeler ülkede büyük gereksinim duyulan iyi yetiştirilmiş mühendis açığının kapatılması için okul açma zorunluluğunu tekrar gündeme getirmiştir. Olayın üzerine ciddiyetle giden Hasan Fehmi Paşa'dır. Dönemin

---

(260) Dölen, y.a.g.m., s.514; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1151.
(261) Unat, y.a.g.y., s.78.
(262) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.
(263) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1152-1153.
(264) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153.

Sadrazamı Sait Paşa'ya durumu arz ederek onu da bir mühendis mektebi açılmasının gerekliliğine inandıracaktır(265). Sait Paşa'nın olaya daha geniş baktığını görüyoruz. O bir "Teknik Üniversite" (Teknik Darülfûnun) kurulmasına taraftar olmasına karşın II. **Abdülhamid** büyük işlerden korktuğu ve kendi tanımlamasıyla her şeyde orta yolculuğu beğendiği için; ancak Mülkiye Mühendis Mektebi kurulmasına taraftar olmuştur(266).

Ne var ki okulun açılabilmesi için bazı olanakların sağlanması gerekmekteydi. Bunlardan ilki kuşkusuz okulun açılması için gerekli yatırım sorunu, ikincisi ve daha da önemlisi, öğretim elemanı ile üst düzey fen bilgilerini alabilecek alt okullarda yetiştirilmiş düzeyli öğrencilerin bulunması idi. O yıllarda ülkede yüksek matematik dersine gerek gösteren mühendislik eğitimi için bu bilgileri alabilecek düzeyde eğitim veren Galatasaray ile Darruşşafaka'dan başka lise düzeyinde eğitim kurumları yoktu. Bu okullarının mezun öğrencilerinin tümünü mühendis okuluna göndermek zorunluluğu da konulamazdı. Diğer bir sakınca ise bu mesleğin daha önce olduğu gibi yabancıların tekeline geçmesi olasılığını ortadan kaldırmaktı(267). Bunun da en kolay çözümü okulun askeri bir kimlik ile açılması idi. Bu düşünce çıkış noktası yapılarak okulun açılacağı yer olarak, Hıristiyan Osmanlı teb'asına kapalı bir askeri okul olan ve Tanzimat öncesi ilk sivil mühendis ve mimarları da yetiştiren Mühendishane-i Berrii Humayunun bir şubesi konumunda açılması uygun bulunmuştur(268). Okulun bu ortamda açılması başlangıçtaki bir çok sorunu da ortadan kaldırmış olacaktı. Öncelikle okul için bina yatırımına şimdilik gerek olmıyacaktı. Daha önemlisi müslüman olmayanların okula girişi

---

(265) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153.
(266) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.
(267) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153.
(268) Unat, y.a.g.y., s.79.

kendiliğinden engellenecekti. Ayrıca askersel kimlik ve üniforma altında olay disipline edilecekti. Bunların yanında okulda verilecek yüksek matematik ve diğer derslerin öğretim elemanlarının sağlanması mühendishaneden kolayca sağlanmış olacaktı(269).

Düşünülen ve sağlanan bu olanakların sınırları içinde sivil mimari hizmetleri için teknik eleman gereksinimini karşılamak amacıyla 25 Şaban 1301 (3 Kasım 1883) tarihinde Halıcıoğlu'ndaki Mühendishanenin binalarının bir bölümünde Hendese-i Mülkiye Mektebi açıldı.

Bu mühendishane bünyesinde açılan okul için bir yandan da ayrı bina yapımına başlanmış; beş koğuş, dört dershane ve bir teneffüshaneden oluşan yeni okul binası 8 Muharrem 1302 (28 Ekim 1884) tarihinde öğretim hizmetine açılmıştır(270).

Mektebin açılış amacını belirten nizamnamenin üçüncü maddesinde okula alınacak öğrencilerin kaynakları ve kabul ediliş koşullarında şöyle açıklanmaktaydı. O dönemlerde idadilerden de üstün olan Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Sultanî ile Darüşşafaka'dan ve eğitim düzeyi bunlara denk olan Maarif Nezaretine bağlı ve denetimindeki eğitim kurumlarından mezun olanlar sınavsız, daha alt düzeyde, "mekâtib-i rüşdiye ve askeriye ve mülkiye ve muadil mekteplerden çıkanların imtihansız"(271) olarak okula kabul edilebileceklerdi.

---

(269) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153; Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398; Unat, y.a.g.y., s.79.

(270) Dölen, y.a.g.m., s.515; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1154'de okulun bu binasının hizmete girişini resmen açılış sayıyor ve tarih olarak da 20 Muharrem 1302 (1884)'i veriyor. Unat, y.a.g.y., s.79'da okulun açılışını 3 Kasım 1883 olarak verirken bu yeni binanın hizmete giriş tarihini de 29 Ekim 1884 olarak kaydediyor.

(271) Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu, Ankara, 1987, s.138; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156.

Okul ilk dönemlerindeki tüm meslek ve eğitim kurumlarımız gibi idadi sınıflarıyla birlikte açılmıştır. Buna göre eğitim ve öğretim süresi yedi yıl olup, bunun üç yılı idari için, dört yılı da yüksek kısma ayrılmıştır(272). Başlangıçta okul ilgi görmediği içindir ki bu kuruma rüşdiye mezunları da alınarak ilk üç yıl idadi öğrenim verildikten sonra dördüncü yıl meslek derslerine başlamışlardır. Bu nedenle de okulun öğretim süresi yedi yılı kapsamaktaydı. Başlangıçta okulun kontenjanı 100 olarak saptanmasına karşın bu sayı tamamlanamamış, yalnızca 25 öğrenciyle eğitime başlamak zorunda kalınmıştır(273).

Tophane Müşirliği ile Nafia Nezaretinin ortaklaşa yönetimine verilen "Hendese-i Mülkiye Mektebi"(274) 1888 yılında ilk mezunlarını vermiştir. Bunların sayısı 13'dür (275). Öğretim yöntemi açısından Fransız'ların "Ponts et Chaussées" okulu örnek alınmış daha sonraki yıllarda Alman etkisi ağırlık kazanmıştır(276).

Hendese-i Mülkiye Mektebi'ni bitirenlerin bir kısmı okulda öğretmen olarak alıkonulmuş, diğerleri vilâyet başmühendisliklerine, demiryolu komiserliklerine, Nafia Nezareti fen memurluklarına atanmışlardır(277). Özellikle sulama işleri ile demiryolu yapımında emekleri pek çoktur. Osmanlı Devletinin kendi olanaklarıyla gerçekleştirdiği Hicaz demiryolu bu okul mezunu mühendislerimizin eseridir (278).

---

(272) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156.

(273) Dölen, y.a.g.m., s.514; Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.599; Ergin bu sayıyı 105 olarak vermektedir. Bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156; Koçer de bu sayıyı 105 olarak almış. y.a.g.y., s.138.

(274) Unat, y.a.g.y., s.79.

(275) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156; Dölen, y.a.g.m., s.515.

(276) Dölen, y.a.g.m., s.515.

(277) Koçer, y.a.g.y., s.138.

(278) Dölen, y.a.g.m., s.515.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra, sivil bir okulun askeri yönetimden ayrılması görüşünün ağır basmasıyla "Hendes-i Mülkiye" önce mühendishane binasından taşındı, bir yıl sonra 1909 sonbaharında Nafia Nezaretine bağlı bağımsız bir kuruma dönüştürülerek "Mühendis Mekteb-i Alisi" adını aldı(279). O tarihe dek salt nafia hizmetleri için tek tip mühendis yetiştiren izlencesi de yol, su ve inşaat uzmanlık dallarına göre öğretim yapan yeni bir düzenlemeye göre değiştirildi. Öğretim süresi ise biri "ihtiyat" sınıfı olmak üzere altı yıla indirildi(280).

Kendine özgü bir binası bulunmadığı için diğer öğrenim kurumlarımız gibi sıkça yer değiştiren "Mühendis Mekteb-i Alisi" tüm buna karşın gelişmesini sürdürmüş, ders izlencelerinin düzeyini geliştirmiş, yabancı dil öğretimine özel bir önem vermiştir(281). Bu dönemde ayrıca Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan pek çok öğretim üyeleri getirtilmiştir. Yabancı ülkelerde öğretim görmüş olan Türk öğretim üyeleri ile okuldan yetişmiş öğrenciler de öğretim kadrosuna alınarak öğretim üyesi kadrosu güçlendirilmiştir(282).

Birbirini izleyen Trablus, Balkan, I. DünyaSavaşları ve ateşkes dönemi okulun gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. 1915-1921 yılları arasında okul yalnız 1916 yılında dört mezun ve mermiştir(283).

Ateşkes döneminde bir süre Halıcıoğlu'ndaki ilk binasına dönmüş olan okul, İstanbul'da ulusal yönetim kurulduktan sonra 1922'de bugünkü Teknik Üniversitenin bir binasını oluşturan Gümüşsuyu Kışlasına yerleştirilmiştir. 1909'dan 1923 yılına dek geçen 14 yıl içinde yedi

---

(279) Dölen, y.a.g.m., s.515; Unat, y.a.g.m., s.79.
(280) Unat, y.a.g.y., s.79; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1157.
(281) Unat, y.a.g.y., s.79.
(282) Dölen, y.a.g.m., s.515.
(283) Dölen, y.a.g.m., s.515.

kez yer değiştiren okul (1888-1909) yılları arasında yani Hendese-i Mülkiye döneminde 239 Mühendis yetiştirmiştir(284). Okulun günümüz İstanbul Teknik Üniversitesi konumuna gelene dek geçen gelişim süreci ise Cumhuriyet döneminde verilecektir.

Kondüktör Mekteb-i Âlisi

Yüksek öğretime dayanan ve mühendislik uzmanlığı gerektirmeyen nafia hizmetleri için gerekli görülen "kondüktör" (fen memuru, yeni adıyla fen memuru)'lerin ise ilk kez Galatasaray'daki Turuk-u Maabir mektebindeki iki yıllık özel bölümde yetiştirilmek istendiğini görüyoruz. Sonraları Hasköy'deki Mülkiye Mühendis Mektebini başarıyla bitiremeyen ve mühendis sınıflarından ayrılmak zorunda kalan öğrencilerin kondüktör sıfatıyla hizmet kadrolarına almak suretiyle ek bir yöntemle bu tür eleman gereksinimi karşılanmaya çalışılmıştır(285). Meşrutiyet döneminde bu tür ara elemanı diyeceğimiz personel gereksinimi, bu amaca yönelik özel bir okul kurulmasını zorunlu kılacak denli kuvvetle duyulmuştu. İşte bu gereksinimi karşılamak üzere Nafi Vekaletince 22 Ağustos 1911 tarihinde İstanbul'da bir kondüktör mektebi açılmıştır(286). Okul aynı yılın eylülünde Sultanahmet'de günümüzde sağlık müzesi olan binada öğretime başlamıştır(287). Beş yıllık idadi veya lise birinci devre öğrenimine dayanan bu okulun öğrenim süresi iki yıl idi(288). Öğretim izlencesi için Paris'teki Ecole de Conducteur'un izlencesi örnek alınmış, bayındırlık işleri konusunda genel bilgiler veren dersler okutulmuştur(289). Okulun kendine özgü bir binası bulunmadığı

---

(284) Unat, y.a.g.y., s.80.
(285) Unat, y.a.g.y., s.80.
(286) Dölen, y.a.g.m., s.516; Unat, y.a.g.y., s.80.
(287) Dölen, y.a.g.m., s.516.
(288) Unat, y.a.g.y., s.80.
(289) Dölen, y.a.g.m., s.516.

için sürekli bir göç konumunda varlığını ateşkes dönemi sonlarına dek sürdürmüştür. İstanbul'da ulusal hükümet yönetimi kurulunca mühendis mektebi ile birlikte Gümüşsuyu kışlasının bir kısmına yerleştirilerek yatılı bir okul haline getirilmiştir. 1922'de adı "Nafia Fen Mektebi" olarak değiştirilirken okulun yapısı ve ders izlenceleri de yeniden düzenlenmiştir(290).

Cumhuriyet dönemine dek toplam 66 fen memuru mezun veren okulu öğrenim süresi 1926'da iki yıldan ikibuçuk yıla çıkartılmıştır(291). Önce Yıldız Teknik Okulu daha sonra İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi adlarını alan okulun Yıldız Üniversitesine dönüşen gelişimini Cumhuriyet döneminde izleyeceğiz.

2.1.9. MEKTEB-İ TIBBIYE-İ MÜLKİYE

Ülkemizde Mahmut II. devrinde 1827 yılında ilk askeri Tıbbiye Mektebinin açılışının temel nedeni; ordu içi sağlık hizmetleri(292) ve savaşlar sonrası ölümleri en aza indirmek amacı içindir.

Fuat Paşa'nın Sadrazamlığı döneminde sivil bir tıp okulunun açılması fikri yine paşa tarafından atıldı. Paşa doktor olduğu ve Avrupa'da, devletçe halkın sağlığına ne denli önem verildiğini görmüş ve Osmanlı İmparatorluğunda da halk sağlığına etkili yardımlarda bulunacak böyle bir okulun kurulmasının gerekliliğine inanmıştır(293). Askeri Tıbbiyeden çıkan doktorlar salt ordu gereksinimini karşılarken, yabancı ülkelerde eğitim gören Osmanlı uyruklu hıristiyan doktorlarla, yabancı doktorlar da, büyük kentlerde sivil doktorluk yaparak bu konudaki halk

---

(290) Unat, y.a.g.y., s.80.

(291) Dölen, y.a.g.m., s.516.

(292) Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (İngilizceden Çeviren: Metin Kıraklı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970, s.85.

(293) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208.

gereksinimini karşılıyorlardı. Kaldı ki gereksinim halinde, hükümet onları da ordu emrine alabilmekteydi.

İşte böyle bir ortamda, ilke olarak her kentte ve büyükçe kasabalarda birer doktor (tabib) görevlendirilmesi ve halkın sağlığıyla ilgilenmesi ilkesi benimsenince, İstanbul'da bir sivil tıp okulunun açılmasına karar verildi(1866)(294).

1867'de Askeri Tıbbıye'de öğretim Türkçe yapılmasına çalışanların çabalarıyla; "sivil tabib" yetiştirmek için ülke sağlık örgütünün duyduğu gereksinim birleşince, tıb derslerini de Türkçe göstermek üzere, askeri tıbbıyenin içinde açılan özel sınıf bu okulun çekirdeğini oluşturdu(295).

Okulun genel konumunu, açıldığında yayımlanan "nizamnamesi" ile buna 1867 yılında yapılmış olan eki saptamaktadır.

Nizamnameye göre; gündüzlü olan okula, müslüman veya müslüman olmayan 16 yaşından küçük 25 yaşından büyük olmayan, Osmanlı uyruklu, rüşdiyeden diploma almış veya aynı düzeyde eğitim görmüş olanlar kabul edileceklerdir. Ayrıca okula halkın ilgisini sağlamak için askeri tıp öğrencilerinden farklı bazı ayrıcalıklar da tanınmaktadır. Örneğin, mezun öğrencileri askeri tıbbiyedeki dostora sınavlarından sorumlu tutulmayacaklar, İstanbul dışından gelenler askerlik kur'alarından muaf olacaklar ve o döneme göre oldukça dolgun üçretle (1000 kuruş aylıkla) "memleket tabibliğine" atanmaları yapılacaktır(296).

Askeri Tıbbıye'de açıldığı tarihten 1286 (1871) yılına değin eğitimin Fransızca yapılmasına karşın

---

(294) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.649.

(295) Unat, y.a.g.y., s.73.

(296) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.651; Unat, y.a.g.y., s.73; Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208.

21. Ş. 1283 (1866) tarihli bir sivil tıp okulunun açılması gereğini bildiren Maarif Nezareti yazısında, Fransızca eğitimin zaman kaybına neden olduğu vurgulanarak acele ve yeteri sayıda tıp doktorunun yetiştirilmesinin zorunluluğu nedeniyle bu okulda eğitimin Türkçe yapılması istenmiştir(297). Böylece okulda öğretim dili Türkçe(298) olmasına karşın, Türkçe karşılığı bulunmayan Fransızca sözcüklerin, bu dilde olduğu gibi öğretilmesi uygun bulunmuştur(299).

Sivil tıbbıye için başlangıçta eğitim süresi beş yıl olarak saptanmıştır. İlk beş yılın sonunda bu süre öğrencilerin tıp doktoru olmaları için yeterli görülmeyerek bir yıl daha okulda kalarak doktorlarla beraber klinik uygulamaları (seririyat) yapmaları uygun bulundu. Böylece bu öğrenciler de askeri tıb öğrencileriyle aynı düzeye getirilmişlerdi(300).

Eczacılık okulu öğrencileriyle birlikte eğitimi sürdürülen mülkiye tıp öğrencilerinin bir kısım dersleri Tıbla ilgili iken diğer bir kısım dersleri ise "Fünuni İpençiyariye" (Eczacılık) olarak saptanmıştır(301). Doğal olarak tıp dersleri ağırlıktaydı(302).

Bir süre sonra rüşdiye mezunlarını beş yıllık eğitimle tıp doktoru yapmanın olanaksızlığı anlaşılarak hiç olmazsa bir kısım idadi eğitiminin okulda verilmek üzere öğretim süresi yedi yıla çıkarıldı(303). Hatta bir ara bir sınıf daha eklendiyse de, ülkede idadilerin çoğalmaya

---

(297) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.650.

(298) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208. Sakaoğlu, Tıbbıye'de Türkçe öğretime 1871 yılında geçildiğini veriyor. y.a.g.y., s.82.

(299) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.652.

(300) Unat, y.a.g.y., s.73.

(301) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.652; Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208.

(302) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82.

(303) Unat, y.a.g.y., s.73.

başlamasıyla ve öğrencilerin buralardan alınması sonrası idadi sınıfları kaldırıldı. Buna karşın eğitim süresi altı yıl olarak bırakıldı(304).

Sınıfları çoğaldıkça Mülkiye Tıbbıyesi'ne devam edenlerin sayısı sürekli artarak(305) 1870 yılında idadi sınıflarıyla birlikte öğrenci sayısı 200'ü bulmuştur. Bu durumda, askeri ve mülkiye tıp okullarının bir arada eğitim yapmaları olanaklı görülmeyerek Ahırkapı'da Mülkiye Tıbbıye'si için bir tarafı derslikler, bir tarafı da klinikler olmak üzere ayrıca bir bina yaptırılarak 1874 yılında Mülkiye Tıp Mektebi bu binaya taşınmıştır(306).

1894 tarihinde Ahırkapı'daki bina amaca yanıt veremez konuma gelince de, Kadırga'da büyük bir konak satın alınarak binanın tıp eğitimi için gerekli donanımı yapıldıktan sonra okul buraya yerleştirilmiştir(307).

Gerek 1856 Islahat Fermanının azınlıklara tanıdığı sosyal haklar gerekse okulun nizamnamesinin islam ve islam olmayanlara kapılarını açmış olması okulda öğrenci çoğunluğunun müslüman olmayanlardan oluşmasına olanak vermiştir. Müslüman olmayanların tıp doktorluğuna ve hatta eczacılığa bu denli ilgi duymalarının temel nedeni ise bu mesleklerin memuriyet kapılarını onlara açması yanında birer bağımsız meslek olmaları ile ticari olanaklar da sağlamasıdır.

Yapılan bir istatistik verilerine göre: 1873'ten 1899'a değin bu yirmibeş yıllık süre içinde sivil tıbbıye'den 584 tıp doktoru (tabib) mezun olmuştur. 1899'da okulda 142 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğrencilerden 62'si müslüman 62'si hıristiyan ve 18'i de Yahudi Osmanlı uyrukluydu.

Bu gelişmenin yaratabileceği sakınca gözönüne getirilerek bu okula özellikle müslüman olmayanların istemini

---

(304) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.651-652.

(305) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82.

(306) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.651.

(307) Unat, y.a.g.y., s.73.

sınırlayabilmek amacıyla 1897 tarihinden başlıyarak ikinci sınıf ders izlencelerine fıkıh ve iki yıl sonra da tüm sınıflarına Ulûmi Diniye dersleri konulmuştur(308).

Mülkiye Tıbbıyesi bu durumunu 18 Kasım 1908 tarihinde Askeri Tıbbıye ile birleştirilip Haydarpaşa'da bu okullar için yaptırılan yeni binaya taşınıncaya dek korumuştur(309). Haydarpaşa'daki bina bitip de Sarayburnu'ndaki Askeri Tıbbıye'nin buraya taşınması söz konusu olunca; bir kentte biri mülkiye diğeri askeri iki tıp okulunun bulunması uygun görülmedi. Kadırga'daki Mülkiyeyi Tıbbıye Okulu da Haydarpaşa'ya taşınarak Askeri Tıbbiye ile birleştirildi(310).

Mülkiye Tıbbiyesinin gelişimi ve denetimi sürekli Askeri Tıbbiye'nin gözetimine bağlı bulunmakla beraber yönetimi zaman zaman Maarif, Dahiliye ve Maliye Nezaretleri arasında el değiştirmiştir(311).

Ülkemizde tıp eğitimi yapan kurumlar 1909-1910 öğretim yılı başında fakülte kuruluşu konumunda İstanbul Darülfünunu'nun bir şubesi olmuştur(312).

Bundan sonraki tıp eğitimindeki gelişme ve örgütlenmeler Cumhuriyet dönemi yüksek öğrenimi bölümünde incelenecektir.

---

(308) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.650.

(309) Unat, y.a.g.y., s.74.

(310) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.653. (Ergin burada okulu "Ahırkapı" daki binasından taşındığını veriyorsa da mülkiye tıbbıyesi 1894 yılında Kadırga semtinde, bu okul için alınan özel binaya taşınmış bu tarihten beri de eğitimini burada sürdürdüğünü görüyoruz.)

(311) Unat, y.a.g.y., s.74.

(312) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.653.

2.1.10. MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ

Ülkemizde sivil Veteriner Hekim yetiştiren yüksek öğrenim kurumunun açılması oldukça gecikmiş ve ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir. Üstelik veteriner hekimlik eğitimimizin başlayışından 47 yıl sonra ancak, aynı amaçla kurulan askeri okullardan bağımsız bir kurum halinde öğretim örgütümüzde yer alabilmiştir(313).

Ordularımızda kullanılan hayvanların bakımı, hastalıklarının tedavisi için 1839'da Mekteb-i Harbiye (Kara Harb Okulu) içinde baytarlık dersleri gören bir tür doktorlar yetiştirilmek suretiyle ilk zamanlarda çözüm getirilmeğe çalışılmıştır. Bu önlem yeterli olmayınca da aynı okul bünyesinde 1848'de Askeri Baytar Mektebi ayrı(314) bir eğitim kurumu olarak eğitime başlamıştır. Ne var ki halkın elinde bulunan ve ülkemizin büyük bir ulusal servet kaynağını oluşturan hayvanların sağlığının korunması pek düşünülmemiştir. Askeri Baytar Okulumuzun gelişme aşamalarından ilkini oluşturan Mekteb-i Harbiye Baytar sınıfları döneminde (1849-1892) de sivil sektörün gereksinimi olan veterinerlerin (de) ilk zamanlar bu okul sınıfları içinde yetiştirilmesinin düşünüldüğü ve (1871-1872) yıllarında Baytar sınıfları öğrencilerinden az sayıda bir kısmın sivil veteriner olarak görevlendirildikleri, fakat bunların da bir kısmının yine ordu hizmetlerini tercih ettikleri görülmektedir(315).

Ulusal servet kaynaklarımızın önemlilerinden birisini oluşturan hayvancılığın ve hayvan ürünlerinin korunmasını, dış ülkelere güvenilir bir biçimde satılmasını sağlama bakımından varlığına gereksinim duyulan sivil veteriner örgütünün kısa zamanda geliştirilmesi gereği ülkemiz

---

(313) Unat, y.a.g.y., s.71.

(314) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1173; Ana Britannica, C.XVI, s.341.

(315) Unat, y.a.g.y., s.72.

ekonomik yaşamını zorlamaya başlayınca; hükümeti bu konuda önlemler alma noktasına getirecektir(316).

Mülkiye Baytar Mektebi ülkemizdeki bu yokluğu gidermek için açılmıştır. Bunun yanında böyle bir okulun açılmasına Avrupa'nın baskısı ve etkisinin de olduğunu görüyoruz. Avrupa ülkeleri kendi ülkelerini hayvan hastalıklarından korumak için Türkiye'den gelen canlı hayvan, yün, deri gibi hayvan ürünlerine kapılarını kapayarak, ancak gümrüklerde "Baytar Muayene" yöntemini kabul ve uygulamasını başlatmak koşuluyla Türkiye'den bu ürünleri ülkeleri için ithal edebileceklerini bildirmeleri üzerine; hükümet bazı sivil öğrencileri Askeri Baytar okulunda eğitmeye ve hayvan muayene işleri için gümrüklerde görevlendirmeye başlamıştır. Bu şekilde yetiştirilen baytarların yeterli olmaması üzerine de ayrı bir Mülkiye Baytar Mektebi açılmasına karar verilmiştir(317).

Sivil baytar yetiştirmeye yönelik ilk adım 1888'de Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye (sivil tıbbıye) içinde bir baytar sınıfının açılmasıyla atılmıştır(318). Bu uygulamanın da yeterli olamayacağının bilinmesine karşın yeterli maddi olanakların bulunmayışı nedeniyle bağımsız bir sivil baytar mektebinin gerçekleştirilmesi zaman almıştır. Baytarlık eğitimi için gerekli araç, gereç ve öğretim elemanı gereksinimi tıbbıyeden sağlanmaktaydı. Fizik, Kimya, Nebatat ve Hayvanat gibi dersler tıbbıye öğrencileriyle birlikte; Teşrih ve Fizyoloji gibi dersler de ayrıca kendi uzman öğretmenlerce verilecektir(319). Kalan iki sınıfın derslerinin öğretimi ise o tarihlerde yapımı süren Halkalı Ziraat Mektebi'nde yatılı olarak tamamlamak üzere, İdadi

---

(316) Unat, y.a.g.y., s.75.

(317) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1174; Koçer, Türkiye'de Modern..., s.139.

(318) Ana Britannica, C.XVI, s.341.

(319) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1174.

öğrenimine dayanan dört yıllık Mülkiye Baytar Mektebi kurulabilmiştir(320).

1889 yılında Mülkiye Tıbbıyesi binasındaki Baytar Mektebine giren 25 öğrenciden 19'u iki yıl sonra 1891'de yapımı bitmiş olan Halkalı Ziraat Mektebine yatılı olarak taşındılar. Ziraat öğrencisi ise bu okula bir yıl sonra kabul edildi ve hatta okulun açılış töreni Ziraat öğrencisi alındıktan sonra yapıldı. Okulun o dönemki adı Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi idi.

Halkalı'dan birincisi (1893), ikincisi (1894) yıllarında olmak üzere iki baytar sınıfı diploma aldılar. Geçici olarak Tıbbıye-i Mülkiye'de bulunan yatısız baytar sınıflarının da yatılıya çevrilmesi zorunlu görülmüş ve bunların da Halkalı'ya taşınması istenmiş ise de ziraat öğrencileriyle birlikte sekiz sınıfa ulaşacağı ve bu iki okulu binanın alamayacağı anlaşılınca baytar sınıfları Kadırga'da cinci meydanında kiralanan bir binaya taşındılar. Böylece o zamana değin bir ve ikinci sınıfları Mülkiye Tıbbıye'sinde üçüncü dördüncü sınıfları Halkalı Ziraat Mektebinde eğitim veren okul tüm öğrencileri yatılı ve dört sınıfı da bir araya toplanmış bağımsız bir sivil baytar mektebi konumuna getirilebilmiştir(321).

Okul cinci meydanındaki kiralık binadan ise 1906 yılında Sultan Ahmet Camii yanında Tunuslu Mahmud Paşa konağının okul için satın alınıp yeniden düzenlemesi sonrası buraya taşınmıştır(322). Ayrıca okulun adı da Mekteb-i Mülkiye-i Baytar adını almıştır(323).

1908 Devrimi sonrası okul son derece modern cihazlarla donatılmış yeni laboratuvarlara kavuşturulmuştur. Öğretim üyeleri bakımından da geliştirip eğitim düzeyi

---

(320) Unat, y.a.g.y., s.75-76.

(321) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175; Unat, y.a.g.y., s.76.

(322) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175.

(323) Ana Britannica, C.XVI, s.341.

yükseltilen okuldan uzmanlık için Avrupa okullarına öğrenciler de gönderilmeye başlanmıştır(324). (1911) yılındaki Ishak Paşa yangınında okulun bir kısmı zarar görmüş; birinci Dünya Savaşı yıllarında ise öğrencileri askere alındıkları için okul kapanmıştır(325). 1920 yılında ise askeri ve sivil baytar mektepleri birleştirilerek Baytar Mekteb-i Âlisi adını almıştır(326). Bu birleştirilmiş olan okulda eğitim, tümü Avrupa'da öğrenim görmüş öğretim elemanlarınca yaptırılmaktaydı(327).

2.1.11. ECZACILIK MEKTEBİ

Avrupa'da olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de 19. yüzyılın ortalarına değin eczacılık mesleği bir ustanın yanında tümden pratik olarak öğrenilirdi(328).

İstanbul'da ilk Tıbbiye Mektebi açıldığında salt doktor yetiştirmek düşünülmüş eczacı yetiştirme işi sonraya bırakılmıştı. İlk zamanlar doktorlar hastalarını muayene eder ilacını da kendileri hazırlardı(329).

Tıbbiye'yi düzeltmek için Viyana'dan Sultan II.Mahmut tarafından getirtilen Prof. Bernard tıbbiye öğrencilerini genel bir bilgi yoklamasından geçirdikten sonra tıb eğitimi için yeterli görmediği öğrencileri harcamıyarak bunlardan da yararlanmak yoluna gitmiştir. Ayırdığı bu öğrencilerin cerrah veya eczacı olarak yetiştirilmelerini uygun görerek tıb mektebini de buna göre yeniden düzenlemiştir(330). Böylece Osmanlı Tarihinde ilk modern eczacılık

---

(324) Unat, y.a.g.y., s.76.

(325) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175.

(326) Ana Britannica, C.XVI, s.341.

(327) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175.

(328) Turhan Baytop, Türk Eczacılık Tarihi, İstanbul, 1985, s.219.

(329) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

(330) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

eğitimi, 14 Mayıs 1839 yılında Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahanenin açılması ve bu okulun Prof. Bernard tarafından yeniden düzenlemesiyle başlatılmıştır(331). Bundan sonraki tıp eğitiminin yanında eczacılık sınıflarını da bünyesinde bulunduran okulları kuruluş sırasına göre aşağıdaki gibi sıralamak olasıdır(332).

1. Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahane (Askeri Tıp Mektebi) (1839).

2. Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye-i Şahane (Sivil Tıb Mektebi) 1867).

3. Haydarpaşa Askeri Sağlık Mektebi (1876).

4. Şam Tıbbiye Mektebi (1903).

5. Eczacı Mektebi (1909)

Bu yüksek mekteblere girmek için Rüşdiye ve İdadi mekteplerini bitirmek gerekmekteydi(333). Eczacılık şubelerinde eğitim süresi üç yıl olarak saptanmıştır. Öğrencilere tıp derslerinin dışında; Hikmet, Kimya, Nebatat, Fenni Saydelânî (eczacılık ilmi) dersleri, izlenceleri arasındaydı. Bunun dışında eczanelerde uygulamalar da yaptırılmaktaydı(334). Bu sınıfları bitirenlere orduda ve askeri hastahanelerde eczacılık görevleri verilirdi. 1840 yılında ders izlencelerinde düzeltmeler ve ekler yapılmış öğretim konuları olarak hesap, fizik, botanik, ilaç hazırlama, tıp müfredatı, türkçe ve fransızca derslerinin okutulması saptanmıştır. Ayrıca, aynı yıl Paristen getirtilen kimyager A. Calleja (Kalya Bey) bir kimya laboratuvarı ve Nebatat bahçesi kurulmasını gerçekleştirmiştir(335).

---

(331) Ana Britannica, C.VII, s.622.

(332) Baytop, y.a.g.y., s.219; AnaBritannica, C.VII, s.622.

(333) Baytop, y.a.g.y., s.219.

(334) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

(335) Baytop, y.a.g.y., s.223; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

Ne var ki okuldaki eğitimin Fransızca yapılması nedeniyle bir kısım öğrenciler başarılı olamamakta ve zayıf öğrenciler de eczacılığa ayrılmaktaydılar. Tıbbiye'de öğrenim Türkçe'ye çevrilince bu sakınca ortadan kalkmışsa da bu kez de eczacılığa ilgi gösterenler azalmıştır(336).

Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye-i Şahane 1867 yılında açıldığında eczacılık sınıfı bu okulda da açılmıştır. Burada da eczacılık eğitimi süresi üç yıl idi. Ayrıca mezunların üç yıl bir eczanede staj yaparak sertifika almaları gerekiyordu. Öğretimi Türkçe olup, bu mekteb de Aşkeri Tıbbıye Mektebi gibi Harbiye Nezaretine bağlı idi. Eczacılık sınıfından ilk 25 yıl (1872-1896) içinde 348 eczacı tiploma almıştır. Bunların 28 adedi müslüman, 51 adedi musevi, 133 adedi Rum ve 136 adedi ise Ermeni idi(337).

Öğrencileri mektebe alınırken tabiplik ve eczacılık sınıflarından hangisini istediklerini bildirmekle zorunlu tutulmuşlardır. İkinci Meşrutiyet devrine dek eczacı mektebi Mülkiye Tıbbıyesiyle bir arada kalmıştır(338).

Böylece 1867 yılından itibaren Osmanlı Devletinde Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye de Eczacı Sınıfı" nın açılmasıyla, biri askeri diğer sivil eczacı yetiştiren iki okul doğmuş oluyordu.

Askeri Tıb Mektebi Eczacı sınıfına önceleri yalnız, askeri eczacı yetiştirmek üzere, ordu tarafından giydirilip beslenen askeri öğrenci kabul ediliyordu. Sonraları bu mektebe "harici" ismi altında sivil öğrenciler de alınmış böylece de Mektebte sivil ve askeri öğrenciler birlikte öğrenim görmeye başlamışlardı. 1895 yılında Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye'den eczacı diploması almış olan Aleksan Bulut'un anılarında; sivil tıbbıye'de eczacılık eğitimi

---

(336) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

(337) Baytop, y.a.g.y., s.236.

(338) Nevzat Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s.267.

için idadi (lise) mezunu veya bu düzeyde bir sınavı başarmış olmanın zorunlu olduğunu vurgularken, askeri eczacılık sınıflarına girmek için değil diploma aramak sınav dahi yapılmazlardı, tek koşul beş yıllık zorunlu hizmeti kabul etmek olarak yazmaktadır(339).

Günümüz eczacılığının da temelini oluşturacak olan tıbbıyelerin dışında sivil eczacılık okulunun açılması gereği ilk kez "Tıp Fakültesi Muallimler Meclisi" nin 22 (9) Kasım 1908'de bütçe önerisiyle gündeme gelmiştir(340). İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye Maarif Nezaretine bağlanmış, Muallimler Meclisi kurulmuş ve bu Meclis öğretim ve eğitimle ilgili kararlar almaya başlamıştır(341).

"Maarif Nezareti Meclis-i İlmiye Reisi" (sonradan Maarif Nazırı) Emrullah Efendinin bir yazısı üzerine 9 Kasım 1908 günü toplanan Muallimler Meclisi Eczacı ve Dişçi Mekteplerinin bütçelerinin ayrı ayrı yaparak Emrullah Efendiye gönderme kararı almıştır". Bu şekilde bütçelerin ayrılması sonucu, Eczacı ve Dişçi Mektepleri, 9 Kasım 1908 tarihinde özerk birer kurum konumuna gelmişlerdir(342).

Okul ertesi yıl Tıb Fakültesi Dekanı Cemil Paşa'nın (Topuzlu) çabalarıyla İstanbul Kadırga semtinde Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye'nin eski binası olan Menemenli Mustafa Paşa Konağı'nda öğretime açıldı. Dişçi, kabile (ebe) ve hastabakıcı mektepleri de bu binada bulunduğundan okulun ilk adı Darülfunun-ı Osmani Tıp Fakültesi Eczacı ve Dişçi Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri idi(343). Okulun yönetim müdürlüğüne 16 Eylül 1325 (1909) tarihinde kadın doğum

---

(339) Baytop, y.a.g.y., s.348; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655'te bu zorunlu hizmet süresini 15 yıl olarak vermektedir.

(340) Ana Britannica, C.VII, s.622.

(341) Baytop, y.a.g.y., s.248.

(342) Baytop, y.a.g.y., s.248.

(353) Ana Britannica, C.VII, s.622.

"muallimi" Mustafa Münif Paşa (Kocaolçun) atanmıştır. Öğretim ve eğitim işleri ile ilgili kararlar Mektebin Muallimler Meclisince alınıyor ve Müdür de bu kararları uyguluyordu. Bu okulların bir arada toplanmasının nedeni ise öncelikle tek müdürlü yönetilmesi ve bazı derslerin ortak okutularak masraflardan tasarruf edilebilmesi idi.

Bu örgütlenmesiyle birlikte okulun ders izlenceleri de yeniden düzenlenmiştir. Öğretim süresi yine üç yıl olup, ayrıca üç yıl da eczanelerde uygulama (staj) yapmak gerekiyordu. Öğretim izlencesi olarak da hemen hemen aynen Paris Yüksek Eczacılık Mektebi'nin öğretim izlencesi uygulanıyordu(344).

2.1.12. DİŞÇİ MEKTEBİ

Ülkemizde Dişçi Mektebinin tarihi, tıbbiye ve eczacılık mektepleri denli eski değildir. Açılışı (1909) yılına rastlar. Açılış tarihine dek imparatorlukta dişçilik gereksinimi berberler, cerrahlar, permili dişçiler ve diş tabiblerince karşılanmaktaydı. Bunlardan tıp eğitimi görmüş özellikle cerrahiye yönelmiş ve mesleği terk edip dişçilik yapanlarla, yabancı ülkelerde dişçilik eğitimi görüp Türkiye'ye gelmiş olanlar tam diş hekimi sayılırlardı(345).

1908 Devrimine dek bu durumda kalmış olan dişçiliğin, devrim sonrasında daha bilinçli bir biçimde üzerine gidilmeğe başlanmıştır. Mektebin kurulması için ilk girişim, 22 Kasım 1908 tarihinde Tıp Fakültesi Muallimler Meclisinin yaptığı bütçe önerisinde gündeme gelmesiyle olmuştur(346). Ne var ki, başlangıçta mektep için ayrılabilecek bir binanın bulunamayışı, daha da önemlisi elemansızlık nedeniyle pek bir şey yapılamadı. Sonunda 1325 (1909) da Kadırga'daki

---

(344) Baytop, y.a.g.y., s.250. Yıllık derslerin adları için bakınız: Baytop, y.a.g.y., s.248-255.

(345) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1504-1505.

(346) Ana Britannica, C.VII, s.319.

Mülkiye Tıbbıyesi, Askeri Tıbbıyeyle birleştirilerek Haydarpaşa'daki yeni binalarına taşınınca yer sorununa çözüm bulundu(347). Bu durumu fırsat bilen Tıp Fakültesi Reisi (Dekanı) Cemil Paşa (Topuzlu) ve Halid Şazi Bey (Kösemihal) elbirliği yaparak, İstanbulun Kadırga semtinde tıbbıyeden boşalan Menemenli Mustafa Paşa Konağında 6 Ekim 1909 tarihinde dişçilik okulunun açılmasını sağladılar(348). Eczacılık okulu Haydarpaşa'ya taşınmayınca, Dişçilik öğrencilerinin bazı derslerinin eczacılarla birlikte okutulması ayrı bir müdür tarafından yönetilmesi uygun bulundu ve okulun ilk müdürlüğüne de Doktor Mustafa Münif Paşa atandı(349). Okulun ilk adı ise "Darülfünun-i Osmani Tıp Fakültesi Eczacı ve Dişçi, Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri" idi(350).

Doktor Halid Şazi, Hüseyin Talat Bey, Terziyan Leon Manok ve Yovanidis Efendiler de bu okulun ilk öğretmenleri idiler. Bunlar o zamanlar İstanbul'daki diplomalı dişçilerdi(351).

Üç yıl öğretim süreli olarak açılan okula ilk dönemde giriş için öğrenim koşulu aranmamıştır(352). Birinci sınıfa permisi olmayan fakat dişçi yanında çalışanlarla yeniden bu mesleğe girmek isteyenler alındı. Permili dişçi olanlar ise bu okulun ikinci sınıfına kabul edildiler. Başvuranların ve kaydını yaptıranların hemen tümü müslüman olmayanlardan oluşmaktaydı. Doğaldır ki bu tür öğrencilere pek fazla birşey öğretilemiyordu. Birkaç yıl sonra okula alınacaklarda ilk ve daha sonraları da orta okul diploması istenir oldu.

---

(347) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506.

(348) Ana Britannica, C.VII, s.319.

(349) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506.

(350) Ana Britannica, C.VII, s.319.

(351) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506. Ana Britannica'da Doktor Halid Şazi okulun ilk müdürü olarak gösterilmektedir. Bakınız: C.VII, s.319.

(352) Unat, y.a.g.y., s.74.

Arapça, Farsça karışımı olan o dönemki Türkçeyi iyi bilmeyenler okula giremez olunca öğrencilerin çoğu ortaokul mezunu Türk gençlerinden oluşmaya başlamıştır(353).

Dişçilik okulu ilk mezunlarını ise 1911 yılında verdi(354).

1914'ten sonra Darülfünun düzetimi sırasında dişçilik okulu da eczacılıkla birlikte Beyazıd'daki eski Jandarma Komutanlığı binasına taşındı. Binada düzeltimler yapıldı ve laboratuvarlar kurularak ortak eğitimlerine devam edildi. O sırada Darülfünun için birçok Alman profesörler ve uzmanlar getirtilirken dişçilik ve eczacılığa da bu profesörlerden görevlendirilmeler yapıldı(355). 14 Mart 1915 tarihli nizamname ile bu okullar da İstanbul Darülfünunun tıp fakültesinin birer birimi konumuna getirildiler(356).

Okuldan iyi derece ile mezun olan öğrenciler dallarında asistan, muavin ve sonra da öğretim elemanı oldular(357). Okul 1933 Üniversite Reformu'nda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş Hekimliği Yüksek Okulu adını aldı ve öğretim süresi dört yıla çıkarıldı.

2.2. Bilimsel Çalışma Yapmaya Yönelik Yüksek Öğretim Kurumları

2.2.1. DARÜLFÜNUN

Tanzimata gelinceye dek Osmanlı eğitim sisteminde, medrese ile askersel uzmanlık okulları dışında bir yüksek öğretim aşaması yoktu(358). Tanzimat ileri gelenleri

---

(353) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506.
(354) Ana Britannica, C.VII, s.319.
(355) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1507.
(356) Unat, y.a.g.y., s.74.
(357) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1507.
(358) Karal, y.a.g.y., C.VI, s.173.

eğitimi bir kamu hizmeti olarak benimsemişler, Batı anlayışına göre bir maarif sistemi kurma girişimine yönelmişler ve önceliği de yüksek okullara vermişlerdir(359).

Abdülmecid'in 1845 yılında o dönemin en büyük meclisi olan "Meclis-i Valay-i Ahkâm-ı Adliye" de okuttuğu fermanında, milletin bilgisizliğinden ve bunun ortadan kaldırılması için ise gerekli çabanın gösterilmediğinden dolayı duyduğu üzüntüyü belirtmesinden ve bu soruna çare bulunmasını sadrazamına emretmesinden sonra hükümetin yüksek öğretime önemle eğildiğini görüyoruz(360). Eğitimi geliştirme girişimlerine bağlı olarak rüşdiyeler kurmak için eyleme geçildiğinde ve lise öğrenimine bir başlangıç olmak üzere Darülmaarif kurulduğu sıralarda yüksek öğretim kademesini oluşturmak üzere Darülfûnun kurulması da düşünülmüştür. Toplanan "Meclis-i Maarif-i Muvakkat" ve onun gösterdiği gereklilik üzerine kurulan Meclis-i Maarif-i Umumiyye(361) 21 Temmuz 1845 tarihinde çıkardığı bir kararla, İstanbul'da uygun bir yerde Darülfûnun binasının yaptırılmasını da öngörmekteydi(362). Bu konuda hükümetçe yayınlanan bir tebliğ'de: Darülfûnun öğretiminin, ilk ve orta öğretimden sonra, öğretimin üçüncü aşamasını oluşturacağı, bu öğretimin insanı olgunluğa erdiren tüm bilimleri kucaklıyacağı, öğrencilerinin yatılı olacağı, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin, öğrenci alınacağı belirtilmişti(363).

---

(359) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.104.

(360) Hasan Ali Koçer, Eğitim Sorunlarımız Üzerine İnceleme ve Düşünceler, Şafak Matbaası, Ankara, 1975, s.98.

(361) Karal, y.a.g.y., C.VI, s.173.

(362) Emre Dölen, "Darülfünun", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.476.

(363) Karal, y.a.g.y., C.VI, s.173. "... Derece-i salisede olarak sunuffî tebaai saltanat-ı seniyeden her kim olursa olsun ikmâl-i Kemâlat-ı insaniye etmek için kâffeî ulûm ve fûnun taallûm ve iktisaba havahişger olanlara ve eklâmı padişahide istihdam arzusunda bulunanlara ihtihsal-ı funun matlûbenin merkez ve

Böylesi bir eğitim kurumunun gerçekleştirilebilmesi için üç önemli ögenin sağlanması gerekliydi. İlk olarak binanın yapımı, daha sonra, bu düzeyde eğitimi alabilecek yetiştirilmiş öğrencilerin sağlanması ve son olarak bu yüksek eğitimde okutulacak kitapların seçim ve sağlanması(364).

Hükümetin bu kararından sonra ilk aşamada bina sorununa eğilindi. Ayasofya yanında eski cephane kışlası ile sultan sarayları arsaları Darülfûnun bina inşaatı için seçildi(365). Bu iş için İtalya'dan getirtilmiş olan mimar Fosati'nin çizdiği projenin uygulanmasına 1846'da başlandı(366). Üç katlı ve oda sayısı yüzü aşkın binanın tamamlanması birçok nedenden dolayı uzun sürdü(367). Darülfûnuna verilmezden önce çok değişik amaçlar için kullanıldı. Öyleki bina henüz tamamlanmadan Kırım Savaşı sırasında(1853) hastane, yapımı bittikten sonra 1864'de Maliye Nezareti (1876 ve 1908'de Mebusan ve Ayan Meclisleri) olarak kullanıldı(368). Böylece ilk Darülfûnun açılması, bu binanın bitimini beklediği içindir ki ancak düşünülmesinden 18 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Bu gecikme yıllarında ise binanın yapımı sürerken tartışmalar da başlamıştır. Enderun dağılmış, boşluğu hissedilmemiştir. Sivil okumuş neye yarayacaktı? Devlet daireleri, kalem denen bürolarında gereken elemanları yetiştirmekteydi. Taşrayı ise, okur-yazar olmayan vezirler, daha bir cesurca yönetebiliyorlardı. Sivil, asker tıp mektepleri,

---

makarri olmak ve ..... anda hiçbir nevi fen ve ilmin talim ve taallüm giru kalmamak ve durumunda talebe-i ulûm gece ve gündüz beytütet ve ikametle... iktiraf ve iktisabı kemalata sây ve ikdam eylemek ve velhasıl bilcümle levazımat ve teferruatı kâmilen tesviye kılınmak üzere Dersaadette münasip bir mahalde bir Darülfûnun inşası...", Ergin, Türk Maarif Tarihi, C.II, s.545.

(364) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.204.

(365) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.546.

(366) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.83.

(367) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.546.

(368) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.75.

askeri mühendis mettepleri vardı. Bu konumda Darülfûnun'dan çıkanlara iş bulmak zordu... 1851'de başka bir tartışma daha açılmaktaydı. Osmanlı Darülfûnunu, Batı Üniversitelerine mi benzesin, medrese-üniversite sentezi mi olsun?,.. (369).

Bu tartışmalar sürerken bir yandan da Darülfûnunun diğer gereksinimleri için hazırlık ve önlemlerin sürdürüldüğünü görüyoruz. Öğretim üyesi yetiştirmek üzere 1857'de Paris'e öğrenci gönderilmiş bunun yanında gerekli kitapların hazırlanması görevi de 1851'de kurulmuş olan Encümen-i Dâniş'e verilmiştir(370).

Açılma kararından 18 yıl sonra binası yeni tamamlanmış olan ilk Darülfûnunun dersleri bu binanın bir bölümünde 12 Ocak 1863 tarihinde halka açık dersler biçiminde öğretimine başlamıştır(371). Bina içinde Edhem Paşa tarafından bağışlanan çoğu Fransızca ve başka dillerde 4000 kitaptan oluşmuş bir kitaplık kurulmuştur. Bunun dışında ayrıca Derviş Paşa'nın çabalarıyla Avrupa'dan çeşitli fizik, kimya, astronomi aletleri ve mineral örnekleri de getirtilmiştir(372).

Bu ilk Darülfûnun'un öğretime başlamasında Kimyager Derviş Paşa, Hekimbaşı Salih Efendi, Ahmet Vefik Paşa, Cevdet Paşa, Müneccimbaşı Osman Efendi gibi Doğu ve Batı kültürleriyle yoğrulmuş ünlü kişilerin önemli rolü olmuştur(373). Darülfûnun'un ilk dersi, dönemin Sadrazamı Fuat Paşa'nın emri ile halka açık konferans biçiminde fiziğe ilişkin olarak Derviş Paşa tarafından 300 öğrenci karşısında yapılmıştır. Bunu Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih, Salih Efendi'nin Botanik, Mehmet Cevdet Efendi'nin

---

(369) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.83.

(370) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(371) Dölen, y.a.g.m., s.476; Karal, y.a.g.y., C.VII, s.205 ve Sakaoğlu, y.a.g.y., s.83'de bu ilk halka açık derslerin başlama tarihini 1862 yılı olarak vermektedir.

(372) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.551.

(373) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.100.

coğrafya, Müneccimbaşı Osman Saib Efendi'nin astronomi ve matematiğe ilişkin dersleri (konferansları) izlemiştir. Daha sonra, felsefe dersleri de verilmiştir(374).

Belirli bir ders izlencesi ve yönetim kadrosu olmayan, ancak devrin nüfuzlu ve kültürlü paşalarının ve kişilerinin verdiği konferanslardan oluşan bu Darülfûnun'un dersleri önce ilgisizlik sonra da ağır eleştirilere neden oldu. Özellikle yüksek düzeydeki devlet memurlarının burada ders vermekle devlet işlerini aksatmakta olduğu şeklinde halktan ve devlet ileri gelenlerinden eleştiriler gelmeğe başladı. Bu gelişmeler üzerine yapımı henüz tamamlanmış olan bina Maliye Nezaretine verilirken Darülfûnun da bilinmeyen bir nedenle Çemberlitaşta'ki ahşap Nuri Efendi konağına taşındı(1864-1965)(375). Bu taşınmadan kısa bir süre sonra da konakta çıkan yangın sonucu Darülfûnun'un tüm araç gereç ve kütüphanesi tamamen yok oldu. Böylece bu taşınmadan sonra Darülfûnun girişimi acı bir şekilde sona erdi(376).

Ülkemizde, ikinci kez resmi olarak bir Darülfûnun kurma girişimine, 1869 yılında Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı döneminde, Fransa'nın da etkisiyle(377) eğitim sorunlarının yeni baştan bir bütünlük içinde ele alınmasıyla

---

(374) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.551.

(375) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(376) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.205'de Birinci Darülfûnun'un resmen açılmayışının nedenini şöyle açıklamaktadır: ".... bina ikmal edilmesine rağmen Darülfûnunun açılmasına teşebbüs edilmedi. Bu sırada, Avrupa'nın muhtelif yerlerinde, üniversite öğrencileri, devlet otoritesine karşı hürriyet mücadelesine girişmiş bulunuyorlardı. Osmanlı elçileri bu husustaki faaliyetler hakkında Babıâli'ye muntazaman bilgi vermekte idiler. Bu sebeple, Babıâli'nin Darülfûnun açmak fikrinde gevşek olduğu kabul edilebilir."

(377) 1856 tarihli Islahat Fermanında eğitimle ilgili şu paragraf yer almaktaydı: "Osmanlı tebasından bulunanlar, devlet mekteplerinin talimatnamelerinde gerek yaş gerek imtihan yönünden tesbit edilmiş olan şartları yerine getirdikleri takdirde cümlesi fark gözetilmeksizin askeri ve mülki yüksek okullara

başlanmıştır. 1 Eylül 1869 tarihinde çıkartılan yasa geçerliliğindeki "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 79-128. maddeleri İstanbul'da bir darülfûnun kurulmasını öngörmekte ve belirtilen maddeler arasında bu konuda ayrıntılı hükümler getirmektedir(378).

Bu nizamnamenin 79. maddesine göre: "İstanbul'da Darülfûnun-u Osmani adıyla bir yüksek okul kurulacaktır." denildikten sonra 80. maddede bu yüksek öğretim kurumunun "Darülfûnun önce hikmet ve edebiyat, sonraları da hukuk ilmi, daha sonra da tabii ilimler ve matematik öğretimi"(379) olmak üzere üç şubeden oluşacağı belirtilmekteydi.

Felsefe ve Edebiyat bölümülerinde okutulacak dersler nizamnamenin 81. maddesinde yer almakta ve şöyle sıralanmaktaydı. Mantık, psikoloji, felsefe, tarih, arapça, farsça, Türkçe, Fransızca, yunan ve latin dilleri.

82 madde hukuk şubesi derslerini içeriyordu ki Roma, Fransız, İslâm hukukundan dersler konmuştu.

Tabii ilimler ve matematik şubesi dersleri ise 83 ncü maddede belirtildiği gibi Fizik, kimya, jeoloji, biyoloji, cebir, geometri ve trigonometri derslerinden oluşmaktaydı(380).

Nizamnamenin diğer maddelerinde yer alan hükümlere göre açılacak bu yeni Darülfûnun için şu ilkeler saptanmıştır. Okulu salt gündüzlü öğrenci alınacak, normal

---

kabul olunacaklardır..." Fransız hariciyesi, bu hükme dayanarak 22 Şubat 1867 tarihinde verdiği bir nota ile, Osmanlı Hükümetine eğitim sisteminde belirli bir izlence çerçevesi içinde bazı düzeltim önerileri de sunmuştu. Bu önerilerinden biri de yüksek öğretimle ilgili idi ve şöyle denilmekteydi: "Müslüman ve Hırıstiyanlar için müşterek bir üniversite kurulmalıdır. Bunda yalnız tıp öğretimi ile iktifa edilmeyerek bugün hiçbir yerde öğretilmeyen, diğer ilimler yani tarih, idare, hukuk öğretilmelidir." (Bakınız: Karal, y.a.g.y., C.VII, s.199-200).

(378) Dölen, y.a.g.m., s.476; Akyüz, y.a.g.y., s.144.

(379) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.104.

(380) Koçer, Eğitim Sorunları..., s.103.

öğrenciler için öğrenim süresi üç, "hoca" olmak isteyenler için dört yıl olacaktır. Ayrıca öğretim elemanı (hoca) olacaklar için bir sınavdan geçme ve tez hazırlama koşulları getirilmiştir. Dersler Türkçe okutulacak ve Türkçe ders vermeye kudreti olan iyi yetiştirilmiş öğretim elemanı bulunmayan bilim dallarında öğretim üyesi yetiştirilinceye dek, Fransızca olarak verilebilecektir. Bir kitaplık kurulacak, bu kitaplık öğretim elemanları ve öğrencilere her gün; halka ise belirli gün ve saatlerde açık olacaktır(381).

Bu ikinci darülfûnun için Çemberlitaş ile Sultan Mahmud türbesi arasında özel olarak bir bina yaptırılmıştır. Öğretim elemanları saptanmış, müdürlüğüne ise darülfûnun hocası olmak üzere daha önce Avrupa'ya gönderilen iki öğrenciden birisi olan Hoca Tahsin Efendi getirilmiştir. Okulu kayıt koşullarının duyurulması sonrası binden çok öğrenci başvurmuş yapılan seçme sınavı sonrası 450 öğrenci seçilmiştir. Bu seçilenlerin büyük çoğunluğunun medrese öğrencisi olması ve bu tarihlerde Ramazan ayı nedeniyle "Cerr" de bulunmaları nedeniyle darülfûnunun açılışı bayram sonrasına bırakılmıştır(382). Buna karşın Ramazan'ın 15. gecesinden başlamak üzere (19 Aralık 1869) taravih namazlarından sonra alaturka saat 3-4 arasında halka açık dersler verilmeye başlanmıştır. İlk Ramazan dersini Darülfûnun müdürü Hoca Tahsin Efendi "Hararetle haraketin teadül-i kimyeviyesi" konusunda verdi(383). Ramazan ayının gece yaşamının canlılığından yararlanarak pozitif bilimleri konu alan ve halkı aydınlatmaya yönelik dersler çok geçmeden ağır eleştiriler almıştır. Dönemin resmi tarihçisi Lütfi Efendi, Darülfûnuna, "medrese kıtlığımı var?" diye karşı çıkarken, "gece dersleri için ise" halkı leyâl-i mubarekede (kutsal gecelerde), bu maküle

(381) Dölen, y.a.g.m., s.476.
(382) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.555.
(383) Dölen, y.a.g.m., s.476.

türrehat (bu tür saçmalıklar) ile akidelerini (inançlarını) bozmak ne fezâhattır (edepsizliktir)" diye yazmıştır(384).

Tüm bunlara karşın, öğrencilerin çoğunun cerr'den dönmeleri üzerine 20 Şubat 1870 pazar günü sadrazam ve nazırların da hazır bulunduğu bir resmi törenle Darülfûnun açıldı. Törende sırasıyla; Maarif-i Umumiye Nazırı Saffet Paşa, Meclisi Maarif Reisi Münif Efendi (Paşa), ve Darülfûnun Müdürü Tahsin Efendi birer konuşma yaptılar. Bunu öğretim elemanlarından Aristokli Efendi'nin Fransızca, o dönemde İstanbul'da bulunan Afganlı Cemaleddin Efendi'nin Arapça konuşmaları izlemiştir. Aynı törene çağrılmış olan Murat Molla tekkesi şeyhi (postnişini) Arif Efendi de bir dua okumuştu(385).

Ne var ki bu kurumun ömrü uzun olmamıştı ve olamazdı da... Bunu iki temel nedene dayamamız olasıdır. Öncelikle şubelerinde okutulmak üzere konulmuş olan dersleri verebilecek düzeyde öğretim elemanlarının bu tarihlerde henüz yetişmiş olmaması ve elde yeterince ders malzemesinin (kitaplar gibi) yokluğu darülfûnunun istenilen düzeye gelmesini engellemiştir. İkinci ve çok daha önemlisi; Darülfûnuna alınmış olan öğrencilerin çoğunluğunun medrese kökenli olup yenilik ve pozitif bilimleri alabilecek düzeye gelmemiş aydın görüşlü olmamalarıdır(386). Nitekim Darülfûnun müdürü Tahsin Efendi'nin canlıların havasız yaşayamayacağını kanıtlamak için yaptığı deneyinin dinsizlikle nitelenmesi, Cemaleddin Afgani'nin söylevinde "Peygamberlik San'attır" dediği ileri sürülerek kafirlikle suçlanması kurumu yeterince zedelemiştir(387). Bu yorumlamalar sonrası, medrese işleri ile görevli makamın başı Fevzi Efendi Afgani'nin katli gerektiği hakkında kamuoyunu kışkırtıcı bir kitap yazması üzerine Afgani Yurtdışına kaçmak zorunda

---

(384) Akyüz, y.a.g.y., s.145.
(385) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.555.
(386) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.558.
(387) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.84; Dölen, y.a.g.m., s.476.

kalmıştır. Tahsin Efendi ise müdürlükten uzaklaştırılmıştır. Bunun üzerine "Tahsin Efendi döneminin boğucu havasını şu beyitlerle dile getirir"(388)

Cehâlet mültezem, kesb-i kemâldir cünhamız, bildim,
İlâhî, cürm-i tahsîl-i ilimden tövbeler olsun!

Bu gelişmeler sonrası ise Dârülfûnun 1871 sonlarında kapatılmıştır(389).

Maarif Nazırı ve Maarifi Umumiye Nizamnamesinin yayımcısı olan Saffet Paşa, 1870'te açmış olduğu Darülfûnunun uzun süre yaşamadan medrese çevrelerinin ve softalarının karşı koyması sonrası kapanması üzerine aynı kurumu onların etkisinden uzak bir çevrede, Galatasaray Sultanisi bünyesinde tekrar kurmuştur. Yeni Darülfûnunun müdürü ve çoğu Hıristiyan ve Avrupalı öğretim elemanları eliyle kurulması uygun görülmüştür. Galatasaray Sultanisi Gülhane kışlasında iken Lise müdürü Sava Efendi (Paşa) bu işle görevlendirildi. Sava Efendi; yeni Darülfûnunu Avrupadaki örnekleri gibi kuracaktı ve kısmen de öyle yaptı(390).

Gerek Avrupa'da uygulandığı, gerekse Maarif Umumiye Nizamnamesinde açıklanmış olduğu gibi Darülfûnunun beş şubeden (Fakülteden) oluşması gerekirken, tıb şubesi daha önce açıldığı için, ilâhiyat şubesinin de dönemin medreselerince karşılandığı gerekçesiyle, gerçekte ise bu örgüte hiç dokunmak istenmediği için Darülfunun ancak üç şube olarak(391) 1874-1875 öğretim yılında açılmıştır. Bu şubeler: Hukuk, mühendislik (Turuk ve Meabir) ve Edebiyat'tan oluşmaktaydı(392). Bu yeni kurumda Türkçe ders

---

(388) Akyüz, y.a.g.y., s.146.

(389) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.558.

(390) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.697.

(391) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.698.

(392) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.108. "Turuk-u Meabir mühendislik şubesi demek olacaksa da, burada fen yahut riyaziye ve tabiiyat şubesi demektir." Bak. Ergin, y.a.g.y., C.II, s.698.

verecek öğretim elemanı ve okutulacak kitap bulunmadığı gerekçesiyle öğretim dili Fransızca kabul edilmiştir. Bu ise yalnızca Galatasaray Sultanîsi mezunlarının devam edebileceği bir yüksek okul düzeyinde kalmaktan öteye gidememiştir(393).

Edebiyat şubesinin yıllık ders izlencesinde Latince, Yunanca ve arkeoloji öğretimine yer verildiği halde, hatta Arap dili ve edebiyat dersleri okutulmasına karşın Türk Tarih ve Edebiyatına, san'at ve kültürüne yer verilmediği görülür. Yalnız Galatasaray mezunlarına yer vermesi ve mezun sayısının azlığı(394), okulun öğrenci bulmakta zorluk çekmesi, 1882 yılında kapanmasına yol açmıştır(395).

Bugünkü İstanbul Üniversitesinin çekirdeğini oluşturan Darülfünun-i Şâhâne, dördüncü Darülfûnun olarak 1900 yılında açılmıştır. Bu yeni kurumun daha öncekilerle pek bir bağı olduğu söylenemez.

II. Abdulhamid 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını bahane ederek Meclis-i Mebusan ve Ayan Meclislerini kapatarak ülkeyi salt kendi iradesi, vukelası ve Devlet Şurasıyla yönetmeye başladığını görüyoruz. O yine bu dönemde yeniden düzenlemelere ve yeniliklere devam edeceğini göstermek için hangi önlemlere başvurulması gerektiği konusunda zaman zaman Sait Paşa'dan raporlar almaktaydı(396). Sait Paşa Adliye Nazırı bulunduğu sırada bu fırsattan yararlanarak 1878'de II. Abdulhamid'e sunduğu ilk raporunda Hukuk ve Sanayii Nefise Mekteplerinin ve müzelerle kütüphanelerin açılmasını önerdiği gibi "Mekatib-i İptidaiye ve Rüşdiye mesarifinin ahaliye havalesiyle bunlar için hazineden verilmekte olan meblağın karşılık tutularak bir Darülfûnun teşkilini(397) önermekteydi. Yine Sait Paşa

---

(393) Dölen, y.a.g.m., s.476; Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.108.

(394) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.108.

(395) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(396) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.110.

(397) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1210.

Sadrazamlığı zamanında padişahın isteği üzerine yazıp verdiği detaylı önerilerinde de ülkedeki okullar üzerine ve özellikle Darülfûnun için gerekli bilgileri vermektedir(398).

Sekiz kez Sadrazamlığa getirilmiş, sıkışıldıkça devlet yönetimi hakkında bilgisine başvurulan kültürlü ve deneyimli devlet adamı Sait Paşa'nın Darülfûnun hakkındaki önerilerinin ne denli etkili olduğunu saptamak zor. Şurası bir gerçektir ki: II. Abdulhamid padişahlığa başladığı tarihlerden başlayarak bir çok yüksek okul açmış ve yine ilk saltanat yıllarında bunların gelişmesi için gereken desteği vermiştir. Ne var ki bu padişahın bu ilgi ve desteği hep böyle sürmemiş, saltanat yıllarının ortalarına doğru, Mülkiye ve Hukuk gibi yüksek öğretim kurumlarını sıkı bir gözetim altına almıştır. Ders izlencelerine de karışarak, edebiyat, tarih gibi görüş ve yorum ufkunu açacak bir çok derslerin okutulmasını yasaklamıştır(399).

İstanbul'da Darülfûnun açılmasına izin verilmemesine karşın yüksek öğrenim yapmak isteyecek gençlerin Avrupa'ya gitmelerine pek güçlük çıkarılmıyordu. Hatta hükümetin bazı dallarda eğitim görmek için Avrupaya öğrenci gönderdiğini dahi görmekteyiz. Türk olmayanların çocukları ise daha serbestçe çıkabiliyorlardı. Bu serbestlik uzun sürmemiş bir süre sonra; Avrupa'da eğitime giden Türk Gençleri Mizancı Murat Bey'in fikirlerine katıldılar diye eğitimlerini tamamlamadan İstanbul'a geri çağrılmışlardır. Avrupa'ya yüksek öğrenimini yapmak için gitmek isteyen geçlere izin verilmemesi üzerine, İstanbul'da belli bazı meslekler dışında yüksek öğrenim yapmaları olanaksız hale gelmiştir. Bu durum eğitim sever görünen II. Abdulhamid'in

---

(398) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1210-1213.

(399) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1213. Sait Paşa'nın Darülfûnun Edebiyat Şubesinde izlenecek dersler arasında; Osmanlı Tarihi ve Edebiyatından söz etmeyişi boşuna değildir.

siyasetiyle çelişmekteydi. İşte bu aşamada İstanbul'da bir Darülfûnun açılması gerektiği hakkında bir "mazbata"nın Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Bab-ıâliden Padişah'a sunulduğunu görüyoruz(400). Vükelâ Heyeti tarafından 1898 tarihinde Padişaha sunulan bu yazıda: Avrupa'ya giden gençlerin denetim altında bulunmamasından fikirleri ve ahlâkları bozulduğu öne sürülerek, bundan böyle Avrupa'ya öğrenci gönderilmemesi ve İstanbul'da eğitimlerini tamamlamalarına olanak sağlanması için bir Darülfûnun açılması ve böylece gençlerin kontrol altında tutulması önerilmekteydi(401).

Yeni Darülfûnun için yapılan 27 Maddelik nizamnamenin 15 Ağustos 1900 günü yayımlanmasından(402) sonra açılış 19 Ağustos 1900 günü gerçekleştirildi. Yeni nizamnamede yer alan ilkelerden bu Darülfûnun ders izlencelerini ve özelliklerini saptayabilmekteyiz. Buna göre 1. maddesinde belirtildiği gibi adı Darülfûnun-u Şâhâne olarak değiştiriliyordu. 2. maddesinde yer alan üç bölüm ise şöyleydi: Öğretim süresi dört yıl olan Ulûm-ı Âliye-i Diniye (Yüksek din ilimleri), Ulûm-ı Riyaziye ve Tabiiye (Matematik ve Doğa bilimleri) ve Edebiyat şubesi. Bu son iki bölümün öğretim süreleri üçer yıl idi. 3, 5 ve 7. maddeleri ile 1870 Darülfûnununda görülen şubelerin yönetsel ve bilimsel serbestliği değiştirilmiş, her şey hükümetin kontrolü altına alınmıştır. 11 ve 12. maddeler ile öğrenciler öğretim anında sıkı bir kontrol altına alınmış ve alınacak öğrenci sayısı sınırlandırılmıştır(403). Buna göre: Yüksek Din Bilimleri bölümüne otuz, diğer iki bölüme ise yirmibeşer öğrenci alınacaktı(404). Derslerin

---

(400) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1215.

(401) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.394.

(402) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(403) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.110.

(404) Dölen, y.a.g.m., s.476; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1219'da öğrenci sayısını, Edebiyat Şubesi için 25, diğer iki şube için 30 ar öğrenci olarak vermektedir.

kontrolu ise, maarif müfettişlerince sürekli bir biçimde dershanelere girilerek dinlemek suretiyle yapılacaktı(405).

Nizamnamenin 16 ncı maddenin ilkeleri doğrultusunda da Darülfûnun ücretli duruma getirilmekteydi(406).

Darülfûnun-u Şâhâne için ayrı bir binaya ve bağımsız bir yönetime gerek görülmemiştir. Cağaloğlu'ndaki Mekteb-i Mülkiye'nin bir bölümü Darülfûnun için ayrılmış, yönetimi de bu okul müdürlüğünün sorumluluğuna verilmiştir(407).

1900-1908 yılları arasında Darülfûnun-u Şâhâne'nin işlevini saptamak zor olması gerek. Öz bir değerlendirmeyle nizamnamesinde saptanan uygulamaya yönelik ilkeler, dönemin baskıcı düşünsel yapısını açıkca yansıtmaktaydı. Bu Darülfûnun için iki önemli olgudan söz etmek olasıdır. İlki bu dönem Osmanlısında gerek ülke içinde, gerekse Avrupa'da eğitimini yapmış ve dersleri Türkçe verebilecek öğretim elemanlarının varlığı, ikincisi ise öğrencilerin derslerinde yardımcı olabilecek ders kitaplarının yeterince bulunması idi(408).

Tüm bunlara karşın aynı dönem Darülfûnunu için bir çok olumsuzluklarının yanısıra burada üçünü vurgulamak gerekir:

---

(405) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1221.

(406) Öğrencilerden bir yıllık eğitim için bir lira ücret alınırdı. Bundan başka, iki lira diploma parası (harcı) ve üc ayda bir yirmibeş kuruş da sınavlara girebilmek için alınırdı. Okulun bitiminde iki lira vermeyene de diploma verilmezdi. Bak.: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1224.

(407) Dölen, y.a.g.m., s.476; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1219.

(408) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1220. Örneğin: Galatasaray'ın yetiştirdiği Osep Yusufyan Efendi ile Darüşşifaka'nın yetiştirdiği Salih Zeki, Mehmet İzzet Beyler, üniversitenin en üst düzey matematik derslerini, askeri tıbbiye'den çıkan diğer bazı kişiler birçok dersleri verebilecek bilgi donanımına sahiptiler. Bunlardan başka yabancı öğretim elemanı olarak; edebiyat şubesinde, Fransız Perar; Fransız Edebiyatı, Alman Mortman; Asarı Atika (Arkeoloji) okutmaktaydılar.

İlki; Mutlakiyet rejiminin İstanbul'da öğrenci kalabalığından kaçınması ve Darülfûnuna alınacak öğrenci sayısını sınırlı tutmuş olmasıdır.

İkincisi; siyasal, toplumsal, felsefe ve hatta tarih derslerinin öğrencilerde düşünme yeteneğini açar, genişletir ve geliştirir kaygısıyla yıllık ders izlencelerine konulmamış olması...

Üçüncü ve en önemlisi ise; Derslerin işlenişini ve öğretim elemanlarının ders anlatımlarını kontrol etmek üzere maarif müfettişlerinin sınıflara girip dersleri sürekli dinlemeleri idi. Öyleki bu müfettişler salt Edebiyat ve Ulûm-i Diniye Şubelerine değil; Ulûm-ı Riyaziye ve Tabiiye Şubesindeki derslere de girer, dinler, sakıncalı soru ve yanıtları gerekirse rapor (jurnal) ederlerdi(409).

Bu dönemde Türk gençlerinin Darülfûnuna ilgi göstermelerinin temelde iki nedeni vardı. İlk nedeni devlet dairelerinde iş edinebilmek; ikincisi ise askerlik yükümlülüğünden kurtulmaktı. Yoksa Darülfûnunun bu yapısal özelliğiyle bilim vermesi veya üretmesi sözkonusu değildir. Darülfûnun'un bu konumunun daha iyi bir değerlendirmesini yapabilmek için yıllık ders izlencesinin 1908 öncesi durumuna bir göz atmak yeterli olacaktır.

Örneğin: Edebiyat Şubesinde okutulan Fransız Edebiyatı diye gösterilen ders; ilk okullar için yazılmış olan okuma kitabı olup, okutup çeviri yaptırmaktan, biraz yazım kuralları öğretmekten ve biraz da konuşturmaktan öte bir şey vermemekteydi.

Arap ve Fars Edebiyatları derslerinde de bu dillerde, şiir ve düzyazı çalışmaları yaptırıp sözcük öğretmek ve Türkçe çevirisinden başka yapısal ve araştırmaya yönelik bilgi verilmiyordu(410).

---

(409) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1221. (Bu uygulama ile ilgili örnek olaylar için bak. Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1221-1222).

(410) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1223.

Aslında Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli idadilerinden gelen eğitim düzeyleri farklı öğrencilere bundan farklı ve detaylı bilgi vermeğe de pek olanak olmasa gerek. Öyleki aynı ilde olmalarına karşın İstanbul'daki idadiler arasında daha büyük düzey farkları vardı.

Yıllık ders izlencelerinde bulunmasına karşın okutulmayan ve sınırlı okutulan dersler de bulunmaktaydı. Sözgelimi, okutulmak üzere izlencesine alınmış olan Devletler Tarihi dersi, Darülfûnunda "Salt Osmanlı ve İslam Tarihi okutuluyor" denilmesin düşüncesiyle izlenceye konulmuş ama okutulmamıştır. Çünkü; 1900 yılından itibaren Osmanlı Devletindeki tüm yüksek okul ve idadilerin ders izlencelerinden Tarih dersi çıkarılmış bulunuyordu. "Hikmet-i Nazariye" yani Felsefe dersleri konulmuş ise de; Felsefenin özellikle Metafizik kesimi dinsizliğe neden olur düşüncesiyle ders izlencesine bulunduğu halde okutulmamıştır. Ulum-i Diniye Şubesinde ise aslında medreselerde okutulması gereken Tefsir, Hâdis, Fıkıh ve Kelâm dersleri okutulmaktaydı. Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye Şubesine gelince; Tabiiye bölümündeki belirli sayıdaki maden koleksiyonu bir kenara bırakılırsa en küçük bir uygulama ve deney yapılabilecek bir laboratuvar yoktu. Dersler nazari olarak verilmekteydi(411).

Bu yapısıyla İkinci Meşrutiyet'e dek varlığını sürdüren Darülfûnun, 1908'den sonra büyük boyutlu değiştirimlere ve yeniliklere sahne olmuş, dönemin düşünsel yapısına koşut gelişimler yaşamıştır.

Bu döneme dek içinde bulunduğu Mülkiye Mektebi binasından alınarak 21 Ağustos 1909 tarihinde Vezneciler semtindeki Zeynep Hanım konağına taşınmış(412); başına da ayrı bir müdür atanarak adeta sığıntı durumdan kurtarılıp, bağımsız bir eğitim kurumu konumuna getirilmiştir. Darülfûnun-ı Osmanî, adını alan okulun ders izlenceleri tümden

---

(411) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1223.

(412) Dölen, y.a.g.m., s.476.

değiştirilmiş ve Tarih, Edebiyat, Felsefe ile ilgili dersler konmuştur. Ayrıca Fen şubesi; Ulûm-i Riyaziye ve Ulum-i Tabiiye olmak üzere ikiye ayrılmıştır(413). Öğrenci alımı sayısındaki kısıtlama ile ücret alınmasına da son verilmiştir(414).

Darülfûnunda asıl büyük boyutlu değişiklik ve üniversiteleşme yönünde ilk önemli adım Maarif Nazırı Emrullah Efendi döneminde onun çabalarıyla çıkartılan 21 Nisan 1912 tarahli nizamname ile atılmıştır(415). Emrullah Efendi bu nizamnamede darülfûnun, kültür yaratıcı ve yayıcı temel kurum diye tanımlayarak şöyle demiştir: "Darülfûnun dediğimiz yüksek kurumlar, ilim ve fenlerin hem yayılmasına, hem de ilerlemesine hizmet eder. Bu iki hizmet birbirinden ayrıdır. 1- İlim ve fenleri yaymak, halk arasınadağıtmak demektir. Bu görevleriyle Darülfûnunlar yüksek öğretime mahsus okulların görevlerini görürler ve bu bakımdan maarifin en yüksek yayım merkezleri olduğu gibi orta ve ilkokulların ilerlemesine de yararlar. 2- Darülfûnunların ikinci görevi ilmin ilerlemesine hizmettir. Bu kurumlar ilmi yaymakla kalmazlar. İlmi yapmağa, ilerletmeğe de hizmet ederler. Bir devletin dünyadaki siyasi yeri, medeniyet derecesi ile ilim ve fenlerdeki ilerlemesi ile orantılı olduğu düşünülürse ilmin yayılması ve ilerlemesine hizmet eden bilginler yetiştirecek darülfûnunların bu uğurda görecekleri hizmetin büyüklüğü tahmin edilebilir ve darülfûnunların asıl görevi bu olmalıdır"(416). Üniversitelerin toplumdaki işlevine bu tür bir yaklaşım kuşkusuz çağdaş yaklaşımdan başka bir görüş olmasa gerekir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun anılarında modern bir Darülfûnun fikrinin ilk ortaya koyucusu olarak Emrullah Efendi'yi göstermesi hiçte haksız bir değerlendirme

---

(413) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1224.

(414) Dölen, y.a.g.m., s.476; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1224.

(415) Düstur, II. Tertip, C.IV, s.460-463.

(416) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.114.

değildir. Mehmet Ali Aynî'de Emrullah Efendinin 1912 yılında yaptığı nizamnameye atıfta bulunarak aynı görüşü vurgulamaktadır(417).

Emrullah Efendi'nin, nizamnameye göre, yeniden örgütlediği darülfûnun 1) Ulûm-ı Şer'iyye, 2) Ulum-ı Hukukiyye, 3) Ulum-i Tıbbiye, 4) Fûnun, 5) Ulum-i Edebiyye adlarında beş şubeye ayrılmıştır. Fünûn şubesi; Ülûm-i Riyaziye ve Ûlüm-ı Tabiiye bölümlerine ayrıldığı gibi; Ülüm-i Edebiyat Şubesi de; Felsefe, Tarih ve Coğrafya; Ülûm-i İçtimaiye, Edebiyat, Elsine bölümü olmak üzere beşe ayrılıyordu. Ayrıca Eczacı ve Dişçi Mekteb-i Âlileri Ülûm-i Tıbbıye şubesine, Vilâyetlerdeki Tıbbıye ve Hukuk Mektepleri de İstanbul Darülfûnuna bağlanmışlardır. Öğrenim süreleri ise, Tıbbiyede altı, Hukukta dört, diğer şubelerle eczacı ve dişçi okullarında üçer yıl olarak saptanmıştır(418). Yine 1912 tarihli nizamname ile Darülfûnun disiplin işleri bir müeyyideye başlanmış, şubeler ilk kez fakülte adını almıştır(419).

İstanbul Darülfûnununda, II. Meşrutiyet dönemindeki en köklü değişiklik, birinci dünya savaşı yıllarına rastlayan 1914-1918 arasında yapılmıştır. 1914 yılından sonra kitaplıklar, laboratuvarlar ve darülmesei denilen enstitüler kurulmaya başlamış sınıf yöntemi bırakılarak sömestri yöntemi getirilmiştir. Maarif Nazırı Şükrü Bey'in girişimleriyle 1915-1916 yıllarında Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan Darülfûnunda görevlendirilmek üzere pek çok profesörler getirtilmiştir. Tıp Fakültesinin dışında, Edebiyat Fakültesine on, Fen Fakültesine altı ve Hukuk Fakültesine dört Alman öğretim üyesi getirtilmiştir(420). Ne var ki bu getirtilen öğretim üyelerinden Macak Profesör Mesaruş'den

---

(417) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1225.

(418) Unat, y.a.g.y., s.55.

(419) Dustur İkinci Tertip, C.VIII, s.441; Dölen, y.a.g.m., s.476.

(420) Unat, y.a.g.y., s.55; Dölen, y.a.g.m., s.476.

başkasının Türkçe bilmeyişi, diğer dillerde ders izleyebilecek yetişmiş öğrencilerin bulunmaması bu girişimden beklenen sonucu vermemiştir(421).

Darülfûnun'un bu gelişme aşamasında genişlediği de gözlenmektedir. Buna bağlı olarak fakültelerin asıl binaya sığmaması üzerine kurumun dışardan kiralanan birçok binaya yayıldığı ve esaslı bir bilim yayma girişimine geçtiğini saptıyoruz. Ancak üniversite çağındaki gençlerin silah altında bulunmasından ileri gelen öğrenci azlığı istenen gelişmeyle gereğince olarak vermemiştir. Hatta 1915 yılında öğretim dahi yapılamamıştır(422). Buna karşın Darülfûnun'un "ilmi Muhtariyet"e sahip olması gereğine ait istekler de bu dönemde sözkonusu edilmeye başlanmıştır. "Meclis-i Müderrisin" lerin kendi fakültelerine ait sorunlarla ilgilenmelerine, Darülfûnunun ortak işlerini ve bilimsel yaşamını düzenleyecek bir "Darülfûnun Divanı" (Senato) kurulmasına ve bu konuda ilk hazırlıklara başlanılmıştır. Yine bu dönemde Edebiyat Fakültesi bünyesinde beş yıl öğrenim süreli bir "Elsine Şubesi" nin 19 Ağustos 1916 tarihinde açılmasıyla yabancı dil öğretiminin geliştirilmesine önem verilmek istenmiştir. Bu şubelerde, Arapça, Almanca, İngilizce, Fransızca, Çinçe, Farsça ve Ordu dilleri öğretilmek istenmiş ve Edebiyat Şubesi öğrencilerinin bu dillerden birinin derslerini almaları zorunlu sayılmıştır. Mekteb-i Mülkiye'nin kaldırılması sonrası Hukuk Fakültesi dördüncü sınıfı, 1917-1918 ders yılında adlî, siyasî, idarî ve malî adlarında üç şubeye ayrılmış; Hukuk ve Mülkiye mezunlarının istedikleri şubeye alınmaları kararlaştırılmış ve siyasi şubeye gireceklerin, Almanca, Fransızca veya İngilizce dillerinden birini okumaları zorunlu tutulmuştur(423).

---

(421) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1228.
(422) Unat, y.a.g.y., s.55.
(423) Unat, y.a.g.y., s.56.

Mütareke döneminde (Mondros Ateşkesi) Darülfûnun büyük bir sarsıntı geçirmiş ve gerileme göstermiştir. Ateşkes hükümleri gereğince Almanya veya Avusturya-Macaristan uyruklu yabancı profesörlerin 1918-1919 öğretim yılı başında ayrılmaları ve cephelerden terhis olunan bir çok öğrencinin Darülfûnun sınıflarına dönmesi, kurumu birçok bakımdan sarstığı gibi, Zeynep Hanım konağı dışında kurulmuş olan "Darülmesai"lerin de hemen tümünün kapanması veya küçük bir odaya sığınması zorunlu olmuştur(424). Bunlardan başka 1919'da Maarif Nazırı Ali Kemal Bey tarafından öğretim üyeleri arasında siyasal bir tasfiye yapılmıştır(425).

Kurumun yeniden derlenip toparlanması, 11 Ekim 1919 tarihli "Darülfûnun-u Osmanî Nizamnamesi" ile gerçekleşebildi. Bu nizamname gereğince İstanbul Darülfûnunu "Maarif-i Aliye'nin inkişaf ve terakkisine hadim, Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fünun medreselerinden müteşekkil bir Müessese-i İlmiye, olarak tanımlanıyor(Md: 1) ve "İlmi muhtariyet-i haiz bulunduğu (Md: 2) onanıyordu. O zamana dek "Darülfûnun Müdür-i Umumisi" sanı taşıyan Rektör "müderrisler" arasından seçilecek ve "Darülfûnun Emini" adını alacaktır. Emin'in başkanlığında fakültelerin Reisleriyle temsilcilerinden kurulu bir "Darülfûnun Divanı" kurulacaktır. Bu nizamname aynı zamanda sınıf uygulamasını kaldırmakta ve sömestri yöntemini kabul etmekteydi(Md: 3)(426).

Ders izlenceleri de yeniden düzenlenen İstanbul Darülfûnunu, İstanbul'da ulusal yönetim kuruluncaya dek bu kimliğiyle ateşkes dönemini tamamlayacaktır.

---

(424) Unat, y.a.g.y., s.56.
(425) Dölen, y.a.g.m., s.477.
(426) Düstur ikinci tertip. C.XI, s.401-409.

2.2.2. İNAS DARÜLFÜNUNU

Üniversite tarihimizin kısa süreli de olsa gelişim sürecinin bir kesitini İnas Darülfünunu oluşturur. Ülkemizde ortaöğretim görmüş kızların sayısının artması üzerine ve sayıları artan kız idadileri ile kız muallim mekteplerinin öğretmen gereksinimi de gözönüne alınarak 7 Şubat 1914 tarihinde Zeynep Hanım Konağındaki Darülfünun konferans salonunda kadınlara açık serbest dersler verilmeye başlanmıştır(427). Daha sonra bu girişim aynı binada kızlara özgü ayrı sınıflar halinde örgütlendirildi(428). Riyaziyat (matematik), Kozmografya, Fizik, Hukuk-ı nisvan (Kadın Hukuku), Terbiye-i Bedeniye (beden eğitimi), Hıfsısıhha (sağlık koruma), Tarih ve Terbiye (eğitim) konularında Besim Ömer (Akalın) Paşa, Salih Zeki Bey ve Salim Sırrı (Tarcan) Bey tarafından haftada dört gün verilen derslere 600-700 kadar dinleyici gelmeye başlamıştır. Dönemin yönetimince de desteklenen ve yönlendirilen bu girişim kısa süre sonra İnas (Kız) Darülfünuna dönüşmüştür. Sonunda 12 Eylül 1914'de öğrenim süresi üç yıl olan, Edebiyat, Riyaziyat, Tabiiyat ve Sanayi-i Nefise Şubelerinden oluşan İnas Darülfünunu öğretime başlamıştır(429).

Bu Darülfünunun ilk öğrencileri kız idadileri ile, İstanbul Kız Muallim Mektebi, mezunları idi(430). Ancak tutucu bazı maarif yöneticilerinin kız ve erkek öğrencilerin bir arada okumalarını sakıncalı görmeleri nedeniyle başlangıçta aynı binada ama ayrı sınıflarda ders alan kızların dersliklerini, Coğaloğlu'nda ayrı bir binaya

---

(427) Dölen, y.a.g.m., s.477; Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.118 ve Unat, y.a.g.y., s.56'da bu tarihi 5 Şubat 1914 olarak veriyorlar.

(428) Unat, y.a.g.y., s.57; Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.118.

(429) Dölen, y.a.g.m., s.477.

(430) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.203.

taşımışlardır. İlk mezunlarını 1917'de veren İnas Darülfûnununun, ateşkes döneminde ayrıbinadaki eğitimine son verilerek 1920'de sınıfları tekrar Zeynep Hanım Konağına taşınmış ve Darülfûnuna bağlanmıştır. Bir süre sonra ise, kız öğrenciler kendi sınıflarını boykot ederek, erkek dershanelerine devama başlıyarak büyük bir medeni cesaret göstermişlerdir. Kızların bu eylemi ile İnas Darülfûnunu ayrılığı da sona ermiştir. Darülfûnun Divanı ise 16 Eylül 1921 tarihli kararıyla buolguyu kabul ederek onaylamıştır. Fen ve Edebiyat şubelerinde böylece karma öğrenime başlarken; Hukuk Fakültesi 1921-1922 öğretim yılında en son olarak da Tıp Fakültesi 1922-1923 ders yılından itibaren doğrudan doğruya kız öğrenci kabulüne başlamıştır(431).

2.3. Askeri Yüksek Okullar

2.3.1. MÜHENDİSHANE-İ BAHRİ HÜMAYUN

Ülkemizde Tanzimat öncesi kurulmuş bulunan yüksek eğitim kurumlarımızın tümü askeri okullardır(432). Bunun temel nedeni ise, kuşkusuz dönemin osmanlı dış ve iç siyasası ve de yapısıyla yakından bağlantılı olduğudur. Osmanlı İmparatorluğunda Batı esintili ilk askeri eğitim girişimini Lale Devrine dek gerilere götüren tarihi veriler vardır(433). 18. yy.'ın başlarından sonra, hızla ilerleyen Avrupa devletleri karşısında özellikle askeri alandaki başarısızlıkların, teknik yetersizlik ve eğitimsizlikten kaynaklandığı kanısına varılarak mühendis yetiştiren eğitim kurumlarının kurulmasına gerek duyulmuştur. Bu alanda ilk girişim III. Ahmed döneminde, 1727'de olmuş ve İbrahim Müteferrika'nın önerisine uyularak Bostancı Ocağı'ndan seçilen 300 öğrenci Haydarpaşa'da

---

(431) Unat, y.a.g.y., s.57.
(432) Unat, y.a.g.y., s.57.
(433) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.

yeni yöntemlerle eğitilmeğe başlanmıştır. Ne var ki, yeniçerilerin ayaklanması sonucu öğrencilerin çoğu öldürülmüş ve girişim başarısızla sonuçlanmıştır(434).

İkinci girişim bundan yedi yıl sonra I. Mahmud döneminde yapıldı. Sadrazam Topal Osman Paşa'nın girişimleriyle ve Müslümanlığı kabul edip Ahmet adını alan bir Fransız subayı olan Comte de Bonneval'in de yardımlarıyla Üsküdar Toptaşı'nda Kumbarahane ve Hendesehane adıyla bir okul açıldı. 27 Aralık 1734 tarihinde açılmış olan bu okulla, Osmanlı Topçu sınıfının teknik bilgilerle yetişmiş subay kadrosu gereksiniminin karşılanması düşünülmüştür. Bu kurum ülkemizde asker ve sivil mühendis okullarının çekirdeğini ve pozitif bilimler öğreten ilk meslek eğitim kurumumuzu oluşturmuştur(435). Hasekilerden ve Bostancı Ocağı'ndan seçilen öğrencilerle öğretimine başlayan okulda matematik öğretimine önem verildiği anlaşılıyor. Okula dönemin matematikçilerinden Mehmet Sait Efendi "hendese hocası" olarak atanmıştır(436). Pek uzun ömürlü olmadığı ve yeniçerilerden çekinilerek dağıtıldığı görülen bu okulun sonra 1759 yılında Kağıthane civarındaki Karaağaç'ta bir konakta yarı gizli olarak öğrenime başladığı bilinmektedir(437). İlk yıllarında varlık gösteremeyen bu "kurs", Koca Ragıp Paşa'nın Fransa'dan getirttiği Macar asıllı Baron de Tott'un çalışmaları sonunda 1761'de matematik, denizcilik, istihkâm ve topçuluk konularını kapsayan bir eğitim izlencesine kavuştu(438).

Osmanlı eğitim gelişiminde Batılılaşmaya açık ilk eğitim kurumu ise, 1773 yılında İstanbul'da Haliç

---

(434) Emre Dölen, "Mühendislik Eğitimi", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, 1985, s.511.

(435) Unat, y.a.g.y., s.14.

(436) Dölen, y.a.g.m., s.511.

(437) Unat, y.a.g.y., s.14.

(438) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.

Tersanesinde açılmış olan Mühendishane-i Bahri Humayun' dur(439). İlk askeri deniz okulu olan bu kurum, "Riyaziye" derslerinin Hendese adı altında okutulmasından dolayı Mühendishane adını almıştır(440).

Açılmasında çeşme felâketinin de etkisinin olduğu görülen(441) Mühendishane-i Bahri Humayun'un kuruluşuna önayak olan, daha sonraları, Osmanlı Kapudan-ı Deryalığına dagetirilen Cezayirli Seyyid Hasan Paşa'dır. Hasan Paşa Arapça ve Türkçe dillerinden başka, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca da bilmenin yanında, Avrupa'da denizcilikle ilgili yayımlanmış birçok yapıtı ve teknik aletleri de tanıyan değerli bir denizcimizdir(442).

İlk öğrencilerinin okuma yazma bile bilmeyen yaşlı-başlı gemi reisleriyle, çocuklardan oluştuğu okulun ders izlencesi günümüz ilk ve orta öğretim izlencesi düzeyindeydi(443). Okulun ilk başhocası Cezayirli Seyyid Hasan Paşa olup, teknik sorumlusu ise Baron de Tott'dur.

Öğrencilerine ilk önce okuma yazma, Arapça, Farsça, Fransızca öğretilir, sonra matematik ve denizcilik bilgileri verilirdi. Günlük dört saat ders verilen bu askeri

---

(439) Ergin, y.a.g.y. C.II, s.315. "Deniz Okulumuz" adıyla yayımlanmış olan bir risalede okulun başlangıcı ve açılışı şöyle verilmektedir: "18 nci asırda Garb devletleri deniz harbinin ameli ve nazari bilgiler ile sevk ve idare edilebilecek ince bir fen haline geldiğini takdir ederek deniz mektepleri açmaya başlamışlardı. Bu asırda donanmamızın uğradığı bazı muvaffakiyetsizlikler yalnız ameli sahada yetişen personel ile zafere varmanın imkansızlığını gösterdi. Deniz ordumuzda vücuda getirdiği değerli islahata rağmen Karadeniz'de Ruslar'a karşı kat'i bir iş göremediğinden müteessir olan Derya Kaptanı Cezayirli Gazi Hasan Paşa ilk deniz mektebimizi açmakla talim ve terbiye tarihimizde çok mühim bir mevkii tuttu." Ergin, C.II, s.316.

(440) Akyüz, y.a.g.y., s.124.

(441) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.25.

(442) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.315-316.

(443) Akyüz, y.a.g.y., s.124.

denizcilik okuluna yazılmış olan 40 öğrenciye bir çok alet de kullandırılmaktaydı(444).

İlk açıldığından beş altı yıl sonra içinde bulunduğu binanın gereksinimlere yanıt vermemesi nedeniyle tersane sahasında camialtı yakınlarında birkaç odadan oluşan yeni bir mühendishane binası yapılmıştır.

Rusların Şahingiray'ı koruma amacıyla Kırım Hanlığı işlerine karışmaları üzerine orduya istihkam ve kale işlerinden anlayan Fransız mühendis ve subayları getirtilmişti. Bu mühendisler kale mühendisi olup tersane işleriyle ilgili olmasalar da o tarihte (1784) İstanbul'da bu mühendishaneden başka bir okul ve onun öğrencilerinden başka ders verdirilebilecek bir kurum olmadığı için burada görevlendirilerek yararlanılma yolu seçilmiştir. Fransızların Türk askerlerinin yetiştirilmelerine karşı gösterdikleri ilgi ve İstanbul'da bulunan Fransız heyetinin oynadığı etkinlik çok geçmeden Rusların dikkatlerinin bu okul üzerine yoğunlaşmasını nedenledi. Çariçe II. Katerina bağlaşığı olan Avusturyayı da yanına alarak Fransaya baskı yapmaya başlayınca, Fransa Osmanlı ülkesindeki Fransız heyetini ve Fransız öğretim elemanlarını 27 Eylül 1788'de ülkesine geri çağırmak zorunda kaldı(445). Buna karşın okulda eğitim aksatılmamış, mühendishanenin başına sırasıyla matematikçi Kasapbaşızade İbrahim Efendi, yine dönemin "riyaziyecilerinden" Gelenbevi İsmail Efendi ve Palabıyık Mehmet Efendi Başhocalığa getirilmişlerdir(446). Bu okul I. Abdulhamid döneminde, 1789'da yeniden düzenlendi ve Mühendishane-i Bahr Hümayun (Deniz Mühendislik Okulu) adını aldı.

---

(444) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.

(445) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.317. Fransız öğretmenlerin ülkelerine çağrılış tarihini 1789 olarak veren yapıtlar da vardır. Bak: Ana Britannica, C.XVI, s.337.

(446) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.317; Dölen, y.a.g.m., s.512.

Daha sonra 1792 yılında Kumbarahane ve 1795'de de Mühendishane-i Berriî Humayun yapılınca(447), Mühendishane-i Bahr Hümayunla yönetimi birleştirildi. 1796'da okula inşaat bölümünün eklenmesiyle, birinci bölüm deniz trafiği, güverte ve harita, ikinci bölümü gemi inşaatı olarak iki bölümden oluşmuştur(448).

1795 tarihinden başlıyarak tersane çevresinde toplanmış olan -ki aynı tarihlerde bu yörede Tıbhane adıyla bir de Tıbbıye mektebi inşaatına başlanmıştı- askeri okulların başına 1803 tarihinde Kırımlı Abdullah Ramiz Efendi getirildi. Ramiz Efendi 1808 yılına dek beş yıl sürekli olarak Bahri ve Berriî Mühendishanelerini yönetti. Bu süre içinde her iki okulun yenilenmesine ve ilerlemesine çaba harcadı. Bu süre içinde her iki okulun öğrencileribirçok dersleri birarada ortak öğretmenlerden gördüler. Yeni açılan Mühendishane-i Berriî Humayun'un ders araçları daha ileri düzeyde ve çağdaş olduğu için, Mühendishane-i Bahr Hümayunun öğrenci ve kalfaları yani "muallim muavinleri" birlikte her hafta pazartesi ve perşembe günleri mühendishaneye gelerek orada ders görmüşler, diğer günlerde de kendi okullarında ve denizde uygulama yapmışlardır(449).

Bu tarihlerde Derya Kaptanı olan Küçük Hüseyin Paşa, iki mektebin birleştirilmesiyle temel amacın kaybolacağı görüşünde olduğu için; Sultan Selim'e verdiği bir öneri ile yeni ve çağa uygun gemi yapımı için deniz mektebinden yetişmiş gemi yapım mühendislerine gerek olduğunu ve bunun için de mevcut mühendislerden yararlanarak yeniden ve köklü bir deniz okulunun eğitime başlatılmasını istemiştir. Amacı bir "Deniz İnşaat Mektebi"

---

(447) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.317.

(448) Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, C.III, 5. Kısım (1793-1908), T.C. Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No: 2, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1978, s.360.

(449) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.

kurmaktı. Bu öneri Padişahça da onay görünce Bahriye Mühendishanesi'nin, Berrî Mühendishanesinden ayrı olması geriği benimsenmiş oldu(450). Bunun üzerine Moralı Seyyid Ali Efendi'nin Bahriye Nazırlığı döneminde 1806'da "şimdiki havuzların bulunduğu" yerde yeni bir denizcilik okulunun yapımına başlandıysa da Kabakçı Mustafa isyanı nedeniyle inşaat tamamlanamadı.

1822'de Bahriye Mektebi yine Tersane içinde Parmakkapı yakınında Errahanede (Bıçkı atölyesinde) Mühendishane-i Berrî Humayundan ayrı olarak eğitime başlamıştır(451). Bir çok değişiklik ve düzenlemeler yapılmasına karşın okul yine de gerektiği düzeye getirilememiştir.

1830'da okul, iki yıl önce II. Mahmut tarafından Heybeliada da Bahriye kışlası olarak yapılan yere geçici olarak taşındı ve sekiz yıl burada kaldı(452). Bir yandan da yine Tersane çevresinde Cezayirli Hasan Paşanın Haliçe hakim sırt üzerindeki konağı yerine büyük bir bina yapılarak okul 1838'de buraya taşındı(453). Okul binası 400 öğrenci alacak ve onlara salt yüksek öğretim hizmeti verecekti. Ayrıca buranın öğrenci gereksinimini 1845'de açılması düşünülen Darülfunun karşılayacaktı. Fakat Darülfünun açılamayınca ve o tarihlerde lise eğitimi verebilecek kurum da olmayınca(454) okula lise eğitimi verecek bir deniz idadisi de eklenmiştir(455).

Okulun açılışından 77 yıl sonra, yani 1842 yılına dek alınan öğrencilerin hiçte mühendislik eğitimine uygun olabilecek bilgi düzeyine sahip olmadıkları görülmektedir. 1842 yılında Mustafa Paşa'nın okulun düzeltilmesi için

---

(450) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.
(451) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.360.
(452) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.
(453) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.360.
(454) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.
(455) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361.

vermiş olduğu layihasından da anlaşıldığı gibi bu okul mezunları için gerekli mesleki derslerin okutulmasının zorunluluğu vurgulanmaktaydı(456). Bu layiha sonrası 1842'de okulda bazı düzenlemelere gidilmiştir. Darülfünundan öğrenci alımı sağlanıncaya dek okula kaptan ve subayların 13-16 yaşında olan, Kur'an okumuş, sülüs yazısı yazabilen çocukları birinci sınıfa alınmaya başlandı. Öğrenciler birinci ve ikinci sınıfı birlikte okurlar, üçüncü sınıfta makina ve (Gemi) inşaatı uzmanlık sınıflarına ayrılırlardı. Birinci ve ikinci sınıflarda okutulan ortak dersleri: İlmihal, Arapça, Hesap, Hendese, Cebir ve Resim'den oluşmaktaydı. Sonra ayrıldıkları meslek ve uzmanlık sınıflarında da ilgili mesleklere ait dersler gösterilirdi(457). Öğrencilere birde eğitim gemisi ayrılmıştı(458). Ayrıca 1842'lerden itibaren Fransızca seçimlik, İngilizce zorunlu ders konumuna getirildi(459).

Denizcilik okulu bulunduğu binanın yetersizliği nedeniyle Heybeliada'daki binanın iyi bir onarım sonrası 1846'da okul ikinci kez ve kesin olarak Kasımpaşa'dan buraya taşınmıştır(460). Yine bu tarihte okulun adı Mektebi Bahriye-i Şahane olarak değiştirilmiştir(461).

Denizcilik Okulunda da benzerleri olan Harbiye ve Tıbbiye de olduğu gibi ilk, orta ve meslek eğitimi bir arada ve aynı binada veriliyordu. Fakat sonraları bu okulda ötekiler gibi idadi kısmını ayırmaya zorunlu kaldı. Galatasaray binası askeri okullar için genel bir "idadi" olarak ayrılınca, deniz mektebi buradan alacağı öğrencilerine yüksek öğrenim vermekle yetinir olmuştu. 1868

---

(456) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.319.
(457) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.320; Akyüz, y.a.g.y., s.124.
(458) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.361.
(459) Akyüz, y.a.g.y., s.124; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.320.
(460) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.323.
(461) Unat, y.a.g.y., s.61; Ana Britannica, C.XVI, s.338.

yılında bu idadinin kaldırılması üzerine kendi "idadisini" kendisi açmaya zorunlu kaldı. Bu dönemlerde denizcilik okulunun dört harb sınıfının ikisinin okul ve eğitim gemilerinde uygulamayla yetiştirilmesi yöntemi getirilmiştir. İdadisiyle birlikte öğretim süresi, altısı karada ve ikisi denizde olmak üzere sekiz yıla çıkarılmıştır. Böylece okul ancak açılışından 95 yıl sonra eğitimi ve yıllık ders izlencesiyle tam biçimlenmiş oldu(462).

Denizcilik Okulunun tarihinde önemli bir olay da, 1877'de açılıp 1904'de kaldırılan Rüştiye öğrenimine dayalı dört yıllık yatılı bir sivil Tüccar Kaptan Mektebinin bu kuruluşun içinde yer almış olmasıdır. 1881'de ayrıca gündüzlü olarak da açılan Tüccar Kaptan Mektebi ile, Meşrutiyetin ilanından sonra 1909 yılında Galata'da Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Alisi adıyla özel bir okul olarak açılan ve 1913'de Maarif Nezaretine bağlanarak Üsküdar'a taşınan ve şimdiki Ulaştırma Bakanlığına bağlı olup İstanbul'da Ortaköy'de Yüksek Denizcilik Okulu adı altında eğitimini sürdüren okul bu kuruluşun devamıdır(463).

Meşrutiyetle önemli değişiklik geçiren Denizcilik Okulu (Bahriye Mektebi), Mondros'la tüm donanmanın silahtan arındırılmasıyla okulun örgüt ve çalışmaları küçültülmüştür. Cumhuriyet'in ilanı sonrası yeniden düzenlenerek okul ulusal eğitim yaşamımızda önemliyerini almıştır(464).

Deniz Mühendishanesi'nin Türk Eğitim Tarihindeki yeri, ilk kez Fransız uzman ve Öğretmenlerin Fransızca ders vermeleri, öğretim izlencesinde din derslerinin bulunmaması, araç gereç kullanımına yer verilmesiyle

---

(462) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.324; Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.361'de okulun idadi bölümünün 1863 yılında üç yıla indirildiği verilmektedir.

(463) Unat, y.a.g.y., s.61.

(464) Unat, y.a.g.y., s.62.

belirginleşir. Bununla birlikte bu okulda, çağdaş Batı denizcilik akademileri düzeyinde bir eğitim ve öğretimin yapıldığından söz edilemez(465).

2.3.2. MÜHENDİSHANE-İ BERRİ HÜMAYUN

III. Selim tarafından açtırılmış olan bu askeri okul, daha çok, istihkam ve haritacılık okulu niteliğinde idi. Okulun ilk kuruluş nizamnamesinde açılış amacı; matematik, geometri, felsefe ve coğrafya bilimlerinin yayılması ve Osmanlı devleti için gerekli harp sanatının uygulamalı bir biçimde geliştirilmesi olarak belirtilmektedir(466). Okulun en son aldığı ad ve düzenlemesi Topçu Harbiye Mektebi olduğundan çıkış yaparsak ilk kuruluş girişimini 1734 yılına dek gerilere götürmemiz olanaklıdır(467). Topçu subayı yetiştirmek üzere 1734 yılında Üsküdar'da "Humbarahane ve Hendesehane" adı ile bir okul açılmıştır. Okul, 1740 yılına dek ancak eğitim verebilmiş, aynı yıl yeniçerilerin ayaklanma olasılığından çekinilerek kapatılmıştır. 1769 yılında III. Mustafa döneminde aynı okul yeniden açıldı. Koca Ragıp Paşa'nın çabaları ve Baron dö Tot'un yardımları ile Haliç'te Karaağaç'ta açılan bu okul III. Selim devrine dek pek etkili olmaksızın devam etmiştir(468). Okul ancak III. Selim tarafından Hasköy'de yaptırılan özel bir binada açılmış olan "Mühendishane-i Fünun-ı Berriye-i Hümayun'la" daha bir gelişme göstermiştir(469).

III. Selim tahta çıktıktan sonra yaptığı çeşitli yeniden düzenlemeler bağlamında, eski okullardan kalan öğrencilerin bir kısmını toplamış ve bunlar için 1790

---

(465) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.
(466) Akyüz, y.a.g.y., s.124.
(467) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.325.
(468) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361.
(469) Unat, y.a.g.y., s.58.

yılında Eyüp'de Bahriye köşkünde "Mühendishane-i Sultanî"(470) adıyla bir askeri okul açtırmıştır. Enderun ağalarının yetenekli ve okumaya hevesli olanları da seçilerek bu okula alınmışlardı. III. Selim'in modern bir ordu kurma tasarısıyla yakından ilgili bu kurum(471), 1792'de Halıcıoğlu'nda yapılan Kumbarahane binasına taşındı ve ayrıca yeni bir okul binasının da yapılmasına başlandı. 1795'de Hasköy'de Kumbarahane Kışlası'na yakın bir yerde yapılan yeni binasına taşınan bu okul Mühendishane-i Fünun-ı Berri-i Hümayun (Kara Fenlerine İlişkin Mühendislik Okulu) adını alarak yeniden düzenlendi. Bu yeniden düzenlemeyi ise 1795 Kanunnamesi gerçekleştirmiştir(472).

Bu kanunnameye göre okul; herbirinde on öğrenci bulunan dört sınıftan oluşuyordu. Okulun bir nazırı, her sınıfın birer hocası ve bir de kalfası (öğretmen yardımcısı) vardı. Hocalar kendi aralarında ders verdikleri sınıfa göre derecelendirilirler ve son sınıfın hocası "başhoca" olurdu. Hocaların yabancı dil bilmeleri ve kitap yazmaları koşulu vardı. Bu kanunnamenin eğitim tarihimiz yönünden en önemli hükümlerinden biri hocaların ve halifelerin ağır bir suç işleme, kendi istekleriyle ayrılma ölüm halleri dışında hiçbir nedenle görevlerine son verilemiyeceğidir(473).

III. Selim tarafından verilen çok ileri düzeydeki görev güvencesi ve bilimsel özerklik, öğretim kadrosunu dış baskılara karşı koruduğu gibi öğretim düzey ve niteliğinin de yükselmesine yol açmıştır. Türkeyi'deki teknik öğretimin temeli kopçu ve istihkam mühendisi yetiştirmek amacıyla açılmış olan bu okula dayanacaktır.

Öğrenim süresi dört yıl olan Kara Mühendishanesinin, Kanunnameye göre sınıf adları ve üst sınıfa en

---

(470) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361.
(471) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.62.
(472) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327.
(473) Dölen, y.a.g.m., s.512.

küçük ad verilerek sıralandırılmıştır. 1795 tarihli kanunnamenin sınıflara göre yıllık ders izlencesi ise aşağıdaki şekilde saptanmıştır:

Sınıf-ı rabi (1. Yıl): Hüsn-i Hat, İmla, Resim, Arabî, Mukaddemat-ı Hendese, Rakam, Fransızca.

Sınıf-ı Salis (2. Yıl): İlmi Hesap, Usul-i Hendese, Coğrafya, Arabî, Fransızca.

Sınıf-ı Sani (3. Yıl): Coğrafya, Müsellesat-ı Müsteviye, Cebir, Tahtit-i Arazi, Tarih-i Harb.

Sınıf-ı Evvel (4. Yıl): Fenn-i Mahrutiyat, Hesab-ı Tefazulî ve Tamami, Cerr-i Eskal, İlm-i Heyet, Fenn-i Remi, Fenn-i Lağım, Talim Nazariyatı, İstihkâm(474).

Okul, izlence ve öğretim şekli bakımdan yüksek okul sayılmakta ve buradan mezun olanlar orduda önemli görevlere atanmaktaydılar(475).

Öğrencilere bu dönemde uygulanan eğitim ise anahatlarıyla şöyle idi:

Öğrenciler, salı ve cuma günleri dışında okulda bulunacak, pazartesi ve perşembe günleri Mühendishane civarında bir alana çıkarak yanlarında kalfaları olduğu halde "arz" (yer) üzerinde "ameliyat-ı fununu meşk ve talim edeceklerdir." Buradan da anlaşıldığı gibi okulda önemli düzeyde uygulamaya yer verilmektedir(476).

Okula 1795 yılında Lâğımcı (istihkâm) ocağından 50 ve humbaracı (topçu) ocağından 30 olmak üzere toplam 80 öğrenci alınmıştır(477).

---

(474) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327; Akyüz, y.a.g.y., s.125; Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361'de bu ders izlenceleri biraz daha değişik verilmektedir.

(475) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362.

(476) Akyüz, y.a.g.y., s.125.

(477) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327.

Böylesi önemli bir askeri okulun açılması ve dönemin sayılı öğretmenlerinin burada görevlendirilmesi Avrupa devletlerinin de ilgisini çekmiş ve her devletten pek çok kitap hediye edilmiştir. Hatta padişahın daha çok sempatisini kazanmak için Napoleon diğerlerine göre en çok göndereni olmuştur(478). Bu arada okula da salt bu kurum için bir matbaa açılmış ve Hoca Abdurrahman Efendi matbaanın başına getirilmiştir(479). Okulda prinç alaşımından yapılmış Hendeseye ait çeşitli ölçme ve hesaplama aletleri de bulunmaktaydı.

Okulun başında her ne denli Nazır adında bir görevli bulunmaktaysa da, öğretim işleri, eğitim, yönetim ve disiplin işlerinden aynı zamanda başmühendis olan okulun başöğretmeni yetkili ve sorumlu idi. Okulun başöğretmeni ve okulun ilerlemesinde ilk ve önemli başarıyı göstermiş olan İshak Hoca, II. Mahmut'a yaptığı öneri ile yeni yetkiler almış, gerek öğretmenlerde, gerekse ders izlencelerinde istediği değişiklikleri yaparak okulun gelişmesini sağlamaya çalışmıştır(480).

İşin önemine göre öğretmen ve kalfalara zaman zaman kale yapım ve onarımı, harita alma, bazı askeri binaların yapımı ve onarımı gibi görevler de verilirdi. Benzer biçimde öğrenciler de staj niteliğinde çeşitli işlerle görevlendirilirler ve taşraya gittiklerinde maaşlarından başka ödenek ve gündelik alırlardı. Ayrıca yine öğrencilere gittikleri yörelerin haritalarını da çıkarmak görevi de verilirdi. Bu haritaların okul kitaplığında toplanarak ileride bir ülke haritasının oluşturulması amaçlanmıştır(481).

---

(478) Akyüz, y.a.g.y., s.125.
(479) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327.
(480) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362.
(481) Dölen, y.a.g.m., s.513.

1795'te yapılan düzenleme ile kara ve deniz mühendishanelerinin tek bir yönetimde birleştirildiğini biliyoruz. Bu uygulamaya ise 1826'da yeniçerilerin kardırışıyla birlikte son verilmiş her iki okulun yönetimi ayrılmıştır(482).

Mühendis okullarına öğrenci hazırlayan idadinin yetiştirdiği öğrencilerin, yeterli bilgi düzeyine ulaştırılamaması nedeniyle, okul istenilen yüksek öğrenim kurumu konumuna gelememekteydi. Bu duruma çözüm getirmek amacıyla, Avrupa ülkelerinde öğretmen yetiştirilmesine karar verilmiş ve 1834 yılında mühendishane öğretmenlerinden iki subayla 10 öğrenci seçilerek öğretim için İngiltere'ye gönderilmiştir(483). Bunlar, eğitimleri sonucu okullarında görevlendirilerek bu ülkede kazandıkları bilgi birikimlerini uygulama olanağı verilmiş böylece mühendishanenin düzeyinin yükseltilmesi yolu açılmıştır(484).

1847 yılında Avrupa'dan eğitimini bitirip dönmüş olan Tophane Nazırı Bekir Paşa'nın önerisiyle çıkarılan yeni bir nizamname ile, Mühendishane-i Berrî Humayun 64 yıl sonra Topçu ve Mimar, yani istihkam okulu konumuna getirildi. Okul "ihtiyatıyla" birlikte idadi sayılarak bunun üzerine dört yıllık öğretim süreli Harbiye ile Mimar sınıfları açıldı. Ayrıca okul binasında pek çok ekler ve onarımlar yapılarak örgütlenmesi Batı biçiminde eğitim verir bir okul konumuna sokuldu(485).

1848 yılında üç sınıfa indirilen mühendishane sonra tekrar dört sınıfa çıkarılmıştır. Üçüncü sınıfı bitirenler teğmen olmakta, dördüncü sınıfı bitirenler üstteğmenliğe yükselmekte idiler(486).

---

(482) Dölen, y.a.g.m., s.513 ve Akyüz, y.a.g.y., s.124.
(483) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.362.
(484) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.332.
(485) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.332.
(486) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.363.

1864 yılında Harbiye, Bahriye ve Tıbbiye İdadileri Galatasaray'da Mekteb-i İdadî-i Umumi adıyla birleştirilmişse de, uygulamanın iyi sonuç vermemesi üzerine 1867'de yeniden her okulun idadisi kendi bünyesine verilmiştir(487).

1871'de Harbiye sınıfları, Harbiye'ye, idadi sınıfları Maçkadaki Harbiye İdadisi'ne, Harbiye'deki idadi sınıfları da Mühendishaneye taşındı. Mühendishane, Mahrec-i Mekatib-i Askeriye adı verilerek topçu ve istihkam subayı yetiştirmede hazırlık okulu durumuna getirildi.

II. Abdulhamid döneminde Mühendishane binası onarılarak Mekteb-i Harbiye ve İdadiyedeki yetenekli öğrenciler Mühendishane'ye ayrıldılar. O sırada Amerika'da bulunan ünlü matematikçimiz Vidinli Tevfik Paşa Mühendishane nazırlığına getirildi ve okul yeni kimliğiyle 1878'de açıldı(488).

1878'de Mühendishanede bir "Mümtaz Sınıfı" kurulmuştur. Mühendishaneyi bitiren topçu ve istihkam subayları, sınıf birincisinden başlayarak aşağıya doğru o yıl saptanan gereksinmeye göre, öndekiler Pangaltı'daki "Erkân-ı Harbiye sınıfına" ve sonrakiler Halıcıoğlu'ndaki bu "mümtaz" sınıfına ayrıldılar. Mümtaz sınıfa seçilenler daha üç yıl okuduktan sonra mümtaz yüzbaşı olarak mezun olurlar ve bunlar özellikle harp sanayi ve fabrikalarında görevlendirilirlerdi. Dört sınıflı olan mühendishane-i Berri-î Humayundan da üçüncü sınıfı bitirenler teğmen olur, dördüncü sınıfı bitirerek mezun olanlar üsteğmen olurlardı(489).

Teknik bir sınıf olan topçu ve istihkam subaylarının iyi yetişmesi ve mesleklerine ait yeni buluşlar yapabilmeleri için, öğrencilerin seçilerek alınması kararlaştırılmıştı. Bu amaçla çıkarılan 24 Aralık 1879

---

(487) Dölen, y.a.g.m., s.513.

(488) Dölen, y.a.g.m., s.513.

(489) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362.

tarihli bir emirnamede ordu merkezlerinde bulunan idadi okulları öğrencilerinin üçüncü sınıf sonunda Harb okuluna gönderilmeleri sırasında, sınıfın ilk sıralarından üçte biri arasında gönüllü olarak topçu ve istihkâm subayı olmayı isteyenler ayrılarak, gönüllü bulunmadığı zaman ise birinciden başlamak üzere kur'a çekilerek böylece saptanan, her yıl ordulardan dörder, İstanbul idadisinden 10, toplam 30 öğrencinin Mühendishane-i Berri-î Humayuna gönderilmesi istenmiştir(490).

1900 yılında dördüncü sınıfı kaldırıldığı için, okulu bitirenler teğmen olmaktaydılar. Okul seyyar ve kale topçusu olarak ikiye ayrılmıştı. Öğrencilerin üçte ikisi seyyar, üçte biri kale topçusuna ayrılmaktaydılar. Okul bu yapısını ikinci meşrutiyete dek korumuş, 1908 sonrası ise Mektebi Harbiye ile birleştirilmiştir. Mühendishane-i Birri-îHümayun, topçu ve istihkâm subayı yetiştirme görevine 1914 yılına dek devam etmiş, bu tarihten sonra tüm subay sınıfları bir kaynaktan yetiştirilir olmuşlardır(491). Hasköy'deki binası ise topçu subayları için uygulama okuluna dönüştürülmüştür(492).

Mühendishane-i Berri-î Hümayûn'un ilk dönem öğretmenleri şunlardır: Kırımlı Büyük Hüseyin Efendi, İshak, Abdurrahman, Sakıp, Yahya, Ömer Efendilerdi. Bu kişiler Batı dillerini, pozitif bilimleri iyi bilen dönemin en seçkin ve bilgin öğretmenleriydiler. Bunların en tanınmışı, okulun ikinci olarak başöğretmenliğini yapmış olan İshak Efendidir(öl, 1834). Çeşitli pozitif bilimlere ait kitapları yanında Matematik ve tabii bilimlere ilişkin dört ciltlik Mecmua-i Ulûm-i Riyaziye adında bir yapıtı vardır. Bu yapıt, Osmanlı ülkesine ilk kez Avrupa'nın yüksek

---

(490) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362-363.

(491) Nevzad Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Kuruluşlar ve Tarihçeleri, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s.654.

(492) Ana Britannica, C.XVI, s.338.

matematiğini, modern fiziğini kısmen soktuğu için önemlidir. Bu bilimlerin o günkü Türkçe terimlerini de yine o saptamıştır(493).

2.3.3. HARB OKULU

Kurulması II. Mahmut zamanında gerçekleştirilmiş olan "Mekteb-i Harbiye'nin", Türk Eğitim tarihindeki yeri, yetiştirmiş olduğu onbinlerce değerli komutan, ülke ve dünya çapında değerli devlet adamlarının yanında; XIX. yüzyılın ikinci yarısında açılmasına başlanan sivil eğitim kurumlarımızda pozitif bilim dallarının birçoğunda öğretmenlik yapmış kişileri de yetiştirerek, Türk kültür düzeyinin gelişmesine hizmet vermiş bir eğitim kurumu olmasıdır(494).

İlk açılma girişimini yeniçeri ocağının kaldırılış tarihine dek gerilere götürmemiz olasıdır. 1826'da Yeniçeri ocağının kaldırılıp yerine kurulan "Asakir-i Mensure-i Muhammediye" alaylarının öğretim ve eğitiminde görevlendirilecek subayların yetiştirilmesine gereksinim duyulunca, bu amaca yanıt vermek için Şehzadebaşındaki Acemi (Yeniçeri) kışlasında bir talimhane açılmıştı(1826). Bu talimhaneye alınan 15 yaşından küçük çocuklara, kitabet ve din dersleri veriliyor, onlara tahtadan tüfeklerle askeri eğitimler yaptırılıyordu. Ne var ki bu talimhane iki yıl sonra kapatılmıştır(495). Ancak yeni ordunun subay gereksinimi her geçen gün daha kuvvetle belirmekteydi. O tarihlerde İstanbul'da bulunan ünlü Moltke, III. Mahmut'da orduya subay yetiştirmek için Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi gereğinden söz etmiştir(496). Fakat Padişah, ordunun subay gereksiniminin, İstanbul'da

---

(493) Akyüz, y.a.g.y., s.125.
(494) Unat, y.a.g.y., s.65.
(495) Ayas, y.a.g.y., s.650-651.
(496) Ayas, y.a.g.y., s.651.

açılacak bir okulla karşılanabileceğini düşünmektedir. II. Mahmut bu düşüncesini, Avrupa'da uzun süre kalmış olan fahri yaverlerden Hassa Miralayı Namık Bey (Paşa) in önerileri ışığında ve yine Hassa Ordusu Müşiri Ahmet Fevzi Paşa'yı, 1831'de görevlendirerek uygulama aşamasına koymuştur(497).

Fevzi Paşa, Hassa Ordusu'nun Selimiye'deki dördüncü ve dokuzuncu Taburlarının 19-21 yaşlarındaki erleri arasından sağlıklı, yetenekli ve okumaya istekli olanlarını seçti. Bunlardan "Sıbyan Bölümleri" veya "Okul Bölükleri" adıyla bir askeri okul kurdu(1831)(498). İşte bu okul, daha sonra Maçka Kışlasına taşınarak burada "Harbiye Mektebi" adını alacak olan kurumun çekirdeğini oluşturmuştur(1834)(499).

Bu Sıbyan Bölükleri erlerine askeri eğitim yaptırılırken, bir yandan da, Selimiye ve Rami kışlalarında okul bölükleri oluşturulmuştur. Tabur ve Alay imamları ve subaylardan okuma yazma bilenler bu mektep bölümlerinde öğretimle görevlendirilmişlerdir. Öğrenciler ise, gösterdikleri yeteneklere ve başarılarına göre onbaşı, çavuş veya subay olarak birliklere verilmişlerdir. Alınan bu önlemlerin Osmanlı Devlet ordusunun yeni kurulan örgütünün sağlıklı bir geliştirimi için yeterli değildi.

II. Mahmut subayların iyi yetişmesi için Avrupa ülkelerindeki bu işi üslenmiş okullar düzeyinde bir Harb Okulu açmanın zorunlu olduğuna karar vermiştir. Bu konuda Ahmet Fevzi Paşa ve Fahri Hünkâr Yaveri Namık Bey de padişahı özendirmişler ve bu düşüncenin gerçekleşmesinde önemli sorumluluklar üslenmişlerdir. Ancak bu işin bir deneme devri geçirmiş olduğunu ve bu devre içinde birkaç koldan başlayan girişimlerin geliştirilerek bir sonuca

---

(497) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.363; Ayas, y.a.g.y.,s.651.
(498) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.363.
(499) Ayas, y.a.g.y., s.651.

varıldığını görüyoruz. Nitekim Selimiye kışlasında Hassa ordusu dördüncü Alayının ikinci taburundan alınan erlerle Sıbyan bölümleri adı ile örnek bir okul oluşturulmuştu. İrade tarihi 25.12.1831 olan ve oluşturulması 1832 yılına rastlayan bu kuruluşlara "Alay Mektebi Harbiyesi" adı verilerek çeşitli birliklerde ve kışlalarda benzerlerinin çoğaltılması yoluna gidilmiştir. Diğer yandan Rami kışlasında aynı tarihte "Mektebi Harbiye" adı ile subay yetiştiren bir askeri okulun bulunduğu ve bununla doğrudan padişahın yakından ilgilendiği ve Tophane'de de bir "Tophane-i Amire Mektebi" veya Harbiyesinin öğretim yaptığı anlaşılmaktadır(500).

Yine bu tarihlerde Avrupa devletlerinin de önerileri ile Prusya'dan "Askeri İslah Komisyonu" getirtilmiştir. Bu komisyonda Osmanlı ordusunda uzun süre hizmet görmüş olan ünlü Moltke'de bulunmaktaydı. Harb Okulunun açılışı konusunda onun önerilerinden de yararlanıldığı gözlenmektedir.

Bu arada subay yetiştiren okulları, alaylardan ayırarak normal bir okul konumuna getirebilmek için çalışmalara devam edilmiştir. İstanbul'da Beşiktan civarındaki Maçka kışlası onarılarak 1834 yılında burada "Mektebi Harbiye" adı verilen subay yetiştiren bir okul açılmış ve Selimiye kışlasındaki Sibyan bölümlerinin tümü veya en azından bir bölümü buraya taşınmıştır. Maçka'da açılan bu okul, 400 kişi alabilecek büyüklükte idi. Aynı sayıda öğrenciye yetebilecek değin kütüphane, hamam, hastahane, eczane, mutfak gibi gereksinimler de yaptırılmıştır(501).

Bu Mekteb-i Harbiye'nin iki kısımdan oluştuğu anlaşılıyor. Önce sekiz adet hazırlık sınıfı vardı. İkinci kısımda mesleki bilgiler verilmekteydi.

Okulun ilk yıllık ders izlenceleri aşağıdaki gibi idi:

---

(500) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.364.

(501) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.365.

I. KISIM

1. Sınıf (Müptediler): Kum üzerinde parmakla sülüs ve rakam meşk ve talimi, nısıf dairelerde(502) iki harfli lügatlar(sözcükler) ile Elifba Cüzü kıraatı.

2. ve 3. sınıflar: Üç harfli sözcükler ile Amme cüzü eğitimi.

4. ve 5. sınıflar: İlm-i Hal ve Akaidi İslamiye ve diniyeyi taş tahtalarına yazım ve nısıf dairelerde yazım eğitimi.

6. Sınıf: Askeri talimname ve kanunnameler.

7. ve 8. Sınıflar: Tuhfe, Nuhbe, Sarf, Rik'a yazı ve karalama yapma eğitimi(503).

II. KISIM

8. Sınıfın yetenekli erlerinden seçilmiş 100 öğrenciye genel olgucu bilimlerle mesleki bilgiler verildi(504). Bunlar ise şöyle sıralanmaktaydı:

İlm-i Hesap, Mecmuat'ül Mühendisin, Harita Tersimi, Topografya Amaliyâtı, Ameliyat-ı Hendese, İlm-i Hendese(505).

Maçka Harp Okulunun ilk zamanlarında, bulaşıklarını, çamaşırlarını öğrenciler kendileri yıkıyor ve yemeklerini kendileri pişiriyorlardı. Çevre temizliklerini de öğrenciler yapıyorlardı. Ancak bu uygulamaya; öğrencilerin ders ve eğitimleriyle meşgul olabilmeleri için 1837 yılında bu gibi hizmetleri görmek üzere önce bir bölük, daha sonra sayısı ikiye çıkartılan "Karakol Bölüğü" adıyla iki hizmet bölüğü kurularak son verilmiştir(506).

---

(502) Yarım daire şeklinde bir tür ders aracıdır.
(503) Akyüz, y.a.g.y., s.127.
(504) Ayas, y.a.g.y., s.651.
(505) Akyüz, y.a.g.y., s.127.
(506) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.365-366.

1837 yılında Harb Okulu Nazırlığına atanmış olan Selim Satıh Paşa zamanında Harb Okulu kuruluşlarında geniş ölçüde değişiklikler yapılmıştır. Tabur örgütlenmesi kaldırılmış bir "ders Nazırlığı" kurulmuştur. Okul dört sınıfa ayrılmış, bu sınıflardan her biri "mektep" adıyla, Arapça öğretmenliğine atanan dört kişiden birine bağlanmıştır. Okulun resim ve piyade eğitimi için iki yabancı öğretmen de getirtilmiştir. Okulun kurulduğu yıldan başlıyarak 1838 yılına dek Viyana'ya, Paris'e, Londra'ya 26 öğrenci gönderilmiştir(507).

Harb Okulu'nun gerçek kimliğini bularak kendisinden beklenen hizmetleri vermeye başlaması Tanzimat döneminin ilk yıllarına rastlamaktadır. II. Mahmut devrinde Avrupa'ya öğrenim için gönderilen genç subaylardan Mühendis Emin Paşa'nın 1841'de okul nazırlığına atanması ve yine okulun öğretim kadrosunun Avrupa'da öğrenimini tamamlıyarak dönen öğretmen ve mühendislerden yapılan atamalarla takviye edilmesi gelişiminin de kaynağını oluşturmuştur. Böylesi bir eğitim kadrosu, Harb Okulu öğrencileri için ilk ve orta öğrenim basamaklarının üstünde bir düzeyde sınıflar oluşturulması ve gerekli yıllık ders izlencelerinin düzenlenmesini zorunlu konuma getirmiştir(508). İşte bu bağlamda 1844'de okulun, Avrupa Harb okulları biçiminde yenilenerek düzenlenmesi tasarımı belirdi. Bu amaçla kurulan mecliste, İstanbul'dan başka, Bursa, Edirne ve Manastır'da da birer harb okulu açılması, eğitim ve öğretimin askerlik ile meslek dersleri üzerinde yapılması, Harb Okullarına öğrenci hazırlamak üzere Anadolu ve Rumeli'nin ordu bölgelerinde öğrenim süreleri beş yıl olan askeri idadilerin kurulması, bunların dışında kurmay subayları yetiştirmek üzere Harb Okuluna iki sınıflı bir "Erkânı Harbiye" öğreniminin eklenmesi düşüncesi benimsendi. Bunlardan başka, askeri okulların sivil

---

(507) Ayas, y.a.g.y., s.652.

(508) Unat, y.a.g.y., s.65.

okullar gibi derecelere ayrılması, Avrupa'da öğrenimlerini bitiren subayların askeri okullarda öğretmen olarak kullanılması ve Avrupa'dan yeni uzman subaylar getirilmesi kararlaştırılmıştır(1845). Zaman yitirilmeden de bu kararların uygulanmasına başlanmış, Erkânı Harbiye sınıfları açılmış, Harb Okulu, "Mektebi Fununi Harbiye" "Mektebi Fununi İdadiye" adlarıyla iki bölüme ayrılmıştır(509).

Yine bu aşamada askeri okullar için ayrılmış olan Maçka ve Pangaltı'daki binalarda da gerekli düzenleme ve onarımların yapılabilmesi için Harbiye Mektebi geçici olarak Dolmabahçe Sarayı bölümlerinden olan ve saray hizmetlileriyle, mızıkacı ve baltacıların oturumuna ayrılmış olan "Çinili Köşke" yerleştirildi(510).

1847 yılı şubatında Harb Okulu, Harbiye'de yeni yapılan Pankaltı kışlasına taşınmış, Maçka'daki bina da askeri idadi okulu olmuştur. Bir yıl önce ise "Erkânı Harbiye" adı ile iki sınıf daha eklenerek kurmay subay yetiştirilmesine başlanmıştır(511). Mektebi Harbiye piyadeleri 20 Temmuz 1848'de ve Kurmaylarla suvarileri 1849 yılında olmak üzere ilk kez ordumuzun kadrosuna beş kurmay, dokuz piyade ve 10 süvari subayı kazandırmak suretiyle mezun vermeğe başlamış; bundan sonra da sürekli gelişim ve çağdaşlaşma için Avrupalı subaylardan da yararlanarak giderek artan etkinlikler göstermiştir(512).

Bu arada Harb Okulunda bir de baytar (veteriner) sınıfı eklenmiştir. 1850 yılında Abdülmecit'in Fransa ve Prusya krallarına başvurusu üzerine, Fransa'dan Kurmay Yüzbaşı Manyak ile Yüzbaşı Majino ve Teğmen Dubruril;

---

(509) Ayas, y.a.g.y., s.652.

(510) Unat, y.a.g.y., s.65.

(511) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.366; Unat, taşınma tarihini 23 Temmuz 1847 verirken, s.65; Ayas, 1846 olarak vermektedir.

(512) Unat, y.a.g.y., s.66-68. Harb Okulunun ilk mezun verdiği tarih olarak Ayas, y.a.g.y., s.652-653'de 1847 yılını vermektedir.

Prusya'dan Topçu Yüzbaşısı Manlifes Harb okuluna öğretmen olarak gelmişlerdir. Bunlar başlangıçta dersleri çevirmenler aracılığıyla vermişlerse de, sonradan Türkçe öğrenmek zorunluluğunda bırakılmışlardır. Bundan sonra da dersleri Türkçe vermeye başlamışlardır. Yabancı öğretmenlerin okulda görevlendirilmelerinden sonra, o döneme dek, medrese sistemine yakın bir öğretim yapan okulun öğretimi batı sistemine koşut konuma gelebilmiştir(513).

1851 yılında Harb Okulunda 101 öğrenci vardır. Bunlardan sekizi Erkânı Harb (kurmay) sınıfında, 93'ü Harb okulunun diğer dört sınıfında bulunuyorlardı. Veteriner öğrencileri de bu 93 kişi arasında idi. Aslında veterinerlerle piyade öğrencileri bir kısım dersleri ortaklaşa yapmaktaydılar(514).

1851 yılında Harb Okulunda sınıflara göre şu dersler okutulmaktaydı:

Birinci sınıfta, daha çok matematik ve geometri ile Fransızca okutulmakta ve er eğitimi gösterilmektedir.

İkinci sınıfta, İstihkâmcılık ve fen bilgisi dersleri, haritacılık, Fransızca, nazari ve ameli, bölük talimi öğretilmekteydi.

Üçüncü sınıfta, haritacılık, Fransızca, tabur muharebe ve eğitimi, meç ve kılıç eğitimleri verilmekteydi.

Dördüncü sınıfta, sevk ve yönetim, piyade alay muharebesi ve eğitimi, topçuluk, Fransızca, haritacılık öğretilmekte, meç kılıç eğitimleri yaptırılmaktaydı.

Erkânı Harbiye (kurmay) ilk sınıfta sevk ve yönetim, hayvan bilgisi, Fransızca, iç hizmet, suvari eğitimi, haritacılık okutulmakta meç ve kılıç eğitimleri yaptırılmaktaydı.

---

(513) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.366.
(514) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.366.

Erkânı Harbiye son sınıfta ise; topçuluk, astronomi, askeri mimarlık ve şekilleri, takım ve bölük suvari eğitimi, harita yapma, büyük "tahkimat" işleri öğretilmekteydi(515).

1853 yılında çıkan bir yangın sonrası, Harb Okulu Taşkışla'ya taşınmış ve 1858'e dek okul burada kalmıştır. 1858 ile 1863 yılları arasında da Gülhane Tıbbiye Okulunda derslere devam edilmiş ve 1863'de tekrar Pankaltı'ya kendi binasına taşınmıştır. Yine 1863 yılında Harb Okulunda askeri okullara öğretmen ve yardımcı öğretmen yetiştirmek üzere bir "muavin sınıf" açılmıştır(516).

1874'te "Avrupa Düveli Muazzaması Mekâtibi Harbiyesi programları" na "mümkün mertebe tatbika medar olmak ve daha ziyade istifade kılınmak üzere" Harb Okulu ders izlencelerinde bazı değişiklik yapılmasına gidilmiştir(517).

1876'da Harb Okulunun beş sınıf olduğu ve bunun iki sınıfının Erkânı Harb sınıfı olduğu ve öğrenci sayılarının ise; "birinci sınıfta 94, ikinci sınıfta 105, üçüncü sınıfta 96, dördüncü sene Erkân sınıfında dokuz, beşinci sene Erkânı Harb sınıfında beş" öğrenci olmak üzere toplam 309 öğrenci bulunduğunu saptıyoruz. 1877'de bu sayı 311 öğrenci idi. Ders izlencelerinin bu yıl daha gelişmiş bir hale getirildiği, askerliğe ait dersler arasında genel kültür derslerine geniş ölçüde yer verildiği dikkati çekmektedir(518).

1877'de savaş nedeniyle, son sınıf öğrencileri subay rütbesiyle cepheye gönderildiği için okul 1877-1878 yıllarında, kısa dönemlerle mezun vermek durumunda kalmıştır.

---

(515) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.367.
(516) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(517) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(518) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.367.

1884'te Harb Okulunda yetişenlerin düzeylerinin yükseltilmesine karar verilmiş ve Almanya'dan getirtilen Binbaşı Fonder Golç (Paşa) rütbesiyle tüm askeri okullar müfettişliğe atanmıştır. Öteyandan Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi de sürdürülmüştür(519). Bu tarihlere dek eğitimde Fransız etkisi sürerken Golç Paşa'nın gelmesi ile bu etki azalmaya başlamıştır(520).

(1899-1907) yılları arasında yapılan köklü yenilikler ve değişiklikler arasında okul ders izlenceleri, sınav işlemleri, Erkânı Harb sınıflarına geçenlere "Erkânı Harb" yerine "Erkânı Harb Namzedi" adı verilmeye başlanması gibi değiştirimler yapılmıştır(521).

1905'de padişahın emri ile, İstanbul'dan başka Edirne, Erzincan, Şam, Bağdat ve Manastır'da olmak üzere beş adet daha Harb Okulu açılmıştır. Bu okullarda da İstanbul Harb Okulu ders izlenceleri uygulanmıştır. Manastır Harb Okulu iki, diğerleri birer devre subay mezun verdikten sonra 1908'de kapatılmışlar, öğrencileri İstanbul Harb Okuluna katılmışlardır(522).

İkinci Meşrutiyet devrinde okulda düzenleme ve yenileme hareketlerine devam edilmiş "alay teşkilâtı" yapılmış, gereksiz görülen dersler kaldırılmış, kılgın öğretim ve eğitime, (talim ve terbiye), uygulamalara geniş yer verilmiştir. 1913 sonunda "Alman Islah Heyeti" nin gösterdiği yollarla ordunun yeniden örgütlendirilmeye başlandığı sırada askeri öğretimde de bazı değişiklikler yapılmıştı: 1914'te "Terbiye ve Tedrisatı Umumiye Müfettişliği" nin kaldırılması üzerine okul, yeni kurulan "Askeri Mektepler Umum Müdürlüğü" ne bağlanmış, bu umum müdürlüğe ve Harb Okulu Müdürlüğüne Alman Albayı Back Von

---

(519) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(520) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368.
(521) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(522) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368.

Erlich atanmıştır. Golç Paşa da yeniden Osmanlı hizmetine alınmıştır(523).

Balkan savaşları sırasında tüm askeri idadilerin İstanbul'da birleştirilen son sınıfları, Harbiye kadrosuna alınmış ve 1914'de Harb Okulları mezunlarının altı ay süreyle kıt'alarda Zabit Vekili(Asteğmen) rütbesiyle staj gördükten sonra teğmen olma ilkesi kabul edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı Harbiye'yi kapatmak ve ordunun muvazzaf subaylarını da yedekler gibi ve onlarla birlikte kısa öğretim süreli talimgâhlarda yetiştirmek zorunda bıraktı. Ateşkes döneminde yeniden açıldı ise de binasının yabancı işgalciler altında bulunuşu, bu arada okulun bir çok yer değiştirmesi sarsılmasına neden oldu(524).

Ulusal Kurtuluş Savaşımız başlayınca, subay gereksinimini karşılamak üzere 1920'de Ankara'da Cebeci'de Abidin Paşa Köşkü yakınlarında pavyonlarda "sunufi muhtelife zabıt namzetleri talimgâhı" açılmıştır. Bu "talimgâhla", harb okulunun İstanbul'da bulunmasından kaynaklanan boşluk kapatılmaya çılışılacaktır.

2.3.4. ERKÂNI HARBİYE OKULU (HARB AKADEMİSİ)

Askerliği kendisine meslek edinmişlerin en üst düzeyde yetiştirilmiş olduğu kurmay subaylar yüksek okuludur (Akademi). Orduların gereksinimi olan kurmay subaylar buralarda yetiştirilirlerdi. "Erkânı Harb" deyimi, "Harb Müşaviri" (savaşı tartışan, danışılan) anlamına geldiğine göre böylesi bir kurumun uygulamasını Osmanlı ordusunda çok gerilere götürmemiz olasıdır. Örneğin Osmanlı Sadrazamları savaşlarda padişahların yanında "Serdari Ekrem" sıfatıyla bulunurlar, birçok savaşlarda Sadrazam Kâhyası da bir "Erkânı Harbiye Reisi" gibi sevk ve yönetimde görevlendirilirlerdi. Bunlardan başka sadrazamın çevresindeki askeri kişiler birleşik olarak toplanan

---

(523) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(524) Unat, y.a.g.y., s.68.

bir "Divan" (Savaş Meclisi) da, savaş haraketleri hakkında tartışmalar yapar ve kararlar verirdi. Bu kararlar sonra emir olarak yerine getirilirdi. Bu divan da "Erkani Harb" hizmetiyle yakından ilgilidir. Osmanlı ordusunda buna benzer birçok uygulamayı "Erkanı Harb" in simgelediği kurumsallaşmış uygulamalar olarak örnekleyip çoğaltabiliriz(525).

Batı sisteminde bir "Erkani Harb" kurulması gereksinimi, ordumuzun Batı örneğinde yenilenip düzenlenmesinden sonra duyulmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılın ortalarına dek Osmanlı ordusunda, önceleri "Erkânı Harb" denilen kurmay sınıf yoktu. Ordular büyüdükçe ve silahların türleri arttıkça sevk ve yönetim bilgisi daha bir önem kazanmış, savaşlar ve muharebeler için planlı hazırlıklar yapılması gerekliliği kaçınılmaz bir konuma gelmiştir. 1806-1812 ve 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşları ve özellikle Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa kuvvetleri ile 1831-1840 yılları arasında yapılan savaşlar, bilgili komutan ve karargâh subaylarının varlığına olan gereksinmeyi tüm açıklığıyla ortaya koymuştur. 1834 yılında kurulan Harb Okulu'nun gereksinimlere ve amaçlananlara tam yanıt vermemesi üzerine yapılan yeniden düzenlemeler sırasında 1845 yılında çıkartılan bir "irade" ile, ayrıca "Erkânı Harb" (kurmay) sınıf ve örgütü kurulmuştur. Bu irade de görevleri açıklanmış olan kurmay sınıfı subayların yetiştirilmesi için ayrı bir okul açılıncaya dek, bu görevleri yapabilecek şekilde yetişmiş olanlardan yararlanılmak düşünülmüştür. Daha önce Avrupa'da, Londra, Paris, Berlin ve Viyana'ya gönderilerek buralarda uzun süre topoğrafya taktik ve strateji üzerinde öğrenim yapan subaylardan seçilerek kurmay sınıfına geçirilmişlerdir(526). Bu suretle kurmay sınıfına ilk aşamada altı albay, bir yarbay, onbir binbaşı ve dokuz üsteğmen-kolağası rütbesinde

---

(525) Ayas, y.a.g.y., s.655.

(526) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368; Ayas, y.a.g.y., s.656.

olmak üzere yirmiyedi subay kurmay olmuştur. Bu subayların başına da "Reisi Erkanı Harbiye" (Kurmay Başkanı) adı ile Dar-ı Şuray-ı Askeri üyesi Tuğgeneral Abidin Paşa getirilmiştir(527). Bu tarihten sonra, bir yandan özellikle yabancı ülkelerde öğrenim görmüş çeşitli sınıf ve rütbelerdeki subaylar, bilgi ve yetenekleri Abidin Paşa tarafından sınavla saptanarak kurmaylığa geçirilirlerken, öte yandan da kurmay yetiştirilmek için Harb Okuluna Erkanı Harbiye sınıfları adı ile iki sınıf (beşinci ve altıncı sınıflar) eklenmiştir(1846). Bu iki sınıfa "Mektebi Fünunu Harbiyei Şahane Erkanı Harbiyesi" sınıfları adı verilmiştir. İlk ders yılına Harb Okulunu yüksek derece ile bitiren beş subayla başlanmıştır(528).

Okulun ilk açılışında üçü Fransa'dan ve birisi de Prusya'dan olmak üzere dört uzman subay getirilmiştir. Okul ilk mezunlarını 1848 yılında vermiş ve okulu bitirenler kolağası rütbesi ile orduya katılmışlardır(529).

1867'de Avrupa devletleri Askeri Okullarının yıllık ders izlenceleri örnek tutularak, kendi koşullarımıza ve gereksinimlerimiz de gözönünde bulundurularak -piyade, süvari, topçu gibi sınıf kurmayları yetiştirilmek üzereyeni bir ders izlencesi ve bir "nizamname" düzenlenmiştir. Bu aşamada izlenceye bazı askeri dersler eklenmiş, uygulamalara ve kılgılara önem verilmiştir(530). Aynı yıl Mühendishane-i Berrî Hümayun'u yüksek derece ile bitiren topçu ve istihkâm subayları da okula alınmaya başlanmıştır. 1878 yılında ise öğrenim süresi iki yıldan üç yıla çıkarılmıştır(531).

---

(527) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368.

(528) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.369.

(529) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.369; Unat, y.a.g.y., s.69. Okulun ilk mezun verdiği tarihi 1849 yılı olarak vermektedir.

(530) Ayas, y.a.g.y., s.656.

(531) Unat, y.a.g.y., s.69; Ana Britannica, C.VIII, s.260; Ayas, y.a.g.y., s.657. Öğretim süresinin üç yıla çıkarılış tarihini 1879 olarak veriyor.

1877-1878 savaşından Osmanlı ordusunun yenilgisi, bu döneme dek uygulanan Fransız eğitim sisteminden vazgeçilerek, 1880'den sonra, Alman eğitim sistemine geçilmesi uygun görülmüştür. Bu amaçla 1883 yılında Almanya'dan ülkemize getirtilen Kurmay Yarbay Von der Goltz'e (Golç) generallik rütbesi verilerek, askeri okullar müfettişliği (1883-1896) görevine getirilmiş, ordumuz askeri eğitiminin düzenlenmesinden sorumlu tutulmuştur(532).

Goltz, bazı derslerini de üstlenmiş olduğu Erkanı Harbiye sınıflarında, Almanya'da olduğu gibi salt askeri meslek bilgilerinin verilmesi görüşündeydi. Ancak bu, o zamana dek alışılan duruma aykırı düşüyordu. Çünkü Erkânı Hayriye subayları bir mühendis gibi yetiştiriliyor, hatta onların mühendislikten başka mimarlık, demiryolculuk, madencilik gibi işler için de hazırlanması isteniyordu. Erkânı Harblerin içinde Mülkiye Okullarında bile matematik öğretmenliği yapanlar vardı. İşte bunun için Goltz'un görüşü ile uygulanan durumu uzlaştırmak amacıyla ortalama bir yol tutulmuş, Erkânı Harbiye sınıfları, "Fenni" ve "Askerî" adıyla iki bölüme ayrılmıştır(533). Eğitim düzeyleri de yükseltilerek mesleki uzmanlık derslerinin yanısıra mühendislik, matematik gibi dersler de konmuştur. Okul bu durumunu 1894'de dek korumuş ve bu yıl Mühendishaneye bağlı Hendese-i Mülkiye Mektebi kurulunca teorik dersler azaltılmış ve Erkâni Harbiye sınıflarındaki bölümler kaldırılarak kıta stajı sistemi getirilmiştir. Erkâni Harbiye sınıflarını bitirenler bu staj sonrasında kolağalığına (önyüzbaşı) yükseltilir olmuşlardır(534). "Hendesi-i Mülkiye" de "Riyaziyat-ı aliye" de okutulduğu gözönünde tutularak Erkâni Harbiye sınıflarında okutulan mühendislikle ilgili derslerinin kaldırılması kararlaştırılmış ve 1894 yılından itibaren Fenni ve Askeri

---

(532) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.369.

(533) Ayas, y.a.g.y., s.657.

(534) Ana Britannıca, C.VIII, s.260.

bölümler de birleştirilmiştir. Böylece Erkâni Harbiye sınıflarının öğretimi daha çok meslekileştirilmiş oldu(535).

1898'de Erkâni Harbiye Okulu hakkında yeni bir görüş ileri sürülmüş ve bunun uygulanmasına da geçilmiştir(536). Bu görüşe göre, Erkânı Harbiye sınıflarında gözetilmesi gereken amaç, çok sayıda yüksek öğrenim görmüş subay yetiştirmekti. Bunun için Erkâni Harb sınıflarına "Erkâni Harb namzeti sınıfları" adı verilmesi uygun görülmüştür. Benimsenen bu yeni görüşe göre; Harb okulunu bitirenlerden çok sayıda subay Erkâni Harbiye namzet sınıflarına alınmış, üç yıllık öğretimi başarıyla bitirenlerden ileri düzeyde olanları erkâni harb (kurmay) olmuş, geriye kalanlar da "Mümtaz" adı ile orduda görevlendirilmişlerdir. Bu eğitim sisteminin uygulanmaya başlanmasından sonra okul ilk mezunlarını 1902 yılında vermiş ve 1908 yılına dek 200'e yakın mümtaz subay yetiştirmiştir. Kurmay olarak çıkanlar, sekizer ay süreyle "Sınıf-ı Selâse" denilen, piyade, süvari ve topçu kıtalarında staj yaparak ameli olarak da yetiştikten sonra, kolağası rütbesi ile orduda çeşitli görevlere atanmışlardır. 1908 yılına dek erkânı harbiye sınıflarından 600'ün üstünde kurmay subay mezun olmuştur ki Atatürk'de bu dönemin kurmay subaylarından biridir(537).

1908 yılına dek, ders izlenceleri, stajları, okula kabul koşulları ve mezuniyet sonrası rütbe ve uygulamaları bakımından bazı değişik uygulamalar geçiren Erkâni Harbiye sınıfları, Meşrutiyetin ilanından sonra, bazı köklü değişiklikler daha geçirmiştir. Harb okullarından doğrudan doğruya öğrenci almak yöntemi yerine, istekliler arasında, mezuniyetinden sonra kıtada iki yıl eylemli olarak hizmette bulunan subaylar arasında seçme sınavını başaranların okula alınması ilkesi getirilmiştir. Ayrıca

---

(535) Ayas, y.a.g.y., s.657.

(536) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.370; Ayas, y.a.g.y., s.657 değişiklik tarihini 1899 olarak vermektedir.

(537) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.370.

okul Harb okulundan ayrılarak "Erkâni Harbiye Umumiye Riyasetine" bağlanarak ayrı bağımsız bir okul konumuna getirilmiş ve Ekim 1908'de Yıldız Sarayı Şehzadeler dairesine taşınmıştır(538). Ordu subaylarının yararlanabilmeleri için İstanbul'da olanlardan isteyenlerin, dinleyici olarak derslerde bulunabilmelerine de izin verilmiştir. Erkani Harbiye Mektebi için Yeni bir "Nizamnamei Dahili" ile talimat ve izlenceler yapılmıştır(1909)(539).

Bu dönemde okulun izlencesi kurmay adaylarının meslek bilgileri dışında yüksek bir siyasi kültür almalarını da sağlıyacak biçimde düzenlenirken (örneğin: yıllık ders izlencelerine, siyasi tarih, coğrafya, devletler hukuku gibi dersler konularak), kıta stajları, kurmay gezileri ve harb okuyları düzenlemek suretiyle de pratik alandaki bilgi ve görgülerini artıracak biçimde genişletilmiştir. Yabancı ülkelerden getirtilen uzmanlarla öğretim üyeleri kadrosu güçlendirilmiştir(540).

1911 yılından sonra savaşlar nedeniyle düzenli öğretim yapamıyan Erkâni Harbiye mektebi, 13 Ekim 1923'te "Mekteb-i Ali-i Askerî" adıyla eski Harbiye Nezareti binasında (bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binası) yeniden eğitimine başlamıştır. 24 Mart 1924'te yeniden Yıldız Sarayına taşınmıştır. 17 Haziran 1928 tarihinde yürürlüğe giren bir talimatnameyle Harb Akademileri adını alacaktır(541).

2.3.5. MEKTEB-İ TIBBIYE-İ ASKERİYE (ASKERİ TIBBIYE)

"Askerî Tıbbıye Mektebi" nin ülkemizde açılmış olan askeri okullar arasında son derece önemli ve ayrı

---

(538) Unat, y.a.g.y., s.70. (Ana Britannica taşınma tarihini 1909 yılı Ekim ayı olarak vermektedir. Bak: C.VIII, s.260.)

(539) Ayas, y.a.g.y., s.658.

(540) Unat, y.a.g.y., s.70.

(541) Unat, y.a.g.y., s.70; Ana Britannica, C.VIII, s.260. (Unat aynı yerde Harb Akademileri konumuna getiriliş tarihini 1927 yılı olarak vermektedir.)

bir yeri vardır. İkinci Meşrutiyet devrinin ilk günlerine dek bağımsız kimliğini korumuş olan bu okul ülkemize modern tıbbın her dalında uzmanlar yetiştirmiş olmasının yanında; fikir ve duyunç (vicdan) özgürlüğünü besleyen bir kaynak görevi de üslenmiştir. Yüksek öğrenim çağındaki aydın gençlik arasında, Türkiye'de demokratik düzenin kurulması için gizli ve sürekli özgürlükçü ve ilerici çalışmalara elverişli bir ortamın doğması, gelişmesi ve beslemesini sağlamış olması bakımından da yakın dönem tarihimizde ayrı önemi olan bir eğitim kurumumuzdur(542).

Osmanlı Devletin'de, tabibler (hekimler) ve cerrahlar bir tür uzmanlık medresesi olan Dar-üt Tıb veya Darüşşifa adındaki kurumlardan veya pratik olarak yetişmekteydiler. Bunların yanında çok az sayıda yabancı ülkelerde yetişmiş yabancı veya müslüman olmayan halktan doktorlar vardı. Çoğu büyük kentlerde bulunan bu doktorlar da gerek sayı gerekse işin gerektirdiği uzmanlık açısından yetersizlerdi.

Osmanlı İmparatorluğunda tıp eğitiminin, bu geleneksel yapısından daha farklı olarak verilmesine ilişkin ilk girişimin, III. Selim döneminde yapıldığını görmekteyiz. III. Selim dönemine ait, Nisan 1805 tarihli bir belgeden, Eflâk Beyi Alexandre Moruzi'nin oğlu Dimitri Moruzi tarafından İstanbul Kuruçeşme'de dil, edebiyat ve matematik okutmak amacıyla açılan yüksek okula (özel üniversite?) bir tıp şubesi eklenmesine izin verilmiştir. Bu okulun belki o dönem Avrupa tıp okullarındaki benzeri eğitim yöntemleriyle donatılması düşünülmüş olmalıdır. Ne var ki bu okulun açılıp açılmadığı ve bu okuldan hekim yetişip yetişmediğine ilişkin kesin bilgi yoktur(543). Rum öğrencilere geometri ile matematik dersleri yanında Türkçe ve başka yabancı diller öğreterek "Osmanlı

---

(542) Unat, y.a.g.y., s.62.

(543) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.334 v.d.

Devleti'ne işe yarar mütercim ve hizmetkâr" yetiştirmek amacıyla kurulan bu okul(544), II. Mahmut devrinde Rumların çıkardıkları bir karışıklık sonucu okul kapatılmış ve Dimitri Moruzi de idam edilmiştir(1812)(545).

Osmanlı Ordusunda, bu döneme dek doktorluk görevlerini üslenmiş olanların hemen tümü müslüman olmayan kişilerden oluşmaktaydı. Bu görevlendirme artık sakıncalı görülmeye başlanmıştı. Bu olumsuzluğu görenlerden birisi de, II. Mahmut'un başhekimi Mustafa Behçet Efendi idi. Mustafa Behçet Efendi, Yeniçeri ordusunun kaldırılmasından sonra, kurulan yeni Osmanlı Ordusunun hekim ve cerrah gereksinimi için bir tıp okulunun kurulmasının zorunlu olduğunu belirten bir önerisini (raporu) 22 Aralık 1826 tarihinde Padişah'a sunmuştur(546). Bu önerinin ve gerekçesinin Padişah II. Mahmut tarafından da yerinde görülmesi sonucu 14 Mart 1827 tarihine rastlayan çarşamba günü Şehzadebaşı'nda yeniçerilerden boşalan Tulumbacıbaşı konağında(547), Tıbhane-i Amire ve Cerrahnane-i Mamüre adıyla bir tıb okulu açılmıştır(548).

Okula Mansure askerinin acemilerinin yetenekli olanlarından ve dışardan öğrenciler alınmıştır(549).

Okul başlangıçta iki bölüm olarak düzenlenmiştir. Bu okulun Tıbhane bölümünde öğretimin İtalyanca, cerrahhane bölümünde Türkçe olduğu söylenmekte ise de bu uygulamayı doğrular bir belge yoktur(550). Ancak tıp

---

(544) Emre Dölen, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Bilim", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.I, s.168.

(545) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.370.

(546) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.336-340.

(547) Dölen, y.a.g.m., s.168; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340.

(548) Ayas, y.a.g.y., s.650.

(549) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.371.

(550) Dölen, y.a.g.m., s.168. Okulun iki bölümden oluştuğu Karal tarafından da verilmektedir. Ona göre bu bölümlerden birincisi hazırlık, ikincisi ise

öğreniminde Fransızca bilmenin zorunlu olduğu kabul edilerek Fransızca derslerine önem verilmiş(551), Fransızca olarak şekillerle Anatomi ve tıp bilimine giriş dersleri verilmiştir(552).

Gündüzlü olan okulun öğrenim süresi tıp için beş, cerrahlık için üç yıldı(553). Sınıf geçme sınava bağlı olmayıp öğretim elemanlarının yetiştiği kanısına vardıkları öğrenciler bir üst sınıfa geçerlerdi(554).

Okul nazırlığına (müdürlüğüne) ilk kez Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi atanmıştır. Mustafa Behçet Efendi, kardeşi Abdulhak Molla, Mısırlı hekim Ahmed Hilmi, Macar hekim Mehmed Necati, Müneccimbaşı Osman Saib Efendi, Dr. İstafanaki ve Bogos, Vasıf ve Hüseyin Efendiler öğretim kadrosunu oluşturmakyadılar(555).

Cerrahhane 9 Ocak 1832'de Topkapı Sarayı'nın bahçesindeki "Hastalar Odası" denilen binaya taşındı ve Fransa'dan Sade de Calére adında bir cerrah, öğretmen olarak getirtildi. 1836/1837 yılında okul Tıbhane ile

---

doktorluktur. Hazırlık bölümünde öğrencilere Arapça din dersleri ve Fransızca öğretilmekte, doktorluk bölümünde ise Arapça'ya devam edilmekle beraber doktorluk için özel meslek dersleri öğretilmekte olduğu kaydedilmektedir. Karal, y.a.g.y., C.V, 2. Baskı, s.161.

(551) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.371.

(552) Akyüz, y.a.g.y., s.126.

(553) Dölen, y.a.g.m., s.168; Akyüz, y.a.g.y., s.126'da ve Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340'da, okulda öğrenim süresini dört yıl olarak vermekte ve mezunlarının "tabib muavini" olarak gerekli yerlere gönderildiklerini aktarmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi yapıt ise öğrenim süresini dört yıl olarak verirken, okulu bitirenlerin birer yıl hastahanelerde staj gördükten sonra kıtalara gönderildiklerini vermektedir. Bak: 371. Buna göre tıp doktoru olabilmek için dört yıl eğitim ve bir yılda uygulama yapmak gerektiğini düşünebiliriz.

(554) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340.

(555) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340; Dölen, y.a.g.m., s.168.

birlikte gene saray içinde bulunan Otlukçu Kışlasına taşınmıştır(556).

1837 yılında Hekimbaşı Ahmet Necip Efendi, yer darlığı nedeniyle, Galatasaray'daki eski Enderun Ağaları Mektebi'nin onarılarak hastahane olarak düzenlenmesini ve Tıbbıyenin buraya taşınmasını önermiştir. 1838 yılında Galatasaray'a taşınan okulun yıllık ders izlencesi de yeniden düzenlenmiştir. "Dar'ül Ulum-ül Hikemiyye-i Osmaniye ve Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahane" adını alan bu yeni okul(557), 14 Mayıs 1839 tarihinde(558) II. Mahmut'un ülkemizde tıp eğitiminin gerekliliği ve önemini belirten ve de bu eğitimin kısa süre içinde Türkçe eğitime geçmesi zorunluluğunu da vurgulayan bir söyleviyle açılmıştır(559).

Okulun başına, "Muallim-i Evvel" (ordinaryus profesör) sanıyla, Avusturya'dan çağrılan genç bir tıp doktoru olan Charles Ambroise Bernard getirilmiştir. Bernard ile birlikte Dr. Jacques Neuner ve Eczacı Antoine Hoffman da gelmiştir. Dahiliye ve hariciye kürsülerinin öğretimini üslenen Bernard Tıbbıyeye yeni bir kimlik kazandırmıştır(560). Tıbbıye bu uzmanın yaptığı yeni öğretim izlencesi düzenlemesiyle Avrupa'daki benzerleri düzeyine gelme sürecine girmiştir(561). Okula eğitim ve öğretim için gerekli ders araçları getirtilirken, laboratuvarları düzenlenmiş, bir kütüphane ve matbaa da kurulmuştur(562). Yeni izlenceye göre eğitim Fransızca yapılacaktır. II. Mahmut açılış töreninde bu durumun geçici olduğunu, tıpla

---

(556) Dölen, y.a.g.m., s.168; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.343.
(557) Unat, y.a.g.y., s.16.
(558) Dölen, y.a.g.m., s.168.
(559) Karal, y.a.g.y., C.V, s.160-161.
(560) Dölen, y.a.g.m., s.168.
(561) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.346.
(562) Unat, y.a.g.y., s.15.

ilgili yapıtların en kısa sürede Türkçe'ye çevrilmesini ve eğitimin Türkçe yapılması gereğini vurguladığı görülmektedir(563).

Bu yeni düzenlemelerle okulun beşi meslek, dördü idadi (hazırlayıcı) olmak üzere dokuz yıllık bir öğrenim süresi vardı. Bernard, öğrencilerden Fransızcaları, dersleri izlemeye yetersiz olanları cerrah ve eczacı sınıflarına ayırmıştır. Böylece ilk eczacı sınıfı 1839 yılında açılmış oluyordu(564). Eczacı ve cerrah olacaklar için üç yıllık bir meslek öğrenimi yeterli görülmüştür. Öğrenciler biri idadi sınıfları sonunda bakalorya, üçü meslek sınıfları sırasında doktora ve biri de okuldan çıkarken tez (diploma) sınavı adı altında olmak üzere beş sınav geçirmekle zorunluydular. 1845 yılında idadi sınıfları genel askeri idadiler kurulurken "Mekteb-i İdadi-i Dıbbi" adı altında ayrı bir okul haline de getirilmiş ve dördü "mahreç ve ihtiyat" (rüşdiye), dördü idadî (lise) olmak üzere sakiz sınıf olarak örgütlendirilmiştir. Sonradan rüşdiye sınıflarıkaldırılmış, idadi sınıfları da önce iki yıla indirilmiş, bir süre sonra üçe çıkarılmış ve Çengelköyde ayrı bir binada 1903 yılına dek eğitimini sürdürmüştür. Bu tarihten sonra beş sınıf halinde ve yabancı dil öğretimi takviye edilmek suretiyle Haydarpaşa'daki yeni binada yerleşen Askeri Tıbbıye'nin bünyesi içinde yer almış ve 1909'da, Tıbbiyeler fakülte konumunda birleştirildikten sonra kaldırılmıştır(565).

Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahane'nin Tanzimattan sonra sürekli gelişim gösterdiği gözlenir. Eğitim kadrosunun takviyesi için Avusturya'dan Bernard'la birlikte getirilmiş olan Dr. Spitzer'i 1841 yılında ölü üzerinde (kadavra) teşrih çalışmalarını başlatmak suretiyle

---

(563) Unat, y.a.g.y., s.64.
(564) Dölen, y.a.g.m., s.169.
(565) Unat, y.a.g.y., s.63.

önemli bir dinsel yasaklamayı kırmaya başlamıştır. Ayrıca Bernard'ın genç yaşta ölümü üzerine Muallim-i Evvel'liğe getirilmiştir(1841)(566).

Yatılı olan okulun öğrencilerinin uygulama yapabilmeleri için bir hastahane de açılmıştır. 1841 yılında başlıyarak okula müslüman olmayanlardan da öğrenci alınmaya başlanmıştır. Okul ilk mezunlarını 20 Eylül 1843'de vermeye başlamış; 1847 yılında ise okul mezuniyet sınavlarını başarıyla vermiş olan beş öğrenci staj görmek üzere Viyana Tıp Fakültesine gönderilmiş ve başarılı bir sınav sonrası ise orada tıp doktoru sanını almışlardır. Böylece İstanbul Tıbbıye'sinin Avrupa Tıp Fakülteleriyle eşitliğini kanıtlamışlardır. İlk mezunlarının bir kısmının yüzbaşılıktan Albaylığa dek çeşitli askeri rütbelerle, bir kısmının da "serhalife" lik kalem payesiyle okulda görevlendirilmek suretiyle devlet hizmetlerine alınmaları, her ne denli iç düzeni bakımından okul askeri bir yönetime bağlı tutulmakta idiyse de, başlangıçta tümden askeri bir kurul sayılmadığını göstermekte ve zamanla ve özellikle Mülkiye Tıbbıyesi kurulduktan sonra tümden askerileştirilerek tüm mezunlarının önceleri kolağası, daha sonraları yüzbaşı rütbesiyle ordu ve donanmaya katıldıkları görülmektedir(567).

1840 yılında ilk "Tıbbıye Meclisi" oluşturulmuştur. Bu meclisin ilk kararı diplomasız cerrahlığı ve hekimliği yasaklamak oldu. Aynı yıl çiçek aşısının Mekteb-i Tıbbıye-i Aşkeriye'nin denetiminde uygulanmasına karar verildi(568).

1843'de okul tarafından, İstanbul halkının kurumdan yararlanması için Bayezid'de Sırmakeş Hanı karşısında gece gündüz açık bulunan ve Tıbbıye öğretmenleri tarafından nöbetle hasta kabul edilen bir muayene yeri

---

(566) Dölen, y.a.g.m., s.168.

(567) Unat, y.a.g.y., s.62.

(568) Ana Britannica, C.XV, s.528.

kurulmak suretiyle, Tıbbıyenin kentin sağlık yaşamına hizmette bulunması sağlanmış ve sonradan 1871'de bu muayene yerinin, İstanbul'un çeşitli semtlerinde olmak üzere sayısının beşe çıkarıldığı görülmüştür(569).

1847'de okulda, Fransa'daki Lyon Tıp Fakültesi'nin ders izlencesi uygulamaya başlanmasının(570) yanında aynı yıl Taksim civarında okul için yeni bir binanın yapımına da başlanmıştır. 1849'da Galatasaray'daki binanın tümden yanması üzerine, okul yeni binası tamamlanıncaya dek geçici olarak Halıcıoğlunda Kumbarahane kışlasına yerleştirilmiştir. Bir süre burada ve bir yıl da Hasköy'de kalan okul, 1865'de Topkapı sarayı içinde Taşkışla'ya taşındı. Galatasaray'da yanan binanın yeniden yapılması bitince, 1873'de tekrar buraya taşındı ise de 1876'da bu bina Mekteb-i Sultanî ile onu içine alan Darülfünun-ı Sultanî'ye verilince, tekrar İstanbul'da Demirkapı'daki Taşkışla'da önceden bulunduğu yere taşınmıştır(571).

1854 yılında tıbbıyede öğrenim süresi altı yıla çıkarılmıştır(572). Diğer yandan aynı yıllarda tıbbıyede öğretimin Türkçe yapılabilmesi için gerekli girişimlerin de geliştirildiği görülmektedir. Bu konuda en önemli adım, meclisi vâlâ üyelerinden Cemalettin Efendi tarafından atılmıştır. O, 1855'te tıbbıye öğrencilerinden seçtiği bir grupla okulda "Mümtaz sınıfı" oluşturarak, bunların Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmek üzere de eğitimlerini sağlamış ve öğretmenliklerine de "vak'anüvis" Lütfî Efendiyi atamıştır. Bu sınıfa ayrılmış olan öğrenciler altı yıl bu yolda çalışmış ve yetiştirilmiş oldukları halde, Cemalettin Efendi yerine Hayrullah Efendi

---

(569) Unat, y.a.g.y., s.63.

(570) Ana Britannica, C.XV, s.528.

(571) Unat, y.a.g.y., s.63.

(572) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.348; Unat, y.a.g.y., s.63'te bu değişikliğin 1851'de yapıldığını kaydetmektedir.

nezarete atandığında sınıf dağıtılmıştır. Buna karşın "Mümtaz Sınıfta" yetişmiş olan gençlerden Kırımlı Aziz İdris Bey ve arkadaşlarının oluşturduğu bir topluluk (1861/1862) yılında Tıb öğreniminin Türkçeleştirilmesini amaçlayan çalışmalarını önceleri gizli olarak yürütmüşlerdir. Türk olmayan bazı öğretim elemanlarının tüm baltalamalarına karşın(1865/1866), yılında "Cemiyet-i Tıbbıye-i Osmaniye'nin" kurulmasına ve derneğin bir fermanla da onaylanmasına olanak sağlamışlardır. Topluluktan, başta Kırımlı Aziz Bey, Hüseyin Remzi Bey ve İbrahim Lütfi Paşa olmak üzere "cemiyet" üyeleri temel bilimler ve tıp alanındaki çok sayıdaki kitabı Türkçe'ye çevirerek yayımlamışlar ve bir Türkçe Tıp Sözlüğü de yapmışlardır. Bu girişimler sonucunda (1869/1870) yılında Tıbbıye'de öğretim Türkçe olarak yapılmaya başlanmıştır. Öğretimin Fransızca olduğu süre içinde üçyüz dolayında tıb doktoru yetişmiş olmasına karşın, öğrenimin Türkçe olmasından sonraki on yıl içinde binden fazla doktor yetişmiştir(573).

Askeri Tıbbıye mezunları ordu ve donanma örgütünde görevlendirildiklerinden, gelişen sivil hastahanelerle diğer sağlık hizmetleri ve serbest yaşamın gerektirdiği tıp doktorlarını yetiştirecek ikinci bir kaynağa duyulan gereksinim "Tıbbıye-i Mülkiye" sınıflarının ilk önce askeri tıbbıye içinde açılmasını gerektirmiş ve burada öğretimin Türkçe yapılmasına başlanmıştır. Askeri Tıbbıye'ye bağlı bir okul halinde örgütlendirilen bu kurum sonradan 1872'de beş sınıflı olmak üzere ayrı bir binaya yerleşerek Türkiye'nin ikinci tıp okulu olmuştur(574).

Türkçe tıp öğretiminin başarılı sonuçları, 1870'de ilk sınıftan başlamak ve aşamalı bir uygulamayla bunun Askerî Tıbbiye'de de uygulanmasını sağlamıştır. Aynı yıl Askeri Tıbbıye'de yetişen doktor ve eczacılara uygulamalar

---

(573) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.348; Unat, y.a.g.y., s.64; Dölen, y.a.g.m., s.170; Ayas, y.a.g.y., s.650.

(574) Unat, y.a.g.y., s.64; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.348.

yaptırarak, deneyimlerini geliştirmek amacıyla, Haydarpaşa Askeri Hastahanesinde uzmanların yanında iki yıl süre ile staj görülecek bir "Tatbikat-ı Tıbbıye-i Askeriye Mektebi" (Amaliyat ve Tatbikat Mektebi) açılmıştır ki, Gülhane Tıp Akademisi'nin ilk çekirdeği bu olmuştur(575).

1880 yılında kurulan bir komisyon, okul yıllık ders izlencesinde köklü biçimde değişiklikler yapmış ve okula Avrupa'dan öğretim elemanı getirtilmesine karar verilmiştir. Aynı yıl içinde tıbbıye öğrencilerinin sayısı 30'u hariciyeci olmak üzere 481 kişi olarak saptanmaktadır. İlk üç sınıfında ise bu sayı 251 olup bunlardan 17'si Hıristiyan, sekizinin de Musevi olduğu görülmektedir. 1886'da bu sayı 40'ı eczacı 298'i doktor öğrencisi olmak üzere 328'dir. 1897 ve 1899 yıllarında bu sayı biraz daha artmış 571'i doktor ve 40'ı eczacı olmak üzere 611'i bulmuştur(576).

Askeri Mekteb-i Tıbbıye bağımsız bir kurum halinde ve "Nazır" sanıyla başına getirilen bir yönetici ile yönetilirken, Haziran 1892'de bağımsızlığı kaldırılarak, tüm askeri okulların denetim ve yönetimiyle görevli "Umum Mekâtib-i Askeriye Nezareti" ne bağlanmıştır. Bu uygulamanın tek nedeninin, Mekteb-i Tıbbıye öğrencileri arasında özgürlükçü ve devrimci akımları önleyecek denetimi kurmak olduğuna kuşku yoktur(577).

Askeri Tıbbıye'nin bulunduğu Demirkapı'daki Taşkışla'nın gereksinime yanıt vermemesi üzerine, 1894'de Haydarpaşa'da ve şehrin dışında sayılabilecek bir yerde yeni bir bina inşaasına başlanmıştır. (Bugünkü Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi) Yeni bina 1902'de tamamlanmakla beraber bir yıl sonra, 1903 yılında, Askeri Tıbbıye

---

(575) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.352; Unat, y.a.g.y., s.64.
(576) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.372.
(577) Unat, y.a.g.y., s.64.

Kuleli'deki idadi sınıflarıyla beraber buraya yerleştirildi ve yüksek sınıfları beşe indirildi, ayrıca Harbiye'deki veteriner sınıfları da tekrar Tıbbıyeye taşınmıştır. 14 Şubat 1909'da öğretimin Mülkiye Tıbbiyesi ile ve bir "Fakülte" konumunda birleştirilmesinden sonra da 1909/1910 öğretim yılından itibaren Darülfünun-ı Osmaniye (sonradan İstanbul Üniversitesi) bağlanmıştır. Bundan sonra da askeri Tıbbiye'nin işlevi, yatılı ve öğrencilerine askeri tababet yönünden gerekli bilgileri veren bir okul olarak kendi özelliğini korumuştur(578).

2.3.6. GÜLHANE ASKERİ TABABET TATBİKATI MEKTEBİ VE SERİRİYATI

"Umum Sıhhıye-i Askeriye Nizamnamesi" nin temel ilkelerinden biri de Tıbbıye'yi bitirenlerin, nazarî bilgilerini uygulamalı çalışmalarla genişletmelerini ve deneyimlerini artırmaları için hastahanelerden birisinde uygulama yapmalarını öngörmekteydi(579). İşte nizamnamenin bu ilkesini yerine getirmek amacıyla; 1870 yılında, Askerî Tıbbıye Mektebinden çıkan doktorların staj görebilmeleri için Haydarpaşa hastahanesinde "Gülhane Tababet Mektebi ve Seririyat" ı kurulmuştur(580). Aynı yıl içinde, askerî tıbbıyeyi bitiren öğrencilerin, bu okulda iki yıl süre ile uygulama yapmalarına başlanmış ve ayrıca bir de iç hizmet yönetmeliği hazırlanmıştır. Bu döneme dek Tıbbiye'de eğitimin Fransızca olmasına karşın; burada eğitim ve uygulamalar Türkçe yapılmaya başlanmıştır.

İlk uygulama okulu dersleri ve sorumlu ders öğretmenleri ise şunlardır:

---

(578) Unat, y.a.g.y., s.64-65; Ana Britannica, C.XV, s.528.

(579) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.

(580) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.139; Ayas, y.a.g.y., s.650 (Açılış tarihini 1869 olarak veriyor.); Türk Silahlı Kuvvetler..., s.372.

- Seririyat-ı Cerrahiye: Miralay Volkoç Bey
- Seririyat-ı Dahiliye : Miralay Nafilyan Bey
- Seririyat-ı Ayniye : Kaymakam Kostantin Globel Efendi.
- Seririyat-ı Ayniye : Mösyö Mortman(581).

1872 yılında birinci devreyi bitirenlere diplomaları verilmiş ve bu uygulamayla da yetinilmiyerek aralarında bir yarışma açılıp kazananlardan 18'i eğitimlerini tamamlamak üzere Paris ve Viyana'ya gönderilmişlerdir. Bunlar ülkeye döndükten sonra "Tıbbıye Muallimi" olarak atamaları yapılarak görevlendirilmişler, bu yolla yabancı öğretim elemanlarından tıb eğitimimiz az da olsa soyutlamak istenmiştir. Bu olumlu girişim nedense sürdürülememiş ve okula gereken önem verilmemiştir. Sonraları bu kurum, tıbbıyeyi bitiren doktorlar için bir yere atamaları yapılana dek bir yıl devam ettiği "ihtiyat" (yedek) deposu işlevini görür olmuştur(582). Böylece uygulama okulunun açılış işlevine yönelik çalışmaları pek az sürdürülmüş, ancak bu amacı yönelik tıb eğitimini daha sonraki yıllarda açılmış olan "Gülhane Tatbikat Mektebi" (Gülhane uygulama okulu) üslenmiştir.

Gülhane Tatbikat Mektebi; Askeri Tıbbıye Mektebinden mezun olan doktorların staj görmeleri için 1898 tarihinde kurulmuştur(583). Ne var ki başlangıçta işe bu amaçla bakılmamıştır. Kurulduğunda bu okulun asıl başlangıç amacı; ülkemizdeki tıp eğitiminin yeniden düzenlenmesine ve niteliğini yükseltmeye yöneliktir. İşte bunun için de Almanya'dan, Bon Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Robert Rieder ile Hamburg Eppendorf Hastahanesi asistanlarından Dr. Georg Deyche Türkiye'ye,

---

(581) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.
(582) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.
(583) Dölen, y.a.g.m., s.170.

üç yıl süreli bir anlaşmayla getirtilmişlerdir(584). Yanlarına da Almanya'da eğitim görmüş olan Raşit Tahsin verilmiştir. Hükümetçe, Rieder'e, Mirlivalık (Tuğgenerallık) rütbesi; "Mekâtib-i Tıbbıye-i şahane müfettişi ve şeriiyat-ı hariciye ve dahiliye profesörlüğü sanı, Deyeke de miralay (Albay), rütbesi verilerek göreve başlatılmıştır(585).

Rieder Paşa Mekteb-i Tıbbiyeyi gezdiğinde durumu hiç de iyi bulmamıştır. Bu konuda, Sadrazam Sait Paşa da anılarında okulun hiç de açılış amacına uygun olmadığını, yokluklar içinde eğitimini sürdürmeğe çalıştığına dikkat çekmektedir(586).

Rieder, bu durumdaki tıp eğitiminin başına getirildiğinde var olan olanaklarla çağdaş bir eğitime geçilemiyeceğinin bilincinde olup, noksanlıkların da yabancı öğretim elemanlarıyla giderilemiyeceğini anlamıştır. Hükümle arasındaki sözleşmede ise kendisine: "Mekteb-i Tıbbıye-i Şahane'nin mükemmel surette iş görmesini ve yeni fenlerin bugünkü derecesine yükselmiş muktedir doktorlar yetiştirecek bir menba haline konulmasını temin için kendisine büyük bir hastahane müdürlüğünün verilmesi ve bu müessese ile içindeki hastalarının tamam ve mutlak surette kendi emrine tabi olması ve aletlerle sair levazımın tedarik ve muhafazası için de lüzumu kadar para tahsisi"(587) koşulu da vardı. Reider böyle bir hastahaneyi isteyince de hükümet O'na Gülhane Rüştiyesi ile Gülhane binasını gösterdi(588). Burayı, onartıp ve yeniden düzenleyen Rieder Paşa, aynı yerde son derece temiz ve güzel 150 yataklı, bir hastahane kurdu. Gerekli

---

(584) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.

(585) Ana Britannica, C.X, s.145.

(586) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1197-1198.

(587) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202.

(588) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202; Koçer, Türkiye Modern..., s.139.

modern ve fenni donanımı sağlanan hastahane, onarımının başlamasından dört ay gibi kısa bir süre sonra, II. Abdülhamit'in doğum günü olan 30 Kânunuevvel 1898 günü hizmet ve eğitime açılmıştır(589). Böylece Gülhane Serriyatı adıyla ikinci tıp uygulama okulu kurulmuş oluyordu.

Okulun ilk eğitim kadrosu yukarıda verilmiş olan üç kişiden oluşmaktaydı. Tıbbiye'yi bitirmiş olanlar staj görmek üzere bu öğretim elemanlarının yanına verilirler ve son derece disiplinli bir tıbbi eğitim uygulamasına tabi tutulurlardı. Tam bu sırada beş genç asker doktor Almanya'da eğitimlerini bitirerek ülkeye dönmüşlerdir. Sonraları ordumuzda ve doktorluk dünyamızda büyük yerler edinmiş olan bu beş genç: Süleyman Numan, Asaf Derviş, Ziya Nuri, Kerim Sebati ve Eşref Ruşen'dir. Reider, bu beş gencin eğitim birikimlerini altı ay denedikten sonra tümünü Gülhane'de öğretim elemanı olarak görevlendirmiştir(590).

Okulun işlev bakımından çok yönlü olduğunu görüyoruz. Tıbbiyeyi bitiren askeri dostorlar, burada bir yıl sürekye klinik ve pratik bilgilerini artırması yanında hastahane yönetimini de öğrenmekteydiler. Hastahanede ayrıca hasta tedavi ediliyor, orduya asker hastabakıcı yetiştiriliyordu. Staj sonunda seçilen doktorlardan bir bölümü uzman ve öğretim üyesi olarak görevlendirilmekteydi.

Rieder, Gülhane'de müdürlük görevinin yanı sıra cerrahi okutuyor ve erlere hastabakıcılık dersleri veriyordu. Deycke ise müdür yardımcılığına ek olarak iç hastalıkları, cildiye, patalojik anatomi, bakterioloji ve biyokimya derslerine giriyordu. Deycke Gülhane'de

---

(589) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202.
(590) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202.

Lepra, verem ve dizanteri üzerine yaptığı yayınlarla dünya çapında ünlenmişti(591).

Rieder Paşa, Haydarpaşa'daki yeni tıbbıye inşaatını gezerken düşüp sakatlanınca; 1904'te Almanya'ya döndü. Bundan sonra Gülhane 1904-1907 yılları arasında Deycke'nin yönetiminde; Rieder'in çizdiği izlence doğrultusunda gelişimini sürdürmüştür(592).

1907 yılında ise; 1902 yılında Rieder Paşa'nın yardımcısı olarak çalışmaya başlayan Julius Wieting okulun yönetimine getirildi. II. Meşrutiyetle birlikte kurumda yeni bir canlanma başladı. Wieting 13 Kasım 1908' de "Gülhane Müsamere-i Tıbbiyesi" adı verilen bilimsel toplantıları başlattı. Diğer hastanelere de örnek olan bu toplantılar sonradan gelenek haline getirildi(593).

İkinci Meşrutiyetle birlikte kurumda yeni bir canlanma başladı. 1909'da tıp okulları Haydarpaşa'daki yeni binaya taşınarak Tıp Fakültesi adı altında birleştirilip, Gülhane'nin en yetkin öğretim üyeleri bu yeni Fakülteye atanınca; Wieting Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanlığı) başvurarak Gülhanenin Tıp Fakültesinden ayrılıp, askeri doktor yetiştiren bağımsız bir okul durumuna gelmesini sağladı ve yeni bir öğretim kadrosu oluşturdu(594). Bundan sonra okul gelişimini sürdürmüştür. Sivil hastaları da kabule başlayan Gülhane'de bir savaş paketi yapım bölümü kuruldu, ordu için "ampul ve komprime" hap üretimine başlandı. Balkan Savaşlarında Gülhane eğitim görevini bırakarak tüm personeli ve stajerleriyle gezici ordu birliklerinde çalıştı. Bu dönemde, okulda bilimsel çalışmaların da gelişim gösterdiği gözlenmektedir. 1912'de Reşad Rıza ve Mustafa Hilmi tifo tifüs aşısını ilk kez

---

(591) Ana Britannica, C.X, s.146.

(592) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1204.

(593) Dölen, y.a.g.m., s.171.

(594) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1204; Ana Britannica, C.X, s.146.

uygulayarak askerlerimizi salgın hastalıklardan korumaya çalıştılar. Daha sonra hazırlanan kolera ve dizanteri aşıları da başarıyla uygulandı. Bu arada hastahanenin adı da "Gülhane Tebabet-i Askeriye ve Tatbikat Mektebi" oldu(595). Gülhane'de bulunduğu yıllar boyunca, anatomi, Bakterioloji ve Biyokimya dersleri veren Wieting 1914 yılında Türkiye'den ayrılarak Almanya'ya döndü(596).

Birinci Dünya Savaşı döneminde Gülhane, Çanakkale'den gönderilen ağır yaralılara bakan bir asker hastanesi olarak çalıştı. Öğretim üyelerinin büyük bölümü ile asistanlar cepheye gönderildiği için hastanenin başına Dr. Selling, operatör olarak da Brunning getirildi. 1918' de Mondros Ateşkesi yapılınca iki Alman doktor ülkelerine döndü. Müdürlüğe getirilen Süleyman Numan Paşa İngilizlerce sürgüne gönderilince onu Talat Arif ve Tevfik Selim'in yönetimleri izledi(597). Böylece de Gülhane Türk öğretim üyelerinin yönetimine geçmiş oldu.

Gülhane kurumu, 1918 yılı Aralık ayında kuruluşunun yirminci yılını kutlamaya hazırlanırken, Fransız işgal kuvvetlerince, Türk ve Almanlara duyulan kin nedeniyle bu kurumu yıkmak ve dağıtmak amacıyla işgal edildi. Bundan sonra Gümüşsuyu Askeri Hastanesine taşınmış olan Gülhane kurulu, burada son derece güç koşullarda beş yıl süreyle hizmet vererek, Ulusal Kurtuluş Savaşımız döneminde Anadolu için genç doktorlar yetiştirmiş ve doğrudan savaşa katılacak yetişmiş doktorlar göndererek ulusal görevini de yapmıştır. Hükümet bu kurumun o zamana dek yapmış olduğu hizmetlerini takdir ederek, düzenlediği bir yönerge ile, Gülhane eğitim kurulunu "Askeri Tıp Encümeni Alisi" adı

---

(595) Ana Britannica, C.X, s.146; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1204.

(596) Dölen, y.a.g.m., s.171. (Bazı kaynaklar Wieting'in dönüş tarihini 1915 olarak vermektedir.)

(597) Ana Britannica, C.X, s.146.

altında "Milli Müdafaa Vekâleti'nin Sıhhıye Dairesinin" bir danışma kurulu olarak kabul etmiştir(598).

(598) Ergin, ya.g.y., C.III, s.1205. (Cumhuriyetten sonra (1923) okul kendi binasına dönmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle 20 Temmuz 1941'de Ankara'daki Mevki Hastanesine taşınmıştır.)

3. YENİ TÜRKİYE DEVLETİNDE YÜKSEK ÖĞRETİM

3.1. Eğitimin Dayandığı Temel İlkeler

3.1.1. EĞİTİMCİ VE DÜŞÜNÜRLERİN GÖRÜŞLERİ

Türkiye Cumhuriyeti, yeterli derecede çağdaşlaşmamış bir kurumsal yapı ile kadrosu bulunmayan yaklaşık seksen yıllık bir eğitim geleneğini devralmıştır. Olumlu veya olumsuz girişimleriyle bu dönemin eğitim görüşü tartışmaları konumuzun dışında kalacağı için girmiyeceğiz. Buna karşın, Cumhuriyet yönetiminin devr aldığı eğitim kalıtının hemen yakın geçmişindeki eğitim tartışmalarına öz bir yaklaşım yapmanın da yararlı olacağı kanısındayız. Çünkü bu dönem tartışmaları, Yeni Türk Devleti'nin eğitiminin biçimlenmesine, yardımcı olmuştur. Zira geçmiş dönemin yanılgı, yanlış ve noksanlıkları yinelenmeyip, yeni uygulamalara yön verilmiş, eskinin -varsa- olumlu yönlerinden de esinlenilerek geliştirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet dönemimize en yakın eğitim tartışmaları, II. Meşrutiyet yıllarının başlarına rastlamaktadır. Bu tartışmaların eksenini ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi oluşturmuştur. "Aynen uygulayalım", "Meşrutiyet'in

gerektirdiği bir Maarif-i Umumiye Yasası hazırlayalım", "Nizamnameye ilişmiyelim, gereksinimimize göre ayrı ayrı yasalar yapalım" görüşleri çevresinde başlayan tartışmalarla, koşut olarak ilk kez bir eğitimci olan Emrullah Efendi (1854-1914), 1909'da işbaşına getirilmiştir. Eğitim tarihimizde önemli hizmetler vermiş, yayımlar yapmış, olan Emrullah Efendi'nin bizim konumuz kapsamı içinde en önemli görüşü "Tûba Ağacı Nazariyesi" dir(1). Emrullah Efendi bu ağaçla eğitim arasındaki benzeşimi şöyle kurmaktadır: Eğitimde yenileşme ve düzenlemeye aşağıdan (kökten) (ilköğretimden) değil, yukarıdan (üniversite'den-Darülfünun'dan) başlanmalıdır. Bizim eğitimimiz yukarıdan aşağıya geliştirilebilir. Çünkü önce bilimsel zihniyeti kurup geliştirmek gereklidir. Bunu da ancak Darülfûnun yapabilir. Buralardan yetişenler çoğaldıkça halk da aydınlanacaktır. İnsanlığın gelişmesi de bilimlerin üniversitelerde geliştirilmesi ile sağlanmıştır(2).

Bu nazariyeye uyan siyasal yaklaşımlar ile yeni Darülfûnun Nizamnamesi ülkemizde, eğitime yönelik tartışmaları başlatmıştır. Emrullah Efendi'yi içten destekleyenlerin yanında, ona katılmayıp, eleştirenler de çoktur. Sözgelimi katılmayanlardan Satı Bey (1880-1968), çürük temele dayalı bir yüksek öğretimin tutarsızlığını ileri sürerek düzeltimlerin ilk öğretimden başlatılması gerektiğini savlamıştır(3). Tûba Ağacı Nazariyesine karşı çıkarak düzeltimlerin, doğal ağaçlara benzer şekilde

---

(1) Necdet Sakaoğlu, "Eğitim Tartışmaları" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, C.II, s.482. Emrullah Efendi'nin Türk Eğitimine hizmetleri için bakınız: Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1985'e), s.279. (Bu nazariyeye adını veren Tûba: cenneti gölgelendirir, kökü yukarda dalları ve yemişleri aşağıdadır. Cennettekiler bu bereketli ağacın gölgesinde mutlu olup yemişlerini yiyeceklerdir.)

(2) Akyüz, y.a.g.y., s.279.

(3) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.482.

yapılabileceğini, ilkokullardan başlatılması gereğini savunmuştur. O'na göre Tûba Ağacı Nazariyesini savunanlar iki sav ileri sürerler: a) Dünyanın her tarafında önce yüksek öğretim geliştirilmiş, sonra ilköğretim ele alınmıştır. b) Bize herşeyden önce, yüksek öğrenim görmüş bir aydınlar topluluğu gereklidir. Satı Bey, köklü olmayan bir ilköğretime dayanacak bir yüksek öğretim hiçbir zaman gelişemez, görüşündedir. Çeşitli ülkelerden de örnekler veren Satı Bey, bizde eğitim düzeltimlerinin ilköğretimden başlamasını uygun görmenin yanında, eğitimin tüm düzeyleri arasında ilişkilerin bulunduğunu, hiçbirini diğerlerinden ayrı, kopuk biçimde ele alınamıyacağını da ileri sürer. Ayrıca öğretmenleri ilk kez orduya benzeten de odur. Böylece öğretmenlerin bireysel etkinliklerinin yanında toplu etkinliklerde bulunabileceğini önemle ortaya koyar. "Bir ordu ki, harici ve maddi dünyalara değil, dahili ve manevi düşmanlara karşı savaş ile görevli! Bir ordu ki, düşmanların en güçlü ve öldürücü olan cehaleti imha ile görevli! Milletlerin mukadderatı asıl orduları kadar, hatta ondan daha çok, bu manevi ordularının güç ve faaliyetine bağlıdır!"(4).

Tüm bu karşıt savlara karşılık Emrullah Efendi; İlköğretimin yaygınlaştırılması ve gerekli düzeltimlerin yapılabilmesi için uzun zamana gereksinim vardır, bunun için en az üç kuşak harcanır... Bu beklenilemez. İlerlemek için yüksek öğrenim görmüş kişilerin çabalarına büyük gereksinim vardır, demektedir. O'na göre Darülfunun bir yandan bilimsel teknolojinin yayılmasına bir yandan ilerlemesine çalışmalı, hizmeti halka götürmeli ve tüm bu işler için gecikmeden işe başlanmalıydı.

Emrullah Efendi'nin karşıtlarının ortaya koydukları ortak görüşler ise, onun: "kemiyete önem veriyor, keyfiyeti düşünmüyor. İyi kötü hemen işe başlamalı diyor.

---

(4) Akyüz, y.a.g.y., s.281.

İşin yoluna gireceğini savunuyor. Böylece önceki dönemlerin haksızlığını, plansızlığını bir prensip haline getiriyor" şeklinde idi(5). Emrullah Efendiyi destekleyen İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu da "Türk Maarif tarihinde bir Emrullah Efendi devri vardır. Ortaöğretime Avrupaî insanî karakterini veren, çağdaş bir Darülfûnun fikrini ortaya atan, Türklük şuurunu canlandıran odur... Ziya Gökalp de kişiliğini yarıyarıya ona borçludur" biçiminde bir değerlendirme yapmaktadır(6).

Emile Durkheim'in "toplumsal ülkücülük" sistemini benimseyen Ziya Gökalp (1876-1924), önceleri koyu bir Osmanlı milliyetçisi iken 1909'dan sonra "Tarihleri, gelenekleri, dinleri, ülküleri ayrı kavimleri toplayıp bir millet yapamazsınız" görüşüyle Türkçülük fikir akımına katılmıştır. Türkçülüğün eğitim izlencesini çizmiştir. "Türk tarihi ve kültürü incelenecek, dünden bugüne bağlar kurulacak, Türkçe yabancı dillerin ağırlığından kurtarılacak, İslâm milletleri arasında eğitim ve yazı birliği kurulacak" tı(7).

İçtimaiyat, Milli Tetebbular, Yeni Mecmua, Küçük Mecmua, Türk Yurdu, Muallim, Genç Kalemler dergilerinde

---

(5) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.482.

(6) İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Türk Eğitimine ait görüşleri için bakınız: Kemal Aykaç, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, Unesco Türkiye Milli Eğitim Komisyonu, Ankara, 1987, s.111-123; Rıza Zelyut, "Başlıca Eğitimcilerimiz", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.III, s.673' deki tanıtıcı yazısında bu eğitimcinin adını "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu" şeklinde yazmaktadır. Ayrıca; Necdet Sakaoğlu, "Eğitim Tartışmaları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, (1886-1978) C.II, s.484'te: Darülmuallimin'de ve Darülfûnun'da pedagoji öğretmenliği, dekanlık, rektörlük görevlerinde bulunan İsmail (sonradan, kendi yazımıyla İsmayıl) Hakkı Bey... şeklinde vermektedir.

(7) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.482.

yazan(8) Darülfûnun'da konferanslar veren ve Parti kongrelerinde konuşan Ziya Gökalp; Ulusal terbiye-modern eğitimi de içine alan bir eğitimi savunmuştur. Yukarıda sözü edilen dergilerde karşıt görüşlerin de yayımlanmasına karşın o; incelemelere dayalı, kapsamlı ve tutarlı görüşler savladığından karşıtlarının sürekli üstünde kalmayı becermiştir(9).

Ziya Gökalp, Türk harsı yeni nesillerde ruhsal melekeler haline getirilirken modern teknik bilgilere de öncelik tanınmalı görüşündedir. İlkokullarla meslek okullarının talimî (modern) liselerin ise terbiyevî (harsa dayalı) olmasını ileri sürmektedir(10).

Bizde, ilk kez Üniversite konusunda ayrıntılı ve önemli görüşler ileri süren Gökalp'tir. O, 1913-1919 yılları arasında Darülfününda "İçtimaiyat müderrisi" olarak görev yaparken, bir yandan da Üniversite ile ilgili görüş ve fikirlerini geliştirip yayımlamıştır. Bu görüşlerini şöyle özetlememiz olasıdır: Devlet, üniversiteye kesinlikle karışmamalı, ona tam bir özerklik verilmeli ve yalnızca çalışma araç ve olanakları sağlanmalıdır. Öğrenciler de istedikleri derslere devamda bağımsız olmalıdır. Bu ilkelere dayanan üniversitede işe yaramaz, cahil öğretim elemanları kendiliğinden ayıklanır. Bu gibilerin değersizlikleri öğrencilerce anlaşılacağı için, istifa ederek ayrılma yolunu seçecekler ve yalnızca "muallimliği aşk ile ihtiyar edenler" saygı sevgi görürler, meslekte kalırlar. Sonuçta üniversite ve bilim özgürlük ve özerklikten kârlı çıkar. Bir başka yerde yeteneksiz eğitim elemanlarının ayıklanması konusunda fazla iyimser davrandığını kabul ederken, bir başka yazısında ise üniversite hocalarını üçe ayırmaktadır.

---

(8) Akyüz, yaa.g.y., s.287.

(9) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.483.

(10) Akyüz, y.a.g.y., s.287-288.

1) Maaş için çalışanlar, 2) Şöhret için çalışanlar, 3) İlim için çalışanlar. Fikir akımları bakımından da Üniversite öğretim elemanlarını dört sınıfa ayırmaktadır: 1) Türkçüler, 2) İslamcılar, 3) Tanzimatçılar, 4) Kayıtsızlar(11).

Ziya Gökalp'çı eğitim anlayışında, aydınların eğitimi özel bir önem taşımaktadır. Eğitim düzeltimlerinde öncelik aydın yetiştiren okullara verilecek olursa toplumun sağlam temellere oturacağı görüşündedir. Bu görüş ise bir bakıma "Tuba Ağacı kavramına dayanmaktadır. Gökalp bir bakıma bu yaklaşımıyla Emrullah Efendi ile aynı görüşü paylaşır gibidir(12). Başka bir yerde de aynı nazariyeyi bir yönüyle de eleştirmektedir: "Tuba'nın tepesi akademi olmamalıdır. Çünkü akademi kurmaz, korur. Milli Eğitimin oluşmadığı bir ülkede akademinin yararı yoktur. Harsın ve milli hayatın gelişmesine hizmet edecek Muallimler kulübü açılmalıdır. Ayrıca öğretmenler kongresi, dil kongresi, ahlâk kongresi... gibi toplantılar yapılmalıdır" der(13).

Gökalp, Türkiye'nin ekonomik çöküntü, moral ve fikir yönünden kargaşa ve ülkenin yeniden bir yapılanmaya gitmesine gereksinim duyulduğu yıllarında, cumhuriyetin düşünsel ilkelerini bilimsel olarak belirlemeye çalışmıştır. Bu yönden de Atatürk'ün sevgi, saygı ve güvenini kazanmıştır. Öyle ki dönemin başyazarlarından biri; "Ziya Gökalp Küçük Mecmua'daki fikirleriyle bizi ve hayatımızı Diyarbakır'dan idare ediyor" demektedir. Bu bağlamda, Atatürk'ün de düşünsel bakımdan Ziya Gökalp'den yararlandığını ve etkilendiğini(14) söyleyebiliriz.

---

(11) Akyüz, y.a.g.y., s.289-290.

(12) Cevat Alkan, "Ziya Gökalp", Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1987, s.274.

(13) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.483.

(14) Alkan, y.a.g.m., s.269.

Türk Eğitim tartışmalarında önemli bir yer tutan eğitimcilerimizden birisi de kuşkusuz İsmayıl Hakkı Baltacıoğludur. İstanbul Darülfünûnu Tabiiyat Şubesini bitiren Baltacıoğlu (1886-1978), Meşrutiyet döneminde Darülmuallimin ve Darülmuallimatta ve Darülfünunda Pedagoji, Elişleri, Yazı Öğretmenliği yapmıştır. Bundan sonra eğitim kurumlarımızın çeşitli bölümlerinde görevler ve sorumluluklar üslenmiş olan Baltacıoğlu 1942'den sonra milletvekilliği de yapmıştır(15).

1900'ler ile 1945'ler arasında hemen her ülkede başgösteren eğitimde düzeltme haraketlerinin ortak amacı; geleneksel eğitimi köklü bir eğiştirimden geçirmek, çağa uygun yeni eğitim modelleri yaratmak "Yeni Adamlar" yetiştirmekti. Bu hareketin Türkiye'de en büyük temsilcilerinden biri de İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'dur(16).

Çok sayıda konferans, yazı ve kitaplarıyla, eğitim sistemimizin yenileşmesi için çaba harcamıştır(17). 1923'ten başlıyarak bir süre Darülfünün Eminliği (Rektörlüğü) de yapmıştır. Baltacıoğlu'na göre: "Cılız, ruhsuz, korkak nesiller yetiştiren, milli olmayan eğitim sistemimiz, geri kalmamızın ve felaketlerimizin tek sorumlusudur."

Türkiye'nin eğitim sorunlarına geniş bir derinlikte yaklaşan Baltacıoğlu, üretime, yaratıcılığa dayanan bir eğitim sistemini savunmuştur. Eğitimin amaçları arasında "üretici adam yetiştirmeyi" gösterdiği için Ziya Gökalp ile aralarında Muallim dergisinde ilginç tartışmalar çıkmıştır. Çünkü; Gökalp, ancak her ulusun "harsı" kendi eğitimi için amaç olabilir görüşünde idi.

---

(15) Kemal Aykaç, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1987, s.111-114.

(16) Aykaç, y.a.g.m., s.115.

(17) Akyüz, y.a.g.y., s.293. O dönemdeki başlıca yapıtları: Talim ve Terbiyede İnkılâp, İzmir Konferansları, Terbiye İlmi, Maarifte Bir Siyaset, Terbiye ve İman, Kalbin Gözü.

Eğitimde güzel san'atların önemini ileri süren ve savunun ilk eğitimcimiz Baltacıoğlu'dur. 1914 yılındaki bir yazısında gerçek toplumsal kurtuluşumuzu; ressam, ozan, tiyatro san'atçıları ve müzisyenlerin çabalarında görmekte ve şöyle demektedir: Sizler bu milleti kurtaracaksınız, sizler bu millete kan, can, hırs, emel vereceksiniz. Sizin verecekleriniz Darülfününlar bile veremez... Bu millet kitapsızlıktan değil duygusuzluktan ölecek!"(18)

O döneme dek gelen Türk milli eğitim anlayışını bir başka yerde ise şöyle değerlendirmektedir: Herkes maarif diye bağırmaktadır. Bundan mektep açmayı, okutup yazdırmayı anlamaktadır. Oysa bunlar araçtır. Eğitimde asıl amaç iş, çalışma, yükselme, kurtuluş için bir hırs ve erek olmalıdır. Ana-babalar, öğretmenler "uslu çocuk" yetiştirmeyi amaçlarken "korkak, durgun, pısırık, esir, boyun eğen" insanlar yetiştirdiklerini bilmezler. Onların yanlış terbiye anlayışları imanları dek sağlamdır ve bunların değiştirilebilmesi için devrim gereklidir. Zaman bu devrimi hazırlıyacaktır(19).

Burada da görüleceği gibi Baltacıoğlu, bir eğitim devrimini savlamakta, ancak bunun zamanla gerçekleşeceğini yani bir evrimleşmeyi, beklemekte, kökten kaldırıp yeni eğitim ilkelerinin konulması görüşünü düşünmemektedir.

Türkiye'deki bu eğitim tartışmalarına zaman zaman başka Türk aydınları da katılmışlardır. Örneğin Tevfik Fikret Satı Bey'in eğitim görüşlerinden yana idi. Osmanlıların da etkilendikleri kuramsal Fransız eğitim sistemini değil, pratik ve yararcı Anglo-Sakson sisteminin uygulanmasından yanaydı. Edhem Nejat ise, bilgiye değil, milli duyguları sağlam gençlere gereksinim olduğunu öne sürüyor tarımın ve köylerin kalkınmasını amaçlayan bir

---

(18) Akyüz, y.a.g.y., s.294.

(19) Akyüz, y.a.g.y., s.294.

öğretimi gündeme getiriyordu(20). Bu bakımdan Edhem Nejat Cumhuriyet döneminde açılan Köy Enstitülerinin fikir öncülerinden sayılır(21).

Tanzimat yenilikleriyle gündeme gelen ve giderek yoğunlaşan tartışmalar iki zıt temelde odaklaşmıştır. Kısmen de olsa Avrupa taklitçileri ile "onlara dünya, bize ahiret" felsefesine yaslanmış medrese yanlıları... Bunlar Ziya Gökalp, Emrullah Efendi, Satı Bey gibi aydınların çabalarını eğitime değer vermeyen yöneticilerin aymazlığından da yararlanarak baltalamaya çalışmışlardır. Böylece Osmanlı boyunca medreselilerle mektepliler çatışması sürdürülmüş köklü dönüşümler yapılamamıştır(22).

3.1.2. YENİ TÜRK DEVLETİNDE EĞİTİM GÖRÜŞÜ, TARTIŞMALAR VE GELİŞMELER

Ulusal Kurtuluş Savaşı dönemimiz, bir imparatorluğun bitişi ve Ulusal Yeni Türk Devleti'nin kuruluşunun kesiştiği bir noktayı oluşturmaktadır. Mondros ve Sevr'i imzalayarak, yıkılışını dünyaya duyuran Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu'da Bağımsızlık Savaşı'nı başlatan Türk Halkını, işgal, yoksulluk, salgın hastalıklar ve cehâlet içinde bırakarak tarih sahnesinden çekildi. 1918-1923 ara dönemi, ölüm kalım sorunlarının olumsuz olguları içinde eğitimi haklı olarak öne alamazdı. Ama, her yönüyle yeni bir devlet olgusunu akıllarına koyanlar ve cumhuriyet yönetimini temel düşüngü olarak benimsiyenler, ulusal bilince ve egemenlik haklarına sahip çıkmak erdemine eğitimle ulaşılacağını bilmekteydiler. Bu nedenle düşüncelerini daha işin başından eylemsel olarak ta göstermişlerdir. Bu arada belirtilmelidir ki; bu başlangıçta hemen eğitim olgusunun üst basamağı; yani yüksek öğretim ele

---

(20) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.484.

(21) Akyüz, y.a.g.y., s.284.

(22) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.484.

alınmamıştır. Türk Halk'ının temel eğitimi bağlamında konuya yaklaşılmış ve eğitim genel olarak ele alınmıştır. Çünkü, Ankara'daki siyasi-askeri kadro, cephedeki savaş kadar içerideki cehaleti de tehlikeli görmekteydi.

23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi eğitim işlerini ayrı bir bakanlık örgütü içinde alarak eğitimin önemine daha işin başından damgasını vurmuştur. İlk bakanlar kurulunda "Umur-u Maarif Vekil" liğine, Rıza Nur seçilmiştir(23). 4 Mayıs 1920 tarihindeki bu seçim sonrası o günün Türkiyesinde Milli eğitimle sorumlu ve ilgili iki orun ortaya çıkmış oluyordu. Ankara'da TBMM Hükümetinin Maarif Vekâleti, İstanbul'da Osmanlı Hükümeti'nin Maarif Nezareti. İstanbul Hükümeti "Maarif Nazırları" ulusal kurtuluşa karşı cephe alırlarken Ankara Hükümeti yeni Türk Devleti eğitiminin temel ilkelerini irdelemeye çalışacaktır. TBMM Hükümeti'nin ilk Maarif Vekili Rıza Nur seçilmesini izleyen demecinde Milli Eğitime verilecek önemi vurgularken, ancak savaş nedeniyle o an için olanlarla yetinilmek zorunda olduklarını açıklayacaktır.

Rıza Nur seçilmesinden beş gün sonra 9 Mayıs 1920 günü hükümet programında milli eğitime ilişkin ilkeleri saptayabilmek için hemen çalışmalara başlamış ve Ankara Maarif Müdürlüğünden çağırdığı bir tek yazmanla (kâtiple) yeni halk hükümetinin eğitim amaç ve ilkelerini saptamıştır. Hükümet izlencesinde (Beyannamesinde) yer alan ve doğrudan Rıza Nur tarafından okunan bu ilkeleri şu şekilde özetlememiz olanaklıdır:

- Dini ve milli eğitim,
- Yaşamsal, işe dönük, üretkenliği aşılayan bir eğitim,

---

(23) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, Onikinci toplantı, 6.5.1336 Perşembe İkinci oturum, s.217.

- Ulusal yapımıza, coğrafyamıza, kültürümüze, geleneklere uygun ders kitapları,
- Çağdaş ve bilimsel olanaklara sahip okul,
- Sözlük, tarihsel, toplumsal, edebi yapıtların yazdırılması, bunlarla ulusal duyguların geliştirilmesi, Doğu'nun ve Batı'nın bilim-fen kaynaklarının Türkçe'ye çevrilmesi,
- Elde bulunan okulları en iyi biçimde, dikkatle ve özel çabalarla yönetmek...(24).

Rıza Nur imzasıyla 10 Mayıs 1920'de yayınlanan ilk genelgede ise öğretmenlere şöyle denmekteydi: "Batı'nın köleleştirmeyi amaçlayan emperyalist saldırısına uğrayan ulusumuz bir buhran yaşıyor. Dinimiz ve ulusumuz tehdid altındadır. Eğitim ve öğretimle görevli siz aydınlar, ulusumuzu uyarmakla yükümlüsünüz..."(25)

O günün olanakları içinde eğitimimiz millileştirilmesinin sağlanabilmesi amacıyla bir de "Hars" (kültür-Ekin) dairesi de kurulmuştur(26). Bunun dışında TBMM Hükümeti'nin Maarif örgütü, 1920 yılının sonlarına doğru her birimi en çok 3-4 kadrolu olmak üzere "İlk tedrisat, Tâlî (orta) Tedrisat, Sicil ve İstatistik, Muhasebe Müdürlüğü" birimlerini de oluşturmuştur. Bu kadroya 1922'de Müsteşarlık, Yüksek Tedrisat Dairesi, Telif ve Türcüme Heyeti de eklenerek(27), biraz daha örgütsel genişlemeye gidilebilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu geçiş döneminde Türk eğitimine gerek bu işten sorumlu olanlar, gerek TBMM, gerekse eğitim düşüncesi

---

(24) TBMM Zabıt Ceridesi, C.I, 5. Oturum, 9.5.1336, s.241-242.

(25) Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.13.

(26) Seçil Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.38.

(27) Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi..., s.14.

üretenlerin olguya aşamalar bağlamında değil; tüm Türk Ulusunun eğitimi çerçevesinde bakmış ve buna ilişkin fikirler, ilkeler saptamışlardır. Ülkenin belirli bir eğitim izlencesinden yoksun olması ve bunun ivedilikle saptaması gerektiğinden; Sakarya Savaşı'nın hemen öncesi olmasına karşın 16 Temmuz 1921'de Ankara'da ilk "Maarif Kongresi" toplanmıştır. Yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getiren kongrenin, çok kritik bir savaş döneminin içinde olunmasına karşın açılış konuşmasını cepheden gelen Mustafa Kemal (Atatürk) kendisi yaparak hem eğitime verdiği önemi gösterecek hem de yeni devletin eğitiminin erek ve ana ilkelerini aşağıdaki şekilde vurgulayacaktır:

"... Bugün Ankara Milli Türkiye'nin Milli Maarifi'ni kuracak olan Türkiye muallime ve muallimler kongresinin in'ikadına sahne olmak mazhariyetiyle de müftehirim."

"Asırların mahmûl olduğu derin bir ihmali idarenin bünyei devlette vücuda getirdiği yaraları tedaviye masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lazımdır."

"Gerçi bugün maddi manevi menabii kuvvamızı, hududu milliyemiz dahilindeki memleketlerimizde müstevli bulunan düşmanlara karşı istimal etmek mecburiyetindeyiz. İrfanı memleket için tahsis edilebilen şey mustakbel maarifimize mabihilistinad olacak bir temel kurmaya kâfi değildir. Ancak vâsi ve kâfi şerait vesaite malik olunca kadar geçecek eyyamı cidalde dahi kemali dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir milli terbiye programı vucuda getirmeye ve mevcut maarif teşkilâtımızı bu günden müsmir bir faaliyetle çalışacak esasları ihzar etmeye hasrı mesai eylemeliyiz."

"Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatındayım. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve

evsafı fıtriyemizde hiç te münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarkdan ve garbtan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihimizle münasip bir kültür kasdediyorum. Çünkü dehayı millimizin inkişafı tam ancak böyle bir kültürle temin olunabilir. Lâalettâyin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür (Haraseti fikriye) zeminle mütanasiptir. O zemin, milletin seciyesidir."

"Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile tearuz eden bilumum yabancı anasırla mücadele lüzumunu ve efkârı milliyeyi kemali istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvayı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki mühimdir. Daimî ve müthiş bir cidal şeklinde tebarüz eden hayatı akvamın felsefesi, müstakil ve mesut kalmak isteyen her millet için bu evsafı kemali şiddetle talep etmektedir."

"Teferruatını tamamen erbabı ihtisasına bırakmak istediğim bu mesele hakkındaki umumî nikatı nazarımı ikmalen ifade için yeni neslin teçhiz olunacağı evsafı mâneviye meyanında kuvvetli bir aşkı fazilet ve kuvvetli bir fikri intizar ve inzibattan da bahsetmek zaruretindeyim."

"İşte biz, bu kongrenizden yalnız, çizilmiş eski yollarda alelâde yürümenin tarzı hakkında müdavelei efkâr etmeyi değil, belki serdettiğim şeraiti haiz yeni bir sanat ve marifet yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni nesli yürütmek için rehber olmak gibi mukaddes bir hizmet bekliyoruz. Maarif Vekâleti'nin halkı tınımış, muhiti ve memleketi takdir etmiş, muallim ve mütehassıslardan mürekkep bir ilim ve irfan kongresini Ankara'da toplamağı düşünmüş olmasını ve bugünkü şeraiti

müşkiliye rağmen bu teşebbüsünde muvaffak olmuş bulunmasını kemali takdir ile yad ederim."(28)

Mustafa Kemal (Atatürk), söylevinin bundan sonraki bölümünde, ulusal eğitimimizde öğretmenlerin yeri ve önemini, bu konuda ana ve babalara düşen sorumlulukları belirtirken, bu yolda öğretmenlerin görevlerinin sorumluluğunu yerine getireceğine inancını vurgulamaktadır.

Mustafa Kemal, bu söyleviyle: Yüzyıllardır devlet yönetimindeki savsaklamanın sonuçlarını onarmada en büyük çabanın "irfan" yolunda harcanması gerektiğini, ülke birliğinde ulusal eğitime dayanak olacak temelin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Ulusal eğitim izlencesinin bir an önce hazırlanıp bu temelin saptanmasının zorunluluğunu belirttikten sonra; o güne dek izlenen eğitim yöntemlerinin ülkenin gerilemesine en büyük etken olduğuna dikkati çekmektedir. Ulusal eğitim izlencesinde eski devrin boş inançlarından ve fikir doğrultusundan yoksun yabancı fikirlerle "doğudan batıdan" gelen tüm etkilerden uzaklaşarak ulusal ruh ve tarihimizle uyumlu bir ekini amaçladığını, herhangi bir yabancı kültürün ise o döneme dek ortaya çıkmış tüm sonuçlarının yenilebileceğine inancını vurgulamaktadır. Ekin (Haraset-i Fikriye) üzerinde bulunduğu ortamla uyarlıdır. O ortam ise "ulusun ruhudur" diyerek, bundan sonra izlenecek ulusal eğitim politikasının eskiden izlenen yolu bırakıp yeninin saptanarak belirlenmesi gerektiğini açıklamıştır. O da; tüm ülkeyi kendi koşullarına uygun ulusal eğitimde birleştirmektir.

16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında toplantılarını sürdüren bu ilk Maarif Kongresi, savaş nedeniyle bir sonuca varamadan çalışmalarına erken son vermek zorunda kalmıştı. Ele alınan başlıca konular: İlkokul ve ortaöğretim

---

(28) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III (1906-1938), 3. Baskı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1981, C.II, s.16-17; Hakimiyeti Milliye, 21 Temmuz 1921.

programları ile köy öğretmeni yetiştirilmesi idi. Kongre, bir sonuca varamasa da, böylesi bir kritik dönemde toplanmış olması ve hele Atatürk'ün cepheden gelerek kongrenin açılışına katılması; kuşkusuz Yeni Türk Devletinin eğitim tarihinde önemli dönüşümlerin başlamasına da ortam hazırlamıştır. Bundan sonra ise Atatürk hemen her fırsatta Türk Eğitiminin yönlenmesi ve biçimlenip dayanacağı temel ilkelerin saptanmasına katkılarını arasız sürdürecektir.

Türk ulusunu çağdaşlaştırmak, laikleştirmek için Atatürk, amaçladıklarının pek çoğunun laik bir eğitim sistemi üzerine kurulabileceğini görüyor, devrimlerin eğitilmiş halk üzerinde daha köklü ve etkili olabileceğine inanıyordu. Türk halkının eğitim yoksunluğunu bilmektedir. Bu yoksunluğu giderebilmek için halk arasında birlik-beraberlik sağlanması da gerekiyordu. Geçmiş deneyler, ikili eğitim düzeniyle bu ilkenin sağlanamıyacağını kanıtlamıştı. Eskinin kurumları ve izlenceleri arasında çelişmeler doğmuştu. Atatürk, Türkiye'de bir devrim gerçekleştirmekteydi. Bu nedenledir ki, eylemin ilkesi gereği eski kurumlar ve örgütlerle ilgiyi keserek yeniyi tanıtmak ereğiydi. Ulusal eğitim için de başlıca amacı yeni, çağdaş eğitim kurum ve yöntemlerinin çevresinden eskiyi kaldırmaktı. İkilem kalkınca ulusal görüş ve beraberlik çerçevesinde köhne, devrini tamamlamış medrese eğitiminin hasta bilgilerinden arınılabilinecekti(29).

Bunların gerçekleştirilmesinde en büyük yardımcı da Türk öğretmenleri olacaktı. Öğretmenlerle zaman zaman yaptığı görüşmelerde onlara ulusal eğitimin yararlarını anlattı. Beklentilerini vurguladı. Bu beklentilerinin çekirdeğini, Türk halkının, o günkü ve gelecekteki yaşamına uygun, kendine özgü eğitimi oluşturacaktır. Nitekim, 7 Ocak 1922'de Halk Fırkasını oluşturacağını basın yoluyla duyururken, halkla görüşmelerinden de yararlanarak saptadığı

---

(29) Akgün, y.a.g.m., s.38-39.

izlencesini 9 umde olarak tanıtırken(30), medreselerin kaldırılması düşüncesini de ilk kez açık olarak belirtmekteydi. "Tevhid-i Tedrisata" derhal teşebbüs edileceği bu maddeler arasında yer almaktaydı(31).

1 Mart 1922 tarihinde meclisin üçüncü toplantı yılı açılış konuşmasında ulusal eğitime ait aşağıdaki noktaları vurgulamaktaydı:

'Hükümetin en önemli görevi, eğitim işleridir. Bunda başarı sağlamak için öyle bir program izlemek zorundayız ki o program ülkeyi bugünkü haliyle toplumsal gereksinmeleriyle, çevre koşullarıyla ve yüzyılın gereksinmeleriyle uyum haline getirsin' sıraladığı aşamalarında düşsellikten uzak, gerçekçi görüşlerle sağlanabileceğini belirtip yüzyıllardır ulus yöneticilerinin eğitim ve öğrenimin genelleşmesi isteğinde olduklarını, fakat ya Doğu ya da Batı taklitçiliğine bağlı kaldıklarından isteklerini gerçekleştiremediklerini söyleyerek, ilkokul eğitiminin köyler çapında yaygınlaştırılmasına, ayrıca kızların da eğitiminin taşıdığı öneme dikkatlerini çekmiştir(32).

Tüm bunlara karşın, dini eğitim ve öğreniminde direnen, dinsel örgütleri benimseyen çevre, hem halk arasında hem de mecliste vardı. Ülkemize getirilmek istenen ilkeler ve toplumsal düzen her bakımdan ulusaldı. Dinsel etkiler ulusallık sınırlarını ister istemez aşmakta, dinsel sınırlar içinde bir takım kurallar getirmekteydi. Uğrunda savaşılıp bunca kan dökülen tam bağımsızlık için ise bundan daha büyük bir engel olamazdı. Ülkemizde her bakımdan ikiliği kaldırıp toplumu geri kalmışlıktan kurtarıp arayı kapatmak gerekliydi. Oysa

---

(30) Akgün, y.a.g.m., s.39.

(31) Söylev ve Demeçler, C.I, s.229-231. (1 Mart 1922 üçüncü toplantı yılını açarken TBMM Zabıt Ceridesi C.XVIII, s.7-8).

(32) Söylev ve Demeçler, C.I, s.229-230.

ilk Milli Eğitim "vekili" olarak yaptığı yine ilk konuşmasında, Rıza Nur; çocuklarımıza verilecek eğitimin "dini ve milli" olacağını belirtiyordu. İkinci eğitim "vekili" Hamdullah Suphi, 1921 Eğitim Kongresinde "Terbiye-i milliyeyi dinden hariç tutmanın büyük bir yanılgı" olduğunu söyleyebilmekteydi. Dinsel tabancı veya "milli" eğitim sözkonusu olduğunda meclis içinde büyük tartışmalar oluyordu. Birçok aydın, dinsel eğitimle milli eğitimin birlikte yürütülebileceği görüşüne katılıyorlardı. Bunlardan yazar Ahmet Cevdet, gazetesi İkdam'da bu görüşü sık sık yer vermekte ve savunmaktadır. Üçüncü milli eğitim bakanı olan Mehmet Vehbi (Bulak) Bey'de, Rıza Nur ve Hamdullah Suphi'den pek farklı görüşte düşünmemiştir. Örneğin onca çabalarla medrese eğitiminin zararları ve yetersizliği ortaya konulduğu bir aşamada o, bu örgütlerde düzenlemeler yapmayı düşünmüştü(33).

1923 yılı başlarında İzmir'de halk ile konuşmasında, kendisine medrese ve evkafın ne olacağına ilişkin bir soru yöneltildiğinde "... medrese eğitimi ve arapça öğrenmek gereğinin doğurduğu güçlüklerden söz ederken milletimizin, memleketimizin eğitimi bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın-erkek, oradan çıkmalıdır"(34) şeklinde yanıtlamıştır.

1 Mart 1923 Türkiye Büyük Millet Meclisi dördüncü toplantı yılını açarken de ülke çocuklarının birlikte almak zorunda oldukları eğitim ve öğrenim olduğu, yüksek meslek sahiplerinin ayrılabileceği eğitim derecesine dek öğrenim birliği'nin ülkenin ilerlemesi için büyük önem taşıdığını bu nedenle "Şer'iye Vekâleti ile Maarif Vekaletinin" işbirliği içine girmeleri dileğini belirtmiştir(35).

---

(33) Akgün, y.a.g.m., s.41.

(34) Hakimiyet-i Milliye, 5 Şubat 1923.

(35) Söylev ve Demeçler, C.I, s.300.

Kurtuluş savaşımızın olumlu sonucunun belirmesi, yapılacak köklü değiştirimler için de büyük güvence idi. Bu nedenle artık eğitimin birleştirilmesinin ele alınması zamanını da getiriyor ve bu birliğe karar, daha güvenle belirtiliyordu. Yine 1923 yılında bütçe görüşmeleri sırasında Milli Eğitim Bakanı (vekili) İsmail Sefa (Uzler) Bey, her kuşağın görevinin yeni kuşağı geleceğin gereksinmelerine göre hazırlamak olduğunu, eğitim çalışmalarının eğitim, öğrenim ve uzmanlık alanlarına eğilerek yürütülmesini belirtip; "ilk gayemiz milli ve asri terbiyeyi vatanımızın en uzak köşelerine kadar dağıtmak ve yaymaktır" derken, Cumhuriyetin ilk eğitim genelgesinde, Tevhid-i Tedrisatın işaretlerini, bu fikriyle belirtmeye çalışıyordu(36).

Halifelik, Şer'iyye ve Evkaf Vekâletlerinin kaldırılmasına ilişkin tasarılarla birlikte gerçekleştirilmesi düşünülen eğitim ve öğretimin birleştirilmesi kararlılığını daha da pekiştirmek isteyen Atatürk, 1924 Şubat başında İzmir'de Darülfünun Emini (Rektörü) İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'in eğitimin "milli veya dini" olmasına ilişkin görüşünü öğrenmek istedi. İsmayil Hakkı Bey'in yanıtı şöyleydi: "Din sosyal bir örgüttür. Gerçekte yaşamaktadır. Fakat devlet onu okullarda öğretmek zorunda değildir. Devlet terbiyesini layikleştirmelidir." Halkın bu lâyikliğe tepkisi ne olacağı sorusu üzerine de: "Türk milleti laik terbiye esasını çok iyi kabul edecektir. Çünkü dünyanın en müsbet kafalı bir milletidir" demiştir(37).

Türkiye Cumhuriyeti'nin onüç yıl süren savaşlardan sonra kurulmasıyla, uzun bir barış dönemine girilmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazanan güçler, 1908'le

---

(36) Akgün, y.a.g.m., s.42.

(37) Ergin, y.a.g.y., C.V, s.1359.

başlatılmış olan çağdaşlaştırma birikiminden de yararlanarak(38) tasarladıkları devrimi çok daha ileri boyutlarda gerçekleştirmek kararlılığı içindeydiler. Bunun önderliğini yapan da kuşkusuz Atatürk'dür. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı dönemindeki reform haraketlerinin yetersiz yanlarını isabetle görerek, gerek yeni Türk Devleti'nin ve gerekse bu devletin yeni kurumlarının -bu arada modern Türk Eğitim Sisteminin- oluşturulmasında eski yanlışlıkları yinelememeyi başarmıştır. Bu bağlamda eğitim alanında atılan ilk adım; "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun" yani Türkiye'de eğitimi birleştirme yasası çıkarılması olmuştur.

Geleneksel olarak Türkiye'de eğitim, gelişmenin bir aracı olarak kabul edilmiştir. Yüzyılı aşkın bir süredir eğitimde yapılagelen değişmeler, önceleri batıdan "ilim ve fen" alarak Osmanlı İmparatorluğu'na eski görkemli durumunu kazandırmaya yönelik olmuştur(39).

Bundan önceki bölümlerden anımsanacağı gibi Osmanlı Devleti 1773'lerden başlıyarak Batı örneğine göre askeri okullardan Tanzimat (1839) yıllarında da yine Batılı sivil öğretimden esinlenilerek Rüşdiye, İdadi, Sultani gibi orta öğretim ve İptidai gibi ilk öğretim kurumları açmaya başlamış, yüksek öğretim için de Darülfünun kurulmuştur. Maarif Nezaretine bağlı bu yeni mekteplerin yanında "Meşihata, Şer'iye ve Evkaf Nezaretine bağlı medreseler ve sıbyan mektepleri de varlıklarını, etkilerini sürdürmüşlerdir.

Yeni açılan mekteplere, onları medrese ve sıbyan mekteplerinden ayırmak için Tanzimat mektepleri; Maarif mektepleri de denirdi. Buralarda yeni bazı derslerin

---

(38) Kemal Güçlüol, "Milli Eğitimde Teşkilâtlanma", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.145.

(39) Güçlüol, y.a.g.m., s.144.

yanında Arapça, din dersleri de yer alıyor, öğrencilere zorunlu olarak ibadetler de yaptırılıyordu. Fakat, bunlara karşın medrese zihniyeti onları benimsememişti ve her fırsatta onlara tepki gösteriyordu. Diğer bir taraftan da azınlık ve yabancı okulları ülkenin dört bir yanına yayılıyor, Osmanlı hoşgörüsünden, daha çok da son dönemlerdeki zaafından yararlanarak, istedikleri gibi at oynatıyorlardı.

Bu kurumlar ulusal bir amaç gütmüyor, birbirleriyle zıt görüşlü insanlar yetiştirip gidiyorlardı. Diğer bir taraftan ise Tarikatlar ve tekkeler de yine çok farklı dünya görüşünde insanlar yetiştirmekte idiler.

Osmanlı döneminde Ziya Gökalp ve başka aydınlarca Türk insanının eğitimindeki bu sakıncalar fark edilmiş olsa bile çözüm bulunamayan bu sorun, ulusal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyetinde sürüp gidemezdi. Öğretim birliği mutlaka sağlanmalıydı(40).

Cumhuriyet kurulduğunda medreseler önemlerini büyük ölçüde yitirmiş olmakla birlikte eğitim sistemimiz içinde mektep-medrese ikiliği varlığını korumaktaydı. 1924 yılında ülkede 479 medrese ve 1800 medrese öğrencisi bulunuyordu. Bunlardan 600 kadarının gerçekten öğrenci olduğu tahmin edilmekteydi(41). Bu eğitim kurumları Şer'iye ve Evkaf Nezaretince yönetilmekteydi.

3 Mart 1924 tarihi, Türkiye'nin ulusal bir devlet olması açısından son derece büyük önem taşımaktadır. O gün TBMM, ülkenin geleceğine yönelik gerek ulusculuk, gerek laiklik aşamalarında en önemli kararlarını alırken, eğitim ve öğrenimin de aynı doğrultularda gelişmesini sağlayacak en büyük adımlarını atarak izlenecek yolu saptamıştır. Bu tarihte hilafetin kaldırılmasına ilişkin

---

(40) Akyüz, y.a.g.y., s.307.

(41) Tekeli, y.a.g.m., s.660.

431 sayılı yasayı kabul ederken, ikiyasa daha kabul edilmiştir. 430 sayılı yasayla mektep-medrese ikiliği kaldırılarak "tevhid-i tedrisat" (öğretim birliği) esası getiriliyor; 429 sayılı yasa ile de Şer'iye ve Evkaf Nezareti kaldırılıyor, bunların denetimindeki okullar Maarif Vekaleti'ne devrediliyordu.

Tevhid-i Tedrisat yasası, din adamlarının yetiştirilmesine de bir çözüm getiriyordu: İstanbul Üniversitesi'nde bu amaçla bir İlahiyat Fakültesi açılıyor, ülkenin değişik yörelerinde 26 İmam hatip okulu kuruluyordu. Üniversite reformuyla "1934 yılında İlahiyat Fakültesi kapanacak, devlet yardımının kesilmesiyle, 1930-1931 yılında tüm imam hatip okulları da kapanmış olacaktır." Cumhuriyet yöneticileri Tevhid-i Tedrisat yasasını salt mektep-medrese ikiliğini ortadan kaldırmak için kullanmamışlar, bundan aynı zamanda yabancı okulları ve cemaat okullarını denetim altına almak yönünde de yararlanmış, laiklik ilkesini bu okullarda da uygulamışlardır(42).

Türk milli eğitiminin gelişmesinde önemli atılımlara yol açan bir değiştirim ise kuşkusuz 1928 yılında yapılan harf devrimidir. Yeni Türk ABC'si tek başına eğitimin gelişmesine yeterli görülmediği için dilin de yeni gereksinmelere göre geliştirilmesine ihtiyaç duyuldu ve 1932 yılında "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" kurularak dilde sadeleşmenin yolu açıldı.

Cumhuriyet döneminin, eğitim sistemi ve sorunlarının saptanması, düzenlenmesi ve yenileşmesi çalışmalarını incelemek aynı zamanda bakanlık onayına sunulacak kararları almak üzere "Milli Eğitim Şûraları" oluşturulmuştur. Milli Eğitim Şûraları eğitim sorunlarımız ve çözümleri konusunda önemli işlevler üslenmiştir. Bu nedenle biz burada salt konumuz sınırları içinde kalarak bu çalışmaları da eğitim tartışmaları içinde göstermek istedir.

---

(42) Tekeli, y.a.g.m., s.660.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk "Birinci Milli Eğitim Şurası" sayılabilecek kurul, Birinci Heyet-i İlmiye (Bilimsel kurul) 1923'te 15 Temmuz 15 Ağustos arasında toplandı. Heyet-i İlmiye, Milli Eğitim işlerini tüm yönleriyle ele alıp sorunlarını, fikir, düşünce ve deneyimlerinden yararlanarak planlamak ve bir izlenceye bağlamak amacıyla toplanmıştır(43).

Birinci Heyet-i İlmiye, ilk sistemli ve disiplinli çalışma olarak Milli Eğitim Tarihimizde yer alması gereken bir reform girişimidir. Milli Eğitim Bakanının başkanlığında, müsteşar, bakanlık genel müdürleri, ile ilgili Bakanların temsilcileri, üniversite profesörleri ile yüksek okul müdürleri, çeşitli tür ve derecedeki eğitim kurumlarının temsilcilerinden oluşan Birinci Heyet-i İlmiye'nin gündemindeki konular 26 Başlık altında incelenip tartışılmıştır. Bunlardan yüksek öğretimle ilgili başlıklar şu konuları içermekteydi: Ankara'da yüksek düzeyde dersler, Kız ve Erkek Öğretmen Okulları tüzük ve programları. Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine mesleki bilgiler verilmesi(44).

Bu kurulun aldığı kararların büyük bölümü uygulamaya konuldu. İkinci Heyet-i İlmiye, "Tevhid-i Tedrisat" yasasının kabulünden hemen sonra 1924 yılında toplanmıştır. Toplantı, Milli Eğitim Bakanlığında Müsteşar, öğretim dairesi müdürleri ile bir kısım üniversite profesörleri, kız ve erkek okulları ve Lise müdürlerinden oluşturulmuştur. Milli Eğitim BakanıVasıf Bey başkanlığındaki kurul; ilk ve orta öğretim ders izlenceleri, eğitim süreleri ve okul kitaplarının yeniden yazımı(45)

---

(43) Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, İstanbul 1938, s.21.

(44) Reşat Özalp-Aydoğan Ataünal, "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul, 1983, s.109-110.

(45) Rıza Zelyut, "Milli Eğitim Şuraları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.III, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.676.

gibi konuları ele almış olmasına karşın yüksek öğretimle ilgili konulara değinilmemiştir(46).

Üçüncü Heyet-i İlmiye Milli Eğitim temel sorunlarını tartışmak, çözümler önermek üzere 26 Aralık 1925-8 Ocak 1926 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığındaki bu toplantıya; Müsteşar, Teftiş Kurulu Başkanı, Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı, Bakanlık Müfettişlerinden bazıları ile genel müdür ve daire müdürlerinden bir kısmı, lise ve okul müdür ve öğretmenleri katılmışlardır. Toplantıda eğitime ayrılan ödenekler artırılırken, okul kapasiteleri yükseltilmiş, yeni lise açmak, öğretmen okullarını ve meslek okullarını belirli yerlerde toplamak, yatılı okullarda karma eğitime geçmek v.b. konular görüşülmüştür(47).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenleme hizmetini yürütmek amacıyla toplanmış bulunan "Heyet-i İlmiye" lerin görevini yapmak amacıyla, 1933 yılında yürürlüğe giren 2287 sayılı yasa ile "Milli Eğitim Şurası" oluşturulmuştur(48). Böylece günümüze dek süren Milli Eğitim Şuraları için; Heyet-i İlmiyeler bir başlangıç olmuştur.

Eğitim sistemimizin düzenlenmesi ve zaman içinde yenileşme çabalarını, Talim ve Terbiye Kurulu ile birlikte inceleme ve bakanın onayına sunulacak kararları almak üzere bu konudaki "mevzuatın" gereği olarak kurulan Milli Eğitim Şuraları Cumhuriyet dönemi boyunca Türk eğitimine önemli katkılarda bulunmuştur. Şuralar -bu konudaki yasanın öngördüğü gibi- eğitim düzenlemelerinde en üst karar organı olarak görülmüş, aldığı kararların

---

(46) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.113.

(47) Zelyut, y.a.g.m., s.676 ve Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.114-115.

(48) Sekizinci ve Sonraki Eğitim Şuraları, 21 Mayıs 1970 tarih ve 1261 sayılı "Şura Kanununa" göre düzenlenmektedir. Zelyut, y.a.g.m., s.676.

uygulamaya dönüştürülmesi bir takım olanak ve koşullara bağlamıştır(49).

17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in başkanlığında toplanmış olan Birinci Eğitim Şurası, Türk Milli Eğitimini, o günlerin gereksinmelerinin hemen tüm boyutları ile ele almıştır. Konuların incelenmesi için sekiz değişik komisyon (kurul) oluşturulmuştur. Bu ilk şurada; yüksek öğretim, ortaöğretim, teknik öğretim, beden eğitimi, yayın konuları yanında ilköğretim konuları üzerinde de durulmuştur(50). Biz konumuz sınırları içinde kalmak için, salt beşinci komisyon olarak kurulmuş olan "Yüksek Öğrenim Komisyonu"nde ele alınıp saptanan ilke ve karara bağlanan koşullara değineceğiz.

Şura: Yüksek öğretim kurumlarının başlıca hedefinin ülkemize yararlı uzman elemanları yetiştirmek olduğunu; öğrencilerde gözlem ve muhakemeye dayanan bir çalışma ve araştırma alışkanlığının geliştirilmesini sağlayan bir eğitim sisteminin uygulanmasını ve yüksek öğretimde ana dilin arılaştırılmasını öngörmüştür.

İstanbul Üniversitesi ve bağlı fakülteleriyle, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine ait eğitim, öğretim, sınav, öğrenci işleri ve doktora çalışmaları yönetmelikleri; Gazi Eğitim Enstitüsü sınav ve kayıt-kabul yönetmeliği; Yüksek Öğretmen Okulu ve Siyasal Bilgiler okulları yönetmelikleri incelenerek uygunluğu benimsenmiştir.

Şura genel kurulunda, Üniversitede yabancı dil sorunu tüm boyutlarıyla tartışılmış ve kurumlara devam eden gençlerin Batı dillerinden hiç olmazsa birini okuyup anlayacak ve bu dilde inceleme yapacak kadar bilmesi gereği vurgulanmıştır.

---

(49) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.116.

(50) Zelyut, y.a.g.m., s.676.

Yapılan konuşmalarda yüksek öğretimde öğrenci kontenjanlarının ülke gereksinmesine göre ayarlanması ve ticaret lisesi mezunlarının olgunluk sınavı vermeksizin üniversiteye alınması benimsenmiştir.

Plânlama Komisyonunda ise: ilk, orta, yüksek meslek ve teknik öğretim elemanlarında öğretmen yetiştirme, okullaşma, okul kapasiteleri, verimlilik, öğretmene huzur sağlama, yüksek öğretimde aynı amaçlı okullar arasında birlik sağlanması, tüm yüksek öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması ve bir "Yüksek Öğretim Yasası" çıkarılması karara bağlanmıştır(51).

15-23 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan ikinci Milli Eğitim Şurası'nın gündemini "okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi," "tüm öğretim kurumlarında ana dili çalışmalarının veriminin artırılması," "Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtaları yönünden incelenmesi" konuları oluşturmuştur. Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in açış konuşmalarıyla çalışmalarına başlayan şurada, yüksek öğrenimle ilgili varılan sonuçlar özetle şöyleydi:

".... Türkçe terimlerin yüksek öğretimde yayılması yollarının kesin bir esasa bağlanması hususları, şura çalışmalarında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir".

Diğer taraftan, şurada üzerinde önemle durulan ahlak eğitimi konusunda; Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri belirtilmiş,... yüksek öğrenim gençliğinde de ahlak ilkelerine bağlılığın işlenmesi; öğrencinin okul dışı yaşayışının kontrolu ve alınması gereken önlemler üzerinde de şurada titizlikle durulmuştur.

Tüm eğitim aşamaları içinde ahlak eğitimi şurada birbirini tamamlayan şu üç amaçta toplanmıştır:

---

(51) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.119.

"Türk diline, kültürüne inkilâbın eser ve esaslarına umumiyetle Türklük idealine bağlı bir Türk."

"Bütün medeni milletlerce kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini benimsemiş bir insan."

"Kendine ve başkalarına saygı gösteren haysiyet, şeref ve namus sahibi bir şahsiyet yetiştirmek."(52)

2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer başkanlığında toplanan üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda ele alınan konuları iki temel başlıkta toplamak olasıdır. İlki teknik ve sanat eğitimi ve bununla ilgili kız ve erkek sanat enstitüleri, orta dereceli teknik okullar yönetmeliğinin güne uydurulması, İstanbul Teknik Okul yönetmeliği... v.b. konularıdır(53). İkinci ana konu ise öğretmen yetiştirme konusudur. Ankara'da bir yüksek öğretmen okulu açılması, "Milli Eğitim hizmetinde asıl olan öğretmenliktir" hükmünün yeni baştan düzenlenmesi, yöneticilerin görevden alınmalarının yasal ilkelere bağlanması; yüksek öğrenim görenlerden öğretmenlik mesleğine girmek isteyenlerin bir meslek sınavı geçirmesi, üstün başarı gösteren öğretmenler hakkında yasal hükümlerin yeniden düzenlenmesi, öğretmenlikte stajiyerlik döneminin daha yararlı bir biçimde geçmesinin sağlanması, eğitim ve öğretim konusunda araştırmalar yapacak bir enstitünün kurulması... v.b.(54).

22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında toplanan dördüncü Milli Eğitim Şurasının gündeminde dört temel konu görüşülmüştür. Bunlardan salt iki konu başlığı yüksek öğretimle ilgili idi: 1) Eğitim ve öğretimde dayanılan demokratik ilkelerin gözden geçirilmesi, 2) Orta

---

(52) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.119-120.

(53) Zelyut, y.a.g.m., s.678.

(54) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.122.

okullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu örgütünün gereksinmelere göre düzenlenmesi...(55)

Şura, Başbakan Şemsettin Günaltay ve Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun açış konuşmalarıyla çalışmalarına başlamıştır.

1946 yılında çok partili siyasi yaşama geçişimizin sonucu 1948 ilkokullar programına demokrasi anlayışının daha geniş ölçüde yansıdığını görüyoruz. Otuzbeş yıldır eğitimimizin temeli sayılan demokrasi ideali ve buna göre yurttaş yetiştirme amacı 1949 yılında toplanan bu şuranın özünü oluşturmuştur.

Burada, "demokratik eğitim" konusunda varılan bazı sonuçlar şunlardır: Demokratik eğitimin, herşeyden önce, bireyin bir insan olarak yaratılmış olmakla, kişilik ve onuruna saygı gösteren, renk, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin kabiliyet ve yeteneğine göre gelişme olanaklarını sağlamak amacını güden bir eğitim sistemi olduğu; okulun toplum içinde, organik bir kurum oluşu nedeniyle okulu çeviren tüm toplumsal olayların onun çalışmalarını etkileyeceği; dolayısıyla okul dışı eğitime de yer verilmesi; okul dışı demokratik eğitimin okuma çağına girmemiş çocukların eğitimi halk eğitimi biçiminde iki yönlü düşünülmesi; okul öncesi eğitim kurumları açılması ve demokratik eğitimi dairesi kurulması konuları tartışılmış ve kabul edilmiştir.

Şura'da, Öğretmen adaylarının daha iyi yetiştirilmesini sağlamak üzere eğitim enstitüleri öğretiminin ikişer yıl süreli fen ve edebiyat bölümleri halinde ikiye ayrılması, bu bölümlere alınacak öğrencilerin resim-iş, beden eğitimi, müzik ve ev-iş derslerinden birini ek branş olarak almaları; eğitim enstitüleri

---

(55) Zelyut, y.a.g.m., s.678.

yabancı dil bölümlerinin üç yıla çıkarılması ve bu enstitülerde, beden eğitimi, müzik ve resim-iş'in ayrı bölümler halinde devam etmeleri önerilmiş ve kabul edilmiştir. Bu kararlar Milli Eğitim Bakanlığı'nca da uygulamaya dönüştürülmüştür.

Yüksek öğretmen okulu konusunda ise, Ankara'da ikinci bir yüksek öğretmen okulu açılması, birbirinin çalışmalarını teşvik etmesi bakımından yararlı görülmüştür. Bu okullarda öğrencilerin mesleki formasyonlarına hizmet edecek kurumsal ve uygulamalı bilgilerinin, kendi branşlarına ait öğrenime koşut olarak verilmesi ilkesi kabul edilmiştir(56).

1949 yılından sonra toplanan ve sayısı günümüze dek onu bulan eğitim şuraları kararları konumuzun sınırları dışında olduğu için buraya alınmamıştır.

Gerek ilmiye heyetleri, gerekse Milli Eğitim Şuraları, almış olduğu kararları ile ve bu kararların ışığında yapılan uygulamalarıyla -pek çok kararların uygulama aşamasına geçirilmemesine karşın- Türk Milli Eğitim yaşamından önemli yeri olan çalışmalar olmuşlardır. Eğitim konularındaki tartışmalarımız ise hiçbir zaman bitmiş değildir. Çağdaşlaşma yolunda günümüzde ve daha sonraları da eğitimin toplumsal yapısı gereği sürecektir ve kuşkusuz sürmelidir. Çünkü bu toplumsal olgunun da bir gereğidir.

3.1.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİMDE SAPTANAN TEMEL İLKELER

Eğitim, bilim ve sanat'tan oluşan, toplu anlamıyla, ekin (kültür) bir ulusun bilincidir. Eğitim bu bilinci oluşturan eylemler bütünüdür. İnsan, yaşamı ve anlağı (zekası), anlayışı ve kavrayışı ile bulduğu zamanın,

---

(56) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.123-124.

ortamın ve çevrenin tutsağıdır. Bu tutsaklıktan ancak gördüğü eğitim ile ve kazandığı ekin ölçüsünde kurtulup özgürlüğüne kavuşur(57). Aynı bağlamda, çağdaş, modern bir toplumun gerçekleştirilmesinde de önemli bir yer tutar.

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında köklü dönüşümleri, gelişmeleri, sağlayan budevrimin hem kuramsal hem kılgın önderi olan, onu düşün, ilke, amaç yanıyla hazırlayan, uygulayan ve gerçekleştiren Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bu gerçeği; O'nun söylevlerinden, demeçlerinden, girişimlerinden ortaya çıkarmak olasıdır. Eğitim alanındaki 1946'lara dek süren olağanüstü başarılı atılım, O'nun eğitimci kişiliğinin yansımasıdır. O'nun bu alandaki düşünceleri, görüşleri, çabaları ve girişimleri incelendiğinde, şu gerçekler ortaya çıkmaktadır.

Tarihte bugüne dek, hiçbir büyük ordugüdümcü (stratejist), hiçbir devlet kurucusu, hiçbir büyük devrim önderi ve düşünür O'nun gibi eğitimin toplum yaşamındaki, toplum düzenindeki ve devrimin olumlu etkisindeki önem ve değeri üzerinde durmamıştır. Ve yine hiçbir devrimci, eğitimi kısa sürede geliştirmek için ayrıntılarına dek uğraşmamış, ulusunu bir an önce eğitimle kalkındırmak, kültürünü çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak amacını gütmemiştir. Hiçbiri, O'nun çapında yüksek bir eğitimci kişiliği taşıdığını göstermemiştir. Bunun için; Cumhuriyet'in ilk 23 yılındaki özgün ve yalnız bize özgü atılımlar, O'nun söylevlerinden girişimlerinden doğan uygulamaların sonucudur(58).

Atatürk, eğitime kendi kişiliğinin bütünlüğünde ve kendi bilincinde öylesine yer vermektedir ki,

---

(57) M. Rauf İnan, "Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği", Cumhuriyet Devri Eğitimi, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.1.

(58) İnan, y.a.g.m., s.1.

kişiliğinin en temel niteliğini öğretmenlik olarak görmektedir. Kendisini nitelendirmek isteyen ozan Behçet Kemal Çağlar'a: "Benim asıl bir niteliğim var ki, onu hiç yazmamışsın. Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim; bunu yazmamışsın..."(59) demektedir.

Bu nedenledir ki; Yeni Türk Devleti'nde eğitimin saptanan temel ilkeleri üzerinde yapilacak araştırma, inceleme ve vargıların özünde, Atatürk'ün düşünsel ve eylemsel eğitimci kişiliğini aramak gerekir. Biz de olguya bu açıdan yaklaşmayı kaçınılmaz ve yadsınmaz olarak gördüğümüz için ağırlığı bu yöne verdik.

Üçüncü Selim döneminden bu yana bir yenileşme sürecine giren eğitim sistemimizin, toplumumuzun özellik ve gereksinmeleriyle uyumlu konuma getirmek amacıyla, özellikle Cumhuriyet döneminde sürekli bir arayış içine girildiği görülür. Daha önce de verildiği gibi, kurtuluş savaşının en kritik bir aşamasında Ankara'da bir "Maarif Kongresi" toplanabilmişti. Mustaf Kemal (Atatürk) gerek bu ilk toplantıda yapmış olduğu konuşmasında, gerekse daha sonraki dönemlerde çeşitli nedenlerle yapmış olduğu konuşmalarda çağdaş Türkiye'nin yaratılmasında ve yaşatılmasında etkili olacak eğitim sisteminin temel niteliklerini belirlemiştir. Çünkü O, geri kalmışlığın 'şimdiye dek sürüp gelen eğitim yanlışlıklarından' kaynaklandığına inanıyordu. Yeni toplumun eğitim sistemini, bu sistemin dayanacağı temel ilkeleri daha önceki devrin yanlışlıklarından arındırmak istiyordu. Biz de, işte bu nedenledir ki; Türk eğitiminin temel yapısını incelerken, eğitimin dayanacağı ilkeleri:

1) Eğitimin Niteliği,
2) Eğitimin Felsefesi,
3) Eğitimin Temel Amaçları, bağlamında ele alacağız.

---

(59) İnan, y.a.g.m., s.2.

1) Eğitimin niteliği: Cumhuriyet dönemi eğitiminin niteliğini şu beş başlık altında toplayabiliriz:

- Eğitim ulusal olacaktır.
- Eğitim laik olacaktır.
- Eğitim çağdaş bilime dayalı olacaktır.
- Eğitim genel ve eşitlikçi olacaktır.
- Eğitim işlevsel olacaktır(60).

Atatürk'ün ereği; bağımsız, ulusal, çağdaş yeni bir Türk Devleti kurmaktı. Ulusal bir devletin örgütlerinin de ulusal olması gerekirdi. Bu düşünceyi çıkış noktası alan Atatürk, eğitimin ulusallaşmasını ilk erek olarak almıştır. Atatürk'ün eğitimin önemini kavrayıp ve yakından ilgilenmeye başlaması, Harp Akademisi öğrencilik yıllarına dek iner(61). Nitekim; daha genç bir subay iken (1910-1913'lerde) çeşitli ordu birliklerinin eğitimi üzerine Fransızca'dan çevirip yayımlattığı kitaplarda eğitimci kişiliğini ortaya koymuştur(62). Akademiyi bitirdikten sonra atandığı Suriye'de kurduğu "Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin eğitim bölümü başkanlığını üslenmiştir. Osmanlı Devletinde eğitimin geçirdiği evreleri çok yakından izlemiş olduğundan, yeni Türkiye'nin gerek kuruluşu sırasında, gerekse çağdaş ülkelere yetişebilmesi için yapılan devrimler sırasında çizdiği strateji, gerçekçi temellere oturtulmuştur. Ulusal devletin bireyleri, ulusu, çağdaş ve özgür düşünceli olmalıydı. Bu da ancak ulusal ve laik bir eğitimle gerçekleşebilirdi. Ulusal Kurtuluş savaşı döneminde dahi, savaşın tüm güçlüklerine ve yokluklarına karşın eğitime büyük olanaklar sağlanmıştır.

---

(60) Yahya Kemal Kaya, İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış, Eğitimde Model Arayışı, (Geliştirilmiş İkinci Baskı), Ankara, 1993, s.16.

(61) Akgün, y.a.g.m., s.37.

(62) İnan, y.a.g.m., s.2.

23 Nisan 1920'de temelleri atılan yeni devlet, imparatorluktan sınırlı sayıda ve çok sorunlu eğitim kurumları, çözüm bekleyen çeşitli eğitim sorunlarını devralınmıştı. Bu nedenle, bağımsızlık elde edilinceye dek sürecek savaş günlerinde de "tam bir titizlikle işlenip çizilmiş bir milli eğitim programı yapmaya ve eldeki eğitim ve öğretim kuruluşlarını" verimli bir biçimde çalıştıracak prensiplerin hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Bu yolda en büyük destek de kuşkusuz ki halk olmuştur. "... Silahıyla olduğu gibi kafasıyla da savaşmak durumunda olan ulusun birincide gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğinden emin olan Atatürk oluşturulacak yeni toplumda, yeni eğitim düzeninin de, öncekine benzemeyen(63) yeni nitelikler taşımasını istiyordu. İşte bu niteliklerin başında da ulusçuluk gelmekteydi. 16 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresinde "Bizim eğitim sistemimiz eskisinden farklı olacaktır. Milli olacaktır. Milli davamız, ancak milli kültürümüz aracılığıyla gerçekleştirilebilir"(64) diyen Atatürk, eğitimin ulusal olmasını vurguluyordu.

Ulusal eğitimin, eski dönemdeki asılsız uydurmalardan, yaradılışımıza hiç de uymayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan aşırma etkilerden tümden uzak, ulusal ve tarihi karakterimize uygun olmasını düşünüyordu(65).

Atatürk'e göre yeni eğitim izlencesi; her şeyden önce ulusal bir nitelik taşımalıdır: Gerek biçimde gerekse özde olsun ulusalcılık temeldir. Bu konudaki duyarlılığını şu biçimde vurgulamaktadır:

"Bugüne değin izlenmiş olan eğitim ve öğretim yöntemlerinin ulusumuzun tarihsel geri kalmışlığının aşağılanmasının en önemli nedeni olduğu kanasındayım. Onun

---

(63) Kaya, y.a.g.y., s.17.

(64) Söylev ve Demeçler, C.II, s.16.

(65) Söylev ve Demeçler, C.II, s.16.

için bir ulusal eğitim izlencesinden söz ederken eski devrin uydurmalarından doğuşumuzdan gelen özelliklerimizle hiçbir ilişkisi olmayan yabancı fikirlerden uzak ve ulusal karakterimize ve tarihimize uyumlu bir ekini anlatıyorum."(66)

Görülüyor ki Atatürk bu açıklamasıyla, geleneksel eğitimle ciddi bir biçimde hesaplaşmaktadır. O'na göre bu eğitim, tek sözcükle ulusumuza yabancı olan bir eğitimdir(67). Cumhuriyetten sonra da 1 Mart 1924 tarihinde TBMM'nin açış konuşmasında ulusal eğitim konusundaki kararlılığını şöyle belirtmektedir:

"Türkiye'nin ulusal eğitim politikasını her düzeyde tam bir açıklık ve hiçbir kararsızlığa meydan vermeyecek bir şekilde anlatmak, uygulamak gerekir. Bu siyaset her anlamıyla ulusal bir içerikte olmalıdır."(68)

"Çocuklarımız, gençlerimiz kendi ulusal değerlerimizle yetiştirilmelidir. Başkalarına benzemece olmamalıdır. Bu açıdan eğitim dili, yöntemi ve eğitim araçları ulusallaştırılmalıdır."(69)

. Eğitim Laik Olacaktır: Çağdaş, modern bir toplumun gerçekleştirilmesinde en önemli ögelerden biri de kuşkusuz eğitimdir. Atatürk'e göre eğitim, amaçlanan toplumsal yapıya ulaşmada yardımcı olan temel toplumsal bir kurumdur. Toplumda eğitim kurumlarının değiştirilmesi ile çağdaşlaşma daha etkin biçimde gerçekleşebilir, kökleşebilir, yerleşebilir...

---

(66) Kemal Aytaç, "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", Atatürkçülük, 2. (Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988, s.106.

(67) Aykaç, y.a.g.m., s.106.

(68) Söylev ve Demeçler, C.II, s.347.

(69) Mahmut Tezcan, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik bir Yaklaşım", Atatürk'çü Düşünce, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1992, s.721.

Eğitim ulusal idealleri beslemek, bağımsız ve ulusal bir devlet yaratmak, yeni Türk insanını yetiştirmek, dinamik ve çağdaş bir toplum kurmak için en önemli araçtır. Bununla birlikte geleneksel dinsel eğitimin toplum gelişmesine engel olduğunu gösteren pek çok kanıt vardı. İmparatorluktan yeni Türkiye'ye kalıt olan ve yeni laik okullar yanında varlığını sürdüren medreseler, tutucu çevrelere kaynak ve destek oluyorlardı. Bu bozulmuş kurumlar pek çok yeniliğe karşı koyuyarlar ve uygulamaları geciktiriyorlardı. Bu nedenle 3 Mart 1924'te kabul edilen ve ulusal eğitim sistemini kurarak eğitim birliğini sağlayan "Tevhid-i Tedrisat Yasası", ülkede yüzyıllardır devam eden ve modern okullar yanında yer alan dinsel-geleneksel eğitim kurumlarına son veriyor; Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğu altında laik bir eğitim sistemini kuruyordu. Bu laik eğitim sistemi Türkiye Cumhuriyetinin temel taşını oluşturmuştur(70).

Laiklik karakteriyle Türk insanı, toplumun yazgısını değiştirme gücünün kendi elinde olduğuna inanacaktır... Atatürk'ün eğitim anlayışı, Türk insanının gerek doğal çevreye, gerekse toplum çevresine etki yapıp toplumun yazgısına egemen olmasını ve bu hususta insan iradesinin üstün gelmesini amaçlar(71).

Devletin en önemli görevinin kamu eğitimi olduğuna inanan Atatürk, Cumhuriyetin eğitim politikasını da laiklik ve bunun yanında halkçılık ilkesine dayamıştır. Bunların birincisi eğitimin düşüngüsel temelini, ikincisi de örgütsel modelini oluşturmuştur(72).

---

(70) Kaya, y.a.g.y., s.18.

(71) Reşat Kaynar, "Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, Temmuz 1986, Sayı: 6, s.582.

(72) Ziya Bursalıoğlu, "Atatürk Döneminde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 92, 1981, s.13.

Türk Eğitim Sistemini geniş ölçüde etkileyen kuşkusuz laikliktir. Atatürk Türk Ulusunu uygar dünya düzeyine ulaştıracak temel amaçların başında, yeni bir eğitim sistemini gördüğünden bu sistemin laik olmasına büyük bir önem vermiştir. Atatürk'e göre eğitimde laiklik, eğitimin dinsel otoritelerin etkisinden kurtararak devletin denetimi altına alınmasını anlattığı gibi, eğitim ve öğretimin amaçlarının, içeriğinin dünyevi gereklere uygun olarak yeniden düzenlenmesi anlamını da taşır(73).

. Eğitim Çağdaş Bilime Dayalı Olacaktır: Atatürk çağdaşlaşmayı amaçlamıştır. Modernleşme anlamında vurgulayıp ele aldığı bu kavram, Batılılaşma kavramı ile de tanımlanmaktadır. Bu kavram geleneksel Türk toplumsal kurumların ve değerlerin tümden değiştirilmesini zorunlu kılmaktaydı. Batı neden ölçüt olmuştu? Çünkü: Batı ülkeleri, gelişmiş, sanayileşmiş birer ülkeydi. O nedenle Atatürk Türk toplumunun geleceğini saptarken Batıyı örnek almıştır. Böyle bir amaç için kuşkusuz toplumun yapısının köklü değiştirimlere uğratılması kaçınılmaz idi. İşte bu köklü değiştirimlerin gerçekleşmesi toplumun geleneksel yapısından kurtulmasını sağlamaya yönelmiştir(74).

Çağdaş, modern, Batılı bir toplumun gerçekleştirilmesinde en önemli ögelerden birisi de eğitimdir. Yani eğitim, Atatürk'ün amaçladığı topluma ulaşmaya yardımcı olan temel kurumların başında gelir. Toplumda eğitim kurumlarının değiştirilmesiyle çağdaşlaşma daha hızlanır ve yerleşebilirdi. Bu nedenle de geleneksel eğitim kurumlarının Batı eğitim kurumları doğrultusunda ve ona koşut değiştirilmesi zorunluydu. Atatürk eğitim olgusunu hem çağdaşlaşmanın bir aracı, hem de çağdaşlaşmanın gerekli bir koşulu olarak ele almış ve ona gereken önemi yaşamı boyunca vermiştir. "Yaratılacak yeni düzenin yeni tip

---

(73) Tezcan, y.a.g.m., s.736.

(74) Tezcan, y.a.g.m., s.736.

insan gerektirdiğini çok iyi kavrayan Atatürk bu yeni insanın ancak eğitim yoluyla yetiştirileceği gerçeğini bildiği için eğitimi önemle ele almıştır(75). Bu ele alışın temel bir ilkesi de çağdaş bilime dayalı olmasıdır. Bu durumu şöyle açıklamaktadır. "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip etmek şarttır"(76).

Atatürk, ülkemizi çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmayı erek saymıştır. Çağdaşlaşma, çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkma ise, akılcılığa, denemeye, araştırmaya dayanan ve ileriye götürülen düşünce biçiminden geçer(77). Çağdaşlaşma, bilimsel olmaktır, bilimsellik ise eğitimin akla, deneye dayandırılmasıdır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızın utkuyla sona ermesinden az sonra, 27 Ekim 1922'de Bursa'ya utkusunu kutlamak için İstanbul'dan gelen öğretmenlere Atatürk'ün söyledikleri, artık devrimlerini taşıyacak yeni insana nasıl ulaşılacağını, onu yetiştirmek için nelerin yıkılıp nelerin kurulacağını yalın çizgileriyle(78) vurgular.

"Akla uygun hiçbir nedene dayanmayan bir takım geleneklerin, inanışların korunmasında direnip duran ulusların ilerlemesi çok güç olur. Belki hiç olmaz.

---

(75) Mahmut Tezcan, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V, Temmuz 1989, s.558.

(76) Söylev ve Demeçler, C.II, s.194; Hakimiyet-i Milliye, 25 Eylül 1924.

(77) Kaya, y.a.g.y., s.18.

(78) Macit Gökberg. "Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk", Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1983, s.303.

İlerlemek yolunda bağları ve koşulları aşmayan uluslar çağa uygun, akla uygun bir yaşam içinde olmazlar; genel yaşamda görüşü geniş olan ulusların ellerine düşüp onlara tutsak olmaktan kurtulamazlar."(79).

"Tüm bu gerçeklerin ulusça iyi anlaşılması ve içe sindirilmesi için her şeyden önce bilgisizliği gidermek gerekir. Bunun için öğretim izlencemizin, eğitim davranışımızın temeltaşı, bilgisizliği gidermek olmalıdır. Bu bilgisizlik giderilmedikçe yerimizde sayacağız. Yerinde duran bir şey ise, geri gidiyor demektir."(80)

Bu yaklaşım ve betimlemedeki "akla, çağa uygun bir yaşam", akla dayanmayan geleneklerin, inanışların atılması, "ilerleme yolu", tüm bunların gerçekleşmesi için, "bilgisizliğin giderilmesi, düşünceleri; aydınlanma çığırına da özgü düşüncelerdir. "aydınlanma, toplumun kültürünü aklın, bunun ürünü olan bilimin eliştirisinden geçirerek yeni, laik bir insan tipi yaratmak istiyordu. Böylece, insanlık sonsuz bir ilerleme süreci içerisine girecek, dünyası bayındır, kendisi de mutlu olacaktı. Rönesans'tan beri gelişen yeni doğa bilmi, doğaya insanı egemen kılma yolunu açmıştı. Bunu da, doğa olaylarına belleğin ürünü olan matematik kavramları uygulamadan oluşan matematik-fizik sağlamıştı. Şimdi aynı yöntemlerle -deneyi düşüncede işleyerek- kültür dünyasının olayları da ele alınacak, bilginin ışığıyla onları da insanın gereksinmelerine göre yönlendirme yolu bulunacaktır."(81)

"Gözlerimizi kapayıp herkesten ayrı ve dünyadan uzak yaşadığımızı düşünemeyiz. Ülkemizi bir sınır içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı içinde yaşayacağız.

---

(79) Söylev ve Demeçler, C.II, s.47.

(80) Söylev ve Demeçler, C.II, s.49.

(81) Gökberk, y.a.g.m., s.305.

Bu yaşamda ancak bilim ile, fen ile olur. Bilim ve fen nerede ise oradan alacağız ve ulusun herbir bireyinin kafasına koyacağız. Bilim ve fen için kayıt ve koşul yoktur"(82).

Bu düşünceleri ile de Atatürk, yine çağdaş uygarlığa bütünüyle katılmak gereğini vurgulamaktadır. "Dünyadan ayrı yaşamayı düşünemeyiz... İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı ortasında yaşayacağız" derken, Osmanlı döneminin, Batı'ya kapalı tutumunu eleştirmekte ülkeyi tüm yönleriyle Batıya açma gereğini dile getirmektedir. Çağdaş uygarlığın çevresinde yer alabilmenin ancak bilgi ve teknik ile olabileceğini söylemesi, bu değerlerin nerede iseler oradan alınacağını vurgulaması da, Osmanlı döneminin ayağında köstek olan kültür-uygarlık ayrımını ortadan kaldırmayı amaçladığını gösterir(83).

Böyle bir toplumsal yapıya ulaşmanın yolu ise, ulusu tüm katmanlarıyla yeni bir düşün çizgisinde birleştirmekti. Yani toplumun yaşama bakış açısından başlayıp tüm toplumsal ilişkilere bakışını yeni değer yargılarıyla donatmak gerekliydi. Bunun da tek çıkış noktası tartışmasız eğitimdi(84).

. <u>Eğitim Genel ve Eşit Olacaktır</u>: Yeni eğitim kurumlarının yapısı tüm halkımıza açık olmalıydı ve toplumun tüm kesiminin eğitim hizmetlerinden yararlanması sağlanmalıydı. Eğitim olanaklarından yararlanma, salt bir grubun ya da sınıfın hakkı olmamalı, tüm yurttaşların (kadın, erkek, çiftçi, hamal v.s.) eğitimden pay almalıdırlar. Bunun için herkes okur-yazar olmalı ve ilk öğretim yaygınlaştırılarak zorunlu olmalıydı.. "... düşününüz ki, bir milletin, bir toplumun yüzde onu, (yüzde yirmisi)

---

(82) <u>Söylev ve Demeçler</u>, C.II, s.48.

(83) Gökberk, y.a.g.m., s.307.

(84) Tezcan, y.a.g.m., s.722.

okuma-yazma bilir, yüzde sekseni bilmez durumdadır. Bundan insan olanlar utanmalıdır."(85)

Atatürk; daha Cumhuriyet kurulmadan önce, bu utanç kaynağına, -bilgisizliğe- savaş açarak, yüzlerce yıldır ihmal edilmiş köylere bilginin götürüleceğini müjdelemiştir. O, 1 Mart 1922 yılı TBMM'nin yeni yasama dönemi açış konuşmasında bu yaraya parmak basarken sorunun çözümünde güdülecek temel ilkeleri de vermektedir. "Ülkenin sahibi ve sosyal kuruluşların temel öğesi olan köylülerimiz eğitimden yoksun bırakılmıştır" ... Bundan dolayı, bizim izleyeceğimiz "Milli Eğitim Politikasının" temeli önce içinde bulunduğumuz bilgisizliği (cehaleti) gidermek, köylülerimize okuma yazma öğretmek, ona yurdunu, ulusunu, dinini dünyasını tanıtacak kadar çoğrafî, tarihi, dini ve ahlakla ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek olacaktır"(86).

O halde eğitim, toplumu bilgisizlikten kurtarmak, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltmelidir. Bunun için de "Halk Eğitiminin" yaygınlaştırılması zorunluydu.

Eğitimin eşitliği denildiğinde kadın ve erkek bireylerin eşitliği, fırsat eşitliği ve bölgeler arası eğitim olanakları eşitliği belirtilmektedir.

"Bir sosyal toplum, bir ulus erkek ve kadın denilen iki cinsten oluşmuştur. Olasımıdır ki bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerini görmezlikten gelelim de, kitlenin tümü ilerletilmiş olsun? Olanaklımıdır ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin? Kuşku yok, gelişme adamları dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve gelişmek ve yenileşme alanında birlikte kesin durmak gerekir. Böyle olursa devrim başarılı olur."(87)

---

(85) Söylev ve Demeçler, C.I[I], s.253; Hakimiyet-i Milliye, 11 Ağustos 1928.

(86) Söylev ve Demeçler, C.I, s.230.

(87) Söylev ve Demeçler, C.II, s.216-217.

Toplumun her kesiminin eğitim hizmetlerinden yararlanması gerekli idi. Cinsiyet ayrımı gözetilmeden her birey okula alınmalı orada bir sanat öğrenmeli idi. Okullar en küçük yerleşme birimlerine dek yaygınlaştırılmalı, gereken yerlere de yatılı ilkokullar da açılmalıdır(88).

Atatürk yeni Türk Devletinde, öğrenimin her aşamasında fırsat eşitliğini öngörür(89). Bunun sağlanması için eğitim olanakları bölgeler arasında dengeli olarak dağıtılmalıdır. Cumhuriyet hükümetlerinin bu konuya önemle eğilmelerini istemektedir. Atatürk'ün 1 Kasım 1937'de TBMM'ni açış konuşmasında konuya aşağıdaki sözleriyle dikkat çektiğini görüyoruz:

"Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve haraketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir plana ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket dâvalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak birey ve kurumları yaratmak; işte bu umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Bakanlığı'nın üzerine aldığı büyük ve ağır zorunluluklardır."

"İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir."

"Bunun için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalâa ederek, Batı bölgesi için,

---

(88) Tezcan, y.a.g.m., s.740.

(89) Galip Karagöz, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", Atatürk Araştırma Dergisi, C.II, S.', Kasım, 1985, s.210 v.d.

İstanbul Üniversitesinde başlamış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek cumhuriyete ciddi modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara üniversitesini az zamanda kurmak lazımdır. Ve Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yapatmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir."(90)

Bu tür bir yaklaşım, Atatürk'ün eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasına ve halkımızın eğitilmesine ne denli önem verdiğini kanıtlamaktadır.

. Eğitim İşlevsel Olacaktır: Bu ilkenin öz bir tanımını vermek gerekirse; işin eğitim ve öğretimde ana araç olarak kullanılması diyebiliriz. Başka bir anlatımla, iş içinde ve iş aracılığıyla eğitim, yani bilgi, işe dayalı ve iş başında verilmelidir. Ayrıca eğitim işe yarar ve üretici olmalıdır(91).

Böylece öğretim yöntemi, uygulamaya yer veren bir özellik taşımalıdır. Atatürk 1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında bu ilkeyi şöyle değerlendirmektedir:

"Bir taraftan bilgisizliğin giderilmesine uğraşırken, bir-taraftan da ülkemiz çocuklarını toplumsal ve ekonomik yaşama eylemsel olarak etken ve üreten bireyler kılabilmek için zorunlu olan ilk bilgileri işe dayalı olarak vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmalıdır."(92)

Buradan da anlaşılacağı gibi okullarımızdaki eğitim ve öğretim uygulamalı olmalıydı. Bu konuda özellikle mesleki ve teknik öğretime önem verilmiştir. Atatürk, ilköğretimden en yükseköğretime dek teknik eğitimin

---

(90) Söylev ve Demeçler, C.II, s.401-402.

(91) Tezcan, y.a.g.m., s.738 ve Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V, Temmuz 1989, s.574.

(92) Söylev ve Demeçler, C.II, s.230.

gerçekleşmesini istemiştir. Bu O'nun işlevsel eğitim anlayışına ne denli önem verdiğini göstermektedir. 26 Aralık 1925 - 8 Ocak 1926 tarihleri arasındaki çalışmalarında "Maarif Teşkilâtı Hakkındaki Layiha'yı" hazırlayan üçüncü Heyet-i İlmiye, Atatürk'ün yönlendirmesi ile de, okulun toplum içindeki yerine ağırlık veren ilkeleri geliştirmiştir.

- Okul ile yaşam arasındaki "Çin Seddi" kaldırılacaktır.
- Ders konuları çevreden alınacaktır.
- Üretici eğitime ağırlık verilecektir.
- Tek okul düzeni kurulacaktır.
- Kızlarımızın eğitim düzeyleri geliştirilecektir.
- Kız-erkek bir arada (karma) eğitim göreceklerdir(93).

Böylece 1926'dan sonra Atatürk'ün eğitim görüşünü uygulamaya koymak için yoğun çabaların başladığı bir döneme girilmiştir. Yukarıdaki saptanan ilkelerin benimsenmesi eğitimimizde bazı yeni uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin:

- Okul yaşamının, çevrenin ekonomik koşullarına göre düzenlenmesi,
- Her bölgede o bölge ekonomisinin özelliğine göre sanat okulları açılması,
- Genel ve teknik öğretimin birbirinden ayrılmayacağı ilkesi.

Buna göre pratiklik, işlevsellik, çevresel koşullara uygunluk, iş ilkesi ve yapmaya dayalı olma gibi özellikler bu eğitim anlayışının eğitim yöntemini de anlatmaktadır(94).

2. Eğitim Felsefesi (Düşüngüsü): Genel anlamıyla eğitim felsefesi; eğitim sürecine yön veren erekleri

---

(93) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.114-115.

(94) Tezcan, y.a.g.m., s.739.

çözümleyen, uygulamalara ışık tutan bir disiplinler, sistemli fikirler ve kavramlar bütünüdür. Atatürk'çü düşünce sisteminde eğitimin özüne, içeriğine yöntemine ve amaçlarına ilişkin ilke ve özellikler; akılcı, gerçekçi, bilimsel ve insancıl (hümanist) bir anlayışla ele alınmaktadır. Bu anlayışta eğitim ulusal yaşamda suratli gelişme, tam bağımsızlık ve özgürlük için temel bir araçtır. Eğitim süreci yaşam boyu süren ve insan yaşamında yararlı sonuçlar üreten işlevsel ve pratik bir anlam taşımaktadır(95).

Atatürk: "Eğitimdir ki; bir ulusu ya özgür, bağımsız, ünlü, yüce bir sosyal toplum halinde yaşatır ya da bir milleti tutsaklığa ve yoksulluğa sürükler."(96) diyerek bu konuya dikkatleri çekmiştir.

Eğitimin hedefleri, amaçları çeşitlidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitim daha öncede verildiği gibi ulusal eğitimdir. Ulusal eğitimin devlet gözetim ve denetiminde, demokratik, laik, eşitlikçi, adaletli, işlevsel ve bilimsel temeli dayalı insancıl (hümanist) nitelik taşıması öngörülmektedir. Bu ilkeler kuşkusuz ki, akılcı, özgür, özbenliğinden ve kültüründen kopmamış yeni bir insan tipinin yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla, yaygın bir eğitim sistemi kurmak, sosyal ve ekonomik yönden yararlı ve işlevsel davranışlar oluşturmak, eğitim sürecini iş içinde ve iş aracılığıyla gerçekleştirmek esastı."(97)

Ulusun en yüksek uygarlık gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak, yeni kurumları yaşatacak yeni bir insan tipi de gerekliydi. Bu tip insan da yeni bir eğitim

---

(95) Cevat Alkan, Atatürk Düşün Sistemi ve Mesleki Teknik Eğitim, Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, (9-10 Nisan 1981) Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 92, Yargıçoğlu Matbaası, 1981, s.127.

(96) Söylev ve Demeçler, C.II, s.198.

(97) Alkan, y.a.g.m., s.127.

felsefe ile yetiştirilebilirdi. Atatürk "yaşamda en gerçek yol gösterici bilimdir."(98) diyerek bu felsefenin temel çizgisine de açıklık getirmiştir. Aslında O bu özdeyişle tüm bir çağın biçemini özetlemiştir(99).

Felsefi açıdan, Atatürk ve Yeni Türk Devleti'ndeki eğitim ilişkilerine, O'nun düşüngüsel (felsefî) kişiliğinden hareket ederek bir yaklaşım yapmak kaçınılmazdır. Zira yeni devletin eğitim düşüngüsü (felsefesi) Atatürk'ün kişiliğinde biçimlenmiştir.

Atatürk'ün felsefeden geniş ölçüde yararlandığını görmekteyiz. Ancak O, kendisinin de belirttiği gibi hiçbir zaman tek bir felsefe akımınabağlı kalmamıştır. Felsefenin çeşitli akımlarından yararlanmıştır. Düşüncelerini eylemleriyle, söz ve söylevleriyle ortaya koymuştur(100). O'nda eylemle düşüngü içiçedir.

Atatürk, düşüngüsel açıdan: olgucu (pozitivist), işlevselci (fonksiyonel), yararcı (pragmatist), rasyonalist olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle düşüngüsel tutumunda eklektik (pek çok düşüngünün bileşkesini) bir yol izlemiştir denilebilir. Yani bu sayılan akımların bir çözümlemesini ve bu çözümlemeyi eyleme dönüştürmeyi temsil etmektedir(101).

O'nun, toplumun tüm bireylerini düşünen insan yapmak gereğine inancı, halk egemenliği, devrim, ülke ve ulus bütünlüğü, tam bağımsızlık ve çağdaş uygarlık kavramları öz bakımdan yukarda belirtilen felsefe akımları üzerine oturtulmuş kendini özgü yeni bir sistemdir(102). Bu bağlamda Yeni Türk Devleti'ndeki eğitim

---

(98) Söylev ve Demeçler, C.II, s.194.

(99) Gökberk, y.a.g.m., s.303.

(100) Tezcan, y.a.g.m., s.733.

(101) Tezcan, y.a.g.m., s.733.

(102) Cevat Alkan, "Atatürk Felsefesinde İnsan Kavramı", Eğitim ve Bilim, s.46.

felsefesinin dayandığı ilkeleri: pragmatism, olguculuk ve Akılcılık olarak sıralayabiliriz.

A. Türk Eğitiminin Pragmatist (Yararcılık) Yönü: Yukarıda da vurgulandığı gibi Atatürk, bir kuramcı olmayıp, yaşayan bir adamdır. "Kafasında daha çok kuramcı Fransız kültürü ile beslenmiş olan bu akılcı insan, Anglosakson görgücülüğüne (emprisme) ve pragmatizme daha yakındır. Bilgiyi deney, gerçeği fayda (yarar) ölçüsüne vurmayı sever."(103)

Eğitim sürecini, insan yaşamında bir yarara, yararlı olan bir işe araç kabul eden Atatürk, birçok konuşmasında pragmatist bir eğitim felsefesine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Örneğin: Bir yandan bilgisizliği ortadan kaldırmaya çalışırken, bir yandan da yurt evladını toplumsal ve ekonomik yaşama aktif biçimde etkili ve verimli kılabilmek için zorunlu olan ilk bilgileri, uygulamalı olarak vermek metodu eğitimimizin temelini oluşturmalıdır(104) demektedir.

Eğitmen denemesi ile Köy Enstitüleri Örgütlenmesi aslında Atatürk'ün 1 Mart 1923'te TBMM'ni açış söylevinde ileri sürdüğü bir önerinin uygulanışıydı. Bununla ilgili olarak Atatürk: "üretim ve imalatı artırıcı unsurlar yetiştirmek Türk Eğitiminin temel ödevi olmalıdır."(105) diyerek düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır.

B. Türk Eğitiminin Olgucu (Pozitivist) Yönü: Pozitivizm olguculuktur. Şöyle ki: araştırmalarını olgulara, gerçeklere dayayan, fizik ötesi açıklamaları kuramsal olarak olanaksız ve yararsız gören, deneyle denetlenmeyen soruları yersiz bulan bir felsefedir. Pozitivist sistemin çıkış noktası, duyularımızın algıladığı ve bize sağladığı

---

(103) Tezcan, y.a.g.m., s.733.
(104) Atatürkçülük, I. Kitap, s.299.
(105) Söylev ve Demeçler, C.I, s.298.

olgulardır. Pozivizmin yöntemi analitik akla ve bilim kavramına dayanıyordu. İşte bu nedenle de Atatürk bu felsefeyi benimsiyordu. Hemen anımsanacağı gibi O, şöyle diyordu: "Dünyada her şey için, maddiyat için, manaviyat için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, fendir. Bilimin ve fennin dışında yol gösterici aramak gaflettir, cehalettir, dâlalettir."(106) Bu felsefe teknik, pozitif ve toplumsal bilimleri de kapsayan geniş bir içeriğe sahiptir. Böylece, bu anlayış çağdaş uygarlığı yaratması bakımdan "müsbet" bilimciliktir. Dünyayı, olayları ve herşeyi kavramak için "müsbet bilime" başvurmayı öngörür. Fizik ötesi ve bilim dışı kavramlar Atatürkçü felsefenin dışındadır. Dolayısıyla Yeni Türkiye'nin eğitim felsefesinin de dışında olmalıdır. Çağımızın bilimsel düşüncesini, düşünce özgürlüğünü ve onun yol göstericiliğinin benimsenmesi, eğitimimizin temel felsefesi olmalıdır.

Atatürk'ün gerçekçiliğini de O'nun olguculuk yönünün bir başka görünümü olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Öte yandan O'nun insancıl değerleri benimsemesi de başka felsefe yönünü oluşturur. Bu da günlük yaşama yön verecek değerler topluluğunu, bu değerlerin eyleme dönüştürülmesini öngörür(107). Dolayısıyla yeni eğitim felsefesi olgucu ilkelere dayanmaktadır.

C. <u>Yeni Eğitim Düşüngüsü (Felsefesi) Akılcı (Rasyonalist) Olacaktır</u>: Yeni Türk Devletinin eğitim düşüngüsü akla dayalı olacaktır. Bu ilkeyi de saptayan yine Atatürk'tür.

Atatürk, Batı'daki akılcılığı benimsemiş, akılcı düşünürlerin yapıtlarını incelemiştir. Esasen sözlerinde ömür boyunca akılcı bir görüş vardır. Akılcı olduğu için bağnazlığa, yobazlığa, doğmacılığa boş inançlara, doğa dışı düşüncelere sürekli karşıdır(108).

---

(106) <u>Söylev ve Demeçler</u>, C.II, s.194.
(107) Tezcan, y.a.g.m., s.735.
(108) Tezcan, y.a.g.m., s.735.

Atatürk'ün, akılcılığı ve bilimciliği salt eğitim alanında değil, devletin ve toplumsal yaşamın her alanına yaymağa çalışmış, akla ters düşen her şeyi reddetmiştir. O, bu akımı Batı düşüngüsünü (felsefesini) derinliğine araştırıp elde etmiş olmayıp; kendi kendine düşünüp çıkarmıştır. Özellikle davranışlarıyla bu akımı uygulamaya koymuştur. Böylece O'nun devrimciliğini, akılcılığını topluma uygulanması olarak niteleyebiliriz.

XVI. yüzyıl sonlarından başlıyarak Batı'da yayılan akılcılık, deneycilikle birlikte akıl çağını açmıştır. Dünyada gerçek anlamıyla akıl çağını başlatan ise Descartes'tır. Kuşkusuz böyle bir dehanın doğmasının ardında önemli pek çok etkenler vardır (109). Batı dünyası akıl çağının getirdiği rasyonalizmle hemen her dalda büyük yol almış ve gelişimini sürdürmüştür. Osmanlı devleti ve dolayısıyla toplumu bu gelişimlere hem kapılarını hem de gözlerini kapamıştır. Daha XIX. Yüzyılda bile Osmanlı toplumunda din kadar önemli bir konunun etkinliğini görüyoruz. Bu da "ilm-i nücum" dur. Yani astroloji. Saray başta olmak üzere, Osmanlı toplumunda herhangi bir eyleme geçilmez hale gelinmiştir. İlk dönemlerde böylesi "safsatalara" aldırış etmeyen gerçekçi Osmanlı padipah ve yöneticileri gitmiş, bu akılcı çağda yerini her işini yıldız falıyla saptayan "eşref saate" bırakanlara bırakmıştır (110).

Türk toplumunun, akıl çağına geçmesi için yavaş yavaş XVIII. Y.Y. sonlarında bir haraketlenme başlamış, XIX Y.Y.'da ise bu çabalar, padişah II. Mahmut'la daha fazla bir dinamizm kazanmıştır. Tanzimatla birlikte Batı bilimine giriş çabaları artar. XIX. Yüzyıl sonlarına dek bu yoldaki yeniliklere yeni bazı eğitim kurumları açılarak devam edilmiş ve ilk üniversitemiz de XX. Yüzyılın başında kurulabilmiştir.

---

(109) Ahmet Mumcu, "Türkiye'nin Akıl Çağına Geçmesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, Temmuz 1986, S.16, s.670.

(11:) Bu konuda geniş açıklama ve gelişimler için bakınız: Ahmet Mumcu, y.a.g.m., s.669-682.

"Osmanlı Devleti'nin siyasal ve askeri alanda çöküşü ve sonra tümden yokoluşu üzerine, Türk ulusunun üstün dinamizmi ve vatanseverliği bu günki Türkiye Cumhuriyetini yarattı." Bu yeni Türk Devletinin tüm kurumlarıyla mimarı kuşkusuz Atatürk'tür(111).

Tanzimat sonrası pek çok yenilik ve önemli değişiklikler yapılmasına karşın büyük düşünce ve bilim sistemleriyle bunların uygulanmaları sonrası doğan bilimsel, ekonomik ve teknik gelişmeler, tüm çabalara karşın Osmanlı ülkesine girememiştir. Akılcılığı ve bilimciliği, devletin ve toplumsal yaşamın her alanına yaymaya çalışan, akla ters düşen her şeyi reddederek, yenileşmenin en büyük koşulunu gerçekleştirmeye çalışan Atatürk'dür(112). O'nu en iyi tanımlıyanlardan biri olan Falih Rıfkı Atay'ın bu konudaki değerlendirmesi ise şöyledir: "İnkılâpçı ve islahatçı Mustafa Kemal bir beyin adamı idi. Beyni kendi kalbinin de bütün isyanlarını bastırdı. Bir gün bir Türk armasına hangi timsaller konulacağı tartışılırken eski Türk kurdundan bahsedilmesi üzerine: -Timsal, timsal insan zekasıdır timsal, diye haykırmıştı. Zekası, akıl ve müspet ilim, O'nun saygısı yalnız bunlara olmuştur(113). Ayrıca Afet İnan'a söylediği gibi: "akıl ve mantığın halledemeyeceği hiçbir mesele yoktur"(114). Bu sözleri de Atatürk'ün temel yaşam felsefesini en açık olarak gözler önüne sermektedir.

Akılcılığı ve onun sonucu olan bilimciliği Atatürk'ün sistemli bir biçimde Batı felsefesini inceleyerek tanıdığını ileri sürmek de olanaksızdır. Çünkü, herşeyden önce Osmanlı Devleti'nin ne eğitim olgusunda ne de toplumsal yapısında bunu sağlayabilecek ortam yoktur. Onun akılcılığı, kendi dehasının özelliklerinden gelmektedir. O akılcılığı kendi gözlem ve izlenimlerine dayanarak çıkar-

---

(111) Mumcu, y.a.g.m., s.680.
(112) Mumcu, y.a.g.m., s.680.
(113) Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul, 1980, s.411.
(114) A.Afet İnan, M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara, 1969, s.7.

mış ve yeni Türkiye'nin yapısında her işin akla ve bilme dayandırılması gereğini açıkça ortaya koymuştur(115).

Böylece, Atatürk devrimi, bir bütün olarak, akılcılıktan çıkmaktadır. Cumhuriyet, Yazı Değişimi, özellikle Eğitim ve Türk Toplumunu yeni hukuksal değerlere taşıyan Hukuk Devrimi, hep aklın buyruğu olduğu için yapılmıştır. Atatürk, Türk tarihinde, her alanda gerçek akılcılık çağını başlatan insandır. Bu ilkenin toplumumuzda kökleşme için de yeni eğitim düşüngümüzü akılcı temellere oturtmaya çalışmıştır.

3- Yeni Türk Devletinde Eğitimin Temel Amaçları:

Kurulan yeni devletin varlığını sürdürebilmesi için kendine bağlı bir düşünceyle yetiştirilecek yeni kuşaklara gereksinimi vardır. İşte yeni eğitimimizden beklenen, bu niteliklere sahip kuşakları yetiştirmek temel amaçtır. Bu amaca yönelik eğitimin temel ilkelerini yine Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden saptamaktayız.

Atatürk, hazırlanacak yeni eğitim izlencesinin çerçevesini, 27 Ağustos 1922 tarihinde, İstanbul'dan Bursa'ya gelen kalabalık bir öğretmen grubuna yaptığı konuşmada belirlemiştir.

.....

"Hanımlar, Beyler!

Görülüyor ki, en mühim ve feyizli vazifemiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemahal muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin hâlâsı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yekcan ve yekfikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir:

1- Hayatı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi (Toplumsal yaşamımızın gereklerini içermeli).

---

(115) Mumcu, y.a.g.m., s.681.

2- İcabatı asriyeye tevafuk etmesidir (Çağın gereklerinin bilincinde olmalıdır)"(116).

Burada Atatürk, yeni eğitim izlencesine şekil verecek, onun dayanacağı temel ilkeleri saptayacak ana faktörler üzerinde durur. Bunlar kendi başlarına ele alınırsa, görülür ki eğitim dışı öğelerdir. Ama eğitim, sosyal ve kültürel niteliğini, ancak bu temel öğeleri çıkış ve eylem noktası yapmasıyla kazanır(117).

Atatürk, aynı konuşmasında çocuklarımızı ve gençlerimizi nasıl bir eğitim ve amaçla donatmamız gerektiğini şu biçimde vurgulamaktadır:

..."çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esas olarak şunları öğreteceğiz:

1- Milletine,
2- Türkiye Devletine,
3- Türkiye Büyük Millet Meclisine

Düşman olanlarla mücadele esbap ve vasaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı beka yoktur. Mücadele lazımdır. Hanımlar, Beyler! İtiraf edelim ki, biz üç buçuk sene evveline kadar cemaat halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi, temsil edenlere göre tanıyordu: Üç buçuk senedir, tamamen millet olarak yaşıyoruz..."(118).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Atatürk, yeni eğitimin amaç ve ilkeleri geçmiş dönemlerinkinden çok farklı olacaktır. Ulusal kimliğini kazanmış, yarattığı yeni değerlerine sahip çıkan, onlara inanan yeni insan yetiştirmeye yönelinecektir. Geçmiş dönemlerin eğitim ilke ve uygulamalarının yanlışlık ve olumsuzluklarının bir

---

(116) Söylev ve Demeçler, C.II, s.48.
(117) Aykaç, y.a.g.m., s.107.
(118) Söylev ve Demeçler, C.II, s.45.

eleştirisini de yapan Atatürk bu tür eğitimin olumsuz sonuçlarını da şöyle dile getirmiştir.

"Bugüne değin izlenmiş olan eğitim ve öğretim yöntemlerinin ulusumuzun tarihsel geri kalmışlığının en önemli nedeni olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal eğitim izlencesinden söz ederken eski devrin uydurmalarından doğuşumuzdan gelen özelliklerimizle hiç de ilişkisi olmayan yabancı fikirlerden Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak ve ulusal karakterimize ve tarihimize uyumlu bir ekini anlıyorum"(119).

Mustafa Kemal'in Maarif Kongresi Açılış Konuşmasında vurguladığı yukardaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, yeni eğitimin ilke ve amaçlarını saptarken, geleneksel eğitimle de çok ciddi bir biçimde hesaplaşmak istemektedir. Ona göre bu eğitim, tek sözcükle ulusumuza yabancı olan bir eğitimdir(120).

Atatürk'ün diğer konuşmalarında geleneksel eğitime yaptığı eleştirileri şu noktalarda özetlemek olasıdır:

a) Toplumda bilgisizlik yaygındır. Bilgisizliğin yaygın oluşu, eski dönemin en belirgin özelliği idi. Ülkeyi yönetenler de kendi amaçları için bu durumun sürmesini istemiş ve özendirmişlerdir.

b) Öğretim yöntemleri yetersizdir. Ezberciliğe dayalı bir öğretim yöntemi egemendi. Bu ise, yapıcı ve yaratıcı yeni kuşakların yetişmesini engeller nitelikte idi.

c) Eğitim: Hem kuruluş ve hem de özü yönünden ulusal değildir. Bu eğitim ulusal dil, ulusal tarihi, ulusal san'at yani tüm olgularıyla ulusal kültürün gelişmesine uygun değildir. Ulusal kültürün gelişmesini de engellemek-

---

(119) Söylev ve Demeçler, C.II, s.16-17. Hakimiyet-i Milliye, 21 Temmuz 1921.

(120) Kemal Aytaç, "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", Atatürkçülük 2.,(Genel Kurmay Başkanlığı Yayını), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988, s.106.

tedir. Bu ise ulusal benlik duygusunun zayıflamasına yol açmıştır.

d) Kararlı bir eğitim politikası yoktur. Osmanlı döneminin her "Maarif Nazırının" ayrı bir eğitim izlencesi vardır.

e) Tüketici insan yetiştiren, yaşamı bilmeyen, yüzeysel bilgiye sahip insan yetiştirme amaçlı bir eğitim sistemi vardı.

f) Geleneksel eğitim, bütünüyle bilimsel düşün kapısını kapamıştır. Onun gözü bu dünya değil, öbür dünyaya çevrilmiştir. Bu nedenle de çağın gereklerine ve toplumun gereksinmelerine yanıt vermekten uzak bulunmaktadır(121).

Tüm bu noktalar, yeni bir eğitim politikasının, gerekliliğini haklı kılmaktaydı. Özgür düşünceyi durduran, yaratıcılığa engel olan, yapıcılığa yer vermeyen tüm uygulamaları kaldırıp; onların yerine insan zekasının yaratıcılığını öne çıkaran aklın egemenliğini temel ilke kabul eden bir eğitim amaçlanmıştı. Tüm bunların yanında kurulan yeni devletin varlığını sürdürebilmesi için kendine bağlı bir zihniyetle yetiştirilecek yeni kuşaklara da gereksinim vardı(122). İşte, yeni Türkiye'nin; yani Cumhuriyet Türkiye'sinin saptanacak yeni eğitiminin amacı, şimdiye dek verilmiş olan niteliklere sahip bireyleri ve kuşakları yetiştirmek temel amacı olmalıydı. Bu bağlamda yine Atatürk'ü dinleyelim:

"Efendiler; yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve herşeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine, an'anat-i milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir"(123).

---

(121) Aykaç, y.a.g.m., s.106.ve Mahmut Tezcan, y.a.g.m., s.573.

(122) Atatürkçülük, I. Kitap, s.303.

(123) Söylev ve Demeçler, C.I, s.231.

"Hiçbir zaman hatırdan çıkmasın ki, Cumhuriyet, sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister(124).

"Milli kültürün her çağır da açılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyetinin temel direği olarak temin edeceğiz(125).

Ve;"Cumhuriyet, düşünce, bilgi, beden yönünden güçlü yüksek karaterli koruyucular ister"(126).

Atatürk, yeni eğitimimizin amaca yönelik izlencesini ekonomik temelleri de içermesi gerektiğini; 17 Şubut 1923'de İzmir'de toplanmış olan "Türkiye İktisat Kongresi'nde aşağıdaki biçimde vurgulanmaktadır.

"... yeni devletimizin, yeni hükümetimizin tüm temelleri, izlenceleri ekonomi izlencesinden çıkmalıdır. Çünkü ... her şey bunun içinde toplanmıştır. Bunun içindir ki çocuklarımızı öyle eğitip yetiştirmeliyiz, onlara öyle bilim ve sezis vermeliyiz ki ticaret dünyası, ziraat ve sanatta ve tüm bunların çalışma alanlarında yararlı olsunlar, etken olsunlar, çalışır olsunlar, çalışan bir eleman olsunlar. Böylece ulusal eğitim izlencemiz, gerek ilköğretimde gerek ortaöğretimde verilecek tüm şeyler, bu bakış açısı içinde olmalıdır"(127).

Cumhuriyet döneminde eğitimin başlıca amacı; her düzeydeki okullarda öğrencilere cumhuriyetçi ve demokratik, çağdaş, yeniliğe açık, ülke koşullarına uyan bir eğitim vermektir. Bu amacın Milli Eğitim Bakanlarınca da ortak ilkeler olarak benimsendiğini yayımlanan genelgelerle de sık sık vurgulanmıştır. Örneğin: Milli Eğitim Bakanlığının 19 Aralık 1923 tarihli bir genelgesinde, "mektepler cumhuriyet esaslarına sadık kalmayı telkine mecburdur" ve 8 Eylül 1924 tarihli genelgede de, " ço-

---

(124) Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1981, s.82.
(125) Söylev ve Demeçler, C.I, s.372.
(126) Atatürkçülük, I. Kitap, s.303.
(127) Söylev ve Demeçler, C.II, s.111.

cuklarımızın kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakar olmak mefkuresini taşımalıdır"(128). Denilmektedir.

Mayıs 1927 tarihi ve Bakan Mustafa Necati imzasını taşıyan bir genelge ile öğrencilere ülke gerçeklerine ve ulusal konulara ilişkin öğretim yapılmasına ağırlık verilmesi istenmektedir. Bakan orta dereceli okullarda öğrencilerin başka ülkelerin tarih, coğrafya ve yaşayışlarını daha iyi bildiklerini, öteki derslerde de gereksiz ayrıntılar verildiğini belirttikten sonra, öğretimin bu biçimde sürmesinin hoş görü ile karşılanamayacağını söyler. "Müdür ve muallimler gençlerin memleketimiz ve milli cemiyetimiz için hazırlanmaları lâzım geldiğine daima hatırlatmak, tedris ve terbiyevî faaliyetlerine Türkiye'yi ve Türklüğü mihver ve merkez ittihaz etmek mecburiyetindirler... Her fırsatta Türk Cumhuriyetinin suret-i tesisini anlatmak ve Cumhuriyeti sevdirecek her fırsattan istifade eylemek bütün mektep müdür ve muallimlerinin müşterek vazifesidir. Bu itibarla milli bayramlardan azami derecede istifade lazımdır. Ayrıca dersler, yalnızca kitaptan değil, hayat içinden öğretilmelidir."

Bakan Cemal Hüsnü de 1929 tarihli bir genelgede, öğretmenlere der ki; "Sizler Türk azim ve enerjisinin altıyüz sene hakiki istikametini niçin ve nasıl kaybettiğini çocuklara anlatırken daima bu asil Cumhuriyet neslinin yaratacağı dünyayı düşüneceksiniz"(129).

3.2. Cumhuriyet Döneminde Açılan Yüksek Öğretim Kurumuları

3.2.1. ARAŞTIRMA ENSTİTÜLERİ

3.2.1.1. Yüksek Ziraat Enstitüsü

Ankara'da bir Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulması genelde Ankara Üniversitesinin de kuruluş başlangıcı olarak

---

(128) Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi..., s.309.

(129) Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi..., s.309 v.d. Aynı İçerikteki diğer genelgeler için bak. Aynı yapıt, s.309-31

değerlendirilir. Bu nedenle de enstitünün kuruluşu yüksek öğretim tarihimizde önemli bir gelişmedir.

10 Haziran 1933 tarih ve 2291 Sayılı yasayla kuruluşu gerçekleştirilen Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü hakkında 1/715 numaralı yasa önerisi ve Ziraat ve Bütçe komisyonları mazbataları Bakanlar Kurulunda 23.05.1933 tarihinde görüşülmüştür. Öneri bundan sonra 24.05.1933 tarihinde Başbakan İsmet İnönü imzasıyla TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Bu sunulan yasa önerisinde Enstitünün kuruluş gerekçesi şu şekilde açıklanmaktadır.

"Türkiye iktisadiyatının temel taşını teşkil eden ziraatimizin ve harice gönderilen muhtelif ziraat mahsullerinin hayvancılığımızın düzeltilmesi, iyileştirilmesi, çoğaltılması, hastalıklardan kurtarılması ve dünya pazarlarında iyiliğiyle, güzelliğiyle aranıp tanınması ve bin netice mémlekete yüksek bir servet girmesiyle Türk köylüsünde ve Türk çiftçisinde zirai ve iktisadi refahın belirebilmesi için Ziraat Enstitüsünün kurulmasına ihtiyaç görülmüştür."

"Kurumun bu amacına hızla yürüyüp erişebilmesi için Türk Topraklarında memleketin doğal koşullarına uygun hakiki bir memleket ziraat ve baytar ilminin kurulmasına tüm kuvvetiyle çalışacaktır."

"Bir taraftan bilimsel inceleme ve araştırmaların diğer taraftan eğitim ve deneyler yaparak çalışacak olan bu yüksek ilim yuvasının bu hedefine erebilmek için herşeyden önce yüksek bilim adamlarına sahip olmasıyla ve onların yetişebilmesiyle" olanaklıdır.

"Bunun için kurum oluşturulurken tüm bu esaslar gözönünde tutularak ve bilim alanında yetki sahibi yüksek kişilerin bu konuda isabetli fikir ve görüşleri alınarak oluşturulması düzenlenmiş ve örgüt yasası ona göre yapılmıştır"(130).

---

(130) E.Hirsche, Dünya Üniversiteleri ve Türkiyede Üniversitelerin Gelişmesi, C.I, Ankara Üniversitesi Yayınları, NO:23, İstanbul, 1950, s.477.

30 maddeden oluşan yasa tasarısı, enstitüyü oluşturan tüm ögeleriyle kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Aynı konuya birde zeyl yapılmıştır.

10 Haziran 1933 tarihinde yürürlüğe giren ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün kuruluşunu gerçekleştiren 2291 Sayılı yasa; kurumun işleyiş ve amaçlarını şu şekilde belirlemektedir:

1- Ziraat Vekâletinin murakebesinde Ankara Yüksek Ziraa Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü hükmi şahsiyetli, bağışlama ve vesayetleri kabul ehil ve mülhak bütçe ile idare olunan bir amme müessesesidir. Enstitünün malları devlet malları ve tedris ve idare uzuvları da devlet memurları hukukuna maliktir.

2- Enstitü; Tabii İlimler, Ziraat, Baytar ve Ziraat Sanatları namı ile dört fakülteden mürekkep akedemik bir müessesedir. Ders okutur, kendi sahasında ilmi ve fenni araştırmalar yapar, reyler ve fikirler verir ve neşriyatta bulunur"(131).

26 Haziran 1934 tarih ve 2524 Sayılı kanunla son madded yapılan değişiklikle, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne bir fakülte daha eklenerek sayı beşe çıkarılmıştır. Böylece Enstitü; Tabii İlimler, Ziraat, Baytar, Orman ve Ziraat Sanatları Fakültelerinden oluşturulmuştur(132).

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün açılışı 30 Ekim 1933 tarihinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün bir söyleviyle yapılmıştır. Enstitü Batıdaki benzeri öğretim yapan kurumlar denli çağdaş donanım ve olanaklara sahiptir.

1946'da Ankara Üniversitesinin kurulmasını sağlayan 493 sayılı Üniversiteler Yasası Yüksek Ziraat Enstitüsünün yapısına dokunmamıştır. Ne var ki, bünyesindeki Ziraat, Baytar ve Orman

---

(131) Nihal Erk, Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk 50 Yılında (1923-1973) Veteriner Hekimlik Öğretiminin Gösterdiği Gelişme, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları:296-19 Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973, s.3.

(132) Nihal Erk, y.a.g.y., s.6.

fakültelerinin geliştirilmesine gidildiğinde beş fakülte; Veteriner, Ziraat ve Orman olmak üzere üç fakülteye dönüştürülmüştür. Bunun üzerine 30 Haziran 1948 tarih ve 5234 sayı ile yasalaşan Üniversiteler Yasası'na ek 9 madde ve 7 geçici maddelerle; Veteriner Fakültesi ile içinde Tabii İlimler ve Ziraat Sanatları Fakültelerini de almak üzere Ziraat Fakültesi Ankara Üniversitesine, Orman Fakültesi ise İstanbul Üniversitesine katılmıştır. Böylece Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü işlevini yitirmiştir(133).

3.2.1.2. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

15 Nisan 1942 tarih ve 4204 sayılı yasayla kurulmuştur. Bu yasanın birinci maddesinde enstitünün kuruluş kararı ve görevleri şu şekilde saptanmaktadır:

"Madde 1- Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine bağlı bir" Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü" kurulmuştur. Bu enstitünün vazifeleri şunlardır;

a) Türk İstiklâl Savaşı, Türk İnkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti rejiminin dayandığı esaslar hakkında her türlü araştırmalarda bulunmak;

b) Bu konularla ilgili belgeleri ve yayınları toplayarak kütüphane ve müzeler meydana getirmek ve bir arşiv kurmak;

c) Türk İnkılâp ve Rejimini memleket içinde ve dışında tanıtmak için dersler ve konferanslar vermek ve her türlü yayınlarda bulunmak(134).

Yasanın birinci maddesinde bu üç temel ilkede toplanmış olan Enstitünün görevlerinden çıkartılabilecek sonuca göre; bu kurum Türk devrimini halka tanıtmanın yanında, bu devrimin dayandığı ilke ve amaçları belgelendirerek, bu belgeleri bir araya toplayacaktır. Bir bakıma toplama, değerlendirme tanıtmak

---

(133) Nihal Erk, y.a.g.y., s.9.

(134) Dustur, Üçüncü Tertip, C.23, Ankara Devlet Matbası, 1924, s.463.

için yayma ve koruma merkezi işlevinde bir kurum olması amaçlanmıştır. Türk Devrimini kamuoyu tabanına oturtmanın yanında dünya kamu oyunca da anlaşılması ayrı bir erektir.

Yasa, ikinci maddesinde ise, yüksek öğrenim kurumlarında İnkılâp Tarihi derslerinin ve Cumhuriyet rejiminin özelliklerinin öğretimindeki sorumluluğu da belirlenmektedir.

"Madde 2- Fakültelerde ve yüksek okullardaki İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi dersleri Maarif Vekilliğince hazırlanacak programlara ve tayin edilecek esaslara göre bunların kendi kadrolarındaki vazifeli profesör, doçent ve öğretmenler tarafından okutulur"(135).

Yasa belgelerin toplanması ve bununla ilgili yatırım ve hükümlerini de üçüncü maddesinde ve bağlı fıkralarında aşağıdaki gibi saptamaktadır:

"Madde 3- Bütün resmi daire ve makamlarla belediyeler, milli kurumlar kendi dosya ve arşivlerinde bulunan ve İstiklal ve İnkilâp Tarihiyle ilgili olan her türlü evrak ve belgelerin asıl veya suretlerini ve eşyaları Maarif Vekilliği tarafından lüzum gösterildikçe Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne verirler."

"İstiklal ve İnkılâp Tarihiyle ilgili olup da her ne surette olursa olsun şahıs elinde bulunan evrak ve belgelerle eşyaları Enstitüye bağışlayanların adları Enstitüde bulundurulacak "Şeref Defteri"ne yazılır ve ayrıca Resmi Gazete ve radyo ile ilan olunduktan sonra kendilerine bir "Şeref Diploması" verilir."

"Yukarıda yazılı evrak, belge ve eşyalar, istedikleri takdirde sahiplerinden, Enstitü İlmi Danışma ve Yönetim Kurulunca biçilecek değerle satın alınır."

"Bu kanunla ilgili evrak, belge ve eşyayı özel koleksiyonlarda bulundurmak isteyenlerden bunların konuları ve vasıfları hakkında Enstitüye bilgi verenlerin adları da "Şeref Defteri"ne ayrıca yazılır.

---

(135) Düstur, Üçüncü Tertip, C.XXIII, s.464.

"Yukarıdaki fıkralarda yazılı evrak, belge ve eşyanın Türkiye'den çıkarılması yasaktır"(136).

Enstitüyü oluşturan sorumlular ve görevlileri ise aynı yasanın Dördüncü maddesinde aşağıdaki biçimde saptanmıştır.

"Madde 4- Enstitünün aşağıda yazılı zatlardan kurulan bir "İlmî Danışma ve Yönetim Kurulu" vardır:

a) Enstitü Müdürü;

b) Fakülte ve Yüksek Okullarda "İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi" dersi veren profesör ve doçentler;

c) Cumhuriyet Halk Partisinin, Türk Tarihi ve Dil Kurumlarının Merkezi İdare Heyetleri Âzalarından memur edecekleri birer mümessil;

d) Maarif Vekilliğince memur edilecek üç zat.

Kurulun kararları Maarif Vekilliğince onaylanır ve yürütülür (137).

"Enstitünün çalışma ilkeleri Maarif Vekilliğince konulur" diyen beşinci maddesindeki hükümle kurumun Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bulunduğunu belirlemekteyiz.

Yasanın diğer maddelerinde ise, çalışanları ve kadroları belirlenirken yasanın yürütülmesinden Milli Eğitim Bakanı değil tüm bakanlar kurulu sorumlu tutulmaktadır (Md. 8).

3.3.2. SİVİL MESLEK YÜKSEK OKULLARI

3.3.2.1. İstanbul Yüksek Mühendislik Okulu

Sivil bir okulun askerî yönetimden ayrılması görüşünün ağır basması sonucu, "Hendese-i Mülkiye Mektebinin" Nafia Nezaretine bağlı olarak yeniden örgütlenmesiyle 1909 yılı sonbaharında sivil mühendis yetiştirmek amacıyla kurulmuştur(138). Başlangıçta tam adı "Mühendis Mekteb-i Âlisi"-dir. Öğretim dili Fransızca olan okulda yatılı öğrenciler yanında gündüzlü öğrencilere de yer verilmekteydi.

---

(136) Düstur, Üçüncü Tertip, C.XXIII, s.464.

(137) Düstur, Üçüncü Tertip, C.XXIII, s.464.

(138) Emre Dölen, "Mühendislik Eğitimi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, s.515.

Okulun öğretim kadrosuna, Almanya ve Avusturya, Macaristan'dan öğretim üyeleri getirilmesinin yanında, yabancı ülkelerde öğrenim görmüş Türk öğretim üyeleri de dersler vermekteydi. Birbirini izleyen Trablus, Balkan, Birinci Dünya Savaşları ve ateşkes dönemi okulun gelişmesini büyük oranda engellemiştir. Bu nedenledir ki okul 1915-1921 yılları arasında hiç mezun vermemiştir. 1916'da ise sadece dört mezun vermiştir.

1909'dan 1923 yılları arasında okulun yedi kez yer değiştirmiş olduğunu görüyoruz. Cumhuriyetin kurulmasından sonra okul, Gümüşsuyu'nda kendisine ayrılmış olan binasına taşınmıştır. Aynı bina yapılan yeni ek ve onarımlarla genişletilmiş ve geliştirilmiştir. 1928 yılında çıkartılan bir yasayla okulun adı Yüksek Mühendis Mektebi olarak değiştirilirken, okula tüzel kişilik de verilmiştir(139). Bu uygulama ancak 1936 yılına dek sürmüştür. Tüzel kişiliği 1936 yılında kaldırılırken, 22.9.1941 tarihli ve 4121 sayılı yasayla okul, "Nafia Bakanlığı"ndan alınarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır(140).

Yüksek okula, olgunluk sınıfını başarmış lise mezunlarından seçme sınavıyla öğrenci alınmaktadır. Okulda öğretim süresi altı yıldır. Okulda her gün altmış dakika süreli olmak üzere altı ders okutulmaktadır.

Okuldaki uzmanlık dalları (Bölümleri) şunlardan oluşmaktaydı:

1- Yol ve Demiryolu,
2- Yapı işleri ve şehircilik,
3- Su işleri,
4- Elektro mekanik işleri,
5- Muhabere işleri,
6- Havacılık şubesi.

---

(139) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, 1941-1942, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.56.

(140) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, 1941-1942, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.56.

Bu sonuncu şube 1941-1942 ders yılında öğretime başlamış olup, aynı okula 1943-1944 eğitim yılında da gemi yapım (inşaat) uzmanlık dalı eklenmiştir(141).

Okul, Mühendis Mekteb-i Âlisi döneminde (1910-1928) toplam 237, Yüksek Mahendis Mektebi döneminde (1929-1938) toplam 297 ve Yüksek Mühendis okulu döneminde (1940-1944) toplam 149 mezun vermiştir(142).

Yüksek Mühendislik Okulu 1944 yılında çıkarılan 4169 sayılı yasayla, İstanbul Teknik Üniversitesi adını almış ve yeniden düzenlenmiştir (143).

3.3.2.2. Teknik Okul
(İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi)

Cumhuriyet Türkiye'sinin Osmanlı Devleti'nden devr- almış olduğu meslek yüksek okullarından biridir. 1941 yılında "Fen memuru" (eski adıyla kondüktör, yeni adıyla tekniker) gereksinmesini karşılamak amacıyla Kondüktör Mekteb-i Âlisi adıyla bir okul kurulmuş ve 22 Ağustos 1921'de öğrenci kaydına başlayan okul aynı yıl Eylül'ünde Sultanahmet'te günümüzde Sağlık Müzesi olan binada öğretime başlamıştır. Öğretim izlencesi için Paris'teki Ecole de Conducteur'ün ders izlemesi örnek alınmış, bayındırlık işleri konusunda genel bilgiler veren dersler okutulmuştur. Nafia Nezareti'ne bağlı olan okul çeşitli yerlere taşınmış ve 1922'de adı Nafia Fen Mektebi olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet dönemine dek toplam altmışaltı fen memuru mezun eden okulun öğrenim süresi 1926 yılında iki yıldan ikibuçuk yıla(144), 1931'de ise üç yıla çıkarılmıştır(145).

---

(141) AnaBritannica, C.XII, s.87.

(142) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, 1923-1943, s.79.

(143) Dölen, y.a.g.m., s.516.

(144) Dölen, y.a.g.m., s.516.

(145) Orhan Oğuz, "Akademiler", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, s.352.

Okul eğitim etkinliğini 1935-1937 yılları arasında Kuruçeşme'deki Memduh Paşa Köşkü'nde sürdürmüştür.

1937 yılında ülke gereksinmesinin baskısıyla fen memuru yanında, mühendis de yetiştirmek amacıyla Nafia Fen Mektebi kaldırılarak yerine Teknik Okul kuruldu. Okul, içinde Yıldız Sarayı'na ait bazı yapıların da yer aldığı yeni kampusune aynı yıl taşındı(146).

Teknik Okul, 22.9.1941 tarihli ve 4121 sayılı yasayla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Okulun fen memuru ve mühendis yetiştirmek üzere iki aşaması vardır. Ortaokul mezunlarının sınavla, lise mezunlarının sınavsız alındığı fen memurluğu kısmının uzmanlık dalları:

1- İnşaat, Yol, Demiryolu, Yapı İşleri, Su işleri,
2- Makina.

olmak üzere ikidir(147).

Teknik okul öğrencileri yatılı olup, bunun karşılığında okul bitiminde zorunlu hizmet yükümlülükleri vardır.

Okulun yetiştirdiği mühendislerle fen memurlarının sorumluluklarını daha verimli bir biçimde yapabilmeleri için, bu okula erkek sanat enstitülerinden ve yapı usta okullarından özel bir biçimde hazırlanmış öğrenci alınmasına karar verilmiş ve böylece okul öğretiminin hem pratik hem de teorik alanlarda daha verimli ve daha üst düzeye çıkarılmasına çalışılmıştır.

Okula 1942-1943 öğretim yılından itibaren elektrik ve mimarlık bölümleri de eklenmiştir. 1949-1950 yılından başlayarak da, Türkiye'de ilk defa Harita-Kadostra mühendisliği bölümü eklenmiştir(148).

---

(146) Oğuz, y.a.g.m., s.352.
(147) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, 1941-1942, s.57-58.
(148) Oğuz, y.a.g.m., s.352.

Teknik okulun 1943 yılı öğrenci sayısı 550, öğretmen sayısı ise 52'dir(149).

Daha sonraki yıllarda Yıldız Teknik Okulu ve İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'ne (1969) dönüştürülen okul, günümüzün Yıldız Üniversitesidir((1982).

3.3.2.3. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi

Kuruluşu, Osmanlı Devleti döneminde gerçekleştirilmiş olan Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, cumhuriyetle birlikte yeni bir gelişme dönemine giren kurumların başında gelir. Bu akademi, ülkemizin en eski ve köklü sanat eğitim kurumudur. 1882 yılında "Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane" adıyla bir yüksek okul olarak kurulmuş ve 2 Mart 1883'te öğrenime başlamıştır(150). II. Abdulhamit döneminde ve daha çok O'nun kişisel çabalarıyla kurulmuş olan "Sanayi-i Nefise Mektebi" asıl yüksek okul konumuna 1917 yılında getirilmiş ise de göze çarpacak önemli bir gelişim gösterememiştir. İkinci Meşrutiyet'in güzel sanatlar alanında belirli bir izlencesi yoktur. Plastik sanatlarda meşrutiyetin kayda değer en olumlu hizmeti ise Avrupa'ya bu dallarda eğitim yapmak üzere birkaç öğrenci göndermiş olmasıdır(151).

Okul aynı yıllarda, Cağaloğlu'ndaki eski lisan mektebine taşınmış ve müze müdürlüğünden ayrılarak bağımsız bir müdürlüğün yönetiminde yeniden örgütlendirilmiştir. Ne var ki araya savaşlar girince bu okula devlet tarafından gösterilen ilgi bundan ileriye götürülememiştir. Savaştan sonra da bir kaç kez yer değiştirmek zorunda kalmış olan okul, 1922'de Cağaloğlu'ndaki eski binasına taşınmıştır(152).

---

(149) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.79-80.

(150) Cahit Kavçar, "Devlet Güzel Sanatlar Akademisi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim", Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.511.

(151) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1946), s.104.

(152) Nevzat Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeleri, M.E.B. Ankara, 1948, s.287.

Cumhuriyet döneminde okula daha bir önem verildiğini görüyoruz. Başlangıçta 1923 yılında yapılan ilk yönetmelik değişikliği ile "Tezyini Sanatlar Bölümü" kurulmuştur. Öğretim elemanı ve uzman yetiştirilmesine önem verildi. Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi öngörüldü. Güzel Sanatlar Akademisinin asıl atılım dönemi 1926 yılında başlamıştır. Öncelikle okulun gelişmesine elverebilecek bir binaya kavuşturulmasına çalışıldı. Fındıklı'da bir saraya yerleştirildi. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati tarafından ressam Namık İsmail okul müdürlüğüne getirilirken adı da "Güzel Sanatlar Akademisine" çevrildi(1927). (153).

Okulun mimari şubesi üzerinde geniş ölçüde çalışıldı. 1928 yılında açılan Tezyini Sanatlar şubesinden başka bir de Türk Tezyini Sanatlar Şubesi kuruldu(1936). Bu şube evvelce Akademiye bağlı bir kurum halinde ve küçük bir kadro ile yönetilen "Şark Tezyinat" okulunun kaldırılmasından sonra geniş örgütüyle onun yerine geçmiş oluyordu(154).

Akademide önceleri, Resim, mimarlık, heykel ve hakkâklık (gravür) olmak üzere dört bölüm bulunmaktaydı. Ancak gravür bölümünün varlığı pek etken değildi ve gelişmemişti. Bu nedenledir ki 1924 yılında bu bölümün yerine "Tezyini Sanatlar Bölümü" kurulmuştu. Namık İsmail'in müdür olmasıyla bu bölüm Dekoratif Sanatlar Bölümüne dönüştürülmüş ve daha da gelişmeye başlamıştır. Türk süsleme sanatları bölümüne kız öğrencilerin de alınmaya başlaması ile o zamana dek sürdürülmekte olan bu konudaki tutuculuğa ilk önemli darbe vurulmuş oldu (155).

Akademi 1936 yılında yeni bir çalışma ve gelişme dönemine girdi. Müdürlüğüne Burhan Toprak getirildi. Bundan sonra Avrupa'dan uzman ve öğretmenler çağırılırken; mimarlık, resim

---

(153) Kavçar, y.a.g.m., s.511.
(154) Ayas, y.a.g.y., s.287.
(155) Kavçar, y.a.g.m., s.511.

ve heykel bölümleri için başta Almanya olmak üzere Avrupa'dan tanınmış uzmanlar gelmiştir. Hitler rejiminden kaçarak ülkemize gelen tanınmış heykeltraşlarından Rudolf Belling, bu dalda önemli çalışmalar yapmıştır. Yine Alman profesör Bruno Taut bölüm başkanı olarak mimarlık bölümünde göreve başlamıştır. Resim bölümüne yabancı uzman ve yönetici olarak Fransız ressamı Leopald Levy getirilmiş ve uzun yıllar bu bölümde bölüm başkanlığı yapmıştır. 1936-1950 dönemi Akademide yabancıların kesin söz sahibi oldukları ve kendi anlayışları doğrultusunda eğitim yaptıkları bir dönemdir(156).

Akademinin, Cumhuriyetin ilk yılları ile bundan yirmi yıl sonraki öğretmen ve öğrenci sayısal durumu bu okulun gelişimi konusunda bir fikir vermesi bakımından aşağıya alınmıştır(157):

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	22	144
1942-1943	70	649

Güzel Sanatlar Akademisinin son geliştirilmiş bölümleri ile örgütsel yapısı aşağıdaki gibidir:

Okul; 1) Yüksek Mimarlık, 2) Resim, 3) Heykel, 4) Süsleme, 5) Türk Süsleme Sanatları şubelerini içeren beş bölümden oluşmaktadır.

1) Yüksek Mimarlık Şubesi: Beş sınıflıdır. Öğrencilerine yüksek mimarlık için gerekli bilgiler verir. Bu şubeye Lise olgunluk veya yüksek okul diploması almış olanlar sınavla kabul edilir. Şubenin başında öğretim işlerinden sorumlu ve Akademi müdürüne bağlı bir şef bulunur. Şubede ayrıca bir de öğretmenler kurulu vardır. Her ders yılı iki yarıyıla ayrılmıştır. Üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri, sınıflarının derslerinden başka, kendilerinin istekleriyle seçtikleri dersleri de

(156) Cahit Kavçar, y.a.g.m., s.512.
(157) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.104.

izlemekle yükümlüdürler. Her yıl son üç yıl öğrencileri arasında olmak üzere iki kez "eskiz" yarışması açılır. Yabancı dil, birer yıllık iki kur biçiminde öğretilir. Bitirme sınavları bir komisyonca yapılır(158).

Arkeoloğ-Mimar olarak yetiştirilecek adaylar, Mimarlık şubesinin üçüncü sınıfına yeni geçen ve özellikle sağlık durumları kazı yerlerinde çalışmaya elverişli öğrenciler arasından yarışma sınavıyla seçilirler. Bunlara ayda ellişer lira burs (harçlık) verilir. Buna karşılık olmak üzere mezuniyetleri sonrası Milli Eğitim Bakanlığı veya Türk Tarih Kurumu emrinde belirli bir süre zorunlu hizmet yapmakla yükümlüdürler (159).

2) Resim Şubesi: Bu şubenin iki devresi vardır. Birinci devre, "birinci derecede orta uzmanlık öğrenimi" verir. İkincisi, yüksek öğretim devresidir. Şubenin amacı, "klasik resim sanatına vakıf ressamlar yetiştirmektir."

Birinci devreye, ortaokulu bitirmiş adaylar arasında yapılan yetenek sınıvını başaranlar alınırlar. Öğrenim süresi üç yıl olup, öğrenciler bu devrede genel kültür bilgilerini tamamlar, resim tekniğinin temel ve ana ilkelerini kavrarlar. İkinci devreye, birinci devreyi bitirmiş olanlar sınavsız kabul edilir. Liseden veya dengi bir okulu bitirenler ise bir yıl süreyle hazırlayıcı bir atölyede çalıştıktan ve belli derslerden sınav verdikten sonra okula alınırlar. Öğretim süresi üç yıldır(160).

Şubede öğretim, kuramsal ve kılgın olmak üzere iki kesimdir. Kılgın öğretim atölyelerde yapılır. Okula kayıt ve kabul, sınavlar, ödüller, yıllık sergi, konuk öğrenci, Avrupaya öğrenci gönderilmesi konuları, 1940 yılında yapılmış olan Güzel Sanatlar Akademisi resim şubesi yönetmeliğinde belirlenmiştir(161).

---

(158) Nevzad Ayas, y.a.g.y., s.257.
(159) Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi Arkeoloğ-Mimar yetişecek öğrenciler hakkında talimatname, 1944, M.1,6.
(160) Nevzat Ayas, y.a.g.y., s.258.
(161) Güzel Sanatlar Akademisi resim şubesi talimatnamesi, 1940, M.1,2,3.

3) Heykel Şubesi: Klasik heykel sanatını bilen heykeltraşları yetiştirmek amacıyla kurulmuş olan bu bölümde de iki devrelidir. Birinci devre orta uzmanlık öğrenimi verir. İkinci devre yüksektir. Birinci devreye ortaokulu bitirenler bir yetenek sınavı sonrası okula alınırlar. Öğrenim süresi üç yıl olan okulda öğrenciler bu devrede genel kültürlerini geliştirirken, heykel tekniğinin esaslarını öğrenirler. İkinci devreye, birinci devreyi bitirenler sınavsız olarak kabul edilirler. Lise derecesinde genel kültür veren okulları bitirenler, bu devreye bir yıl süreyle baş ve kabartma atölyelerinde çalıştıktan ve belli derslerden sınav verdikten sonra alınırlar. Bu devrede de öğrenim süresi üç yıldır(162).

Bu şubede de öğrenim kuramsal ve kılgın olarak iki kesimdir. Kılgın öğretim atölyelerde yapılır. Kayıt kabul, konuk öğrenci, sınavlar, geçici öğrenci, Avrupaya öğrenci gönderme ile ilgili ilkeler, Heykel Şubesi talimatnamesinde belirlenmiştir(163).

4) Süsleme Sanatları Şubesi: Bu şubenin de iki devresi vardır. Birinci devreden orta uzmanlık, ikinci devre yüksek öğrenim devresidir. Birinci devre desinatör, ikinci devre uzman dekaratör yetiştirir. Birinci devrenin öğrenim süresi üç, ikinci devrenin öğrenim süresi iki yıldır.

En az ortaokulu bitirmiş olanlar bir sınavla birinci devreye girebilirler. Yüksek devreye, birinci devreyi bitirmişlerden proje notu en az 8 olanlar sınavsız alınırlar. Lise ve lise düzeyinde genel kültür veren okullardan mezun olanlar bir yıl süreyle hazırlayıcı bir atölyede çalıştıktan ve belli derslerden yapılan sınavları başardıktan sonra okula alınırlar(164).

---

(162) Ayas, y.a.g.y., s.259.

(163) Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Şubesi Talimatnamesi, 1942, M.1,2,3., 12.

(164) Ayas, y.a.g.y., s.259.

Öğretim, bu şubede de kuramsal ve kılgın olmak üzere iki kesimdir. Kılgın öğretim, atölyelerde yapılır. Talimatnamede kayıt ve kabul, sınavlar, ödüller, devam işleri hükümlere bağlanmıştır(165).

5) Türk Süsleme Sanatları Şubesi: Bu şubeye girebilmek için en az ortaokulu bitirmiş olmak gerekir. Okula kabulde bu tür öğrenciler için küçük çaplı bir seçme sınavı vardır. Bu şubenin öğrenim süresi sınırlanmamış, öğrencinin yeteneğine bırakılmıştır. Şubelerde; tezhip, tezyini Arap yazısı, ebru ve ahar, Türk ciltçiliği, altın varak, Türk minyatürü... gibi eski Türk süsleme sanatları öğretilir(166).

Akademinin tüm şubelerinde yabancı dil dersleri de vardır.

Milli Eğitim Bakanlığı her yıl Ankara'da 31 Ekim'de ressam ve heykeltraşların yapıtlarından oluşan ortak bir sergi açar ki, bunun adı; "Devlet Resim ve Heykel Sergisi" dir(167). Böylece bakanlık sanat ürünlerini halka sunmayı ve tanıtmayı bir görev olarak benimsemiş oluyordu.

3.3.2.4. Yüksek Denizcilik Okulu

Okulun kuruluşu, Osmanlı Devleti dönemine dek inmektedir. Padişah Abdülaziz devri başlarında, askesel amaçlarla kurulmuş olan Heybeli adadaki Mekteb-i Bahriye dışında denizcilik okulu yoktu. Kaptanlar ve çarkçılar, kendi kendilerini, usta-çırak ilişkileri içinde yetiştirmek zorundaydılar. Osmanlı Ticaret filosunun kaptanlarıyla çarkçılarının önemli bir kısmını Rumlar oluşturmaktaydı. 1830 yılında bağımsız bir Yunan devletinin kurulmasından sonra bu tür elemanların sayısı önemli oranlarda düşmüştür(168). XIX. yüzyılın ilk yarısında

---

(165) Güzel Sanatlar Akademisi süsleme sanatları talimatnamesi 1943, M.1,5,16.

(166) Ayas, y.a.g.y., s.259.

(167) Devlet Resim ve Heykel Sergisi Talimatnamesi, 1939, M.1,2,3,

(168) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VII, s.209.

buharlı gemilerin yapılmaya başlaması ile kaptanlık da bilimsel ilkelere dayanan ve eğitimi bu mesleğe ayrılmış okullarda verilir olmuş, yalnız pratik bilgilerle kaptanlık yapmak olanağı zayıflamıştı.

İşte bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nde de ticaret gemisi kaptanı yetiştirmek üzere ilk kez İstanbul'da Galata'daki Arap Camisi yanında bir meslek okulu açılmışsa da bu okulun adı bilinmediği gibi, izlencesine ve gelişimine ilişkin bir bilgi de yoktur.

1880'lerde Arapkapı'da kurs düzeyinde eğitim veren bir kaptan mektebi açıldı. Yatısız olarak açılmış olan bu okula, eylemsel olarak kaptanlık yapmakta olan kimseler alınmakta ve kendilerine gerekli bilgiler verilmekteydi(169).

1884 yılında ise, ticaret gemisi kaptanı yetiştirmenin önemini vurgulayan ve liman kentlerinde kaptan ve çarkçı mektepleri açılmasını öngören bir "tezkire-i samiye" yayımlandı (170). Buna bağlı olarak 1887'de Heybeliada'daki Mekteb-i Bahriye içinde yatılı olmak üzere bir kaptan mektebi açıldı (171).

Azapkapı'daki okul 1909'da Hamid Naci'nin girişimleriyle özel okul olarak yeniden düzenlenmiş ve Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Alisi" adıyla öğrenime açılmıştır. Birkaç kez yer değiştiren okul 1913'te Maarif Nezaretine bağlanmıştır. 1927'de Yüksek Deniz Ticaret Mektebi adını alarak, Ortaköy'deki Feriye Sarayı'na (bugün Anadolu Denizcilik Meslek Lisesi binası) taşınan okul, 1928'de İktisat Vekâletine bağlanmış ve adı "Âli Deniz Ticaret Mektebi" olmuştur.

Okulun amacı ticaret gemilerine güverte subayı ve deniz makina teknisyeni yetiştirmektir. Bu amaçlara yönelik olarak da okul, Güverte ve Makina şubelerinden oluşmaktaydı. Okulda öğretim ikişer yıldan oluşan tali (lise) ve âli (yüksek) olarak iki aşamaya ayrılmıştır. 1930 yılında yatılı duruma geti-

(169) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.209.
(170) Ana Britannica, C.XII, s.551.
(171) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.209.

rilen okul, 1934'te Yüksek Deniz Ticaret Mektebi adını aldı ve âli biriminin öğretim süresi üç yıla çıkarıldı. 1939'da Ulaştırma Bakanlığına bağlanan okulun tali birimi kaldırılmış, öğretim süresi de güverte bölümü için dört yıl, makina bölümü için beş yıl olmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Haziran 1946'da ise Yüksek Denizcilik Okulu adıyla her iki bölüm de dört yıllık öğretim süreli bir yüksek okul kurumuna dönüştürülmüştür(172).

Bu iki şubeden başka idari personel yetiştirmek üzere veya mevcut denizcilerin becerileri ve bilgilerini geliştirmek amacıyla şube veya kurslar açmaya Ulaştırma Bakanlığı yetkili kılınmıştır(173).

Parasız yatılı olan bu yüksek okula, ayrıca yatılı paralı öğrenciler de alınmaktadır. Her iki şubeye de girebilmek için lise olgunluk sınavını kazanmış olmak gerekir. Okula alınabilecek durumda bulunan isteklilerin sayısı o yıl için okula alınması saptanan öğrenci sayısından fazla olursa aralarında seçme sınavı yapılır.

Güverte şubesi öğrencileri ilk üç sınıf ders yılını okulda, dördüncü ders yılını okul uygulama gemisiyle denizde geçirirler. Makina şubesinin dört yıllık öğrenim süresi ise okulda geçer(174).

"Yüksek Denizcilik Okulu, denizcilik meslek okulları veya kurslarının, kuruluş ve yürütülüşü, öğrenci kayıt ve kabul işleri ve sınavları hakkındaki hükümler okullar için 789 sayılı yasanın üçüncü maddesi gereğince hareket edilmek üzere tüzükle belirtilir."(K.4915, M.4) (175).

---

(172) AnaBritannica, C.XXII, s.499.
(173) Ayas, y.a.g.y., s.643.
(174) Ayas, y.a.g.y., s.644.
(175) Ayas, y.a.g.y., s.644.

3.3.2.5. Gazi Eğitim Enstitüsü

1924'te "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun çıkarılmasından ve İkinci Heyet-i İlmiye'nin altı yıllık ilk öğretim uygulamasını kaldırarak yerine beş yıllık ilkokul ve ona dayalı üç yıllık ortaokul ve üç yıllık lise uygulamasını(176) başlatmasından sonra ortaokul öğretmeni gereksiniminin karşılanması ivedilik kazanmıştır. Bu amaçla 1926'da Konya'da Abdulhalim Çelebi'nin daha önce kız ortaokulu olan binasında;(177) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak yalnızca Türkçe bölümü bulunan bir orta "Muallim Mektebi" kuruldu. Öğrenim süresi iki yıl olan bu okulun 1926-1927 öğretim yılında 16 öğrencisi vardı(178). Okulun ilk Müdürü Ali Rıza Bey'dir. Yine ilk öğretim kadrosunda ise; "Terbiye öğretmeni Halil Fikret, Edebiyat Öğretmeni; Saadettin Nüshet, Fransızca öğretmeni Sait Nazif, Elişleri öğretmeni Kemal, Arapça ve Farsça öğretmeni Abdülkadir Beyler"(179) bulunmaktaydılar.

1927-1928 öğretim yılı başında (25 Ekim 1927'de) Ankara'ya taşınan okul ilkönce şimdiki Dışişleri Bakanlığının bulunduğu binaya, bir süre sonra da yine bu bakanlığın Ulusal Kurtuluş Savaşı yılları içinde çalıştığı başka bir binaya yerleştirilmiştir. Bu taşınmadan sonra, 1 Aralık 1927'de okula bir de pedagoji bölümü eklenmiş(180) ve kurum; "Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" olarak anılmaya başlanmıştır. Orta dereceli okul öğretmeni ve ilköğretim müfettişi yetiştirmeyi amaçlayan okul, 1928 yılı mali yılı bütçe yasasında bu adla anılmış ve bundan sonra da adı resmileşmiştir.

---

(176) Reşat Özalp-Aydoğan Ataünal, "Milli Eğitimde...", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, s.113.

(177) Tayyip Duman, Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.47.

(178) Ayas, y.a.g.y., s.413.

(179) Duman, y.a.g.y., s.47.

(180) Duman, y.a.g.y., s.47.

Okula lise mezunları ile öğretmen okulunu üstün derece ile bitirmiş ve iki yıl başarıyla ilkokul öğretmenliği yapmış kimseler alınıyordu(181).

1928-1929 ders yılında okulda iki yıl süreli "hazırlayıcı sınıflar" üzerine birbuçuk yıllık mesleki sınıflar açılması, tarih-coğrafya, fizik ve tabii bilimler, matematik şubelerinin de eklenmesi kararlaştırılmıştır. 1929-1930 ders yılında -813 ve 843 sayılı yasalarla toplanan paralardan-(182) "Ankara Erkek Muallim Mektebi" ile birlikte Mimar Kemalettin Bey'in yaptığı yeni yapısına yerleşmiştir. Yine aynı dersyılı içinde okulun kuruluşuyla ilgili araç gereç ve laboratuvar gereksinimleri de sağlanmıştır. Bu arada Erkek Muallim Mektebi'nin adının başına "Gazi" sanı eklendiği için iki kurumun ortak adı Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü olmuştur. Erkek Muallim Mektebi 1932 yılında kapatıldığında da adı: "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü"ne dönüşmüştür.

Okulun ilk yıllarına ait, elde var olan tek kaynak niteliğindeki 1931 tarihli yönetmelik ve izlence niteliğindeki dökümanda, Enstitünün amacı ve örgütsel yapısı hakkında aşağıdaki bilgiler verilmektedir:

1- Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü ortaokul öğretmeni ve ilköğretim müfettişi yetiştiren yüksek dereceli yatılı bir okuldur.

2- Okulun "hazırlık" ve "mesleki" olmak üzere iki kısmı bulunmaktadır. Hazırlık sınıfına öğretmen okulu mezunları sınavla alınırken, lise mezunları sınavsız olarak doğrudan mesleki kısmına alınmaktadır.

3- Pedagoje bölümüne girmek için en az bir yıl ilkokul öğretmenliği yapmış olmalıdır.

---

(181) Ayas, y.a.g.y., s.413.

(182) AnaBritannica, C.IX, s.323.

4- Hazırlık ikinci sınıf, fen ve edebiyat diye iki kola ayrılmaktadır. Hazırlık sınıfını bitiren öğrenciler izledikleri programa göre mesleki kısımdaki Pedagoji, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Tabiyye ve Matematik bölümlerinden birini seçebilmektedir.

5- Mesleki bölümleri bitiren öğrenciler Milli Eğitim Bakanlığı'nın izniyle üniversiteye devam edebilmektedir(183).

İleriki yıllarda başka illerde açılan eğitim enstitülerine de örnek olan Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü sürekli değişim ve gelişim de göstermiştir. Söz konusu değişikliklerde, genellikle yapı genişletilirken, okula yeni fonksiyonlar kazandırılmıştır(184). Kurumda ilk yapısal değişiklik 1928 yılında başlamıştır. İlköğretmen okullarından gelen öğrencilerin yetersizliği nedeniyle onların düzeylerini yükseltmek için iki yıl süreli hazırlık sınıfı oluşturulmuştur. Öğrenciler bundan sonra üç yarıyıl uzmanlık öğrenimi göreceklerdi. Okul aynı yıl; Eğitim, Sosyal Bilgiler, Matematik ve Fen olmak üzere beş bölüme ayrıldı(185).

1932-1933 öğretim yılında okulun yapısı daha da genişletilerek "müfredat programları" yeniden düzenlenmiş; öğretim süresi hazırlık sınıfları dahil dört yıla çıkarılmıştır. Aynı yıl öğrenim süresi üç yıl olan ve en az bir yıl ilkokul öğretmenliği yapmış olanların alındığı Resim-İş ve Beden Eğitimi Bölümleri açılmıştır(186). Öğretmen okullarının altı yıla çıkarılması üzerine 1934-1935 öğretim yılında hazırlık sınıfları kaldırılarak(187), lise mezunları ile altı yıllık öğretmen okulu mezunları, seçme sınavları ile doğrudan meslek kısmına alınmaya başlanmıştır. Hazırlık sınıflarının kaldırılması sonucu Edebiyat, Tarih-Coğrafya, Matematik, Fizik-

---

(183) Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, Teşkilat ve Programlar, Ankara, 1931.

(184) Duman, y.a.g.y., s.49.

(185) Ayas, y.a.g.y., s.413.

(186) A.Ferhan Oğuzkan, "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.606.

(187) Ayas, y.a.g.y., s.413.

Kimya Bölümlerinin öğretim süresi iki yıla düşmüş; daha ileriki yıllarda, iki ile dört yıl arasında değişikliklere uğramıştır(188).

1936 yılında ortaokulların öğretmen gereksinmelerini daha hızlı karşılamak amacıyla "B seksiyonu" adı verilen bir yıl süreli kurslar açıldı. Sınavla alınan ilkokul öğretmenleri burada enstitü öğrencileri gibi öğrenim görüyorlar, kursları bitirdiklerinde kendilerine Gazi Eğitim Enstitüsü diploması veriliyordu. Bu uygulama üç yıl sürmüştür(189).

1924 yılında açılan Musiki Muallim Mektebi 1938-1939 öğretim yılında, iki yıl süreli müzik bölümü olarak enstitüye eklendi. 1938 yılında öğrenci kontenjanı 400 iken 1943 yılında 500'e çıkarıldı(190).

1941-1942 öğretim yılında iki yıl öğrenim süreli, Fransızca, 1944-1945 öğretim yılında ise öğretim süresi iki yıl olan İngilizce bölümü açıldı. Yine aynı öğretim yılı fen bölümü ikiye ayrılarak ikişer yıl eğitim süreli fizik-kimya ve biyoloji bölümlerine dönüştürüldü(191).

1942-1943 öğretim yılında, okulun tüm şubelerinde toplam 435 öğrenci ve 69 öğretmen bulunmaktaydı. Enstitünün, laboratuvarları, atölyeleri, hayvan ve bitki kolleksiyonları yanında, onikibin ciltlik bir de kütüphanesi vardır(192).

1943 Tarihli Yönetmelikte Enstitü'nün amacı ve yapısı şu şekilde belirtilmektedir:

"Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü, ortaokullara, teknik öğretim kurumlarına ve köy enstitülerine öğretmen ve ilköğretim müfettişi yetiştiren, eğitim ve öğretim

---

(188) Duman, y.a.g.y., s.49.
(189) Ayas, y.a.g.y., s.413-414.
(190) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.61.
(191) Ayas, y.a.g.y., s.414.
(192) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.68.

meseleleri üzerinde bilimsel araştırma ve incelemelerle, yayınlar yapan bir yüksek öğrenim kurumudur."(193).

Yönetmeliğin, 2. maddesi Enstitünün, a) Türkçe-Edebiyat, b) Tarih-Coğrafya, c) Eğitim, d) Matematik, e) Fizik ve Tabii Bilimler, f) Resim-İş, g) Beden Eğitimi, h) Müzik ve ı) Yabancı diller olarak 9 şubeden oluştuğunu, bunlardan Türkçe, Tarih-Coğrafya, Eğitim, Yabancı diller ve Matematik şubelerinin (bölümlerinin) öğretim sürelerinin ikişer yıl; Fizik ve Tabii Bilimler, Resim-İş, Beden Eğitimi ve Müzik Bölümlerinin üçer yıl olduğu bildirilmektedir.

Okulun yönetim ve örgütünde yer alan kurullar ise şunlardır:

Enstitü Kurulu: Müdürün başkanlığında bölüm başkanlarından oluşur.

Bölüm Kurulu: Her bölümün kendi öğretmenlerinden oluşur.

Öğretmenler Kurulu: Enstitünün tüm öğretmenlerinin oluşturduğu bir kuruldur(194).

1946-1947 öğretim yılında okulun geçirdiği köklü bir değişimle; Türkçe, Tarih-Coğrafya, Matematik, Fizik-Kimya ve Biyoloji Bölümleri kaldırılarak bunların yerine iki yıl süreli bir toplu dersler bölümü açıldı(195). Bu kökten değiştirim; sekiz yıl olarak düzenlenecek temel eğitimde tüm dalları okutabilecek öğretmen yetiştirmek amacına yönelikti. Ne var ki bu düzenleme benimsenmeyerek uygulamadan kaldırıldı. Bölümler iki yıl sonra, Türkçe ve sosyal bilimleri içeren edebiyat; fen ve matematik bölümlerini içeren; fen bölümlerine ayrıldı. Bu bölümlerin öğretim süreleri de üçer yıla çıkartıldı.

---

(193) Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Türkiye Enstitüsü, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.5.

(194) Duman, y.a.g.y., s.50-51.

(195) Ayas, y.a.g.y., s.414.

1947-1948 öğretim yılında iki yıl öğretim süreli Almanca bölümü açıldı. Ertesi yıl beden eğitimi bölümü kapatılarak üç yıl süreli Yüksek Beden Eğitimi Enstitüsü açıldıysa da bu uygulamaya 1951-1952'de son verilmiştir.

Gazi Eğitim Enstitüsü yarım yüzyıllık tarihi boyunca çok sayıda nitelikli öğretmen yetiştiren, eğitim alanında düşünce üreten etkin bir kurum oldu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, dönemin önemli kadroları okulda eğitimci ve yönetici olarak görev yapmışlardır. Bunların arasında: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Vedide Baha Pars gibi ünlü eğitimcileri, Ali Fuat Başgil, Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Pertev Naili Boratav, Cevat Memduh Altar, Tahsin Saraç ve Agâh Sırrı Levent gibi bilim adamı, sanatçı ve yazarları saymak olanaklıdır.

3.3.2.6. Eğitim Enstitüleri

Ortaöğretime öğretmen yetiştirmenin kendine özgü bir sistemle gerçekleştirilmesi gereğini, Cumhuriyet dönemi milli eğitimi sürekli olarak gözönünde tutmuştur(196). Bu amaçla da bir yandan var olan ortaöğretime öğretmen yetiştiren kaynaklar geliştirilmeye çalışılmış bir yandan da yeni kaynaklar yaratılmaya çaba harcanmıştır. Bu konu, daha cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak çeşitli öneri ve önlemler bağlamında tartışılmış, "maarif şuralarında" görüşülmüş bazı ilke ve çözümler(197) saptanmıştır. Tüm bunlara karşın ortaöğretime öğretmen yetiştirme sorunu; ele alındığı dönemler içerisinde görev yapan Milli Eğitim Bakanları, zaman zaman Cumhurbaşkanı ve Başbakanlarınca ele alınmasına ve bu konuda çözümler belirtilmesinin yanında, o dönemde görev yapan hükümetlerin izlencelerinde bağımsız başlık olarak yer almadığı görülmektedir(198). Yalnızca, 22.11.1924-4.3.1924 tarih-

---

(196) Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Ortaöğretim, İstanbul, Devlet Basımevi, 1983, s.84.

(197) Bu konudaki öneri ve tartışmalar için bakınız: Tayyip Duman, Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişim), Milli Eğitim Basımevi, 1991, s.36-40.

(198) Duman, y.a.g.y., s.35.

leri arasında görev yapan Fethi Okyar Hükümeti izlencesinde okullardaki öğretmen eksikliğinin giderilmesine çalışılacağı belirtilirken, yıllar sonrası, 1.10.1937-11.10.1938 tarihleri arasında kurulan Bayar Hükümeti izlencesinde ise: iyi ve çok sayıda öğretmen yetiştirileceğinden sözedilmektedir(199).

Başlangıçtaki bu gecikmeleri ülkenin o yıllardaki içindeki bulunduğu koşullara bağlamamız gerekir. Buna karşın Cumhuriyet'in ilanını izleyen ilk yıllarda bu konuda önemli adımlar atılmıştır. Önce "439 Sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu" çıkarılarak öğretmenlik mesleği yasal dayanağa kavuşturulmuştur. Bunu ortaöğretime öğretmen yetiştiren kurumların açılması izlemiştir. 439 sayılı yasanın 3. 7. 8. ve 9'uncu maddeleri, ortaöğretim okullarının öğretmenlerinin hangi kaynaklardan ve ne gibi yöntemlerle karşılanabileceği konusunda açık hükümler getirmiştir(200). Bu yasadan yaklaşık iki yıl sonra çıkan 789 sayılı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un 7!nci Maddesi" ise ortaöğretim okullarını şu şekilde sıralamaktadır:

1- Liseler
2- Ortaokullar
3- İlköğretmen okulları
4- Köy öğretmen okulları.

Ayrıca aynı ayrımda; "Bu mekteplerden başka yüksek ve orta muallim mektepleri vardır.

Yüksek muallim mektebi lise muallimlerini, orta muallim mektebi ortamekteplerle ilk ve köy muallim mekteplerinin muallimlerini ve ilk tedrisat müfettişleriyle tatbikat müdürlerini yetiştirir" denilmektedir(201).

---

(199) T.C. Başbakanlık.Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960), C.I, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1978, s.8.

(200) Bakınız: Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitimle İlgili Kanunlar 1, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1953, s.147-150.

(201) Aynı yapıt, s.3.

Cumhuriyet döneminde ortaöğretime öğretmen yetiştirme çalışmalarının bu iki yasanın saptadığı ilkeler çerçevesinde yürütüldüğünü görmekteyiz.

Ne var ki; 1940'lı yıllara gelindiğinde ortaöğretim öğretmen açığının kapatılamadığı tam tersine yeni öğretmenlere şiddetle gereksinim duyulduğunu saptıyoruz. 28.12.1938-5.8.1946 tarihleri arasında, 8 yıla yakın Malli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel; 25 Mayıs 1939'da Bakanlığının bütçesi görüşülürken yaptığı konuşmada; ortaöğretimin sürekli bir gelişme içinde olduğunu; halkın devletten ortaokul ve lise istediğini belirterek, çiftli öğretimin bile bu sorunu çözmeye yeterli olmadığını açıklamaktadır(202).

Hasan Ali Yüçel, 17 Temmuz 1939'da Birinci Maarif Şurasını açarken yaptığı konuşmasında ilkokulu bitiren öğrencilerin ortaokul ve liseye yöneldiklerini, bunun nedenini ise meslek okullarının gereksinmemize yanıt vermemesine bağlamaktadır(203). Diğer yandan yine Yücel; 22 Aralık 1943 tarihinde, "Ortaöğretim Okullarında Yardımcı Öğretmen çalıştırılması hakkındaki Kanun'un Süresinin Beş Yıl Daha Uzatılmasına Dair Kanun Tasarısı" görüşülürken yaptığı konuşmada; bu kanun süresinin yeniden uzatılmak istenmesinin, henüz ortaöğretimdeki öğretmen sorununun çözümlenememiş olduğunu gösterdiğini vurgulayarak; bu sorunun halledilmesi için "yardımcı öğretmen" çalıştırılması yanında, Gazi Terbiye Enstitüsü ile Yüksek Öğretmen Okulu'nun kapasitesinin artırıldığını, ayrıca bir yıl sonra Balıkesir'de bir Ortaöğretmen Okulu açmayı düşündüklerini açıklar(204).

İşte bu tarihten sonra, Ortaöğretime öğretmen yetiştiren eğitim enstitülerinin sayılarının artırıldığını görüyoruz.

---

(202) Duman, y.a.g.y., s.33.

(203) Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, 2. Ankara Milli Eğitim Basımevi, 1946, s.252-254.

(204) Duman, y.a.g.y., s.34.

İlk olarak 16 Ekim 1944 tarihinde Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü açılmıştır. Eğitim Enstitüsünün açılışında yaptığı konuşmasında Hasan Ali Yücel, ortaöğretimin gelişmesi için yaptıkları planın dayandığı dört ilkeyi açıklarken, o dönemin Türkiyesinde ortaöğretime öğretmen yetiştiren kaynakları da sıralanmaktadır. "Ortaöğretim öğretmenlerimiz, Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunda, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Fen Fakültesi'nde, Yabancı memleketlerin üniversitelerinde, Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde, Kız ve Erkek Yüksek Meslek okullarında yetiştirmekteyiz. Bununla beraber ihtiyacımızı tam kapatmaktan uzağız. Bu sebeple öğretmen yetiştirmek üzere yeniden tedbirler almaya ve yeni kurumlar yapmaya mecburuz. Balıkesir'den sonra Doğu merkezlerinden birinde bir öğretmen okulu daha açmayı düşünüyoruz"..(205).

Nitekim bu tarihten sonra, İstanbul, İzmir gibi başka illerde yeni enstitüler açılmıştır. Bu yeni enstitüler Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler ve Fen dallarında çok sayıda öğretmen yetiştirmişlerdir. Bu enstitülerin bir bölümü zamanla gelişme göstermiş, yeni bölümlerin açılmasıyla başka dallarda da öğretmen yetiştirme görevini üstlenmişlerdir.

Milli Eğitim Bakanlığınca Eğitim Enstitüleri programlarının tasarıları üzerinde çalışan komisyonlara ve eğitim enstitüleri öğretmenlerine yollanan direktif tebliğinde okulların açılış gerekliliği ve amacı, eğitimde güdülecek ilkeler, bina, ders araçları v.b. tüm öneri ve önlemlerin yer aldığını görmekteyiz(206).

Önergede; Gazi Eğitim Enstitüsüne ek olarak öğretmen okullarımızdan bu yıl ikisi, gelecek yıllarda daha başkaları

---

(205) Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, C.III, s.201-202.

(206) Bu direktif ve öneriler için bakınız; Nevzad Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s.349-351.

şimdilik ortaokullara öğretmen yetiştirmek üzere yüksek dereceli eğitim enstitüleri konumuna getirilecek ve bu kurumlara öğretmen okulları mezunları ile olgunluğunu vermiş lise mezunları alınacaktır. İlköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de gerekli ilerlemeyi sağlamak üzere eğitim enstitülerinin ülke gereksimine ve eğitbilimin verilerine göre kurulmaları düşünülmüştür." denilmektedir(207).

Tebliğde, eğitim enstitülerinin ders izlemeleri ve yönetmelik taslağının hazırlanmasında gözönünde tutulması gereken ilkelerin özetlenmiş esaslarında ise şunlar yer almaktaydı:

"... Yeni kurulacak Enstitüler hakkında bu esaslar kabul edildiğine göre, kurumların hemen işe başlayabilmelerini sağlamak için aşağıdaki maddelere göre program ve yönetmelik projelerin hazırlanmasına geçilebilir:

1- Öğretmenlerin genel olarak eğitimde ve öğretimde aynı ilkelerden hareket edebilmeleri için alınacak tedbirler, amaçlarına varabilmesi için öğretmenler arasındaki işbirliği yollarının belirtilmesi,

2- Ana dili; matematik, tabiat bilgisi, fizik, kimya, tarih, coğrafya ve yurtbilgisi, öğretmenlik bilgisi, resim-iş yabancı dil, müzik, beden eğitimi dallarının iki yıllık ünitelerinin ve bu derslere verilecek saatlerin saptanması,

3- Enstitülerin genel eğitim yönetmeliği ana çizgilerinin meydana konması,

4- Enstitülerin yeni öğretim durumuna göre vucuda getirilecek sınıf, kütüphane, çalışma ve oyun yerleri, uygulama okul ve bahçeleri hakkında genel esasların saptanması"(208).

1947 yılında yapılmış olan "Eğitim Enstitüleri geçici yönetmeliği" nin birinci maddesinde ise kurum şöyle tanımlanmaktadır:

---

(207) Ayas, y.a.g.y., s.349-350.
(208) Ayas, y.a.g.y., s.350-351.

"Eğitim Enstitüsü, ilk ve ortaokulu içine alan öğrenim süresi sekiz yıllık olan okullara, orta dereceli öğrenim kurumlarına ve köy enstitülerine öğretmen yetiştiren bir yüksek öğrenim kurumudur."

Kurumun, yönetim yapısı ve bunlarla ilgili maddeler ise şu şekilde düzenlenmiştir:

"Eğitim Enstitülerinin yönetim kurulu, müdür, müdür başyardımcısı ve müdür yardımcılarıyla içhizmetler şefi, yazman ve hesap memuru, kitaplık memuru, ders araçları memuru, ambar ve depo memurlarından oluşmuştur. Enstitülerin sağlık işleriyle görevli bir de doktoru vardır.

Enstitü kurulu, müdürün başkanlığında müdür başyardımcısıyle şube ve grup başlarından oluşur. (Yönet: Md. 16,22, 30,34,38)...

Eğitim Enstitülerine lise olgunluk sınavlarını vermiş veya öğretmen okulunu bitirmiş olanlardan yönetmelikte sayılan genel koşullara uygun durumda bulunanlar alınırlar. Müzik, resim-iş, Beden Eğitimi şubelerine girmek isteyen lise mezunlarının olgunluk sınavını da vermiş olmaları şart değildir. Bu şubelerle yabancı dil şubelerine girmek isteyenler seçme sınavıyla alınırlar.

Eğitim Enstitüleri parasız yatılıdır. Fakat belli koşullarla gündüzlü öğrenci de alınabilir... (Yönet: Md. 4,5, 7-15).

Eğitim Enstitülerinde eğitim ve öğretim işlerinde güdülecek amaçlarda sayılmaktadır:

a) Milli ahlâkın ilkelerine bağlı, millet ve insanlık ülküsünü benimsemiş,

b) Pozitif bilim anlayışını kazanmış ve bilgilerini meslek alanında kullanma yollarını hakkıyla öğrenmiş,

c) Çalışkan, mesleğine bağlı, yurdun her yerinde seve seve hizmette bulunmaya hazır,

d) Yaşayış ve çevresine yaptığı etki bakımından örnek tutulmaya layık,

e) Bedence ve karakterce sağlam, kişilik sahibi birer meslek adamı olarak yetiştirilmelerini amaç sayar.

Bu verilenler ışığında bir vargıya ulaşmak gerekirse; yeni Türk devletinde insan öğesini yetiştirecek olan eğitim kadrosunda yer alacak kişilerin son derece seçkin bir kişiliğe sahip olmaları ve öyle yetiştirilmeleri temel ilke sayılmıştır. Herhalde bunun çıkış noktası da Atatürk'ün her fırsatta öğretmenlere verdiği değer yargıları olmalıdır.

Eğitim Enstitüleri, öğretim yönünden şu iki bölüme ayrılmışlardır: 1) Toplu dersler bölümü, 2) Tek dersler bölümü.

a) Toplu dersler bölümünde, ilk ve ortaokuldan birleşik sekiz yıllık okulların, Müzik, Resim-İş, Beden Eğitimi, Yabancı Dil, Biçki-Dikiş dersleri gibi özel yetenek ve beceri isteyen derslerin dışında kalan tüm dersleri okutmaya yetkili öğretmenler yetiştirilir. Bu bölümün öğrenim süresi iki yıldır.

b) Tek ders bölümü, Müzik, Resim-İş, Beden Eğitimi ve Yabancı Dil şubelerinden oluşur. Bunlardan Müzik, Resim-İş şubelerinin öğrenim süreleri üçer yıl, Beden Eğitimi ve Yabancı Dil şubelerininki ikişer yıldır. (Yönet: Md. 2-3).

"Öğretimde güdülecek yollar ve haftalık ders dağıtımı öğretim programı gereğince tesbit edilir ve uygulanır." (Yönet: Md. 6).

Enstitülerin ders izlencelerinin henüz taslak halinde olduğu da belirtilmektedir.

Aynı yönetmelikte ayrıca, öğretim kurulu, öğrencilerin kişisel çalışmaları ve öğrenci kurulları, disiplin sınav türleri ve uygulanacak yöntemler de ayrı başlıklar altında yer almaktadır(209).

---

(209) Oğuzkan, yla.g.m., s.608.

Eğitim Enstitülerinin öğrenim süresinde ve izlencelerinde zaman içerisinde beliren yeni gereksinimleri karşılamak veya uygulamada görülen sorunlara bir çözüm yolu bulmak amacıyla sık sık değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, 1941-1942 öğretim yılında birkaç bölüm dışında enstitülerin öğrenim süresi iki yıla indirilmiştir. Bu değişikliklerin en büyük boyutlusu 1946-1947 öğretim yılında yapılanıdır. İlk kez resmi olarak Üçüncü Milli Eğitim Şurâsı'nda (2-10 Aralık-1946) ortaya atılan bir görüş doğrultusunda ortaokulda okutulan her bir ders için ayrı öğretmen yetiştirmek yerine resim-müzik ve beden eğitimi dışında tüm dersleri okutabilecek bir öğretmen yetiştirmenin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bunun üzerine eğitim enstitülerinde "Toplu Dersler Bölümü" açılması uygun görülmüştür. Bu bölümü bitirenler, ortaokul ders izlencelerinde yer alan Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi ile Matematik, Tabiat Bilgisi, Fizik ve Kimya derslerinin tümünü okutacaklardı(210).

Toplu Dersler Bölümü mezunu öğretmenlerin okullarda başarılı olamadıkları görülünce 1949-1950 öğretim yılında Eğitim Enstitülerinin bölümlerinde yeniden değişikliklere gidilmiş, "Fen" ve "Edebiyat" bölümleri kurulmuştur(211).

Böylece öğretmenlerin salt bir dalda çalışmaları ve bir bakıma tek dalda uzmanlaştırılmaları, eğitim ve öğretim açısından daha da verimli olmalarını sağlamanın yolları açılmış oluyordu.

3.3.2.7. Yüksek Öğretmen Okulları

Cumhuriyet döneminde ortaöğretim öğretmenlerinin, özellikle lise ve dengi okulların genel kültür dersleri öğretmenlerinin yetiştirilmesinde önemli katkısı olan kurumlardan biri de yüksek öğretmen okulları olmuştur.

---

(210) Bakınız: Ayas, y.a.g.y., s.352-354.

(211) Oğuzkan, "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.607.

İlk Cumhuriyet Hükümetleri, ortaöğretime öğretmen yetiştirme sorununun çözümüne önce bu alanda öğretmen yetiştiren tek kaynak Darülmuallim-i Âliyeyi düzeltimle başlamışlardır(212). Ortaöğretim okullarına genel kültür dersleri öğretmenlerini yetiştiren Yüksek Öğretmen Okullarının başlangıcı sayılan, Darülmuallimin-i Âliye, İdadilerle daha üst dereceli okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 3 Kasım 1891 tarihinde İstanbul'da açılmıştı. Öğretim süresi iki yıl olan okul fen ve edebiyat bölümlerinden oluşmaktaydı(213).

Cumhuriyet Yönetimi Darülmuallimin-i Âliyi devr aldığında, okulun öğrencileri öğrenimlerini Darülfünunda göroyorlar, mesleki formasyon da almıyorlardı. Okul bir pansiyondan farksızdı(214). Okulun bu durumu Birinci Heyet-i İlmiye'de ele alınarak Darülmuallimi-i Âliye öğrencilerine mesleki bilgiler verilmesi konusu tartışılmıştı.

İkinci Heyet-i İlmiye'de Darulmuallimin-i Âli'nin Darülfünuna bağlanarak "Yüksek Muallim Mektebi" adını alması kararlaştırıldı. Bu karar gereğince de okulun adı Yüksek Muallim Mektebi oldu. Fakat Darülfünuna bağlanıp bağlanmaması; yöneticilerinin Darülfünun tarafından atanıp atanmaması, Bakanlık ile Darülfünun arasında sürekli, bir tartışma konusu olduğu görülmektedir(215).

Darülfünun, Yüksek Muallim Mektebinin yönetimi ile, öğrencilerinin bilimsel ve mesleki yönden geliştirilmesinin kendisine verilmesinden yanaydı(216). Sonunda Bakanlık öne çıkmış ve yönetimi ele alarak okulda yönetsel yeni düzenlemelere girişmiştir. Okul için 7 Haziran 1925 (1341) tarihinde

---

(212) Duman, y.a.g.y., s.42.

(213) R.T. Unat, y.a.g.y., s.29.

(214) İ.Hakkı Baltacıoğlu, "Yüksek Muallim Mektebi" Terbiye, Semih Lütfi Kütüphanesi, İstanbul, 1932, s.174-177.

(215) "Darülfünun ve Yüksek Muallim Mektebi İhtilâfı", Cumhuriyet, 23 Kasım 1924.

(216) Baltacıoğlu, y.a.g.y., s.175.

bir yönetmelik çıkartıldı. Bunu daha sonraki yıllarda, okulun ve yöneticilerin yönetmelikleri (1925), öğrencilerin tatilde neler yapacağını saptayan yönerge (1926), dil ve bitirme sınavlarıyla ilgili yönetmeliklerin çıkarılması izledi(1927)(217). Böylece Yüksek Öğretmen Okulu sağlam dayancalara ve yönetim ilkelerine kavuşmuş oldu.

Yüksek Öğretmen Okulu 439 ve 789 sayılı yasalarla 3656 sayılı yasaya ve değişikliklerine (K.4926), bütçe yasalarına dayanmaktadır(218).

Okulu yeni baştan kurup düzenleyen 7 Haziran 1925 tarihli yönetmeliğin birinci maddesi, ortaöğretime öğretmen yetiştirmek amacıyla İstanbul'da Maarif Vekâletine bağlı bağımsız bir okulun kurulduğunu belirtmektedir.

Aynı yönetmeliğin ikinci maddesi Yüksek Öğretmen Okulunun bölümlerini şöyle sıralamaktadır: Edebiyat, Felsefe, Tarih-Coğrafya, Matematik, Fizik-Kimya, Tabiyat, Güzel Sanatlar (Sanayıı Nefi e)(219).

Aynı yönetmeliğin 3-9'uncu maddeleri ise okuldaki diğer düzenlemeleri aşağıdaki şekilde yapmaktadır:

Okulun öğrenim süresi dört yıldır. Bunun üç yılı Darülfünun dersleriyle, mesleki dersleri içindir. Son bir yıl ise, uygulama ve staj devresidir. Öğrenciler bölümlerine ait alan eğitimlerini ilgili Fakültelerde ve okullarda alırlarken (İstanbul Üniversitesi bağlı Fen ve Edebiyat Fakülteleri ile Sanayii Nefise Mektebi), meslek derslerini de Yüksek Öğretmen okulunda görürler. Okula, Fen ve Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasından yaşı yirmibeşi geçmemiş olan öğrenciler alınmaktadır. İstekliler belirlenen sayıdan fazla olursa, öğrenci alımı seçme sınavı ile yapılır. Okul yatılı ve parasızdır. Öğrencilerin Yüksek Öğretmen Okulunda ders veya konferans halinde gördükleri dersler ise şunlardır (Md: 10-12).

---

(217) Ayas, y.a.g.y., s.414-415.

(218) Ayas, y.a.g.y., s.355.

(219) Ayas, y.a.g.y., s.414.

1. Yabancı dil (Fransızca, İngilizce, Almanca), 2. Terbiye ve Terbiye Tarihi, Karşılaştırmalı Eğitim Örgütü, 3. Tedrisat Usulü, 4. Mektepler Hıfsısıhası ve 5. Mesleki bilgi verici çeşitli konferanslar(220).

Yüksek Öğretmen Okulu için 1927 yılında yayımlanan "...Lisan ve mezuniyet imtihanları talimatnamesi"nin birinci maddesi gereğince öğrencilerin bölümleriyle ilgili sınavlarına girebilmeleri için -bulundukları fakültelerinde böyle bir kayıt bulanmasa bile- Yabancı Dil sınavlarında başarılı olmaları zorunludur. İki kez yabancı dil sınavlarından başarılı olamayanların Yüksek Öğretmen Okulu öğrenciliğiyle ilişkisi kesilir. Bunlara Maarif Teşkilatı kanunu ve Talimatname hükümlerine göre işlem yapılır(221). Buna göre; Yüksek Öğretmen Okulu diploması alabilmek için önce yabancı dil sınavlarından başarılı olmak sonra, ilgili fakülte ve yüksek okulda aldıkları derslerin sınavlarını başarmak, meslek derslerinin (pedagojik formasyon) yazılı ve sözlü sınavlarını vermek ve ayrıca stajı da başarıyla tamamlamak gerekmektedir(222).

Okul yeni bir yapıya kavuşmuş olmasına karşın bazı sorunları da yok değildir. Bu sorunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz. Öncelikle kendilerine ait bağımsız bir binadan yoksundurlar. Laboratuvarları, kütüphanesi ve uygulama okulları da bulunmamaktadır. Fakat tüm bunlara karşın okulun öğrenci sayısı sürekli olarak artırılmıştır. 1924 yılında 60 kadar olan öğrenci sayısı, 1930'da, 80'e ulaşırken 1940'da 183'e yükselmiştir(223).

Daha sonraki yıllarda İstanbul Üniversitesi bünyesinde yabancı dil programlarının açılması ve Edebiyat Fakültesi'ne bağlı Pedagoji Enstitüsü'nün kurulmasından sonra, yukarıda adı geçen derslerin Yüksek Öğretmen Okulu'nda verilmesine

---

(220) Ayas, y.a.g.y., s.414-415.

(221) Ayas, y.a.g.y., s.415.

(222) Duman, y.a.g.y., s.44 ve Ayas, y.a.g.y., s.416 (Yön: Md: 2-10).

(223) "Yüksek Öğretmen Okulunun Müdürünün Müessese Hakkında Raporu", Birinci Maarif Şurası, s.611-617.

gerek kalmadığı söylenerek, bu derslerin üniversite'de alınmasını isteyenler olmuştur. Fakat Milli Eğitim Bakanlığı ve okul yönetimi özellikle öğretmenlik meslek derslerinin, üniversitenin diğer öğrencileri ile birlikte kalabalık bir grupla alınmasının verimli olamayacağını belirterek eski uygulamayı devam ettirmişlerdir(224). Bu biçimdeki bir kararlılık; her ne denli Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin alan eğitimlerini fen ve edebiyat fakültesinde almış olmalarına karşın, öğretmenlik formasyonunun kendine özgü bir eğitimi gerektirdiği kanısının kanıtı olsa gerektir.

Yüksek Öğretmen Okulu tarihinde dikkate değer bir uygulama ise, 1933 üniversite reformundan sonra okuldaki gece "mütalaalarında" öğrencilere danışmanlık etmek amacıyla üniversite öğretim üyelerinin "Müzekereci" olarak görevlendirilmeleridir(225).

17-29 Temmuz-1939'da toplanan Birinci Maarif Şurasında alınan kararlar gereğince 1940 yılının Şubat ve Eylül ayları içerisinde okulla ilgili üç yönetmeliğin çıkarıldığı görülmektedir. 12 Şubat 1940 Tarihli Tebliğler Dergisinde yayımlanan "Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Stajı Talimatnamesi" ile, Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine yaptırılan stajlarda uygulanacak bazı esaslar getirilmiştir(226). Bu talimatnamede ise şu ilke ve uygulamalar yer almaktadır:

Yüksek Öğretmen Okulu öğrencileri dördüncü öğrenim yıllarının yarıyıl tatillerinde bir mesleki hazırlık stajına da tabi tutulurlar. Bu staj süresi içinde stajiyer öğrenciler resmi liselerin veya öğretmen okullarının öğretmenleri arasından seçilmiş olan staj öğretmeninin derslerine girerek öğretmenin gözetiminde öğretim çalışmalarının her aşamasında ortaklık eder. Bu öğrenciler, staj süresi içinde staj öğretmeninin kendine önceden bildireceği iki konu üzerinde iki

---

(224) Duman, y.a.g.y., s.45.

(225) "Yüksek Öğretmen Okulunun... Birinci Maarif Şurası, s.616.

(226) "Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Stajı Talimatnamesi", 12 Şubat 1940 tarih ve 57 S. Tebliler Dergisi.

ders verir. Staj öğrencileri staj öğretmenlerinden başka aynı okulda kendi şubeleriyle ilgili başka öğretmenlerin derslerinde de bulunabilirler. Bu staj, uygulama içeriğindedir ve mesleğe girildikten sonra geçirilecek olan yasal (memuriyete asaleten geçme) stajiyerlik devresiyle ilgisi yoktur. Bu tür bir uygulama ise öğretmen adaylarının yetiştirilmeleri sırasında, stajlara ne denli önem verildiğinin güzel bir kanıtıdır.

28.8.1940 tarih ve 167 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile kabul edilen "Yüksek Öğretmen Okulu Talimatnamesi" ile de okulun genel amacı, yapısı ve işleyişi yeniden belirlenmiştir.

Adı geçen yönetmeliğin birinci maddesi; okulun ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştirmek üzere açılmış olduğunu belirtirken; ikinci madde, Yüksek Öğretmen Okulu'nunda- Türk Dili ve Edebiyatı, b- Felsefe, c- Tarih, d- Coğrafya, e- Matematik, f- Fizik-Kimya, g- Tabii bilimler, h- Yabancı Dil: 1. Fransız dili ve Edebiyatı, 2. İngiliz dili ve Edebiyatı, 3. Alman Dili ve Edebiyatı Bölümlerinden oluştuğu belirtilmektedir.(227). Yönetmeliğin, öğretim ve bunu sağlayan kadroya ilişkin maddesi ise şöyledir:

Madde: 6: Öğretim ve imtihanlar hususunda üniversite yönetmeliği ile Edebiyat ve Fen Fakülteleri Yönetmelikleri uygulanır.

Madde: 7: Her öğretim yılı başında okul müdürü Edebiyat ve Fen Fakülteleri dekanlarıyla temas kurarak her öğrenci için o yıl geçirilecek olan sınavları gösterir bir öğretim planı hazırlar ve öğrenciye bildirir. Sene sonu Haziran ve Eylül ayı sınav devresi içinde bu planı tamamen gerçekleştiremeyen öğrencinin okulla ilişiği kesilir.

Madde: 22: Okulun idari kadrosu, müdür ve müdür yardımcılarından oluşur.

---

(227) Ayas, y.a.g.y., s.356.

Madde: 25: Öğretim kadrosu, okulun pedagoji öğretmeni ile müzakereci öğretmenlerden oluşur.

Madde: 26: Müzakereci öğretmenler Edebiyat ve Fen Fakültesi Profesör ve Doçentleri arasından seçilir(228).

Yukarıdaki yönetmelikle birlikte Talim ve Terbiye Kurulu'nun, aynı tarih ve sayılı kararında "Yüksek Öğretmen Okuluna Talebe Kayıt ve Kabul Talimatnamesi"ni de kabul ettiği görülmektedir.

Bu yönetmeliğe göre okula öğrenciler her yıl Eylül ayında yapılan "Kabul Sınavları" ile alınmaktadır. Bu sınavlara girebilmek için;

a- Türk vatandaşı olmak,
b- Yirmibeş yaşını bitirmemiş olmak,
c- Lise olgunluk sınavını kazanmış olmak,
d- Öğretmenliğe engel bir sakatlığı bulunmamak gerekmektedir.

Okul müdürü başkanlığında, okulun müzakereci öğretmenleri ile Edebiyat ve Fen Fakülteleri öğretim üyelerinde oluşan bir komisyon tarafından yapılan kabul sınavları, yazılı ve sözlü olarak, iki aşamada ve her bir bölüm için ayrı ayrı yapılmaktadır(229).

O yıllarda üniversiteye girebilmek için lise olgunluk diplomasına sahip olmak yeterli olduğuna göre, Yüksek Öğretmen Okulu'na girebilmek için bir tür seçme sınavı yapılması, öğretmen olacakların seçilmesi, önemli ve anlamlı olması gerekir.

İlk önceleri salt erkek öğrencilerin kabul edildiği okula; 1940 yılından itibaren kız öğrenciler de kabul edilmeye başlanmıştır(230). Okulu bitiren öğretmenlerin belirli bir süre zorunlu hizmet yükümlülükleri de vardır.

---

(228) "Yüksek Öğretmen Okulu Talimatnamesi", 9 Eylül 1940 Tarih ve 87 S. Tebliğler Dergisi.

(229) "Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Kayıt ve Kabul Talimatnamesi", 23 Eylül 1940 Tarih ve 89 S. Tebliğler Dergisi.

(230) Oğuzkan, y.a.g.m., s.609.

Gerek hükümet izlencelerinde, gerekse eğitim şuralarında Yüksek Öğretmen Okullarının sayılarının artırılması, okula alınacak öğrencilerin daha iyi seçilmeleri, mesleki formasyonun daha iyi verilmesini sağlayacak önlemlerin alınması gibi konular tartışılmasına ve hatta kaliteyi yükseltmek için bir "Yüksek Öğretmen Koleji" kurulması gündeme gelmesine karşın İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu 1950'li yılların sonlarına dek, kendi örneğinde tek kurum olarak kalmıştır(232).

3.3.2.8. Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu

Cumhuriyet döneminde, yaygın adlandırılmaları ve son örgütsel yapılarıyla "İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri" olarak bilinen bu yüksek öğrenim kurumunun kuruluşu 16 Ocak 1883 yılına dek gerilere gider. Bu tarihte "Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi" adıyla kurulmuştur. Kuruluş yıllarında Banka, Sigorta, Borsa, Muhasebe gibi disiplinler Fransızca olarak okutulmaktaydı. Bu ilk kurulduğu dönemde öğrencilerin yabancı dil sorununu çözümleyebilmek için ise "Mahreç Sınıfı" adıyla bir hazırlık sınıfı da açılmıştır(233).

1908 İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra, "Ticaret Mektebi Âlisi" adını almıştır. Bu tarihten sonra ders izlencelerine, Maliye, İstatistik, Medeni Hukuk gibi dersler eklenmiş, Almanca ve İngilizce de zorunlu dersler olmuştur. Bu gelişmeye 1915 yılında şehbenderlik (konsolosluk) ve sanayi gibi uzmanlık dalları da katılmıştır.

Okulun Cumhuriyet devrinde yeni ve köklü değişmelere uğratıldığını görmekteyiz. 1923-1924 ders yılında okul yeniden İktisat Vekâletine bağlanırken ders izlencelerinde yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Yönetim ve eğitim yapısı da değiştirilmiş ve bir de yeni talimatname (yönetmelik) yapılmıştır.

---

(232) Duman, y.a.g.y., s.93.

(233) Orhan Oğuz, "Akademiler", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.340.

Bu yeni yönetmeliğe göre okul "İstanbul Ulûmu Aliye-i Ticariye Mektebi" "Yüksek Ticaret Mektebi" ve "Orta Ticaret Mektebi" adlarında üç kısımdan oluşmaktaydı(234).

1924-1925 ders yılında Türkiye eğitim yaşamında ilk defa karma eğitime başlayan İstanbul Ulûmu Âliye-i Ticaret Mektebi olmuştur. 1925 yılında kurum, Fransa'daki "Ecole des Hautes Etudes Commerciales" den esinlenerek bu yeni düzenlemeye girmiştir. Yeni ders izlenceleri ve şubelerin yanında o tarihlerin Akademik kariyerini oluşturan ve bugünün profesörlük ve Doçentliğine denk olan "Müderrislik" ve "Müderris Muavinliği" gibi ünvanlar belirlenmiş ve kurumlaştırılmıştır(235).

1925-1926 ders yılında ders izlenceleri üzerinde yeniden düzenlemeler yapılarak okul; Banka ve Sigorta, Muhasebe ve Ticari Matematik, İktisat, Ticaret ve şehbenderlik (konsolosluk) adları ile dört uzmanlık dalına ayrılmıştır. 1929-1930 ders yılında ders izlencelerine bazı yeni ekler yapılmış "Ulûmu Âliye-i Ticariye kısmının beşinci ve altıncı sömestrileri: Banka, Sigorta, Muhasebe ve Matematik ile İktisat, Ticaret ve Şehbenderlik adlarıyla iki uzmanlık dalına ayrılmıştır.

15 Şubat 1932 tarihinde yüksek ticaret ve orta ticaret kısımları üzerinde yapılan yeni düzenleme ile okul; Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi, Ticaret Lisesi ve Küçük Ticaret Mektebi adlarıyla üç şubeye ayrılmıştır. 1934-1935 ders yılından itibaren Yüksek İktisat ve Ticaret kısmı ile ticaret lisesi aynen bırakılmış, küçük ticaret mektebi kısmı izlenceleri üzerinde yapılan düzenlemeler sonrası, bu kısım dört sınıfa çıkarılmış ve adına orta ticaret mektebi denilmiştir(236).

---

(234) İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.

(235) Oğuz, y.a.g.m., s.340.

(236) İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.352.

16 Kasım 1936 tarihli talimatname ile de okulun yapısını, Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi, Ticaret Lisesi ve Orta Ticaret Mektebi olarak üç aşamalı konumu koruduğu görülür.

1938 yılında adı "Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu"na çevrilen kurum, 09.07.1938 tarihli ve 3507 sayılı yasayla yönetimi İktisat Bakanlığından alınarak Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir(237). Bundan sonra da okulun büyük gelişme sürecine girdiği gözlenir.

Bu arada aynı alanda ikinci bir yüksek okul olarak 1945 yılında "İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu" açılmıştır. Bu kurum ileride dönüştürülen Akademilerin geçirdiği tüm aşamaları tamamlayarak Ege'de kurulan üniversitenin temelini oluşturmuştur(238).

1933 yılında üniversite reformu yapılırken ve daha sonra 4936 sayılı yasa hazırlanırken bu kurumlar kapsam içine alınmış ve sonradan tekrar kapsam dışındabırakılmışlardır. 1948 yılında ise Türkiye Büyük Millet Meclisinden Profesörlük, Doçentlik ve Asistanlık kadroları alınarak eskiden var olan Akademik kariyerin yeni üniversite düzeni içerisinde tekrar oluşması sağlanmıştır(239).

Yüksek Ekonomi ve Ticaret okullarının amacı; özel ekonomi girişimcilerine, devlet genel ticaret, maliye ve endüstri hizmetlerine, ekonomi işletmelerine yeterlikli eleman ve ticaret okullarına öğretmen yetiştirmektir(240).

Bu okulların öğrenim süresi üç yıldır. Üçüncü sınıfta öğrenim 1942-1943 ders yılında yürürlüğe giren talimatnameye göre üç uzmanlık dalına ayrılmıştır. 1. İç ticaret ve

---

(237) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), Maarif Matbaası, Ankara, 1944, s.98.

(238) Oğuz, y.a.g.m., s.341.

(239) Oğuz, y.a.g.m., s.341.

(240) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.98.

maliye, 2. Dış ticaret ve konsolosluk, 3. Banka ve muhasebe(241).

Uzmanlık bölümleri öğrencilerinden meslek okullarına öğretmen olmak isteyenlerin ayrıca Milli Eğitim Bakanlığınca açılan öğretmenlik formasyonu programlarına devam etmeleni ve bu programların sınavlarında başarılı olmaları gereklidir.

Bu okullara, lise bitirme ve olgunluk diploması veya ticaret lisesi bitirme diploması alanlarla bu okullara denkliği Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanmış okulları bitirmiş olanlar alınırlar. Bunlarda yönetmelikte sayılmış olan koşullar da aranır. (Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları talimatnamesi Md. 2,3,7,8)(1943)(242).

Yönetim, öğrenim, sınav, disiplin işleri yönetmelikte hükme bağlanmış, bu okulların ders dağıtım cedvelleri de aynı yönetmeliğin sonuna eklenmiştir. Sınıflara göre bu derslerin adları şunlardır: Birinci sınıfta: Ekonomi Politik, İşletme Ekonomisi, Ekonomik Coğrafya, Ticaret Aritmetiği, Ticaret Tarihi, Umumi Muhasebe, Yüksek Matematik, Medeni Hukuk, Teknoloji, Yabancı Dil, İkinci sınıf: Ekonomi Politik, İşletme Ekonomisi, Ekonomik Coğrafya, Umumi Muhasebe, Yüksek Matematik, Teknoloji, Yabancı Dil, Maliye Ticaret Hukuku, Esasiye ve İdare Hukuku, Borçlar Hukuku, Taşın (?) ve tarifeler; Üçüncü sınıfta her üç şubede ortak olarak okutulan dersler: Deniz Ticaret Hukuku, Bütçe Nazeriyatı ve Tatbikatı, Para Banka-Kredi, İş Hukuku, İstatistik, Bilanço Tetkikleri, Kooperatifçilik, Devlet Muhasebesi, Yabancı Dil, Uzmanlık dersleri: Dış Ticaret ve Konsolosluk şubesinde: Devletler genel ve özel Hukuku, Siyasi Tarih, Ekonomi Doktrinleri: Banka ve Muhasebe şubesinde: Sigorta Matematiği, Mali Matematik, Sigortacılık, İhtisas Muhasebeleri; İç Ticaret ve Maliye Şubesinde: Sigortacılık, Mali Matematik, Ekonomi doktrinleri(243).

---

(241) Ayas, y.a.g.y., s.302. ve Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.98.

(242) Ayas, y.a.g.y., s.302.

(243) İst.Eko. ve Tic.Ok. İktisat ve Ticaret Ansk., s.352.

Bu okullarda her öğrenci, Almanca, Fransızca ve İngilizce dillerinden birini almak zorundadır. Yönetmelikte öğrencilerden alınacak türlü harçlar da gösterilmiştir(244).

Yüksek Ekonomi ve Ticaret okullarına burslu (harçlıklı) öğrenciler için de 1943 yılında bir yönetmelik hazırlanmıştır. Bu yönetmelikte; burslu okuyacak öğrencilerin: seçilme koşulları, yapılacak sınavlar, burs miktarları ve yükümlenecekleri zorunlu hizmet koşulları hükme bağlanmıştır(245).

Yüksek Ticaret ve Ekonomi okulunun Cumhuriyet döneminde nasıl bir gelişim gösterdiğini; yıllara göre çıkarılmış öğrenci, öğretmen ve mezun sayılarını veren aşağıdaki tablodan saptamak olanaklıdır(246):

	Öğrenci				
Öğretim Yılı	Erkek	Kız	Toplam	Öğretmen s.	Mezun s.
1923-1924	290	-	290	32	49
1933-1934	403	44	447	28	22
1937-1938	749	79	828	27	93
1942-1943	1073	132	1205	32	-

18.X.1943 akşamındaki duruma göre bu okulun öğrenci sayısı 1402 olarak saptanmıştır(247).

3.3.2.9. Yüksek Köy Enstitüsü

Cumhuriyet döneminde, öğretmen yetiştirme konusunda bir başka girişim de Yüksek Köy Enstitüsü'nün açılması olmuştur.

Yüksek Köy Enstitüsü, 1940 yılında açılan ve sayıları kısa sürede artan köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek amacıyla, 1942-1943 öğretim yılında Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü içinde kurulmuştur(248). Yüksek Köy Enstitüsünün kuruluşu, bütçe yasalarıyla verilen ödeneğe dayanmaktadır(249).

---

(244) Ayas, y.a.g.y., s.302.
(245) Ayas, y.a.g.y., s.302.
(246) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), s.99.
(247) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), s.100.
(248) Duman, y.a.g.y., s.56.
(249) Ayas, y.a.g.y., s.345.

Öğretim süresi üç yıl olan Yüksek Köy Enstitüsünün kuruluş amacını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1- Diğer kurumların yetiştirmediği alanlarda (tarım, teknik ve güzel sanatlar gibi), köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek,

2- Kırsal kalkınmanın merkezi olarak kurulması düşünülen bölge okullarına yetenekli öğretmen yetiştirmek,

3- Köy okulları için başöğretmen ve müfettiş yetiştirmek,

4- Köy eğitimi hakkında araştırmalar yapmak,

5- Hiç bir ileri eğitim olanağına sahip olmayan köy enstitüsü mezunlarına yüksek öğrenim olanağı sağlamak(250). (Yüksek Köy Enstitüsü yönetmeliği- Md: 1,2-1947).

Köy Enstitüsü mezunlarının sınavla alındığı bu kurumun bünyesinde aşağıdaki uzmanlık alanları ve okumakla yükümlü oldukları dersler vardır.

1- Güzel Sanatlar Kolu: (Kız ve erkek öğrenciler için) Dersler: Müzik, Temsil, Uygarlık ve Sanat Tarihi, Ünlü Sanat Yapıtlarını İnceleme, Milli Oyunlar ve Jimnastik, Modelaj.

2- Zirai İşletme Ekonomisi Kolu: (Kız ve Erkek öğrenciler için) Dersleri: Zirai Üretim Aletleri, Taşıma ve çekme araçları, bunların işbilgisi, Ziraat makinaları ve motorlar, Ekonomik Coğrafya, İşletme Ekonomisi, Ticaret Aritmatiği ve Arazi Ölçme Bilgisi, Ekonomi ve Kooperatifçilik.

3- Tarla ve Bahçe Ziraati Kolu: (Kız ve erkek öğrenciler için) Dersler: Ziraat Bilgisi ve Tarihi, Botanik ve Toprak Biyolojisi, Mineroloji ve Ziraat Kimyası, Ekonomi ve Kooperatifçilik.

4- Köy, Ev ve El Sanatları Kolu: (Kız öğrenciler için) Dersler: Köy ve el sanatlarında kullanılan maddelerin iş bilgisi, Besin ve Dokuma Maddeleri Kimyası, Teknik Resim,

---

(250) Yahya Kemal Kaya, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, (Geliştirilmiş 3'üncü Baskı), 1993, s.210.

Çocuk Bakımı, Dikiş-biçki-nakış-dokumacılık-örgücülük, İş Süslemeciliği.

5- Kümes Hayvancılığı Kolu: (Kız öğrenciler için) Dersler: Kümes hayvanları bakımı, Biyoloji, Çocuk Bakımı, Yemek Pişirme, Biçki-Dikiş, Besin Maddeleri Kimyası.

6- Hayvancılık Bakımı Kolu: (Erkek öğrenciler için) Dersler: Zooteknik, Biyoloji, Kalıtım ve Sağlık Bilgisi, Hayvan Y emleri Bilgisi, Çayır ve Meracılık.

7- Yapıcılık Kolu: (Erkek öğrenciler için) Dersler: Mimarlık Bilgisi, Zirai Yapıcılık, Teknik Resim, İç Süslemeciliği, Sanat ve Uygarlık Tarihi.

8- Maden İşleri Kolu: (Erkek öğrenciler için) Dersler: Teknoloji, Teknik Resim, Tesisatçılık, Pratik Kimya, Teknik Tarihi ve Artistik Maden İşleri.

Her kolun öğrencileri kendi izlencelerindeki dersleri görmelerinin yanında ortak dersler de almaktaydılar. Genel kültür ve öğretmenlik bilgisi ağırlıklı olan bu ortak dersler ise şunlardı:

1. İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi, 2. Türkçe, 3. Yabancı Dil, 4. Askerlik, 5. Toplum Bilim, 6. İş Eğitbilim, 7. Çocuk ve Gençlik Ruhbilim, 8. Öğretim Metodu ve Ders Uygulamaları, 9. Eğitim ve İş Eğitimi Tarihi(251).

Yönetim bakımından, Hasanoğlan Köy Enstitüsü Müdürlüğüne bağlıdır. Memurlar bakımından da ortaklık gösteren okulun yüksek kısım için ayrıca bir eğitimbaşı ile her sınıf için bir küme başı öğretmen ve yeteri kadar memur atanması yapılabiliyordu. (Yüksek Köy Enstitüsü Yönetmeliği Md. 32, 33,34)(252).

Öğrencilere Yüksek Köy Enstitüsünde bulundukları sürece derslerin dışında bazı konularda uygulama ve inceleme-

(251) Duman, y.a.g.y., s.56-57.
(252) Ayas, y.a.g.y., s.346.

ler de yaptırılmaktaydı. Bunların ana başlıkları ise şunlardır: a) Çeşitli yönlerde köy incelemeleri, b) Köy ilkokullarında idare, eğitim ve öğretim işleri, c) Köyde okul yapımı ve arazi işleri, d) Köy bütçesinin düzenlenmesi, e) Köy okullarının teftiş işleri v.b. (Yönetmelik Md.8,9).

Okulun, öğretim kurulu (Yönt. Md. 27,28), disiplin işleri (Yönt. Md.30,31), sınavlar (yıl içi ve mezuniyet) (Yönt. Md.12,14,18,19). Yüksek Köy Enstitüsü Yönetmeliğinin ilgili maddelerinde ilkelere bağlanmıştır(253).

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 1947 yılına dek üç dönemde (254) 104 mezun verdikten sonra 1947-1948 öğretim yılında kapatılarak öğrencileri Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yüksek öğretmen okullarına aktarılmışlardır(255).

3.3.2.10. Teknik Öğretmen Okulları (Kız-Erkek)

Mesleki ve teknik okullar 1927 yılına dek Milli Eğitim Bakanlığı dışında çeşitli kuruluşların yönetim ve denetimi altında bulunmuştur. Bu okulların amaçları, izlenceleri ve öğrenim süreleri çok farklı idi ve öğretmenlerin yeterlilikleri ve görevlendirilme esasları da kesin bir biçimde belirlenmiş değildi. Bu okulların meslek derslerini çoğunlukla ustalıktan öğretmenliğe geçen kimseler okutuyorlardı(256).

1502 sayılı yasa ile mesleki ve teknik okulların izlence, araç-gereç, öğretmen yetiştirme ve görevlendirilmesi sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığına verildi(257). Bu aşamadan sonra, Mesleki ve Teknik Eğitim alanında Cumhuriyet Hükümetlerini bekleyen bir çok sorunlar vardı. Öncelikle sistemi ülke gereksinimlerine göre kurmak ve geliştirmek gerekiyordu. Bunun için, ülkeye bazı yabancı eğitim uzmanı çağrıldı. Bunlardan özellikle Belçikalı teknik eğitim uzmanı

---

(253) Ayas, y.a.g.y., s.347-348.
(254) Oğuzkan, y.a.g.m., s.618.
(255) Duman, y.a.g.y., s.57.
(256) Oğuzkan, y.a.g.m., s.611-612.

Ömer Buyse'nin görüşlerinden çok yararlanıldı. Buyse bünyemize uygun bir meslek teknik okul sistemi önerirken, bu sistemi işletip, yürütebilecek öğretmenlerin de yetiştirilmesini düşünmüştü(258).

Ancak yeni savaştan çıkmış pek çok kurumları henüz kuruluş aşamasında olan yorgun ve hatta yoksul bir ulusun bu sistemi hemen kurması ve geliştirmesi beklenemezdi. Her şeyden önce ülkede bunun için gerekli alt yapı da yoktu.

Cumhuriyet Hükümetlerinin sanat okullarını ele aldıklarında karşılaştıkları önemli sorunlardan biri belki de en önemlisi bu okullar için gerekli öğretmen sağlama ve yetiştirme sorunu idi. Bu sorunun çözümü için 1927'den başlayarak çeşitli yollara başvuruldu. Bunun için;

1- Öğretmen yetiştirmek üzere Avrupa ülkelerine öğrenci gönderildi.

2- Yabancı ülkelerden gereksinim duyulan dallarda uzman öğretmenler getirtildi.

3- Ülkemizde var olan öğretmenlerin yetişmeleri için yaz aylarında geliştirme kursları açıldı.

4- Meslek öğretmen okulları açıldı(259).

Alınan bu önlemlerin ilk ikisi geçici önlemlerdi. Bakanlıkça 1928 yılında ilk kez onikisi kız, yirmi ikisi erkek olmak üzere otuzdört genç atelye ve meslek dersi öğretmeni yetişmek amacıyla dış ülkelere gönderildi. Bu sayı 1939 yılına dek 133'ü bulmuştur. Avrupa'dan da moda, biçki-dikiş, ev ekonomisi, yemek pişirme, mesleki resim, sıhhi tesisat, erkek terziliği, tezyine sanatlar, ticari ilimler, marangozluk, demircilik, tesviyecilik, elektrikçilik, dökümcülük, duvar ve mimarlık gibi meslek dallarında 61 uzman öğretmen ve 4 yönetici getirtildi(260).

---

(258) Duman, y.a.g.y., s.52.

(259) Duman, y.a.g.y., s.52.

(260) Milli Eğitim Hizmetlerinde Öğretmen ve Eğitim Uzmanları, s.41.

Yurt dışında eğitimlerini tamamlayan öğretmenler yurda dönüp çeşitli okullarda görev almaya başladıktan sonra yabancı öğretmenlerin görevlerine son verildi.

Kız Meslek Öğretmen Okulu:

Meslek okullarına geçici ve ivedi yollarla öğretmen sağlama çabaları sürdürülürken, sayıları gittikçe artan ve artması da öngörülen mesleki ve teknik okulların öğretim elemanı gereksinimini köklü biçimde karşılamak ancak öğretmen yetiştiren sürekli kaynaklara kavuşmakla olanaklıydı. Zaten Ömer Buyse'nin, köklü bir çözüme ulaşmak için bir önerisi de; atelye ve meslek dersleri öğretmenleri yetiştirilecek meslek öğretmen okullarının açılması yönünde idi. Milli Eğitim Bakanlığı da bu yolu seçti, kızlar ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere birer öğretmen okulu açılmasına karar verildi.

Mesleki ve teknik eğitime öğretmen yetiştirmek üzere ilk açılan okul, Kız Meslek Öğretmen Okulu olmuştur. Bu okul 1934-1935 öğretim yılında kız enstitüsü ile akşam kız sanat okullarına atelye ve meslek dersleri öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla Ankara'da açılmıştır(261). Okulların kuruluşunun yasal dayancası da; 8.7.1936 tarihinde çıkartılan 3007 sayılı "Kültür Bakanlığına Bağlı Ertik (Meslek) Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun" çıkartılarak sağlanmıştır. Kız ve erkek meslek öğretmen okulları, 3007 sayılı yasa ile bütçe yasalarına dayanmaktadır(262).

Kız Meslek Öğretmen Okulu, açıldığı yıllarda öğretim süresi 2 ve 3 yıl olan iki kısımdan oluşmaktaydı. İlk iki yıllık kısımda öğrenciler genel bilgi dersleri ile birlikte öğretmenlik bilgisi derslerini geliştirmek için atelyelerde çalışıyorlardı(263).

---

(261) Duman, y.a.g.y., s.52.
(262) Ayas, y.a.g.y., s.359.
(263) Duman, y.a.g.y., s.53.

Okula kız enstitüsü mezunları, seçme sınavıyla alınmaktaydı. Öğrencilerin sınava girebilmeleri için, bitirdiği enstitünün öğretmenler kurulunca aday gösterilmeleri zorunluydu. 21 yaşını geçmemek, öğretmenliğe engel bir hastalığı bulunmamak okula alınma koşullarındandı(264).

Seçme sınavları ile kız meslek öğretmen okuluna parasız yatılı, paralı yatılı ve gündüzlü olmak üzere üç tür öğrenci alınmaktaydı. Bu gruplama, öğrencilerin seçme sınavında gösterdikleri başarılarına göre yapılmaktaydı. Ancak paralı yatılı veya yatısız kısma seçilmiş olan öğrencilerin önceden bu durumlarla okula devam edip etmeyecekleri sorularak öğrenilmiş olmalıdır, parasız yatılı öğrencilerin, okul bitimi sonrası, yasal hükümler çerçevesinde zorunlu hizmetle yükümlü idiler(265).

Okulun ilk iki yıllık kısmından diploma alanlar akşam kız sanat okullarında görevlendirilirken, başarılı olup da 3. sınıfa devam edip burada bir yıl sadece pratik görerek mezun olanlar, kız enstitülerine öğretmen olarak atanıyorlardı. Haftalık ders saatleri sayısı 40 olan okulun ilk iki yıllık kısmında 7, üç yıllık kısmında, 8 uzmanlık alanı vardır. Okulun ilk izlencesinde 1 ve 2. sınıfta 3 saat olarak gösterilen "Psikoloji ve Pedagoji" derslerinin de yer aldığı görülmektedir(266).

Kız Meslek Öğretmen Okulu'nun iki yıllık bölümü 1938-1939 öğretim yılında 3 yıla çıkarılarak bölüm ve uzmanlık alanları yeniden düzenlenmiştir. Bu son değişikliğe göre okulda şu uzmanlık alanlarında eğitim ve öğretim verilmektedir:

1- Biçki-dikiş, 2- Çamaşır-Nakış, 3- Moda-Çiçek, 4- Ev İdaresi-Yemek pişirme, 5- Resim, 6- Çocuk Bakımı(267).

---

(264) Milli Eğitim Bakanlığı, Kız Teknik Öğretim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945, s.5.

(265) Ayas, y.a.g.y., s.359.

(266) Duman, y.a.g.y., s.53.

(267) MEB. Kız Teknik Öğretim, s.21. Ayas, y.a.g.y., s.360.

2-10 Aralık 1946 tarihinde toplanan üçüncü Milli Eğitim Şurasının ana konusunu mesleki teknik öğretim okullarının yapı ve izlenceleri oluşturmuştur(268). Bu arada mesleki ve teknik okullara atelye ve meslek dersi öğretmeni yetiştiren Kız Meslek Öğretmen Okulu ile Erkek Meslek Öğretmen Okullarının yapı ve izlenceleri de ele alınarak, bu konuda bazı kararlar alınmıştır. Bu iki okul için alınan kararların bazıları hemen uygulamaya konulduğu için, okulların yapı ve izlencelerinde aynı yıl önemli değişiklikler görülmektedir.

Talim ve Terbiye Kurulunun 9.7.1947 tarih ve 256 sayılı kararı ile, 1947-1948 yılı başından başlamak üzere okulun adı, Kız Meslek Öğretmen Okulu iken, Kız Teknik Öğretmen Okulu'na çevrilmiş, öğretim süresi ise 3 yıldan 4 yıla çıkarılarak yıllık ders izlenceleri de yeniden düzenlenmiştir(269).

Yeni ders izlencesine göre okulda, Biçki-Dikiş, Moda-Çiçek, Ev İdaresi-Yemek Pişirme, Çamaşır-Nakış, Mesleki Resim olmak üzere beş bölüm bulunmakta, ancak dördüncü sınıfta bu beş bölüme bir de Çocuk Bakımı bölümü eklenmektedir. Haftalık ders saatleri sayısının 44 olduğu görülen izlencede, öğretmenlik bilgisi dersi olarak "Ruhbilim ve Eğitim Bilim, Öğretim Usulleri" derslerinin yer aldığı tek bir isim altında bu dersin tüm bölümlerde: I. sınıfta haftada 2'şer saat, 2. sınıfta 4'er saat, 3. sınıfta tekrar 2'şer saat olduğu görülmektedir. Bundan başka "Toplum Bilim" dersinin de izlenceye alındığı ve son sınıf öğrencilerine 4 saat öğretmenlik uygulaması yaptırıldığı anlaşılmaktadır(270).

Bu izlence 4. sınıfta ayrılan Çocuk Bakımı Bölümü, bir yıl kadar sonra yapılan değişiklikle I.sınıftan başlıyarak ayrılmıştır. Kız Teknik Öğretmen Okulu bu yapı ve adla, 1960'lı yılların başına dek öğrenimini sürdürmüştür.

---

(268) Reşat Özalp-Aydoğan Ataünal, "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar", Cumhuriyet Döneminde ... s. 121-122.

(269) 11 Ağustos 1947 Tarih ve 446 S. Tebliğler Dergisi.

(270) Duman, y.a.g.y., s.100.

Erkek Meslek Öğretmen Okulu

Cumhuriyetin ilk on yılında yapılan çalışmalar sonucu sanat okullarının sayısının artmaya başlaması, öğretimin niteliğinin yükseltmek isteği ve öğretmen yetiştirmede geçici önlemlerin yetersizliği bu okullara meslek öğretmeni yetiştirilmesinde kalıcı bazı girişimlerde bulunulmasını zorunlu konuma getirmiştir. İlk olarak daha önce de verildiği gibi, 8.7.1936 tarih ve 3007 sayılı yasanın çıkarılmasıyla "Kültür Bakanlığı'na bağlı Erkek Okulları Öğretmenleri Hakkında Kanun", çıkarılmış ve kurum yasal temele oturtulmuştur. İlgili yasanın birinci maddesi kapsamında erkek meslek öğretmen okullarına atanacak öğretmenlerde aranacak özellikler şöyle bilirtilmektedir.

.....

- Erkek sanat okullarında meslek dersleri öğretmeni olmak için, yüksek derecede bir teknik okulundan veya teknikumdan veya o derecedeki bir okuldan diploma almış olmak;

- Erkek sanat okullarında atelye öğretmenliğine atanmak için bir erkek sanat okulunu bitirdikten sonra bir teknikum veya bu derecede sayılan bir meslek okulundan veya Erkek Meslek Öğretmen Okullarından diploma almış olmak(271);

.....

Bu yasanın kabulünden dört ay kadar sonra Talim ve Terbiye Dairesi 6.XI.1936 gün ve 118 sayılı kararı ile Erkek Ertik (Meslek) Öğretmen Okulu'nun açılmasını kabul ederek ders izlencesini onayladı. Karara göre okulun öğretim süresi 3 yıldı. Okula, beş yıllık erkek sanat okulu mezunu, fabrika veya piyasada doğrudan sanatı ile ilgili olarak iki yıl çalışmış olanlarla; ilkokul mezunu olup da, sanata eylemsel olarak girmiş olanlardan sanatları dahilinde en az yedi yıl çalışanlar alınacaktı.

---

(271) M.E.B., Milli Eğitimle İlgili Kanunlar 1. Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1953, s.360-364.

Bu karar, öğretmen adaylarında belli bir süre iş deneyimi aranması, öğrenimi yeterli olmayan fakat iş deneyimi olanlara da öğretmenliğin kapısını açık tutması yönlerinden önemli görülmektedir. Ancak adı sonradan Erkek Meslek Öğretmen Okulu olarak değiştirilen bu okulun girişte aranan yukarıdaki koşulları, öğretmen gereksiniminin artmasına karşılık öğrenci bulmakta güçlük çekilmesi nedeniyle 1945'de kaldırılmıştır(272).

Okulun ilk ders izlencesinde; haftalık ders saati toplamı 44 olduğu, izlencesinde "Umumi ve Mesleki Psikolojisi, Umumi ve Mesleki Tedris Usulü" adlarında iki öğretmenlik bilgisi dersinin bulunduğu ve 3. sınıfta haftada 9 saatlik "ders tatbikatına" yer verildiği görülmektedir(273).

1937-1938 öğretim yılı başında Ankara 1. Erkek Sanat Enstitü binasında faaliyete geçen okulda Tesviyecilik, Demircilik, Marangozluk meslek bölümleri bulunuyordu.

Okulun gelişim sürecinde en önemli dönüm noktası, Üçüncü Milli Eğitim Şurası olmuştur. Bu okulla ilgili olarak alınan karar gereği hemen aynı yıl uygulamaya konarak 1946 yılında öğretim süresi 4 yıla çıkarılmıştır. Daha sonra 1947 yılında okul bir yönetmeliğe kavuşturulmuştur. 1946-1948 (ve 1955) yıllarında ders izlencelerinde önemli değişiklikler yapıldığı görülmektedir.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18.3.1947 tarih ve 57 sayılı kararı ile kabul edilen "Erkek Teknik Öğretmen Okulu Yönetmeliği"nin 1. Maddesi okulun işlevini şöyle vermektedir:

"Erkek Teknik Öğretmen Okulu, erkek orta sanat ve yapı okullarıyla, yapı ve sanat enstitülerine öğretmen yetiştiren dört yıllık yüksek dereceli bir meslek okuludur"(274).

---

(273) Duman, y.a.g.y., s.55.

(274) Erkek Teknik Öğretmen Okulu Yönetmeliği, 12 Mayıs, 1947 Tarih ve 433 Sayılı Tebliğler Dergisi.

Yönetmeliğin birinci maddesinde yer alan okula öğrenci kabul koşullarında ise şu ilkeler belirlenmiştir: Bu okul parasız yatılıdır. Okula erkek sanat ve yapı enstitüsünü bitirenlerden -genel koşullar çerçevesinde- seçme sınavını kazananlar alınır. Öğrenci kadrosu elverişli olduğunda seçimde sınavı kazananlardan istekliler gündüzlü olarak kabul edilirler(275). Öğrencilerin seçme sınavına girebilmeleri için bitirdikleri okulların öğretmenler kurulunca aday seçilmeleri gerekir. Seçilen öğrenciler öğretmenlik yapmaya beden ve ruhi yönden uygun olmalıdırlar. Ayrıca seçme sınavlarının, okul tarafından Türkçe, Matematik, Mesleki resim, Meslek teknolojisi dersleriyle atelye çalışmalarından yapıldığı da belirtilmektedir. Bundan başka yönetmeliğin 71. maddesi, erkek sanat ve yapı enstitülerinden veya bu derecedeki meslek okullarından mezun olup da bu okullarda en az dört ders yılı başarıyla öğretim ödevi yapmış olanlardan, isteyenlerin Erkek Teknik Öğretmen Okulunun 1. ve 2. sınıflarında okunan derslerden başarıyla sınav verdikleri taktirde, üçüncü sınıfa başarı derecesine göre yatılı ve gündüzlü öğrenci olarak kabul edileceği de açıklanmaktadır(276).

Okul, öğretmen yetiştiren bir yüksek öğrenim kurumu olmasına karşın, 1946-1949 yılları arasında yapılan izlence düzenlemelerinde, öğretmenlik bilgisi derslerinin saat ve türünde önemli bir azalma olduğu görülmektedir. Talim ve Terbiye Kurulunca 6.7.1949 tarihli ve 51 sayılı kararla kabul edilen izlenceden anlaşıldığına göre(277) okulda Tesviye, Demir, Döküm, Motor, Elektrik, Radyo, Ağaç İşleri, Model, Yapı Kalorifer-Sağlık Tesisleri, bölümleri adıyla on bölüm bulunmakta; her bir bölümün 3. ve 4. sınıfta 2 saat olarak "Öğretmenlik Bilgisi" dersi okutulmaktadır. Bu ise öğretmenlik bilgisi dersinin yarıya yakın azaltıldığını göstermektedir(278).

---

(275) Ayas, y.a.g.y., s.360.

(276) Duman, y.a.g.y., s.102.

(277) Erkek Teknik Öğretmen Okulu Ders Dağıtım Cetveli, 1 Ağustos 1949 Tarih ve 312 Sayılı Tebliğler Dergisi.

(278) Ayas, y.a.g.y., s.361 ve Duman, y.a.g.y., s.102.

Okulun yapı ve ders izlencesi bakımından daha sonraki yıllarda da bir çok değişim geçirdiğini görmekteyiz.

Okulun yönetmeliğinin, 15-26'ncı maddelerinde görevleri belirtilen yönetim kadrosu ise: Müdür, Müdüryardımcıları ile Bakım Şefi, Yazman, Hesap Memuru, Ders Aletleri, Kitaplık, Ambar ve Depo Memurlarından oluşmaktaydı. Bunların dışında okulun öğretmenler kurulu, (Md. 27-32), Disiplin İlkeleri (Md. 33-45), sınav tür ve yöntemleri (Md. 46-70), sınavla üçüncü sınıfa alınabilecek öğrencilerle ilgili ilkeler (Md. 71-74) yönetmeliğinde temel ilkelere bağlanmıştır. Parasız yatılı okuyanların zorunlu hizmet yükümlülükleri de vardı(279).

3.3.2.11. Ankara Devlet Konservatuvarı

Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kuruluş temellerini 1934 yılında çıkarılmış olan 3541 sayılı "Milli Musiki ve Temsil Akademisi Teşkilat Kanunu"na dayıyabiliriz(280). Böylesi bir yapılanmanın da çıkış noktası kuşkusuz müzik eğitimidir. Müzik eğitimi alanında gelişim gösterebilmek için de müziğin bilimsel ve çağdaş yöntemlerle ele alınması gerekiyordu. Bunun temeli de müzik eğitimcisini, öğretmenini yetiştirecek olan okul olacaktır.

İşte Türkiye'de, cumhuriyetin ilk yıllarında böyle bir okula hem öğretmen yetiştiren, hem de müzik sorunlarımızla ilgili araştırmayı yapabilecek bir kurum bağlamında bakılmıştır. Bu amaçla 1 Kasım 1924'de Ankara'da bugünkü konservatuarın bulunduğu yerde Musiki Muallim Mektebi açılmıştır. Okulun başına, İstiklâl Marşı'nın bestecisi ve Cumhurbaşkanlığı Orkestra Şefi Zeki Üngör müdür olarak atanmıştır. Burada batı müziği yöntemleri uygulanacaktı(281).

---

(279) Ayas, y.a.g.y., s.360-362.

(280) Ayas, y.a.g.y., s.286.

(281) Cahit Kavcar, "Güzel Sanatlar Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.513.

1925'den sonra bu okul gittikçe gelişme göstermiştir. Öğretim kadrosunun güçlendirilmesi için 1926 yılında Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Bu öğrenciler 1930'dan sonra okulda öğretim görevini üstlenmeye başlamışlardır. Okulun 1925 yılında çıkan ilk yönetmeliğinde amaç, "tüm ortaokul ve liselerle öğretmen okullarına musiki öğretmeni yetiştirmek" diye belirlenmektedir(282). Fakat uygulamada daha çok orkestra elemanı yetiştirildiği görülür(283).

Başlangıçta Cebeci'de bir kira evinde 12 öğrenciyle eğitimine başlamış olan bu Müzik öğretmen Okulu, her ne denli 01.09.1940 tarihinde Gazi Terbiye Enstitüsüne bir şube olarak katılmışsa da; Ankara Devlet Konservatuvarı'na da temellik yapmıştır(284).

25.06.1934 Tarihli ve 3541 Sayılı "Milli Musiki ve Temsil Akademisi Teşkilat Kanunu" ile Filarmonik Orkestra Okulana bağlandı. Bu yasaya göre Akademi; Musiki Muallim Mektebi, Filarmonik Orkestra ve Temsil Bölümlerinden oluşuyordu(285). Akademinin amaçları da üç maddede toplanmıştı:

1- Milli Musikiyi işlemek, yükseltmek, yaymak.

2- Sahne sanatlarının her kolunda gerekli elemanları yetiştirmek.

3- Musiki öğretmeni yetiştirmek.

Temsil bölümünde tiyatro kolundan başka opera, bale, koro kollarının da bulunacağı bu yasayla belirtiliyordu. Ancak temsil kolu 1940 yılına dek kurulamadı, okul Musiki Muallim Mektebi olarak bu yıla dek devam etmiştir.

Atatürk'ün 1 Kasım 1934 yılı TBMM'nin dördüncü dönem dördüncü toplantı yılını açış konuşmasında güzel sanatların tüm dallarında yapılması gerekenleri vurgulaması, özellikle

---

(282) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), s.106.

(283) Kavcar, y.a.g.m., s.513.

(284) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), s.106.

(285) Milli Eğitimle İlgili Kanunlar, İstanbul, 1940, s.86.

Türk Musikisi konusunda söyledikleri bu daldaki gelişmelerin hız kazanmasına neden olmuştur. Konuşması O'nun bu konudaki görüş, ilke ve ereklerini yansıttığı için aynen alıyoruz:

"Arkadaşlar!

Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır. Ancak bunda en çabuk en önde görülmesi olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir.

Bugün dinlemeye yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal; ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel fon musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak; bu güzeyde, Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir.

Kültür İşleri Bakanlığının buna değerince özen vermesini, kamunun da ona yardımcı olmasını dilerim(286).

Artık resmi çevreler müzik ve sahne sanatları alanında atılım yapmaya başlayacaklardır. Bu amaçla çeşitli komisyonlar kurulur, çalışmalar yapılır(287).

Batı tekniğine dayanan ulusal bir müzik yaratmak, halkın müzik gereksinimini tatmin etmek ve müzik kültürünü yükseltmek ereğiyle, ileri uluslardaki benzeri kurumlardan ruh ve şekil bakımından geri kalmayacak bir konservatuvar kurulmasına dair esaslar 1936 yılında hazırlanmaya başlamıştır(288). Bu hazırlık çalışmaları başladığı dönemde Avrupa'dan uzmanlar da getirtilmiştir. 1935'te Alman besteci Paul Hindemith bakanlık danışmanı olarak Türkiye'ye gelir. Kendisinden "bir musiki konservatuvarı kurulması ve Türkiye'de musiki kültürünün örgütlenmesi" yolunda rapor hazırlaması istenir. Hindemith ilk aşamada her tür müziğimizi ve örgütlerimizi

---

(286) Söylev ve Demeçler, C.I, s.378.

(287) Kavcar, y.a.g.m., s.513.

(288) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), s.106.

inceler. Ona göre; asıl musiki hazinemiz halk müziğimizdir. Türk halk müziği, pek az ulusa nasip olmuş enginlik ve zenginliktedir. Türk bestecilerinin kaynak olarak halk müziği motiflerini kullanmaları gerekir. Batı uluslarındaki büyük besteciler de bu yoldan geçmişlerdir.

Bir Türk konservatuvarı öneren besteciye göre bu kurum üç bölümden oluşmalıydı: 1- Serbest musiki okulu, 2- Öğretmen okulu, 3- Tiyatro okulu. Hazırlanan raporda ayrıca Musiki Muallim Mektebi'nin tam ve örgütlü bir konservatuvara dönüştürülmesi, öğrencilerinin çok iyi seçilmesi ve öğretim kadrosunun Avrupa'dan uzmanlarla güçlendirilmesi isteniyordu(289).

Musiki ile ilgili çalışmaların yanı sıra, yasada sözü edilen Tiyatro bölümü için de çalışmalara başlanır. Bu iş için Alman uzman Carl Ebert getirtilir(290). Tiyatro ve opera uzmanı olan Ebert de bu konuda çalışmalar yapar, raporlar hazırlar. Tüm bu çalışmalar sonrası 24.5.1940 tarih ve 3829 sayılı yasayla Ankara'da müzik ve tiyatro bölümlerini içeren Devlet Konservatuvarı yasal dayancasıyla resmen kurulmuştur.

Kuruluş amacı, batılı anlayışla müzik ve sahne sanatları alanında eğitim-öğretim yapmak; ülkemizde müzik, tiyatro, opera ve balet kültürünü işlemek ve bu dallarda yetkin sanatçılar yetiştirmektir(292).

Yine bu arada Macar besteci Bela Bartok'un çalışmaları sonucu, Devlet Konservatuvarına bağlı Türk Halk Müziği Arşivi de 1937 yılında kurulmuştur(293).

24 Mayıs 1940 tarihinde kabul edilmiş olan 3829 sayılı yasa, Devlet Konservatuvarını iki ana bölümde örgütlemiştir. 1. Müzik, 2. Temsil. (K.M.I.).

---

(289) Kavcar, y.a.g.m., s.514.
(290) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), s.107.
(291) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), s.107.
(292) Ayas, y.a.g.y., s.260.
(293) Kavcar, y.a.g.m., s.514.

Müzik bölümü şu altı koldan oluşmaktaydı: 1. Kompozisyon, 2. Orkestra idaresi, 3. Piyano, org, harp, 4. Yaylı sazlar, 5. Nefesli ve vurma çalgılar, 6. Şan (Opera, koro ve konser şarkıcılığı).

Temsil bölümü şu üç şubeye ayrılmıştır: 1. Opera, 2. Tiyatro, 3. Balet.

Müzik ve Temsil bölümlerinde bulunan her şube birer uzman şef tarafından yönetilmektedir.

Konservatuvar orta ve yüksek öğrenim olarak iki öğrenim düzeyinden oluşmuştur.

Konservatuvarın tüm bölümlerine her yıl ihtiyaçla oranlı olarak, sanavla parasız yatılı ve paralı yatısız öğrenci alınır. Parasız yatılılar zorunlu hizmetle yükümlüdürler. Yatısız öğrenciler, Milli Eğitim Bakanlığınca saptanacak yıllık bir ders ücreti verirler. Konservatuvara bağlı olarak tiyatro ve uygulama sahneleri kurulur (K.M.1-7).

"Kabul sınavlarında Konservatuvarın herhangi bir bölümüne kayıt ve kabul olan öğrenciler, o bölümün gerektirdiği temel meslek bilgisinden yoksunsalar, bölümlerinin hazırlık sınıfında okurlar. (Ankara Devlet Konservatuvarı Talimatnamesi (M.6.).

Bölümlerin öğrenim süreleri şöyle düzenlenmiştir.

Müzik: Kompozisyon şubesinin öğrenim süresi, dokuz yıldır. Bunun ilk yılı hazırlık sınıfı, iki yılı orta devre (Armoni devresi), altı yılı da yüksek devredir. Yüksek devre ayrıca ikişer yıllık bölümlere ayrılır.

Orkestra idaresi bölümü iki yıllık bir yüksek devredir. Öğrencileri, kompozisyon şubesinin "ileri kompozisyon" devresine de devam etmekle ödevlidirler.

Piyano, org ve harp şubesinde piyano ve org kollarının öğrenim süresi dokuz yıldır: Bunun ilk yılı hazırlık, üç yılı başlangıç, üç yılı orta, son iki yılı da yüksek devrelerdir. Harp kolunun öğrenim süresi; ilk yıl hazırlık, üç yılı başlangıç, üç yılı orta devre olmak üzere yedi yıldır.

Yaylı sazlar şubesinde keman, viyola, viyolensel kollarının öğrenim süreleri dokuz yıldır. Bunların ilk yılı hazırlık, üç yılı başlangıç, üç yılı orta son iki yılı yüksek devredir. Kontrbas kolunun öğrenim süresi, ilk yılı hazırlık, üç yılı başlangıç, üç yılı orta devre olmak üzere yedi yıldır.

Nefesli ve vurma sazlar şubesinin öğrenim süresi, ilk yılı hazırlık, üç yılı başlangıç, üç yılı orta devre olmak üzere yedi yıldır.

Şan bölümünün öğrenim süresi de yedi yıldır. Bunun ilk yılı hazırlık, üç yılı orta devre, üç yılı da konser şarkıcılığı devresi (yüksek) dir(294).

Temsil:

Opera bölümünün öğrenim süresi yedi yıldır. Bunun iki yılı orta devre, beş yılı şan devresidir. Şan devresinin koro bölümü (birinci derecede orta ihtisas) iki opera şan bölümü (Yüksek devre) de üç yıllıktır.

Tiyatro bölümünün öğrenim süresi beş yıldır: Bunun ilk yılı hazırlık, dört yılı tiyatro devresidir. Tiyatro devresinin orta ve yüksek kısımları ikişer yıldır.

Balet şubesinin kuruluşları ayrı bir yönetmelikle saptanacaktır.

Opera ve tiyatro bölümlerinin yüksek devrelerinden mezun olanlar için bir de iki yıllık Reji şubesi vardır. (Talimatname, Md. 7-9)(295):

Konservatuvara kayıt kabul, giriş sınavları, ders izlenceleri, sınavlar, sınıf geçme, sınıf atlama, mezuniyet sınavları yönetmelik maddeleriyle saptanmıştır.

Yönetim bakımından; konservatuvarın başında bir müdür, bir başyardımcı ve yeteri sayıda yardımcılar vardır. Bunlardan başka, iç himetler şefi, yazman, hesap memuru, idare

---

(294) Ayas, y.a.g.y., s.261.

(295) Ayas, y.a.g.y., s.261.

memuru, anbar ve debboy memuru, ders araçları ve kitaplık memuru da kurumun yönetim elemanlarındandır.

Müdürün başkanlığında toplanan Konservatuvar meclisi ile Danışma kurulu öğretim ve eğitim işleriyle görevlidirler.

Ankara Devlet Konservatuvarı ilk mezunlarını 1941 yılında verdi. Bunlar sekiz kız ve ondokuzu erkek olmak üzere toplam yirmiyedi gençtir. Bu gençlerin tümü konservatuvar kadrolarında görevlendirilmişlerdir(296).

Devlet Konservatuvarına Bale bölümü ancak 1950 yılında açılabilmiştir(297).

Konservatuvar musiki ve sahne sanatları alanında çok sayıda değerli sanatcı yetiştirmiştir. Ancak özellikle 1935-1950 döneminde geleneksel değerlerimize ve ulusal ögelere pek eğildiği söylenemez. Bu kurumu bitiren sanatçılar, devlet sahnelerinde, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasında, çeşitli orkestralarda, radyo v.b. kurumlarda görev almaktadırlar.

3.3.2.12. Ankara Hukuk Mektebi

Osmanlı Döneminde açılmış olan hukuk mekteplerinin İstanbul Hukuk Fakültesi dışında tümü savaş sonrası kapatılmıştı. Ülkede hukukçu yetiştiren tek kurum İstanbul Hukuk Fakültesi ise, hem çok az sayıda mezun veriyor, hem de bu kurumdan mezun olanların Anadolu'da çalışma olanakları son derece sınırlı idi(298). Osmanlı Devletinin son zamanlarında Adliye Mesleğindeki personel eksikliğini gidermek için bazı önlemler alınmıştı. Böylece, yetenekli, ama yeter düzeyde öğrenim görememiş bazı adliye mensuplarının ileri düzeydeki

---

(296) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1941-1942), Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.82.

(297) Kavcar, y.a.g.m., s.515.

(298) Ahmet Mumcu, Ankara Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne, (1925-1975), Ankara Hukuk Fakültesi Yayınlarından No:416. Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s.22.

hizmetlerde çalıştırılmaları olanakları aranmıştır. İşte Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ilk aşamada, bu eski düzenlemeyi günün koşullarına göre yeni baştan değiştirerek 17 Kasım 1920 tarihli ve 387 sayılı Nizamnameye ek olarak çıkartılan 388 numaralı ve 17 Kasım 1920 tarihli bir "talimat"la Adliye Mesleğindeki personelin bu arada özellikle kaza (ilçe) kadılarının (yargıçlarının) hangi yöntemle seçilip atanacağı ilkelerini saptamıştır(299).

Bu nizamname ilkelerinden anlaşıldığı üzere, "Mekteb-i Hukuk" ve "Mekteb-i Kuzattan" mezun olmayanların da yargıçlık dışı ve yargıçlık gibi adliye işlerinde; yapılacak bir sınav sonrası görevlendirilebildikleri anlaşılmaktadır. Ne var ki, alınan bu tür önlemler, ülkedeki iyi yetişmiş ve yetenekli yargıç ve adliye memuru gereksinimini karşılayamayacaktır. Hatta gün geçtikçe bu tür eleman gereksiniminin arttığı gözlenecektir. Bu durumda, doğrudan doğruya Ankara Hükümetinin istekleri doğrultusunda yetenekli hukukçular yetiştirmek için bir okul açma düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu düşüncenin ilk adımını, Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey'in 16 Mart 1921 tarihinde bu konuda hazırladığı yasa önerisi oluşturmaktadır(300).

Yasa önerisinde okulun açılması gerekçesinde: birinci dünya savaşının cephelerinin bir çok yüksek eğitim görmüş Türk gencini yitirilmesine neden olduğu, bugünse bir kısım gencin savaş dönemi kapatılan yüksek öğrenim kurumları nedeniyle eğitiminin yarım kaldığı belirtiliyor... Bu arada kapatılan yüksek okullardan Hukuk Mektebi örnek olarak verilerek ve savaş nedeniyle hukuk mektebi ikinci, üçüncü dördüncü sınıftayken savaşa alınmış, savaş sonrası memleketlerine dönem gençlerin eğitimlerini tamamlamak için beklemekte oldukları vurgulandıktan sonra da; üç maddeden oluşan yasa teklifi (önerisi) sunuluyordu(301).

---

(299) Düstur, 3. Tertip, C.I (2. Basıı), s.139-140.

(300) Mumcu, y.a.g.y., s.24.

(301) TBMM Zabıt Ceridesi, 1. İntihap Devresi, Celse (oturum) 1. (17.12.1337), C.XV, s.121.

Öneriye göre açılması istenen "Hukuk Mektebi" Ankara'da olacak ve Adliye Vekaletine bağlanacaktı.

Meclis genel kurulunda görüşülen öneri "Maarif Encümenine" gönderilmiştir. "Maarif Encümeni" ise 5 Nisan 1921 tarih ve 2/248 sayılı kararı ile ilkokullara dahi bina, ders araçları ve öğretmen bulunamadığı bu dönemde Ankara'da bir yüksek okul açılmasının olanaksızlığı vurgulanarak öneri reddedilmiştir(302).

Öneri ve mazbata Meclis Genel Kurulunda okunduktan sonra Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey "Sahib-i teklif yoktur" diyerek görüşmenin bitirilmesini istemişse de Başkan; konu hakkında söz alan mebusların olduğunu ileri sürerek, dönemin Adliye Vekili Refik Şevket (ince) Bey'e söz vermiştir. Adliye Vekili, önerinin son derece acil ve önemli bir gereksinimimizi gidermek amacıyla hazırlandığını, iyi yetişmiş hukukçuların yurda sağlayacağı yararların çok büyük olacağını hatta yurdun yalnız hukuk mektebi değil üst düzey eğitim veren türlü fakültelerden oluşan bir üniversiteye gereksinimi olduğunu vurgulayacaktır. Hatta: "... Bendeniz 338 senesi (1922) bütçesine bir Mektebi Hukuk için bir tahsisat koymuştum. Fakat zarure-i maliye bu Hukuk Mektebi teklifinin geri alınmasına sebebiyet verdi..."(303) diyerek Maarif Encümeninin tek yönlü kararını eleştirmiştir, bütçe zorunluluğu nedeniyle bu kurumun açılmasının ertelenmesini istemiştir.

Bu ertelemenin ardından konuyu yeniden gündeme getiren Mustafa Kemal olmuştur. 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin Üçüncü Toplantı Yılını açarken yaptığı uzun konuşmasında, hukuk devriminin yapılacağını da açıklarken, yeni yasaları uygulayacak hukukçuların yetiştirilmesi gereğini vurğulamaktadır.

---

(302) TBMM. Zabıt Ceridesi, 1. İntihap Devresi, C.XVI, Oturum 1, (19.01.1338), s.87.

(303) TBMM. Zabıt Ceridesi, 1. İntihap Devresi C.XVI, Oturum 1, (19.01.1338), s.87-88.

"... Teşekkür olunur ki, Adliye Vekaletimiz mevcut mahkemelerimizi evsaf-ı mahsusayı haiz hükkâmla teçhiz ve takviye edebilmek için, bir Hukuk Fakültesi tesisine karar vererek, Meclisi Âli'nin muvafakatini almıştır. Bu müesseseyi âliye için 338 senesi bütçesine lazım gelen meblağ ithal olunmuştur. Bir kısm-ı mühimmi vücuda getirilen ve kısm-ı diğerinin de intacına çalışılan bu hususatın ikmali, hayat-ı adliyemize bütün dünyaca şayan-ı kabul bir manzara-i tekâmül bahşeyleyecektir."(304).

Atatürk'ün bu konuşmasında "Mektep" yerine "Fakülte" sözcüğünü kullanması anlamlı ve dikkate değerdir. O, her bakımdan yüksek bir bilimsel hukuk öğrenim ve araştırma kurumu istiyor olmalıdır. Mustafa Kemal Paşa 1338 (1922) yılı bütçesine bu "Fakültenin" kurulması için "lazım gelen meblağın ithal edildiğini" bildirerek Ankara Hukuk Mektebinin açılması için kesin emrini de vermiş oluyordu(305).

Burada bir saptamamızı belirtelim ki, Ankara'da önce bir Hukuk Mektebi, daha sonra Ankara Üniversitesi'nin bir Fakültesi olarak Hukuk Fakültesinin kurulması, Türk Hukuk Devriminin ayrılmaz bir parçası ve gereği olarak gerçekleştirilmiştir. Biri diğerinin tamamlayıcısı, bütünleyicisi olmuştur. Dolayısıyla bu kurumun kurulmasında, Mustafa Kemal Paşa, sürekli içinde veya arkasında olmuştur. Nitekim, Lozan Barışının imzalanması, cumhuriyetin ilanı, Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlayan yepyeni dönemde, artık diğer devrimler gibi hukuk devriminden de açıkça bahsedilmektedir. Hilafetin kaldırılmasından üç gün önce 1 Mart 1924 günü Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin İkinci Dönem Birinci Toplantı Yılını açarken yaptığı konuşmada "Islâhat-i Adliyeye" de değinerek şöyle söylemiştir.

"... Teşkilat ve islahat-i adliyeye verdiğimiz ehemmiyeti, nasıl ifade etsek azdır. Gerçi, bütçenin bugünkü

---

(304) Söylev ve Demeçler, C.I, s.224-225.

(305) Mumcu, y.a.g.y., s.31.

halinde adliye için mühim menabi ayrılmıştır ve bu menabi mütemadiyen artırılacaktır. Fakat bundan mühim olan nokta; adli telakkimizi, adli kanunlarımızı, adli teşkilatımızı, bizim şimdiye kadar şuuri, gayri şuuri tesir altında bulunduran, asrın icabatına gayri mutabık revabıttan bir an evvel kurtarmaktır. Hukuk-i medeniyede hukuk-i ailede takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır..."(306).

Mustafa Kemal'in özellikle "hukuk-i medeniyede, hukuk-i adliyede takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır" derken, 1922 yılında yaptığı konuşmanın çarpıcı bir özetini de vermekteydi. Fakat yeni yapılacak yasaların kimlerin uygulayacağını, ancak ikinci dönem İkinci Toplantı Yılını açarken yaptığı konuşmada "Kasım 1924'de söyleyecektir(307). Efendiler! Adliye Islahat-i umumiyesindeki esaslı tatbikat muamelâtın süratinde ve hakim mesleğinin yüksek kıymet ve rağbetini tabarüz ettirmekte derhal tesirini göstermiştir. Gerçi memlekette adli ihtiyacın temini için icabeden tekmil kanunların tedvini ve bilhassa kâfi adette hakimlerin ve tâli adliye memurlarının tedariki zamana muhtaçtır. Ancak büyük kanunlar ihzar oluncaya kadar, müstacel tadilâtla, hayat-i umumiyenin bir an evvel esasat-ı medeniyeye ibtina ettirilmesi elzemdir. Bu ciheti Meclisi âlinin nazarı dikkatine vazederim..."(308).

Bu söylevden üç gün sonra Halifelik kaldırılmış ve Eğitimi Birleştirme Yasası kabul edilmiştir. Bu yasanın kabulunün öğretimi tarihi açısından da büyük önemi vardır. Türkiye'deki eğitim kurumlarının tek bakanlığa bağlanmasıyla, İslam Hukuku uygulayıcılarını yetiştiren medreseler ve Mekteb-i Kuzat'ın da aynı yönetimin kontroluna girmesi demektir. Bu yasa çıkarılmasından bir ay sonra da çıkartılan 469 sayılı yasayla şer-iyye mahkemeleri de kaldırılmıştır. Bu da Hu-

---

(306) Söylev ve Demeçler, C.I, s.329.

(307) Mumcu, y.a.g.y., s.32.

(308) Söylev ve Demeçler, C.I, s.335.

kuk Devrimi açısından çok büyük bir adımdı(309). Bu gelişmelerin ardından toplumsal yapımıza en uygun Medeni Kanunun kabulü ve diğer temel yasaların çıkartılmasının gerçekleşmesiyle eski hukukla bağlar tümden kopartılacaktır. Bu kopuş ise yeni hukuksal yapılanmayı gerçekleştirecek, uygulayacak eski hukukla ilişkisini kesmiş elemanların yetiştirilmesini gerektirecektir. Bu da Hukuk Mektebinin açılmasını zorunlu kılacak gelişim olmuştur. Böylesi bir sürecin oluşmasında dönemin Adalet Bakanı (1930 yılına dek de bu görevi sürdüren) Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in büyük rolü olmuştur(310). Atatürk'ün 1922 yılında ortaya koyduğu "Ankara'da bir Hukuk Mektebi'nin açılmasının zorunlu olduğu" düşüncesi 1925 yılı Bütçe Kanunu Tasarısına konularak eylem somutlaştırılmıştır.

1925 Yılı "Muvazene-i Umumiye Kanunu Tasarısı'nın" Adâlet Vekâletiyle ilgili bölümü 21. Şubat 1925 Cumartesi günü TBMM Genel Kurulunda görüşülmeye başlamıştır. Adliye Vekâletinin çeşitli sorunları mebuslarca dile getirilirken, daha Ankara Hukuk Mektebiyle ilgili konuya geçilmeden önce mebusların, hukuk öğretiminin o günkü durumu ve Hukuk Meslek Mektepleri üzerinde durmalarıyla başlayan tartışmalar(311), araya bazı acil konuların girmesiyle birlikte 26 Mart 1925 tarihli oturuma dek mecliste çeşitli yönleriyle tartışılmıştır. Sonunda Ankara'da "Leyli Hukuk Mektebi"nin açılması karara bağlanmıştır. Kadro tespiti için Encümene yollanılan Leyli Hukuk Mektebi ile ilgili fasıllar, bir süre sonra Encümence Genel Kurula gönderilmiş ve görüşmeler sonuçlandırılmıştır(312).

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, 1925 yılı içinde Hukuk Mektebini açmak istiyordu. Okulun öğretime başlayabilmesi için üç temel sorunun çözümü gerekmekteydi. Bunlar; öğretim kadrosu, ders izlenceleri ve öğrenci ile okulun yer sorunu idi.

---

(310) Mumcu, y.a.g.y., s.34.

(311) TBMM. Zabıt Ceridesi, 61'inci toplantı, üçüncü Oturum, C.XIV, s.279-280. Bu tartışmalar için bakınız: TBMM Zabıt Ceridesi, C.XIV, s.279-344.

(312) TBMM. Zabıt Ceridesi, C.XVI, s.290-292.

Mahmut Esat Bey bu sorunları çözmek için yakın çevresinde bulunan ve Avrupa'da hukuk öğrenimi görmüş arkadaşlarını ve güvendiği başka hukukçuları bir araya getirerek ilk hazırlıkları yapmak üzere bir komisyon kurdu. Öte yandan okulun başına İstanbul Hukuk müderrislerinden- (profesörlerinden) Cemil (Bilsel) Beyi atamayı da kararlaştırdı. Böylece bu güçlü hukukçu okulun kurulması işlerini yüklendi. Bir yandan okula yer aranırken öte yandan öğretim üyesi ve ders izlenceleri sorununu çözümlemek üzere 15 Eylül 1925 tarihinde oluşturulan komisyon üyeleri ilk toplantısını yapmıştır. Toplantıya Ahmet (Ağaoğlu), Yusuf (Akçura), Şevket Memedali (Bilgişin), Cemil (Bilsel), Tevfik Kamil (Koperler), Yusuf Kemal (Tengirşenk) Süheyp Nizami (Derbil) Beyler Adliye Vekilinin başkanlığında katılmışlardır(313).

Okulla ilgili temel ilkeler üzerinde fikir birliğine varmış olan komisyon üyelerinin, herşeyden önce, yeni hazırlanan modern Türk Hukukunu araştırıp öğretecek bir "mektep" yani bir "ekol" (école) kurmak istediklerini; komisyon tartışmalarından çıkarmak olanaklıdır(314).

Komisyonda okutulacak ders izlenceleri saptanırken, öğretim üyelerine "Müderris" yerine "Profesör" denilmesi de uygun görülmüştür.

O dönemin Ankarasında, yeni açılacak bir yüksek okul için elverişli yapı bulmak hemen hemen olanaksızdı. Bu konuda Başbakan İsmet Paşa'nın büyük yardımları olmuş ve okul için eski postahane binası Adliye Vekâletine, Hukuk Mektebi için ayrılmıştır. Yatılı öğrenciler için de Adliye Vekâleti, Tahsin Efendi'nin Sanat Mektebi (1'inci Sanat Enstitüsü) arkasına yaptırdığı on odalı bir evi 4500 liraya kiralandı ve bunun avlusuna çamurdan iki pavyon yapımına başlandı. Bu evin üst kattaki odalarından biri Fakülte Müdürüne, diğeri

---

(313) Mumcu, y.a.g.y., s.59-60.

(314) Komisyondaki konuşmalar için bakınız: Mumcu, y.a.g.y., s.60-66.

de Ankara'da bir ev buluncaya dek, gereksinimi olan öğretim üyelerine ayrıldı(315).

Öğrenci durumu ise; Adliye Vekaleti, daha 1925 yaz aylarında, Ankara'da bir Hukuk Mektebinin açılacağını duyurmuştu. Bu duyuru, lise öğrencileri arasında büyük bir ilgi görmüş ve gerek Ankara'dan gerekse taşradan, okula girmek için, bu işlerle görevlendirilmiş olan Adliye Vekaleti Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne başvurmuş, kayıtlarını yaptırmışlardır.

Mahmut Esat Bey ile Cemil Bey okulun açılmasını fazla geciktirmemek için, derslikler işâ henüz çözümlenmeden, eski Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında öğrenime başlanmasını kararlaştırmıştır.

5 Kasım 1925 günü, öğleden sonra TBMM'nin tarihi toplantı salonunda, başta Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, "Heyet-i Vekile" ve hemen tüm mebuslar ile Ankara'da bulunan yabancı büyük elçiler ve öğrencilerin bulunduğu, gününe göre son derece görkemli bir törenle "Ankara Hukuk Mektebi" açılmıştır.

Açış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa, tarihsel söyleviyle, hukuk devriminin artık başladığını tüm dünyaya duyurmaktaydı(316). Bunu Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in (317) aynı önemdeki konuşması izledi. Okulun ilk dersi ise Veli Bey tarafından verilerek(318) okulun açılışı tamamlanmıştır.

Açılışından altı gün sonra 11 Kasım 1925 tarihli ve 2740 sayılı Kararname ile "Ankara Hukuk Mektebi Talimatnamesi çıkarılmıştır.

Bu talimatnamenin okulun özelliklerini yansıtan maddeleri şu ilkeleri içermekteydi:

---

(315) Mumcu, y.a.g.y., s.71.

(316) Bu konuşmanın tam metni için bakınız: Söylev ve Demeçler, C.II, s.236-240.

(317) Bu konuşma tam metni için bakınız: Mumcu, y.a.g.y., s.85,87.

(318) Bu konuşma tam metni için bakınız: Mumcu, y.a.g.y., s.88-95.

Madde 1- Ankara Hukuk Mektebi, üç yıl eğitim süreli, Adalet Vekâletine bağlı yüksek bir meslek okuludur.

Madde 2- Hukuk Mektebi, yatılı ve gündüzlüdür. Yatılı olanları, mezun yetleri sonrası adliye memuriyetlerinde beş yıl hizmet ödevleri vardır.

Madde 3- Mektebi bitirenlere, mezuniyet diploması verilir. Bu diploma, İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi diplomasının sağladığı tüm hukuki hakları sağlar.

Madde 4- Hukuk Mektebinde şu dersler okunur: Medeni Hukuk, Karşılaştırmalı Medeni Hukuk, Roma Hukuku, Ticaret Hukuku (Kara ve Deniz), Hukuk Mahkemeleri Usulü, Devletler Özel Hukuku, Hukuk Esası, İdare Hukuku, Devletler Hukuku, Amme Hukuku, Ceza Mahkemeleri Usulü, Hukuk Tarihi, İktisat, Maliye, Adli Tıp, İhtilâller Tarihi, Siyasi Tarih.

Madde 6- Profesörler darülfünun medreselerinden veya Avrupa'da eğitimini tamamlamış kişilerden Adliye Vekâletince atanırlar.

Madde 8- Mektebin profesörlerinden oluşan bir Profesörler Kurulu vardır. Profesörler Kurulu ayda bir kez olağan ve çağrıldığında da olağanüstü toplanırlar.

Madde 11- Mektebin yönetimi bir müdür, bir de ikinci müdür ile gereğince memur ve hizmetlilerce yürütülür. Müdürün profesör olması yerindedir...

Madde 13- Hukuk Mektebine kabul edilebilmek için resmi veya özel liselerden mezun olmak gerekir. Darülfünun şubelerinden ve yüksek okullardan mezun veya buralara devam edenler, okula kayıt ve kabul edilecekleri gibi, yedi yıllık idadi mezunları veya Maarif Vekâletince bu düzeyde (denlik) bulundukları onaylanmış okul mezunları, sınavsız ve lise düzeyinde eğitim görenler, lise ders izlencesinden sınavla kabul olunabilir. Yatılı öğrencinin onsekizden küçük ve otuzdan fazla yaşta olmamaları gerekir(319).

---

(319) Düstur, (3. Tertip), C.VII, s.104-106.

Bu talimatnameden anlaşılacağı üzere; "Adliye Hukuk Mektebi" Adliye vekaletine bağlı bir yüksek okuldur. Okulun tüzel kişiliği yoktur. Özerk bir kurum değildir. Doğrudan doğruya Adalet Bakanlığına bağlıdır. Ayrıca öğretim üyelerinin atanması da Adalet Bakanlığına verilmiştir.

Asıl Talimatnamenin 15'inci maddesi uyarınca hazırlanan "Dahili Talimatname" 22 maddeden oluşan ilkelere göre de okulun yönetimi örgütlenmiştir. Bu örgütlenmeye göre okul yönetiminde görev alan bireyler: Okul eğitiminden sorumlu Başkan, Başkan vekili ve Müdür, Hesap Memuru, Yazman, Anbar Memuru, Kütüphane Memuru, Okul Doktoru, Hastahane Memuru, Mubassır (öğrencileri gözeten, okul kurallarına uymalarını sağlayan), yeterli sayıda Hizmetli sayılmakta ve bu kişilerin görev yetki ve sorumlulukları da sıralanmaktadır(320).

3.3.3. İÇ ve DIŞ GÜVENLİĞİ İLGİLENDİREN ASKERİ MESLEK YÜKSEK OKULLARI

3.3.3.1. Kara ve Hava Harp Okulu

Kara harp okulunun, tarihsel gelişim sürecini bundan önceki bölümde konumuz sınırları içinde vermiştik. Anımsanacağı gibi, Avrupa'da uzun süre kalmış olan Fahri yaverlerden Hassa Miralayı Namık Bey "(Paşa) nın önerileri ve Hassa Müşiri Fevzi Paşa'nın yardımlarından yararlanılarak ilkin Selimiye Kışlasında "Sibyan Bölükleri" adıyla bir askeri okul kurulmuşdu(1831). Bu küçük birlik Harp okulumuzun ilk çekirdeğini oluşturmuştur. Bu okul, sonradan Maçka Kışlasına taşınarak burada "Harbiye Mektebi" adını almıştır(1834). (321).

1914-1918 yılları arasında savaş nedeniyle Harp okulunda öğretim aksamış, ordunun gereksinimi olan subaylar, askeri hizmete alınan yedeklerle birlikte kısa süreli "Talimgâh" lar-

---

(320) Bu konudaki geniş bilgi için bakınız: Mumcu, y.a.g.y., s.110-114.

(321) Ayas, y.a.g.y., s.651.

da yetiştirilmişlerdi. "Mütarekeden" sonra 12 Aralık 1918'de Kartal Maltepesi'ndeki talimgâh binasında yeniden faaliyete geçen Harbiye Okulu, işgal nedeniyle sık sık yer değiştirmiştir. Böylesi huzursuz ve güvensiz ortamda daha fazla kalmak istemeyen harp okulu öğrencileri, üzerlerine düşeni daha iyi yapabilecekleri inancıyla Ulusal Kurtuluş Savaşına katılmak üzere Anadoluya geçmişlerdir.

İstanbul'la bağlarını koparan Ankara Hükümeti'nin, İstanbul'daki Harp Okulundan birşeyler beklemesi düşünülemezdi. Bu yüzden ordunun subay gereksinimini karşılamak üzere 1 Temmuz 1920'de Ankara Cebeci'de Abidin Paşa Köşkü civarındaki barakalarda"Sınıf-ı Muhtelife Zabit Namzetleri Talimgâhı"açıldı. Eğitim süresi bir yıl idi ve üç devreye ayrılmıştı. Talimgâhın ilk öğrencileri yedek subay öğrencileriyle, Harp Okulu ve Kulelinin değişik sınıflarından Anadolu'ya kaçabilen öğrencilerdi. Daha önce Anadoluya geçen Harp Okulu öğrencilerinin eğitimlerini tamamlayabilecekleri bir okul olmadığı için kimisi birliklere, kimileri de çete reislerinin yanlarına verilmişlerdi. Talimgâh'ın açılmasıyla dağınık durumdaki bu gençler bir okul içinde toplanmışlardır. Daha sonraları yer, eğitim ve öğretim yönünden İstanbul'daki karmaşa sonrası, Harp Okulu yahut son adıyla "Zabitan Mektebi" Ekim 1922'de kaldırılınca öğrencileri, 1923 yılı başında Ankara'ya gelerek talimgâh'a katılacaklardır(322).

Büyük Millet Meclisi, bu talimgâhla, Harp Okulu'nun İstanbul'da bulunmasından ileri gelen boşluğu kapatmak istemiştir.

Talimgâh üç devreden oluşmaktaydı. Birinci devreye Zabitan Mektebinden (Harp Okulu), ikinci devreye idadilerin ve üçüncü sınıfa ise Harp Okulu Kuleli'nin çeşitli sınıflarından gelen öğrenciler alındı. Daha sonra İstanbul ve Anadolu'dan gelen gençlerle beslenen talimgâh, ilk mezunlarını Ekim

(322) İsrafil Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, Kara Harp Okulu Tarihi, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1991, s.72.

1920'de verdi. Öğrenciler asteğmen olarak mezun oldular. Yüzbaşı Rüsuhi komutasında 42 kişilik bu öğrenci grubunun diplomalarını Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa'lar verdiler. İlk zamanlarda talimgâh yalnız piyade ve suvari subayı çıkarıyordu. Ankara'da topçu sınıfına ayrılanlar Ekim 1921'de Konya'da açılan "Topçu Zabit Namzetleri Talimgâhı" na gönderiliyorlardı. Daha sonra topçu ve diğer sınıflar da Ankara'daki talimgâha yerleştirildiler(323).

Ulusal Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan ve yeni kurumlaşmanın büyük bir hızla başlaması aşamasında Harp Okulu'da öncelikle ele alınmıştır. Ankara'daki Abidinpaşa Talimgâhı, 1 Nisan 1923 tarihinde eldeki kısıtlı olanaklara karşın Harp Okuluna dönüştürülmüştür(324).

Okulun eğitim-öğretim süresi iki yıl idi. Bu dönemde bir yandan normal öğretim sürdürülürken, öte yandan 1914-1922 yıllarındaki savaş sırasında talimgâhlarda yetiştirilen mavazzaf subayların, teorik ve pratik bilgilerini tamamlayan çalışmalarını da sürdürmüştü(325). Buna göre de, Ankara'da bulunan Sınıf-ı Muhtelife Zabitân Namzetleri Talimgâhlarıyla, Topçu Talimgâhında bulunan öğrenciler birinci sınıfı oluşturacak ve 1 Ağustos 1923 tarihine dek bu öğrenciler ikinci sınıf öğretimine hazırlanacaktı(326). Bu uygulama sonraki yıllarda da yürütülmüş ve 1931 yılına dek sürmüştür.

Okulun açılmasıyla birlikte, Harp Okulu Komutanlağına Kurmay Albay Hayri Bey atanmıştır. İstanbul'a taşınmadan önce de Genel Kurmaylığın emri ile Kazım Karabekir Paşa başkanlığında bir komisyon oluşturularak Harp Okulu'nun yeni yapısı hazırlandı. Ders izlenceleri iki yıla göre düzenlendi. Her sınıf bir bölük kabul edildi. Okulda bulunan sınıflar için

---

(323) Harp Okulları Tarihçesi, (1834-1945), Ankara, 1945, s.47.

(324) Kurtcephe-Balcıoğlu, y.a.g.y., s.74.

(325) Çoker, "Silahlı Kuvvetlerde Eğitim ve Öğretim Kurumları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.X, S.2642.

(326) Kurtcephe, Balcıoğlu, y.a.g.y., s.74.

(Piyade, Süvari, Topçu, Sınıf-ı Fenniye, İstihkam ve Muhabere) grup amirlikleri oluşturuldu. Okul kadrosuna bir müdür yardımcılığı da konuldu. Bu kadrolara şu kişiler atandı: Okul Komutan Vekilliğine Kurmay Albay Hayri Bey, Piyade Grup Amirliğine, Yarbay Mehmet Ali, Topçu Grup Amirliğine, Albay Naci Bey, Sınıf-ı Fenniye Amirliğine, Albay Muhtar Bey, Muhabere Grup Amirliğine, Yarbay Abdullah, Süvari Amirliğine, Binbaşı Fevzi Bey'ler atanmışlardır(327).

Zaferden sonra İstanbul Bağlaşık Devlerin işgalinden kurtarılınca Pangaltı'ndaki tarihi Harp Okulu binasından yabancı bayrak indirilmişti. Okul, 17 Eylül 1923'te Ankara'dan İstanbul'a taşındı. Birinci sınıfa yeniden askeri liseden ve sivil liselerden öğrenci alındı. Okul tam kadro ile İstanbul'da eğitim ve öğretime başladı.

İstanbul'da eğitim ve öğretime başlayan Harp Okulu, tüm askersel sınıfları içinde toplanmıştı. Hava Harp Okulu'nun açıldığı 1951-1952 ders yılına değin hava ve kara çeşitli meslek sınıflarına mensup subaylar hazırlık öğretimlerini burada yapıyorlardı. Halbuki eskiden istihkâm, muhabere ve topçu subayları Halıcıoğlu'ndan, harita ve jandarma subayları da kendi okullarından mezun olmakta ve Harp Okulu'ndan yalnızca piyade ve suvari yetişmekteydi(328).

Subayların yabancı dil bilgilerini artırmak amacıyla ileride verilecek genel ders izlencelerinden ayrıca, yabancı yapıtlardan da yararlanabilmeleri amacıyla 1927 yılında okula bağlı olarak dil kursları açıldı. İngilizce, Fransızca, Rusça, Rumca, Romence, Bulgarca ve Farsça kursları 1929'a dek devam etti.

1929 yılında Harp Okulu içinde okul komutanlığına bağlı olarak bir yedek subay okulu açılmıştır. Ayrı bir yönetim ve eğitim-öğretim olmasına karşın, 1931 yılında başka bir ye-

---

(327) Kurtçephe-Balcıoğlu, y.a,g.y., s.75.
(328) Kurtcephe-Balcıoğlu, y.a.g.y., s.75.

dek subay okulu açılmıştır. Ayrı bir yönetim ve eğitim-öğretim olmasına karşın, 1931 yılında başka bir yedek subay okulu açılana dek öğrenciler burada yetiştirilmişlerdir.

İstanbul'a taşınan Harp Okulu ilk mezunlarını 1924 yılında vermiştir. Okulun öğrenci kaynağı ise sivil liselerden çok askeri lise mezunları idi. Liselerden mezun olan öğrenciler, 15 Mayısa dek okulda toplanırlardı. 1-10 Mayıs tarihleri arasında sınıflara ayrılan öğrenciler, piyade iseler, piyade birliklerine; topçu iseler, topçu birliklerine staja gönderilirlerdi. Stajlarını tamamlamış olan öğrenciler Harp okuluna gelirler, burada iki yıl öğrenim görürlerdi. 1927, 1941 ve 1942 yıllarında olduğu gibi ülkenin ve ordunun içinde bulunduğu olağanüstü durumlardan dolayı kısa dönem öğrenim yapıldığı da olmuştur.

1.8.1931 tarihinde okulda örgütsel bir değişim yapılmış ve tabur kuruluşundan alay kuruluşuna geçilmiştir. Okulun ikinci sınıfı alayın birinci taburunu, birinci sınıfı da alayın ikinci taburunu oluşturmuştur. Okulda derslerden çok eğitime önem veriliyor, her gün öğleden sonra mutlaka eğitime çıkılıyordu(329).

Ankara'da 1931 tarihinde yapımına başlanan Harp Okulu binasının 1936 yılında bitirilmesi üzerine(330), taşınma hazırlıklarına geçildi. 6 Eylül 1936 tarihinde taşınmasına başlanacakken; törenle ilgili bazı ayrıntıların tamamlanabilmesi için biraz gecikmeyle, 23 Eylül'de okul eşyalarının bir kısmı taşınırken öğrenciler de 24 Eylül günü İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır(331).

Harp okulu'nun temel işlevi; orduya mufazzaf kara ve hava (1951 yılında Eskişehir'de bağımsız Hava Harp Okulu açılana dek) subayı yetiştiren bir yüksek öğrenim kurumudur.

---

(329) Kurtcephe-Balcıoğlu, y.a.g.y., s.77.
(330)Ayas, y.a.g.y., s.654.
(331) Kurtcephe-Balcıoğlu, y.a.g.y., s.79.

Öğretim ve eğitim süresi iki yıldır. Okulu başarıyla bitirenlerden ahlak ve karakterce de subaylık niteliğine erişmiş olanlar, yasa gereğince asteğmen olurlar. Ve sınıf okullarına gönderilirlerdi. Sağlık durumları kıta subayı olmalarına elverişli olmayanlar "Askeri Memur" olabilmek için "Muamele Memuru" okuluna veya "Askeri Yargıç", "Askeri Öğretmen" yetiştirilmek üzere ilgili üniversitelerin fakültelerine yollanırlardı(K.4637).

Harp okulunun dersleri dört gruba ayrılmıştır;

1- Tabiye, 2- Yardımcı askeri bilgiler, 3- Genel bilgiler, 4- Yabancı diller.

Harp okulu ikinci sınıf öğrencileri; ders yılı sonunda iki meslek sınıfından birine ayrılırlardı.

1- Muharip, 2- Yardımcı.

Muharip sınıfında şu meslek kolları vardır: Piyade, Süvari, Topçu, Tank, Hava, İstihkam, Muhabere.

Yardımcı sınıf ise şu kollara ayrılırdı: Demiryolu, Levazım, Harita(332).

Çeşitli meslek sınıfı ve kollarına ayrılan bu ikinci sınıf öğrencileri, sınavlardan sonra staj görmek üzere kıtalara gönderirlerdi.

Harp okulu alay kuruluşundayken, Nisan 1947'de tümen kuruluşuna çıkarıldı. Okul 1948-1949 Eğitim ve öğretim yılında yeni bir yapılanmaya girdi. Öğretim süresi, ilk yıl meslek hazırlık sınıfı olmak üzere üç yıla çıkarıldı. Öğretim ve eğitim izlencesi buna uygun olarak değiştirildi. Öğrencilere mesleki eğitim dışında kültür derslerinin de verilmesi gereğine inanılması bağlamında; Askeri psikoloji, Anayasa ve İdare Hukuku, Fizik, Siyasi Tarih, Devletler Hukuku, Ekonomi ve Türk Devrim Tarihi dersleri de okutulmaya başlandı. Böylece Harbiyenin olaylara bakışına yeni boyutlar kazandırılmak istenmiştir(333)

---

(332) Ayas, y.a.g.y., s.630.
(333) Kurtcephe-Balcıoğlu, y.a.g.y., s.220.

1949 yılında yeni Harp Okulu'nun Talimatı D-25 yayımlandı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile artan askersel ilişkilerin de etkisiyle Harp Okulunu "West Point" sisteminde yeniden düzenleme ve "Askeri Fakülte" konumuna getirme çalışmaları başlamıştır(334).

Hava (Harp) Okulu:

Harp Okulları Yasası'nın 2. maddesinde belirtilen genel görev esasları yanında, Hava Harp Okulu'nun özel amacı da belirlenmiştir. Buna göre: Her subayı havacılığın ve Hava Kuvvetleri'mizin günümüzdeki ve gelecekteki hızlı gelişiminin paralelinde gerekli taktik, teknik ve yönetim faaliyetlerini yeterlikle uygulayabilecek, onları geliştirebilecek ve daha ileri görevleri yapmaya temel olacak yönelişi kazanmış pilot adayı olarak yetiştirmekti(335).

Hava Harp Okulu'nda öğretim ve eğitim 4 yılda tamamlanmakta olup okulu bitirenler Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Yasası hükümlerine göre "Teğmen" atanırlar ve uçuş eğitimi için hava eğitim merkezine gönderilirler.

Hava Harp Okulu'na kaynaklık eden ilk Hava Okulu 3 Temmuz 1912 tarihinde İstanbul Safraköy'de kurulmuştur. Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarına katılan uçaklarımızın pilot, rasıt ve makinistlerini yetiştiren bu okul, 1920-1926 yılları anasında Eskişehir, Adana ve İzmir'de eğitimlerini sürdürmüştür. 1926 yılında Eskişehir'de öğretime geçen Hava Okulu, sonraki yıllarda diğer uzmanlık ve teknik okullarını da bünyesine almıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın; oluşumu ve sonucu üzerine hava gücünün oynadığı rol belirgin olarak ortaya çıkmıştı. Gelecekteki savaşların sonucunu saptayan kesin etkisi, Hava Kuvvetleri'nin bağımsız bir sınıf olarak Silahlı Kuvvetlerin

---

(334) Kurtcephe-Balcıoğlu, y.a.g.y., s.84.
(335) Çoker, Y.a.g.m., s.2645.

içinde yer alması gereksinimi somut bir biçimde belirlemiştir. İşte bu sınıfın gereksinimi olan hava subaylarını yetiştirmek amacıyla 1 Ekim 1951 tarihinde Eskişehir'de Hava Harp Okulu öğretime açılmıştır. Okulun öğrenim süresi diğer harp okulları gibi iki yıldır.

3.3.3.2. Deniz Harp Okulu

Türk Deniz Kuvvetleri'ne subay yetiştiren askeri bir okuldur. Deniz Harp Okulu'nun özel amacının da Hava Harp okulunda olduğu gibi, Harp Okulları Yasası'nın 2. maddesi genel görev ilkelerinin yanında belirlenmiştir. Buna göre; "her subaya Deniz Kuvvetleri'ne bağlı yüzer birliklerin branş düzeyindeki sevk ve idare yeteneğini kazandırmak, gemi, filotilla" ve filo çevresinde çeşitli sınıf ve silahların taktik, teknik ve lojistik kullanma ilkelerini öğrertmek ve kuvvetli bir denizcilik yeteneği ile bu birlik ve karargâhlarda görev yapabilecek düzeye ulaştırmak ve daha ileri görevleri yapmaya temel olabilecek yönelişi vermektir"(336).

Yasaya göre, bu öğretim ve eğitim dört yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Mezunları, Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Yasası gereği "Teğmen" rütbesiyle atamaları yapılmaktadır.

Deniz Harp Okulu'nun kökünü III. Mustafa zamanında 1773 yılında Baron de Tott'un Tersane'de bir göz odada kurmuş olduğu "Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn" a dek götürmek olanaklıdır. Okulun adı 1846'da ise "Mekteb-i Bahriye-i Şâhane" biçiminde değiştirilmiştir(337).

"Mütareke" döneminde Bahriye Mektebi'nin Müdürü Şevkat Bey'in kişisel çabaları, iyi yönetimi okulu, işgal kuvvetlerinin saldırısından korumuş, o günlerin olumsuz koşullarına karşın, normal öğretimi olabildiğince sürdürmeye çalışmıştır.

---

(336) Çoker, y.a.g.m., s.2642.
(337) Unat, y.a.g.y., s.61.

1920-1923 yıllarında okula öğrenci alınmamıştır. 1921 yılında okulu bitirmiş olup Hamidiye Okul Gemisi'nde eğitimde bulunan bir kısım öğrenciler Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Samsun'a gitmişlerdir. Gerek bu öğrencilerin eğitimini sağlamak gerekse Anadolu'ya geçen deniz subaylarını görevlendirilecekleri alanlarda yetiştirmek amacıyla Milli Savunma Bakanlığı Bahriye dairesince Samsun'da bir "Bahriye Mektebi" kurulmuştur. Ne var ki buraya alınmış öğrencilerin bir an önce Ulusal Ordu'da görev almak için gösterdikleri heyecan ve arzu okulun eğitiminin devamına olanak vermemiştir (338)

Zaferden sonra, 1922-1927 yılları arasında Bahriye Mektebi, yürürlükteki yasa ve yönetmelikler çerçevesinde öğretim ve eğitimini sürdürmüştür. Genel Kurmay Başkanlığı'nın 27 Mayıs 1928 tarihli emri ile "Deniz Lisesi" adını alan okulda, 1 Ağustosta başlayan yeni öğretim yılından itibaren askeri liselerin ders izlenceleri uygulanmaya başlamıştır. Tek farkla ki; sosyal bilimlerde haftalık ders saatlerinin kısmen azaltılarak, yerine fabrika ve gemicilik derslerinin konmasıdır. Yeni düzenlemede her sınıf için öngörülen öğrenci sayısı 40 olup, 20 şer kişilik iki kısma ayrılmaktadır.

Bahriye Mektebinin 1928'de deniz lisesine dönüşümü sonrası aynı tarihte Kasımpaşa'da da Deniz Harb Okulu açılmıştır (339).

Deniz Harp Okuluna, Deniz Lisesini bitiren öğrenciler ve gerekirse Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liseleri bitirmiş öğrencilerde alınırlar. Deniz Harp Okulu;
1- Güverte, 2- Makina olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Bu bölümlerde öğrenim süresi iki yıldır. Güverte ve Makina sınıflarında, her kolun kendi amacıyla ilgili meslek dersleri, genel ve yardımcı bilgilerle, yabancı dil öğretimi yapılmaktadır(340).

---

(338) Çoker, y.a.g.m., s.2644.
(339) Ana Britannica, C.VII, s.124.
(340) Ayas, y.a.g.y., s.630.

Deniz Lisesi üstündeki eğitimlerden Güverte Sınıfına ayrılmış öğrencilerin birinci dönemde; 7 ay okul gemisinde meslek, 2 ay Deniz Yeni Erat Eğitim Alayı'nda, piyade eğitimi, ikinci dönemde 9 ay donanmanın çeşitli gemilerinde meslek eğitiminden sonra 11 ay Deniz Harp Okulu'nda öğretim görmeleri öngörülmüştür. Makina sınıfına ayrılan öğrenciler için ise 1. dönem fabrikalarda, 2. dönem okul gemisinde, 3'üncü dönemi de Deniz Harp Okulu'nda geçirmeleri gerekiyordu. Bu eğitim ve öğretimden sonra "Asteğmen" rütbesiyle Deniz Harp okulundan mezun olanlar 9,5 ay süreli meslek kurslarına tabi tutulmuşlardır(341).

Deniz Harp Okulu 1928-1930 yılları arasında iki dersyılını Kasımpaşa'da halen Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'nın bulunduğu binada geçirmiş, sonra da Heybeliada'ya taşınmıştır.

Okul öğretim sisteminde, 26 Kasım 1942 ve 10 Eylül 1946 tarihli emirler ile bazı değişiklikler yapılmış, okul gemisi ve okulda geçen eğitim ve öğretim süreleri, dönemler ve sıraları yeniden saptanmıştır. Bu arada İkinci Dünya Savaşı'nın gerekli kıldığı koşullar nedeniyle Deniz Harp Okulu ve Lisesi, 23 Mayıs 1941 tarihinde Mersin'e taşınmış, 9 Eylül 1946'da tekrar Heybeliada'ya dönülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra deniz savaş silahları ve araçlarında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler paralelinde eğitim ve öğretim sisteminde değişiklik öngörülerek 16 Kasım 1951 tarihli yönetmelik ile 1953-1954 öğretim yılından başlayarak iki yıl öğrenci, iki yıl subay olmak üzere 4 yıllık "Lâyn" (ABD Deniz Kuvvetleri Akademisi 4 yıllık izlencesi) sistemine geçilmiştir.

3.3.3.3. Harp Akademileri

Türk Silahlı Kuvvetlerine kurmay subay ve kumandan yetiştirmek, devletin milli savunma yönetimi için yetkili elemanlarına öğrenim vermek amacıyla kurulmuş bir yüksek

---

(341) Soker, y.a.g.m., s.2645.

öğretim kurumudur. Bu okulun temel kuruluşu Osmanlı Dönemine rastlar. 1845 yılına dek Osmanlı Ordusunun kurmay subayları, kuvvet karargahlarında özel olarak veya yabancı ülkelerde öğrenim yaptırılarak yetiştirilmekteydi. "Mühendis" adı verilen bu subaylar kurmay hizmetlerinde görevlendiriliyorlardı. 6 Haziran 1845 tarihinde Abdülmecit tarafından bu subaylara "Erkânıharb Zabiti" (kurmay subay) adı verildi. (Tevcih sureţiyle). Aynı yıl askeri okullarda yeniden düzenleme yapılması emredilmişti. Askeri öğretim kurulu, bu amaçla Harp okulu sınıflarına iki yıllık bir ek yapılmasını karar verdi. Böylece 1848 yılında, Fransa'daki "Ecole D'application D'etat Major" sistemine uygun olarak "Mekteb-i Fünunu Harbiye-i Şahane, Erkânı Harbiye Sınıfları" kuruldu(342). İşte bu yeni sınıflar Harp Akademilerinin temelini oluşturmuştur.

1911-1922 yılları arasında birbirini izleyen savaşlar nedeniyle (İtalya, Balkan Savaşları, Birinci Dünya ve Ulusal Kurtuluş Savaşı), Harp Akademisi devamlı öğretim yapamamış kesintilere uğramıştır. Bu dönemde öğrenimleri noksan kalanlar, savaş aralıklarındaki yıllardan yararlanılarak zaman zaman akademiye çağrılmışlar veya özel kurslardan geçirilmişlerdir. Bu, sonraki savaşın kurmay subayına olan gereksinime göre de kurmaylıkları onanmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşından sonra, kurmaylıkları onananlar dahil, öğrenimlerini tamamlamak üzere, Harp Akademilerine getirilmişlerdir(343).

1921 yılında Harp Akademisi, Beylerbeyi Sarayı bitişiğindeki binaya taşınmışsa da, yöneticiler, personel ve öğrenciler, Ulusal Kurtuluş Savaşına katıldıklarından geçici olarak öğretimine ara vermiştir.

13 Ekim 1923 tarihinde, Harp Akademisi, Bayezid Meydanında, üniversite Merkez Binasında "Mektebi Âli-i Askeri"

---

(342) Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılında, Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982, s.98.

(343) Atatürk'ün Doğumunun..., s.100.

(değiştirilmiş adıyla) adı altında yeniden öğretime açılmıştır. Bu yeni ad ile birlikte bir de "Tedrisat Talimatı" düzenlenmiştir(344).

24 Mart 1924 tarihinde okul yine (345) "Erkâni Harbiye Mektebi" adıyla Yıldız Sarayına taşınmış ve Almanya'dan uzmanlar getirtilerek öğretime hız verilmiştir(346).

1927 yılında Akademi'nin adı "Harp Akademisi Müdürlüğü olmuş ve sonra müdürlük sanı, Komutanlığa çevrilmiştir. İlk kez, 15 Ocak 1937 tarihinde öğretime açılan Yüksek Levazım Okulu-Levazım üst subay kursu ve Levazım Okulu, general ve üst subaylara özgü "Yüksek Komuta Kursu da Harp Akademisine bağlandığından, Akademiye; Askeri Akademiler Komutanlığı adı verilmiştir(347).

17 Haziran 1928 gün ve 6791 sayılı kararname ile yürürlüğe konulan "Muvazzaf Zabit Yetiştirme ve Ordu Zabitlerine Yüksek İktidar ve Tahsil Vermek Hakkında Talimatname" ile "Harp Akademisi" adını alan okul, 2 Kasım 1930'da "Deniz Harp Akademisi" ve 1 Kasım 1937'de "Hava Harp Akademisi"nin açılmasıyla çok gelişmiş ve yeni bir kimlik kazanmıştır(348).

1 Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine akademilerdeki Alman öğretim üyeleri yurtlarına dönmüş, onların yerini 1942 yılından itibaren İngiliz uzmanlar almıştır(349).

1942-1947 tarihleri arasında Harp Akademilerinde İngiliz ve Amerikan uzmanlarından yararlanılmaya başlanılınca, Amerikan eğitim sistemi ile İngiliz eğitim sistemi, karma olarak yürütülmüştür. 18 Nisan 1941-15 Haziran 1941 tarihleri arasında, Harp Akademisi Ankara'ya Gülhane Askeri Tıp

---

(344) Ayas, y.a.g.y., s.658.

(345) Atatürk'ün Doğumunun..., s.100.

(346) Ayas, y.a.g.y., s.658.

(347) Ayas, y.a.g.y., s.658 ve Atatürk'ün Doğumunun..., s.100.

(348) Çoker, y.a.g.m., s.2638.

(349) Çoker, y.a.g.m., s.2638.

Akademisinin bulunduğu binaya taşınmıştır. Öğrencilere, Ekim 1941 tarihinde öğretime başlayıncaya dek 2-3 ay süreli bir "oryantasyon" kursu açılmıştır. Harp Akademisi Ankara'dan tekrar İstanbul'a Yıldız'daki şimdiki binalarına taşınarak, 13 Kasım 1946 öğretime başlamıştır(350).

Harp Akademilerinde, 1948 yılından başlayarak Amerikan eğitim usulü kabul edilmiş ve öğretim yöntemlerinde büyük değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan kazanılan deneyimlere göre, uzmanlaşmaya geniş ölçüde yer verilmiş, Harp Akademileri birinci sınıfından başlanarak "Harekât Kurmay" ve "İkmal Kurmay" yetiştirilmeye başlanmışsa da, iki yıllık deneme sonucu bu tür eğitimden vazgeçilmiştir. 1949 Mart'ından itibaren, akademilere Harp Akademileri Komutanlığı adı verilmiştir(351).

1949-1950 öğretim yılından başlayarak, Kuvvet Harp Akademileri öğrenimi Amerika'daki Komuta ve Karargâh Subayı Kolejinde olduğu gibi aralarında en az iki yıl ara bulunacak şekilde üç yıldan, iki yıla indirildi(352).

Harp Akademilerinin eğitim sürecinde belli kesitler saptamamız olanaklıdır. Okul, 1880-1939 yılları arasında üç yıllık Alman yönetim ve izlencesi; 1939-1948 yılları arasında da üç yıllık ve daha çok Alman ağırlıklı olmak üzere Alman-İngiliz sevk ve yönetim yöntemleri, 1948'den sonra da Amerikan sevk yönetim ve eğitim izlencesi uygulanmaya başladığı görülmektedir. 1950'den sonra, eğitim süresi iki yıl ve Amerikan eğitim yöntemi ve yönetim ilkelerine göre düzenlenmiştir(353).

Kara, Hava, Deniz subayı kurmay adaylarını, üç yıllık (son düzenlemeyle iki) bir eğitim sonrası yetiştiren Harp Akademisine; kıta ya da donanmada belli bir süre hizmet eden

---

(350) Atatürk'ün Doğumunun..., s.100.

(351) Çoker, y.a.g.m., s.2639 ve Atatürk'ün Doğumunun..., s.

(352) Atatürk'ün Doğumunun..., s.101.

(353) Çoker, y.a.g.m., s.2639 ve Atatürk'ün Doğumunun..., s.101.

ve bazı özel koşulları taşıyan üsteğmen veya yüzbaşı rütbesindeki istekliler arasından sınavla öğrenci alınmaktadır. Her ne denli değişik dönemler değişik eğitim izlenceleri uygulanmışsa da; genelde aşağıdaki derslerin izlencelerinde bulunduğu saptanabilir: Harp Tarihi, Siyasi Tarih, Sevk ve İdare, Kurmay Görevleri, Devletler Hukuku, Ekonomi, Yabancı Dil, Askeri Coğrafya ve diğer gereken dersler(354).

3.3.3.4. Jandarma Subay Okulu

Jandarma Subay Okulu, Harp Okulunu bitiren ve Jandarma sınıfına ayrılmış olan subayların meslek bilgilerini tamamlayan yüksek dereceli bir okuldur. İçişleri Bakanlığına bağlı olan okulda öğrenim süresi on aydır (1 Ekim-30 Temmuz)(355).

22 Haziran 1930 tarihinde, 1706 sayılı Jandarma Kanunu kabul edilerek yayınlanmış ve konunun 26'ncı maddesi gereğince, 1937 yılında "Jandarma Teşkilat ve Tüzüğü" hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Bu kanun ve tüzükte, Jandarma örgütünün; bağlılığı, görev ve sorumlulukları, diğer makamlarla ilişkileri hukuksal bakımdan yeni bir statüye kavuşturulmuştur. 1933 yılından başlayarak da, jandarma örgütünün gereksinimi olan subaylar 1706 sayılı yasa uyarınca Kara Harp Okulunda yetiştirilmeye başlanmış ve aynı yıl Kara Harp Okulu'ndan mezun olan teğmenlerden 29'u jandarma subayı olarak ayrılmıştır. Yine aynı yıl içerisinde jandarma subay ve astsubaylarının jandarma meslek eğitim ve öğretimi için Anıttepe'de "Jandarma Subay Tatbikat ve Astsubay Okulları binası yapımına başlanmış ve bu okul 1937 yılında öğretime başlamıştır(356).

Jandarma Subayları; Kara Harp Okulu'nda diğer sınıflara ayrılan subaylar gibi eğitilerek, teğmen olmaktadırlar.

---

(354) Ayas, y.a.g.y., s.632.

(355) Ayas, y.a.g.y., s.634.

(356) Atatürk'ün Doğumunun..., s.314.

Harp Okulu eğitimini başarıyla bitiren jandarma subayları, Piyade Subayları ile birlikte Tuzla Piyade Okulu'nda yetiştirilmektedirler. Buradan mezun olan jandarma teğmenleri Ankara Güvercinlik'te bulunan Jandarma Okuluna gelmekte ve burada 1 yıl süre ile mesleksel konularını öğrenmektedirler. Jandarma Okulunda; eğitim ve öğretim çalışmaları uygulamalı olarak, modern dershane, laboratuvar ve spor tesislerinde yürütülmektedir. Sınıf okulunda, okutulan dersler, askerî, meslekî ve hukuk olmak üzere üç grupta toplanmaktadır(357).

Jandarma Genel Komutanlığının gereksinimi olan; istihkâm, muhabere, pilot, ordudonatım, levazım, maliye ve ulaştırma gibi diğer sınıf subayları ise Kara Kuvvetleri Komutanlığının ilgili sınıf okullarında ve temel kurslarında yetiştirilmektedir.

3.3.3.5. Polis Enstitüsü

Polis Enstitüsü, emniyet örgütüne orta ve üst düzey yöneticiler yetiştirmek üzere kurulmuş bir yüksek öğretim kurumudur. Enstitü ve diğer emniyet kuvvetlerinin yetiştirilmesinden sorumlu olan polis okulu ve polis kolejlerinin kuruluşu 1937 yılında çıkarılmış olan 3201 sayılı yasanın 18'inci ve 19'uncu maddelerine dayanmaktadır. Yasanın 18'inci maddesinin tanımlamasıyla; Ankara Polis Enstitüsü ilk, orta ve yüksek sınıfları olmak üzere üç kısımdır. Mesleki ilk eğitim kısmı polis memuru, orta eğitim kısmı polis komiseri, yüksek eğitim kısmı ise emniyet amirlerini yetiştirmeye ayrılmıştır(358).

Kuruluş yasasında da gösterildiği gibi Ankara'da kurulmuş olan polis enstitüsü ilk başlangıçta üç kuruluşu da bünyesinde bulundurmuş ve polis örgütünün tüm kademelerdeki eğitim sorumluluğunu üstlenmiş bir eğitim kurumudur. Ancak daha sonraki yıllarda İstanbul'da kurulan Polis Okulu ve

---

(357) Atatürk'ün Doğumunun..., s.327.

(358) Ayas, y.a.g.y., s.635.

Ankara'da kurulan Polis Koleji"nin (1938) eğitim hizmetine girmesi sonrası Enstitü salt yüksek öğretim veren bir kurum konumuna gelmiştir(359).

Polis Enstitüsü, ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç meslekî eğitim aşamasına (bölümüne) ayrılmıştır. Yüksek öğrenim bölümü de (K.) Kadro, (L) Lise, (S) Sivil şubelerine ayrılmıştır.

(K) Kadro şubesine, bulunduğu sınıfta iki yıl hizmet eden ve meslek öğrenimi görmüş, iyi sicil almış, 50 yaşını doldurmamış, sağlık durumu elverişli başkomserler alınmaktadır. Bu şubeyi başarıyla bitirenler sırasıyla; ikinci ve birinci sınıf emniyet amirliklerine ve polis müfettişliğine yükselme hakkını alırlardı.

(L) Lise şubesine, orta bölümün (L) şubesini bitirenlerle, Lise veya yedi yıllık Lise (idadi) veya diğer okulları bitirmiş olup, yükselmek için uygun sicili almış bulunan emniyet amirleri alınırlar.

(S) Sivil şubesine, orta bölümün (S) şubesini bitirip de kolej ve liseden mezun bulunan polis memurları alınırlar(360).

Öğretim süresi dört yıl olan polis enstitülerine polis koleji mezunları doğrudan, lise mezunu polis memurları ise sınavla alınmaktadır(361).

Polis Enstitüsünün amacı; polis mesleğine girenlere meslek bilgileri vermek ve üst sınıf emniyet görevlilerini yetiştirmektedir. Enstitünün yıllık ders izlenceleri de bu amaca göre düzenlenmiştir(362).

Polis Enstitüsü, Yüksek öğrenim Müdürlüğü'nün Kuruluş, Görev ve Çalışmaları Yönergesi 25.12.1982 tarihli genelgeyle yeniden düzenlenmiştir. Bu yönergenin II. Bölümünde Kuruluş-

---

(359) İsmail Metin, "Polis Örgütünün Görev ve Yapısı", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.VI, s.1650.

(360) Ayas, y.a.g.y., s.636.

(361) Metin, y.a.g.y., s.1650.

(362) Ayas, y.a.g.y., s.637.

Görev-Sorumlulukları şöyle belirlenmektedir:

"Madde 4- Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenim Müdürlüğü Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı bir eğitim ve öğretim kurumu olup, kuruluş ve kadroları Genel Müdürlük Merkez Teşkilâtı bünyesinde gösterilir."

"Enstitü Müdürlüğünün Birimleri

Madde 5- Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenim Müdürlüğü;

a- Enstitü Müdürlüğü,
b- Müdür Yardımcıları,
c- İdare Büro,
d- Başhekimlik,
e- Sınıflar ve Disiplin Şube Müdürlüğü,
f- Eğitim Şube Müdürlüğü,
g- Personel Şube Müdürlüğü,
h- İdari İşler Müdürlüğü,
i- Tahakkuk Şube Müdürlüğü,
j- Destek Şube Müdürlüğü,
k- Koruma Şube Müdürlüğü'nden oluşur(363).

Toplam olarak 26 maddeden oluşan bu yönergede tüm bu birimlerin görev ve sorumlulukları ayrı başlıklar halinde verilmektedir.

3.3.3.6. Gülhane Askerî Tıp Akademisi

Osmanlı döneminden, Cumhuriyet döneminin devr aldığı yüksek öğretim kurumlarından birisi de; Gülhane Askerî Tıp Akademisi'dir. Kurumun çekirdeğini 1898'de Gülhane'deki eski askerî rüştiye binasında açılan "Tahabet-i Askeriye Tatbikat Mektebi"(364) oluşturur. Okulun, bu iş için Almanya'dan getirtilen Prof.Dr.Robert Rieder'in önderliğinde kurulduğunu daha önce belirtmiştik. Okul 1918 yılına dek; kuruluşunda da görev almış olan Deyeke ve Wieting ile Zelling

(363) T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenim Müdürlüğü Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1983, s.7.8.

(364) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.

gibi tıp otoritelerince yönetilmiştir. 1918 Mondros Ateşkesi sonrası Alman uzmanların ülkelerine dönmesi sonrası Gülhane'nin yönetimine getirilen Süleyman Numan Paşa, İngilizlerce sürgüne gönderilince, yerine Talat Arif kısa süre sonra da Tevfik Sağlam'ın yöneticilik ve başhekimlik dönemi başlamıştır. Gerçek anlamda bu kurumun ilk Türk yöneticisi Prof. Dr.Tevfik Sağlam Paşa olmuştur(365).

1933 yılında üniversite reformu gerçekleştirilip ve İstanbul Darülfünunu kaldırılınca, dallarında dönemin büyük otoritesi sayılan, Tevfik Sağlam, Hamdi Suat ve Mazhar Osman'a tıp fakültesi kadrolarında yer verilmiştir.

Gülhane Askerî Tıp Akademisi 20 Temmuz 1941 tarihinde Ankara'daki Cebeci Mevki Hastahanesi bünyesine taşındı ve "Askeri Doktor Mektebi ve Kliniği" adını aldı(366).

20 Haziran 1945 tarih ve 4761 sayılı yasayla Ankara'da bir tıp fakültesi kurulması saptandığında, fakülte Gülhane tesislerinde kurulmuştur. 13 Haziran 1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Yasası ile Tıp Fakültesi, bu yasayla kurulan Ankara Üniversitesi içinde yer almasına karşın, Gülhane ile beraber eğitimini sürdürmüş; ancak 1 Mart 1953'de çıkartılmış olan 5985 sayılı yasayla iki kurum birbirinden ayrılarak, bağımsız kurumlar konumuna gelmişlerdir. Gülhane Askerî Tıp Akademisi, yurdumuzda 1933 yılından itibaren kurulan tıp fakültelerinin kurucusu ve öğretim üyesi kaynağı olmuştur. Kırk yıllık eğitim çalışmalarında; İstanbul Tıp Fakültesi'ne 48, Ankara'ya 58, Hacettepe'ye 8, Adana'ya 6, Diyarbakır ve İzmir'e 5, Bursa'ya 3 öğretim üyesi vermiştir(367).

Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nin amaç, ilke ve işlevi 1947 yılında yapılmış olan "Talimatname" esaslarına ve 17 Kasım 1983 tarih ve 2955 sayılı özel yasa hükümleriyle

---

(365) Çoker, y.a.g.m., s.2646.
(366) Ana Britannica, C.X, s.146.
(367) Çoker, y.a.g.m., s.2646.

saptanmıştır. Sıhhiye Subaylarının Asker Hekimliği bakımından yetişmelerine ve mesleksel gelişmelerine olanak sağlayan bir kurum olarak Gülhane Askeri Tıp Akademisi çalışma ilkeleri""Gülhane Askeri Tıp Akademisi Talimatı D.122" ile aşağıdaki şekilde saptanmıştır:

"a- Üniversitenin ilgili fakültelerinde öğrenimlerini bitirerek diplomalarını alan asker hekimlerine, eczacılar ve diş hekimlerine bir öğretim yılı süre ile mesleklerinin askerlikle ilgili cihetlerini ve genel sıhhi hizmet bilgilerini nazarî ve ameli olarak öğretmek ve klinik laboratuvarlarda genel, meslekî, fennî bilgi ve mümareselerini artırmak;"

"b- Ordunun muhtaç olduğu uzman hekim, diş hekimi ve eczacıları yetiştirmek;"

"c- Genel Kurmay Sıhhiye Müfrezesi'nin göstereceği lüzum üzerine, Milli Savunma Bakanlığı Sıhhiye İşleri Dairesince her ders yılı ordudan ve kurumlardan yollanacak Yarbay, Albay rütbesindeki sıhhiye subaylarına (askerî, sıhhî ve hekimlik bilgilerini artırmak üzere), ilerleme, tekâmül kursları vermek;"

"ç- Ordu Sıhhiye Subaylarının meslekî ve askerî bilgi seviyelerini yüksek tutmak ve kurumun fenni araştırmaları hakkında memleket iç ve dışında yayınlamada bulunmak, meslekî toplantılar yapmak;"

"d- Genel Kurmay Sıhhiye Müfrezesi'nin ve Milli Savunma Bakanlığı Sıhhi İşler Dairesi'nin göstereceği lüzum ve profesörler tarafından yapılacak teklif üzerine Ordunun genel sağlık işlerinin tekâmülü ile uğraşmak;"

"e- Bilimsel yayınlar yapmak ve Akademiye havale edilen idarî, adlî ve bilimsel meseleleri incelemek;"

"f- Kurum, bu niteliğiyle askerî sıhhi hizmetler için bir tatbikat ve tekamül akademisi ve fenni ve mesleki bilgileri artırmak için çalışan bir klinik ve ordunun yüksek sağlık işleriyle uğraşan yüksek bir hekimlik kurumudur" (D.122, Md.1).

"g- Akademinin öğretim kurulu profesör ve doçentlerden kurulur. Akademide askerî sıhhi hizmetlerle ve genel tıpla ilgili (21) ders dalı, klinik ve poliklinik vardır" (Md.8).

"h- Askeri Tıbbiye Okulunda Tıp Fakültesi programlarına göre öğrenimlerini bitirip diploma olarak teğmen rütbesini kazanan muvazzaf askeri hekimleri, Gülhane Tıp Akademisinde özel bir program gereğince bir öğretim yılı süre ile ameli ve nazari öğretime bağlı tutulur. Bu sıhhiye subaylarına Akademide bulundukları öğretim yılı süresince -muvazzaf stajiyer hekim, eczacı, dişçi- denir. (Md. 53).

"i- 1076 sayılı Kanunun 3'üncü maddesi gereğince askerlik görevini yapmakta bulunan Yedek Sıhhiye Subay adayları 6 ay süre ile Yedek Subay Okulunda nazari ve tatbiki öğretime bağlı tutulurlar. Bu öğrencilere meslek derslerini ilgili ders profesörleri ilgili kanun gereğince gösterirler" (Md.54) (368).

Gerek 1947 yılında düzenlenmiş "Gülhane Askerî Tıp Akademisi Talimatı"nın ve gerekse sonraki yıllarda yapılan yasal düzenlemelerden Gülhane Askerî Tıp Akademisi için şu ilke ve amaçları saptamamız olasıdır:

Akademi; Genel Kurmay Başkanlığının kuruluşunda, bilimsel özerkliğe sahip, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sağlık bilimleri alanında en yüksek durumdaki organı olup, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim ve öğretim vermektedir. Bilimsel araştırma ve yayın yapmanın yanında; Silahlı Kuvvetler'e muvazzaf askerî doktor ve gerektiğinde diğer sağlık bilimleri alanında askerî personel yetiştirmektedir. Ayrıca kendisine ve bünyesindeki askerî tıp fakültesine enstitü, yüksek okul ve benzeri kuruluşlar, eğitim hastahaneleri ile diğer eğitim ve öğretim kurumları bağlanabilen ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın gerek gördüğü sağlıkla ilgili eğitim ve öğretimi yaptıran bir yüksek öğretim kurumudur(369).

---

(368) Ayas, y.a.g.y., s.2646.

(369) Çoker, y.a.g.m., s.2646.

3.3.4. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİNİN KURULMASI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu yeni devlet olgusunu, salt çağdaş kurumlar bağlamında görmediklerini daha işin başında göstermişlerdir. Kuşkusuz en başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, toplumun düşünce sisteminde yapılacak devrimle de yeni Türk Devletini çağdaş toplumsal anlayışın içine kalıcı bir biçimde - her ne denli sınırlı bir kadroyla da olsa- taşımak istemişlerdir. Bu kalıcılığın sağlanabilmesi ise; ancak toplumun bireylerini bilimsel gerçeklere ve sistemlere oturtulmuş eğitim yapılanmasıyla donatmak ve eğitmekle olanaklı idi. Bu düşüncede olmanın kanıtı herhalde; Atatürk'ün, daha Ulusal Kurtuluş Savaşı sürmekte iken, Sakarya Savaşı öncesi, 15 Temmuz 1921 tarihinde, Ankara'da 180'e yakın üyenin katılmasıyla gerçekleştirilen Maarif Kongresinde, Türk Milli Eğitiminin felsefe, erek ve politikasının nasıl olması gerektiğini vurgulaması olsa gerektir.

Nitekim, Kurtuluş Savaşının utkuyla bitiminden hemen sonra O, Türk Ulusu için savaşın bitmediğini, eğitim-öğretimde ve bilimde yeni bir savaşın başladığını her fırsatta dile getirerek yeni Türk Devletinin, eskinin bozulmuş ve yozlaşmış kurumları üzerine değil, her alanda çağdaş bir anlayışla köktenci temeller üzerine kurulacağını vurgulamıştır. Bu düşüncenin ürünü olarak gerçekleştirilen ilk önemli adım olarak eğitimi birleştirme (Tevhid-i Tedrisat) yasası çıkarılmış bir süre sonra da ABD devrimi gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet dönemi eğitiminde ve en önemli aşama olarak da 1933 Üniversite reformu gerçekleştirilmiştir. Bununla bilim üreten ve bunu yayan en üst düzeydeki kurum olarak gerçek üniversiteyi ülkeye kazandırmak amaçlanmıştır(370).

Cumhuriyet Türkiyesinde yüksek öğretimde reformu gerektiren koşullar ve de Cumhuriyetin ilanından on yıl gibi, uzun

---

(370) Aydoğan Ataünal, Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler, Ankara, 1993, s.41.

bir süre sonra gerçekleşmesinin nedenleri nasıl oluşmuştur? Biz önce bu konuya; bu bağlamda bakmayı uygun gördük.

Modern çağda, bilim ve üretim arasında bir bağ olması kaçınılmazdır. Eğer ikisi arasında bir bağ varsa, bilim ve üniversite altyapı tarafından destek görür, işte ozaman da toplumun üst yapısında yer alır. Eğer bu ilişki kurulmadı ise, üniversitenin toplumun üst yapısında yer alması olanaksızdır. Böylesi bir kurum, içinde bulunduğu toplumda salt bir süs (aksesuar) olarak görev yapmaktan öteye gidemez(371).

Osmanlı Devletinde yüksek öğretim kurumu olarak kurulmuş olan Darülfünun yapısını incelediğimizde toplumun alt yapısı tarafından yaratılmadığını kolaylıkla anlayabiliriz. Çünkü, Darülfünun kurulduğu yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi çok bozuk durumdaydı. Darülfünun o dönemde "Kurtulmamız için Batı'daki kurumları kurmak gerekir" düşüncesinin bir ürünü olarak kurulmuş bir kurumdur. Bu özelliğinden dolayı da Darülfünun o dönemde toplumun yapısında yer almış ancak salt bir süs olarak kalmıştır(372).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey, İstanbul Darülfünununun kapatılması nedeniyle yayımladığı demecinde bu kurumun adlandırılmasında dahi belli bir amaca hizmet edildiği görüşünde idi. "Bu kuruma Darülfünun adının verilmesinde de medrese zihniyetinin etkisini ve nufuzunu görüyoruz. Fen kelimesi o zamanlar sadece teknik ve tatbiki bilgiler için kullanılan bir terim olduğu halde Türkiye'de yeni ilmi temsil etmek için açılan kuruma Darülfünun adı verilmesine bir yanlışlık ne de bir dil sürçmesi sonucu idi. Bu o, zamanki zihniyeti çok anlamlı bir surette ifade etmek üzere verilmiş bir isimdir(373).

---

(371) Eren Omay, Üniversitenin Toplum Yaşamındaki Yeri, Üniversite Öğretim Üyeleri Yayınları, İstanbul, 1990, s.25.

(372) Omay, y.a.g.y., s.26.

(373) Ernest E.Hirsch, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, İstanbul, 1950, C.I, s.311.

1908'de İkinci Meşrutiyetin ilanından hemen sonra Darülfünun; "Darülfünun'u Osmani" adı altında beşinci kez, Türk milli eğitiminde etkili bir yer tutan Emrullah Efendi tarafından yeniden düzenlenmiştir. Ekim 1919 da, çıkarılan bir nizamname ile de kendisine "bilimsel özerklik" tanınmıştır. Cumhuriyet dönemi Darülfünunu bu son düzenlemeleriyle devalmıştı.

Cumhuriyet hükümetleri, Darülfünunun bu yasası üzerinde 1924'te çıkarılan 493 Sayılı yasayla adını "İstanbul Darülfünu" olarak değiştirdi; kendisine "tüzel kişilik" vermiştir. 7 Ekim 1925 tarihli talimatname ile de bilimsel ve yönetsel özerkliği vurgulanmış, medrese adı verilen dallarını da fakülte adıyla değiştirmiştir(374).

Cumhuriyet döneminin başlaması ile birlikte eğitim ve özellikle dönemin en önemli yüksek öğretim kurumu olan Darülfünun; üzerinde önemle durulan konuların başında geldiğini görmekteyiz. Atatürk'ün, yükseköğretim gençliğinin ulusal şuura sahip ve modern kültürlü olarak yetiştirilmesinin(375), en önemli amacı olduğunu sık sık yinelediğini biliyoruz. Kurtuluştan kısa süre sonra 26 Ekim 1922'de "İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi" (Fakültesi) fahri müderrisliğine seçilmesi nedeniyle teşekkür telgrafında;"Türk harsının mihrakı olan fakültenizin fahri müderrisliğine intihabımdan dolayı meclisinize teşekkür ederim. Eminim ki milli istiklalimizi ilim sahanızda fakülteniz ikmal edecektir. Bu şerefli tekâmülün husulünü deruhte eden heyetiniz arasında bulunmak bence bais-i iftihardır"(376) sözleriyle bu özlemini dile getirirken, Darülfünun'dan beklentilerini de bir bakıma dile getirmekteydi. Aynı düşüncelerini, 28 Haziran 1923'te "İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi "Profesörler kurulu başkanlığınca, kendisine "müderrislik şahadatnamesi" verilmesi üzerine çektiği telgrafında

---

(374) Ataünal, y.a.g.y., s.34.
(375) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.401.
(376) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.V, s.139.

bir kez daha vurgulanmaktadır: "Milli İstikbâl, milli irfan ile eş olduğu cihetle işgal buyurmakta olduğunuz öğretim kürsülerinde memleketin siz bilim adamları dahi şüphesiz aynı savaşın kahramanlarısınız"(377).

Bilim alanında verilecek savaş, Darülfünunu doğulu düşünce yapısından kurtarmak bu kurumu gerçek işlevine, yani araştırmaya, bilim üretmeye yönelik ulusal kurum konumunna getirmekle olası idi. Bu nedenledir ki, Türk Devrimi'nin başarıya ulaşma yolunda ileriye doğru atılan adımları arasında İstanbul Darülfünunu'nu gerek öğretim gerekse örgütsel yapı bakımından çağdaşlaştırmak, ona ulusal ve batılı üniversite niteliği kazandırmak hem amaç hem de toplumsal bir gereksinim olarak belirmiştir.

Cumhuriyet döneminde, daha başlangıç yıllarında Darülfünun'dan beklenenlerin bir başka anlatımını da dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi, 1925 yılı Haziran'ında bu kuruma yaptığı ziyaretinde şöyle belirtmekteydi:

"Darülfünunumuz, bazen gizli bazen aşikâr memleketin üzerinde hâlâ mevcut olan batıl inanç ve yoldan saptma kuvvetlerine karşı inkılâp fikirlerinin bir mücadele cihazıdır... Kanunlarla yıkılan müesseseler hakikatte yıkılmamıştır. Kanunlarla kurulan müesseseler gerçekte sesis edilmemiştir. Müesseseler kalplerin içinde ne vakit yıkılırsa o zaman tamamen yıkılmıştır, kalplerde ne vakit dayanak bulursa o zaman kurulmuştur... Cumhuriyeti kuranlar Cumhuriyetçi yetiştirmeyi sizden bekliyor(378).

Cumhuriyetin kurucu kadroları, cumhuriyetçi düşüncenin aydın gençlerinin yetiştirilmesini Darülfünundan ancak on yıl bekleyebildiler. Üstelik yukarıda da belirtildiği gibi O'na, tüzel kişilik, bilimsel ve yönetsel özerklik verilmesine; bu süre içinde bütçesi ayrıldığı ve ödeneği artırıldığı halde; Darülfünun kendisinden beklenenleri vermemişti.

---

(377) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.V, s.146-147.
(378) Yahya Akyüz, Türk Eğit.Ta. (1985'e), s.328-329.

Nitekim dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr.Reşit Galip, devrimsel bir değişim sürecine girmiş olan bir toplumda, tutucu bir Darülfünun'un görevini yerine getiremediğini ve ayrıca bu kurumun kaldırılmasını hazırlayan nedenleri, İstanbul Darülfünun'unun kaldırılması üzerine yayınladığı demecinin bir bölümünde (379) şöyle vurgulamaktaydı:

"Milli maarif işlerini faaliyet programının en başına koymuş olan Cumhuriyet, bir taraftan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseleri kaparken öbür taraftan da Darülfünuna elini uzattı. Bu müessesenin kendi inkişafı terakkisi ve tekâmülü için başta hükmî şahsiyet ve ilmî muhtariyet imtiyazları olmak üzere maddî, manevi her türlü imkanları temin etti. 1923'ten 1932'ye kadar geçen 9 yıl zarfında, Türkiye'nin bütün münevverleri gözlerini Darülfünuna diktiler. Her sahada inkılâplar geçiren yeni Türkiye'de Darülfünunun memleket hayatının umumî gidişine uygun bir tekâmül göstermesini beklediler. Memleketin hiçbir meselesi darülfünun işi kadar umumî alaka uyandırmadı. Hiçbir müessese, onun kadar tenkide uğramadı. Lâkin, bütün bu alakalara, bütün bu tenkitlere rağmen İstanbul Darülfünunu, Türkiye münevverliğinin beklediği salâha, inkişafa ve terakkiye eremedi."

Memlekette siyasî, içtimâi büyük inkılâplar oldu. Darülfünun bunlara karşı bitaraf bir müşahit kaldı. İktisâdi sahada esaslı hareketler oldu. Darülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünun yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla iktifa etti. Harf inkılâbı oldu, öz dil hareketi başladı, Darülfünun hiç tınmadı. Yeni bir tarih telâkkisi, milli bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı. Darülfünunda bunlara bir alaka uyandırabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lâzım geldi. İstanbul Darülfünunu artık durmuştu, kendisine kapanmıştı, vustaî bir tecerrüt içinde hariçi alemden elini ayağını çekmişti."(380).

---

(379) Ataünal, y.a.g.y., s.36.

(380) İhsan Doğramacı, "Atatürk ve Eğitim", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, Temmuz 1985, S.3, s.664. Ataünal, y.a.g.y., s.36.

Aslında, 1933 Üniversite Reformundan daha önceleri Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı yabancı eğitim uzmanları Türkiye'ye çağrılarak, Türk Milli Eğitiminin o günlerdeki durumu ve çağdaşlaştırılması için alınması gereken önlemler konusunda görüşlerine başvurulmuş idi. Bunlardan 1924 yılında Türkiye'ye çağrılan ABD'den Prof.John Dewey hazırlamış olduğu iki raporunda daha çok genel eğitim sistemi üzerinde durmuş olmasına karşın yine de yüksek öğretime değindiği kısa başlıklar bulunmaktadır. Bu konuda saptadığı durum ve önerilerini raporunda şöyle sunmaktadır:

Yüksek Mektepler 1) Darülfünun-Yüksek kurumları ayrıca inceleyemedim. Genelde Darülfünun çok ümit verir bir biçimde işe başlamıştır. Eğitim kurumunun (elemanlarının) atanmasında çağdaş yöntemlere başvurarak, Türkiye'nin fikir gelişmesine kendini adamış kimseler olmasına özellikle dikkat edilmelidir.

Darülfünun öğrencilerinden konularında yüksek başarı gösteren ve gelecek için ümit vadeden öğrencilerden yabancı ülkelere gönderilmeli.

İkinci derece okullarda (Lise) öğretmenlik yapacak ve özellikle fen ve edebiyat dersleri vereceklerin Darülfünun'dan mezun olmaları uygun olmakla beraber "tali mekteplerin" orta sınıflarında ders verecek öğretmenlerin muallim yetiştiren okullardan mezun olmaları gerekir. Aksi halde orta mekteplerin gereğinden çok "Akademik" bir tip şeklinde kalmaları ve yalnız ilim gayesini takip ederek, yaşamla bağlarının gereğinden çok noksan olma tehlikesi vardır.

2- Kaliteli ve ilmi bir surette "teknik" adamları ve mühendisler yetiştirilmesi kuşkusuz Türkiye'nin en büyük gereksinimlerinden biridir. Yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesi bu gereksiniminin bir kısmını çözebilir. En iyisi ülkenin gereksinimi olan teknik elemanları kendisi yetiştirmelidir.

3- İstanbul Darülfünununda bir arkeoloji şubesi kurulmalıdır. Bu zengin kalıntıların Türk müzelerini geliştireceği

açıktır. Ender kazı ürünlerinin özenle korunması böyle olasıdır. Yabancı olup Türkiye'de kazı yapan yabancı bilim adamlarından, uzmanlık alanlarında yararlanılabilir. Hatta kazı için bu bir koşul olarak sunulabilir.

4- Darülfünunda Genel ve Toplumsal hizmetlere özgü bir şube bulunmasını öneririm. Bu korunmaya gereksinmesi olan kişiler için örgütlenmeyi sağlayacaktır(381).

Dewey'in raporunda, Darülfünun konusu pek az yer almış olmasına karşın, o yıllarda bu kuruma sağlanan olanakları olumlu karşıladığı ve noksan olan önemli bir dalın tamamlanması gerektiği, ülkenin gereksinimi olan teknik elemanların kendi ülkemizde yetiştirilmesini, öğretmen yetiştiren kaynakların özellikle bu eğitime ayrılmış kurumlarda yetiştirilmeleri gibi önerileriyle, bu dönemin Darülfünunun olanaklarını ve olanaksızlıklarını saptayabiliriz.

Tüm bunlara karşın, Darülfünunun 1930'lu yıllara gelindiğinde dahi, kendini yenilemek, geliştirmek, bilim üretmek gibi bir sürece girmediği görülmektedir. Bu uyumsuzlukların neler olduğunu, Hamdullah Suphi'nin ilerde verdiğimiz açıklamalarında bulmaktayız. Verilenlerin ışığında bu yıllarda Darülfünun için aşağıdaki özet değerlendirmeyi yapabiliriz

1- Darülfünun, devrimin getirdiklerine karşı olumsuz tutum içinde kalmıştır,

2- Darülfünunda, orijinal, ciddi, topluma yararlı, bilimsel çalışmalar yapılmamıştır(382).

Burhan Asaf'ın Kadro Dergisinde, Tarih Kongresi sonrası kaleme aldığı "Arkada Kalan Darülfünun" başlıklı yazısı, Darülfünunun kaldırılmadan önceki durumunu çok iyi tanamlamaktadır.

---

(381) John Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Raporu, (İkinci baskı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1952, s.24-25.

(382) Akyüz, Türk Eğit.Ta., (1985), s.329.

"Ankara Tarih Kongresi'nde yeni bir tarih tezi ilan edildi. Bu tez ilan edilirken, İstanbul Darülfünunu hazır bulunuyordu. Bundan elli sene sonra kongrenin zabıtlarını tetkik edecek bir adam, kongrede söz alan İstanbul Profesörlerinin hakikaten İstanbul Darülfünunun hocaları olduklarına inanamıyacaklardır. Çünkü, karşı tarafın tamamiyle ilmi hazırlıkları yanında ekseri İstanbul alimlerinin ya davayı esasından kavrayamayan cümle kırıntılarını, yahut ancak bir fikir dağınıklığının zahiri ifadesi olan sıkıcı sükutlarını müşahede edecektir. Yanlış mehazlar göstermek, asılsız iddialarda bulunmak gibi ya kötü niyete yahut doğrudan doğruya hafifliğe irca edilebilecek müdahaleleri de hesaba katacak olursak, İstanbul Darülfünununun tarih kongresinden ne kadar hazin bir bilanço ile ayrılmış olduğunu elli sene sonraki adam, eğer bir Türk ise teessürle, eğer değilse hayretle görecektir. Ve her iki takdirde dahi, inkılâp merkezinin tarih ilmini baştan aşağı yeni bir görüşle tasfiyeye tabi tutmak cehti karşısında İstanbul Darülfünununun bunu kavramakta gösterdiği aczi yahut temerrüdü acayip bir hal olarak kaydedecektir. İnkılâbımız, pek yakında on yaşına girecektir. İktisadi, ictimaî ve siyasî sahaların her birinde derin değişikliklerin başlamasını ve tamamlamaya doğru devamını ifade eden böyle bir hareketin memleketin yegane ilim ve ergin gençlik ocağında akissiz kalması, bizden izahını isteyen bir hazin haldir.

Darülfünun hocaları, Ankara'nın yarattığı hareketlerin, sözle olsun peşisıra gelmekte hususi bir hareketsizlik göstermişlerdir. Her işte ve her defasında, arkada kalan Darülfünun, yani Türk Gençliğini yetiştirmekte olan müessesenin maneviyatı değil, İstanbul Darülfünunun kendi hallerinden memnun olan ve kendi ilimleri ile kanaat eden hocalarıdır.

Ankara Tarih Kongresi'ndeki yüksek mana şu idi: Siyasi istiklâlden sonra ve iktisadi istiklâlden sonra ve iktisadi istiklâl mücadelesi doluzirgin devam ederken, milli tarihi görüşte de istiklâle varmak. Eğer İstanbul hocaları bu

manayı anlamış olsalar idi yeni tarih tezini büsbütün başka bir tarzda takdir edecekler ve aynı görüş istiklâlinin hukukta, iktisatta, felsefede ve diğer içtimai ilim şubelerinde tesis lâzım geleceğine, yekten kanaat getireceklerdi. Fakat onlar, hareket tarzları ve kendilerini zorlayarak bulabildikleri birkaç mütalea ile asıl bu istiklâli reddettiler. Asıl ilmi görüşte istiklâl olamayacağını ve ilmin her taraf için bir olduğunu ihsas etmek istediler. Sonra heyetin ciddi tetkiklerini dinledikçe, davanın gayri milli ve beynelmilel ilim bakımından da özlü olduğunu idrak ettiler. Ne çare ki, sapmış oldukları çıkmazı, üstelik, hazırlıksız yani davayı topyekün ihate etmemiş bulunmaları keyfiyeti, bir tıkaç gibi kapamıştı.

İstanbul Darülfünunu hocaları, Ankara'nın bu en son eseri ile temasa girmek vazifesini de, işte böyle bir seyahatle ifa ettiler. Seyahatname, muhakkak ki, bir gün yazılacaktır. Bizim burada işaret etmek istediğimiz şey şudur: Arkada kalan bir Darülfünun vardır. Ona yeni bir isim değil, yeni bir cisim ve yeni bir ruh vermek, Darülfünun Gençliğine ve dolayısıyle inkılâbımıza karşı ödeyeceğimiz müterakim borçların başında gelse gerekir.

Vakıa şudur:

İnkılâp yürüyor ve Darülfünun geridedir."(383).

Batı dünyası, endüstri devrimi sonrası, bu devrimin getirdiği yeni toplumsal ve ekonomik ortamın gereklerine göre kurumlarını değiştirirken, üniversiteleri de bu değişime uygun olarak, yönetim, yöntem ve yönelimlerinde hızla değiştirimlerini yaparak, içinde bulunduğu toplumun yeni değer yargılarının gerisinde kalmamıştır. Bizde ise, Darülfünun sanayi devriminin getirdiği ortama ayak uydurmak şöyle dursun; içinde bulunduğu toplumun yeni başlattığı çağa ayak uydurma yolunda yaptığı devrimin kendine özgü koşullarına dahi

(383) Burhan Asaf, "Arkada Kalan Darülfünun", Kadro, S.8, Ağustos, 1932, s.47-48.

ayak uyduramamıştır. Bu nedenledir ki, başta Atatürk ve dönemin çağdaş düşüncedeki yöneticileri olmak üzere, toplumun hemen tüm katmanlarında Darülfünuna karşı bir tepki oluşmuştur. "İstanbul Darülfünunu geçmişten gelen tutum ve alışkanlıklarını bir türlü bırakamadığı gibi, onun tamamen başına buyruk, çevresinden ve toplumdan kopuk ve ilgisiz hali, bundan da öte hızla yerleşen devrimlere karşı pasif bir direniş içinde oluşu, 1930-ve 1931 yıllarında toplumda yaygın" olarak tartışılmaya başlamıştır(384). Sonunda bu tartışmalar Darülfünunun; Burhan Asaf'ın da vurguladığı gibi, var olanı düzeltmeye değil, yeniden yapılanmaya gereksinmesi vardır.

İşte bu düşünce ile yola çıkan devrim kadrosu, İstanbul Darülfünununda yapılacak yeniden düzenlemeler için bir yabancı uzmanın görüş ve önerilerine başvurmuştur. Bu iş için seçilen uzman ise; Cenevre Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Albert Malche'dir. 1931 yılında Türkiye'ye çağrılan Malche, 16 Ocak 1932 tarihinde İsviçre'den İstanbul'a 18 Ocak 1932'de Ankara'ya geçen Malche, Başbakan İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay ve diğer Bakanlık ilgilileriyle görüşmüştür. Daha sonra İstanbul'a dönen ve İstanbul Darülfünun'unda kendisine ayrılan yerde, 24 Ocak 1932'de çalışmalarına başlayan Malche 29 Mayıs 1932'de "İstanbul Darülfünunu hakkındaki Raporu"nu bitirmiş; 1 Haziran 1932 günü Ankara'ya gelerek Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay'a sunmuştur(385).

Malche'nin bu raporu dönemin hükümetince incelenirken bir yandan da Atatürk tarafından büyük bir titizlikle incelendi. Atatürk, raporu incelerken de birçok sahifede önemli gördüğü hususların altını çizmiş, gerektiğinde notlar almıştır. Bu notlar, Atatürk'ün üniversite reform ve çağdaş Türk üniversitesi hakkında görüşlerini kapsamaktadır. Buradan çıkarılacak en önemli sonuç; Atatürk'ün herşeyden önce, ulusal ve çağdaş

---

(384) Ataünal, y.a.g.y., s.36.

(385) Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu ile ilgili Notları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, Kasım 1984, S.1, s.3.

bir üniversite özlemi içindedir. Türk Devrimi'ni yapanların bunu da kesinlikle başaracağına inanmaktadır(386).

Rapor, üç ana bölümden oluşmaktadır: 1- Anketin içeriği, 2- İstanbul Darülfünunun şimdiki halinin incelenme ve çözümlenmesi, 3- Yapılması gereken düzeltim önerileri(387).

Prof.Malche, raporunda, İstanbul Darülfünunu'nun Türk Devrimine yaraşır bir dinamizmden yoksun olduğunu, kendisini şuurlu bir biçimde belli bir noktaya sevk edecek bilim ve fikirsel hıza sahip olmadığını kaydetmektedir. Üniversite ile toplumsal yaşam arasında sıkı bir bağ bulunduğunu, bu nedenle üniversite eğitiminde nazariyatcılıkla savaşın verilmesini, işlevsellik ve üretkenliğin ön planda olmasını savunmaktadır. Ayrıca, Türkiye gibi baştan başa yeniden kurulan bir ülkede üniversite kürsülerinin öncelikle ne gibi konularla meşgul olması gerektiğini açık olarak ortaya koyarken, "Darülfünun meseleleri esas itibariyle Türkiye'nin fikrî, manevi, hatta istikbali meselesidir" görüşünü vurgulayarak raporunu bitirmektedir(388).

Malche'nin raporunda onaltı madde olarak saptadığı yetersizlikleri, üniversitenin görev alanına, yapı ve işleyişine ilişkin olarak şöyle sınıflayabiliriz:

1- Üniversitenin görev alanına ilişkin yetersizlikler:

a) Eğitim-Öğretimde: Fakülteler arasında bilimsel işbirliği bulunmamaktadır. Fakültelerin bir kısmı kendini yalnızca öğretimden sorumlu görmektedir. Öğrenciler kendilerini salt kitap ve notlarıyla sınırlamaktadırlar. Seminer, laboratuvar ve uygulama çalışmaları yetersizdir. Tıp öğretiminde klinik uygulamalarına az yer verilmektedir.

b) Bilimsel araştırma: Öğretim üyeleri bilimsel sayılabilecek nitelikte ciddi hiçbir araştırma yapmamaktadır.

---

(386) Raporun tam metni ve Atatürk'ün aldığı notlar için bakınız: Kocatürk, y.a.g.m., s.6-96.

(387) Ayas, y.a.g.y., s.476.

(388) Kocatürk, y.a.g.m., s.4.

c) Yayında: Öğretim üyeleri önemli eserler vermemekteler, basit çeviriler bile tez olarak kabul edilmektedir.

d) Danışmanlık: Öğrenci ve öğretim üyeleri arasındaki etkileşim derslik dışında görülmemektedir. Öğretim üyeleri öğrencilerine rehberlik yapmamaktadır.

2- Üniversitenin yapı ve işleyişine ilişkin yetersizlikler:

a) Öğretim üyeleri dışardaki işlerini ön planda tutmaktalar. Asıl görevlerini ikinci plana atmış durumdadırlar. Aralarında bilimsel işbirliği değil, çekişme, sürtüşme, nefret, makam ihtirasları hakimdir. Bu klikleşme nedeniyle akademik yönetim kliklerin elinde bulunmaktadır.

b) Özerkliğin, üniversiteyi politikadan arındırmasına karşın zümre, klik ve grup nüfuzu sürmektedir.

c) Öğretim üyeleri arasında fikir ve ideal birliği yoktur.

d) Öğretim üyelerinin kişisel ilişkilerde soğukluk ve zıtlıklar egemendir(389).

Malche'nin raporunda yer alan aşağıdaki anlatım, 1933 Üniversite Reformunu gerekli kılan en önemli nedenlerinden biri olsa gerek.

"Hiçbir mesele üniversitenin istikbali için profesörlerin seçimi ve atanması kadar önemli değildir. Halen tatbik edilen sisteme göre hocayı, alakadar diğer hocalar bulmaktadırlar... Alakadarlar fena hakimlerdir. Onların görüşleri alınmalı, fakat karar başka makamlarca verilmelidir(390).

Atatürk de bu eleştirilerle aynı görüşte olduğunu 1 Kasım 1933 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisini açış konuşmasında şöyle dile getirmektedir:

---

(389) Ataünal, y.a.g.y., s.37-38. ve Akyüz, y.a.g.y., s.329.
(390) Hirsch, y.a.g.y., s.229-295.

"Arkadaşlar! üniversite tesisine verdiğimiz ehemmiyeti beyan etmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi maarifte ve kurulan üniversitede de radikal tedbirlerle yürütmek kati kararımızdır."(391).

TBMM 1933 yılında yükseköğretimde köklü değişiklikleri öngören iki yasa kabul etmiştir. Bunlardan biri 31 Mayıs 1933'te yürürlüğe giren İstanbul Darülfünununun kaldırılması ve yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ile ilgili 2252 sayılı yasa, diğeri de gelecekte Ankara Üniversitesi'nin çekirdeğini oluşturacak olan Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulması hakkındaki 20 Haziran 1933 tarih ve 2291 sayılı yasadır.

Toplam 14 maddeden oluşan 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı yasanın 2'nci maddesi uyarınca, kurulma görevi Milli Eğitim Bakanlığına verilen İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşuna dek geçecek bir yıllık ara dönem düzenlenmektedir. Bu madde aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığına bir yıl içinde üniversitenin kuruluş yasasının hazırlanması görevini vermektedir. Bu amaçla çıkarılan 29 Mayıs 1934 tarih ve 2467 sayılı yasayla İstanbul Üniversitesi'nin malî komularının yürütülmesine açıklık getirilmiş, üniversitenin bir bütün olarak düzenlenmesi ve işleyişi için de, 11 Ekim 1934'te Bakanlar Kurulu'nca "İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi" kabul edilmiştir(392).

Bu talimatname, ülkemizde üniversiteyi tüm fonksiyonlarıyla düzenleyen ilk temel ilkeleri içermesi bakımından önemlidir. 1933 Üniversite Reform Hareketinin, üniversiteyi tanımlayan; onun yapı ve işleyişini düzenleyen en önemli yasal dayanaktır. Bu talimatnamenin ana başlıkları aşağıdaki ilkeleri içermekteydi:

---

(391) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.374.
(392) Ataünal, y.a.g.y., s.41-42.

1- Üniversitenin Amaç, İlke ve Görevleri

"Bilimsel araştırmalar yapmak, ulusal kültürü ve bilimi genişletmeye ve yaymaya çalışmak, Devlet ve ülke işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardım etmek"(m.1) şeklinde belirlenirken ayrıca 2'inci maddede fakültelerin eğitim-öğretim bakımından ayrı olmalarına karşın yönetsel açıdan bir bütün oldukları belirtilmiştir.

2- Öğretim Elemanları

Üniversite öğretim üyeleri ordinaryüs, profesör ve doçentten oluşmaktadır(m.37).

a) Atanma: Ordinaryüs veya profesörlük için boşalan kadroya, ait olduğu fakülte kurulu tarafından alt akademik kadrodaki öğretim üyeleri arasından iki veya üç aday gösterilir. Rektörler, bu adaylar hakkında üniversite Kurulu'nun onayını alarak her biri için ayrı ayrı görüşünü Milli Eğitim Bakanlığı'na bildirir. Milli Eğitim Bakanı bunlardan birini seçer ve atar. Bakan, gösterilen adayları uygun bulmadığı takdirde teklifi geri çevirerek başka adaylar gösterilmesini her zaman isteyebilir(m.38).

Doçentliğe atanmak için kırk yaşını geçmemiş fakülte mezunları rektörlüğe başvurabilir. Rektör, ilgili fakülte dekanının görüşünü aldıktan sonra, kişisel görüşüyle birlikte adayın durumunu Milli Eğitim Bakanına bildirir. Bakanlığın uygun gördüğü adaylar üniversitede sınava alınır. Sınavı kazanan aday Bakanlığın onayı ile doçentliğe atanır(m.42).

Diğer yandan bir geçici madde ile mevcut doçentlerden sınav ile atanmamış olanlar üç yıla dek sınava girmeleri ve başarılı olamayanların Milli Eğitim Bakanlığında başka bir göreve atanmaları zorunluluğu getirilmiştir.

b- Yükseltilme: Ordinaryüsler, profesörlerden seçilir. Ordinaryüs olabilmek için en az beş yıl fiilen profesör ünvanıyla başarılı çalışmalar yapmış olmalı, ilgili dalda kitabı ve bilimsel yayınları olmalı ve ülkede önemli yer tutmak gereklidir. Ordinaryüslük kadro koşuluna bağlı değildir(m.39,f.1).

Profesörler ilke olarak doçentler arasından seçilir. Profesör olabilmek için doçentlikte en az yedi yıl başarılı hizmet vermiş olmak, dersleriyle ve genel çalışmalarıyla bilimsel çalışma ve yayınlarıyla başarılı olduğunu kanıtlamış olması gereklidir(m.39,f.2).

c- Çalışma esasları ve görevleri: Ordinaryüs, profesör ve doçentler için asıl olan üniversitedeki görevdir. Bunlardan kendilerini tamamen üniversiteye vermeleri, teorik ve uygulamalı dersler ile bilimsel araştırma ve yayın yanında, çalıştıkları bilim dalının ilerlemesine yardım etmeleri istenmektedir. Bu nedenle Orninaryüs, profesör ve doçentlerin kâr amacına yönelik bir işte çalışmaları uygun değildir(m.45).

d- Dernek ve siyasi parti ilişkileri: Özel hüküm getirilmemiştir.

e- Emeklilik (Yaş Sınırı): Özel hüküm yoktur.

f- Öğretim elemanı yetiştirme: Öğretim üyeliğinin kaynağı asistanlıktır(m.50-51-52).

Ancak, öğretim üyeliğinin ilk basamağı olan doçentliğe yükselmede bir fakülte veya dengi bir yüksek okul mezunu olmak yeterlidir. Doktora yapmış olmak, doçentlik sınavında aynı derecede başarı göstermiş olanlar için tercih nedeni sayılmıştır(40-41).

3- Üniversite Yönetimi-Organlar

a) Rektör: Üniversitenin genel yönetiminden sorumludur. Rektör üniversitede Milli Eğitim Bakanının temsilcisidir. Bu sıfatla tüm üniversite işlerinden sorumlu bir makamdır(m.3).

1- Atanması: Rektör Milli Eğitim Bakanının teklifi üzerine ortak kararname ve Cumhurbaşkanı'nın onayıyla atanır(m.4)

2- Görevleri: Rektörün görevleri; üniversiteyi temsil etmek, üniversiteyi yönetmek, eğitim-öğretimi yürütmek ve denetlemek. Üniversitenin tüm makam ve kurumlarla olan iletişimini sağlamak, mali konularda "ita amiri" olmaktır. Rektör

fakülte meclislerini ayrı ayrı veya bir arada toplantıya çağırabildiği gibi, isterse fakülte profesörler kuruluna da başkanlık edebilir(m.5).

b- Üniversite Heyeti:(Üniversite Yönetim Kurulu)

1- Oluşumu: Rektör başkanlığında fakülte dekanlarıyla genel sekreterden oluşur(m.11).

2- Görevleri:

a) Fakültelerin eğitim-öğretim ve yönetimine ait teklifleri incelemek; üniversitenin genel olarak bilimsel etkinliklerini düzenlemek ve yönetmek.

b) Fakülte, enstitü ve yüksek okulların akademik ve yönetim kadrolarında bulunan kişiler hakkında "Memurin Muhakemat Kanununa" göre ilk soruşturmayı yapmak.

c) Öğrenciler ve dinleyiciler (serbest öğrenciler) hakkında yönetmeliğe göre disiplin cezaları vermek.

d) Üniversite bütçesini hazırlamak,

e) Üniversitenin ve bağlı kurumların gelişme ve ilerlemeleriyle ilgili araştırmalar yapmak ve ilgililere tekliflerde bulunmak(m.12).

c- Üniversite Meclisi (Senatosu)

1- Oluşumu: Fakülte kurallarından oluşur (md.20).

2- Görevleri: Milli Eğitim Bakanı tarafından istenen; üniversiteyi, milli eğitime ve ülkeye ait bilimsel sorunları incelemek ve görüş bildirmektir(m.23).

d- Dekan

1- Atanması: Fakülte dekanları, o fakültenin ordinaryüs veya profesörleri arasından rektörce seçilir ve Milli Eğitim Bakanlığınca atanır(m.25/1).

2- Görevleri: Fakülteyi temsil etmek ve fakülteye bağlı enstitü, yüksek okul ve kuruluşların örgüt ve eğitim-öğretimini denetlemek; fakültenin ilgili kişi ve birimleriyle ile-

tişimini sağlamak ve mali konularda "tahakkuk amiri olmak (m.25/2).

e- Fakülte Kurulu

1- Oluşumu: Dekanın başkalığında fakülte ordinaryüsleriyle profesörlerden oluşur. Atanmalarındaki kıdem sırasına göre dönüşümlü olarak ikişer doçent, asıl oy hakkına sahip olmaksızın, fakülte yönetim kuruluna katılırlar(m.33).

2- Görevleri:

a) Akademik kadrodaki boşalmalara aday saptamak ile doçentlik sınavının düzenlenmesini ve uygulanmasını kontrol etmek.

b) Her ders veya sömestri başında dersleri akademik kadroya dağıtmak, fakültenin çalışma ve etkinliklerini düzenlemek, gerekli gördüğü takdirde fakültelerin örgüt ve programları ile ilgili düzenleme isteğinde bulunmak, fakültenin genel olarak gelişmesi ve ilerlemesi için düşündüklerini üniversite yönetim kuruluna iletmek; fakülteye bağlı yüksek okul, enstitü ve diğer kurumların rapor ve tekliflerini incelemek ve bu konuda görüş bildirmek.

c) Avrupaya gönderilecek üniversite mezunlarını seçmek,

d) Fakülte yayınlarını düzenlemek ve yayımını sağlamak,

e) Bilimsel toplantı ve törenlere katılmaları incelemek ve üniversiteye teklif etmek.

f) Fakülte ve fakülteye bağlı enstitü, yüksekokul ve diğer kurumların bütçesini hazırlamak ve fakülteye ayrılan ödeneğin bunların arasında dağıtımı ile ilgili görüş bildirmek (m.34).

3- Eğitim-Öğretim

a) Giriş: Üniversiteye giriş ayrı yönetmeliklerle saptanacaktır (m.53).

b) Programların Oluşturulması: Bu amaçla her fakülte için dekana bağlı "eğitim-öğretim ve programlar danışma komitesi" kurulması öngörülmüştür (m.12/a).

c) Öğretim kademeleri: Üniversite öğrenimi tıpta doktora ile diğer fakültelerde lisans veya doktora ile sona erer (m.54/1).

d) Zorunlu dersler: Diploma alabilmek için son sınıfta İnkılâp Tarihi derslerine devam etmek sertifika almak zorunludur (m.54/2).

Fakülte ile fakülteye bağlı enstitü, yüksekokul ve kuruluşlarda eğitim-öğretimi denetlemek dekanın görevleri arasındadır (m.25/2).

4- Üniversitenin Malî Kaynakları

Üniversite genel bütçeye alınmış; yapı ve onarımlar için özel yasa çıkartılarak Milli Eğitim Bakanlığına yetki verilmiştir.

5- Öğrenci Sosyal Hizmetleri ve Harçlar

a) Öğrencilere sağlanan sosyal hizmetler: Bu konuda bir hüküm yoktur.

b) Harçlar: Harç alınıyor, ancak ilkeleri yasada yer almıyor.

c) Dernek ve siyasi parti ilişkileri: Özel hüküm yok. Ancak, dekana yardımcı ve yalnızca danışma işlevinde "Öğrenci işleri istişare komitesi" vardır (m.31/4).

7- Araştırma ve Yayın: Fakülte kuralları, fakültenin yayınlarını sağlamak ve düzenlemekle görevlidir (m.34/ç).

Ayrıca dekana yardımcı ve yalnızca danışma görevi yapan "yayın komitesi" var (m.31/3).

8- Üniversite-Toplum İlişkileri: "Devlet ve ülke hizmet ve işleri için nitelikli ve yeterli insan yetiştirme"den söz edilmektedir (m.1). Bakanlık, öğretim üyelerinin, çalışma saatleri dışında, alanları ile ilgili işlerde geçici olarak çalışma larına izin verebilir (m.45/2).

8- Denetim

a) Bilimsel: Hiyerarşik bir denetim söz konusudur. Şöyle ki: Ordinaryüs veya profesörlerin, kendilerine bağlı doçentlere o sömertre süresince verdikleri işlerin neler olduğunu ve doçentlerin bunları ne derece başarıyla yaptıklarını birer raporla dekanlara bildirmeleri zorunluluğu getirilmiştir. Dekanlar da bu raporları kendi görüşleriyle birlikte rektöre; rektör de görüşlerini ekleyerek Milli Eğitim Bakanlığına sunmakla sorumlu tutulmuştur (m.44/b).

b) Yönetsel: Tam bir hiyerarşik denetim söz konusudur. Rektörün üniversitenin genel yönetiminden sorumlu ve Milli Eğitim Bakanlığının temsilcisi olduğu belirtilerek, Milli Eğitim Bakanının üniversitelerin başı olduğu kabul edilmiştir (m.3). Aynı biçimde dekanın da rektörün gözetimi altında fakülte yönetiminden sorumlu olduğu belirtilmiştir (m.24).

c) Malî: Üniversiteleri hesap işlerinin Maliye Bakanlığına bağlı bir müdürlük tarafından yürütülmesi hükmü getirilmiştir (m.57) (393).

Türkiye'de ilk üniversite reformu olması bakımından 1933 tüm getirdikleriyle yenidir. Birinci maddede amaca ait saptanan ilkeler, üniversitenin çağdaş üniversite yapısına ulaştırılmak istendiğinin göstergesidir. Amaç bağlamında bu yeni yapılanmayı değerlendirirsek; yeni üniversite bilgiyi araştırmak, üretmek, yaymak ve toplumun gereksinim duyduğu insanı yetiştirmek gibi dünyadaki çağdaş üniversitelerin işlevini temel ilke aldığı söylenebilir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey'in de vurguladığı gibi "Yeni üniversitenin en esaslı niteliği, ulusallığı ve inkılâpçılığıdır. Bunun içindir ki, üniversitenin Edebiyat ve Hukuk Fakültelerinin öğretimi bu iki ilkeye göre örgütlendirilmiştir"(394).

---

(393) Resmi Gazete, S.2420, Tarih 6.6.1933 ve Ataünal, y.a.g.y., s.42-47. E.Hirsch, y.a.g.y., C.I, s.338-347.

(394) Ataünal, y.a.g.y., s.47.

Yine Reşit Galip Bey demecinin bir bölümünde, "bugün kuruluşu başlayan İstanbul Üniversitesinin dünki İstanbul Darülfünunu ile hiçbir ilgisi yoktur. Üniversite yeni bir kurumdur. Geleneği kendisi ile başlayacaktır"(395)... diyerek üniversitenin amaç, ilke ve görev yönünden eski statükocu Darülfünundan çok farklı bir kurum olduğunu vurgulamıştır.

Aynı konu üzerinde durduğu bir makalesinde ise Yunus Nadi olaya tarihsel bir derinlikten bakarak: "... eğer Türk Ulusu bilimi kendi dilinde ve yalnız bilim olarak takip edebilmiş olsaydı, Avrupa'da ve özellikle İngiltere'de örneği görülen üniversite yaşamı bizde tarihsel bir süreç sonunda... çoktan gerçekleşmiş olacaktı. Türk bilim hayatında medreselerin bilimle olan ilgilerini zamanla daha çok dinî eğitim-öğretime yönlendirmeleri yüzünden bizde bilim doğru bir yol izleyememiş ve gerçek üniversite yaşamının kurulması ve gerçekleştirilmesi, en sonunda Cumhuriyet yönetiminin sorunu layık olduğu ciddiyetle ele almasını zorunlu kılmıştır ki, bu da şimdi başlıyor"(396).

1933 üniversite reformunun öğretim elemanları açısından getirdikleri konusunda şu noktaları saptamamız olasıdır:

a) O zamana dek kullanılan Arapça kökenli tanımlamaların yerini Latince kökenli olanlar almıştır: Darülfünun "Üniversite", reis, "rektör", müderris, "profesör", muallim, "doçent", muallim muavini "asistan" olmuştur.

b) İstanbul Üniversitesinin öğretim kadrosuna girişle ilgili ilkeler belirlendikten sonra, geçici kadroları, bu nitelikleri taşıyanların yeni üniversitenin eğitim-öğretim kadrosuna alınacakları, alınamıyanların güç durumda bırakılmayacakları belirtilmiştir.

c) Geçici kadroda açıkta kalan ve "Telif-Tercüme Heyeti"ne de girememiş olanlara, devlet hizmetlerinden birine girinceye dek maaş ve tüm ödemeleri almaları ilkesi getirilmiştir.

---

(395) E. Hirsch, y.a.g.y., C.I, s.315.
(396) Cumhuriyet, 28 Mayıs, 1933, s.1.

d) Reformla birlikte büyük ölçüde yabancı öğretim üyesi İstanbul Üniversitesinde görev almıştır. (1934 yılında görevli 70 yabancı bilim adamının 40'ı ordinaryüs Profesördür. Bunların reformun başarıya götürülmesinde önemli etkileri olmuştur). Yabancı öğretim elemanları öğretim izlenceleri ve yöntemlerinin gelişmesinde; öğrencileri aktif olmaya, düşünmeye, eleştirmeye ve araştırma yapmaya yönelten yöntemler uygulanmasında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

e) Darülfünun öğretim elemanları geniş ölçüde ayıklanmış; 151 kişiden 59'u yeni üniversitede görevlendirilmişlerdir.

f) Öğretim kadrosu önemli ölçüde üç kaynaktan sağlanmıştır.

1- Büyük bir kısmı Cumhuriyet döneminde Avrupa'ya eğitime gitmiş olup Türkiye'ye dönemlerden gerekli koşullara uygun görülenler, doktora yapma koşulu aranmadan doçent olarak atanmışlardır.

2- Nazi baskısından kaçan Alman ve Orta Avrupalı profesörlere üniversitede görev alma kapıları açılmıştır.

3- Darülfünun kadrosundan seçilip alınmış olanlar(397).

g) Bu kadronun Türk öğretim elemanlarını, yetiştirmeleri ve Türkiye'de bilim, araştırma geleneğini yerleştirmeleri beklenmiştir.

h) Rektör, Fransa'da olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlığına sıkı bir şekilde bağlanmıştır. Her yarıyıl sonunda Bakanlığa ayrıntılı bir rapor vermekle görevli kılınmıştır.

ı) Dekanlıkla görevlendirilme yetkisi de Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir.

i) Asistanlar öğretim üyelerinin yardımcıları olarak tanımlanmıştır.

1933 Reformuyla üniversite yönetimindeki değiştirimler ise şöyle sıralayabiliriz: Bilimsel özerklik sağlanmıştır. An-

---

(397) E.Hirsch, y.a.g.y., C.I, S.318.

cak üniversitenin yönetimi Milli Eğitim Bakanına karşı doğrudan sorumlu bulunan rektöre verilmiştir. Ayrıca, Rektör, Milli Eğitim Bakanının uygun görmesi üzerine ortak kararname ve Cumhurbaşkanının onayı ile, dekanlarda rektörün uygun görmesi üzerine Milli Eğitim Bakanlığınca atanmaktadır. Bu ise üniversitenin, Milli Eğitim Bakanlığı emri altında kurulmuş, yönetsel açıdan herhangi bir ayrıcalığı kalmayan bir okul konumunda olması demektir.

Rektöre İstanbul Üniversitesi Talimatnamesinde belirlenmiş olan eğitim-öğretimin yürütülmesi, denetlenme "ita amirliği" gibi geniş yetkilerin verildiği yukarıda belirtilmişti.

Fakülte sekreterleri ise; profesörlerin derslerine devamını gösteren günlük bir çizelge tutmak, zamanında girilmeyen derslere de kaç dakika geç girildiğini saptamak, derslerini ve görevlerini özürsüz aksatan veya geç gelenlere disiplin cezaları verebilme konusunda yetkili kılınmışlardır(398).

Eğitim-öğretim bakımından, öğrencilerin fakültelere girişi, çalışma ve devamları ile ilgili koşullar Bakanlıkça ayrı yönetmelikle düzenlenmiştir. Merkezi bir sınav sistemi yoktur. Her fakülte kendine özgü sınav sistemleri ile öğrenci kabul etmiş ve bazı fakültelere giriş, Lise olgunluk sınavı derecesi de dikkate alınmıştır. Başlangıçta üniversite için belli bir ders izlencesi yapılmamıştır. Profesörler tamamlandıkça bu konuda da hazırlıklar geliştirilmiştir.

Yeni üniversite ulusçuluk ve devrimcilik ilkeleri doğrultusunda eğitim-öğretim yapmak üzere; Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat Fakülteleri ve sekiz enstitüden oluşmaktaydı. Bu enstitüler:

1- Türk İnkılâbı Enstitüsü
2- Milli İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü,
3- Türkiyat Enstitüsü

---

(398) E.Hirsch, y.a.g.y., C.I, s.339-347.

4- Coğrafya Enstitüsü,
5- Morfoloji Enstitüsü,
6- Kimya Enstitüsü,
7- Elektro-Mekanik Enstitüsü,
8- İslâm Tetkikleri Enstitüsüdür(399).

3.3.4.1. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi

Cumhuriyet ilan edildiği zaman İstanbul Darülfünununun bir fakültesi (medresesi) olan Haydarpaşa Tıp Fakültesi savaş yıllarının tüm olumsuzluklarına karşın ayakta kalmış bir yüksek öğrenim kurumu idi. 1912-1922 yılları, Tıbbiye-i Şahane ve Tıp Fakültesinin yetiştirdiği hekimler açısından başarılı yıllar da sayılır. Türk doktorları askeri hekimlik ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelede çok başarılı olmuşlardır. Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarının derme çatma olanaklarıyla hazırlanan aşılar sayesinde hiçbir salgın hastalık olmamıştır. 1923 senesinde, tüm doktor sayısının yaklaşık 800 kişi olduğu hatırlanırsa, başarının boyutu daha iyi anlaşılır(400).

Cumhuriyetin ilanından sonra da tıp eğitimine verilen önemin daha yoğun olarak sürdürüldüğünü görüyoruz. Örneğin; 1942 yılında Tıp Fakültesi kadrolarına yenileri eklenmiş ve buralara gerekli bilim adamlarının atamaları yapılmıştır. Fakülte programlarında da bazı değişiklikler yapılmış ve 1924-1925 ders yılından başlayarak P.C.N (F.K.B.) sınıfı açılmıştır. Daha sonraki yıllarda kadro genişletilmesine devam edilmiş ve savaş yıllarındaki boşluklar doldurulmuştur(401).

1925-1927 yıllarında Tıp Fakültesinin İstanbul yakasına taşınması için bazı girişimlerde bulunulmuş bir süre Haseki Cerrahpaşa ve Guraba hastanelerine kliniklerin taşınması düşü-

---

(399) E.Hırsch, y.a.g.y., C.I, s.317.

(400) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri I. 1453-1981, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1983, s.78.

(401) Bu kadrolara atanmış olan bilim adamları ve uzmanlık dalları için bakınız: İstanbul Üniversitesi, Kuruluş s.78.

nülmüş fakat bu girişim gerçekleşmemiştir. Taşınma için ileri sürülen gerekçe ise Haydarpaşa'ya hastaların pek gelmediği idi. Nitekim birkaç yıl sonra yapılacak Üniversite Reformunda bu görüş doğru bulunacak ve Fakülte Beyazıt'a ve ilk denemenin yapıldığı hastanelere taşınacaktır.

Haydarpaşa Tıbbiyesinde, daha önceki yıllara oranla geniş bir yayın çalışmaları da vardır. Ders ve genel tıp kitapları sayısında hissedilir artma görülmeye başlar, özellikle 1922 yılından sonra bu sayı çok artmıştır. Harf devriminden sonra da bu çalışmalar genişleyerek sürmüştür.

31.5.1933 tarih ve 2252 sayılı yasa; İstanbul Darülfünunu kaldırmıştır. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığının 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren bir yıl içerisinde İstanbul'da "İstanbul Üniversitesi" adı ile yeni bir yüksek öğrenim kurumunun oluşturulmasınızorunlu tutmuştur(md.2). Bu amaçla çıkarılan 29 Mayıs 1934 tarih ve 2467 sayılı yasayla İstanbul Üniversitesinin mali sorunlarına açıklık getirilmiş, üniversitenin bir bütün halinde düzenlenmesini ve işleyişini sağlamak için de 11 Ekim 1934'te Bakanlar Kurulunca "İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi" kabul edilmiştir. Bu talimatname salt İstanbul Üniversitesini düzenleyen değil ülkemizdeki üniversiteyi tüm fonksiyonlarıyla düzenleyen ilk belgedir. İşte bu talimatnamenin birinci maddesi üniversitenin işlevini ve İstanbul Üniversitesi kapsamındaki fakülteleri şöyle tanımlamaktadır(402);

"Madde 1: Bilgi sahalarında araştırma yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi genişletmeye ve yaymaya çalışmak, devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardım etmek gibi vazifeleri için kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi Tıp, Hukuk, Edebiyat ve Fen Fakülteleriyle bunlara bağlı okul ve enstitülerden oluşmaktadır"(403).

31 Temmuz 1993 tarihinde yürürlüğe giren 2252 sayılı yasa uyarınca tüm "Darülfünun müderris, muallim ve müderris

---

(402) Ataünal, y.a.g.y., s.41.
(403) Ataünal, y.a.g.y., s.232.

muavinleri" açığa alınmış ve yine aynı yasaya göre 1 Ağustos 1933'de İstanbul Üniversitesi tüm fakülteleriyle birlikte kurulmuştur(404).

Kaldırılan Tıp Fakültesi kadrosunda 58 öğretim üyesi ve 29 kürsü bulunmaktaydı. Yeni kurulan ve kadrosu 1 Ağustos 1933'de ilan edilen Tıp Fakültesinde 66 öğretim üyesi ve 28 kürsü yer almıştır.

Bu şekilde kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin Dekanlığı ile Biyokimya, Fizyoloji, Mikrobiyoloji, Hijyen Enstitüleri Bayeziddeki Merkez Binaya taşınmış, eski bir kışla olan ve Merkez Binanın Halice bakan kısmındaki bina onarılarak buraya, Anatomi Histoloji ve Embriyoloji, Patolojik Anatomi, Genel Patoloji (Fizyopatoloji) ve sonradan Kanser Enstitüleri yerleştirilmiştir. Haydarpaşada Kliniklerin yerleştiği hastahaneler -halen Numune Hastahanesi olan- Fakülte binasının hemen karşısındaki binalara yerleşmiş vaziyette idi. 1933'den sonra klinikler Şişli Çocuk Hastahanesinden (Çocuk Kliniği) Bakırköy'e (Psikiartri) dek uzanıyordu. Ancak kliniklerin asıl ağırlığı Haseki, Cerrahpaşa ve Aşağı Guraba Hastahanelerine bölünmüş durumdaydı(405).

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitim süresi 12 yarıyıldır (6 yıl). Bu sürenin ilk iki yarıyılı fen fakültesinde F.K.B. eğitimiyle geçer. Asıl Tıp Fakültesinde eğitim on yarıyıl sürer. Bu sürenin ilk üç yarıyılında normal insan morfolojisi ve biyolojisi (Ananomi, Fizyoloji, Histoloji ve Embriyoloji, Biyolojik Kimya) okunur. Son yedi yarıyıl Patoloji ve Klinik öğretimine ayrılmıştır(406).

Tıp Fakültesi öğrencileri on yarıyıllık öğrenim döneminde dört grup sınav geçirirler. Son grup sınavlarda başarı gösteren öğrenciler "Tıp Doktoru" olur ve "hekimlik" (pratisyen hekim) hakkını kazanırlar(407).

---

(404) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.79.
(405) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.81.
(406) Ayas, y.a.g.y., s.244.
(407) İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim ve İmtihan.

İstanbul Tıp Fakültesine bağlı yüksek öğrenim veren iki okul vardır. Diş Hekimliği ve Eczacılık Okulu.

. Diş Hekimliği Okulu:

1925 yılında Kadırga'dan Bayezit'teki eski jandarma mektebi binasına taşınan Dişçi Okulu Darülfünunun üniversiteye dönüşmesi ile de "Tıp Fakültesi Diş Hekimliği Yüksek Okulu" adını aldı. Diş Hekimliği Okulunun başlangıçta üç yıl olan öğretim süresi 1933 yılındaki Üniversite Reformuyla sekiz yarıyıl (4 yıl)'a çıkarılmıştır(408). Bu okula yazılmak isteyenlerde, üniversiteye yazılma koşulları aranır. Öğrenciler ilk iki yarıyılda Fen Fakültesinde F.K.B. okurlar. Bunların Tıp Fakültesine bağlı bulunan "Diş Hekimliği Okulu"na yazılma işlemleri üçüncü yarıyıl başında yapılır(409).

Öğrencileri, yönetmeliğe bağlı gösterilmiş olan derslere devamları gerekir. Öğrencilerin bir derse devamlı sayılmaları belli koşullara bağlanmıştır.

Sınavlar her ders yılı sonunda, Haziran ayında yapılır. Hangi yarıyıl sonunda hangi derslerden sınav yapılacağı yönetmelikte saptanmıştır. Devam, sınav işleriyle başka bir öğrenimden diş hekimliğine geçmek işlemi de yönetmelikte hükümlere bağlanmıştır(410).

Kürsü kuruluşlarına gelince, 1933 yılında, Diş hastalıkları Seririyatı, Protez, Fiziko-Terapi ve Röntgen, Çene ve Yüz cerrahisi olmak üzere dört kürsüden oluşmuş ve 1934'te bu kürsüler Diş Hastalıkları ve Ameliyeleri, Şirürji Danter, Ortodonti, Stomatoloji olarak değiştirilmiş ve 1937 yılında

---

(408) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.144.

(409) Talimatnamesi, 1945. (Md.1,3,19.). Aynı talimatnamede öğretim izlencesi, sınavların yapılış şekilleri, sınavlarla ilgili konular ve öğrencilere derslere devamları hükümlere bağlanmıştır. 1940 yılında yapılan ayrı bir talimatname ile öğrencilerin kayıtlarını silme ve yenileme işlemleriyle ilgili ilkeler saptanmıştır. Tıp Fakültesi yatılı öğrencisi olarak eğitim gören öğrenciler yasa gereği (K.2000, Md.2) belirli süre için zorunlu hizmet yükümlülükleri vardır.

(410) Ayas, y.a.g.y., s.244.

yeni bir düzenleme yapılarak, Ağız Hastalıkları ve Cerrahisi, Diş Hastalıkları ve Ameliyeleri, Protez, Ortodonti kürsüleri kurulmuştur(411).

. Eczacılık Okulu

Eczacılık öğretiminin 1909 yılında yeni bir gelişme göstermesi ve Dişçilik Okuluyla birlikte kısmen bağımsız bir yapıya sokulması sonrası, Kadırga'daki Menemen'li Mustafa Paşa Konağında öğretime başlamıştır. 1925 yılına dek burada kalan Eczacılık Okulu bu tarihte Bayezit'teki eski jandarma komutanlığı binasına nakledilmiştir.

1933 Üniversite Reformuyla Eczacılık Okulu'nun Fen Fakültesine bağlanması üzerine üç kürsünün (Galenik, Farmakognozi, Farmasötik Kürsüleri) dışındaki kürsüler kaldırılarak bırakılanların başına yabancı öğretim üyeleri getirilmiştir. 1938-1939 ders yılında yapılan değişiklikle de eczacılık öğrenimi dört yıla çıkarılmıştır. 1944 yılında yeniden Tıp Fakültesine bağlanan Eczacılık Okulu, bu tarihten başlayarak öğretim izlencesi ve öğretim üyesi kadrosu bakımından önemli gelişmeler göstermiştir(412).

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı eczacılık okulunda öğretim iki bölümdür. 1) Üniversitedeki eğitim, 2) Tıp Fakültesince gösterilecek hastahane eczaneleriyle, özel eczanelerde yapılan staj eğitimi okulun öğrenim süresi sekiz yarıyıldır (4 yıl). Eczacılık diploması alabilmek için:

a) İkinci, dördüncü ve altıncı yapıyıllar sonundaki grup sınavlarını,

b) Sekizinci yarıyıl sonunda yapılacak bitirme sınavlarını,

c) Staj sınavlarını başarmak gerekir(413).

---

(411) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.144.
(412) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.142.
(413) Ayas, y.a.g.y., s.245.

Her öğrenci, Tıp Fakültesince gösterilecek eczanelerde pratik olarak çalışmak suretiyle 12 aylık bir eczacılık stajı yapmakla yükümlüdürler. İki veya üç döneme ayrılabilecek olan stajın birinci ve sonuncu dönemlerinin bitiminde adaylar birer sınav geçirirler(414).

Okulun öğretim planı, sınavlarla ilgili işler talimatnamede hükümlere bağlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı enstitüler ise: Kanser, Morfoloji, Radyoloji, Bioloji Enstitüleridir.

3.3.4.2. İstanbul Hukuk Fakültesi

Birinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul işgal edilince İstanbul Hukuk Fakültesi'nin (medresesi) öğretim üyeleri Maltaya sürülmüş ve Alman öğretim elemanları da yurtlarına dönmüşlerdir(415).

İstanbul Hukuk Fakültesi'nin suskunluğu cumhuriyetin ilanına dek sürmüştür. 1924 yılında Hukuk Fakültesi Harbiye Nezareti denilen şimdiki merkez binaya taşınmıştır. Aynı yılın 21 Nisanında çıkartılan 493 sayılı yasa ile İstanbul Darülfünununa tüzel kişilik(416) verilince Hukuk Fakültesi de diğer fakülteler gibi tüzel kişilik haklarından yararlanır duruma gelmiştir.

Bundan sonra ise 1924-1926 yıllarında yabancı öğretim üyeleri Türkiye'ye yeniden gelmeye başlamışlar ve yine birçoğu Hukuk Fakültesinde görev üslenmişlerdir. 1933 yılına dek tüzel kişilik haklarıyla eğitim ve öğretimini sürdüren Hukuk Fakültesi, 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı yasa ile İstanbul Darülfünunun kaldırılması ile o da kalkmış oldu. İstanbul Üniversitesi için hazırlanmış olan talimatnamenin; Milli Eğitim Bakanlığının 7.10.1934 tarih ve 10833 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine, Bakanlar Kurulunca 11.10.1934 tari-

---

(414) İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne bağlı eczacılık Okulu Talimatnamesi, Md.1.2.3.13 (1945).

(415) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.123.

(416) Ataünal, y.a.g.y., s.508.

hinde kabul edilen kararnamenin Birinci maddesi uyarınca Hukuk Fakültesi, İstanbul Üniversitesini oluşturan fakültelerden biri olmuştur. Böylece İstanbul Hukuk Fakültesi de diğer fakülteler gibi 1946 yılına dek Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir kurum olarak(417) öğretimini sürdürmüştür. 1946 yılında çıkartılan 4936 sayılı yasa ile de özerk ve tüzel kişiliğe sahip İstanbul Üniversitesinin bir fakültesi olmuştur.

İstanbul Hukuk Fakültesinde öğretim üç temel esasta yapılmıştır. Dersler, uygulamalı dersler, bilimsel çalışmalar, Lisans öğretim süresi dört yıldır. Lisans sınavları Yaz ve Güz döneminde olmak üzere iki aşamada yapılır. Yaz dönemi asıl sınav dönemidir. Sınavda başarı gösterenler sınıflarını geçerler veya okulu bitirirler(418). Dersler, uygulamalı dersler, bilimsel araştırmalar, sınav biçimleri talimatnamede ilkelere bağlanmıştır. Hukuk doktorası yapmak isteyenler için ilkeleri belirleyen ayrı bir yönetmelik vardır(419).

Bu fakülteye bağlı bir "Devletler Hukuku Türk Enstitüsü" vardır. Bu enstitü ile enstitüde verilecek kurlar ayrı bir yönetmelikle ilkelere bağlanmıştır (1943). Fakültede bir de 1944 yılında kurulmuş Kriminoloji Enstitüsü bulunmaktadır(420).

3.3.4.3. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Edebiyat Fakültesi Birinci Dünya Savaşı yıllarında eğitimine dağınık olarak değişik binalarda devam etmiştir. Bu dönemde fakülte Zeyneb Hanım konağına taşınmıştır. Öğrencilerinin çoğu cephede oldukları için bir çok dershanelerde dersler yapılamamış ya da birkaç öğrenciyle yapılabilmiştir. Bunun yanında, öğretim kadrosu bakımından zenginlik göstermektedir. 1925 yılına dek fakültenin öğretim kadrosunda yer aldıklarını gördüğümüz bu döneme ait şu adları sayılabilir:

---

(417) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.123.

(418) Hukuk Fakültesi Lisans Tedrisat ve İmtihan Talimatnames (Md.1.12.17).

(419) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doktora Talimatname

(420) Türk Kriminoloji Enstitüsü Talimatnamesi, 1944.

Halit Z.Uşaklıgil, Fuat Köprülü, Necmeddin Sadık, Hüseyin Daniş, Ali Ekrem, Cenap Şehabeddin, Ziya Gökalp, Ali Muzaffer gibi tanınmış kişilerin yanında dokuz da yabancı görevli olmak üzere 30-40 kişi arasında bir öğretim üyesi vardır(421).

Birinci Dünya Savaşı içindeyken Darülfünun da bazı düzenlemeler yapılmışken Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan bir komisyonca özellikle ders izlenceleri açısından yeniden düzenlemelere gidilmiştir.

Edebiyat Fakültesi'nin 1922-1923 öğretim yılında dört temel bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Fakülte'nin bu bölümlerinde okutulan dersler ve derslerin okutulmasını üslenmiş öğretim elemanları aşağıdaki gibi idi:

Tarih: Siyasi Tarih (Ali Reşad; 1924-1925 dersyılında Behçet), Osmanlı Devleti ile Avrupa munâsebatı tarihi (Ali Muzaffer; daha önce Ali Kemal), Osmanlı Tarihi (Ahmed Refik), İslam Tarihi (Şemseddin Günaltay), Ortaçağ'da İslam Kavimleri Tarihi (Behçet Bey), Doğu Kavimleri Tarihi (Avram Galanti), Eski Yunan ve Roma Tarihi (Fazıl Nazmi), Türk Tarihi (Necib Asım).

Coğrafya: Tabiî (ve mevziî) coğrafya (İbrahim Hakkı), Türk ve İslam kıtaları coğrafyası (Sadi), Beşerî coğrafya (Ali Mecid), İktisadî coğrafya (Ali Mecid).

Edebiyat: Türk edebiyatı tarihi (Yahya Kemal; evvel Cenab Şahabeddin, Köprülü Fuad), Batı edebiyatı tarihi (Şerif: evvelce Yahya Kemal), İran edebiyatı tarihi (Veled Çelebi; evvelce Hüseyin Daniş), Metin Şerhi (Ferid daha sonra Ali Ekrem), Türk dili (Necib Asım), Arap edebiyatı tarihi (Şevket), Fransız edebiyatı tarihi (Şerif Bey), Alman edebiyatı (Cemil).

Felsefe: Mabadu't tabiiye (Nazmi; evvelce Rıza Tevfik), Bedîiyat (İ.Hakkı), İslam felsefesi (İzmirli İsmail Hakkı), Tecrübî ruhiyat (Ali Haydar), Terbiye (İsmail Hakkı), Felsefe tarihi (Mehmet Emin), Ruhiyat (Mustafa Şekib Tunç), içtimaiyat

(421) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.60.

(Necmeddin Sadık), Ahlâk (Mehmed İzzet), Mantık (Ahmed Naim; 1924-1925'de Nimet), 1924-1925 ders yılında okutulmaya başlanan Metafizik dersini ise A.Naim okutmaktaydı(422).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Darülfünuna önem verilmiş ve bu kuruma gerekli olanaklar sağlanmıştır. 21 Nisan 1924 tarih ve 493 sayılı yasanın sağladığı olanaklar, 1933 yılına dek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin de işleyişinin temel ilkelerini oluşturmuştur.

28-30 Temmuz 1929 tarihinde Fakültede yeni bir düzenleme ile "aslî" kürsülerle kürsünün dışındaki dersler de saptanmıştır. Buna göre üçü Edebiyat, üçü Tarih, üçü Felsefe, ikisi Coğrafya olmak üzere onbir kürsü bulunuyordu.

Edebiyat: Türk Edebiyat Tarihi, Batı Edebiyatı Tarihi, Doğu Edebiyatı Tarihi (İran).

Felsefe: Felsefe Tarihi, Ruhiyat, İçtimaiyat kürsüleri. Bunların dışında ders olarak; İslam felsefesi, Terbiye ve ahlâk dersleri de Felsefe bölümü programında yer almıştır.

Tarih: Türkiye tarihi, Çağdaş tarihi(*).

Coğrafya: Tarih coğrafya, Beşerî coğrafya.

Kürsülerin dışında olmak üzere okutulan dersler ise şunlardır Arap edebiyatı tarihi, Metinler şerhi, Türk dili tarihi, Mabadü'ttabia, Mantık, Etfaliyat, Türk tarihi, Avrupa-Türkiye münasebatı tarihi.

1931 yılında Fakültede okutulan dersler aslî ve ihtisas dersi diye şöyle bir dağılım göstermektedir:

Edebiyat Bölümü: Aslî dersler: Türk edebiyatı tarihi, Batı edebiyatı. İhtisas dersleri: Metinler Şerhi, İran edebiyatı tarihi, Arap edebiyatı tarihi, Türk dili tarihi.

Felsefe Bölümü: Aslî dersler: Felsefe tarihi, terbiye içtimaiyat, ruhiyat. İhtisas dersleri: Metafizik, mantık, ahlâk, islam felsefesi.

---

(422) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.62.

(*) Kaynakta üçüncü kürsünün adına rastlanmamıştır.

Tarih Bölümü: Aslî dersleri: Ortaçağ tarihi, Yeniçağ tarihi, Sonçağ tarihi, Türk tarihi. İhtisas dersleri: Eskiçağlarda doğu tarihi, Yunan ve Roma tarihi, Avrupa-Türkiye münasebetleri tarihi.

Coğrafya Bölümü: Aslî dersler: Tabii coğrafya, beşeri ve iktisadî coğrafya, mevziî ve Türkiye coğrafyası.

İstanbul Darülfünun'u öğretim ve sınav talimatnamesine göre fakülte, bilimsel çalışmalar ve eğitim bakımından, Tarih, coğrafya, Edebiyat ve Felsefe olmak üzere dört gruba (zümreye) ayrılmıştır.

Felsefe grubunun dersleri:

- Terbiye, içtimaiyat ve ahlak, felsefe tarihi, ruhiyat, mabadü't tabiiye mantık, islam felsefesi, dinler tarihi.

Tarih grubunun dersleri:

- Eski Doğu tarihi, Yunan ve Roma tarihi, Ortaçağlar tarihi, yeni zamanlar tarihi, son zamanlar tarihi, Türk tarihi, Türkiye tarihi, sanat tarihi ve arkeoloji (konferans).

- Edebiyat grubunun dersleri:

Türk edebiyatı tarihi, batı edebiyatı tarihi, İran edebiyatı tarihi, Arap edebiyatı tarihi, Metinler şerhi, Türk dili tarihi, Umumi lisaniyat.

- Coğrafya grubunun tarihi:

Tabii coğrafya, Beşeri ve iktisadî cağrafya, Türkiye coğrafyası, Mevziî coğrafya(423).

Darülfünun-i Osmanî'nin 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı yasayla kaldırılıp yerine İstanbul Üniversitesinin kurulması ve 11.10.1934 tarihinde Bakanlar Kurulunda kabul edilen İstanbul Üniversitesi Talimatnamesiyle Edebiyat Fakültesi, İstanbul Üniversitesinin fakültelerinden biri olmuştur. Bu gelişim sonrası İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin ders izlencelerinde ve yapısında bazı değiştirimler de yapılmıştır.

---

(423) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.62-63.

Derslerin bazıları kaldırılmış, bazı yetersiz görülen öğretim elemanlarının da işlerine son verilmiştir. Örneğin: Önceleri Felsefe bölümüne bağlı birer ders içeriğinde olan, Eğitim Bilimleri (Pedagoji), Psikoloji (Ruhiyat), İçtimaiyat (Sosyoloji), Edebiyat Bölümü içinde bulunan Arap ve Fars edebiyatı ayrı birer bölüm konumuna getirilmiştir. Yine sanat tarihi, sosyal antropoloji yeni kurulan kürsüler olmuştur. Diğer ülkelerle ilgili coğrafya dersleri kaldırılmıştır.

1946 Üniversiteler Yasasının getirdiği olanaklardan yararlanmış olan Edebiyat Fakültesi İstanbul Üniversitesinin bünyesindeki yerini sürdürmüştür.

İstanbul Üniversitesi Lisans şubeleri şunlardır:

a) Felsefe, b) Tarih, c) Coğrafya, d) Türk Filolojisi, e) Arap ve İran Filolojileri, f) Yaşayan Yabancı Diller Filolojileri, g) Eski Önasya Dilleri Filolojileri, h) Klasik Diller Filolojileri.

Bu şubelerinherhangi birinden lisans diploması alabilmek için, o şubenin özelliklerine göre belli sertifikalardan, biri tezli olmak üzere, en az dördünü almış olmak gereklidir. Alınan sertifikaların seçilişine ve içeriğine göre iki türlü lisans vardır: Öğretim lisansı, serbest lisans(424).

Gerek öğretim lisansı, gerek serbest lisans alabilmek için öğrencilerin Fakülteye en az sekiz yarıyıl devam etmeleri ve belli proseminer ve seminer çalışmalarını izledikten sonra almış bulundukları savı (tez) savunarak kabul ettirmiş olmaları gerekir(425). Sınavlar, sertifikalar talimatnamede hükümlere bağlanmıştır.

Doktora ise bir sav (tez) ve sözlü sınavdan oluşmuştur. Doktora sınavlarına girebilmek için Edebiyat Fakültesinden lisans almak ve Fransız, Alman ve İngiliz dillerinden birini

---

(424) Ayas, y.a.g.y., s.246.

(425) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Talimatnamesi, Md.1.2.3.7.

pekiyi olarak bilmek gerekir(426).

Edebiyat Fakültesine bağlı, Türkoloji ve Pedagoji Enstitüleri vardır.

Edebiyat Fakültesine bağlı bir de Yabancı Diller Okulu vardır. Bu okulun amacı üniversite öğrencilerine yabancı bir dili, öğrenimine ve mesleğine yarıyacak surette öğretmektir. Öğretilen yabancı diller: Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Rusçadır(427).

3.3.4.4. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi

Darülfünun'un bir Fakültesi olarak işlevini sürdüren Fen Fakültesi, Cumhuriyetin ilanından sonra önem verilen yüksek öğrenim kurumlarından biri olmuştur. Ateşkes döneminin yarattığı durgunluğun ardından hükümetin Fen Fakültesinin gereksinimlerini gidermeye çalıştığını görmekteyiz.

1920 yılında uygulanmasına başlanan seçime bağlı üç "sertifika" yöntemi 1924 yılında değiştirilmiş, kısmen zorunlu, kısmen de seçimli "tasdikname" yöntemi kabul edilmiştir. Bu arada Darülfünun'un Hukuk, Edebiyat ve İlâhiyat Fakültelerinin Harbiye Nezareti binasına taşınması ile Zeynep Hanım konağı tümden Fen Fakültesine ayrılmıştır. 1926 yılında Fransa'dan getirtilen profesörlerle fakültenin öğretim kadrosu desteklenmiştir.

1933 yılında kaldırılan Darülfünun yerine kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi'nin bir Fakültesi olan Fen Fakültesi gelişimini sürdürmüştür. Bu yıllarda üniversiteye Almanya'dan çağrılan profesörlerle, Fen Fakültesinin öğretim kadrosu da güçlendirilmiştir. 1935 yılında bir gözlemevi (rasathane) binası 1936'da bir Biyoloji Enstitüsü binaları eklenmiştir. Fen Fakültesi kütüphanesi ile laboratuvarlarının tamamlanması için büyük çaba harcandığı bir sırada 1 Mart 1942'-

---

(426) Edebiyat Fakültesi Doktora Talimatnamesi, 1936.

(427) İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Talimatnamesi, Md.1,3.1940.

de Zeynep Hanım Konağı içindeki tüm eşyalarıyla yanmıştır. Yersiz kalan Fen Fakültesi, bir kesimi Rasathane, bir kesimi Biyoloji Enstitüsünde ve kısmen de Eczacı Okulunda derslere devam etmiştir. Yangın sonrası Zeynep Hanım Konağının istimlâklerle büyütülen arsasında yapımına başlanan yeni Fen Fakültesi Binasında ilk olarak, 1946 yılında Genel Fizik Enstitüsü derslere başlamış yapı ilerledikçe diğer enstitüler de aşama aşama taşınmışlardır. 1952 yılında bugünki bina tamamlanmıştır(428).

İstanbul Darülfünunun tek Fizik Kürsüsü olan "Umumî Fizik Enstitüsü"nde 1933 önce iki Fransız Profesör, Pierre Pleury ve Marcel Cau anlaşmalı öğretim üyesi olarak çalışmışlardır. Diğer bir Fransız profesör olan Marcel Fouche', 1933-1958 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Genel Fizik Kürsüsü başkanlığı görevini yapmıştır(429).

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin görevi: Matematik, fizik, kimya ve tabii bilimler alanında araştırmalarda bulunabilecek veya bu bilimlerle ilgili mesleklerde çalışacak elemanlar yetiştirmektir. Bunlardan başka Fakülte, kendisiyle ilgili alanlarda Tıp, eczacılık ve dişçilik için hazırlayıcı öğrenimi de sağlar. Fakültenin ayrıca bir Kimya Mühendisliği bölümü de vardır(430).

Fen Fakültesi'nde bilimsel öğrenim, Fen doktorluğu aşamasına ulaşmakla sona erer. Fakültede ayrıca fen lisans öğrenimi de vardır ki bu, yalnız lise öğretmeni yetiştirir. Tıp hazırlayıcı öğrenimi, F.K.B. ve dişçilik hazırlayıcı öğrenimi de F.K. sınavlarını başarmakla bitirilir.

Fen Fakültesi, şu üç lisansı verir: Matematik-Fizik, Kimya, Tabii Bilimler. Bu lisansı alanlar, öğrenim yönünden, liselerde öğretmen olma hakkını alırlar.

---

(428) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.131.
(429) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.132.
(430) Ayas, y.a.g.y., s.247.

Lisanslardan her biri belli sertifikalardan oluşur. Bir lisansın dört sertifikasını alan adaya bir lisans diploması verilir(431).

Öğrenim süresi bir yıl olan F.K.B. dersleri şunlardan oluşmaktadır: a) Deneysel fizik, b) İnorganik kimya, c) Organik kimya, d) Genel botanik, e) Genel zooloji. Tıp öğrencileri bu derslerin tümünü izlerler. Dişçilik öğrencileri: Genel botanik ve Genel zooloji; Eczacılık öğrencileri ise; Genel zooloji derslerini almakla yükümlü değillerdir.

Kimya Mühendisliğinin öğrenim süresi en az dört yıldır(432).

Fen Fakültesinde doktora sınavlarına girebilmek için fakültede en az sekiz yarıyıl öğrenim görmüş olmalıdır. Bitirme sınavı bir sav (tez) ve bir sözlü sınavdan oluşur.

Fakültenin öğrenim ve sınavlarla(Lisans, Doktora) ilgili ilkeleri yönetmelikle belirlenmiştir.

3.3.4.5. Orman Fakültesi

Türkiye'de devletin ormancılık konusu ile geniş ölçüde ilgilenmesi Tanzimat'tan sonraki yıllarda başlar. Tanzimat hareketlerinin ulaşmak istediği ana amaçlardan birisi de, ülkenin doğal kaynaklarından geniş ölçüde yarar sağlanması idi: Devletin içinde bulunduğu mali sıkıntı da, bu kaynakların değerlendirilmesini zorunlu kılmaktaydı. Bu doğal kaynaklardan biri de kuşkusuz ormanlardı. Osmanlı imparatorluğu'nun yönetimi altındaki ülkelerde geniş alanlar kaplayan ve yer yer bakir sayılabilecek ormanlar bulunmaktaydı. Fakat yurttaki yaygın olan yararlanma biçimi düzensiz ve tamamen ilkel nitelikteydi. Bu duruma gerekli çözümleri getirmek için 1856 yılı sonunda bir anlaşmayla Fransa'dan Louis Tassy ve M. Stheme adında iki Fransız orman uzmanı getirilmiştir. Bunlar bir yandan ülke ormanlarının araştırmasıyla uğraşırken,

(431) Ayas, y.a.g.y., s.248.

(432) İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tedrisat ve İmtihanlar Talimatnamesi, 1934.

diğer yandan da yeni bir orman örgütünün kurulması ve bu örgütte görev alacak teknik elemanları yetiştirmek üzere bir öğretim kurumunun açılması için çalışmışlardır. Bir yıl sonra 1857 yılında İstanbul'da ilk orman okulu kurulması gerçekleştirilirken okulun müdürlüğüne de Uzman Louis Tassy getirilmiştir(433).

İşte bu okul zaman sürecinde, yapısını adını değiştirerek sürekli bir gelişim göstererek bugünkü Orman Fakültesinin çekirdeğini ve başlangıcını oluşturmuştur.

Okul, 1910 yılında İstanbul'da Büyükdere semtinin 6 km. batısındaki Belgrad Ormanı'nın kenarındaki Bahçeköy'e yerleştirilmiştir(434). 1926 yılında ise Ankara'ya taşınmıştır(435).

16 Haziran 1933 yılında çıkartılan 2291 sayılı yasayla "Yüksek Ziraat Enstitüsü"nün kurulmasıyla, Orman Fakültesi de bu enstitüye bağlanmıştır(436). Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesi bu yapısıyla, 1935-1948 yılları arasında eğitimini sürdürmüş ve bu süre içinde toplam 588 Orman Yüksek Mühendisi mezun etmiştir. 1948 yılında ise İstanbul Üniversitesinin bir Fakültesi olarak bu üniversiteye bağlanmış ve İstanbul'daki eski yeri Bahçeköy'e taşınmıştır(437).

Türkiye'de ormancılık yüksek öğretiminin amacı, bu öğretimi yapan Fakülte'nin bağlı bulunduğu İstanbul Üniversitesi'nin her türlü çalışmasına yön veren üniversiteler yasasında ve eklerinde genel olarak belirlenmiştir.

Bunlara göre ormancılık öğretiminin amaçları aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

1- Öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli ve yüksek öğrenime dayanan ormancılık mesleği için bilgi

---

(433) Selahattin İnal, Türkiye'de Ormancılık Yüksek Öğretimi, Orman Fakültesi Yayınları, No:123, Kurtuluş Matbaası, İstanbul, 1968, s.1-2.

(434) İnal, y.a.g.y., s.2.

(435) Ana Britannica, C.XVII, s.167.

(436) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Rehberi, s.7.

(437) İnal, y.a.g.y., s.1,2.

ve deney sahibi elemanlar ve Türk Devrimi'nin ülkülerine bağlı milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek.

2- Memleketi ilgilendirenler başta olmak üzere, ormancılığın ilim ve teknik problemlerini çözümlemek için, ormancılık ilminin muhtelif kollarını genişletip derinleştirecek incelemeler ve araştırmalar yapmak ve bu çalışmalarda milli ve yabancı veya milletlerarası kurumlarda işbirliği yapmak.

3- Türkiye ormancılığının türlü yönden ilerleme ve genişlemesini ilgilendiren bütün problemlerini, hükümet ve kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle öğretim ve inceleme konusu haline getirmek, sonuçlarını herkesin faydalanmasına sunmak ve hükümetçi istenen incelemeleri yaparak, düşüncelerini bildirmek.

4- Araştırma ve incelemelerin sonucunu gösteren, ormancılık ilim ve tekniğinin ilgilenmesini sağlayan her türlü yayınları yapmak, yardımcılarına, doktora adaylarına ve öğrencilerine yaptırmak.

5- Türk toplumunun orman ve ormancılık konusundaki ilgi ve anlayış seviyesini yükseltici bilgileri söz ve yazı ile halka yaymak(438).

Bu amaçların toplandığı temel amaç, ülkemizin gereksinim duyduğu orman Yüksek Mühendislerini yetiştirmektir.

Orman Yüksek Mühendisi olmak amacıyla Fakülteye girmiş olan öğrenci, devam süresini bitirdikten ve gerekli lisans sınavlarını başarıyla verdikten sonra, Orman Fakültesi'nin mezunu sayılır, kendisine "Orman Yüksek Mahendisi" diploması verilir.

Fakülteye giriş koşullarına uygun olarak kaydını yaptırmış bir öğrencinin tâbi tutulduğu lisans öğretimi, dersler,

---

(438) 18.6.1946, Tarih ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu, 4936 Sayılı Üniversiteler Yasasına ek; 7.7.1948 tarihli ve 5234 sayılı yasa.

laboratuvarlar, uygulamalar, ekskürsiyonlar, seminerler ve orman işletmelerindeki stajları ile diploma çalışmasından oluşmaktadır.

Orman Fakültesinde, ders izlenceleri teorik bilgilerle beraber pratik de geniş ölçüde yer almıştır.

Türkiye'de ormancılık yüksek öğretiminin amacı, salt orman yüksek mahendisi yetiştirmekle sınırlandırılmış olmayıp, ayrıca mezunlarına, doktora ve uzmanlık eğitimini yaptırmak ve zaman zaman kurslara katılma olanaklarını vermektir.

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi mezunlarının doktora, uzmanlık ve kurslar gibi çeşitli eğitim olanaklarının verilmesi, ormancılık öğretim kurumunun statüsünde 1934 yılında yapılan değişiklikten sonra olanaklı olmuştur(439).

Orman Fakültesinin organları, 4936 sayılı yasada belirlenen, yapılardan oluşmuştur. Bu organlar:

A- Genel Kurul (Md. 5/2)
B- Profesörler Kurulu (Md. 6/1-2-3)
C- Yönetim Kurulu (Md. 7/1-7/3)
D- Dekan (Md. 8/2-3)(440).

İstanbul Üniversitesine ve aynı bağlamda Orman Fakültesine girmek için saptanan giriş koşulları, derslere yazılma, devam ve ayrılma koşulları ise şöyle belirlenmiştir:

İstanbul Üniversitesi Fakültelerine girmek için, isteklinin başka bir üniversiteye veya yüksek okula kayıtlı olmaması ve çevresi için tehlikeli bir hastalığı olmadığını gösteren ve röntgen muayenesine dayanan bir sağlık raporu bulunması gerekir.

Üniversiteye giriş için, senato'ca belli edilen bir harç alınır. Üniversiteye girme ve derslere yazılma işleri aynı zamanda yapılır.

---

(439) İnal, y.a.g.y., s.5.

(440) Düstur, Üçüncü Tertip, Ankara Devlet Matbaası, C.XXVII, Ankara, 1946, s.1324-1325. (Bu organların oluşumu, görev ve sorumluluklarına ait bilgiler daha önce verildiği için burada yinelenmemiştir).

Bir öğrencinin İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'ne yazılmış sayılması için ilk sömertrede olması gereken "1. kademe" derslerinin en az yarısına yazılması ve bu derslerin öğretimle ilgili diğer çalışmalarına ait harçları ve girilmesi zorunlu teşekküllere ait ücretleri ödemesi gerekir.

Orman Fakültesi'ne girecek öğrencilerin üniversiteye girmeden önce herhangi bir şekilde uygulamalı bir çalışma yapmış olması gerekmez.

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencileri, bir dersin en az üçte ikisine, o derse ait laboratuvar ve uygulamaların en az dörtte üçüne devam etmek zorunluluğundadır. Bunun dışında Orman Fakültesi öğrencilerinin belirli nitelikte diploma çalışmasını yapmaları ekskürsiyonlara, ameli çalışmalara ve stajlara da katılmaları gerekmektedir.

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesinde Lisans öğreniminin süresi en az sekiz sömestridir (4 yıl). Fakülte derslerinin sınavlarının en geç onaltı sömestride verilmesi gerekmektedir. Sınavlarını bu süre içinde veremeyenlerin kayıtları silinir ve Fakülte ile olan ilişkileri kesilir(441).

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nde uygulanan öğretim, öğrenciler için (Lisans öğretimi) ve mezunlar için (Lisansüstü öğretimi) olmak üzere iki grupta toplanır.

1- Lisans Öğretimi:

Orman Fakültesi'ndeki lisans öğretimi, dersler, laboratuvarlar ve uygulama, seminerler, işletmelerdeki ameli çalışma ve staj, ekskürsiyonlar, günlük uygulama ve diploma çalışmalarından oluşmaktadır. Her sömestrinin başında o sömertrede okutulacak dersler, yapılacak laboratuvar çalışması ve uygulama ve ekskürsiyonlar, Fakülte Genel Kurulu'nca yapılan bir izlenceyle saptanır. Bu izlenceler ilan edilerek öğrencilere duyurulur.

---

(441) İnal, y.a.g.y., s.12.

A- Dersler:

Orman Fakültesi lisans öğretimine dahil olan dersler dört kademede toplanmıştır. Derslerin 2/3 oranına devam etmeyen öğrenciler o dersin sınavına giremezler.

B- Uygulama ve Laboratuvarlar:

Uygulama ve laboratuvar çalışmalarına fakülte öğretiminde geniş ölçüde önem verilmiştir. Öğrencilerin bu türlü çalışmalara en az 3/4 oranında katılmak zorundadır. Bu oranı dolduramayanlar sınavına giremezler. Bunlardan başka, bir de günlük uygulamalar vardır. Günlük uygulama, fakülte içinde, fakültenin hemen yanındaki uygulama ormanı, Belgrat Ormanı'nda İstanbul içinde veya çevresinde bir günü kapsamak üzere düzenlenir.

C- Seminerler:

Seminer çalışmaları öğrencilerin bilimsel araştırmalarda yetişebilmelerini, edindikleri bilgileri yazı veya sözle ifade edebilmelerini ve çeşitli konular üzerinde görüşlerini daha iyi açıklayabilmelerini sağlamak üzere programlaştırılır. Öğrencilerin, seminerlere katılabilmeleri için, üçüncü kademe sınavlarıyla, yabancı dil sınavlarını başarı ile vermiş olmaları gerekmektedir.

D- Ekskürsiyonlar:

Orman işletmelerini ve ormancılıkla ilgili endüstriyel ve ticari kurumları yerinde görmek, sorunlarını öğrenmek, bu sorunların çözüm yollarını ilgilileri ile karşılıklı olarak tartışmak amaçları ile öğretim üyelerinin, yardımcılarının ve öğrencilerin katılımıyla ülkenin çeşitli bölgelerinde ekskürsiyonlar düzenlenir. Öğrencilerin bu içerikteki araştırma ve inceleme gezilerine katılmaları zorunludur.

E- Ameli Çalışma ve Staj:

Ormancılığın tüm iş alanlarında öğrencilerin pratik bilgilerini ve bu işlere alışkanlıklarını bu çalışmalara eylemsel olarak katılmak suretiyle artırmaları için, "ameli ça-

lışma ve staj" yaptırılır. Bu çalışmalar "Ameli Çalışmalar ve Staj Esasları" gereğince programlaştırılmıştır.

Buna göre, Orman Fakültesi V. ve VII. sömestre öğrencileri, yaz ayları içinde 30'ar günden toplam olarak 60 gün ameli çalışma ve staj yapmak zorundadır. Bu staj devlet orman işletmelerinde yapılır. Staj süresince öğrencilere gündelik verilir. Dış ülkelerde yapılan ve belge ile belirlenen stajlar yönetim kurulu kararı ile geçerli sayılır.

F- Diploma Çalışmaları:

Öğrencilerin kendilerine verilen bir konuyu araştırma ve inceleme ve elde edecekleri sonuçları bir sentez halinde değerlendirme yeteneklerini geliştirmek amacıyla yapılan bir çalışmadır. Çalışma konuları, öğrencilere, VI. sömestrenin sonundan itibaren verilir. Diploma çalışması için tez alınabilecek dersler şunlardır:

Orman Botaniği, Toprak ilmi, orman ekolojisi, orman entomolojisi, Silvikültür, Dendrometri, Hasılat Bilgisi, Ormancılık Politikası, Orman Koruması, Orman Mahsüllerinden Faydalanma, Orman Amenajmanı, Ormancılık İşletme Ekonomisi, Ormancılık İş Bilgisi Sel-Yataklarının Tahkimi, Ormancılık İdare Bilgisi, Ağaçlandırma, Toprak Koruması, Orman Mahsülleri Kimyası ve Av Bilgisi(442).

2- Mezuniyet Sonrası (Lisansüstü) Öğretim

Orman Fakültesi'nde doktora çalışmalarına 1938 yılından itibaren "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu (2,3)'nun ve buna bağlı Doktora Talimatnamesi (4,5)'nin çıkışıyla başlanmış olup, 1948 yılında sonra da 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'na bağlı İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Doktora Talimatnamesi" ilkelerine göre yapılmaktadır.

Buna göre, fakültede doktora yapabilmek için yurt içinde veya dışında ormancılık yüksek öğrenimi yapmış, veyahut istekli bulunduğu bilim kolu ile ilgili en az sekiz sömestrelik bir fakülte veya yüksek okulu bitirmiş olmak gerekir. Ayrıca

(442) İnal, y.a.g.y., s.13-15.

bir jüri önünde yabancı dillerden birinin (İngilizce, Almanca, Fransızca) sınavını vermek gerekmektedir.

Doktora adayı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesinden mezun ise 4 sömestre, başka fakülte veya yüksek okullardan diploma almışsa 6 sömestre doktora öğrencisi olarak kaydolmaya ve ilgili profesörün tavsiye edeceği derslere devam ve laboratuvar çalışmaları yapmaya zorunludur. Adayın hazırladığı tez iki ayrı profesör tarafından ayrı ayrı incelenir. Raporlarının sonuçları olumlu ise üç kişilik bir komisyon önünde sözlü sınav yapılır. Gerek tez hakkındaki gerekse sözlü sınav hakkındaki raporlar Fakülte Profesörler Kurulu'nda görüşülerek başarı derecesi belirlenir. Sonuç olumlu olduğunda adaya "Orman İlimleri Doktoru" sanı verilir. Doktoların tezlerini bastırması ve bundan 100 adedini Fakülteye vermek zorundadır(443).

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nde ayrıca "İhtisas" programı ile çeşitli "Kurslar" programları da vardır. Ancak ihtisas programları uygulamasına 23.10.1956, 28.2.1957 ve 3.12.1964 tarihlerinde Orman Fakültesi Genel Kurulu'nun aldığı kararlarla, kurs programı ise, Orman Fakültesi profesörler Kurulu'nun 5.11.1961 tarihli kararı ile uygulama konulduğu için buraya alınmamıştır.

3.3.4.6. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Türkiye'de iktisat eğitiminin ilk temelleri Mekteb-i Mülkiye'de atılmıştır. 1870 yılında bu ders mülkiyenin aslî dersleri listesine alınmıştı. İktisat öğrenimi daha sonra kurulan Ticaret, Maliye ve Hukuk mekteplerinin ders izlencelerinde önemli bir yer tutmuştur. Özellikle II.Meşrutiyet döneminde yeniden açılan Darülfünunun "Hukuk Medresesi"nde iktisat dersleri daha genişlemiş ve gelişmiş olarak Cumhuriyet devrine dek sürmüştür(444).

---

(443) İnal, y.a.g.y., s.15.
(444) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.137.

İktisat öğrenimi, Cumhuriyet devrinde hızlı bir gelişme göstermiştir. Bir yandan Hukuk Fakültesi'nde ve Mülkiye Mektebinde, İktisat öğretimi yeni ders izlenceleriyle genişletilmiş ve öğretim elemanları desteklenmiştir. Öte yandan 1933 reformuyla, İstanbul Hukuk Fakültesinin öğrencilerine bir yıllık tamamlayıcı iktisat eğitimi vermek, ayrıca iktisat konularında araştırmalar yapmak ve açık konferanslar düzenlemek üzere aynı fakülte bünyesinde bir İktisat Enstitüsü kurulmuştur. Böyle bir enstitü ayrıca Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde de kurulmuştur.

Tüm bu gelişmeler bağlamında Türkiye'de iktisadi yapıya ve sorunlara gerektiğince eğilmek için bir kurumsal yapının oluşturulmasına gidilmiş ve 1936 yılında İstanbul Üniversitesine bağlı İktisat Fakültesi kurulmuştur. Yeni bir düzenleme ile de daha önce Hukuk Fakültesinde kurulmuş bulunan "İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü" bu yeni fakülteye bağlanmıştır(445).

İktisat Fakültesinin kuruluş amacı şöyle tanımlanmıştır: "Devletin sanat ve ticaret işletmelerine iktisat ve maliye hizmetlerine ve özel iktisat girişimlerine yetkin elemanlar hazırlamak ve memleketimizin iktisadi yapısı üzerinde köklü araştırmalar yapmaktır."(446).

Bu amacı gerçekleştirmeyi de şu şekilde sağlar:
a) Lisans öğretimi, b) Doktora öğretimi, c) İktisat ve sosyoloji enstitülerinde bilimsel araştırmalar(447) yaptırarak.

İktisat fakültesinde lisans öğretimi üç şekilde yapılır. a) Dersler, b) Uygulamalı dersler, c) Seminerler. Lisans öğretiminin süresi dört yıldır. Bu fakültenin öğrencileri, hukuk derslerini Hukuk Fakültesi'nde, Hukuk Fakültesi öğrencileri de ekonomi derslerini İktisat Fakültesi'nde görürler. Her iki

---

(445) İstanbul Üniversitesi, Kuruluş..., s.137.

(446) Ayas, y.a.g.y., s.248.

(447) İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Lisans Öğretim ve İmtihanlar Talimatnamesi, 1942.

fakültenin programına girmiş ve aynı sayıda saatlere bağlanmış bulunan dersler iki fakülte öğrencileri tarafından birlikte takip edilir(448).

Lisans sınavlarını başaran öğrenciler, sınıf geçer veya okulu bitirirler. İlke yönünden her dersin yıl sonunda sınavları yapılır(449).

Yönetmelikte, dersler, ders saatleri, uygulamalı dersler, seminerler, sınav şekilleri ve sınavlarla ilgili işlemler ilkelere bağlanmıştır.

İktisat Fakültesi'nde doktora sınavı adaylığına kayıt olabilmek belli koşullara bağlıdır. Doktora diplomasını alabilmek için; izlenen ders dallarıyla ilgili seminerlere ve uzmanlık kurslarına bir yıl süre ile devam etmiş ve en az üç seminer sertifikası almış olmak, Fakültece kabul edilen bir savı (tezi) hazırlamak, Doktora sınavını başarmak gerekir(450).

3.3.5. İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ'NİN KURULMASI

Türkiye'deki teknik yükseköğretim kurumlarından ilki olan İstanbul Teknik Üniversitesi'nin temelleri, 1884'de Halıcıoğlu'nda Mühendishane-i Berri-i Hümayuna bağlı olarak kurulan "Hendese-i Mülkiye Mektebi"ne dek inmektedir. Kurulduğu dönemden itibaren sürekli gelişim gösterdiğini saptadığımız okul, tüm eğitim kurumlarımız gibi savaşlar döneminde (Trablus, Balkan, I. Dünya Savaşları) gelişmesi engel görmüştür. 1909'dan 1923 yılına dek geçen ondört yıl içinde okul yedi kez yer değiştirmek zorunda bıraktırılmış; Cumhuriyetin kurulmasından sonra okula yeniden verilen Gümüşsuyu'ndaki binasına taşınmıştır. Bu arada bina onarılmış ve genişletilmiştir. Bu dönemde Nafia Vekâletine bağlı olan okul 1923'de çıkartılan bir yasayla yeniden düzenlenmiştir. Okulun adı, "Yüksek Mühendis Mektebi" olarak değiştirilmiş ve ayrıca tüzel kişilik verilmiştir. 1936 yılında yeniden düzenlenen okulun tüzel

(448) Talimatname Md.2.4, 47.

(449) Talimatname Md.15,19.

(450) İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Doktora Talimatnamesi, Md.1.3 (1941).

kişiliği kaldırılmıştır. 1941 yılında ise aynı adla Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır(451).

İstanbul Teknik Üniversitesi; kuruluş yasası çakıra na dek, hangi aşamalardan geçtiğini aşağıdaki biçimde izleyebiliyoruz:

"İstanbul Teknik Üniversitesi Hakkındaki Kanun Leyihası ve Maarif ve Bütçe Encümeni Mazbataları".

6.VI.1944 Tarihli ve Başvekil Şükrü Saracoğlu imzasını taşıyan, İstanbul Teknik Üniversitesi hakkında Maarif Vekilliğince hazırlanan ve Bakanlar kurulunca 2.VI.1944 tarihinde TBMM'ne sunulması kararlaştırılan yasa tasarısında kurulma gerekçesi şöyle verilmektedir:

"İlk olarak 1883 ? (1884) yılında kurulup muhtelif adlar altında inkişaf ve tekâmül ede ede bugünki haline gelen ve bu uzun zaman içinde memleketimizin imarında büyük ve değerli hizmetleri herkesçe şükranla kabul edilen İstanbul Yüksek Mühendis Okulu, 1935 yılına gelinceye kadar münhasıran yol ve demiryolu, inşaat yüksek mühendisleri yetiştirmiştir."

"İstanbul Darülfünunun lağvı esnasında, Darülfünuna bağlı Makina ve Elektrik Enstitüsü kaldırılarak, İstanbul Yüksek Mühendis Okulu teşkilatı arasına alınmış ve bu suretle sonradan Makina, Elektrik, Mimar, Muhabere işleri şubeleriyle birlikte 1935 yılında müessesenin ihtisas şubeleri çeşitlendirilmiş ve genişletilmiştir."

"1941 yılında İstanbul Yüksek Mühendis Okulunun Nafia Vekilliğinden alınarak Maarif Vekilliğine bağlanması üzerine, Maarif Vekilliğince okula Türk Hava Kurumunun da yakın ilgisiyle Tayyare inşaatı ve ayrıca Genel Kurmay Başkanlığı'nın arzu ve yüksek telkinleriyle Gemi İnşaatı Yüksek Mühendislerini yetiştirecek birer şube daha ilave olunmuştur." (Bu son iki bölümün eklenmesi ençok 1971'de Gemi İnşaatı, 1983 yılında uçak ve uzay bilimleri adıyla gerçekleşecektir).

---

(451) Dölen, y.a.g.m., s.515.

"Bugün ecnebi memleketlerde Yüksek Mühendis Okulu gibi müesseseler, mesela, Almanya'da Technische Hochschule ler okul adını taşımakta olmalarına rağmen, muhtelif ihtisas fakültelerine ayrılan birer Teknik Üniversite olarak teşkilatlandırılmışlardır. Amerika'daki teknik üniversiteler de, adlarından anlaşıldığı gibi, aynı mahiyeti haiz bulunmakta, bazı memleketlerde bu gibi müesseseler, mesela, Zurich'te olduğu gibi Politechique adını taşımakta olduğu halde, yine üniversite teşkilat ve mahiyetleri haiz bulunmaktadır."

"Yüksek Mühendis okullarının, bugünkü bilimsel ve teknik telâkkiye göre, mühendislik bilim alanında, bir taraftan öğretim, bir taraftan da araştırmalar yapan ve yaptıran müesseseler olmak mevkiinde bulunmalarından, İstanbul Yüksek Mühendis Okuluna da ecnebi memleketlerdeki benzeri gibi, teşkilatlandırmaya ve vazifelendirmeye ihtiyaç vardır. Ancak bu suretledir ki, bu biricik yüksek teknik öğretim müessesemiz memleket için bugünden çok daha faydalı bir hale gelebilecektir."

"Layıha birinci bu maksatla teklif olunmuştur."

"Ecnebi memleketlerdeki teknik üniversiteler, Politechnique'ler, Technische Hochschule'ler, öğrencilere yalnız teorik ve pratik bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda mühendislik biliminin esaslarını genişletmek için mütemadiyen araştırmalar yapan birer bilim müessesesi olarak da faaliyette bulunurlar."

.....

"Gerek çalışma metot ve tarzları, gerek bilim alanındaki vazifeleri itibariyle bu gibi yüksek öğretim ve öğrenim müesseselerinin araştırma mesaisinin, iki hedefi vardır."

"1- Muhtelif dallarda ihtisası olan mühendisleri yetiştirme bakımından müessesenin teknik bilimlerle aralarında bulunması zaruri olan irtibat ve münasebeti devam ettirmek;"

"2- Teknik bilimleri, bizzat memlekette yetişen elemanlarla beslemek ve ilerletmek;

Bilhassa bu ikinci amaca varabilmek, bilim ve teknik alanlarda yetiştireceğimiz olgun fen adamlarıyla memleketimizin her türlü teknik ihtiyaçlarını karşılayabilmek demek olduğundan, kendimiz için hayati bir mesele olduğu kadar şeref davası sayılmalıdır."

.....

"Henüz yeni başlamış sayılacak sınaî ve teknik kalkınmamız için bu gibi teknik danışma müesseselerine çok ihtiyacımız bulunduğu halde memleketimizde bunlar, yok denecek derecede azdır. Bu sebeple, kurulacak olan Teknik Üniversitenin böyle bir vazifeyi de hakkıyla görebilmesi için her biri ayrı ayrı birer dalda mütehassıs olan profesör ve yüksek mühendislerden mürekkep öğretim heyetinin, aynı zamanda, bir selahiyetli danışma heyeti olması da lüzum ve zaruridir."

"İstanbul Teknik Üniversitesi'nin, bu bakımdan yukarıda arz edilen gaye ve vazifelerini kanuni hükümlerle tesbit etmekte fayda görülmüş ve ikinci madde bu maksatla teklif olunmuştur."(452).

Buradaki yasa teklifinden, üniversitenin kuruluş amaçlarını saptayabildiğimiz gibi, kuruluşta gözlenecek örgütsel yapının da nasıl olması gerektiği ilkelerini belirlemek olasıdır.

19.VI.1944 tarihinde Maarif Encümeni Mazbatası ile meclis başkanlığına, oradan bütçe komisyonuna oradan da görüşüldükten sonra 4.VII.1944 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiş, buralarda uğradığı bazı ufak değişiklikler sonrası 13 madde olarak saptanan yasa taslağı meclis genel görüşmelerine gönderilmiştir. İki kez mecliste görüşüldükten sonra 13 maddeden oluşan İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kuruluşunu belirleyen yasa kabul edilmiştir(453).

---

(452) E.Hirş, y.a.g.y., s.589-600.

(453) TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 7, C.XII, Ictima 1, S.20-26; s. 68-70.

Okul, bu çalışmalar sonucu, 1944'te 4619 sayılı yasayla Avrupa'daki mühendis okullarına benzer bir eğitim yapmak üzere yeniden düzenlemiş ve İstanbul Teknik Üniversitesi olarak kurulmuştur(454). Kurulduğu bu dönemde; İnşaat, Mimarlık, Makina ve Elektrik Fakülteleriyle öğretime başlamış olan üniversiteye daha sonraki yıllarda yeni fakülteler de eklenmiştir. 1946 yılında çıkartılan 4936 sayılı üniversiteler yasası 4619 sayılı yasayı yürürlükten kaldırınca, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Ankara ve İstanbul Üniversiteleri gibi 4936 sayılı yasaya bağlı kılınmıştır(455). Bu yasayla özerklik ve tüzel kişilik kazanan İstanbul Teknik Üniversitesi'nde öğrenim süresi de altı yıldan beş yıla indirilmiştir.

İstanbul Teknik Üniversitesi'nin 1945 yılında çıkartılan "öğrenci yazılma geçici yönetmeliği"nde yazılma süresi, yazılma koşulları, yazılma yolu, seçme sınavları, devam ilkeleri belirlenmiştir.

Bu yönetmeliğin ikinci maddesine göre: İstanbul Teknik Üniversitesi Fakültelerine girebilmek için Lise olgunluk sınavlarını başarmış olmak ve gösterilen genel koşullara uygun durumda bulunmak gerekmektedir. Başvuranların sayısı kontenjanları aşması durumunda seçme sınavıyla öğrenci alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olup da öğrenimlerini yabancı ülkelerde yapmış olanların, Teknik Üniversiteye girebilmeleri için, genel koşullara uygun durumda olmaları yanında, ellerindeki diplomalarının lise olgunluk diplomasına denk olduğunun Milli Eğitim Bakanlığınca kabul edilmesi de gerekmektedir(Yönetmelik M.11). Yabancı uyruklu bulunan öğrencilerin Teknik Üniversiteye girebilmeleri Milli Eğitim Bakanlığı'nın iznine bağlıdır(456).

---

(454) Hüseyin Korkut, "Üniversiteler", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.319.

(455) Korkut, y.a.g.m., s.322.

(456) Ayas, y.a.g.y., s.304.

İstanbul Teknik Okulunun mühendis kısmından 1943-1944 ders yılından önce bitirenlerle, İstanbul Amerikan Koleji'nin teknik okul kısım mezunlarından Teknik Üniversiteye girmek isteyenlerden lise olgunluk diploması aranmaz(Yönet.Md.14).

Öğrenimlerini Devlet hesabına yapmak isteyen öğrencilerin bu isteklerini başvuru dilekçelerinde belirtmeleri gerekir, ancak bu tür başvuruda bulunabilmek için yirmidört yaşını geçmemiş olmak gerekir(Yönet.m.15).

İstanbul Teknik Üniversitesinde öğretim, her fakültenin öğretim izlencesine göre şu yollarla yapılır. a) Dersler, b) Dersanede veya dersane dışında uygulama, c) Laboratuvar çalışmaları, ç) Atölye, fabrika ve şantiyelerde pratik çalışmalar, d) Proje çalışmaları, e) Seminerler, f) Konferanslar, g) İnceleme gezileri(Yönet.m.3).

Teknik üniversiteden yüksek mühendis diploması alabilmek için, öğrencilerin sırasıyla dört sınav grubunda başarı göstermeleri gerekir. Dördüncü sınav grubu diploma çalışmalarını da kapsar(Yönet.m.9).

"İstanbul Teknik Üniversitesi Yatılı Yurdu Yönetmeliği'nin (1945) birinci maddesine göre bu yurt üniversitede Devlet hesabına okuyan öğrenciler için kurulmuş olup Rektörün gözetiminde bir müdür tarafından yönetilmektedir. Ayrıca yönetmelikte yurda kabul, yurttan çıkarılma v.b. hükümlerde yer almaktadır(457).

İstanbul Teknik Üniversitesi, bu yapısında 1953 yılından başlayarak pek çok değişikliğe uğramış, pek çok yeni fakülteler açarak genişlemiş ve gelişmiştir...

3.3.6. ANKARA ÜNİVERSİTESİNİN KURULMASI (1946 ÜNİVERSİTE REFORMU

Cumhuriyet döneminde; İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi, birçok yeniden düzenlemeler sonucunda, Os-

---

(457) Ayas, y.a.g.y., s.304.

manlı dönemi yüksek öğretim kurumlarının değişime uğratılması ile oluşmuş kurumlardır. Bunun yanında, Türk Devriminin ereği olan çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı bilimsel araştırma ve ilkelere oturtmak amacını güden devrim kadrosunda, Türk toplumunu Batı dünyası içinde kısa sürede gerekli saygın yerini alması için bilim kurumlarını artırmak ve yaymak düşüncesi egemen olmaya da başlamıştı. İşte bu düşüncenin ürünü olarak; da; Ankara'da 1925 yılında Hukuk Mektebi, 1930 yılında Ziraat Enstitüsü, 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1943 yılında da Fen Fakültesi kurulmuştur. Bu fakültelere ek olarak, bir üniversiteyi tam anlamıyla oluşturacak fakülteleri tamamlamak amacıyla, 1945 yılında da Tıp Fakültesi kurulmuştur(458).

Atatürk'ün yeni üniversiteler ya da fakülteler kurulmasıyla ilgili düşünceleri, Türk Devriminin tüm olgularıyla yerleşmesi, Cumhuriyetin sağlam temellere oturması ve çağdaş bilimin rehberliğiyle yola devam noktalarında toplanmaktaydı. O, üniversitelerin kurulmasında tutulması gereken yolu şu sözleriyle açıklamaktadır:

"Bayanlar, Baylar: Ülkemizin en bayındır, en alımlı, en güzel yerlerini üçbuçuk yıl kirli ayakları ile çiğneyen düşmanı yenip atarak kazanılan zaferin sırrı nerededir? Orduların yönetiminde çağdaş bilgi kurallarının kılavuz yapılmasındadır. Ulusumuzu yetiştirmek için asıl olan okullarımızın, Üniversitelerimizin kurulmasında hep bu yolu tutacağız(459).

Her ne denli İstanbul'da kurulan, İstanbul Üniversitesi İstanbul Teknik Üniversitesi ile, Ankara'da kurulan yukarıda sözünü ettiğimiz fakülteler 1933 üniversite reformunun sonucu oluşan kuruluşlar olmakla beraber, toplumun değişen koşulları ve gereksinimleri karşısında bir süre sonra yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu yetersizlik yenileşme yapmanın kaçınılmazlığı-

---

(458) Korkut, y.a.g.m., s.319.

(459) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.43.

nı hissettirmeye başlamıştır. Örneğin, İstanbul Üniversitesinde ilk on yılda (1933-1943) öğrenci sayısı üç kat artarken, öğretim yalnızca % 17 oranında artmıştır(460).

Bu yıllarda, İstanbul Üniversitesi rektörü Cemil Bilsel, 1939 yılında Milli Eğitim Bakanlığına göndermiş olduğu raporunda, üniversitenin maddi eksiklikleri tamamlanırken, üniversiteye yönetsel ve mali yetkiler verilmesini, profesörlerin daha gönençli ve onurlu bir yaşam sürmeleri, üniversiteye daha bağlanmalarını sağlayacak yeni yasal değişikler ve düzenlemeler yapılmasını önermektedir(461).

Bu rapor: Üniversitenin, mali ve yönetsel özerklik konusunda yenileşmesi gerektiğini anlatan bir belgedir(462).

Gerçekte Ankara Üniversitesinin kurulmasına Cumhuriyetin ilk yıllarında başlanmış olduğunu saptamak hiç de zor değildir. Bunun ilk adımı, 5 Kasım 1925 tarihinde kurulan "Leyli Hukuk Mektebi" olmuştu. Bunu Türkiye Cumhuriyeti Başkentinde 14 Haziran 1935 tarihinde yasayla kurulan ilk üniversite fakültesi olarak, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulması izlemiştir. Daha sonra ise sırasıyla; Ankara Üniversitesi'nin pozitif bilimler yanının tamamlayacağı görüşüyle, 17 Eylül 1943 gün 4492 sayılı yasa ile Fen Fakültesi kurulmuştur. 20 Haziran 1945'de 4761 sayılı yasa ile bir tıp fakültesinin kurulması görevi Milli Eğitim Bakanlığına verilmiş ve 1945-1946 öğretim yılı başında öğretime başlamıştır(463).

Bu gelişmeler; Ankara'da bir üniversitenin açılması için gerekli alt yapıyı oluşturmuştu. Bundan sonrası, Ankara Üniversitesinin bir rektör yönetiminde örgütlenmesine kalmıştır. Hükümetin, Ankara'da bir üniversitenin kurulmasına yönelik çalışma-

---

(460) Mehmet Kısakürek, Üniversitelerimizde Yenileşme; Proğramlar ve Öğretim Açısından, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1971, s.20.

(461) Korkut, y.a.g.m., s.322.

(462) Kısakürek, y.a.g.y., s.20.

(463) Korkut, y.a.g.m., s.320-321.

larını hızlandırdığını görmekteyiz. Hatta bu amaçla, yedi ülkenin üniversite yasaları incelenmiş ve çeşitli hukukçuların da görüşleri alınmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda, Ankara Üniversitesinin kuruluşunu, diğer üniversitelerin bir çatı altında toplanmasını sağlayan 13.6.1946 gün ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarılmıştır(464). Bu yasa salt Ankara Üniversitesini kurmakla kalmıyor, Türk üniversitelerinde köklü bir reformu da simgeliyordu. Yasanın Ankara Üniversitesinin kurulmasına ait 78 nci maddesi ise şöyledir:

Madde 78- Ankara'daki Hukuk, Dil ve Tarih-Coğrafya, Fen ve Tıp Fakültelerini içine almak üzere "Ankara Üniversitesi" kurulmuştur.

1946 Üniversite reformunun amacı, 25 Mayıs 1946 tarihli Milli Eğitim Komisyonu raporunda; "üniversite hocalarının yetişme, seçilme ve yükselme şartlarını belli esaslara bağlamak, bu suretle üniversite öğretim mesleğini kanun temeli üzerine kurmak ve böylece daha çabuk gelişmelerini sağlamak" biçiminde ifade edilmiştir(465).

Bu belirtilen ölçüler içinde 1946 Reformunun o dönemdeki Türk üniversitelerine getirdiklerini; yeni ilke ve yapılanmalarını aşağıdaki başlıklar altında değerlendirebiliriz:

1- Üniversitenin Amaç, İlke ve Görevleri

Yasada, amaç ve ilkeler yer almamıştır. Görevleri ise yasanın 3 üncü maddesinde şöyle belirlenmektedir.

a- Öğrencilerini, bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenime dayanan mesleklerle bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve deney sahibi elemanlar, Türk devriminin ülkülerine bağlı ve milli karater sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek,

(464) Dustur, Üçüncü Tertip, C.27, Ankara Devlet Matbaası, 1946, S.1323. (Yasanın veriliş tarihi 27 Nisan 1946 Resmi Gazetede Yayınlanma Tarihi: 18 Haziran-1946, S.6336).

(465) Ataünal, y.a.g.y., s.56.

b- Memleketi ilgilendiren başta gelmek üzere tüm bilim ve teknik meseleleri çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak, bu çalışmalarda ilgili milli bilim ve araştırma kurumları ve yabancı veya uluslararası benzer kurumlarla işbirliği yapmak,

c- Memleketin türlü yönden ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün meseleleri hükümetle ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğrenim ve inceleme konusu yaparak sonuçlarını toplum yararına sunmak ve hükümetçe Milli Eğitim Bakanı vasıtasıyla istenecek incelemeleri yaparak düşüncelerini bildirmek,

d- Araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak; yardımcılara, doktora adaylarına ve öğrencilerine yaptırmak,

e- Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymak.

2- Öğretim Elemanları

Profesörler:

a) Atanması: Fakülte profesörler kurulunun seçimi ve senatonun uygun bulması üzerine, ortak kararname ile yapılır(m.26).

b) Yükseltilme: Üniversite profesörleri üniversite doçentleri arasından tüzüğü gereğince seçilir. Koşulları:

1) En az beş yıl eylemli olarak üniversitelerde doçentlik yapmış veya üniversite doçenti ünvanının kazandıktan sonra yedi yıl uzmanlığı ile ilgili bir bilim veya meslek içinde çalışmış bulunmak (Dışarda bir süre çalıştıktan sonra üniversitede görevlendirilen doçentler için bu süre, üniversitede geçmiş gibi hesaplanır; ancak, bu sürenin en az bir yılının üniversite içinde eylemli doçentlikle geçmiş olması koşuldur);

2) Bilimsel erkini ve öğretim yeteneğini, doçentlik sınavını kazandıktan sonraki yayınları ve çalışmalarıyla tanıtmış olmak.

Doçentlik

a- Atanması: 19 uncu madde gereğince yapılacak sınavı başaranlar arasından tüzüğüne göre seçilerek atanırlar.

b- Yükseltilme: Doçentlik sınav koşulları şunlardır:

1- Öğretim görevi alacağı bilim alanı ile ilgili bir yükseköğretim diplomasından başka, memlekette üniversite bilim doktorası yapmış bulunmak veya yabancı memleketlerde almış olduğu doktora diploması Milli Eğitim Bakanlığı tarafından usulüne göre onanmış bulunmak veya tıp doktoru diplomasını aldıktan sonra usulüne göre uzmanlık alanlarından birinde uzman yetkisini kazanmış olmak,

2- Doktora unvanı veya tıpta uzmanlık yetkisini aldıktan sonra kendi bilim veya meslek alanı ile ilgili bir işte en az dört yıl eylemli olarak çalışmış bulunmak(M.18).

c- Çalışma esasları ve görevleri: Her üniversite öğretim üyesi, Devlet memurları için kabul edilmiş olan belli çalışma saatlerinde öğretim, bilimsel araştırma ve inceleme görevlerinin gerektirdiği yerlerde (klinik, laboratuvar, enstitü, atölye, şantiye, resmi, özel veya kişisel kitaplıklar, bilimsel arşivler) bulunmak ve bağlı olduğu bilim ve uzmanlık alanında öğretim, araştırma, çalışma ve yayınlar yapmak ve yardımcılarına yaptırmak; sınavları düzenlemek ve yapmak; fakülte ve üniversite kurulları tarafından kendilerine verilen işleri görmek; üniversite ve fakültelerde kurulacak komisyonlarda bulunmak veya kendilerine verilecek başka geçici görevleri yapmak ve öğretim yapılan aylarda haftanın en az iki günü belli saatlerde, kendi fakültelerinde öğrencileri kabul ederek onlara gerekli alanlarda yardım etmek ve yol göstermekle görevlidir. Öğrencilerle görüşme saatleri öğretim üyeleri tarafından, her yıl Kasım ayı içinde dekanlığa bildirilir ve fakültede ilan olunur.

Tıp fakültelerinde stajyer öğrencilerin kliniklerde yetişmeleri esaslarını gösteren bir yönetmelik hazırlanır ve ilgili öğretim üyeleri bu yönetmelik uyarınca hazırlayacakla-

rı bir programı her staj döneminde dekanlığa bildirirler (m.30).

d- Dernek ve siyasi parti ilişkileri: Özel hüküm getirilmemiştir.

e- Emeklilik: Özel hüküm getirilmemiştir.

f- Öğretim elemanı yetiştirme: Asistanlık, üniversite öğretim mesleğinin doğal kaynağı kabul edilmiştir(m.39).

Asistanlar, kürsü profesörünün veya bu görevi yapan öğretim üyesinin aynı kürsüdeki diğer öğretim üyelerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra yapacağı teklif üzerine fakülte yönetim kurulunun onayı ile rektör tarafından aday olarak atanabilmektedirler (Md.38).

3. Üniversite Yönetimi-Organları

a- Ara-Üst Organlar: Üniversitelerarası Kurul

1- Oluşumu: Her üniversitenin rektör ve dekanlarıyla, her üniversite senatosunun kendi üyeleri arasından iki yıl için seçtiği birer temsilciden oluşur (Md.13).

2- Görevleri: Bu yasa gereğince yapması gereken ve kendine verilen işleri kesin karara bağlar (Md.13, son fıkra).

b- Üniversite Organları

1- Rektör

a- Atanması: Fakülte profesörler kurullarının bir arada yapacakları toplantıda iki yıl için aylıklı profesörler arasından, her seçim döneminde başka bir fakülteden olmak üzere, salt çoğunlukla seçilir. Her fakültenin seçim sırası tamamlanınca gelecek seçimlerde bu sıraya uyulur (Md.12/1).

b- Görevleri: Rektör, üniversite tüzel kişiliğinin temsilcisidir; üniversite kurullarına başkanlık eder, bunların kararlarını uygular, fakülteler arası düzenli çalışmayı sağlar (Md.12/2).

2- Senato

a- Oluşumu: Rektör başkanlığında, öğretim görevi başında bulunan öteki rektörlerden, dekanlardan, her fakülte profesörler kurulunun kendi üyeleri arasından iki yıl için seçeceği ikişer profesörden ve doğrudan doğruya üniversite veya fakültelere bağlı her okulun profesörler ve doçentlerinin yine kendi aralarından iki yıl için seçecekleri üniversite profesörü ünvanını taşıyan birer temsilciden oluşur (Md.10).

b- Görevleri: Senato, üniversitenin bütününü ilgilendiren yasa tasarıları hazırlayacağı gibi aynı nitelikteki tüzük tasarılarıyla yönetmelikleri de hazırlar. Üniversitenin akademik görevleri hakkında karar verir. Fakülte genel kurullarının kanun ve tüzük tasarıları hakkında tekliflerini; yönetmelik hakkındaki kararlarını; profesörler kurullarının bütçe, seçim konularındaki görüşleriyle kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi hakkındaki karar ve tekliflerini inceleyip işleme koyar. Yasa ve tüzüklerle kendisine verilen görevleri yapar. Bir sınava bağlı almayan fahrî akademik paye ve ünvanları verir.

Fakülte kurullarının, senato tarafından onanmayarak bozulan işlem ve kararları, ilgili kurullarca yeniden incelenir. İkinçi kez senatoya gelen fakülte kurulu kararları, senato tarafından kesin karara bağlanır (Md.10/2).

3- Üniversite Yönetim Kurulu

a- Oluşumu: Rektörün başkanlığında öğretim görevi başında bulunan bir önceki rektörle fakülte dekanlarından ve genel sekreterlerden oluşur (Md.11).

b- Görevleri: Yasa ve tüzük hükümlerinin ve senato kararlarının uygulanmasını sağlayacak karar ve tedbirleri alır. Rektörün göreceği tüm işlerde kendisine yardım eder (Md.11).

4- Fakülte Genel Kurulu

a- Oluşumu: Profesör ve doçentlerle profesör veya doğrudan doğruya öğretime görevlendirilmiş doçenti bulunmayan derslerin öğretim görevlilerinden kurulur.

b- Görevleri: Genel kurul, fakültelerin akademik çalışmalarını ilgilendiren hususlar hakkında kararlar verir. Fakülteyi ilgilendiren yasa, tüzük tasarıları hakkında düşüncelerini bildirir. Yönetmelik tasarılarını ve eğitim öğretim programlarını hazırlayıp senatoya sunar (Md.5/2).

5- Kürsü Kurulu

a- Oluşumu: Her kürsü, kürsü profesörünün başkanlığında, o kürsüye bağlı tüm öğretim üyelerinden oluşmuş bilimsel bir kurumdur (Md.28/1).

b- Görevleri: Kürsünün öğretim ve bilimsel araştırma işlerini görüşür ve karara bağlar (Md.28/3).

6- Profesörler Kurulu

a- Oluşumu: Profesörler kurulu, fakültenin profesörlerinden, bir dersin öğretimi ile bağımsız olarak görevlendirilen doçentlerle, profesörü bulunmayan bir kürsünün yönetimi ile görevlendirilen doçentlerden ve ayrıca profesör adedinin yarısı kadar doçentten oluşur (Md.6/1).

b- Görevleri: Fakültenin bütçe işleri, seçimler, özel yasa ve tüzüklerle fakülteye verilmiş olan veya fakülte yönetim kurulunca gönderilen işleri görüşür ve karara bağlar.

Fakültede kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi hakkında teklifte bulunur. Bunlardan yeni ödenek ve kadroya gereksinim gösterenler için genel usullere uyulur (Md.6/2-3).

7- Fakülte Yönetim Kurulu

a- Oluşumu: Yönetim kurulu, dekanın başkanlığında, öğretim görevi başında bulunan önceki dekanla, profesörler kurulunca profesörler arasından seçilecek üç profesör ve profesör kurulunda üye olan doçentler arasından aynı kurulca seçilecek iki doçent olmak üzere yedi öğretim üyesinden iki yıl için oluşur (Md.7/1).

b- Görevleri: Yönetim kurulu, fakülte tüzük ve yönetmelikleri hükümlerinin ve kurul kararlarının yerine getiril-

mesini sağlayacak karar ve tedbirleri alır. Dekanın göreceği tüm işlerde kendisine yardım eder.

Öğrencilerin her türlü işlemleri, fakülte yönetim kurulunca incelenir. Bunlardan yazılma, çıkarılma, disiplin, öğretim ve sınavlara ait olanlar hakkında takdire bağlı ve kesin kararlar verir (Md.7/3).

8- Dekan

a- Atanması: Profesörler kurulu tarafından, fakültenin aylıklı profesörleri arasından salt çoğunlukla ve iki yıl için seçilir (Md. 8/1).

b- Görevleri: Dekan, fakültenin genel yönetimini, kürsü, enstitü, laboratuvar, fakülteye bağlı okul ve diğer kurumların düzenli çalışmasını ve öğretim üyelerinin derslere, seminerlere ve sınavlara devamlarını ve yönetmeliklerle öğretim üyelerine ve yardımcılarına verilmiş olan görevlerin gereği gibi yerine getirilmesini sağlar ve bunun için her zaman gerekli denetlemeleri yapar. Dekan, tüm bu işlerin yerine getirilmesinden ilgili öğretim üyesi ile birlikte sorumludur. Dekan, denetlemeleri sırasında göreceği aksaklıkları profesörler kuruluna doğrudan doğruya bildirerek gereken tedbirlerin alınmasını sağlar (Bir öğretim üyesi hakkında profesörler kurulunca verilecek karara karşı öğretim üyesinin senatoya başvuru hakkı vardır). Dekan, fakülte genel kurulunun ve profesörler kurulunun kararlarını, her yarıyıl başında çoğaltarak tüm öğretim üyelerine gönderir (Md.8/3-2).

4- Eğitim Öğretim

a- Giriş: Üniversiteye giriş koşulları kurumların özelliklerine göre kendileri tarafından belirlenmektedir.

b- Programların Oluşturulması: Programlar öğretim üyeleri ve kürsüler tarafından hazırlanmaktadır.

c- Zorunlu dersler: "İnkılâp Tarihi mevzuatı gereğince zorunludur."

d- Öğretim aşamaları: Öğretim lisans ve lisans üstü olmak üzere iki aşamalıdır.

5- Üniversitenin Mali Kaynakları

Üniversitelerin ve bunları oluşturan fakülte ve kurumların gelir kaynakları şunlardır:

a- Genel bütçeden verilecek ödenekler;

b- Özel idare ve belediyelerce ve başka kurumlarca yapılacak yardımlar;

c- Üniversite, fakülte ve bunlara bağlı kurumlarca alınan harçlar ve ücretler;

d- Üniversite ve fakültelerle bunlara bağlı enstitü ve kurumlarda yaptırılacak araştırma ve danışmanlık hizmetleri karşılığı olarak ilgili kuruluş veya kişilerden alınacak paralar;

e- Yayın satış gelirleri;

f- Üniversite fakülte ve bunlara bağlı kurumların taşınır ve taşınmaz mallarının gelirleri;

g- Enstitü, laboratuvar, klinik ve poliklinik gelirleri;

h- Döner sermayeli işlerden edilecek kârlar;

i- Bağışlar ve vasiyetler (Md.54).

6- Öğrenci Sosyal Hizmetleri ve Harçlar

a- Öğrencilere sağlanan sosyal hizmetler: Yasada yer almamış olmakla birlikte üniversite öğreniminin gereği olarak öğrencilerin sosyal, sportif, kültürel, sağlık, beslenme ve barınma gereksinimleri için yönetimler gerekli çalışmaları yapmakla görevli kılınmışlardır.

b- Harçlar: Öğrencilerden alınacak harçlarla enstitü, laboratuvar, klinik ve poliklinik hizmet ve giderleri karşılığı olarak öğrencilerden veya ilgililerden alınabilecek ücretlerin tutarını, çeşitlerini, alınma biçimlerini (...) senatolar kararlaştırır (Md.55).

c- Dernek ve siyasi parti ilişkileri: Yasalar çerçevesinde serbestçe öğrenci dernekleri kurulabilmektedir. Siyasi partilere giriş için bir engel bulunmamaktadır.

7- Araştırma ve Yayın

"Araştırma ve incelemelerin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak, yardımcılara, doktora adaylarına ve öğrencilere yaptırmak" üniversitenin görevleri arasında sayılmıştır (Md.3/d)

8- Üniversite-Toplum İlişkileri

Üniversite öğretim üyelerinden isteyenler, belli çalışma saatleri dışında haftada on saati aşmamak ve üniversitedeki görevlerini aksatmamak koşuluyla bilim ve uzmanlık alanlarına giren serbest işleri yapabilirler (Md.31).

Doçent ve profesörleri; bilimsel çalışmalarının ülke içinde ve dışında gerektirdiği inceleme gezilerini yapmak, çalışma veya araştırmalar için belli yerlerde incelemelerde bulunmak, belli bir işi doğrudan doğruya yapmak veya yapılmasını yönetmek gibi bilim ve meslek hizmetleri için fakülte profesörler kurulu kararı ile bağlı oldukları üniversite dışında, geçici olarak görevlendirmeye, rektörler yetkilidirler (Md.62).

9- Denetim

Rektör, tüm fakülteler üzerinde genel bir denetleme yetkisine sahip olup, bu yasada dekana verilmiş olan yetkilerin kullanılmasını veya böylece üniversitenin yönetim, öğretim ve bilimsel araştırma işlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlar ve bunun için gerekli denetlemeleri yapar (Md.12/4)

a- Bilimsel: Öğretim üyelerinin bilimsel bakımdan denetlenmeleri, onların yayınları üzerinde olur. Her öğretim üyesi bilimsel araştırmalarının sonuçlarını, ders notlarını, bilim ve başvuru kitaplarını, yurtiçinde veya dışındaki bilimsel kongrelerdeki yaptığı tebliğ veya bilimsel katkıları, bağlı olduğu fakültenin yayınları arasında veya özel olarak yayınlamak ve bunlardan birer nüshasını dekanlığa ve rektörlüğe vermek zorundadır. Mali olanaksızlık yüzünden yayınlanamayan eserlerin daktilo ile yazılmış birer kopyası verilir.

"Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"nun eser sahibine tanıdığı haklar saklıdır.

Her öğretim üyesinin bilimsel yayınları için, ilgili fakülte dekanlığında ve rektörlükte özel bir arşiv tutulur (Md.30).

b- Yönetsel: Öğretim üyelerinin görevlerine devamları bakımından denetlenmeleri, imza cetvelleriyle gerçekleştirilir. Her dekan, kendi fakültesinde yapılan derslerin ve aşağıda yazılı diğer çalışmaların saatlerini ve bunları yapan öğretim üyelerinin adlarını gösteren genel bir programı her öğretim dönemi başında fakülte ve fakültelere bağlı okul ve kurumlarda ilan eder. Ayrıca ilgili öğretim üyesinin görüşüne göre, ders, seminer, doktora kuru, laboratuvar, atölye, şantiye, uygulama ve staj saatleri ile genel programa göre bunları yapacak öğretim üyesinin ve yardımcılarının adlarını gösteren günlük cetvelleri hazırlar. Her öğretim üyesi ve yardımcısı dersine veya belirtilen çalışmalara başlamadan önce o saatteki ders ve çalışma konusunu belirterek, bu cetveli sınav günlerinde dekanlıkça hazırlanacak sınav cetvellerini imzalar. Günlük cetveller dekanlıkta özel bir dosyada saklanır (Md.30).

c- Malî: Üniversiteler, birer katma bütçe ile yönetilir. Bir üniversiteye bağlı olmayan fakültenin giderleri, genel bütçenin fakülteler kısmında ayrı ayrı gösterilir. Üniversite merkez örgütü ile, doğrudan doğruya üniversiteye bağlı kurumların ita âmiri rektördür. Tahakkuk memurlarını rektör atar, fakültelerin ita amirleri dekanlardır. Tahakkuk memurlarını kendileri atarlar (Md.53)(466).

Buraya değin verdiklerimizden anlaşılacağı gibi, 12.6.1946 gün ve 4936 sayılı üniversiteler yasası, Ankara'da yeni bir üniversitenin açılmasını sağlamanın yanında, üniversitelerimizin yeniden yapılanmasını da gerçekleştirmekteydi. Bu yeniden yapılanmanın toplu bir değerlendirmesi aşağıdaki gibi özetlenebilir:

---

(466) Düstur; Üçüncü Tertip, C.XXVII, Ankara, Devlet Matbaası, 1946, s.1323-1337.

1- Üniversitelerin özerklik ve tüzel kişilik kazanmasını sağlamaktadır (Md.1).

2- Üniversitelerin amaçlarını gerçekleştirmeleri için yerine getirmekle yükümlü oldukları görevleri ayrıntılı bir biçimde belirlenmektedir (Md.3). Bu bağlamda getirdiklerini şöyle sıralayabiliriz:
Öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar, Türk devriminin ülkülerine bağlı ulusal karakter sahibi yurttaşlar olarak yetiştirmeye yönelik çeşitli konularda araştırmalar yapmak, ülkenin gelişmesi ve ilerlemesiyle ilgili çeşitli konularda hükümetle ve diğer kurumlarla işbirliği yapmak, araştırma, inceleme sonuçlarını kamunun yararına sunmak; bununla ilgili yayınlar yapmak, Türk toplumunun genel düzeyini yükseltici bilim verilerini halka yaymak.

3- Yasa, öğretim kadar araştırmaya da ağırlık veren maddeleriyle, üniversite izlencelerini "klasik ve ansiklopedik" bilgi yığını olmaktan çıkarmakta, öğretimin araştırmayla desteklenmesini ve ülke sorunlarına yönelmesini öngörmektedir.

4- Yeni yasa, bu özelliğiyle, izlencelerinin dışardan denetimi yerine, içerden denetimini getirmekte, dolayısıyla 1933 reformundan ileri bir atılım olarak görülmektedir(467).

5- Yasa ayrıca, Üniversitelerarası Kurul adıyla yeni bir kurum getirmektedir (Md.13). Bununla Milli Eğitim Bakanını üniversitelerin başı kabul etmekte ve bakana üniversitelerle, bağlı kuruluşları denetleme yetkisi vermektedir. Milli Eğitim Bakanının benzer yetkilerinin 1933'den beri varlığı bilinmekle beraber, Üniversitelerarası Kurul'un üniversitelerarası işbirliğini sağlaması, üniversitelerin ortak sorunlarını çözümü bakımından önemli bir yenilik olduğu kabul edilebilir.

Bu yasa, Türk üniversitelerinde köklü bir reformu simgelemenin yanında; 1946'yı izleyen yıllarda oluşan siyasal, sosyal ve ekonomik değişmeler, yüksek öğretimin yurt düzeyine

---

(467) Kısakürek, y.a.g.y., s.22.

yayılması görüşlerine yol açmış, iki büyük kentin dışında bölge üniversitelerinin kurulması düşüncesi giderek güç kazanmıştır(468).

Atatürk'ün de yıllar önce bu konudaki hedefi bu değil miydi zaten?

3.3.6.1. Ankara Hukuk Fakültesi

Ankara Hukuk Fakültesi, 5 Kasım 1925 tarihinde TBMM salonunda yapılan bir törenle açılmış olan "Leyli Hukuk Mektebi"nin zamanla geçirdiği gelişim sonucu oluşmuş Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yüksek öğrenim kurumudur(469). Adalet Bakanlığına bağlı olarak açılan bu okulun, açılış töreninde bir söylev veren Mustafa Kemal, kurumun önemini konuşmasının bir bölümünde şu anlamlı sözleriyle vurgulamaktadır:

"Sanıyorum ki Ankara Hukuk Okulu ile Cumluriyet Hukukunu yalnız sözü ile ve görünüşü ile değil, bilinçli ve bilgili niteliği ile, yeni yasaları ile yeni hukuk adamları ile açıklıyacak ve uygulayacak bir davranışa başvurmuş oluyoruz".

"Cumhuriyetin yapıcı ve kollayıcısı olacak bu büyük kuruluşun açılmasında duyduğum mutluluğu hiçbir davranışımda duymadım."(470).

Mustafa Kemal Atatürk'ün, bu söylevinden çıkarılacak en somut sonuç Türk Hukuk Devrimi'nin de bu okulun açılışıyla birlikte başlatılmış olduğudur.

Okulun adı, 1934 tarihinde, 2474 sayılı yasaya bağlı, kadro cetvellerinde "Ankara Leylî Hukuk Fakültesi" olarak geçmektedir(471). Aynı gün kabul edilen 1934 bütçe yasasında

---

(468) Korkut, y.a.g.m., s.322-329.

(469) Mumcu, y.a.g.y., s.161; İnan, y.a.g.m., s.10; Bozkurt, y.a.g.m., s.320.

(470) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, S.236-240; Mumcu, y.a.g.y., s.79-84.

(471) İnan, y.a.g.m., s.18; Mumcu, y.a.g.y., s.161'de "Ankara Adliye Hukuk Mektebinin adı, 1927 yılında, Bakanlar Kurulu Kararı ile "Ankara Hukuk Fakültesi oldu" ğunu vermekte ise de, bu karara düsturlarda ve sicilli Kavaninler'de rastalamadığını da kayretmektedir.

"Ankara Hukuk Mektebi" adıyla geçmektedir. 1940 yılına dek üç yıllık öğretim süreli iken 1940-1941 öğretim yılında dört yıla çıkarılmış ve "Ankara Hukuk Fakültesi" adıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır (Yasa No:3848). 1946 yılında çıkartılan üniversiteler yasası ile de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi olmuştur(472).

Ankara Hukuk Fakültesi'nin yukarıda özet olarak verdiğimiz aşamaları geçirmesi pek çok sorunları da aşmasıyla gerçekleşmiştir. Bu sorunların başında okulun eğitimine uygun bir binaya kavuşturulması olmuştur. Önce okul için 1929 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı arkasında yapılmakta olan bir ilkokul binası verilmiş, bir süre önce yapımı bitirilmiş olan "büyük Evkaf Apartmanları bloğunun en üst katı yatakhane olarak kiralanmıştır". Ancak, bina sorununun kökten çözümü için Hukuk Fakültesi'nin tüm gereksinimlerini karşılayabilecek bir bina yapımına karar verilmiştir. Bina yapımına 1931 yılında başlanmış; maddi olanaksızlıklar nedeniyle bitirilmesi uzun sürmüş olan binaya daha bitirilmeden Haziran 1941 yılında taşınılmış, binanın yapım planına göre tamamlanması ise ancak 1949 yılında gerçekleştirilmiştir(473).

Ankara Hukuk Fakültesi 30 Mayıs 1940 tarihli ve 3848 Sayılı Yasayla, Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Fakültenin tarihinde önemli yeri olan bu bakanlık değiştirmenin gerekçesi yasada şöyle yer almaktaydı:

"Adliye Vekâleti ile Vekilliğimiz arasında vaki olan mutabakat üzerine Ankara Hukuk Fakültesi'nin Maarif vekilliğine devri tekarrür etmiştir.

"İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile Ankara Hukuk Fakültesi arasında gaye bakımından mevcut birliği fiilî sahaya intikal ettirebilmek maksadile her iki Fakültenin tâbi olduğu kanunî ve idarî esasları hem ahenk kılmak zarurî görül-

---

(472) E.Hirsch, y.a.g.y., C.I, s.555-557.
(473) Mumcu, y.a.g.y., s.167.

müştür. Bu maksatla ilişik olarak sunulan kanun projesi hazırlanmıştır."

Gerek bu yasanın çıkarılış gerekçesi, gerekse komisyon raporu ve yasa metninin içerikleri bakımından bir değerlendirmesini yaparsak: "Fakülte düzeyine çıkartılan bir yüksek öğrenim kurumunun, memleketteki diğer Fakülteler gibi yönetilmesi gereklidir. 1940 yılında, Türkiye'deki Tek Üniversite Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olduğu gibi Ankara'daki ikinci Fakülte de gene bu bakanlıkca kurulmuştur ve yönetilmektedir. Bu nedenle, Ankara Hukuk Fakültesi'nin de aynı biçimde Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması gereklidir. Böylece Fakültelerin aynı düzeye getirilmesi mümkün olacaktır..."(474).şeklinde bir sonuç çıkarılabilinir. Yasa Fakülte'de ücretli derse gelen öğretim üyeleri için de bazı yenilikleri içermektedir.

Fakültenin Milli Eğitim Bakanlığına devrinden sonra öğretim ilke ve uygulamalarında da önemli değiştirimler yapılmıştır. 1925 yılından beri uygulanan öğretim izlencesinden elde edilen deneyimler ve ülke gereksinimleri gözetilerek yeni bir düzenlemeye gidilmesi kararlaştırılmıştır. Profesörler Meclisince hazırlanan yönetmelik, "Maarif Vekilliği Talim ve Terbiye Heyeti'nin 1 Mart 1941 tarihli ve 22 sayılı kararı" ile işlerliğe konulmuştur. 1948 yılında yürürlükten kalkan ve ancak içindeki temel hükümleri yakın dönemlere dek süren bu yönetmelik, Hukuk Fakültesi'nin önemli bir aşamaya geçmesini sağlamıştır.

Öncelikle lisans öğretimi dört yıla çıkartılarak, İstanbul Hukuk Fakültesi ile birlik sağlanmıştır(475).

Dersler "esas" ve "seçime bağlı" olarak ikiye ayrılırken ayrıca "amelî dersler" de konulmuştur. Öğrenciler her yıl için saptanmış olan seçime bağlı derslerden yalnız birini, esas dersler gibi almakla zorunlu tutulmuşlardır(476).

---

(474) Mumcu, y.a.g.y., s.182.

(475) Mumcu, y.a.g.y., s.183.

(476) Ayas, y.a.g.y., s.249.

Sınav sistemi tümden değiştirilmiştir. İlk kez eleme yöntemi getirilmiştir. Her yılın Nisan sonu ve 10 Eylül tarihlerinde çekilecek kuralarla yaz ve güz dönemleri eleme sınavlarının hangi derslerden yapılacağı saptanacaktır. Eleme sınavları yazılı olur ve kura sonucu çıkan iki dersten yapılır. Her iki dersten en aşağı beş numara almak zorunluluğu vardır. Eleme sınavını kazananlar sözlü sınavlara alınırlar. Sınavların tümünden başarılı sayılmak için hiçbir dersten beşten aşağı numara almamak ve toplam not ortalamasının en aşağı yedi olması koşuldur(477).

Yeni uygulamaya göre her sınıfta okutulan derslerin adı ve haftalık ders saatleri yeniden düzenlenmiştir.

1941 yılından başlayarak yürütülen seminer çalışmalarının yanı sıra, 1945'ten itibaren doktora çalışmaları da Fakültede başlatılmıştır. Doktoraya yazılmak, belli koşullara bağlanmıştır. Her kesimin ders ve çalışmaları "Doktora Seminerleri"ni ve "uzmanlık kurslarını" kaplar. Doktora sınavlarına girebilmek için, beş doktora seminer sertifikası ve doktora devam belgesi almış olmak gereklidir. (Ankara Hukuk Fakültesi Doktora Talimatnamesi, Md.1,2,19) (1944). Lisans ve Doktora

---

(477) Mumcu, y.a.g.y., s.184. "Ancak aldıkları numaraların yekünü on'a varmış olmakla beraber bir dersten beşten aşağı numara almış bulunanlar, bu dersin imtihanını sözlü olarak tekrarlamak üzere, yaz devresi imtihanına alınır (Md.22/II)."

Ve yine: "Yazılı ve sözlü imtihanların yarısından fazlasına girip de... makul görülen mazeretlerden dolayı diğerlerine girmeyenler, girmiş oldukları derslerin vasatisi yedi'yi tutarsa güz devresinde yalnız germedikleri derslerden imtihana tâbi olurlar (Md.31)." Ama "Yaz devresinde bu vasatiyi (bütün sınavların sonucunda) doldurmayanlar veya bir yahut birkaç dersten beş'ten aşağı numara almış bulunanlar ikmale kalırlar ve ikmalde sözlü imtihanların hepsine girerler... Yaz imtihanında aldıkları numaraların vasatisi yediye varıp da sözlü imtihanlarda bir veya iki dersten beş'ten aşağı numara almış olanlar yalnız bu derslerden tekrar imtihan edilirler. Yalnız bir dersten beş'ten aşağı numara almış olanların diğer numaralarının vasatisi dokuz'u bulursa, beşten aşağı olan ders numarası profesörler Meclisi kararı ile beş'e çıkartılabilir. Profesörler Meclisi, lüzum görürse talebe bu dersten tekrar imtihana tâbi tutulur ve alacağı nota göre sınıf geçer veya kalır(Mad.32)."

yönetmeliklerinde öğretim, lisans sınavı, doktora sınavı ve sav (tez) ile ilgili tüm konular ilkelere bağlanmıştır(478).

Ankara "hukuk fakültesi öğrencilerinin yabancı dil bilgilerini kuvvetlendirmek ve bunlardan seminerlere iştirak edeceklerle ileride doktora sınıflarına devam edecek olanlara ehliyet kazandırmak üzere yabancı dil kursları açılmıştır. Yatılı öğrenciler, yabancı dil kurslarından birini seçmeye ve muntazaman takibe mecburdurlar." (Ankara Hukuk Fakültesi Yabancı Dil Öğretimi Talimatnamesi. (Md.1,2) (1944).

İstanbul Hukuk Fakültesinde olduğu gibi Ankara Hukuk Fakültesi'nde de bir Kriminoloji Enstitüsü kurulmuştur. (Türk Kriminoloji Enstitüleri Talimatnamesi Md.1). Yönetmelikte, bu enstitülerin amacı, yayımları, teşkilatı, çalışmaları hükümlere bağlanmıştır. Her iki enstitü özdeş talimatnameye bağlıdırlar. "İstanbul ve Ankara Enstitüleri daima temas halinde bulunarak çalışmaları neticelerinden birbirlerini faydalandırmaya dikkat ederler. İcabında meclisleri de bir arada toplanır." (Talimatname Md.19) (1944). Ankara'daki Enstitü, fakülte içinde 1942 yılında açılmıştır(479).

Türk Yüksek Öğretim Tarihinin en büyük aşaması olan 13.VI.1946 tarihli ve 4936 sayılı Üniversiteler Yasası, Ankara Hukuk Fakültesi'nin de kendisini yenilemesi olanaklarının yolunu açmıştır. Öncelikle, Üniversiteler Yasasına göre çıkartılan 6.VI.1948 tarihli ve 5239 sayılı "Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Kanunu" ile kurum, yeni oluşan Ankara Üniversitesi'nin bir Fakültesi konumuna gelmiştir.

Fakülte yönetimi, 4936 sayılı yasanın 10. maddesi hükümlerine göre 1948 yılında Hukuk Fakültesi'nin öğretim ve bilimsel araştırma işleri, yeni baştan düzenlemiştir. 1948 yılı içerisinde sırasıyla, Dergi, Kitaplık, Lisans öğretim sınavları ve Yayın yönetmelikleri çıkartılmıştır. Yeni "Lisans Öğretim ve imtihan Yönetmeliğinde" Fakültenin dört yıl lisans öğretimi

---

(478) Ayas, y.a.g.y., s.249-250.

(479) Ayas, y.a.g.y., s.250.

yapma ilkesi korummuş, fakat derslerin bazıları kaldırılmış, yeni dersler konmuş ders saatleri değiştirilmiştir. Her sınıfta altı ders okutulması ilkesi -sınav sistemi nedeniyle- kabul edilmiştir(480).

1941 tarihli yönetmelik hükümlerine göre okutulan "Türk Hukuk Tarihi ile Hukuk Başlangıcı ve Hukuk Tarihi" dersleri yeniden yönetmelikte ayrılmış, Hukuk başlangıcından Hukuk Tarihi alınmıştır. Genel Hukuk Tarihi ile beraber okutulur olmuştur. Yine, Felsefe dersine Hukuk Sosyolojisi ve Hukukta Metod bölümleri eklenmiştir. Seçimlik dersler yalnız üçüncü ve dördüncü sınıflarda ve sayısı oldukça azaltılmış olarak okutulmaktadır. İstatistik yeni bir ders olarak konulmuştur. Bunların dışında diğer dersler aynen kalmış, yalnız sınıflardaki bölünme ve ders saatleri sayısı değişmiştir. Sınav sistemi esas bakımdan, 1941 tarihli Yönetmelik hükümlerine göre kurulmuş, ancak biraz daha katılaştırılmıştır: Sözlü sınavların tümü bir günde yapılacaktır: bir sözlü dersten kalan, geçtiği diğer derslerden de başarısız sayılmıştır. Diğer ilkeler aynen kalmıştır(481).

1946 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde tüzel kişiliğe sahip ilk Enstitü kurulmuştur: "Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü". Bundan sonra "özel Hukuk Enstitüsü" çalışmaya başlamıştır(482).

Ankara Hukuk Fakültesi'nin bundan sonraki tarihlerde de örgütsel yapı, doktora yönetmeliği, fakülteye bir çok yeni enstitülerin eklenmesi, yayın, kitaplık, gibi konularda kendini geliştirdiği gözlenmektedir...(483).

---

(480) Mumcu, y.a.g.y., s.236. Yeni ders düzenlemeleri için bkz. Mumcu, y.a.g.y., s.237-238.

(481) Mumcu, y.a.g.y., s.238.

(482) Mumcu, y.a.g.y., s.240.

(483) Bu gelişmeler tezimizin tarihsel sınırını aştığı için alınmamıştır. Bu gelişimler için bakınız: Mumcu, y.a.g.y., s.240-246.

3.3.6.2. Ankara Ziraat Fakültesi

Ülkemizde, ziraat eğitiminin Osmanlı döneminde başlatıldığını bundan önceki bölümlerde vermiştik. Bunun ilki, 1848 yılında İstanbul, Yeşilköy, Ayamama Çiftliği'nde açılmış olanı idi. Bunu 14 Ağustos 1884 tarihinde tüzüğü yayınlanan ve 1891'de öğrenime başlayan Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nin açılması izlemişti. Bu okul da 37 yıllık bir eğitim sürecinden sonra, ziraat eğitiminin yeniden ilkelere bağlanması için çıkartılan 1928 yılındaki yasayla kapatılmıştı.

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin çekirdeğini ise 1930 yılında kurulmuş olan "Yüksek Ziraat Mektebi" oluşturmuştur. Bu okula kabul edilmiş olan öğrenciler 3 Haziran 1930 tarih ve 1695 sayılı yasa hükümleri gereğince, Atatürk Orman Çiftliğinde staja gönderilmişlerdir(484).

1930 yılında kurulmuş olan "Yüksek Ziraat Mektebi, 16 Haziran 1933 yılında çıkan 2291 sayılı yasa ile "Yüksek Ziraat Enstitüsü" adıyla çok genişletilerek hemen hemen bir "Ziraat Üniversitesi" kimliği kazanmıştır. Kurulmuş olan Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ziraat Fakültesi'nden başka Ziraat Teknolojisi, Tabii İlimler, Veteriner ve Orman Fakültelerini de içinde bulundurmaktaydı. Cumhuriyet dönemi Ziraat Fakültesi, bu Ziraat Enstitüsü bünyesinde büyümüş gelişmiştir.

Ankara Ziraat Fakültesi, 7.7.1948 tarih ve 5234 sayılı "Üniversiteler Kanununa Ek Kanun" hükümleri gereğince, Ankara'da değişik tarihlerde kurulmuş olan dört fakültenin bir arada toplanarak örgütlenmesi ile, 18.6.1946 tarih ve 4936 sayılı yasa ile oluşturulan "Ankara Üniversitesi"nin bir diğer fakültesi konumuna gelmiştir.

Ziraat Fakültesi, Ankara'da kurulmuş olan en eski akademik kurumlarının ikincisidir. Fakültenin kuruluş amaçları

---

(484) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Rehberi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:184. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1961, s.6. (Hazırlayanlar: Turgut Yazıcıoğlu, Akif Kansu, Hilmi Pekalp, Hamdi Aşık).

ve gerekçeleri kuruluş yasasında şöyle belirtilmektedir:

1- Bir çiftçi yurdu olan ülkemizde, ziraatin temel bir biçimde düzenlendirilmesi ve iyileştirilmesi;

2- Devlet Ziraat Örgütü ve kurumları için fen adamları ve uzmanlarının yetiştirilmesi;

3- Ülkemizde ziraat alanında bilimsel araştırmalar ve fenni deneyimlerden elde olunacak sonuçların yayılması ve uygulanması;

4- Ziraatin ulusal ekonomiye en uygun biçimde işlerlik kazandırılması;

5- Türk köylüsünün, yeni ve modern yöntemlerle çalışması, en elverişli alet ve vasıtalarla donatılması yollarının aranması;

6- Türk topraklarında tam anlamıyla bir ülke ziraat biliminin kurulması.

Buradaki kuruluş yasasından da anlaşılacağı gibi ziraat fakültesi bir üniversite eğitiminde bulunması gereken öğretim, araştırma ve yayın temel ilkelerini içerecek biçimde örgütlendirilmekteydi. Batı üniversiteleri modeline göre kurulması tasarlanan bu fakülteyi amacına uygun bir biçimde kurup geliştirmek için Almanya'dan Profesörler getirtilmiştir. Fakültede kurulmuş olan kürsülerin tümünün başında yalnız Alman Profesörler bulunmaktaydı. Dersler, Almanca veriliyor ve asistanlar Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nin son devrelerinde mezun olup Almanya'da uzmanlık eğitimi görmüş gençlerden oluşmaktaydı.

Başlangıç yıllarında, Türk öğretim üyesi hiç olmayan Ankara Ziraat Fakültesi'nde Alman öğretim üyelerinin bir bölümü 1941 yılında, kalanların 1942 yılında Almanya'ya dönmeleriyle öğretim üyesi sıkıntısı meydana gelmiştir. İleri yılların Ziraat Fakültesi öğretim elemanları bu dönemin asistanlarından oluşacaktır.

Ankara Ziraat Fakültesi'nin öğretim izlencesi 1930 yılından 1953 yılına dek tamamen genel ziraî bilgiler içeriğinde idi. Fakülteye giren öğrenciler, ilk yılı çiftliklerde

pratik çalışma yaparak geçirirler ve geri kalan üç yıl içinde Fakülte'de ziraatin hemen her dalına ait genel bilgiler alırlardı. Gelişen dünyanın ve ülkelerin koşullarına göre her bilimin dallara ayrılması, her dalın ayrı bir uzmanlık eğitimini gerektirmesi gibi değişimler Ziraat Fakültesi'ni de yeniden yapılanmaya ve yeni izlenceler yapmaya yöneltmiştir. Bu amaçla da 1947 yılında Fakülte'de, öğretim sisteminde yenilikler yapmak amacıyla araştırmalar yapılmaya başlatılmıştır. İleri Batı ülkelerinin ziraat öğretim sistemleri üzerinde yöresel veya genel kapsamlı gerekli dökümanlar getirtilmek suretiyle incelemeler yapılmış, bunlarla ülkemiz koşulları ve olanakları da birleştirilerek, 1953 yılından başlayarak yeni eğitim izlencesinin uygulanmasına bağlanmıştır...

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde öğrenim süresi 4 yıldır, yani toplam 8 sömestredir. Başlangıçta bunun ilk yılı çiftliklerde uygulamalı ve genel bilgileri öğrenmeyle geçerken, sonradan bu uygulamalar 4 yılın tamamına yayılmış ve yaz aylarındaki tatil dönemlerine dağıtılmıştır. Fakülte'den mezun olanlara "Ziraat Yüksek Mühendis" diploması verilmiş ve diplomada ayrıca, hangi bölümden mezun olduğu da belirtilmiştir. Fakülteye yeni kabul edilen öğrenciler, seçecekleri bölümlerini bir dilekçe ile belirlemek zorundadırlar. Ankara Ziraat Fakültesi'nin 1950'li yıllarda eğitim veren bölümleri şunlardır:

1- Ziraat Ekonomisi, 2- Tarla Bitkileri Yetiştirme ve Islahı, 3- Bahçe Bitkileri Yetiştirme ve Islahi, 4- Hayvan Yetiştirme ve Islahı, 5- Ziraat Teknolojisi, 6- Ziraat Makinaları, 7- Toprak ilmi, 8- Bitki Koruma, 9- Ev Ekonomisi, 10- Kültür Teknik, 11- Genel Ziraî Bilgiler.

Bölüm 1- 10 Arasına giren bölümlerde eğitim gören öğrenciler, ziraatın daha çok belirli bir dalına ait özel bilgiler aldıkları halde, genel Ziraî Bilgiler bölümüne giren öğrenciler ise ziraatin hemen her dalına ait bilgileri almaktadır.

Ziraat Fakültesine öğrenci yazılabilmek için; 1.III. 1947 tarihinde onaylanan ve 12.III.1948 tarih ve 6855 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış olan "Ankara Üniversitesi Öğrencileri Yönetmeliği" ile belirlenmiş olan koşulları taşımak gerekmektedir. Bu yönetmeliğin 1'inci maddesinde şu ilkeler yer almaktadır:

"1- a) Devlet lise veya olgunluk imtihanını vermiş olmak (Türk Liselerinde muadeleti Maarif Vekâletince tasdik edilmiş bulunan yabancı memleketler liselerinde geçirilmiş olan imtihanlar kabul edilir).

b) Bir fakülteden veya öğrenimi Devlet Lise Olgunluk imtihanına dayanan yüksek bir okuldan diploma almış olmak."

Toplam 11 maddeden oluşan yönetmeliğin diğer bölümlerinde, kayıtta istenen belgeler, Harç, ders devam karnesi, kayıt tarihi, kayıt yenileme, dinleyici öğrenci olabilme koşulları, nakil ve koşulları v.b. diğer temel ilkeler yer almaktadır.

Fakülte'den mezuniyet diploması alabilmek için ise şu üç belgeyi almak zorunludur:

1- Hazırlayıcı dersler sertifikası.
2- Tamamlayıcı meslek dersleri sertifikası.
3- Bölüm dersleri sertifikası.

Bunlara ek olarak yaz veya kış sömestri tatillerinde yapılmakta olan pratik çalışmalara katılarak, "pratik çalışma yeterlik belgesi" ile "Yabancı dil yeterlik belgesi" almış bulunmaları ve aynı zamanda "Lisans Vazifesi" (Lisans Tezi)ni de başarmış olmaları gerekmektedir.

Her ne denli esas bölüm dersleri 5'inci sömestreden itibaren başlıyorsa da, aslında daha birinci sömestre ile birlikte her bölümün özel öğretime başladığı kabul edilebilir. Çünkü her bölümün hazırlayıcı ve tamamlayıcı dersleri birbirinden az çok farklılıklarını eğitimin daha başında göstermektedir.

Hazırlayıcı dersler 1. ve 2. sömestrilerde (1. sınıfta) ve daha çok Fen Fakültesinde (Fizik, Kimya, Botanik) okunmakla beraber, bu sınıfın örneğin; İklim Bilgisi dersi yine; Ziraat; tabii veya iktisadi coğrafya gibi bazı dersleri de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde okutulmaktadır.

Bu yılın sonunda yapılan sınavları başaran öğrencilere "hazırlayıcı dersler sertifikası" verilir.

Tamamlayıcı meslek derslerinin büyük bir kısmı 3. ve 4. sömestrilerde okutulmakla beraber, bu derslerin bir kısmı 5. sömestriye kayar.

Tamamlayıcı meslek derslerinin sınavlarını veren öğrencilere "tamamlayıcı meslek dersleri sertifikası" verilir.

Esas bölüm dersleri 5. sömestriden itibaren başlar. Öğrenciler 6-7-8. sömestrilerde ağırlıklı olarak seçtikleri bölüme ait özel dersleri görürler, uygulama ve seminerler yaparlar.

Uygulama çalışmaları 4 yıllık eğitim devresi içinde ve özellikle yaz ve kış dinlencelerine dağıtılmış olarak yapılır. Toplam süre ise 90-120 gün dek sürer. Bu uygulama çalışmaları bölümün özelliklerine göre çiftliklerde; bağ veya atölye ve tamirhanelerde, ziraat ürünlerini işleyen fabrikalarda, park, sera ve benzeri yerlerde, ziraî mücadele örgütlerinde, Toprak Su Teşkilatında ve Ziraat Bankasında, söze geçen yukardaki kurumların "muhasebe" bürolarında v.b. yerlerde yaptırılır.

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi 1950'li yıllardan sonra yapılan yeni yönetmeliklerle hem yapısı genişlemiş hem de yeni bölümler eklenmiştir(485).

---

(485) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesine ait bu bilgiler sınırlarımızda kalan kesimiyle 1 numaralı verdiğimiz dipnottaki Fakülteye ait tanıtma kitabından alınmıştır. ss.6-83.

3.3.6.3. Ankara Veteriner Fakültesi

Türkiye'de veterinerlik 19. yüzyıla değin görenek yoluyla yetişmiş kişilerce yapılagelmiştir. Veterinerlik eğitimi 1841 yılında Prusyalı Veteriner Godlewsky'nin önerisiyle ordunun gereksinimini karşılamak amacıyla süvari sınıflarına 1842 yılında veterinerlik dersi konmasıyla başlamıştır(486). Bunu daha sonra 1889 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye içinde, sivil baytar yetiştirmek amacına yönelik bir baytar sınıfının açılması izlemiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında öğrencileri askere alınan bu okul kapatıldı(487). 1920 yılında sivil baytar okulunun yanması ve oluşan diğer nedenlerden dolayı, Askeri ve Sivil Baytar mektepleri birleştirilerek adı "Baytar Mekteb-i Âlisi"ne çevrildi. 1923'de cumhuriyetin ilanı sırasında, bugün İstanbul'un Selimiye semtinde, Hayvan Sağlığı Memurları Okulu olan binada yukarıdaki adı ile okul eğitimini sürdürmekteydi. Bu dönemdeki öğretim kadrosu ve okuttukları dersler ise şunlardır(488):

Ali Rıza (Erem): Müdür. Aynı zamanda Fizik Öğretmeni.
İsmail Hakkı (Çelebi): Zooloji ve Parazitoloji.
Esat Şerafettin: Botanik
Fazlı Faik (Yeğül): İnorganik Kimya ve Toksikoloji.
İsmail (Giritli): Farmokoloji.
Ahmet Hamdi: Anatomi.
İhsan Abidin (Akıncı): Zooteknik.
Rıza İsmail (Sezginer): Bakteriyoloji ve Bulaşıcı hastalıklar.
Hilmi (Dilgimen): Anatomi.
Samuel (Aysoy): İç hastalıkları.
Sabri (Okutman): Fizyoloji.
Salih Zeki (Berker): Dış hastalıklar.
Mehmet Halit (Civelekoğlu): Gıda tahlili.

(486) AnaBritannica, C.XXI, s.604.
(487) AnaBritannica, C.XVI, s.341.
(488) Nihal Erk, Türkiye Cumhuriyetinin İlk 50 Yılında (1923-1973) Veteriner Hekimlik Öğretiminin Gösterdiği Gelişmeler, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları 296-197. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973, s.1-2.

Şevki (Akçay): Patoloji ve et kontrolu (*)

"Muallim muavini" olarak Ahmet (ruam şehidi), Tevfik (Başer), Hasan Şükrü (Oytun), Hadi (Uysalefe) ve Zühtü (Berke) ile 15 öğretmen ve 5 yardımcısı da bu kadroda yer almaktaydılar.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1923'te Veteriner Genel Müdürlüğünün yeni şekillenen Zootekni şubesine Ali Rıza Erem getirilince Salih Zeki Berker okul müdürlüğüne seçilmiştir. 1924 yılında Bedii (Toktay), 1925'de Selahattin (Batu) ve Saip Ali (Toygarlı), 1927'de Macit (Erkol), 1929'da Nevzat (Tüzdil)alınarak okulun kadrosu daha da genişletilmiştir.

28 Kasım 1928 yılında okul İktisat Vekâletinden ayrılarak Milli Eğitim Bakanlığı bağlanmıştır. Adı ise; "Yüksek Beytar Mektebi" olarak değiştirilmiştir. Aynı yıl içinde "rektör" sanıyla Mehmet Halit Civelekoğlu müdürlüğe getirilmiş ve bu görevinde 1930 yılına dek kalmıştır. 1933 Ekim'inde okul, Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne devr edilmiştir(489).

Okul gerek bina gerek araç ve öğretim kadrosu bakımından çok eksiklikler göstermekteydi. Birinci Dünya Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın olumsuz etkisi, bazı yıllarda okulun mezun vermesini nedenlerken, hayvan salgın hastalıklarını yaygınlaştırmıştır. Bunları önleyecek devlet hizmetlerindeki veteriner sayısı ise yeterlikten çok uzaktı. 1926 yılında sığır vebasının yaygın ve amansız bir şekil alması hükümeti uyarmıştır. Ülke ekonomisiyle de çok yakın ilgisi olan veteriner hekimlerin daha modern bir öğretim görmeleri artık kaçınılmaz bir zorunluktu. Dönemin Tarım Bakanı Mehmet Sabri (Toprak)'nin bu durumu açıklayan raporu üzerine "Ziraat ve Baytar Enstitüleri ve âli mektepleri tesisine ve Ziraat tedrisatının ıslahına ait kanun" 20 Haziran 1927'de kabul ve 5 Temmuz 1927'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile öğretimi düzeltilemeyecek denli yetersiz olan ziraat okullarının kapatıl-

(*) Bu liste; aynı zamanda bu yıllarda "Baytar Mekteb-i Âlisi'nde okutulan ders izlencelerinin hangi derslerden oluştuğu bilgisini de vermektedir.

(489) Erk, y.a.g.y., s.2.

ması işine geçildi. 1928'de "İstanbul'daki Halkalı Ziraat Mektebi", orta ziraat okullarının çoğu kapatılmıştır. Yüksek Baytar Mektebinde ise eğitime devam edilmiştir(490).

Ankara'da yapılması yasalaşan tesisler için "Ankara Tali Ziraat Mektebi"nin 400 bin metrekareden fazla olan arazisi uygun görüldü ve inşaata başladı. 6 Temmuz 1932'de çıkartılan bir yasayla "Münhasıran Ankara Yüksek Ziraat ve Baytar Mektepleri ile Enstitülerin inşaat ve tesisatı ve bilumum âlât ve tedris vesaitinin ikmâl ve itmamı için sarf edilmek üzere Maliye Vekâletine birbuçuk milyon liraya kadar istikraz aktine mezuniyet verilmiştir." denmekle yeniden 1,5 milyon lira daha enstitüler için sarf edilmesi hükümetin bu işe ne denli önem verdiğini göstermektedir.

10 Haziran 1933 gün ve 2291 sayılı yasa: Ankara'da bir Yüksek Ziraat Enstitüsünün kurulduğunu belirtirken ikinci maddesinde de yapısını ve amacını şöyle vermektedir:

"2- Enstitü; Tabii İlimler, Ziraat, Baytar ve Ziraat Sanatları namı ile dört fakülteden mürekkep akademik müessesedir. Ders okutur, kendi sahasında ilmî ve fennî araştırmalar yapar, reyler ve fikirler verir ve neşriyatta bulunur." Böylece Yüksek Ziraat Enstitüsü yapısı içinde yer alan Baytar Mektebi, bir akademik kuruluşun içinde bulundurmak zorunda olduğu; eğitim, araştırma, bilim üretme ve yayım gibi öğelere sahip duruma getirilmiştir.

1933 yılında İstanbul'daki Yüksek Baytar Mektebinin müdürlüğü "rektör" sanı ile adlandırılmaya başlanmışsa da, kurumda enstitü ve kürsü örgütü yoktur. Uygulamalı dersler için ayrı ayrı laboratuvarlar ile Anatomi uygulama ve "diseksiyon" için bir salon vardı. Okul bu kısır olanaklarıyla Ankara'ya taşınmıştır.

Yeni şekillenen kurumda rektörlük yapmak üzere 1933 yılı ilk ayında Leipzig Üniversitesi Rektörü "Geheimrat Prof. Friedrich Falke" ile sözleşme yapılmıştır. Tüm önemli dersler

---

(490) Erk, y.a.g.y., s.3.

için Avrupa'dan profesörler getirtilmiştir. Yüksek Baytar Mektebinde "müderris" sanı taşıyan öğretim üyeleri de doçent kariyeri ile çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Diğer kariyerler ise "şef asistan, baş asistan, birinci sınıf asistan ikinci sınıf asistan olarak saptanmıştır(491).

Batıdaki benzerleri denli modern araçlara sahip bir kurum olarak 30 Ekim 1933'de Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün açılışından hemen sonra bünyesindeki Baytar Fakültesi de öğretime başlamıştır. Ancak yalnız birinci sınıfların toplanıp öğrenime başlamaları bir aya dek gecikmiştir. Fakülte'nin ilk dekanı, Dahiliye Enstitüsü Profesörü Prof.Dr.Max Gebhard'tır.

Baytar Fakültesinde öğretim 8 sömertrede (4 yıl) iki devreye ayrılmıştır.

a- Hazırlık Öğretimi: Fizik, kimya, botanik ve zooloji.

b- Hekimlik Öğretimi: 1- Anatomi, histoloji ve embriyoloji, 2- Fizyoloji, 3- Patoloji, 4- Parazitoloji ve Gıda Kontrolu, 6- İç Hastalıklar, 7- Dış Hastalıklar, 8- Zootekni.

Birinci Sömestrede: Nebatat, hayvanat, fizik, kimya, anatomi, Almanca ve beden terbiyesi dersleri.

İkinci Sömestrede: Aynı dersler.

Üçüncü Sömestrede: Yukarıdaki derslere ek olarak; histoloji ve fizyoloji dersleri okutulur. Sömestre sonunda botanik, zooloji, fizik, kimya derslerinin sınavları yapılır.

Dördüncü Sömestrede: Anatomi, histoloji, fizyoloji, Almanca, beden eğitiminden başka hayvan besleme bilgisi, genel zootekni, küçük hayvanların yetiştirilmesi, sütçülük, iç hastalıkları, klinik teşhisi, dış hastalıkları klinik teşhisi dersleri.

Beşinci Sömestrede: Uygulamalı Anatomi, Almanca, özel zootekni, umumî terapi, farmakoloji ve toksikoloji, iç hasta-

(491) Erk, y.a.g.y., s.6.

lıkları kliniği, operasyon bilgisi, cerrahi aletler bilgisi, genel cerrahî, dış hastalıklar kliniği, genel bakterioloji ve mikrobiyoloji, genel bulaşıcı hastalıklar bilgisi, genel patoloji, otopsi, genel parazitoloji dersleri.

Altıncı Sömestrede: Almanca, evcil hayvanlara yem verme bilgisi, özel tedavi, farmakoloji ve toksikoloji, iç hastalıkları kliniği, operasyon bilgisi, nalbantlık ve ayak hastalıkları bilgisi, genel cerrahi, dış hastalıkları kliniği, genel patoloji, patoloji mikroskopi kursu, otopsi, "muafiyet bilgisi seroloji", evcil hayvanların sağlık bilgisi, genel parazitoloji, özel parazitoloji dersleri.

Yedinci Sömestrede: Uygulamalı fizyoloji, özel tedavi, reçete bilgisi, iç hastalıkları kliniği, veteriner adlî tıbbî, operasyon bilgisi, nalbantlık ve ayak hastalıkları, özel cerrahî doğum bilgisi, özel bulaşıcı hastalıklar bilgisi, hayvanî gıdalar kaynak bilgisi koyun hastalıkları, özel patoloji, mikroskopi kursu, otopsi, özel parazitoloji dersleri.

Sekizinci Sömestrede: Uygulamalı anatomi, "zootekninin ıslah vasıtaları", özel tedavi, farmasötik kursu, iç hastalıkları kliniği, geviş getiren hayvan hastalıkları; veteriner sağlık zabıtası, virus hastalıkları bilgisi, hayvanî gıdalar kaynağı bilgisi, özel patoloji, mikroskopi kursu, otopsi, özel parazitoloji dersleri(492).

Baytar Fakültesi, aşağıdaki enstitülerden oluşmuştur.

1. Teşrih, Histoloji ve Embroyoloji Enstitüsü,
2. Fizyoloji Enstitüsü,
3. Emraz-ı Umumiye, Teşrih-i Marazi Enstitüsü,
4. Parazitoloji Enstitüsü,
5. Hayvanı Hıfzısıhha ve Bakteriologia Enstitüsü,
6. Seririyat-ı Dahiliye Enstitüsü,
7. Seririyat-ı Cerrahiye Enstitüsü,
8. Zootekni Enstitüsü (Ziraat Fakültesiyle ortak).

---

(492) Erk, y.a.g.y., s.6-7.

bakımdan hem de öğretim kadrosu ile ülke ekonomisine yaptığı hizmetler bakımdan sürekli kendini yenileyecek ve geliştirecektir.

3.3.6.4. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Türkiye Cumhuriyeti Başkentinde 10 Haziran 1935 tarihinde 2795 Sayılı (494) yasayla kurulmuş olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, yasa ile kurulan ilk üniversite fakültemizdir(494).

Hiç kuşkusuz, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kuruluşu, Atatürk'ün tarih-coğrafya ve dil konularına verdiği büyük önemin bir sonucudur. "Cumhurbaşkan Kemal Atatürk bu fakültenin adını koymuş ve kurulması için yetkililere emir vererek her bakınmdan yakından ilgilenmiştir." Diyen A.Afet İnan, Fakültenin kurulma" hazırlıkları bildiğime ve şahit olduğuma göre şöyledir:" diyerek şu bilgileri aktarmaktadır:

"M.Kemal Atatürk, tarih meselesine çok önem verirdi. Kendi ifadesine göre, bütün öğretim devrelerindeki derslerde tarih okunmasını sevmiş ve askeri meslekte ve siyasi hayatının her devresinde, çeşitli tarih kitapları ve meseleleri ile meşgul olmuştur. Özellikle siyasi hayatında tarih bilgisinden daima en geniş anlamıyla faydalanmış ve gerek Büyük Millet

---

(494) A.Afet İnan, "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı", Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayın No:239, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s.9. - Hüseyin Korkmaz, Fakültenin kuruluş tarihini 14 Haziran 1935 olarak vermektedir. y.a.g.m., s.320. Bu konudaki "Bütçe Encümeni Matbası," 10.6.1935 tarih Esas no: 1/224 olarak verilmektedir. İnan, y.a.g.m., s.24. Ayrıca yasa Resmi Gazetenin 20 Haziran 1935 Perşembe tarih ve 3033 Sayı 5372 inci sahifesindeki yayım tarihi 20.6.1935 tir. İnan, y.a.g.m., s.27.

(495) İnan, y.a.g.m., s.11. İnan yine aynı yerde Fakültenin kuruluşu için şu bilgiyi vermektedir; "14 Haziran 1935 ve 2795 numaralı kanun ile Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentinde Dil ve Tarih-Coğrafya, ilk Üniversite Fakültesidir." Düstur, III. Tertip,(İkinci Basılış), C.16, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1955, s.685.

1939'da Farmakoloji ve Toksikoloji Enstitüleri eklenmiştir.

Dil devriminin sonucu olarak, 1934 yılına dek bilimsel kavramlar için özellikle anatomiye ait Arapça sözcükler kullanılırken, bu yıldan başlayarak yerine Latinceleri kullanılmaya başlanmıştır. 1937 yılı Haziran'ında da "baytar" yerine "veteriner hekim" kabul edildi. Baytar Fakültesi'nin adı "Veteriner Fakültesi" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bazı enstitülerin adı yeni terimlere göre değiştirilmiştir.

15 Temmuz 1939 günlü karar ile Fakültedeki öğretim süresi o yıl gireceklerden başlamak üzere 5 yıla (on sömestre) çıkartılmıştır. Bu nedenle de Veteriner Fakültesi 1943 yılında mezun vermemiştir.

1946'da Ankara Üniversitesi'nin kurulması ile Ankara'daki yüksek okulların bir kısmı bu üniversitenin fakülteleri konumuna getirilmişti. 1933'de kurulmuş olan Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne bağlı Fakülteler bu üniversiteler Yasasından yararlanmaktaydılar. Bu durum karşısında Yüksek Ziraat Enstitüsü Fakültelerinin de üniversiteye katılmaları ya da yasadan yararlanabilmeleri için gerekli çalışmalar başlatıldı. Çözüm için çok değişik fikirler getirilmiştir. Önce, "Tarım Üniversitesi" şeklindeki öneriler sonradan değiştirildi. Sonunda Yüksek Ziraat Enstitüsüne bağlı beş fakültenin; veteriner, Ziraat ve Orman Fakülteleri haline gelmesi; bunlardan Veteriner ile Ziraat Fakülteleri'nin Ankara Üniversitesine katılmaları en uygun görülmüş ve bu konuda hazırlanan gerekçede bunun yararları etraflıca açıklanmıştır. 30 Haziran 1948 gün ve 5234 sayı ile yasalaşan üniversiteler yasasına ek 9 madde ve 7 geçici maddeden birincisi aşağıdaki hükmü getirmiştir:

10 Haziran 1933 tarih ve 2291 sayı ve 18 Haziran 1934 tarih ve 2524 sayılı kanunlarla kurulmuş olan ve bu konunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar Tabii İlimler, Ziraat, Veteriner, Ziraat Sanatları ve Orman Fakültelerini kapsamak üzere faaliyette bulunan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün:

A) Veteriner Fakültesi ile içine Tabii İlimler ve Ziraat Sanatları Fakültelerini de almak üzere Ziraat Fakültesi Ankara Üniversitesine,

B) Orman Fakültesi İstanbul Üniversitesine katılmıştır."

Bu suretle 1933'den beri Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde bulunan Veteriner Fakültesi, çıkarılan bu yasa ile Ankara Üniversitesinin bir Fakültesi konumuna gelmiştir. Üniversiteler yasasının sağladığı tüm olanaklardan Veteriner Fakültesi de yararlanır duruma gelmiştir.

Veteriner Fakültesi'nin ders izlenceleri de on sömestreyi kapsayacak şekilde bazı önemli değişikliklerle yeniden düzenlenmiştir. Dokuzuncu ve Onuncu Sömestre dersleri ise aşağıdaki derslerden oluşmaktaydı:

Dokuzuncu Sömestre: Özel bakterioloji, geviş getiren hayvan hastalıkları, sütçülük, paraziter hastalıklarla savaş, helmintoloji, adlî tıp, uygulamalı fizyoloji, veteriner tarihi, arı ve balık hastalıkları, inkılâp tarihi, iktisat, klinik-otopsi-farmasi-besin kontrolu uygulaması, patolojik anatomi demostrasyon, askerlik.

Onuncu Sömestre: Geviş getiren hayvan hastalıkları, entomoloji, paraziter hastalıklarla savaş, özel salgınlar, özel bakterioloji uygulaması, operasyon bilgisi ve uygulaması, protozooloji, sütçülük, iktisat, sağlık zabıtası, patolojik-anatomi demostrasyon, arıcılık ve arı-balık hastalıkları, klinik-otopsi-farmasi-besin kontrol uygulamaları, inkılâp tarihi(493).

Onuncu Sömestre öğrencilerinin haralarda uygulama yapabilmeleri için 1949-1950 ders yılında izlenceler yeniden düzenlenmiştir.

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, bundan sonraki yıllarda ise hem kürsü bakımdan hem ders izlenceleri

---

(493) Erk, y.a.g.y., s.10.

Meclisinde, gerekse halk toplantılarında söz söylerken tarihi konular, en heyacanlı hitabetlerini teşkil etmiştir. İstiklâl Savaşımız sıralarında türlü vesilelerle söz söylerken tarihten getirdiği örnekler, bazen milli bir heyacam kaynağı, bazen de ilmi bir mevzu halinde olmuştur. Devrim hareketlerinde ise Büyük Millet Meclisinde kanunlaştırmak istediği konular için, tarihten örnekler getirerek, eski müesseselerin ömürlerini bitirdiğini tarihi bilgiye dayanarak, inandırıcı delillerle göstermiştir."

"1933 te inkılâp mefhumu yani devrim için bir konuşmasından not ettiğim cümle şöyledir:

"Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en büyük medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktır.

"İşte bu eski ve yıpranmış müesseselerin durumunu ancak tarihi bilgiye dayanarak göstermek mümkün olabilmiştir. Yeni müesseseler ise, günün şartlarına göre daima ilerlemeye uyarak gelişmesi lüzumludur."

"Atatürk, böylece tarihi; kronolojik bir ezberleme geleneğinden kurtararak günün koşullarıyla değerlendirecek bir bilgi olduğunu örnekleriyle göstermiştir. Çünki bir milletin siyasi ve askeri varlığının dayanağı, müesseselerin ve bütün medeni elemanların bir bütün olarak ek alındığı zaman, tarihten bir fayda sağlanır(496)...

Fakültenin adına Dil kelimesinin eklenmesi ise yine bu hazırlık aşamasının ikinci dönemindedir. Gerçekten de; Türk Tarihinin ana kaynaklarının sürekli olarak araştırılması yanında, dilimizin tarihsel kökleri bozulmadan sadeleştirilmesi konusu da Atatürk'ün içtenlikle ilgi duyduğu konulardı(497). Bununla ilgili en kısa ve kesin değerlendirmeyi, aynı yıllarda "Türk Dil Kurumu"nun kuruluşunu anımsamakla yetineceğiz.

---

(496) İnan, y.a.g.m., s.12.
(497) Korkut, y.a.g.m., s.321.

Dil konusunda Atatürk'ün amacı iki cepheli idi;

1-) Öncelikle Türk ve Türkiye tarihine kaynaklık edecek tüm eski dillerin öğrenimi için Fakültede kürsüler kurulmalı ve bu amaçla yabancı uzmanlar kendi ülkemizde Türk öğrencilerini bu çeşitli kollarda yetişmeli idi. Bunun için Orta Asya Türk tarihi ile ilgili Sinoloji, Hindoloji, Önasya için Sumeroloji, Hititoloji; Hungaroloji'den başka klasik dillerden Latince, Yununca, Arapça ve Farsça Kürsüleri Fakülte kuruluş programında yer almıştır. Aynı zamanda bu eski dillerin incelenmesi ile Türk tarihi kaynaklardan doğrudan Türk araştırmacılarının yararlanması sağlanacak ve bu dillerin eski ve yeni Türkçe ile karşılaştırılmaları bilimsel yöntemlerle saptama olanağı olacaktı.

2-) Dil bakımından, Atatürk'ün ikinci ereği tüm lehçeleriyle Türk dilinin bugünkü ve dünkü durumunu bilimsel yollarla saptanabilmesi idi. Dil kurumunun çalışmaları arasında bu ilke olmakla beraber, asıl Fakültede bu konuların yer alması gerekiyordu. Aynı zamanda dil nazarilerinin incelenmesi ve Türk dilinin bu bakımdan aydınlığa çıkarılması da sağlanabilirdi(498).

Atatürk, Coğrafya ile tarihin sıkı işbirliğine sürekli işaret eder. Özellikle iki bilimin birbirine koşut gitmesi gerektiğine inanırdı. O, coğrafi koşulların durumu belirlenmeden tarihi konuların incelenemeyiceğini kabul ederdi. Adını "Dil ve Tarih-Coğrafya" koyduğu bu kurumun, Türk dili ve tarihi ile Türkiye coğrafyasının bilimsel incelemelerinin yer alması ve bu dallarda bilimsel ilkelere dayalı araştırmaları yapabilecek gençlerin yetiştirilmelerini amaçlamıştı(499).

Fakültenin kurulması ile ilgili altyapı çalışmaları bittikten sonra, Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasıyla ilgili Bakanlar Kurulunun 20.5.1935 tarihli

---

(498) İnan, y.a.g.m., s.17-18.

(499) İnan, y.a.g.m., s.19.

yasa önerisi ve Maarif Bütçe Encümeni Mazbataları gerekli görüşme aşamalarından geçmek üzere 23.5.1935 tarihinde Başbakan İsmet İnönü imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuştur. Yasa önerisinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulma gerekçesi şu biçimde verilmektedir:

"Hükümet merkezinde bir taraftan Türk Kültürünün bilgi metodu ile işleyecek tetkik ve araştırma müessesesine olan ihtiyaç, diğer taraftan orta tahsil müessesemize ulusal dil ve tarihimizin ilmi ve en yeni telakkilerine göre hazırlanmış muallim yetiştirmek ve bugünkü muallimlerimizin bu yönden bilgilerini tamamlamak lüzumu Ankara'da bir Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmasını icabettirmiştir."

"Evvelce Tarih-Coğrafya ve Arkeoloji Enstitülerini ihtiva etmek üzere Ankara Tarih-Coğrafya Fakültesi adı altında 150.000 liralık tahsisat ile kurulacak fakülte için sevkedilmiş olan kanun projesi geri alınmış ve bu fakülteye bir dil enstitüsü ilave edilmek suretiyle Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasını istihdaf eden ilişik muaddel proje tanzim olunmuştur."(500).

23 Mayıs 1935 tarihinde fakültenin kurulması Maarif Encümeninde görüşülüp ve ileride fakültelerin birleşerek "Ankara Üniversitesi" kurulması dileğiyle Kamutay Başkanlığına 3.VI. 1935 tarihinde gönderilmiştir. 20 Haziran 1935 tarihini taşıyan Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulma yasa önerisi Maarif ve Bütçe komisyonlarında da bazı değişiklikler sonrası kabul edilmiştir. Altı maddeden oluşan yasanın yürütülmesinden Kültür Bakanlığı sorumlu tutulmuştur(501).

Tüm bu hazırlıkların 1936 yılı başlarında kısmen tamamlanması üzerine, 9 Ocak 1936 tarihinde Ankara Halkevinin büyük salonunda yapılan törenle açılış gerçekleştirilmiştir. Törende başta Atatürk, Başbakan ve tüm hükümet üyeleri, yabancı sefirler mebuslar, profesörler, öğretmenler ve öğrenciler hazır bulunmuşlardı.

(500) E.Hirsch, y.a.g.y., s.561 ve İnan, y.a.g.m., s.22.
(501) E.Hirsch, y.a.g.y., s.565. İnan, y.a.g.m., s.26-27.

Afgan Dışişleri Bakanı Fazzi Muhammed Han ve Afgan Sefiri Atatürk'ün locasından töreni izlemişlerdi(502). Böylece Başkentin bir kültür olayına, başta Cumhurbaşkanı olduğu halde tüm resmi makamlar ve bu olaya başında da büyük önem verilmiştir. Bu konuda Ulus Gazetesi Başyazarı Burhan Belge'nin 11 Ocak 1936 tarihli yazısında vurguladıkları şöyle idi:

"Ankara'da dün, görünürde, bir "Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi" kuruldu. Fakat bu işin gerçek yüzü çok daha derin, daha geniş ve daha önemlidir. Fakültenin kurulması bile, çehresi gittikçe belirmekte olan "Ankara Üniversitesi"ne bizi bir adım daha yaklaştırdığı için hepimizi sevindirecek bir hadisedir. Çünkü bu demektir ki, yarın ekonomi, tıp, felsefe v.s. bölümleri de açılınca Türkiye'deki üniversitelerin sayısı ikiye çıkacaktır..." Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesini öne almak bir tesadüf eseri değil, Büyük Önderin millet ve devlet hesaplarına girmiş bir adımıdır, bir devrimidir. Bunun böyle olduğunu birkaç yıldan beri sürüp gelen ve büyük şefin doğrudan doğruya kontrolu altında bulunan dil ve tarih hareketleri, araştırmaları ve hamleleri gösterirse de, ... bu fakülteyi açmakla Türk Milletinin önce kendi, fakat dolayısıyla Asya rönesansını yapmağa başladığı haberinin fakülte gibi asil, ciddi ve diri bir belgeye bağladığını göstermektedir(503).

Yine Necmettin Sadak, "Yeni İlim Ocağı" başlıklı yazısıyla 11 Ocak 1936 tarihli Akşam Gazetesindeki değerlendirmesi şöyle idi:

"Ankara'da açılan fakültenin başka bir değeri var: Türk milliyetçiliğinin temeli olan iki bilgiyi dil ile tarihi, kendine başlıca tetkik sahası yapıyor...

"Dilde de tarihte de ilmi, sürekli, verimli çalışmalar Atatürk'ün emri ile başladı. Her şube için cemiyetler kuruldu. İlk hakikatleri Atatürk kendi çalışmalarıyla meydana çı-

---

(502) İnan, y.a.g.m., s.20.

(503) İnan, y.a.g.m., s.39.- Korkut, y.a.g.m., s.320-321.

karırken onun görüş ve buluşları ilim adamlarına direktif oldu."(504).

Fakültenin ilk öğrencileri lise mezunlarının yanı sıra halen öğretmenlik yapanlardan da alınanlar olmuştur. Yatılı öğrenci sayısı kız ve erkek olmak üzere 120, gündüzlü öğrenci sayısı ise 280'dir. Böylece toplam 400 öğrenciyle eğitime başlayan Fakültenin kadrosunda, dış ülkelerde öğrenimini tamamlayanlara görev verildiği gibi, çeşitli dallarda, tarih, coğrafya, filoloji, arkeoloji konuları için yabancı şöhretli bilginler, profesörler "mukavele" ile getirtilmiştir(505).

Fakültenin açılış ve amaçladığı görevini kısaca şöyle tanımlayabiliriz:

Öğretilen konular üzerinde bilimsel araştırmalar yapmak, milli kültürü geliştirmek, tarih, coğrafya, dil ve edebiyat alanlarında ergin ve olgun öğeler yetiştirmek ve bu alanlarla ilgili yüksek bilgiyi yaymaktır.

Ayrıca Fakültede öğretim, lisans diplomasına hazırlayan şu bilimlerden oluşmaktadır: 1- Türk Dili ve Edebiyatı, 2- Tarih, 3- Coğrafya, 4- Felsefe, 5- Yaşayan diller ve edebiyatları: Alman dili ve edebiyatı, 6- Yaşayan diller ve edebiyatları: Fransız dili ve edebiyatı, 7- Yaşayan diller ve edebiyatları: İngiliz dili ve edebiyatı, 8- Yaşayan diller ve edebiyatları: Rus dili ve edebiyatı, 9- Yaşayan diller ve edebiyatları: Macar dili ve edebiyatı, 10- Klâsik filoloji (Lâtin-Yunan dilleri ve edebiyatları),11- Klâsik şark dilleri (Arap-Fars dilleri ve edebiyatı), 12- Eski önasya dilleri ve edebiyatları: Sumeroloji 13- Eski önasya dilleri ve edebiyatları: Hititoloji, 14- Asya dilleri ve edebiyatları: Hindoloji, 15- Asya dilleri ve edebiyatları: Sinoloji, 16- Antropoloji, 17- Arkeoloji(506).

Bu bölümdeki dersler, temel derslerdir. Öğrencilerin "Esasders"le birlikte almak ödevinde olduğu tamamlayıcı dersler

---

(504) İnan, y.a.g.m., s.40. Korkut, y.a.g.m., s.321.
(505) İnan, y.a.g.m., s.19.
(506) Ayas, y.a.g.y., s.251.

de vardır. Esas derslerden her birinin "Tamamlayıcı dersleri" nin listesi, öğretim talimatnamesine bağlı çizelgelerde: A ve B bölümlerine ayrılmış olarak gösterilmiştir. Her lisan bölümü için öğrenciler, bu esas derslerden birini alırlar. Bundan başka tamamlayıcı derslerin A ve B çizelgelerindeki derslerden üçüne de devam etmekle yükümlü tutulmuşlardır.

Esas derslerin süresi sekiz yarıyıldır. Bu süre dörder yarıyıllık iki döneme ayrılır. Öğrenciler, dördüncü yarıyıldan sonra esas dersten ara sınava girerler. Bu sınava girebilmek için, alınmış olan "yasayan dil" (Almanca, Fransızca, İngilizce), bitirme sınavında başarılı olmak gereklidir. (Yabancı dil sınavından başarılı olamayanlar esas ders sınavlarına giremezler).

Lisans sınavlarına girebilmek, belli koşullara bağlanmıştır. Doktora adayı yazılmak ve doktora sınavlarına girebilmek için de belli koşullar vardır. (Ank.Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Esas Talimatnamesi, M.68,69,72,77)(1939); (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Talimatnamesi Md. 1,2,3,4) (1943); (Ank, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ara tamamlayıcı, bitirme lisans ve doktora imtihanları talimatnamesi: M.1,3,5,7,19,20) (1943).

Öğrencilerin Fakülteye yazılma ve kayıt kabul koşulları esas talimatnamenin 61-66'ncı maddelerinde belirlenmiştir.

Fakülte, her dersyılı başında ödeneği oranında burslu öğrenci alır. Burslu okumak isteyen öğrencilerde aranılacak koşullar yönetmelikle saptanmıştır. Burslu öğrenciler öğretim sürelerinin birbuçuk katı süreli zorunlu hizmetle yükümlüdürler(507).

3.3.6.5. Siyasal Bilgiler Okulu(Fakültesi)

Bu yüksek okulun; Osmanlı Döneminde 12 Şubat 1859 yılında "mülkî yöneticiler" yani devlet yönetim kademelerinde görev alacakları yetiştirmek üzere İstanbul'da, ilk adlandır-

(507) Ayas, y.a.g.y., s.252.

masıyle "Mekteb-i Fünün-i Mülkeye"; I. Meşrutiyetten sonra "Mekteb-i Mülkiye-i Şahane" ve II. Meşrutiyet döneminde "Mekteb-i Mülkiye" adıyla yeniden düzenlenişini ve tarihi gelişim sürecini ilgili bölümde vermiştik.

Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim alanında yapılan düzenlemeler sırasında Mülkiye Mektebi programı da ele alınmıştır. Okulun o döneme dek gelmiş olan idarî ve malî şubelerinin üç, siyasî şubesinin ise dört yıl öğrenim vermesi öngörülmüştür. Bu sistemde ilk iki yıl tüm şubelerde ortak öğretim yapılmaktaydı. 1930 yılında yapılan yeniden düzenleme ile okulun tüm şubelerinin öğretim süresi üç yıl olarak belirlenmiştir(508).

Mülkiye Mektebi, 1933 Üniversite Reformu sonrasında, 10 Haziran 1935 tarihinde çıkartılan 2777 sayılı yasayla yeniden düzenlenmiş ve Siyasal Bilgiler Okulu adını almıştır. Okul yine, devletin yönetim, maliye ve siyasi örgütlerinde görev üslenecek memurlarını yetiştiren yüksek meslek uzmanlık kurumudur (Siyasal Bilgiler Okulu Talimatnamesi Md.1). Okul 1936-1937 dersyılı başında İstanbul'da son kez yerleştirildiği Yıldız Sarayı'ndaki binasından, Ankara'nın Cebeci semtinde kendisi için yaptırılmış olan binasına taşınmıştır(509).

Siyasal Bilgiler Okulunda öğretim süresi 4 yıldır. Bunun ilk üç yılında dersler ortaklaşadır. Son sınıfı, idarî, malî ve siyasi (diplomasi) olmak üzere üç (uzmanlık) bölüme ayrılmıştır(510).

Okulun yatılı öğrencileri bir seçme sınavı sonrası alınmaktadır. İleride belirli bir süre zorunlu hizmet vermek üzere; İçişleri ve Maliye Bakanlıkları hesabına da öğrenci alınmaktadır(511). Siyasal Bilgiler Okulunun devlet hesabına okuyan parasız yatılı öğrenci sayısı 420'yi geçemez. Her yıl birinci sınıfa alınacak öğrencissayısı ise, Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenir.

---

(508) AnaBrittannıca, C.XV, s.255.
(509) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.60.
(510) Ayas, y.a.g.y., s.255.
(511) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.60.

Okula girmek için Lise olgunluk sınavını vermiş olmak ve giriş sınavını da başarmak gereklidir.

Okula yatılı veya yatısız olarak alınacak öğrenciler, belli koşulları kendilerinde toplamış olan istemliler arasından seçildikten sonra yatılı öğrenci kadrosu gözönünde tutularak başarı derecesine göre yatılı öğrenciler ayrılırlar ve sırasıyla okul yönetimince gereksinime göre saptanan sayıda yatısız öğrenci de alınırdı (Siyasal Bilgiler Okulu Talimatnamesi 1939).

"Her yıl okul müdürlüğünce kurulacak bir jüri tarafından üçüncü sınıfı bitiren parasız yatılı öğrencilerin % 45'i idari şubeye, % 45'i mali şubeye 10'u da siyasi şubeye ayrılır. İdari ve Mali şubeyi bitirenler öncelikle ilgili Bakanlık hizmetlerine diğerleri hükümetçe belirlenen görevlere alınırlar(512).

Okuldan isteğiyle veya disiplin gerekçesiyle ayrılmış olan parasız yatılı öğrenciler kendilerine yapılmış olan eğitim giderlerini faizleriyle birlikte öderler. Bunun için parasız yatılı okuyacak öğrencilerden girişte bu hükümleri kabul ettiğine dair bir yükümlülük güvencesi alınır (Teminat Senedi). (K.4916, Md.1,2).

Okulun öğretim etkinliği 1) Esas derslerden, 2) Kılgın ders ve seminerlerden, 3) Yabancı dil derslerinden, 4) Geçici dersler ve konferanslardan, 5) Devrim tarihi derslerinden oluşmaktadır.

Okuldaki ders grupları ise şunlardır: Ekonomi ve Maliye Kamu Hukuku -Hususi Hukuk- Tarih ve coğrafya -İstatistik ve Toplumbilim - Yabancı Dil.

Sınıf geçme ve bitirme sınavları, yaz ve güz dönemlerinde olmak üzere iki dönemde yazılı ve sözlü olarak yapılır. Yazılı sınavlar eleme içeriğindedir. Bunlardan başarı gösteremeyen veya bunlardan birine girmeyen öğrenci sözlü sınavlara alınmaz. Öğrenciler her sınıfta iki dersten yazılı sınav

---

(512) Ayas, y.a.g.y., s.256.

olurlar. Sınıf geçmek veya mezun olmak için yazılı ve sözlü sınavlarda alınan notlar toplamının ortalaması en az yedi olmak ve yalnız yarıyıl sınav notu ayrık olmak üzere herhangi bir dersten beşten aşağı not almamış bulunmak koşuldur(513).

1943 yılında yapılmış olan Talimatnamede, öğretim devam ve sınavlarla ilgili başka konular da hükme bağlanmıştır.

1944-1945 Ders yılından başlatılarak beden eğitimi dersleri ile spor çalışmaları da zorunlu dersler arasına alınmış ve bir izlenceye bağlanmıştır.

Okulun bilimsel yayım organı olmak üzere "Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi" adıyla bir dergi kurulmuş ve bu dergi ile ilgili işler hakkında bir de yönetmelik yapılmıştır. (Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi talimatnamesi 1944).

Okul, profesörlük kariyerine sahip olanlar arasından Milli Eğitim Bakanlığınca atanmış bulunan bir müdür tarafında yönetilmektedir. Müdürün emrinde, Müdür Yardımcısı, yazman ve hesap memuru (muhasebeci), iç hizmetler memuru, yönetim yardımcıları, ambar ve depo memuru, doktor ve gereğince hizmetli bulunmaktadır.

Öğretim kurulu, profesörlerle doçentlerden oluşur. Profesör olabilmek için; her zaman olduğu gibi kendi alanında bilimsel değerde eser yayımlamış ve bilimsel etkinliklerde bulunmuş olmak gerekmektedir. Doçentler, belli koşulları taşıyanlar arasından sınavla seçilirler. Okul kadrosunda asistanlar da vardır.

Okulda tüm profesörlerle doçentlerden oluşan profesörler kurulu ile bu kurul tarafından seçilecek beş profesörden oluşmuş bir de Profesörler Komisyonu bulunmaktadır. (Siyasal Bilgiler Okulu Talimatnamesi)(514).

Siyasal Bilgiler okulu bir Fakülte konumuna getirilmeden önceki bazı yıllara ait öğrenci ve öğretim elemanı sayısal durumu aşağıdaki gibidir:

---

(513) Ayas, y.a.g.y., s.256-257.
(514) Ayas, y.a.g.y., s.255.

Öğretim Yılı	Öğrenci Sayısı	Öğretim Elemanı Sayısı
1940-1941	385	40
1941-1942	415	44 (515)
1942-1943	417	44 (516)

1946 yılında çıkartılmış olan 4936 sayılı üniversiteler yasası okulun yapısında uyum için bazı değişiklikler yapmışsa da yüksek okul durumu sürdürülmüştür. Ancak 23 Mart 1950 tarihinde çıkartılan 5627 sayılı yasa ile okul, Fakülte statüsüne gitirilmiş ve Ankara Üniversitesine bağlanmıştır(517).

3.3.6.6. Ankara Tıp Fakültesi

Ankara'da yeni bir Tıp Fakültesinin kurulması girişimi "Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğince" hazırlanıp Bakanlar Kurulunun 3.V.1937 tarihinde meclise sunulmasını kararlaştırdığı yasa önerisine dek iner. Bu yasa önerisi, "sıhhat ve içtimai muavenet" ve Bütçe Encümenlerince hazırlanan 1/802 esas numaralı "mazbatalar" 6.6.1937 tarihinde, Başbakan İsmet İnönü imzasıyla meclis başkanlığına sunulmuştur(518).

Ankara'da, Türkiye'nin ikinci sivil Tıp Fakültesi'nin kurulmasını zorunlu kılan gerekçeler, yasa tasarısında yer alırken; ayrıca Maarif Bakanlığınca 30.V.1934 tarih ve 9220 sayılı bir raporunda da rakamsal detaylara dek verilmekteydi. Gerek yasa önerisinde gerekse raporda yer alan açılma gerekçesinde iki nokta vurgulanmaktaydı. Bunun ilki İstanbul Tıp Fakültesi'nin öğrenci sayısının son yıllarda arttığı, olanakların uygulamalara daha çok yer verilmesi gereken bu eğitim için yeterli olmadığı idi. İkincisi ise artan Türkiye nüfusunun ileriki yıllar için daha fazla doktora gereksinim yaratmakta olduğuydu.

Sosyal Yardım ve Sağlık Bakanlığı Komisyonunca hazırlanan rapor 12. ve 1937 tarihinde Meclis Başkanlığına buradan da meclis komisyonuna gönderilmiştir. Bu komisyondan görüşmeleri

(515) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi,(1941-1942) s.46.
(516) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi,(1923-1943) s.60.
(517) İnan, y.a.g.m., Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Anma Kitabı,s.9.
(518) E.Hirsch, y.a.g.y., s.621.

biten yasa tasarısı 22.V.1937 tarihinde Meclis Başkanlığına gönderilmiştir.

Yasa tasarısı Mecliste iki kez görüşülmüş ve Ankara'da bir Tıp Fakültesi ve yatılı tıp öğrenci yurdu kurulmak üzere, 1937 mali yılından itibaren 8.000.000 liraya dek güvenceye (taahüde) girişmek için Sosyal Yardım ve Sağlık Bakanlığına yetki verilmiştir (K.3228, Md.1)(519).

3228 sayılı yasanın, Fakültenin "teşkilât kanunu"nun 1939 bütçe yılı sonuna dek Büyük Millet Meclisine sunulacağına dair olan dördüncü maddesi, İkinci Dünya Savaşından doğan durum dolayısıyla yürürlükten kalkmış bulunuyordu (K.3935, Md.1). Ancak bina yapımının gerçekleşmemesi yüzünden Fakültenin açılışını daha fazla geciktirmiş olmamak için 1945 yılı içinde yeniden girişimlere geçildi(520).

Ankara Tıp Fakültesi'nin kurulması hakkındaki yasa tasarısı ve geçici komisyon raporu ile birlikte konu, Milli Eğitim Bakanlığınca, Bakanlar Kurulunda görüşüldükten sonra 8.VI. 1945 tarihinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu imzasıyla Meclis Başkanlığına sunulmuştur.

Tekrar meclis gündemine gitirilen yasa tasarısında, Fakültenin kuruluş gerekçesi şöyle açıklanmaktaydı: "Memleketimizin muhtaç bulunduğu yüksek ihtisas elemanları arasında tıp doktorlarının özel bir yer tutması ve bu alandaki eksikliklerin yurdun sağlık problemleriyle yakından ilgili bulunması, Cumhuriyet Hükümetlerini bu konuda bir an önce yeni tedbirler almakla ödevli kılmaktadır. Memleketimizde şimdiki halde tıp doktoru yetiştiren tek kaynak, ömrü yüzyirmi yıla yaklaşan ve zamanın şartlarına ve icaplarına uyarak türlü devirler geçirdikten sonra 1933'ten beri İstanbul Üniversitesi topluluğu içindeki seçkin yerini almış olan Tıp Fakültemizdir. Bu kurumun yüzyıl önceden beri yetiştirdiği binlerce doktor, memlekete faydalı hizmetler görmüştür ve görmektedir. Cumhuriyetin

---

(519) TBMM Zabıt Ceridesi, B.5, C.XIX, İctima 2,Ss.38-44; 153-154.

(520) Ayas, y.a.g.y., s.254.

ilanından sonra memlekete orta öğretimin her yıl daha verimli bir surette gelişmesiyle sayısı artan lise mezunları arasından tıp mesleğinde de meklekete hizmet etmek isteyenlerin çoğalması İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi dershane ve kliniklerini faydalı olabilmek vasıta ve imkanlarını çok aşan sayıda öğrenciyle doldurmuş, hükümeti bu bakımdan sınırlayıcı tedbirler almak zorunda bırakmıştır. İstanbul Tıp Fakültesi'nden her yıl mezun olanların sayısı çoğalmakla beraber, memleketin iyi yetişmiş doktora ihtiyacı da artmış ve hükümete yeni tıp doktoru kaynakları sağlamak gerektiğini göstermiştir. Bu maksatla Ankara'da bir Tıp Fakültesi açmak hususundaki ihtiyaç ve istek 9.VI.1937 tarihinde 3228 sayılı kanunla hükümetin ödevleri arasına girmiş Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığımız bu alanda gerekli hazırlıklara başlamıştı: Ancak İkinci Cihan Harbinin çıkması ve akçe ile ilgili işlerde hükümetin günün ihtiyaçlarını ön planda gözönünde bulundurarak, daha tutumlu davranmak zaruretini duyması, bu konudaki çalışmaları yavaşlatmış; bugüne kadar yapılan hazırlıklar, fakülte sahasına ait arsaların kamulaştırılmasından ve asrın her türlü isterlerini karşılayarak en modern araçları ve kurumları bir araya toplayan, Türklüğün tıp tarihindeki şerefli geçmişiyle oranlı büyük ve tam bir fakülte yapısının plan ve tasarılırını hazırlatmaktan ileri gidememiştir. Fakat memleketin gittikçe artan hekim ihtiyacı ve çeşitli sağlık meseleleri karşısında Cumhuriyet Hükümeti bu konudaki hazırlıklarını çabuklaştırıp tamamlamayı ve yakın bir gelecekte teşkilatlanacağı muhakkak olan Ankara Üniversitemizin Tıp Fakültesini bir an önce kurup açmayı zarurî görmüştür"(521).

Bu yasa önerisiyle, ayrıca yapılması düşünülen işler de 11.Madde içinde sıralanmaktaydı. Bunlardan Ankara Tıp Fakültesi'nin gelişim sürecini gösterenleri ise şunlardır:

"1- Kurulacak olan fakültenin 1945/1946 dersyılı başında F.K.B. (birinci) ve staj (sonuncu) sınıfları açılmak suretiyle bütün sınıfları üç yılda tamamlanacaktır."

---

(521) E.Hirch, y.a.g.y., s.651.

"2- F.K.B. Öğretimi Tıp Fakültesine bağlı olacak, fizik, kimya, botanik ve zooloji dersleri şimdilik Gazi Terbiye Enstitüsü binasında Fen Fakültesince, histaloji ve Osteoloji dersleri Hıfsısıhha okulu binasında Tıp Fakültesince gösterilecektir."

"3- Ankara Tıp Fakültesinin merkezi, Numune Hastahanesi etrafındaki bölge olacaktır..."

"4- 1945-1946 dersyılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin altıncı sınıfında bulunacak olan askerî Tıp öğrencileriyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tıp Talebe Yurdundan yüz stajcı Ankara'ya getirilecektir."

.....

Kısacası yasa önerisi, Ankara Tıp Fakültesinin kurulma gerekçe ve zorunluluğundan, bina sorununa; dersliklerden, öğretim elemanlarının sağlanmasına; staj olanaklarından kliniklere ait sorunlara ve hatta ücret kaynaklarına dek getirilecek çözümleri de içermekteydi(522).

Bütçe, Milli Eğitim, Milli Savunma ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı komisyonlarından seçilen 5'er üyeden kurulmuş olan geçici komisyonda görüşülüp tartışılan yasa tasarısı, burada hazırlanan 16.VI.1945 tarih ve 2 numaralı raporla Meclis Başkanlığına sunulmuştur. Bu raporda da zaman geçirilmeden Ankara'da bir Tıp Fakültesi'nin kurulması gerekliliği vurgulanmaktadır(523). Sonunda TBMM'de görüşülen yasa kabul edilmiştir Ankara Tıp Fakültesini kuran yasa 8 madde ve 5 geçici maddeden oluşmaktadır(524).

Ankara Tıp Fakültesinin ilk öğretim yıllarında uygulanacak yöntem TBMM'de Milli Eğitim Bakanı H.Ali Yücel tarafından açıklandığı şekliyle şöyle olacaktı:

1945-1946 dersyılında F.K.B. yani birinci sınıf ve son staj sınıfı, 1946-1947 dersyılında, ikinci ve beşinci, 1947-1948 yılında da üçüncü ve dördüncü sınıflarda bulunan öğrenci-

---

(522) E.Hirch, y.a.g.y., s.63-654.

(523) E.Hirch, y.a.g.y., s.655.

(524) TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem,7, C.XIIX, Toplantı,2. s.318-324.

leri almak suretiyle üç yıl içinde fakülte tüm sınıflarıyla eğitime başlamış olacaktır.

4761 sayılı yasayla kurulmuş olan Ankara Tıp Fakültesi, bu yasanın ikinci maddesinde belirlenen hükümde: "Ankara Tıp Fakültesinin öğretim ve yönetim işlerinde güdülecek esaslar Milli Eğitim Bakanlığınca konulur. Bu fakültenin Profesör, doçent ve asistanlarının seçim ve tayinleri İstanbul Üniversitesinde uygulanan esaslara göre yapılır." denilmektedir. Fakülte de bu madde hükmüne göre örgütlendirilmiş; bina, staj, klinik ve diğer işlerinde de aynı yasanın üçüncü maddesi uygulanmıştır(525).

Ancak çok geçmeden 1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Yasası yayımlandıktan sonra 4761 sayılı yasa yürürlükten kaldırılınca; Ankara Tıp Fakültesi, Ankara Üniversitesi'nin bir Fakültesi olmuştur (Md.78).(526). Bundan sonra da Ankara Tıp Fakültesi yeni yasa hükümlerine göre düzenlenmeye başlamıştır.

3.3.6.7. Ankara Fen Fakültesi

Ankara Üniversitesinin kuruluşunu tamamlama yolunda önemli bir adımını oluşturan Ankara Fen Fakültesi'nin kuruluşu, 17.9.1943 tarih ve 4492 sayılı yasayla gerçekleştirilmiştir(527). "Ankara'da Fen Fakültesi kurulması Hakkında Kanun Lâyihası ve Maarif ve Bütçe Encümeni Mazbataları (1/138)"; Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun imzası ile 13.9.1943 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Bu belgede Ankara'da bir Fen Fakültesi kurulması hakkında Maarif Vekilliğince hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 11.9.1943 tarihinde "Yüce Meclis'e arzına" karar verilen yasa önerisinin gerekçesi de vardı. Bu gerekçede:

"Son dünya olaylarının gerçekleri, milletlerin fen sahasında gelişmeleri lüzumunu bir kere daha meydana koymuştur. Memleketimizin fen adamlarına olan ihtiyacı, yüksek fen öğre-

---

(525) Ayas, y.a.g.y., s.254-255.

(526) Düstur, Üçüncü Tertip, C.XXVII, Devlet Matbaası, Ankara, 1946, s.1339.

(527) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943), Maarif Matbaası, Ankara, 1944, s.69.

nimi veren kurumlarımızın sayısını mümkün olan süratle artırmayı gerektirmektedir. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde talebe mevcudunun son yıllarda azami haddini bulmuş olması ikinci bir fen fakültesinin açılmasını zaruri kılmış ve başşehrimizde kurulacak üniversitenin yeni bir fakültesini daha vücuda getirmek düşüncesiyle bu ikinci Fen Fakültesinin Ankara'da açılması uygun görülmüştür. Bina, laboratuvar ve öğretim elemanlarının temini imkanları gözönünde bulundurularak bu yıl mahdut bir talebe kadrosuyla yalnız, matematik, fizik ve kimya şubelerini ihtiva edecek şekilde açılacak olan ve teşkilatının gelecek yıllarda tamamlanması düşünülen Ankara Fen Fakültesi aynı zamanda Ankara'da kurulması daha önce kararlaştırılan ve ilk fırsatta tesis edilmesi düşünülen Tıp Fakültesi'nin F.K.B. sınıfları öğretimini de sağlamış olacaktır. İlişik kanun projesi bu düşüncelerle hazırlanmıştır"(528). deniliyordu

Burada açıklanan gerekçesinden de anlaşılacağı gibi, Ankara Fen Fakültesi'nin kuruluş amacı, çağın gereği olarak gösterilmesinin yanında, ileriye dönük olarak Ankara Üniversitesini oluşturacak temel taşlarından birini daha oluşturmak ve de kurulması düşünülen Tıp Fakültesi için Fizik, Kimya, Botani temel derslerini verecek bir kuruluşu Ankara'ya kazandırmaktır

Yasa önerisi maarif komisyonundan sonra bütçe komisyonu ve TBMM'de görüşüldükten sonra kabul edilmiştir. Ankara Fen Fakültesi kuruluş yasası 7 maddeden oluşmaktadır(529).

Ankara Fen Fakültesi öğretim ve imtihan Talimatnamesi"nin birinci maddesinde Fakültedeki eğitimin amacı şöyle tanımlanmaktadır: "Matematik ve Tabiat Bilimleri üzerinde öğretim ve araştırma yapmaktır."

Fakülte, Lisans, yüksek kimyagerlik ve doktora diplomaları verir. Fakültede incelenen ve her biri bir yüksek bilim sertifikası sağlayan bilim dalları iki gruba ayrılmıştır.

---

(528) E.Hirsch, y.a.g.y., s.571.

(529) TBMM Zabit Ceridesi, Devre 7, C.V, İctima I., s.33,38.

Lisans iki türlüdür: Serbest Lisans; öğretim lisansı. Öğrenciler kendi seçecekleri matematik ve tabiat bilimi dallarında öğrenim yapanlar, "serbest lisans" tiploması alırlar. Bu diploma, hiç değilse ikisi ikinci gruba giren bilim dallarına raslamak üzere dört yüksek bilim sertifikası almış olanlara verilir. Matematik ve tabiat bilimi dallarından birinde öğretim mesleği için hazırlananlara A) Matematik, B) Fizik, C) Kimya, D) Biyoloji öğretimleri lisanslarından biri verilir. Bunların birinde lisans diploması alabilmesi için öğrencinin, her birini oluşturan derslerden sertifika almış olması gerekir. Bu gibilerin ayrıca öğretmenliğe özgü meslek dersleriyle, uygulamasını görerek bir öğretmenlik yetkinlik belgesi almaları zorunludur.

Yüksek kimya bilimi dallarında öğrenim yapanlar "Yüksek Kimyagerlik Diploması" alırlar.

Lisans ve yüksek kimyagerlik diplomalarının verilebilmesi için, ayrıca, Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi, askerliğe hazırlık ve yabancı dil sınavlarından da başarı göstermiş olmak gereklidir(530).

Fakültede, lisans diplomaları için eğitim süresi dört yıl, yüksek kimyagerlik diploması için ise beş yıldır (Talimatname Md.1,2,3,5,6,7,8,26).

Sınavların yapılış yöntemleri, fakülteye öğrencilerin alınış koşulları yönetmelikte hükümlere bağlanmıştır. Yabancı dil öğretimi ve sınavları için Fakültenin ayrı bir yönetmeliği vardır. Bu yönetmeliğin birinci maddesine göre, öğrencilere her biri bir yıl süren üç kurda bitmek üzere Fransızca, Almanca ve İngilizce öğretilir. Bu öğretimde güdülen amaç ise; öğrencileri en az bir yabancı dil üzerinde kendi bilim koluna giren bilim dallarındaki yayımları kolayca anlayabilmesi ve bu dillerde az çok yazabilme birikimini almalarını sağlamaktır (Yönetmelik Md.2).

---

(530) Ayas, y.a.g.y., s.253.

Fakülteye her ders yılı ayrılmış ödenek oranında burslu öğrenciler de alınmaktadır. Burslu öğrenci olabilmek için belli koşulları taşımalı ve seçme sınavında başarılı olmalıdır. Burslu okuyan öğrencilerin belli bir süre zorunlu hizmet yükümlülükleri vardır. (Ankara Fen Fakültesi Burslu öğrenci talimatnamesi; Md. 1,3,4,6,10).

Fakültede yapılacak yayınlar için ayrı bir "Ankara Fen Fakültesi Yayınlar Hakkında Talimatnamesi" de vardır. Bunun birinci maddesine göre Fakültede yapılacak yayınlar ise şunlardır: a- Okutulan derslerin anabilim kitapları, b- Anabilim kitapları için yardımcı kitaplar c- Profesörler ve Doçentler tarafından yapılan bilimsel inceleme ve araştırmaları yayın eserler, d- Fakülte Dergisi(531).

1943 yılı Kasım başında Gazi Terbiye Enstitüsü binasında ayrılan bölümlerde eğitime başlayan Ankara Fen Fakültesine bu ilk öğretim yılında 45 öğrenci alınmıştır. Öğrenci alınan bölümler; Matematik-Astronomi; Matematik-Fizik ve Fizik-Kimya lisans eğitimi bölümleridir. Bu öğrencilerden yalnız 25'ine 50'şer lira burs verilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer lisans programlarına daha ileriki yıllarda öğrenci alınacaktır(532).

Ankara Fen Fakültesi kuruluşundan üç yıl sonra 1946 yılında çıkartılan 4936 sayılı üniversiteler yasasının 78'inci maddesi hükmüne göre yeni kurulmuş olan Ankara Üniversitesi'nin bir Fakültesi konumuna getirilmiştir(533). Bundan sonra gelişimini sürdüren Fakültede, yabancı bilim adamlarından da yararlanıldığı gibi, öğretim elemanı gereksinimini kendi programlarında yetiştirmek suretiyle ülkemize birçok bilim adamı kazandıran hizmetler vermiştir(534).

Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi için bağımsız binanın yapımı ise 1947 yılında Mimar Sedad Hakkı Eldem, Emin Onat ve Paul Bonata tarafından yapılmıştır. Kendine özgü mimarî yapı özelliği taşıyan bina 1930'ların anıtsal görünümlü devlet yapılarının belirgin etkilerini taşımaktadır(535).

(531) Ayas, y.a.g.y., s.254.
(532) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.69.
(533) Ataünal, y.a.g.y., s.310.
(534) Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), s.69.
(535) AnaBritannica, C.II, s.112.

4. SONUÇ

Toplumlardaki yapısal gelişme veya değişmeler ve dönüşümler, o toplumun tüm kurumsal yapılarında olduğu gibi daha çok ağırlıklı olarak eğitim sisteminde de yeni yapılanmayı zorunlu kılar. Başka bir değerlendirmeyle, yeni bir örgütsel yapılanmayı gerçekleştirmiş olan toplumlar, bu yeni yapılanmanın tutunması, ayakta kalabilmesi ve sürdürülmesi için bu yapılanmanın yeni değer yargılarını anlamış ve özümlemiş bireylere gereksinim duyar. Böylesi bireylerin yetiştirilmesi ise ancak oluşturulan sistemin ilkeleriyle bütünleşmiş, onun getirdiği düşüngüyü (ideolojiyi) içeren eğitim izlencelerinin yapılıp uygulanmasıyla olanaklıdır.

Türk eğitim tarihinde böylesi değişimi gerekli kılan birçok dönemler saptamak olanaklı ise de; bunlardan en çarpıcı ve geniş kapsamlı olan ilk ikisi Tanzimat dönemi ve Cumhuriyet dönemi eğitim düşüngüsü ve sistemindeki değişmelerdir.

Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyılda geçirdiği yapısal dönüşüme uygun olarak eğitim sisteminde de bir çok değişimler yaşamıştır. Tanzimat'tan başlayarak açılan Batı örneğindeki okullarımız kendilerinden bekleneni tam anlamıyla verememişlerdir. Bunun temel nedeni ise, bu okullar açılırken veya kaldırılıp yerine yenileri konulurken ya iyi bir araştırma yapılmadan kurulmuş olması ya da bu okulların ilgi görmeleri için yeterli olması, hazırlık yapılmadan kurulmuş olmalarıdır. Diğer önemli bir nokta da bu okulların ders izlenceleri yapı-

lırken toplumun ve çevrenin kültürel değerleri ve gereksinimleri göz önünde tutulmamıştır. Nitekim bu dönemde açılan pek çok okula açıldıktan bir süre sonra "mahreç" (hazırlık) sınıfları eklenmek gereği duyulmuştur. Bu uygulama da yeterli olmayınca okulun açılış dönemindeki amacına yönelik düzeyi düşürülmüştür. Sözgelimi, bir yüksek öğrenim kurumu olarak düşünülüp açılan bir okul bir süre sonra okula alınan öğrencilerin düzeylerinin düşük olması nedeniyle okul bir ortadereceli okul düzeyine indirilmiştir. Bu uygulamalar ise imparatorlukta eğitimde amaçlananlara ulaşmayı geciktirmiştir.

Bu dönem okulları insanımıza doğal ve sosyal çevreyi, dünyayı yeterince tanıtmamış, maddeyi yeterince öğretememiştir. Yani eğitimde olması gereken işlevsellik gerçekleştirilememiştir. Tanzimat'tan II. Meşrutiyete uzanan eğitim sistemindeki bu çizginin bir özelliğide eski eğitim sisteminin temelini oluşturan medrese sisteminin kaldırılarak veya ele alınarak yeni yapılanmaya ve toplumsal dönüşüme uyum sağlamak amacıyla geniş boyutlu ve köklü değiştirime gidilmemiş olmasıdır. Eğitimde yeni yapılanma, medreseye dokunmadan yeni eğitim (çağdaş) kurumları kurmak biçiminde olmuştur. Çağdaşlaşan eğitim sisteminin geleneksel medrese üstünde gerekli dönüşümü ancak II.Meşrutiyet'te kendini göstermeye başlayacaktır. 1909'dan başlanarak bu kurumlara yeniden doğa bilimleri, Akli bilimler, Arapça yanında Türkçe ve Farsça okutulmaya başlanması kısır da olsa bir dönüşümü simgelemektedir.

II. Meşrutiyet dönemi, eğitim tartışmalarının yoğunlaştığı bir dönemdir de. Türk eğitimcilerinin eğitim sistemimizin biçimlenmesinin tartışmalarını yapacaklar ilkelerini saptamaya çalışacaklardır. Bu tartışmalar sonrası ortaya çıkan önemli sonuç, cağdaşlaşmış ulusalcı bir eğitim sistemi olmuştur. Yine bu dönemde ilk olarak eğitim sistemindeki yeni yapılanmanın yüksek öğretimden mi yoksa ilk ve orta öğretimden mi başlaması gerektiği tartışması da yapılmıştır.

Yeni Türk Devleti eğitim dünyası bu tartışmaları da kalıt olarak almıştır. Daha kurtuluş ve kuruluş aşamasından

başlayarak eğitim olgusuna el atan yeni devletin kurucuları her şeyden önce eğitimin dayanacağı ilkeleri yeni yapılanmanın kurumsal özelliklerine, toplumsal karaktere ve daha da önemlisi çağın gereklerine uyması konusunda kararlıdırlar. Bunun için de gerekenler yapılmalıydı.

Yine Türkiye Devleti kurulduğunda öncelikle; yeni eğitim kurumlarını yeni yapılanmış Cumhuriyet Devletinin gereklerine göre oluşturmak için eğitim düşüngüsünün ilkelerinin saptanması yolu seçilmiştir. Bu nedenle ilk başlangıç yıllarında kurumsal yapılanma yerine bir arayış başlamış, geçmişin deneyimleri, olguları, düşüngüsü tartışılmış ve sonradan Cumhuriyet Türkiye'sinin eğitim düşüngüsü ve buna bağlı yüksek öğreniminin ilke ve amaçları saptanmıştır.

Her şeyden önce eğitimin bir uzmanlık ve bilimsellik işi olduğu benimsenmiştir. Ulusal bir eğitim buna bağlı olarak Türk Kültürü temellerine oturtulan, işlevsel ve işe yarayan üretken ve en önemlisi lâik bir eğitim yapılanmasına gidilmesi temel ilkeler olarak alınmıştır.

Bu bağlamda ilk iş olarak, Osmanlı Devleti'nin asırlardır eğitimini ihmal ettiği Türk Halkının temel eğitim noksanlıklarının giderilmesi için büyük bir seferberliğe girişilmiştir. Öncelikle böylesi bir eğitimi engelleyen öğelerin ortadan kaldırılması ile işe başlanmış, eğitimi birleştirme yasası ve harf devrimleri bu amacı yerine getirmeye yönelik köklü değiştirimler olmuştur.

1930'lu yıllar ise genç Cumhuriyetin hem kamu kesiminde hem de yüksek öğrenim kesiminde büyük atılımları başlattığı yıllar olmuştur. Bu dönemde izlenen "Devletçi Politika"nın etkisi, bilgi üreten bir bilimsel ortamın, aynı bağlamda çağdaş teknolojiye dayanan bir sanayinin kurulup gelişmesi yolunda ilk ve köklü adımlar atılmıştır. Bu politikanın gereği olarak da bilimsel ve teknolojik araştırmalar devletin öncülüğünde başlatılabilmiştir. Yani 1930'lu yılların getirdiği siyasal dönüşüm yüksek öğretimi de etkilemiş ve çağdaş bilime

yönelişin ilk önemli adımı sayabileceğimiz 1933 üniversite reformu da bu süreçte gerçekleştirilmiştir.

1933'e dek Türkiye'nin tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünunu bilimsel ve yönetsel açıdan özerk ve tüzel kişiliğe sahip bir kurum olmasına karşın, ileride de sözü edildiği gibi, yeni yapılanmanın ilkelerine ayak uyduramayışı sonucu, devletin siyasal yapısına uygunluk sağlaması için yine, devlet eliyle reforma tabi tutulmuştur. Türk yüksek öğrenim tarihinin ilk özerklik dönemi sayılan 1919-1933 dönemi böylece kapanmıştır. Bunun sonucu olarak ise yüksek öğretimde eski bilgilerin aktarılmasına dayanan bir eğitimden, düşünce ve bilgi üretimi yaratıcılığını geliştiren bir eğitime geçilmiştir. Yeni oluşturulan üniversite çağdaş üniversite anlayışının temel özelliklerini içeren, yani; araştırmayı temel görevi sayan, bilgi üreten ve eğitim görevi üslenen kurum konumuna getirilmiştir. Bu dönem içinde üniversite (1933-1946) bilimsel bakımdan özerk, ama mali ve yönetim bakımından büyük ölçüde devlete bağlı kalmışsa da yüksek öğretimde büyük başarılar sağlanmıştır. Yine bu dönemde devlet desteğiyle bilim adamları ve mühendisler yetiştirilmesi, yetenekli gençler için Batı ülkelerinde Lisans ve Lisanüstü Öğrenim olanakları sağlanması da izlenen politikanın bir gereği olmuştur. Cumhuriyet dönemi yüksek öğreniminin özellikle üniversite bazında başarılı gelişmeler kaydedilmesinde kuşkusuz 1933'ten sonra Alman Nazi baskı ve zülmünden kaçarak Türkiye'ye sığınmış olan "Yahudi asıllı" bilim adamlarından yararlanmanın da etkisi büyük olmuştur.

1946 yılında gerçekleştirilen üniversite reformunun "Türkiye Yüksek Öğrenim Tarihinde" daha ayrı bir yeri vardır. Öncelikle üniversite ve tüm organları, kuruluşları işleyişi yasal düzenlemelere bağlanmıştır. Mali, bilimsel ve yönetsel özerklik ve tüzel kişiliğe sahip çağdaş gerekliliklerle donatılmış üniversite yapısı, 1946 yılındaki düzenlemeyle gerçekleştirilmiştir.

Üniversite bağlamının dışında, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarıyla birlikte diğer yüksek öğretim kurumlarına da el atıldığı yeniden düzenlendiği veya yenilerinin açıldığını görüyoruz. Bu yüksek öğretim kurumları daha çok o dönem toplumumuzun en önde gelen gereksinimlerimize yönelik bir sıra izlemiştir. Önceliği Cumhuriyet Türkiye'sinin ilkelerine bağlı insanları yetiştirmek almıştır. Bu konuda öğretmen yetiştiren kurumlara öncelik verilmiştir. Ardından açılanlar ise, çağın bilgi ve teknolojisini ülkeye aktaracak elemanları yetiştirecek öğretim kurumları izlemiştir.

Tüm bu gelişme çabaları için, mesleğe yönelik açılan kurumların eğitilmiş insan gücünü yetiştirmeye yönelik çaba içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu çabanın ardındaki itici güç ise, çağı en kısa zamanda yakalamaktır. 1950'li yıllara dek bu alanda olumlu gelişmelerin olduğu gözlenmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitime okur-yazar insan oranını yükseltme bağlamından bakılmıştır. Bu görüş 1930'lardan sonra çağdaş yüksek öğretimin ülkede en kısa zamanda başlatılması gerek ve zorunluluğu noktasında yoğunlaşmıştır. Bu nedenle 1933 Üniversite reformu gerçekleştirilerek; kendini yenilemek için hiçbir girişimde bulunmayan İstanbul Darülfünunu kaldırılmıştır. Bu gelişim, eğitimin nitelik ve niceliğinin geliştirilmesi yolunu açmış ve kısa bir süre sonra 1946 Üniversiteler Y asası ile çağdaş işlevlerini üslenmiş; yüksek öğrenimde ülkemizin gereksinim olan kurumların hızlı bir biçimde yeniden yapılanmasına olanak sağlanmıştır. Modern çağın gereği olarak bilimle üretim arasında zorunlu olan bağın kurulması için üniversite ve yüksek öğretim kurumları düzenlemeye çalışılmıştır. Hiç değilse bu anlayışın yolları açılmıştır.

Her düzeydeki öğrenim kurumlarının önemli bir kesimi Osmanlı Devleti'nden devir alınmış olsa da, en kısa zamanda ve büyük bir hızla bu kurumlar yeni eğitim ilke ve düşüngüsüne uygun hale getirilmiş; veya çağdaşlaşmaya açık yenileri kurulmuştur.

Bu dönem de eğitimin her aşaması için görev alacak olan insan ögesinin kendine özgü özellikler taşıması gereğine inanılmış ve bu yeni Türk insanını yetiştirmekte görev alacak olanlar işin başında seçilmişler, daha sonra da eğitim mesleğinin gereklerine göre yetiştirilmelerine özen gösterilmiştir. Bu günki ulaşmış olduğumuz düzey işte bu gelişmemin doğal bir sonucudur.

KAYNAKÇA

a. Belgesel Nitelikli Kaynaklar:

Düstur, II. Tertip, C.XI.

Düstur, III. Tertip, C.I,VII,XIV,XXIII,XXV,XXIIV,XXXIV,XXXVI, XXXVIII.

T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, Devre I, İçtima Senesi I, C.I, 23.4.1336, 3. Basım, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1959-

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 9, Toplantı 1, C.II, 11.Birleşim, 27.11.1950, Ankara, 1950.

"Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Stajı Talimatnamesi", 12 Şubat 1940 Tarih ve 57 Sayılı Tebliğler Dergisi.

"Yüksek Öğretmen Okulu Talimatnamesi", 9 Eylül 1940 Tarih ve 87 Sayılı Tebliğler Dergisi.

"Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Kayıt ve Kabul Talimatnamesi", 23 Eylül 1940 Tarihli ve 89 Sayılı Tebliğler Dergisi.

Resmi Gazete, No:6336, 18.6.1946.

Erkek Teknik Öğretmen Okulları Ders Dağıtım Cetveli, 1 Ağustos 1949 Tarih ve 312 Sayılı Tebliğler Dergisi.

Erkek Teknik Öğretmen Okulu Yönetmeliği, 12 Mayıs 1947 Tarih ve 433 Sayılı Tebliğler Dergisi.

Malche, Albert, İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, İstanbul, 1939.

Üniversite Konferansları, (1935-1936), İstanbul, 1937.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Derleyen: Nimet Arsan, Ankara, 1964.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Derleyen: Nimet Arsan, C.I, (1919-1938), Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayınları I, İkinci Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Derleyen: Nimet Arsan, C.II, (1906-1938), İkinci Baskı, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Derleyen: Nimet Arsan, C.III, (1906-1938), 3. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan, Dil ve Tarih-Coğrafya Basımevi, Ankara, 1981.

b. Gazete ve Makaleler:

Atay, Falih Rıfkı, "Darülfünun", Cumhuriyet, 17 Temmuz 1932.

"Darülfünun Islahı", Cumhuriyet, Kasım, 1960.

Duru, Kazım Nami, "Tuba Ağacı", Cumhuriyet, 29 Mart 1938.

Nadi, Yunus, "Yeni Bir Mesele; İstanbul Üniversitesi", Cumhuriyet, 2 Ağustos 1933.

Tevfik, Abdülfeyyaz, "Darülfünun'un Içyüzü", Cumhuriyet, 22 Teşrinisani 1930.

Tevfik, Abdülfeyyaz, "Profesör Malche'ın Raporu ve Eski Bir Münakaşa", Cumhuriyet, 18 Haziran 1932.

Resmi Gazete, s.2420, Kanun No:2252, 6 Haziran 1933.

Resmi Gazete, s.2420, Kanun No: 4936, 18 Haziran 1946.

"Darülfünun ve Yüksek Muallim Mektebi İhtilafı", Cumhuriyet, 23 Kasım, 1924.

Cumhuriyet, 28 Mayıs, 1933.

Makaleler:

Akgün, Seçil, "Tevhid-i Tedrisat", Atatürk Kitapları, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Akyüz, Yahya, "Atatürk ve Eğitim", Atatürkçü Düşünce, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992.

Alkan, Cevat, "Atatürk Düşünce Sistemi ve Meslekî Teknik Eğitim", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, (9-10 Nisan 1981) Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No:92, Yargıçoğlu Matbaası, 1981.

Asaf, Burhan, "Arkada Kalan Darülfünun", Kadro, S.8, Ağustos, 1932.

Asaf, Burhan, "Arkada Kalan Darülfünun", Kadro, 18 Ağustos, 1932.

-------, "Üniversite'nin Manası", Kadro, S.20, Ağustos, 1933.

A.B. (Rumuzlu), "Arkada Kalan Darülfünun'un Başına Gelenler", Kadro, S.18, Haziran 1933.

Aytaç Kemal, "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", Atatürkçülük 2. (Genel Kurmay Başkanlığı Yayını), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988.

Bursalıoğlu, Ziya, "Atatürk Döneminde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, (9-10 Nisan, 1981), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:92, Yargıçoğlu Matbaası, 1981.

Doğramacı, İhsan, "Atatürk ve Eğitim", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, Temmuz, 1985, S.3.

Dölen, Emre, "Darülfünun" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, s.(476-477), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Göksel, Burhan, "Atatürk'ün Eğitim Konusunda Görüşleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, S.3, Temmuz, 1985.

İzgi, Özkan, "Atatürk'ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.1, Kasım, 1984.

Karagöz, Galip, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, S.4, Kasım, 1985.

Kavcar, Cahit, "Güzel Sanatlar Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Kaynar, Reşat, "Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S.6, Temmuz, 1986.

Kocatürk, Utkan, "Atatürk'ün Üniversite ile İlgili Notları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.I, Kasım, 1984, S.1.

Kocatürk, Utkan, "Atatürk'ün Üniversite Reformlarıyla Ilgili Notları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, S.1, Kasım, 1984.

Koçer, Hasan Ali, "Türk Eğitim Tarihinde Atatürk'ün Yeri", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu (9-10 Nisan 1981), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:92.

Korkut, Hüseyin, "Üniversiteler", Atatürk Kitapları, Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Basımevi, Istanbul, 1983.

Mumcu, Ahmet, "Türkiye'nin Akıl Çağına Geçmesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, Temmuz, 1986, S.16.

Oğuz, Orhan, "Akademiler", Atatürk Kitapları, Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Oğuzkan, Ferhan, "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Özalp, Reşat, Ataünal Aydoğan. "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar", Atatürk Kitapları, Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Özdemir, Hikmet, "Cumhuriyet Döneminde Bilimsel ve Teknolojik Araştırma", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.I,, s.(266-276).

Sakaoğlu, Necdet, "Eğitim Tartışmaları", Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, s.(478-484), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Tekeli, İlhan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, (s.456-475), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Tezcan, Mahmut, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım", Atatürkçü Düşünce, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992.

Tezcan, Mahmut, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V, S.15, Temmuz, 1989.

"Yüksek Öğretmen Okulunun Müdürünün Müessese Hakkında Raporu", Birinci Maarif Şurası.

c. Ansiklopediler:

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.V, VI, VII, VIII, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986.

İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, Duygu Matbaası, İstanbul, 1950.

d. Kitaplar:

Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1985'e) Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985.

-------, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Rehberi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No:184, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1961. (Hazırlayanlar: Turgut Yazıcıoğlu, Akif Kansu, Hilmi Pekalp, Hamdi Aşık).

-------, Atatürkçülük (Birinci Kitap), Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, (Genel Kurmay Başkanlığınca Hazırlanmış tır). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988.

-------, Atatürkçülük, 2. (Genel Kurmay Başkanlığı Yayını), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988.

-------, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982.

Ataünal, Aydoğan, Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler, Ankara, 1993.

Atay, Falih Rıfkı, Çankaya, Bateş, İstanbul, 1980.

Ayas, Nevzad, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Kuruluşlar ve Tarihçeler, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948.

Baltacıoğlu, İ.Hakkı, "Yüksek Muallim Mektebi", Terbiye, Semih Lütfi Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Baytop, Turhan, Türk Eczacılık Tarihi, İstanbul, 1985.

Bilim, Cahit Yalçın, Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma, (1839-1876) Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1984.

Bilsel, Cemil, İstanbul Üniversitesi Tarihi, İstanbul 1943.

-------, Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, 2. Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946.

Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1987.

Çadırcı, Musa Süslü Asmi, Ankara Üniversitesinin Gelişim Tarihi, Ankara, 1982.

-------, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, C.I, Derleyen: E.Hirş, Ankara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1950.

Dewey, John, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, (İkinci Baskı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1952.

Duman, Tayyip, Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme, (Tarihi Gelişim), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.

Ergin, Osman, Türk Maarif Tarihi, C.I-V, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

Erk, Nihal, Türkiye Cumhuriyetinin İlk 50 Yılında (1923-1973) Veteriner Hekimlik Öğretiminin Gösterdiği Gelişmeler, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları, 296-297. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.

Gökberk, Macit, "Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk", Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1983.

Harp Okulu Tarihçesi, (1834-1945), Ankara, 1945.

İnal, Selahattin, Türkiye'de Ormancılık Yüksek Öğretimi, Orman Fakültesi Yayınları, No:123, Kurtuluş Matbaası, İstanbul, 1968.

İnan, A.Afet, "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı", Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayın No:239, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.

İnan, Afet, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara, 1974.

İnan, A.Afet, M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara, 1969,

İstanbul Üniversitesi, Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri, I, 1453-1981 Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1983.

Karal, Enver Ziya, Atatürk'ten Düşünceler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1981.

-------, Osmanlı Tarihi, C.V, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961.

-------, Osmanlı Tarihi, C.VI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954.

-------, Osmanlı Tarihi, C.VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956.

-------, Osmanlı Tarihi, C.VIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962.

Kaya, Yahya Kemal, İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış, Eğitimde Model Arayışı, (Geliştirilmiş İkinci Baskı), Ankara, 1993.

Kısakürek, Mehmet, Üniversitelerimizde Yenileşme: Programlar ve Öğretim Açısından, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1971.

Koçer, Hasan Ali, Eğitim Sorunlarımız Üzerine İnceleme ve Düşünceler, Şafak Matbaası, Ankara, 1975.

Kurtcephe, İsrafil, Mustafa Balcıoğlu, Kara Harp Okulu Tarihi, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1991.

-------, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi, (1773-1923), Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, 12. Eğitim Serisi, 3. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, (Ankara, 1987).

Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, İngilizce'den Çeviren: Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970.

Milli Eğitim Bakanlığı, Kız Teknik Öğretim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945.

Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitimle İlgili Kanunlar, 1, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1953.

Mumcu, Ahmet, Ankara Adliye Hukuk Mektebinden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine, Ankara, 1977.

Mumcu, Ahmet, Ankara Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine, (1925-1975), "Ankara Hukuk Fakültesi'nin Yarım Yüzyıllık Tarihi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından No:416. Sevinç Matbaası, Ankara, 1977.

Omay, Eren, Üniversitenin Toplum Yapısındaki Yeri, Üniversite Öğretim Üyeleri Yayınları, İstanbul, 1990.

Sakaoğlu, Necdet, Osmanlı Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

-------, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

T.C. Başbakanlık, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960), Cilt.I, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1978.

Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1923-1943), Maarif Matbaası, Ankara, 1944.

Türkiye Cumhuriyeti Maarifi, (1941-1942), Maarif Matbaası, Ankara, 1943.

Unat, Faik Reşit, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964.

-------, Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Klavuzu, Ankara, 1988.

Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul, 1979.

Yücel Hasan Âli, Türkiye'de Ortaöğretim, İstanbul, Devlet Basımevi, 1983.

tedir. Bu ise ulusal benlik duygusunun zayıflamasına yol açmıştır.

d) Kararlı bir eğitim politikası yoktur. Osmanlı döneminin her "Maarif Nazırının" ayrı bir eğitim izlencesi vardır.

e) Tüketici insan yetiştiren, yaşamı bilmeyen, yüzeysel bilgiye sahip insan yetiştirme amaçlı bir eğitim sistemi vardı.

f) Geleneksel eğitim, bütünüyle bilimsel düşün kapısını kapamıştır. Onun gözü bu dünya değil, öbür dünyaya çevrilmiştir. Bu nedenle de çağın gereklerine ve toplumun gereksinmelerine yanıt vermekten uzak bulunmaktadır(121).

Tüm bu noktalar, yeni bir eğitim politikasının, gerekliliğini haklı kılmaktaydı. Özgür düşünceyi durduran, yaratıcılığa engel olan, yapıcılığa yer vermeyen tüm uygulamaları kaldırıp; onların yerine insan zekasının yaratıcılığını öne çıkaran aklın egemenliğini temel ilke kabul eden bir eğitim amaçlanmıştı. Tüm bunların yanında kurulan yeni devletin varlığını sürdürebilmesi için kendine bağlı bir zihniyetle yetiştirilecek yeni kuşaklara da gereksinim vardı(122). İşte, yeni Türkiye'nin; yani Cumhuriyet Türkiye'sinin saptanacak yeni eğitiminin amacı, şimdiye dek verilmiş olan niteliklere sahip bireyleri ve kuşakları yetiştirmek temel amacı olmalıydı. Bu bağlamda yine Atatürk'ü dinleyelim:

"Efendiler; yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve herşeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine, an' anat-i milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir"(123).

---

(121) Aykaç, y.a.g.m., s.106.ve Mahmut Tezcan, y.a.g.m., s.573.

(122) Atatürkçülük, I. Kitap, s.303.

(123) Söylev ve Demeçler, C.I, s.231.

eleştirisini de yapan Atatürk bu tür eğitimin olumsuz sonuçlarını da şöyle dile getirmiştir.

"Bugüne değin izlenmiş olan eğitim ve öğretim yöntemlerinin ulusumuzun tarihsel geri kalmışlığının en önemli nedeni olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal eğitim izlencesinden söz ederken eski devrin uydurmalarından doğuşumuzdan gelen özelliklerimizle hiç de ilişkisi olmayan yabancı fikirlerden Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak ve ulusal karakterimize ve tarihimize uyumlu bir ekini anlıyorum"(119).

Mustafa Kemal'in Maarif Kongresi Açılış Konuşmasında vurguladığı yukardaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, yeni eğitimin ilke ve amaçlarını saptarken, geleneksel eğitimle de çok ciddi bir biçimde hesaplaşmak istemektedir. Ona göre bu eğitim, tek sözcükle ulusumuza yabancı olan bir eğitimdir(120).

Atatürk'ün diğer konuşmalarında geleneksel eğitime yaptığı eleştirileri şu noktalarda özetlemek olasıdır:

a) Toplumda bilgisizlik yaygındır. Bilgisizliğin yaygın oluşu, eski dönemin en belirgin özelliği idi. Ülkeyi yönetenler de kendi amaçları için bu durumun sürmesini istemiş ve özendirmişlerdir.

b) Öğretim yöntemleri yetersizdir. Ezberciliğe dayalı bir öğretim yöntemi egemendi. Bu ise, yapıcı ve yaratıcı yeni kuşakların yetişmesini engeller nitelikte idi.

c) Eğitim: Hem kuruluş ve hem de özü yönünden ulusal değildir. Bu eğitim ulusal dil, ulusal tarihi, ulusal san'at yani tüm olgularıyla ulusal kültürün gelişmesine uygun değildir. Ulusal kültürün gelişmesini de engellemek-

---

(119) Söylev ve Demeçler, C.II, s.16-17. Hakimiyet-i Milliye, 21 Temmuz 1921.

(120) Kemal Aytaç, "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", Atatürkçülük 2., (Genel Kurmay Başkanlığı Yayını), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988, s.106.

2- İcabatı asriyeye tevafuk etmesidir (Çağın gereklerinin bilincinde olmalıdır)"(116).

Burada Atatürk, yeni eğitim izlencesine şekil verecek, onun dayanacağı temel ilkeleri saptayacak ana faktörler üzerinde durur. Bunlar kendi başlarına ele alınırsa, görülür ki eğitim dışı öğelerdir. Ama eğitim, sosyal ve kültürel niteliğini, ancak bu temel öğeleri çıkış ve eylem noktası yapmasıyla kazanır(117).

Atatürk, aynı konuşmasında çocuklarımızı ve gençlerimizi nasıl bir eğitim ve amaçla donatmamız gerektiğini şu biçimde vurgulamaktadır:

..."çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esas olarak şunları öğreteceğiz:

1- Milletine,
2- Türkiye Devletine,
3- Türkiye Büyük Millet Meclisine

Düşman olanlarla mücadele esbap ve vasaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı beka yoktur. Mücadele lazımdır. Hanımlar, Beyler! İtiraf edelim ki, biz üç buçuk sene evveline kadar cemaat halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi, temsil edenlere göre tanıyordu: Üç buçuk senedir, tamamen millet olarak yaşıyoruz..."(118).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Atatürk, yeni eğitimin amaç ve ilkeleri geçmiş dönemlerinkinden çok farklı olacaktır. Ulusal kimliğini kazanmış, yarattığı yeni değerlerine sahip çıkan, onlara inanan yeni insan yetiştirmeye yönelinecektir. Geçmiş dönemlerin eğitim ilke ve uygulamalarının yanlışlık ve olumsuzluklarının bir

---

(116) Söylev ve Demeçler, C.II, s.48.
(117) Aykaç, y.a.g.m., s.107.
(118) Söylev ve Demeçler, C.II, s.45.

mış ve yeni Türkiye'nin yapısında her işin akla ve bilme dayandırılması gereğini açıkça ortaya koymuştur(115).

Böylece, Atatürk devrimi, bir bütün olarak, akılcılıktan çıkmaktadır. Cumhuriyet, Yazı Değişimi, özellikle Eğitim ve Türk Toplumunu yeni hukuksal değerlere taşıyan Hukuk Devrimi, hep aklın buyruğu olduğu için yapılmıştır. Atatürk, Türk tarihinde, her alanda gerçek akılcılık çağını başlatan insandır. Bu ilkenin toplumumuzda kökleşme için de yeni eğitim düşüngümüzü akılcı temellere oturtmaya çalışmıştır.

3- Yeni Türk Devletinde Eğitimin Temel Amaçları:

Kurulan yeni devletin varlığını sürdürebilmesi için kendine bağlı bir düşünceyle yetiştirilecek yeni kuşaklara gereksinimi vardır. İşte yeni eğitimimizden beklenen, bu niteliklere sahip kuşakları yetiştirmek temel amaçtır. Bu amaca yönelik eğitimin temel ilkelerini yine Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden saptamaktayız.

Atatürk, hazırlanacak yeni eğitim izlencesinin çerçevesini, 27 Ağustos 1922 tarihinde, İstanbul'dan Bursa'ya gelen kalabalık bir öğretmen grubuna yaptığı konuşmada belirlemiştir.

.....

"Hanımlar, Beyler!

Görülüyor ki, en mühim ve feyizli vazifemiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemahal muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin hâlâsı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yekcan ve yekfikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir:

1- Hayatı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi (Toplumsal yaşamımızın gereklerini içermeli).

---

(115) Mumcu, y.a.g.m., s.681.

"Osmanlı Devleti'nin siyasal ve askeri alanda çöküşü ve sonra tümden yokoluşu üzerine, Türk ulusunun üstün dinamizmi ve vatanseverliği bu günki Türkiye Cumhuriyetini yarattı." Bu yeni Türk Devletinin tüm kurumlarıyla mimarı kuşkusuz Atatürk'tür(111).

Tanzimat sonrası pek çok yenilik ve önemli değişiklikler yapılmasına karşın büyük düşünce ve bilim sistemleriyle bunların uygulanmaları sonrası doğan bilimsel, ekonomik ve teknik gelişmeler, tüm çabalara karşın Osmanlı ülkesine girememiştir. Akılcılığı ve bilimciliği, devletin ve toplumsal yaşamın her alanına yaymaya çalışan, akla ters düşen her şeyi reddederek, yenileşmenin en büyük koşulunu gerçekleştirmeye çalışan Atatürk'dür(112). O'nu en iyi tanımlıyanlardan biri olan Falih Rıfkı Atay'ın bu konudaki değerlendirmesi ise şöyledir: "İnkılâpçı ve islahatçı Mustafa Kemal bir beyin adamı idi. Beyni kendi kalbinin de bütün isyanlarını bastırdı. Bir gün bir Türk armasına hangi timsaller konulacağı tartışılırken eski Türk kurdundan bahsedilmesi üzerine: -Timsal, timsal insan zekasıdır timsal, diye haykırmıştı. Zekası, akıl ve müspet ilim, O'nun saygısı yalnız bunlara olmuştur(113). Ayrıca Afet İnan'a söylediği gibi: "akıl ve mantığın halledemeyeceği hiçbir mesele yoktur"(114). Bu sözleri de Atatürk'ün temel yaşam felsefesini en açık olarak gözler önüne sermektedir.

Akılcılığı ve onun sonucu olan bilimciliği Atatürk'ün sistemli bir biçimde Batı felsefesini inceleyerek tanıdığını ileri sürmek de olanaksızdır. Çünkü, herşeyden önce Osmanlı Devleti'nin ne eğitim olgusunda ne de toplumsal yapısında bunu sağlayabilecek ortam yoktur. Onun akılcılığı, kendi dehasının özelliklerinden gelmektedir. O akılcılığı kendi gözlem ve izlenimlerine dayanarak çıkar-

---

(111) Mumcu, y.a.g.m., s.680.
(112) Mumcu, y.a.g.m., s.680.
(113) Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul, 1980, s.411.
(114) A.Afet İnan, M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara, 1969, s.7.

Atatürk'ün, akılcılığı ve bilimciliği salt eğitim alanında değil, devletin ve toplumsal yaşamın her alanına yaymağa çalışmış, akla ters düşen her şeyi reddetmiştir. O, bu akımı Batı düşüngüsünü (felsefesini) derinliğine araştırıp elde etmiş olmayıp; kendi kendine düşünüp çıkarmıştır. Özellikle davranışlarıyla bu akımı uygulamaya koymuştur. Böylece O'nun devrimciliğini, akılcılığını topluma uygulanması olarak niteleyebiliriz.

XVI. yüzyıl sonlarından başlıyarak Batı'da yayılan akılcılık, deneycilikle birlikte akıl çağını açmıştır. Dünyada gerçek anlamıyla akıl çağını başlatan ise Descartes'tır. Kuşkusuz böyle bir dehanın doğmasının ardında önemli pek çok etkenler vardır (109). Batı dünyası akıl çağının getirdiği rasyonalizmle hemen her dalda büyük yol almış ve gelişimini sürdürmüştür. Osmanlı devleti ve dolayısıyla toplumu bu gelişimlere hem kapılarını hem de gözlerini kapamıştır. Daha XIX. Yüzyılda bile Osmanlı toplumunda din kadar önemli bir konunun etkinliğini görüyoruz. Bu da "ilm-i nücum" dur. Yani astroloji. Saray başta olmak üzere, Osmanlı toplumunda herhangi bir eyleme geçilmez hale gelinmiştir. İlk dönemlerde böylesi "safsatalara" aldırış etmeyen gerçekçi Osmanlı padipah ve yöneticileri gitmiş, bu akılcı çağda yerini her işini yıldız falıyla saptayan "eşref saate" bırakanlara bırakmıştır (110).

Türk toplumunun, akıl çağına geçmesi için yavaş yavaş XVIII. Y.Y. sonlarında bir haraketlenme başlamış, XIX Y.Y.'da ise bu çabalar, padişah II. Mahmut'la daha fazla bir dinamizm kazanmıştır. Tanzimatla birlikte Batı bilimine giriş çabaları artar. XIX. Yüzyıl sonlarına dek bu yoldaki yeniliklere yeni bazı eğitim kurumları açılarak devam edilmiş ve ilk üniversitemiz de XX. Yüzyılın başında kurulabilmiştir.

---

(109) Ahmet Mumcu, "Türkiye'nin Akıl Çağına Geçmesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, Temmuz 1986, S.16, s.670.

(11:) Bu konuda geniş açıklama ve gelişimler için bakınız: Ahmet Mumcu, y.a.g.m., s.669-682.

olgulardır. Pozivizmin yöntemi analitik akla ve bilim kavramına dayanıyordu. İşte bu nedenle de Atatürk bu felsefeyi benimsiyordu. Hemen anımsanacağı gibi O, şöyle diyordu: "Dünyada her şey için, maddiyat için, manaviyat için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, fendir. Bilimin ve fennin dışında yol gösterici aramak gaflettir, cehalettir, dâlalettir."(106) Bu felsefe teknik, pozitif ve toplumsal bilimleri de kapsayan geniş bir içeriğe sahiptir. Böylece, bu anlayış çağdaş uygarlığı yaratması bakımdan "müsbet" bilimciliktir. Dünyayı, olayları ve herşeyi kavramak için "müsbet bilime" başvurmayı öngörür. Fizik ötesi ve bilim dışı kavramlar Atatürkçü felsefenin dışındadır. Dolayısıyla Yeni Türkiye'nin eğitim felsefesinin de dışında olmalıdır. Çağımızın bilimsel düşüncesini, düşünce özgürlüğünü ve onun yol göstericiliğinin benimsenmesi, eğitimimizin temel felsefesi olmalıdır.

Atatürk'ün gerçekçiliğini de O'nun olguculuk yönünün bir başka görünümü olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Öte yandan O'nun insancıl değerleri benimsemesi de başka felsefe yönünü oluşturur. Bu da günlük yaşama yön verecek değerler topluluğunu, bu değerlerin eyleme dönüştürülmesini öngörür(107). Dolayısıyla yeni eğitim felsefesi olgucu ilkelere dayanmaktadır.

C. <u>Yeni Eğitim Düşüngüsü (Felsefesi) Akılcı (Rasyonalist) Olacaktır</u>: Yeni Türk Devletinin eğitim düşüngüsü akla dayalı olacaktır. Bu ilkeyi de saptayan yine Atatürk'tür.

Atatürk, Batı'daki akılcılığı benimsemiş, akılcı düşünürlerin yapıtlarını incelemiştir. Esasen sözlerinde ömür boyunca akılcı bir görüş vardır. Akılcı olduğu için bağnazlığa, yobazlığa, doğmacılığa boş inançlara, doğa dışı düşüncelere sürekli karşıdır(108).

---

(106) <u>Söylev ve Demeçler</u>, C.II, s.194.
(107) Tezcan, y.a.g.m., s.735.
(108) Tezcan, y.a.g.m., s.735.

felsefesinin dayandığı ilkeleri: pragmatism, olguculuk ve Akılcılık olarak sıralayabiliriz.

A. Türk Eğitiminin Pragmatist (Yararcılık) Yönü: Yukarıda da vurgulandığı gibi Atatürk, bir kuramcı olmayıp, yaşayan bir adamdır. "Kafasında daha çok kuramcı Fransız kültürü ile beslenmiş olan bu akılcı insan, Anglosakson görgücülüğüne (emprisme) ve pragmatizme daha yakındır. Bilgiyi deney, gerçeği fayda (yarar) ölçüsüne vurmayı sever."(103)

Eğitim sürecini, insan yaşamında bir yarara, yararlı olan bir işe araç kabul eden Atatürk, birçok konuşmasında pragmatist bir eğitim felsefesine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Örneğin: Bir yandan bilgisizliği ortadan kaldırmaya çalışırken, bir yandan da yurt evladını toplumsal ve ekonomik yaşama aktif biçimde etkili ve verimli kılabilmek için zorunlu olan ilk bilgileri, uygulamalı olarak vermek metodu eğitimimizin temelini oluşturmalıdır(104) demektedir.

Eğitmen denemesi ile Köy Enstitüleri Örgütlenmesi aslında Atatürk'ün 1 Mart 1923'te TBMM'ni açış söylevinde ileri sürdüğü bir önerinin uygulanışıydı. Bununla ilgili olarak Atatürk: "üretim ve imalatı artırıcı unsurlar yetiştirmek Türk Eğitiminin temel ödevi olmalıdır."(105) diyerek düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır.

B. Türk Eğitiminin Olgucu (Pozitivist) Yönü: Pozitivizm olguculuktur. Şöyle ki: araştırmalarını olgulara, gerçeklere dayayan, fizik ötesi açıklamaları kuramsal olarak olanaksız ve yararsız gören, deneyle denetlenmeyen soruları yersiz bulan bir felsefedir. Pozitivist sistemin çıkış noktası, duyularımızın algıladığı ve bize sağladığı

---

(103) Tezcan, y.a.g.m., s.733.
(104) Atatürkçülük, I. Kitap, s.299.
(105) Söylev ve Demeçler, C.I, s.298.

felsefe ile yetiştirilebilirdi. Atatürk "yaşamda en gerçek yol gösterici bilimdir."(98) diyerek bu felsefenin temel çizgisine de açıklık getirmiştir. Aslında O bu özdeyişle tüm bir çağın biçemini özetlemiştir(99).

Felsefi açıdan, Atatürk ve Yeni Türk Devleti'ndeki eğitim ilişkilerine, O'nun düşüngüsel (felsefî) kişiliğinden hareket ederek bir yaklaşım yapmak kaçınılmazdır. Zira yeni devletin eğitim düşüngüsü (felsefesi) Atatürk'ün kişiliğinde biçimlenmiştir.

Atatürk'ün felsefeden geniş ölçüde yararlandığını görmekteyiz. Ancak O, kendisinin de belirttiği gibi hiçbir zaman tek bir felsefe akımınabağlı kalmamıştır. Felsefenin çeşitli akımlarından yararlanmıştır. Düşüncelerini eylemleriyle, söz ve söylevleriyle ortaya koymuştur(100). O'nda eylemle düşüngü içiçedir.

Atatürk, düşüngüsel açıdan: olgucu (pozitivist), işlevselci (fonksiyonel), yararcı (pragmatist), rasyonalist olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle düşüngüsel tutumunda eklektik (pek çok düşüngünün bileşkesini) bir yol izlemiştir denilebilir. Yani bu sayılan akımların bir çözümlemesini ve bu çözümlemeyi eyleme dönüştürmeyi temsil etmektedir(101).

O'nun, toplumun tüm bireylerini düşünen insan yapmak gereğine inancı, halk egemenliği, devrim, ülke ve ulus bütünlüğü, tam bağımsızlık ve çağdaş uygarlık kavramları öz bakımdan yukarda belirtilen felsefe akımları üzerine oturtulmuş kendini özgü yeni bir sistemdir(102). Bu bağlamda Yeni Türk Devleti'ndeki eğitim

---

(98) Söylev ve Demeçler, C.II, s.194.

(99) Gökberk, y.a.g.m., s.303.

(100) Tezcan, y.a.g.m., s.733.

(101) Tezcan, y.a.g.m., s.733.

(102) Cevat Alkan, "Atatürk Felsefesinde İnsan Kavramı", Eğitim ve Bilim, s.46.

çözümleyen, uygulamalara ışık tutan bir disiplinler, sistemli fikirler ve kavramlar bütünüdür. Atatürk'çü düşünce sisteminde eğitimin özüne, içeriğine yöntemine ve amaçlarına ilişkin ilke ve özellikler; akılcı, gerçekçi, bilimsel ve insancıl (hümanist) bir anlayışla ele alınmaktadır. Bu anlayışta eğitim ulusal yaşamda suratli gelişme, tam bağımsızlık ve özgürlük için temel bir araçtır. Eğitim süreci yaşam boyu süren ve insan yaşamında yararlı sonuçlar üreten işlevsel ve pratik bir anlam taşımaktadır(95).

Atatürk: "Eğitimdir ki; bir ulusu ya özgür, bağımsız, ünlü, yüce bir sosyal toplum halinde yaşatır ya da bir milleti tutsaklığa ve yoksulluğa sürükler."(96) diyerek bu konuya dikkatleri çekmiştir.

Eğitimin hedefleri, amaçları çeşitlidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşağa vereceği eğitim daha öncede verildiği gibi ulusal eğitimdir. Ulusal eğitimin devlet gözetim ve denetiminde, demokratik, laik, eşitlikçi, adaletli, işlevsel ve bilimsel temeli dayalı insancıl (hümanist) nitelik taşıması öngörülmektedir. Bu ilkeler kuşkusuz ki, akılcı, özgür, özbenliğinden ve kültüründen kopmamış yeni bir insan tipinin yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla, yaygın bir eğitim sistemi kurmak, sosyal ve ekonomik yönden yararlı ve işlevsel davranışlar oluşturmak, eğitim sürecini iş içinde ve iş aracılığıyla gerçekleştirmek esastı."(97)

Ulusun en yüksek uygarlık gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak, yeni kurumları yaşatacak yeni bir insan tipi de gerekliydi. Bu tip insan da yeni bir eğitim

---

(95) Cevat Alkan, Atatürk Düşün Sistemi ve Mesleki Teknik Eğitim, Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, (9-10 Nisan 1981) Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 92, Yargıçoğlu Matbaası, 1981, s.127.

(96) Söylev ve Demeçler, C.II, s.198.

(97) Alkan, y.a.g.m., s.127.

gerçekleşmesini istemiştir. Bu O'nun işlevsel eğitim anlayışına ne denli önem verdiğini göstermektedir. 26 Aralık 1925 - 8 Ocak 1926 tarihleri arasındaki çalışmalarında "Maarif Teşkilâtı Hakkındaki Layiha'yı" hazırlayan üçüncü Heyet-i İlmiye, Atatürk'ün yönlendirmesi ile de, okulun toplum içindeki yerine ağırlık veren ilkeleri geliştirmiştir.

- Okul ile yaşam arasındaki "Çin Seddi" kaldırılacaktır.
- Ders konuları çevreden alınacaktır.
- Üretici eğitime ağırlık verilecektir.
- Tek okul düzeni kurulacaktır.
- Kızlarımızın eğitim düzeyleri geliştirilecektir.
- Kız-erkek bir arada (karma) eğitim göreceklerdir(93).

Böylece 1926'dan sonra Atatürk'ün eğitim görüşünü uygulamaya koymak için yoğun çabaların başladığı bir döneme girilmiştir. Yukarıdaki saptanan ilkelerin benimsenmesi eğitimimizde bazı yeni uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin:

- Okul yaşamının, çevrenin ekonomik koşullarına göre düzenlenmesi,
- Her bölgede o bölge ekonomisinin özelliğine göre sanat okulları açılması,
- Genel ve teknik öğretimin birbirinden ayrılmayacağı ilkesi.

Buna göre pratiklik, işlevsellik, çevresel koşullara uygunluk, iş ilkesi ve yapmaya dayalı olma gibi özellikler bu eğitim anlayışının eğitim yöntemini de anlatmaktadır(94).

2. Eğitim Felsefesi (Düşüngüsü): Genel anlamıyla eğitim felsefesi; eğitim sürecine yön veren erekleri

---

(93) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.114-115.

(94) Tezcan, y.a.g.m., s.739.

İstanbul Üniversitesinde başlamış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek cumhuriyete ciddi modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara üniversitesini az zamanda kurmak lazımdır. Ve Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yapatmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir."(90)

Bu tür bir yaklaşım, Atatürk'ün eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasına ve halkımızın eğitilmesine ne denli önem verdiğini kanıtlamaktadır.

. Eğitim İşlevsel Olacaktır: Bu ilkenin öz bir tanımını vermek gerekirse; işin eğitim ve öğretimde ana araç olarak kullanılması diyebiliriz. Başka bir anlatımla, iş içinde ve iş aracılığıyla eğitim, yani bilgi, işe dayalı ve iş başında verilmelidir. Ayrıca eğitim işe yarar ve üretici olmalıdır(91).

Böylece öğretim yöntemi, uygulamaya yer veren bir özellik taşımalıdır. Atatürk 1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında bu ilkeyi şöyle değerlendirmektedir:

"Bir taraftan bilgisizliğin giderilmesine uğraşırken, bir-taraftan da ülkemiz çocuklarını toplumsal ve ekonomik yaşama eylemsel olarak etken ve üreten bireyler kılabilmek için zorunlu olan ilk bilgileri işe dayalı olarak vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmalıdır."(92)

Buradan da anlaşılacağı gibi okullarımızdaki eğitim ve öğretim uygulamalı olmalıydı. Bu konuda özellikle mesleki ve teknik öğretime önem verilmiştir. Atatürk, ilköğretimden en yükseköğretime dek teknik eğitimin

---

(90) Söylev ve Demeçler, C.II, s.401-402.

(91) Tezcan, y.a.g.m., s.738 ve Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V, Temmuz 1989, s.574.

(92) Söylev ve Demeçler, C.II, s.230.

Toplumun her kesiminin eğitim hizmetlerinden yararlanması gerekli idi. Cinsiyet ayrımı gözetilmeden her birey okula alınmalı orada bir sanat öğrenmeli idi. Okullar en küçük yerleşme birimlerine dek yaygınlaştırılmalı, gereken yerlere de yatılı ilkokullar da açılmalıdır(88).

Atatürk yeni Türk Devletinde, öğrenimin her aşamasında fırsat eşitliğini öngörür(89). Bunun sağlanması için eğitim olanakları bölgeler arasında dengeli olarak dağıtılmalıdır. Cumhuriyet hükümetlerinin bu konuya önemle eğilmelerini istemektedir. Atatürk'ün 1 Kasım 1937'de TBMM'ni açış konuşmasında konuya aşağıdaki sözleriyle dikkat çektiğini görüyoruz:

"Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve haraketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir plana ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket dâvalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak birey ve kurumları yaratmak; işte bu umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Bakanlığı'nın üzerine aldığı büyük ve ağır zorunluluklardır."

"İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir."

"Bunun için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalâa ederek, Batı bölgesi için,

---

(88) Tezcan, y.a.g.m., s.740.

(89) Galip Karagöz, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", Atatürk Araştırma Dergisi, C.II, S.', Kasım, 1985, s.210 v.d.

okuma-yazma bilir, yüzde sekseni bilmez durumdadır. Bundan insan olanlar utanmalıdır."(85)

Atatürk; daha Cumhuriyet kurulmadan önce, bu utanç kaynağına, -bilgisizliğe- savaş açarak, yüzlerce yıldır ihmal edilmiş köylere bilginin götürüleceğini müjdelemiştir. O, 1 Mart 1922 yılı TBMM'nin yeni yasama dönemi açış konuşmasında bu yaraya parmak basarken sorunun çözümünde güdülecek temel ilkeleri de vermektedir. "Ülkenin sahibi ve sosyal kuruluşların temel öğesi olan köylülerimiz eğitimden yoksun bırakılmıştır" ... Bundan dolayı, bizim izleyeceğimiz "Milli Eğitim Politikasının" temeli önce içinde bulunduğumuz bilgisizliği (cehaleti) gidermek, köylülerimize okuma yazma öğretmek, ona yurdunu, ulusunu, dinini dünyasını tanıtacak kadar çoğrafî, tarihi, dini ve ahlakla ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek olacaktır"(86).

O halde eğitim, toplumu bilgisizlikten kurtarmak, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltmelidir. Bunun için de "Halk Eğitiminin" yaygınlaştırılması zorunluydu.

Eğitimin eşitliği denildiğinde kadın ve erkek bireylerin eşitliği, fırsat eşitliği ve bölgeler arası eğitim olanakları eşitliği belirtilmektedir.

"Bir sosyal toplum, bir ulus erkek ve kadın denilen iki cinsten oluşmuştur. Olasımıdır ki bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerini görmezlikten gelelim de, kitlenin tümü ilerletilmiş olsun? Olanaklımıdır ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin? Kuşku yok, gelişme adamları dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve gelişmek ve yenileşme alanında birlikte kesin durmak gerekir. Böyle olursa devrim başarılı olur."(87)

---

(85) Söylev ve Demeçler, C.I[I], s.253; Hakimiyet-i Milliye, 11 Ağustos 1928.

(86) Söylev ve Demeçler, C.I, s.230.

(87) Söylev ve Demeçler, C.II, s.216-217.

Bu yaşamda ancak bilim ile, fen ile olur. Bilim ve fen nerede ise oradan alacağız ve ulusun herbir bireyinin kafasına koyacağız. Bilim ve fen için kayıt ve koşul yoktur"(82).

Bu düşünceleri ile de Atatürk, yine çağdaş uygarlığa bütünüyle katılmak gereğini vurgulamaktadır. "Dünyadan ayrı yaşamayı düşünemeyiz... İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı ortasında yaşayacağız" derken, Osmanlı döneminin, Batı'ya kapalı tutumunu eleştirmekte ülkeyi tüm yönleriyle Batıya açma gereğini dile getirmektedir. Çağdaş uygarlığın çevresinde yer alabilmenin ancak bilgi ve teknik ile olabileceğini söylemesi, bu değerlerin nerede iseler oradan alınacağını vurgulaması da, Osmanlı döneminin ayağında köstek olan kültür-uygarlık ayrımını ortadan kaldırmayı amaçladığını gösterir(83).

Böyle bir toplumsal yapıya ulaşmanın yolu ise, ulusu tüm katmanlarıyla yeni bir düşün çizgisinde birleştirmekti. Yani toplumun yaşama bakış açısından başlayıp tüm toplumsal ilişkilere bakışını yeni değer yargılarıyla donatmak gerekliydi. Bunun da tek çıkış noktası tartışmasız eğitimdi(84).

. <u>Eğitim Genel ve Eşit Olacaktır</u>: Yeni eğitim kurumlarının yapısı tüm halkımıza açık olmalıydı ve toplumun tüm kesiminin eğitim hizmetlerinden yararlanması sağlanmalıydı. Eğitim olanaklarından yararlanma, salt bir grubun ya da sınıfın hakkı olmamalı, tüm yurttaşların (kadın, erkek, çiftçi, hamal v.s.) eğitimden pay almalıdırlar. Bunun için herkes okur-yazar olmalı ve ilk öğretim yaygınlaştırılarak zorunlu olmalıydı. "... düşününüz ki, bir milletin, bir toplumun yüzde onu, (yüzde yirmisi)

---

(82) <u>Söylev ve Demeçler</u>, C.II, s.48.

(83) Gökberk, y.a.g.m., s.307.

(84) Tezcan, y.a.g.m., s.722.

İlerlemek yolunda bağları ve koşulları aşmayan uluslar çağa uygun, akla uygun bir yaşam içinde olmazlar; genel yaşamda görüşü geniş olan ulusların ellerine düşüp onlara tutsak olmaktan kurtalamazlar."(79).

"Tüm bu gerçeklerin ulusça iyi anlaşılması ve içe sindirilmesi için her şeyden önce bilgisizliği gidermek gerekir. Bunun için öğretim izlencemizin, eğitim davranışımızın temeltaşı, bilgisizliği gidermek olmalıdır. Bu bilgisizlik giderilmedikçe yerimizde sayacağız. Yerinde duran bir şey ise, geri gidiyor demektir."(80)

Bu yaklaşım ve betimlemedeki "akla, çağa uygun bir yaşam", akla dayanmayan geleneklerin, inanışların atılması, "ilerleme yolu", tüm bunların gerçekleşmesi için, "bilgisizliğin giderilmesi, düşünceleri; aydınlanma çığırına da özgü düşüncelerdir. "aydınlanma, toplumun kültürünü aklın, bunun ürünü olan bilimin eliştirisinden geçirerek yeni, laik bir insan tipi yaratmak istiyordu. Böylece, insanlık sonsuz bir ilerleme süreci içerisine girecek, dünyası bayındır, kendisi de mutlu olacaktı. Rönesans'tan beri gelişen yeni doğa bilmi, doğaya insanı egemen kılma yolunu açmıştı. Bunu da, doğa olaylarına belleğin ürünü olan matematik kavramları uygulamadan oluşan matematik-fizik sağlamıştı. Şimdi aynı yöntemlerle -deneyi düşüncede işleyerek- kültür dünyasının olayları da ele alınacak, bilginin ışığıyla onları da insanın gereksinmelerine göre yönlendirme yolu bulunacaktır."(81)

"Gözlerimizi kapayıp herkesten ayrı ve dünyadan uzak yaşadığımızı düşünemeyiz. Ülkemizi bir sınır içine alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız. İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı içinde yaşayacağız.

---

(79) Söylev ve Demeçler, C.II, s.47.

(80) Söylev ve Demeçler, C.II, s.49.

(81) Gökberk, y.a.g.m., s.305.

insan gerektirdiğini çok iyi kavrayan Atatürk bu yeni insanın ancak eğitim yoluyla yetiştirileceği gerçeğini bildiği için eğitimi önemle ele almıştır(75). Bu ele alışın temel bir ilkesi de çağdaş bilime dayalı olmasıdır. Bu durumu şöyle açıklamaktadır. "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip etmek şarttır"(76).

Atatürk, ülkemizi çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmayı erek saymıştır. Çağdaşlaşma, çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkma ise, akılcılığa, denemeye, araştırmaya dayanan ve ileriye götürülen düşünce biçiminden geçer(77). Çağdaşlaşma, bilimsel olmaktır, bilimsellik ise eğitimin akla, deneye dayandırılmasıdır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızın utkuyla sona ermesinden az sonra, 27 Ekim 1922'de Bursa'ya utkusunu kutlamak için İstanbul'dan gelen öğretmenlere Atatürk'ün söyledikleri, artık devrimlerini taşıyacak yeni insana nasıl ulaşılacağını, onu yetiştirmek için nelerin yıkılıp nelerin kurulacağını yalın çizgileriyle(78) vurgular.

"Akla uygun hiçbir nedene dayanmayan bir takım geleneklerin, inanışların korunmasında direnip duran ulusların ilerlemesi çok güç olur. Belki hiç olmaz.

---

(75) Mahmut Tezcan, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V, Temmuz 1989, s.558.

(76) Söylev ve Demeçler, C.II, s.194; Hakimiyet-i Milliye, 25 Eylül 1924.

(77) Kaya, y.a.g.y., s.18.

(78) Macit Gökberg. "Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk", Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1983, s.303.

Türk Eğitim Sistemini geniş ölçüde etkileyen kuşkusuz laikliktir. Atatürk Türk Ulusunu uygar dünya düzeyine ulaştıracak temel amaçların başında, yeni bir eğitim sistemini gördüğünden bu sistemin laik olmasına büyük bir önem vermiştir. Atatürk'e göre eğitimde laiklik, eğitimin dinsel otoritelerin etkisinden kurtararak devletin denetimi altına alınmasını anlattığı gibi, eğitim ve öğretimin amaçlarının, içeriğinin dünyevi gereklere uygun olarak yeniden düzenlenmesi anlamını da taşır(73).

. Eğitim Çağdaş Bilime Dayalı Olacaktır: Atatürk çağdaşlaşmayı amaçlamıştır. Modernleşme anlamında vurgulayıp ele aldığı bu kavram, Batılılaşma kavramı ile de tanımlanmaktadır. Bu kavram geleneksel Türk toplumsal kurumların ve değerlerin tümden değiştirilmesini zorunlu kılmaktaydı. Batı neden ölçüt olmuştu? Çünkü: Batı ülkeleri, gelişmiş, sanayileşmiş birer ülkeydi. O nedenle Atatürk Türk toplumunun geleceğini saptarken Batıyı örnek almıştır. Böyle bir amaç için kuşkusuz toplumun yapısının köklü değiştirimlere uğratılması kaçınılmaz idi. İşte bu köklü değiştirimlerin gerçekleşmesi toplumun geleneksel yapısından kurtulmasını sağlamaya yönelmiştir(74).

Çağdaş, modern, Batılı bir toplumun gerçekleştirilmesinde en önemli ögelerden birisi de eğitimdir. Yani eğitim, Atatürk'ün amaçladığı topluma ulaşmaya yardımcı olan temel kurumların başında gelir. Toplumda eğitim kurumlarının değiştirilmesiyle çağdaşlaşma daha hızlanır ve yerleşebilirdi. Bu nedenle de geleneksel eğitim kurumlarının Batı eğitim kurumları doğrultusunda ve ona koşut değiştirilmesi zorunluydu. Atatürk eğitim olgusunu hem çağdaşlaşmanın bir aracı, hem de çağdaşlaşmanın gerekli bir koşulu olarak ele almış ve ona gereken önemi yaşamı boyunca vermiştir. "Yaratılacak yeni düzenin yeni tip

---

(73) Tezcan, y.a.g.m., s.736.

(74) Tezcan, y.a.g.m., s.736.

Eğitim ulusal idealleri beslemek, bağımsız ve ulusal bir devlet yaratmak, yeni Türk insanını yetiştirmek, dinamik ve çağdaş bir toplum kurmak için en önemli araçtır. Bununla birlikte geleneksel dinsel eğitimin toplum gelişmesine engel olduğunu gösteren pek çok kanıt vardı. İmparatorluktan yeni Türkiye'ye kalıt olan ve yeni laik okullar yanında varlığını sürdüren medreseler, tutucu çevrelere kaynak ve destek oluyorlardı. Bu bozulmuş kurumlar pek çok yeniliğe karşı koyuyarlar ve uygulamaları geciktiriyorlardı. Bu nedenle 3 Mart 1924'te kabul edilen ve ulusal eğitim sistemini kurarak eğitim birliğini sağlayan "Tevhid-i Tedrisat Yasası", ülkede yüzyıllardır devam eden ve modern okullar yanında yer alan dinsel-geleneksel eğitim kurumlarına son veriyor; Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğu altında laik bir eğitim sistemini kuruyordu. Bu laik eğitim sistemi Türkiye Cumhuriyetinin temel taşını oluşturmuştur(70).

Laiklik karakteriyle Türk insanı, toplumun yazgısını değiştirme gücünün kendi elinde olduğuna inanacaktır... Atatürk'ün eğitim anlayışı, Türk insanının gerek doğal çevreye, gerekse toplum çevresine etki yapıp toplumun yazgısına egemen olmasını ve bu hususta insan iradesinin üstün gelmesini amaçlar(71).

Devletin en önemli görevinin kamu eğitimi olduğuna inanan Atatürk, Cumhuriyetin eğitim politikasını da laiklik ve bunun yanında halkçılık ilkesine dayamıştır. Bunların birincisi eğitimin düşüngüsel temelini, ikincisi de örgütsel modelini oluşturmuştur(72).

---

(70) Kaya, y.a.g.y., s.18.

(71) Reşat Kaynar, "Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.II, Temmuz 1986, Sayı: 6, s.582.

(72) Ziya Bursalıoğlu, "Atatürk Döneminde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 92, 1981, s.13.

için bir ulusal eğitim izlencesinden söz ederken eski devrin uydurmalarından doğuşumuzdan gelen özelliklerimizle hiçbir ilişkisi olmayan yabancı fikirlerden uzak ve ulusal karakterimize ve tarihimize uyumlu bir ekini anlatıyorum."(66)

Görülüyor ki Atatürk bu açıklamasıyla, geleneksel eğitimle ciddi bir biçimde hesaplaşmaktadır. O'na göre bu eğitim, tek sözcükle ulusumuza yabancı olan bir eğitimdir(67). Cumhuriyetten sonra da 1 Mart 1924 tarihinde TBMM'nin açış konuşmasında ulusal eğitim konusundaki kararlılığını şöyle belirtmektedir:

"Türkiye'nin ulusal eğitim politikasını her düzeyde tam bir açıklık ve hiçbir kararsızlığa meydan vermeyecek bir şekilde anlatmak, uygulamak gerekir. Bu siyaset her anlamıyla ulusal bir içerikte olmalıdır."(68)

"Çocuklarımız, gençlerimiz kendi ulusal değerlerimizle yetiştirilmelidir. Başkalarına benzemece olmamalıdır. Bu açıdan eğitim dili, yöntemi ve eğitim araçları ulusallaştırılmalıdır."(69)

. Eğitim Laik Olacaktır: Çağdaş, modern bir toplumun gerçekleştirilmesinde en önemli ögelerden biri de kuşkusuz eğitimdir. Atatürk'e göre eğitim, amaçlanan toplumsal yapıya ulaşmada yardımcı olan temel toplumsal bir kurumdur. Toplumda eğitim kurumlarının değiştirilmesi ile çağdaşlaşma daha etkin biçimde gerçekleşebilir, kökleşebilir, yerleşebilir...

---

(66) Kemal Aytaç, "Atatürk'ün Eğitim Görüşü", Atatürkçülük, 2. (Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988, s.106.

(67) Aykaç, y.a.g.m., s.106.

(68) Söylev ve Demeçler, C.II, s.347.

(69) Mahmut Tezcan, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik bir Yaklaşım", Atatürk'çü Düşünce, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1992, s.721.

23 Nisan 1920'de temelleri atılan yeni devlet, imparatorluktan sınırlı sayıda ve çok sorunlu eğitim kurumları, çözüm bekleyen çeşitli eğitim sorunlarını devralınmıştı. Bu nedenle, bağımsızlık elde edilinceye dek sürecek savaş günlerinde de "tam bir titizlikle işlenip çizilmiş bir milli eğitim programı yapmaya ve eldeki eğitim ve öğretim kuruluşlarını" verimli bir biçimde çalıştıracak prensiplerin hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Bu yolda en büyük destek de kuşkusuz ki halk olmuştur. "... Silahıyla olduğu gibi kafasıyla da savaşmak durumunda olan ulusun birincide gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğinden emin olan Atatürk oluşturulacak yeni toplumda, yeni eğitim düzeninin de, öncekine benzemeyen(63) yeni nitelikler taşımasını istiyordu. İşte bu niteliklerin başında da ulusçuluk gelmekteydi. 16 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresinde "Bizim eğitim sistemimiz eskisinden farklı olacaktır. Milli olacaktır. Milli davamız, ancak milli kültürümüz aracılığıyla gerçekleştirilebilir"(64) diyen Atatürk, eğitimin ulusal olmasını vurguluyordu.

Ulusal eğitimin, eski dönemdeki asılsız uydurmalardan, yaradılışımıza hiç de uymayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan aşırma etkilerden tümden uzak, ulusal ve tarihi karakterimize uygun olmasını düşünüyordu(65).

Atatürk'e göre yeni eğitim izlencesi; her şeyden önce ulusal bir nitelik taşımalıdır: Gerek biçimde gerekse özde olsun ulusalcılık temeldir. Bu konudaki duyarlılığını şu biçimde vurgulamaktadır:

"Bugüne değin izlenmiş olan eğitim ve öğretim yöntemlerinin ulusumuzun tarihsel geri kalmışlığının aşağılanmasının en önemli nedeni olduğu kanasındayım. Onun

---

(63) Kaya, y.a.g.y., s.17.

(64) Söylev ve Demeçler, C.II, s.16.

(65) Söylev ve Demeçler, C.II, s.16.

1) Eğitimin niteliği: Cumhuriyet dönemi eğitiminin niteliğini şu beş başlık altında toplayabiliriz:

- Eğitim ulusal olacaktır.
- Eğitim laik olacaktır.
- Eğitim çağdaş bilime dayalı olacaktır.
- Eğitim genel ve eşitlikçi olacaktır.
- Eğitim işlevsel olacaktır(60).

Atatürk'ün ereği; bağımsız, ulusal, çağdaş yeni bir Türk Devleti kurmaktı. Ulusal bir devletin örgütlerinin de ulusal olması gerekirdi. Bu düşünceyi çıkış noktası alan Atatürk, eğitimin ulusallaşmasını ilk erek olarak almıştır. Atatürk'ün eğitimin önemini kavrayıp ve yakından ilgilenmeye başlaması, Harp Akademisi öğrencilik yıllarına dek iner(61). Nitekim; daha genç bir subay iken (1910-1913'lerde) çeşitli ordu birliklerinin eğitimi üzerine Fransızca'dan çevirip yayımlattığı kitaplarda eğitimci kişiliğini ortaya koymuştur(62). Akademiyi bitirdikten sonra atandığı Suriye'de kurduğu "Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin eğitim bölümü başkanlığını üslenmiştir. Osmanlı Devletinde eğitimin geçirdiği evreleri çok yakından izlemiş olduğundan, yeni Türkiye'nin gerek kuruluşu sırasında, gerekse çağdaş ülkelere yetişebilmesi için yapılan devrimler sırasında çizdiği strateji, gerçekçi temellere oturtulmuştur. Ulusal devletin bireyleri, ulusu, çağdaş ve özgür düşünceli olmalıydı. Bu da ancak ulusal ve laik bir eğitimle gerçekleşebilirdi. Ulusal Kurtuluş savaşı döneminde dahi, savaşın tüm güçlüklerine ve yokluklarına karşın eğitime büyük olanaklar sağlanmıştır.

---

(60) Yahya Kemal Kaya, İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış, Eğitimde Model Arayışı, (Geliştirilmiş İkinci Baskı), Ankara, 1993, s.16.

(61) Akgün, y.a.g.m., s.37.

(62) İnan, y.a.g.m., s.2.

kişiliğinin en temel niteliğini öğretmenlik olarak görmektedir. Kendisini nitelendirmek isteyen ozan Behçet Kemal Çağlar'a: "Benim asıl bir niteliğim var ki, onu hiç yazmamışsın. Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim; bunu yazmamışsın..."(59) demektedir.

Bu nedenledir ki; Yeni Türk Devleti'nde eğitimin saptanan temel ilkeleri üzerinde yapilacak araştırma, inceleme ve vargıların özünde, Atatürk'ün düşünsel ve eylemsel eğitimci kişiliğini aramak gerekir. Biz de olguya bu açıdan yaklaşmayı kaçınılmaz ve yadsınmaz olarak gördüğümüz için ağırlığı bu yöne verdik.

Üçüncü Selim döneminden bu yana bir yenileşme sürecine giren eğitim sistemimizin, toplumumuzun özellik ve gereksinmeleriyle uyumlu konuma getirmek amacıyla, özellikle Cumhuriyet döneminde sürekli bir arayış içine girildiği görülür. Daha önce de verildiği gibi, kurtuluş savaşının en kritik bir aşamasında Ankara'da bir "Maarif Kongresi" toplanabilmişti. Mustaf Kemal (Atatürk) gerek bu ilk toplantıda yapmış olduğu konuşmasında, gerekse daha sonraki dönemlerde çeşitli nedenlerle yapmış olduğu konuşmalarda çağdaş Türkiye'nin yaratılmasında ve yaşatılmasında etkili olacak eğitim sisteminin temel niteliklerini belirlemiştir. Çünkü O, geri kalmışlığın 'şimdiye dek sürüp gelen eğitim yanlışlıklarından' kaynaklandığına inanıyordu. Yeni toplumun eğitim sistemini, bu sistemin dayanacağı temel ilkeleri daha önceki devrin yanlışlıklarından arındırmak istiyordu. Biz de, işte bu nedenledir ki; Türk eğitiminin temel yapısını incelerken, eğitimin dayanacağı ilkeleri:

1) Eğitimin Niteliği,
2) Eğitimin Felsefesi,
3) Eğitimin Temel Amaçları, bağlamında ele alacağız.

---

(59) İnan, y.a.g.m., s.2.

ortamın ve çevrenin tutsağıdır. Bu tutsaklıktan ancak gördüğü eğitim ile ve kazandığı ekin ölçüsünde kurtulup özgürlüğüne kavuşur(57). Aynı bağlamda, çağdaş, modern bir toplumun gerçekleştirilmesinde de önemli bir yer tutar.

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında köklü dönüşümleri, gelişmeleri, sağlayan budevrimin hem kuramsal hem kılgın önderi olan, onu düşün, ilke, amaç yanıyla hazırlayan, uygulayan ve gerçekleştiren Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bu gerçeği; O'nun söylevlerinden, demeçlerinden, girişimlerinden ortaya çıkarmak olasıdır. Eğitim alanındaki 1946'lara dek süren olağanüstü başarılı atılım, O'nun eğitimci kişiliğinin yansımasıdır. O'nun bu alandaki düşünceleri, görüşleri, çabaları ve girişimleri incelendiğinde, şu gerçekler ortaya çıkmaktadır.

Tarihte bugüne dek, hiçbir büyük ordugüdümcü (stratejist), hiçbir devlet kurucusu, hiçbir büyük devrim önderi ve düşünür O'nun gibi eğitimin toplum yaşamındaki, toplum düzenindeki ve devrimin olumlu etkisindeki önem ve değeri üzerinde durmamıştır. Ve yine hiçbir devrimci, eğitimi kısa sürede geliştirmek için ayrıntılarına dek uğraşmamış, ulusunu bir an önce eğitimle kalkındırmak, kültürünü çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak amacını gütmemiştir. Hiçbiri, O'nun çapında yüksek bir eğitimci kişiliği taşıdığını göstermemiştir. Bunun için; Cumhuriyet'in ilk 23 yılındaki özgün ve yalnız bize özgü atılımlar, O'nun söylevlerinden girişimlerinden doğan uygulamaların sonucudur(58).

Atatürk, eğitime kendi kişiliğinin bütünlüğünde ve kendi bilincinde öylesine yer vermektedir ki,

---

(57) M. Rauf İnan, "Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği", Cumhuriyet Devri Eğitimi, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.1.

(58) İnan, y.a.g.m., s.1.

yabancı dil bölümlerinin üç yıla çıkarılması ve bu enstitülerde, beden eğitimi, müzik ve resim-iş'in ayrı bölümler halinde devam etmeleri önerilmiş ve kabul edilmiştir. Bu kararlar Milli Eğitim Bakanlığı'nca da uygulamaya dönüştürülmüştür.

Yüksek öğretmen okulu konusunda ise, Ankara'da ikinci bir yüksek öğretmen okulu açılması, birbirinin çalışmalarını teşvik etmesi bakımından yararlı görülmüştür. Bu okullarda öğrencilerin mesleki formasyonlarına hizmet edecek kurumsal ve uygulamalı bilgilerinin, kendi branşlarına ait öğrenime koşut olarak verilmesi ilkesi kabul edilmiştir(56).

1949 yılından sonra toplanan ve sayısı günümüze dek onu bulan eğitim şuraları kararları konumuzun sınırları dışında olduğu için buraya alınmamıştır.

Gerek ilmiye heyetleri, gerekse Milli Eğitim Şuraları, almış olduğu kararları ile ve bu kararların ışığında yapılan uygulamalarıyla -pek çok kararların uygulama aşamasına geçirilmemesine karşın- Türk Milli Eğitim yaşamından önemli yeri olan çalışmalar olmuşlardır. Eğitim konularındaki tartışmalarımız ise hiçbir zaman bitmiş değildir. Çağdaşlaşma yolunda günümüzde ve daha sonraları da eğitimin toplumsal yapısı gereği sürecektir ve kuşkusuz sürmelidir. Çünkü bu toplumsal olgunun da bir gereğidir.

3.1.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİMDE SAPTANAN TEMEL İLKELER

Eğitim, bilim ve sanat'tan oluşan, toplu anlamıyla, ekin (kültür) bir ulusun bilincidir. Eğitim bu bilinci oluşturan eylemler bütünüdür. İnsan, yaşamı ve anlağı (zekası), anlayışı ve kavrayışı ile bulduğu zamanın,

---

(56) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.123-124.

okullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu örgütünün gereksinmelere göre düzenlenmesi...(55)

Şura, Başbakan Şemsettin Günaltay ve Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun açış konuşmalarıyla çalışmalarına başlamıştır.

1946 yılında çok partili siyasi yaşama geçişimizin sonucu 1948 ilkokullar programına demokrasi anlayışının daha geniş ölçüde yansıdığını görüyoruz. Otuzbeş yıldır eğitimimizin temeli sayılan demokrasi ideali ve buna göre yurttaş yetiştirme amacı 1949 yılında toplanan bu şuranın özünü oluşturmuştur.

Burada, "demokratik eğitim" konusunda varılan bazı sonuçlar şunlardır: Demokratik eğitimin, herşeyden önce, bireyin bir insan olarak yaratılmış olmakla, kişilik ve onuruna saygı gösteren, renk, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin kabiliyet ve yeteneğine göre gelişme olanaklarını sağlamak amacını güden bir eğitim sistemi olduğu; okulun toplum içinde, organik bir kurum oluşu nedeniyle okulu çeviren tüm toplumsal olayların onun çalışmalarını etkileyeceği; dolayısıyla okul dışı eğitime de yer verilmesi; okul dışı demokratik eğitimin okuma çağına girmemiş çocukların eğitimi halk eğitimi biçiminde iki yönlü düşünülmesi; okul öncesi eğitim kurumları açılması ve demokratik eğitimi dairesi kurulması konuları tartışılmış ve kabul edilmiştir.

Şura'da, Öğretmen adaylarının daha iyi yetiştirilmesini sağlamak üzere eğitim enstitüleri öğretiminin ikişer yıl süreli fen ve edebiyat bölümleri halinde ikiye ayrılması, bu bölümlere alınacak öğrencilerin resim-iş, beden eğitimi, müzik ve ev-iş derslerinden birini ek branş olarak almaları; eğitim enstitüleri

---

(55) Zelyut, y.a.g.m., s.678.

"Türk diline, kültürüne inkilâbın eser ve esaslarına umumiyetle Türklük idealine bağlı bir Türk."

"Bütün medeni milletlerce kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini benimsemiş bir insan."

"Kendine ve başkalarına saygı gösteren haysiyet, şeref ve namus sahibi bir şahsiyet yetiştirmek."(52)

2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer başkanlığında toplanan üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda ele alınan konuları iki temel başlıkta toplamak olasıdır. İlki teknik ve sanat eğitimi ve bununla ilgili kız ve erkek sanat enstitüleri, orta dereceli teknik okullar yönetmeliğinin güne uydurulması, İstanbul Teknik Okul yönetmeliği... v.b. konularıdır(53). İkinci ana konu ise öğretmen yetiştirme konusudur. Ankara'da bir yüksek öğretmen okulu açılması, "Milli Eğitim hizmetinde asıl olan öğretmenliktir" hükmünün yeni baştan düzenlenmesi, yöneticilerin görevden alınmalarının yasal ilkelere bağlanması; yüksek öğrenim görenlerden öğretmenlik mesleğine girmek isteyenlerin bir meslek sınavı geçirmesi, üstün başarı gösteren öğretmenler hakkında yasal hükümlerin yeniden düzenlenmesi, öğretmenlikte stajiyerlik döneminin daha yararlı bir biçimde geçmesinin sağlanması, eğitim ve öğretim konusunda araştırmalar yapacak bir enstitünün kurulması... v.b.(54).

22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında toplanan dördüncü Milli Eğitim Şurasının gündeminde dört temel konu görüşülmüştür. Bunlardan salt iki konu başlığı yüksek öğretimle ilgili idi: 1) Eğitim ve öğretimde dayanılan demokratik ilkelerin gözden geçirilmesi, 2) Orta

---

(52) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.119-120.

(53) Zelyut, y.a.g.m., s.678.

(54) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.122.

Yapılan konuşmalarda yüksek öğretimde öğrenci kontenjanlarının ülke gereksinmesine göre ayarlanması ve ticaret lisesi mezunlarının olgunluk sınavı vermeksizin üniversiteye alınması benimsenmiştir.

Plânlama Komisyonunda ise: ilk, orta, yüksek meslek ve teknik öğretim elemanlarında öğretmen yetiştirme, okullaşma, okul kapasiteleri, verimlilik, öğretmene huzur sağlama, yüksek öğretimde aynı amaçlı okullar arasında birlik sağlanması, tüm yüksek öğretim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması ve bir "Yüksek Öğretim Yasası" çıkarılması karara bağlanmıştır(51).

15-23 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan ikinci Milli Eğitim Şurası'nın gündemini "okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi," "tüm öğretim kurumlarında ana dili çalışmalarının veriminin artırılması," "Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtaları yönünden incelenmesi" konuları oluşturmuştur. Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in açış konuşmalarıyla çalışmalarına başlayan şurada, yüksek öğrenimle ilgili varılan sonuçlar özetle şöyleydi:

".... Türkçe terimlerin yüksek öğretimde yayılması yollarının kesin bir esasa bağlanması hususları, şura çalışmalarında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir".

Diğer taraftan, şurada üzerinde önemle durulan ahlak eğitimi konusunda; Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri belirtilmiş,... yüksek öğrenim gençliğinde de ahlak ilkelerine bağlılığın işlenmesi; öğrencinin okul dışı yaşayışının kontrolu ve alınması gereken önlemler üzerinde de şurada titizlikle durulmuştur.

Tüm eğitim aşamaları içinde ahlak eğitimi şurada birbirini tamamlayan şu üç amaçta toplanmıştır:

---

(51) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.119.

uygulamaya dönüştürülmesi bir takım olanak ve koşullara bağlamıştır(49).

17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in başkanlığında toplanmış olan Birinci Eğitim Şurası, Türk Milli Eğitimini, o günlerin gereksinmelerinin hemen tüm boyutları ile ele almıştır. Konuların incelenmesi için sekiz değişik komisyon (kurul) oluşturulmuştur. Bu ilk şurada; yüksek öğretim, ortaöğretim, teknik öğretim, beden eğitimi, yayın konuları yanında ilköğretim konuları üzerinde de durulmuştur(50). Biz konumuz sınırları içinde kalmak için, salt beşinci komisyon olarak kurulmuş olan "Yüksek Öğrenim Komisyonu"nde ele alınıp saptanan ilke ve karara bağlanan koşullara değineceğiz.

Şura: Yüksek öğretim kurumlarının başlıca hedefinin ülkemize yararlı uzman elemanları yetiştirmek olduğunu; öğrencilerde gözlem ve muhakemeye dayanan bir çalışma ve araştırma alışkanlığının geliştirilmesini sağlayan bir eğitim sisteminin uygulanmasını ve yüksek öğretimde ana dilin arılaştırılmasını öngörmüştür.

İstanbul Üniversitesi ve bağlı fakülteleriyle, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine ait eğitim, öğretim, sınav, öğrenci işleri ve doktora çalışmaları yönetmelikleri; Gazi Eğitim Enstitüsü sınav ve kayıt-kabul yönetmeliği; Yüksek Öğretmen Okulu ve Siyasal Bilgiler okulları yönetmelikleri incelenerek uygunluğu benimsenmiştir.

Şura genel kurulunda, Üniversitede yabancı dil sorunu tüm boyutlarıyla tartışılmış ve kurumlara devam eden gençlerin Batı dillerinden hiç olmazsa birini okuyup anlayacak ve bu dilde inceleme yapacak kadar bilmesi gereği vurgulanmıştır.

---

(49) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.116.

(50) Zelyut, y.a.g.m., s.676.

gibi konuları ele almış olmasına karşın yüksek öğretimle ilgili konulara değinilmemiştir(46).

Üçüncü Heyet-i İlmiye Milli Eğitim temel sorunlarını tartışmak, çözümler önermek üzere 26 Aralık 1925-8 Ocak 1926 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığındaki bu toplantıya; Müsteşar, Teftiş Kurulu Başkanı, Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı, Bakanlık Müfettişlerinden bazıları ile genel müdür ve daire müdürlerinden bir kısmı, lise ve okul müdür ve öğretmenleri katılmışlardır. Toplantıda eğitime ayrılan ödenekler artırılırken, okul kapasiteleri yükseltilmiş, yeni lise açmak, öğretmen okullarını ve meslek okullarını belirli yerlerde toplamak, yatılı okullarda karma eğitime geçmek v.b. konular görüşülmüştür(47).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenleme hizmetini yürütmek amacıyla toplanmış bulunan "Heyet-i İlmiye" lerin görevini yapmak amacıyla, 1933 yılında yürürlüğe giren 2287 sayılı yasa ile "Milli Eğitim Şurası" oluşturulmuştur(48). Böylece günümüze dek süren Milli Eğitim Şuraları için; Heyet-i İlmiyeler bir başlangıç olmuştur.

Eğitim sistemimizin düzenlenmesi ve zaman içinde yenileşme çabalarını, Talim ve Terbiye Kurulu ile birlikte inceleme ve bakanın onayına sunulacak kararları almak üzere bu konudaki "mevzuatın" gereği olarak kurulan Milli Eğitim Şuraları Cumhuriyet dönemi boyunca Türk eğitimine önemli katkılarda bulunmuştur. Şuralar -bu konudaki yasanın öngördüğü gibi- eğitim düzenlemelerinde en üst karar organı olarak görülmüş, aldığı kararların

---

(46) Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.113.

(47) Zelyut, y.a.g.m., s.676 ve Özalp-Ataünal, y.a.g.m., s.114-115.

(48) Sekizinci ve Sonraki Eğitim Şuraları, 21 Mayıs 1970 tarih ve 1261 sayılı "Şura Kanununa" göre düzenlenmektedir. Zelyut, y.a.g.m., s.676.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk "Birinci Milli Eğitim Şurası" sayılabilecek kurul, Birinci Heyet-i İlmiye (Bilimsel kurul) 1923'te 15 Temmuz 15 Ağustos arasında toplandı. Heyet-i İlmiye, Milli Eğitim işlerini tüm yönleriyle ele alıp sorunlarını, fikir, düşünce ve deneyimlerinden yararlanarak planlamak ve bir izlenceye bağlamak amacıyla toplanmıştır(43).

Birinci Heyet-i İlmiye, ilk sistemli ve disiplinli çalışma olarak Milli Eğitim Tarihimizde yer alması gereken bir reform girişimidir. Milli Eğitim Bakanının başkanlığında, müsteşar, bakanlık genel müdürleri, ile ilgili Bakanların temsilcileri, üniversite profesörleri ile yüksek okul müdürleri, çeşitli tür ve derecedeki eğitim kurumlarının temsilcilerinden oluşan Birinci Heyet-i İlmiye'nin gündemindeki konular 26 Başlık altında incelenip tartışılmıştır. Bunlardan yüksek öğretimle ilgili başlıklar şu konuları içermekteydi: Ankara'da yüksek düzeyde dersler, Kız ve Erkek Öğretmen Okulları tüzük ve programları. Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine mesleki bilgiler verilmesi(44).

Bu kurulun aldığı kararların büyük bölümü uygulamaya konuldu. İkinci Heyet-i İlmiye, "Tevhid-i Tedrisat" yasasının kabulünden hemen sonra 1924 yılında toplanmıştır. Toplantı, Milli Eğitim Bakanlığında Müsteşar, öğretim dairesi müdürleri ile bir kısım üniversite profesörleri, kız ve erkek okulları ve Lise müdürlerinden oluşturulmuştur. Milli Eğitim BakanıVasıf Bey başkanlığındaki kurul; ilk ve orta öğretim ders izlenceleri, eğitim süreleri ve okul kitaplarının yeniden yazımı(45)

---

(43) Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, İstanbul 1938, s.21.

(44) Reşat Özalp-Aydoğan Ataünal, "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul, 1983, s.109-110.

(45) Rıza Zelyut, "Milli Eğitim Şuraları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.III, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.676.

431 sayılı yasayı kabul ederken, ikiyasa daha kabul edilmiştir. 430 sayılı yasayla mektep-medrese ikiliği kaldırılarak "tevhid-i tedrisat" (öğretim birliği) esası getiriliyor; 429 sayılı yasa ile de Şer'iye ve Evkaf Nezareti kaldırılıyor, bunların denetimindeki okullar Maarif Vekaleti'ne devrediliyordu.

Tevhid-i Tedrisat yasası, din adamlarının yetiştirilmesine de bir çözüm getiriyordu: İstanbul Üniversitesi'nde bu amaçla bir İlahiyat Fakültesi açılıyor, ülkenin değişik yörelerinde 26 İmam hatip okulu kuruluyordu. Üniversite reformuyla "1934 yılında İlahiyat Fakültesi kapanacak, devlet yardımının kesilmesiyle, 1930-1931 yılında tüm imam hatip okulları da kapanmış olacaktır." Cumhuriyet yöneticileri Tevhid-i Tedrisat yasasını salt mektep-medrese ikiliğini ortadan kaldırmak için kullanmamışlar, bundan aynı zamanda yabancı okulları ve cemaat okullarını denetim altına almak yönünde de yararlanmış, laiklik ilkesini bu okullarda da uygulamışlardır(42).

Türk milli eğitiminin gelişmesinde önemli atılımlara yol açan bir değiştirim ise kuşkusuz 1928 yılında yapılan harf devrimidir. Yeni Türk ABC'si tek başına eğitimin gelişmesine yeterli görülmediği için dilin de yeni gereksinmelere göre geliştirilmesine ihtiyaç duyuldu ve 1932 yılında "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" kurularak dilde sadeleşmenin yolu açıldı.

Cumhuriyet döneminin, eğitim sistemi ve sorunlarının saptanması, düzenlenmesi ve yenileşmesi çalışmalarını incelemek aynı zamanda bakanlık onayına sunulacak kararları almak üzere "Milli Eğitim Şûraları" oluşturulmuştur. Milli Eğitim Şûraları eğitim sorunlarımız ve çözümleri konusunda önemli işlevler üslenmiştir. Bu nedenle biz burada salt konumuz sınırları içinde kalarak bu çalışmaları da eğitim tartışmaları içinde göstermek istedir.

---

(42) Tekeli, y.a.g.m., s.660.

yanında Arapça, din dersleri de yer alıyor, öğrencilere zorunlu olarak ibadetler de yaptırılıyordu. Fakat, bunlara karşın medrese zihniyeti onları benimsememişti ve her fırsatta onlara tepki gösteriyordu. Diğer bir taraftan da azınlık ve yabancı okulları ülkenin dört bir yanına yayılıyor, Osmanlı hoşgörüsünden, daha çok da son dönemlerdeki zaafından yararlanarak, istedikleri gibi at oynatıyorlardı.

Bu kurumlar ulusal bir amaç gütmüyor, birbirleriyle zıt görüşlü insanlar yetiştirip gidiyorlardı. Diğer bir taraftan ise Tarikatlar ve tekkeler de yine çok farklı dünya görüşünde insanlar yetiştirmekte idiler.

Osmanlı döneminde Ziya Gökalp ve başka aydınlarca Türk insanının eğitimindeki bu sakıncalar fark edilmiş olsa bile çözüm bulunamayan bu sorun, ulusal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyetinde sürüp gidemezdi. Öğretim birliği mutlaka sağlanmalıydı(40).

Cumhuriyet kurulduğunda medreseler önemlerini büyük ölçüde yitirmiş olmakla birlikte eğitim sistemimiz içinde mektep-medrese ikiliği varlığını korumaktaydı. 1924 yılında ülkede 479 medrese ve 1800 medrese öğrencisi bulunuyordu. Bunlardan 600 kadarının gerçekten öğrenci olduğu tahmin edilmekteydi(41). Bu eğitim kurumları Şer'iye ve Evkaf Nezaretince yönetilmekteydi.

3 Mart 1924 tarihi, Türkiye'nin ulusal bir devlet olması açısından son derece büyük önem taşımaktadır. O gün TBMM, ülkenin geleceğine yönelik gerek ulusculuk, gerek laiklik aşamalarında en önemli kararlarını alırken, eğitim ve öğrenimin de aynı doğrultularda gelişmesini sağlayacak en büyük adımlarını atarak izlenecek yolu saptamıştır. Bu tarihte hilafetin kaldırılmasına ilişkin

---

(40) Akyüz, y.a.g.y., s.307.

(41) Tekeli, y.a.g.m., s.660.

başlatılmış olan çağdaşlaştırma birikiminden de yararlanarak(38) tasarladıkları devrimi çok daha ileri boyutlarda gerçekleştirmek kararlılığı içindeydiler. Bunun önderliğini yapan da kuşkusuz Atatürk'dür. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı dönemindeki reform haraketlerinin yetersiz yanlarını isabetle görerek, gerek yeni Türk Devleti'nin ve gerekse bu devletin yeni kurumlarının -bu arada modern Türk Eğitim Sisteminin- oluşturulmasında eski yanlışlıkları yinelememeyi başarmıştır. Bu bağlamda eğitim alanında atılan ilk adım; "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun" yani Türkiye'de eğitimi birleştirme yasası çıkarılması olmuştur.

Geleneksel olarak Türkiye'de eğitim, gelişmenin bir aracı olarak kabul edilmiştir. Yüzyılı aşkın bir süredir eğitimde yapılagelen değişmeler, önceleri batıdan "ilim ve fen" alarak Osmanlı İmparatorluğu'na eski görkemli durumunu kazandırmaya yönelik olmuştur(39).

Bundan önceki bölümlerden anımsanacağı gibi Osmanlı Devleti 1773'lerden başlıyarak Batı örneğine göre askeri okullardan Tanzimat (1839) yıllarında da yine Batılı sivil öğretimden esinlenilerek Rüşdiye, İdadi, Sultani gibi orta öğretim ve İptidai gibi ilk öğretim kurumları açmaya başlamış, yüksek öğretim için de Darülfünun kurulmuştur. Maarif Nezaretine bağlı bu yeni mekteplerin yanında "Meşihata, Şer'iye ve Evkaf Nezaretine bağlı medreseler ve sıbyan mektepleri de varlıklarını, etkilerini sürdürmüşlerdir.

Yeni açılan mekteplere, onları medrese ve sıbyan mekteplerinden ayırmak için Tanzimat mektepleri; Maarif mektepleri de denirdi. Buralarda yeni bazı derslerin

---

(38) Kemal Güçlüol, "Milli Eğitimde Teşkilâtlanma", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.145.

(39) Güçlüol, y.a.g.m., s.144.

Kurtuluş savaşımızın olumlu sonucunun belirmesi, yapılacak köklü değiştirimler için de büyük güvence idi. Bu nedenle artık eğitimin birleştirilmesinin ele alınması zamanını da getiriyor ve bu birliğe karar, daha güvenle belirtiliyordu. Yine 1923 yılında bütçe görüşmeleri sırasında Milli Eğitim Bakanı (vekili) İsmail Sefa (Uzler) Bey, her kuşağın görevinin yeni kuşağı geleceğin gereksinmelerine göre hazırlamak olduğunu, eğitim çalışmalarının eğitim, öğrenim ve uzmanlık alanlarına eğilerek yürütülmesini belirtip; "ilk gayemiz milli ve asri terbiyeyi vatanımızın en uzak köşelerine kadar dağıtmak ve yaymaktır" derken, Cumhuriyetin ilk eğitim genelgesinde, Tevhid-i Tedrisatın işaretlerini, bu fikriyle belirtmeye çalışıyordu(36).

Halifelik, Şer'iyye ve Evkaf Vekâletlerinin kaldırılmasına ilişkin tasarılarla birlikte gerçekleştirilmesi düşünülen eğitim ve öğretimin birleştirilmesi kararlılığını daha da pekiştirmek isteyen Atatürk, 1924 Şubat başında İzmir'de Darülfünun Emini (Rektörü) İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'in eğitimin "milli veya dini" olmasına ilişkin görüşünü öğrenmek istedi. İsmayil Hakkı Bey'in yanıtı şöyleydi: "Din sosyal bir örgüttür. Gerçekte yaşamaktadır. Fakat devlet onu okullarda öğretmek zorunda değildir. Devlet terbiyesini layikleştirmelidir." Halkın bu lâyikliğe tepkisi ne olacağı sorusu üzerine de: "Türk milleti laik terbiye esasını çok iyi kabul edecektir. Çünkü dünyanın en müsbet kafalı bir milletidir" demiştir(37).

Türkiye Cumhuriyeti'nin onüç yıl süren savaşlardan sonra kurulmasıyla, uzun bir barış dönemine girilmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazanan güçler, 1908'le

---

(36) Akgün, y.a.g.m., s.42.

(37) Ergin, y.a.g.y., C.V, s.1359.

ilk Milli Eğitim "vekili" olarak yaptığı yine ilk konuşmasında, Rıza Nur; çocuklarımıza verilecek eğitimin "dini ve milli" olacağını belirtiyordu. İkinci eğitim "vekili" Hamdullah Suphi, 1921 Eğitim Kongresinde "Terbiye-i milliyeyi dinden hariç tutmanın büyük bir yanılgı" olduğunu söyleyebilmekteydi. Dinsel tabancı veya "milli" eğitim sözkonusu olduğunda meclis içinde büyük tartışmalar oluyordu. Birçok aydın, dinsel eğitimle milli eğitimin birlikte yürütülebileceği görüşüne katılıyorlardı. Bunlardan yazar Ahmet Cevdet, gazetesi İkdam'da bu görüşü sık sık yer vermekte ve savunmaktadır. Üçüncü milli eğitim bakanı olan Mehmet Vehbi (Bulak) Bey'de, Rıza Nur ve Hamdullah Suphi'den pek farklı görüşte düşünmemiştir. Örneğin onca çabalarla medrese eğitiminin zararları ve yetersizliği ortaya konulduğu bir aşamada o, bu örgütlerde düzenlemeler yapmayı düşünmüştü(33).

1923 yılı başlarında İzmir'de halk ile konuşmasında, kendisine medrese ve evkafın ne olacağına ilişkin bir soru yöneltildiğinde "... medrese eğitimi ve arapça öğrenmek gereğinin doğurduğu güçlüklerden söz ederken milletimizin, memleketimizin eğitimi bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın-erkek, oradan çıkmalıdır"(34) şeklinde yanıtlamıştır.

1 Mart 1923 Türkiye Büyük Millet Meclisi dördüncü toplantı yılını açarken de ülke çocuklarının birlikte almak zorunda oldukları eğitim ve öğrenim olduğu, yüksek meslek sahiplerinin ayrılabileceği eğitim derecesine dek öğrenim birliği'nin ülkenin ilerlemesi için büyük önem taşıdığını bu nedenle "Şer'iye Vekâleti ile Maarif Vekaletinin" işbirliği içine girmeleri dileğini belirtmiştir(35).

---

(33) Akgün, y.a.g.m., s.41.

(34) Hakimiyet-i Milliye, 5 Şubat 1923.

(35) Söylev ve Demeçler, C.I, s.300.

izlencesini 9 umde olarak tanıtırken(30), medreselerin kaldırılması düşüncesini de ilk kez açık olarak belirtmekteydi. "Tevhid-i Tedrisata" derhal teşebbüs edileceği bu maddeler arasında yer almaktaydı(31).

1 Mart 1922 tarihinde meclisin üçüncü toplantı yılı açılış konuşmasında ulusal eğitime ait aşağıdaki noktaları vurgulamaktaydı:

'Hükümetin en önemli görevi, eğitim işleridir. Bunda başarı sağlamak için öyle bir program izlemek zorundayız ki o program ülkeyi bugünkü haliyle toplumsal gereksinmeleriyle, çevre koşullarıyla ve yüzyılın gereksinmeleriyle uyum haline getirsin' sıraladığı aşamalarında düşsellikten uzak, gerçekçi görüşlerle sağlanabileceğini belirtip yüzyıllardır ulus yöneticilerinin eğitim ve öğrenimin genelleşmesi isteğinde olduklarını, fakat ya Doğu ya da Batı taklitçiliğine bağlı kaldıklarından isteklerini gerçekleştiremediklerini söyleyerek, ilkokul eğitiminin köyler çapında yaygınlaştırılmasına, ayrıca kızların da eğitiminin taşıdığı öneme dikkatlerini çekmiştir(32).

Tüm bunlara karşın, dini eğitim ve öğreniminde direnen, dinsel örgütleri benimseyen çevre, hem halk arasında hem de mecliste vardı. Ülkemize getirilmek istenen ilkeler ve toplumsal düzen her bakımdan ulusaldı. Dinsel etkiler ulusallık sınırlarını ister istemez aşmakta, dinsel sınırlar içinde bir takım kurallar getirmekteydi. Uğrunda savaşılıp bunca kan dökülen tam bağımsızlık için ise bundan daha büyük bir engel olamazdı. Ülkemizde her bakımdan ikiliği kaldırıp toplumu geri kalmışlıktan kurtarıp arayı kapatmak gerekliydi. Oysa

---

(30) Akgün, y.a.g.m., s.39.

(31) Söylev ve Demeçler, C.I, s.229-231. (1 Mart 1922 üçüncü toplantı yılını açarken TBMM Zabıt Ceridesi C.XVIII, s.7-8).

(32) Söylev ve Demeçler, C.I, s.229-230.

programları ile köy öğretmeni yetiştirilmesi idi. Kongre, bir sonuca varamasa da, böylesi bir kritik dönemde toplanmış olması ve hele Atatürk'ün cepheden gelerek kongrenin açılışına katılması; kuşkusuz Yeni Türk Devletinin eğitim tarihinde önemli dönüşümlerin başlamasına da ortam hazırlamıştır. Bundan sonra ise Atatürk hemen her fırsatta Türk Eğitiminin yönlenmesi ve biçimlenip dayanacağı temel ilkelerin saptanmasına katkılarını arasız sürdürecektir.

Türk ulusunu çağdaşlaştırmak, laikleştirmek için Atatürk, amaçladıklarının pek çoğunun laik bir eğitim sistemi üzerine kurulabileceğini görüyor, devrimlerin eğitilmiş halk üzerinde daha köklü ve etkili olabileceğine inanıyordu. Türk halkının eğitim yoksunluğunu bilmektedir. Bu yoksunluğu giderebilmek için halk arasında birlik-beraberlik sağlanması da gerekiyordu. Geçmiş deneyler, ikili eğitim düzeniyle bu ilkenin sağlanamıyacağını kanıtlamıştı. Eskinin kurumları ve izlenceleri arasında çelişmeler doğmuştu. Atatürk, Türkiye'de bir devrim gerçekleştirmekteydi. Bu nedenledir ki, eylemin ilkesi gereği eski kurumlar ve örgütlerle ilgiyi keserek yeniyi tanıtmak ereğiydi. Ulusal eğitim için de başlıca amacı yeni, çağdaş eğitim kurum ve yöntemlerinin çevresinden eskiyi kaldırmaktı. İkilem kalkınca ulusal görüş ve beraberlik çerçevesinde köhne, devrini tamamlamış medrese eğitiminin hasta bilgilerinden arınılabilinecekti(29).

Bunların gerçekleştirilmesinde en büyük yardımcı da Türk öğretmenleri olacaktı. Öğretmenlerle zaman zaman yaptığı görüşmelerde onlara ulusal eğitimin yararlarını anlattı. Beklentilerini vurguladı. Bu beklentilerinin çekirdeğini, Türk halkının, o günkü ve gelecekteki yaşamına uygun, kendine özgü eğitimi oluşturacaktır. Nitekim, 7 Ocak 1922'de Halk Fırkasını oluşturacağını basın yoluyla duyururken, halkla görüşmelerinden de yararlanarak saptadığı

---

(29) Akgün, y.a.g.m., s.38-39.

müşkiliye rağmen bu teşebbüsünde muvaffak olmuş bulunmasını kemali takdir ile yad ederim."(28)

Mustafa Kemal (Atatürk), söylevinin bundan sonraki bölümünde, ulusal eğitimimizde öğretmenlerin yeri ve önemini, bu konuda ana ve babalara düşen sorumlulukları belirtirken, bu yolda öğretmenlerin görevlerinin sorumluluğunu yerine getireceğine inancını vurgulamaktadır.

Mustafa Kemal, bu söyleviyle: Yüzyıllardır devlet yönetimindeki savsaklamanın sonuçlarını onarmada en büyük çabanın "irfan" yolunda harcanması gerektiğini, ülke birliğinde ulusal eğitime dayanak olacak temelin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Ulusal eğitim izlencesinin bir an önce hazırlanıp bu temelin saptanmasının zorunluluğunu belirttikten sonra; o güne dek izlenen eğitim yöntemlerinin ülkenin gerilemesine en büyük etken olduğuna dikkati çekmektedir. Ulusal eğitim izlencesinde eski devrin boş inançlarından ve fikir doğrultusundan yoksun yabancı fikirlerle "doğudan batıdan" gelen tüm etkilerden uzaklaşarak ulusal ruh ve tarihimizle uyumlu bir ekini amaçladığını, herhangi bir yabancı kültürün ise o döneme dek ortaya çıkmış tüm sonuçlarının yenilebileceğine inancını vurgulamaktadır. Ekin (Haraset-i Fikriye) üzerinde bulunduğu ortamla uyarlıdır. O ortam ise "ulusun ruhudur" diyerek, bundan sonra izlenecek ulusal eğitim politikasının eskiden izlenen yolu bırakıp yeninin saptanarak belirlenmesi gerektiğini açıklamıştır. O da; tüm ülkeyi kendi koşullarına uygun ulusal eğitimde birleştirmektir.

16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında toplantılarını sürdüren bu ilk Maarif Kongresi, savaş nedeniyle bir sonuca varamadan çalışmalarına erken son vermek zorunda kalmıştı. Ele alınan başlıca konular: İlkokul ve ortaöğretim

---

(28) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III (1906-1938), 3. Baskı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1981, C.II, s.16-17; Hakimiyeti Milliye, 21 Temmuz 1921.

evsafı fıtriyemizde hiç te münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarkdan ve garbtan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihimizle münasip bir kültür kasdediyorum. Çünkü dehayı millimizin inkişafı tam ancak böyle bir kültürle temin olunabilir. Lâalettâyin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür (Haraseti fikriye) zeminle mütanasiptir. O zemin, milletin seciyesidir."

"Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile tearuz eden bilumum yabancı anasırla mücadele lüzumunu ve efkârı milliyeyi kemali istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvayı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki mühimdir. Daimî ve müthiş bir cidal şeklinde tebarüz eden hayatı akvamın felsefesi, müstakil ve mesut kalmak isteyen her millet için bu evsafı kemali şiddetle talep etmektedir."

"Teferruatını tamamen erbabı ihtisasına bırakmak istediğim bu mesele hakkındaki umumî nikatı nazarımı ikmalen ifade için yeni neslin teçhiz olunacağı evsafı mâneviye meyanında kuvvetli bir aşkı fazilet ve kuvvetli bir fikri intizar ve inzibattan da bahsetmek zaruretindeyim."

"İşte biz, bu kongrenizden yalnız, çizilmiş eski yollarda alelâde yürümenin tarzı hakkında müdavelei efkâr etmeyi değil, belki serdettiğim şeraiti haiz yeni bir sanat ve marifet yolu bulup millete göstermek ve o yolda yeni nesli yürütmek için rehber olmak gibi mukaddes bir hizmet bekliyoruz. Maarif Vekâleti'nin halkı tınımış, muhiti ve memleketi takdir etmiş, muallim ve mütehassıslardan mürekkep bir ilim ve irfan kongresini Ankara'da toplamağı düşünmüş olmasını ve bugünkü şeraiti

üretenlerin olguya aşamalar bağlamında değil; tüm Türk Ulusunun eğitimi çerçevesinde bakmış ve buna ilişkin fikirler, ilkeler saptamışlardır. Ülkenin belirli bir eğitim izlencesinden yoksun olması ve bunun ivedilikle saptaması gerektiğinden; Sakarya Savaşı'nın hemen öncesi olmasına karşın 16 Temmuz 1921'de Ankara'da ilk "Maarif Kongresi" toplanmıştır. Yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getiren kongrenin, çok kritik bir savaş döneminin içinde olunmasına karşın açılış konuşmasını cepheden gelen Mustafa Kemal (Atatürk) kendisi yaparak hem eğitime verdiği önemi gösterecek hem de yeni devletin eğitiminin erek ve ana ilkelerini aşağıdaki şekilde vurgulayacaktır:

"... Bugün Ankara Milli Türkiye'nin Milli Maarifi'ni kuracak olan Türkiye muallime ve muallimler kongresinin in'ikadına sahne olmak mazhariyetiyle de müftehirim."

"Asırların mahmûl olduğu derin bir ihmali idarenin bünyei devlette vücuda getirdiği yaraları tedaviye masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lazımdır."

"Gerçi bugün maddi manevi menabii kuvvamızı, hududu milliyemiz dahilindeki memleketlerimizde müstevli bulunan düşmanlara karşı istimal etmek mecburiyetindeyiz. İrfanı memleket için tahsis edilebilen şey mustakbel maarifimize mabihilistinad olacak bir temel kurmaya kâfi değildir. Ancak vâsi ve kâfi şerait vesaite malik oluncaya kadar geçecek eyyamı cidalde dahi kemali dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir milli terbiye programı vucuda getirmeye ve mevcut maarif teşkilâtımızı bu günden müsmir bir faaliyetle çalışacak esasları ihzar etmeye hasrı mesai eylemeliyiz."

"Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatındayım. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve

- Ulusal yapımıza, coğrafyamıza, kültürümüze, geleneklere uygun ders kitapları,
- Çağdaş ve bilimsel olanaklara sahip okul,
- Sözlük, tarihsel, toplumsal, edebi yapıtların yazdırılması, bunlarla ulusal duyguların geliştirilmesi, Doğu'nun ve Batı'nın bilim-fen kaynaklarının Türkçe'ye çevrilmesi,
- Elde bulunan okulları en iyi biçimde, dikkatle ve özel çabalarla yönetmek...(24).

Rıza Nur imzasıyla 10 Mayıs 1920'de yayınlanan ilk genelgede ise öğretmenlere şöyle denmekteydi: "Batı'nın köleleştirmeyi amaçlayan emperyalist saldırısına uğrayan ulusumuz bir buhran yaşıyor. Dinimiz ve ulusumuz tehdid altındadır. Eğitim ve öğretimle görevli siz aydınlar, ulusumuzu uyarmakla yükümlüsünüz..."(25)

O günün olanakları içinde eğitimimiz millileştirilmesinin sağlanabilmesi amacıyla bir de "Hars" (kültür-Ekin) dairesi de kurulmuştur(26). Bunun dışında TBMM Hükümeti'nin Maarif örgütü, 1920 yılının sonlarına doğru her birimi en çok 3-4 kadrolu olmak üzere "İlk tedrisat, Tâlî (orta) Tedrisat, Sicil ve İstatistik, Muhasebe Müdürlüğü" birimlerini de oluşturmuştur. Bu kadroya 1922'de Müsteşarlık, Yüksek Tedrisat Dairesi, Telif ve Türcüme Heyeti de eklenerek(27), biraz daha örgütsel genişlemeye gidilebilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu geçiş döneminde Türk eğitimine gerek bu işten sorumlu olanlar, gerek TBMM, gerekse eğitim düşüncesi

---

(24) TBMM Zabıt Ceridesi, C.I, 5. Oturum, 9.5.1336, s.241-242.

(25) Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.13.

(26) Seçil Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.38.

(27) Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi..., s.14.

alınmamıştır. Türk Halk'ının temel eğitimi bağlamında konuya yaklaşılmış ve eğitim genel olarak ele alınmıştır. Çünkü, Ankara'daki siyasi-askeri kadro, cephedeki savaş kadar içerideki cehaleti de tehlikeli görmekteydi.

23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi eğitim işlerini ayrı bir bakanlık örgütü içinde alarak eğitimin önemine daha işin başından damgasını vurmuştur. İlk bakanlar kurulunda "Umur-u Maarif Vekil" liğine, Rıza Nur seçilmiştir(23). 4 Mayıs 1920 tarihindeki bu seçim sonrası o günün Türkiyesinde Milli eğitimle sorumlu ve ilgili iki orun ortaya çıkmış oluyordu. Ankara'da TBMM Hükümetinin Maarif Vekâleti, İstanbul'da Osmanlı Hükümeti'nin Maarif Nezareti. İstanbul Hükümeti "Maarif Nazırları" ulusal kurtuluşa karşı cephe alırlarken Ankara Hükümeti yeni Türk Devleti eğitiminin temel ilkelerini irdelemeye çalışacaktır. TBMM Hükümeti'nin ilk Maarif Vekili Rıza Nur seçilmesini izleyen demecinde Milli Eğitime verilecek önemi vurgularken, ancak savaş nedeniyle o an için olanlarla yetinilmek zorunda olduklarını açıklayacaktır.

Rıza Nur seçilmesinden beş gün sonra 9 Mayıs 1920 günü hükümet programında milli eğitime ilişkin ilkeleri saptayabilmek için hemen çalışmalara başlamış ve Ankara Maarif Müdürlüğünden çağırdığı bir tek yazmanla (kâtiple) yeni halk hükümetinin eğitim amaç ve ilkelerini saptamıştır. Hükümet izlencesinde (Beyannamesinde) yer alan ve doğrudan Rıza Nur tarafından okunan bu ilkeleri şu şekilde özetlememiz olanaklıdır:

- Dini ve milli eğitim,
- Yaşamsal, işe dönük, üretkenliği aşılayan bir eğitim,

---

(23) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.I, Onikinci toplantı, 6.5.1336 Perşembe İkinci oturum, s.217.

öğretimi gündeme getiriyordu(20). Bu bakımdan Edhem Nejat Cumhuriyet döneminde açılan Köy Enstitülerinin fikir öncülerinden sayılır(21).

Tanzimat yenilikleriyle gündeme gelen ve giderek yoğunlaşan tartışmalar iki zıt temelde odaklaşmıştır. Kısmen de olsa Avrupa taklitçileri ile "onlara dünya, bize ahiret" felsefesine yaslanmış medrese yanlıları... Bunlar Ziya Gökalp, Emrullah Efendi, Satı Bey gibi aydınların çabalarını eğitime değer vermeyen yöneticilerin aymazlığından da yararlanarak baltalamaya çalışmışlardır. Böylece Osmanlı boyunca medreselilerle mektepliler çatışması sürdürülmüş köklü dönüşümler yapılamamıştır(22).

3.1.2. YENİ TÜRK DEVLETİNDE EĞİTİM GÖRÜŞÜ, TARTIŞMALAR VE GELİŞMELER

Ulusal Kurtuluş Savaşı dönemimiz, bir imparatorluğun bitişi ve Ulusal Yeni Türk Devleti'nin kuruluşunun kesiştiği bir noktayı oluşturmaktadır. Mondros ve Sevr'i imzalayarak, yıkılışını dünyaya duyuran Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu'da Bağımsızlık Savaşı'nı başlatan Türk Halkını, işgal, yoksulluk, salgın hastalıklar ve cehâlet içinde bırakarak tarih sahnesinden çekildi. 1918-1923 ara dönemi, ölüm kalım sorunlarının olumsuz olguları içinde eğitimi haklı olarak öne alamazdı. Ama, her yönüyle yeni bir devlet olgusunu akıllarına koyanlar ve cumhuriyet yönetimini temel düşüngü olarak benimsiyenler, ulusal bilince ve egemenlik haklarına sahip çıkmak erdemine eğitimle ulaşılacağını bilmekteydiler. Bu nedenle düşüncelerini daha işin başından eylemsel olarak ta göstermişlerdir. Bu arada belirtilmelidir ki; bu başlangıçta hemen eğitim olgusunun üst basamağı; yani yüksek öğretim ele

---

(20) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.484.

(21) Akyüz, y.a.g.y., s.284.

(22) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.484.

Eğitimde güzel san'atların önemini ileri süren ve savunun ilk eğitimcimiz Baltacıoğlu'dur. 1914 yılındaki bir yazısında gerçek toplumsal kurtuluşumuzu; ressam, ozan, tiyatro san'atçıları ve müzisyenlerin çabalarında görmekte ve şöyle demektedir: Sizler bu milleti kurtaracaksınız, sizler bu millete kan, can, hırs, emel vereceksiniz. Sizin verecekleriniz Darülfününlar bile veremez... Bu millet kitapsızlıktan değil duygusuzluktan ölecek!"(18)

O döneme dek gelen Türk milli eğitim anlayışını bir başka yerde ise şöyle değerlendirmektedir: Herkes maarif diye bağırmaktadır. Bundan mektep açmayı, okutup yazdırmayı anlamaktadır. Oysa bunlar araçtır. Eğitimde asıl amaç iş, çalışma, yükselme, kurtuluş için bir hırs ve erek olmalıdır. Ana-babalar, öğretmenler "uslu çocuk" yetiştirmeyi amaçlarken "korkak, durgun, pısırık, esir, boyun eğen" insanlar yetiştirdiklerini bilmezler. Onların yanlış terbiye anlayışları imanları dek sağlamdır ve bunların değiştirilebilmesi için devrim gereklidir. Zaman bu devrimi hazırlıyacaktır(19).

Burada da görüleceği gibi Baltacıoğlu, bir eğitim devrimini savlamakta, ancak bunun zamanla gerçekleşeceğini yani bir evrimleşmeyi, beklemekte, kökten kaldırıp yeni eğitim ilkelerinin konulması görüşünü düşünmemektedir.

Türkiye'deki bu eğitim tartışmalarına zaman zaman başka Türk aydınları da katılmışlardır. Örneğin Tevfik Fikret Satı Bey'in eğitim görüşlerinden yana idi. Osmanlıların da etkilendikleri kuramsal Fransız eğitim sistemini değil, pratik ve yararcı Anglo-Sakson sisteminin uygulanmasından yanaydı. Edhem Nejat ise, bilgiye değil, milli duyguları sağlam gençlere gereksinim olduğunu öne sürüyor tarımın ve köylerin kalkınmasını amaçlayan bir

---

(18) Akyüz, y.a.g.y., s.294.

(19) Akyüz, y.a.g.y., s.294.

Türk Eğitim tartışmalarında önemli bir yer tutan eğitimcilerimizden birisi de kuşkusuz İsmayıl Hakkı Baltacıoğludur. İstanbul Darülfünunu Tabiiyat Şubesini bitiren Baltacıoğlu (1886-1978), Meşrutiyet döneminde Darülmuallimin ve Darülmuallimatta ve Darülfünunda Pedagoji, Elişleri, Yazı Öğretmenliği yapmıştır. Bundan sonra eğitim kurumlarımızın çeşitli bölümlerinde görevler ve sorumluluklar üslenmiş olan Baltacıoğlu 1942'den sonra milletvekilliği de yapmıştır(15).

1900'ler ile 1945'ler arasında hemen her ülkede başgösteren eğitimde düzeltme haraketlerinin ortak amacı; geleneksel eğitimi köklü bir eğiştirimden geçirmek, çağa uygun yeni eğitim modelleri yaratmak "Yeni Adamlar" yetiştirmekti. Bu hareketin Türkiye'de en büyük temsilcilerinden biri de İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'dur(16).

Çok sayıda konferans, yazı ve kitaplarıyla, eğitim sistemimizin yenileşmesi için çaba harcamıştır(17). 1923'ten başlıyarak bir süre Darülfünün Eminliği (Rektörlüğü) de yapmıştır. Baltacıoğlu'na göre: "Cılız, ruhsuz, korkak nesiller yetiştiren, milli olmayan eğitim sistemimiz, geri kalmamızın ve felaketlerimizin tek sorumlusudur."

Türkiye'nin eğitim sorunlarına geniş bir derinlikte yaklaşan Baltacıoğlu, üretime, yaratıcılığa dayanan bir eğitim sistemini savunmuştur. Eğitimin amaçları arasında "üretici adam yetiştirmeyi" gösterdiği için Ziya Gökalp ile aralarında Muallim dergisinde ilginç tartışmalar çıkmıştır. Çünkü; Gökalp, ancak her ulusun "harsı" kendi eğitimi için amaç olabilir görüşünde idi.

---

(15) Kemal Aykaç, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1987, s.111-114.

(16) Aykaç, y.a.g.m., s.115.

(17) Akyüz, y.a.g.y., s.293. O dönemdeki başlıca yapıtları: Talim ve Terbiyede İnkılâp, İzmir Konferansları, Terbiye İlmi, Maarifte Bir Siyaset, Terbiye ve İman, Kalbin Gözü.

1) Maaş için çalışanlar, 2) Şöhret için çalışanlar, 3) İlim için çalışanlar. Fikir akımları bakımından da Üniversite öğretim elemanlarını dört sınıfa ayırmaktadır: 1) Türkçüler, 2) İslamcılar, 3) Tanzimatçılar, 4) Kayıtsızlar(11).

Ziya Gökalp'çı eğitim anlayışında, aydınların eğitimi özel bir önem taşımaktadır. Eğitim düzeltimlerinde öncelik aydın yetiştiren okullara verilecek olursa toplumun sağlam temellere oturacağı görüşündedir. Bu görüş ise bir bakıma "Tuba Ağacı kavramına dayanmaktadır. Gökalp bir bakıma bu yaklaşımıyla Emrullah Efendi ile aynı görüşü paylaşır gibidir(12). Başka bir yerde de aynı nazariyeyi bir yönüyle de eleştirmektedir: "Tuba'nın tepesi akademi olmamalıdır. Çünkü akademi kurmaz, korur. Milli Eğitimin oluşmadığı bir ülkede akademinin yararı yoktur. Harsın ve milli hayatın gelişmesine hizmet edecek Muallimler kulübü açılmalıdır. Ayrıca öğretmenler kongresi, dil kongresi, ahlâk kongresi... gibi toplantılar yapılmalıdır" der(13).

Gökalp, Türkiye'nin ekonomik çöküntü, moral ve fikir yönünden kargaşa ve ülkenin yeniden bir yapılanmaya gitmesine gereksinim duyulduğu yıllarında, cumhuriyetin düşünsel ilkelerini bilimsel olarak belirlemeye çalışmıştır. Bu yönden de Atatürk'ün sevgi, saygı ve güvenini kazanmıştır. Öyle ki dönemin başyazarlarından biri; "Ziya Gökalp Küçük Mecmua'daki fikirleriyle bizi ve hayatımızı Diyarbakır'dan idare ediyor" demektedir. Bu bağlamda, Atatürk'ün de düşünsel bakımdan Ziya Gökalp'den yararlandığını ve etkilendiğini(14) söyleyebiliriz.

---

(11) Akyüz, y.a.g.y., s.289-290.

(12) Cevat Alkan, "Ziya Gökalp", Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, 1987, s.274.

(13) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.483.

(14) Alkan, y.a.g.m., s.269.

yazan(8) Darülfûnun'da konferanslar veren ve Parti kongrelerinde konuşan Ziya Gökalp; Ulusal terbiye-modern eğitimi de içine alan bir eğitimi savunmuştur. Yukarıda sözü edilen dergilerde karşıt görüşlerin de yayımlanmasına karşın o; incelemelere dayalı, kapsamlı ve tutarlı görüşler savladığından karşıtlarının sürekli üstünde kalmayı becermiştir(9).

Ziya Gökalp, Türk harsı yeni nesillerde ruhsal melekeler haline getirilirken modern teknik bilgilere de öncelik tanınmalı görüşündedir. İlkokullarla meslek okullarının talimî (modern) liselerin ise terbiyevî (harsa dayalı) olmasını ileri sürmektedir(10).

Bizde, ilk kez Üniversite konusunda ayrıntılı ve önemli görüşler ileri süren Gökalp'tir. O, 1913-1919 yılları arasında Darülfününda "İçtimaiyat müderrisi" olarak görev yaparken, bir yandan da Üniversite ile ilgili görüş ve fikirlerini geliştirip yayımlamıştır. Bu görüşlerini şöyle özetlememiz olasıdır: Devlet, üniversiteye kesinlikle karışmamalı, ona tam bir özerklik verilmeli ve yalnızca çalışma araç ve olanakları sağlanmalıdır. Öğrenciler de istedikleri derslere devamda bağımsız olmalıdır. Bu ilkelere dayanan üniversitede işe yaramaz, cahil öğretim elemanları kendiliğinden ayıklanır. Bu gibilerin değersizlikleri öğrencilerce anlaşılacağı için, istifa ederek ayrılma yolunu seçecekler ve yalnızca "muallimliği aşk ile ihtiyar edenler" saygı sevgi görürler, meslekte kalırlar. Sonuçta üniversite ve bilim özgürlük ve özerklikten kârlı çıkar. Bir başka yerde yeteneksiz eğitim elemanlarının ayıklanması konusunda fazla iyimser davrandığını kabul ederken, bir başka yazısında ise üniversite hocalarını üçe ayırmaktadır.

---

(8) Akyüz, yaa.g.y., s.287.

(9) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.483.

(10) Akyüz, y.a.g.y., s.287-288.

İşin yoluna gireceğini savunuyor. Böylece önceki dönemlerin haksızlığını, plansızlığını bir prensip haline getiriyor" şeklinde idi(5). Emrullah Efendiyi destekleyen İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu da "Türk Maarif tarihinde bir Emrullah Efendi devri vardır. Ortaöğretime Avrupaî insanî karakterini veren, çağdaş bir Darülfûnun fikrini ortaya atan, Türklük şuurunu canlandıran odur... Ziya Gökalp de kişiliğini yarıyarıya ona borçludur" biçiminde bir değerlendirme yapmaktadır(6).

Emile Durkheim'in "toplumsal ülkücülük" sistemini benimseyen Ziya Gökalp (1876-1924), önceleri koyu bir Osmanlı milliyetçisi iken 1909'dan sonra "Tarihleri, gelenekleri, dinleri, ülküleri ayrı kavimleri toplayıp bir millet yapamazsınız" görüşüyle Türkçülük fikir akımına katılmıştır. Türkçülüğün eğitim izlencesini çizmiştir. "Türk tarihi ve kültürü incelenecek, dünden bugüne bağlar kurulacak, Türkçe yabancı dillerin ağırlığından kurtarılacak, İslâm milletleri arasında eğitim ve yazı birliği kurulacak" tı(7).

İçtimaiyat, Milli Tetebbular, Yeni Mecmua, Küçük Mecmua, Türk Yurdu, Muallim, Genç Kalemler dergilerinde

---

(5) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.482.

(6) İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Türk Eğitimine ait görüşleri için bakınız: Kemal Aykaç, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, Unesco Türkiye Milli Eğitim Komisyonu, Ankara, 1987, s.111-123; Rıza Zelyut, "Başlıca Eğitimcilerimiz", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.III, s.673' deki tanıtıcı yazısında bu eğitimcinin adını "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu" şeklinde yazmaktadır. Ayrıca; Necdet Sakaoğlu, "Eğitim Tartışmaları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, (1886-1978) C.II, s.484'te: Darülmuallimin'de ve Darülfûnun'da pedagoji öğretmenliği, dekanlık, rektörlük görevlerinde bulunan İsmail (sonradan, kendi yazımıyla İsmayıl) Hakkı Bey... şeklinde vermektedir.

(7) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.482.

yapılabileceğini, ilkokullardan başlatılması gereğini savunmuştur. O'na göre Tûba Ağacı Nazariyesini savunanlar iki sav ileri sürerler: a) Dünyanın her tarafında önce yüksek öğretim geliştirilmiş, sonra ilköğretim ele alınmıştır. b) Bize herşeyden önce, yüksek öğrenim görmüş bir aydınlar topluluğu gereklidir. Satı Bey, köklü olmayan bir ilköğretime dayanacak bir yüksek öğretim hiçbir zaman gelişemez, görüşündedir. Çeşitli ülkelerden de örnekler veren Satı Bey, bizde eğitim düzeltimlerinin ilköğretimden başlamasını uygun görmenin yanında, eğitimin tüm düzeyleri arasında ilişkilerin bulunduğunu, hiçbirini diğerlerinden ayrı, kopuk biçimde ele alınamıyacağını da ileri sürer. Ayrıca öğretmenleri ilk kez orduya benzeten de odur. Böylece öğretmenlerin bireysel etkinliklerinin yanında toplu etkinliklerde bulunabileceğini önemle ortaya koyar. "Bir ordu ki, harici ve maddi dünyalara değil, dahili ve manevi düşmanlara karşı savaş ile görevli! Bir ordu ki, düşmanların en güçlü ve öldürücü olan cehaleti imha ile görevli! Milletlerin mukadderatı asıl orduları kadar, hatta ondan daha çok, bu manevi ordularının güç ve faaliyetine bağlıdır!"(4).

Tüm bu karşıt savlara karşılık Emrullah Efendi; İlköğretimin yaygınlaştırılması ve gerekli düzeltimlerin yapılabilmesi için uzun zamana gereksinim vardır, bunun için en az üç kuşak harcanır... Bu beklenilemez. İlerlemek için yüksek öğrenim görmüş kişilerin çabalarına büyük gereksinim vardır, demektedir. O'na göre Darülfunun bir yandan bilimsel teknolojinin yayılmasına bir yandan ilerlemesine çalışmalı, hizmeti halka götürmeli ve tüm bu işler için gecikmeden işe başlanmalıydı.

Emrullah Efendi'nin karşıtlarının ortaya koydukları ortak görüşler ise, onun: "kemiyete önem veriyor, keyfiyeti düşünmüyor. İyi kötü hemen işe başlamalı diyor.

---

(4) Akyüz, y.a.g.y., s.281.

gerektirdiği bir Maarif-i Umumiye Yasası hazırlayalım", "Nizamnameye ilişmiyelim, gereksinimimize göre ayrı ayrı yasalar yapalım" görüşleri çevresinde başlayan tartışmalarla, koşut olarak ilk kez bir eğitimci olan Emrullah Efendi (1854-1914), 1909'da işbaşına getirilmiştir. Eğitim tarihimizde önemli hizmetler vermiş, yayımlar yapmış, olan Emrullah Efendi'nin bizim konumuz kapsamı içinde en önemli görüşü "Tûba Ağacı Nazariyesi" dir(1). Emrullah Efendi bu ağaçla eğitim arasındaki benzeşimi şöyle kurmaktadır: Eğitimde yenileşme ve düzenlemeye aşağıdan (kökten) (ilköğretimden) değil, yukarıdan (üniversite'den-Darülfünun'dan) başlanmalıdır. Bizim eğitimimiz yukarıdan aşağıya geliştirilebilir. Çünkü önce bilimsel zihniyeti kurup geliştirmek gereklidir. Bunu da ancak Darülfûnun yapabilir. Buralardan yetişenler çoğaldıkça halk da aydınlanacaktır. İnsanlığın gelişmesi de bilimlerin üniversitelerde geliştirilmesi ile sağlanmıştır(2).

Bu nazariyeye uyan siyasal yaklaşımlar ile yeni Darülfûnun Nizamnamesi ülkemizde, eğitime yönelik tartışmaları başlatmıştır. Emrullah Efendi'yi içten destekleyenlerin yanında, ona katılmayıp, eleştirenler de çoktur. Sözgelimi katılmayanlardan Satı Bey (1880-1968), çürük temele dayalı bir yüksek öğretimin tutarsızlığını ileri sürerek düzeltimlerin ilk öğretimden başlatılması gerektiğini savlamıştır(3). Tûba Ağacı Nazariyesine karşı çıkarak düzeltimlerin, doğal ağaçlara benzer şekilde

---

(1) Necdet Sakaoğlu, "Eğitim Tartışmaları" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, C.II, s.482. Emrullah Efendi'nin Türk Eğitimine hizmetleri için bakınız: Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1985'e), s.279. (Bu nazariyeye adını veren Tûba: cenneti gölgelendirir, kökü yukarda dalları ve yemişleri aşağıdadır. Cennettekiler bu bereketli ağacın gölgesinde mutlu olup yemişlerini yiyeceklerdir.)

(2) Akyüz, y.a.g.y., s.279.

(3) Sakaoğlu, y.a.g.m., s.482.

3. YENİ TÜRKİYE DEVLETİNDE YÜKSEK ÖĞRETİM

3.1. Eğitimin Dayandığı Temel İlkeler

3.1.1. EĞİTİMCİ VE DÜŞÜNÜRLERİN GÖRÜŞLERİ

Türkiye Cumhuriyeti, yeterli derecede çağdaşlaşmamış bir kurumsal yapı ile kadrosu bulunmayan yaklaşık seksen yıllık bir eğitim geleneğini devralmıştır. Olumlu veya olumsuz girişimleriyle bu dönemin eğitim görüşü tartışmaları konumuzun dışında kalacağı için girmiyeceğiz. Buna karşın, Cumhuriyet yönetiminin devr aldığı eğitim kalıtının hemen yakın geçmişindeki eğitim tartışmalarına öz bir yaklaşım yapmanın da yararlı olacağı kanısındayız. Çünkü bu dönem tartışmaları, Yeni Türk Devleti'nin eğitiminin biçimlenmesine, yardımcı olmuştur. Zira geçmiş dönemin yanılgı, yanlış ve noksanlıkları yinelenmeyip, yeni uygulamalara yön verilmiş, eskinin -varsa- olumlu yönlerinden de esinlenilerek geliştirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet dönemimize en yakın eğitim tartışmaları, II. Meşrutiyet yıllarının başlarına rastlamaktadır. Bu tartışmaların eksenini ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi oluşturmuştur. "Aynen uygulayalım", "Meşrutiyet'in

altında "Milli Müdafaa Vekâleti'nin Sıhhıye Dairesinin" bir danışma kurulu olarak kabul etmiştir(598).

(598) Ergin, ya.g.y., C.III, s.1205. (Cumhuriyetten sonra (1923) okul kendi binasına dönmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle 20 Temmuz 1941'de Ankara'daki Mevki Hastanesine taşınmıştır.)

uygulayarak askerlerimizi salgın hastalıklardan korumaya çalıştılar. Daha sonra hazırlanan kolera ve dizanteri aşıları da başarıyla uygulandı. Bu arada hastahanenin adı da "Gülhane Tebabet-i Askeriye ve Tatbikat Mektebi" oldu(595). Gülhane'de bulunduğu yıllar boyunca, anatomi, Bakterioloji ve Biyokimya dersleri veren Wieting 1914 yılında Türkiye'den ayrılarak Almanya'ya döndü(596).

Birinci Dünya Savaşı döneminde Gülhane, Çanakkale'den gönderilen ağır yaralılara bakan bir asker hastanesi olarak çalıştı. Öğretim üyelerinin büyük bölümü ile asistanlar cepheye gönderildiği için hastanenin başına Dr. Selling, operatör olarak da Brunning getirildi. 1918' de Mondros Ateşkesi yapılınca iki Alman doktor ülkelerine döndü. Müdürlüğe getirilen Süleyman Numan Paşa İngilizlerce sürgüne gönderilince onu Talat Arif ve Tevfik Selim'in yönetimleri izledi(597). Böylece de Gülhane Türk öğretim üyelerinin yönetimine geçmiş oldu.

Gülhane kurumu, 1918 yılı Aralık ayında kuruluşunun yirminci yılını kutlamaya hazırlanırken, Fransız işgal kuvvetlerince, Türk ve Almanlara duyulan kin nedeniyle bu kurumu yıkmak ve dağıtmak amacıyla işgal edildi. Bundan sonra Gümüşsuyu Askeri Hastanesine taşınmış olan Gülhane kurulu, burada son derece güç koşullarda beş yıl süreyle hizmet vererek, Ulusal Kurtuluş Savaşımız döneminde Anadolu için genç doktorlar yetiştirmiş ve doğrudan savaşa katılacak yetişmiş doktorlar göndererek ulusal görevini de yapmıştır. Hükümet bu kurumun o zamana dek yapmış olduğu hizmetlerini takdir ederek, düzenlediği bir yönerge ile, Gülhane eğitim kurulunu "Askeri Tıp Encümeni Alisi" adı

---

(595) Ana Britannica, C.X, s.146; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1204.

(596) Dölen, y.a.g.m., s.171. (Bazı kaynaklar Wieting'in dönüş tarihini 1915 olarak vermektedir.)

(597) Ana Britannica, C.X, s.146.

Lepra, verem ve dizanteri üzerine yaptığı yayınlarla dünya çapında ünlenmişti(591).

Rieder Paşa, Haydarpaşa'daki yeni tıbbıye inşaatını gezerken düşüp sakatlanınca; 1904'te Almanya'ya döndü. Bundan sonra Gülhane 1904-1907 yılları arasında Deycke'nin yönetiminde; Rieder'in çizdiği izlence doğrultusunda gelişimini sürdürmüştür(592).

1907 yılında ise; 1902 yılında Rieder Paşa'nın yardımcısı olarak çalışmaya başlayan Julius Wieting okulun yönetimine getirildi. II. Meşrutiyetle birlikte kurumda yeni bir canlanma başladı. Wieting 13 Kasım 1908' de "Gülhane Müsamere-i Tıbbiyesi" adı verilen bilimsel toplantıları başlattı. Diğer hastanelere de örnek olan bu toplantılar sonradan gelenek haline getirildi(593).

İkinci Meşrutiyetle birlikte kurumda yeni bir canlanma başladı. 1909'da tıp okulları Haydarpaşa'daki yeni binaya taşınarak Tıp Fakültesi adı altında birleştirilip, Gülhane'nin en yetkin öğretim üyeleri bu yeni Fakülteye atanınca; Wieting Harbiye Nezaretine (Savaş Bakanlığı) başvurarak Gülhanenin Tıp Fakültesinden ayrılıp, askeri doktor yetiştiren bağımsız bir okul durumuna gelmesini sağladı ve yeni bir öğretim kadrosu oluşturdu(594). Bundan sonra okul gelişimini sürdürmüştür. Sivil hastaları da kabule başlayan Gülhane'de bir savaş paketi yapım bölümü kuruldu, ordu için "ampul ve komprime" hap üretimine başlandı. Balkan Savaşlarında Gülhane eğitim görevini bırakarak tüm personeli ve stajerleriyle gezici ordu birliklerinde çalıştı. Bu dönemde, okulda bilimsel çalışmaların da gelişim gösterdiği gözlenmektedir. 1912'de Reşad Rıza ve Mustafa Hilmi tifo tifüs aşısını ilk kez

---

(591) Ana Britannica, C.X, s.146.

(592) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1204.

(593) Dölen, y.a.g.m., s.171.

(594) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1204; Ana Britannica, C.X, s.146.

modern ve fenni donanımı sağlanan hastahane, onarımının başlamasından dört ay gibi kısa bir süre sonra, II. Abdülhamit'in doğum günü olan 30 Kânunuevvel 1898 günü hizmet ve eğitime açılmıştır(589). Böylece Gülhane Serriyatı adıyla ikinci tıp uygulama okulu kurulmuş oluyordu.

Okulun ilk eğitim kadrosu yukarıda verilmiş olan üç kişiden oluşmaktaydı. Tıbbıye'yi bitirmiş olanlar staj görmek üzere bu öğretim elemanlarının yanına verilirler ve son derece disiplinli bir tıbbi eğitim uygulamasına tabi tutulurlardı. Tam bu sırada beş genç asker doktor Almanya'da eğitimlerini bitirerek ülkeye dönmüşlerdir. Sonraları ordumuzda ve doktorluk dünyamızda büyük yerler edinmiş olan bu beş genç: Süleyman Numan, Asaf Derviş, Ziya Nuri, Kerim Sebati ve Eşref Ruşen'dir. Reider, bu beş gencin eğitim birikimlerini altı ay denedikten sonra tümünü Gülhane'de öğretim elemanı olarak görevlendirmiştir(590).

Okulun işlev bakımından çok yönlü olduğunu görüyoruz. Tıbbıyeyi bitiren askeri dostorlar, burada bir yıl sürekye klinik ve pratik bilgilerini artırması yanında hastahane yönetimini de öğrenmekteydiler. Hastahanede ayrıca hasta tedavi ediliyor, orduya asker hastabakıcı yetiştiriliyordu. Staj sonunda seçilen doktorlardan bir bölümü uzman ve öğretim üyesi olarak görevlendirilmekteydi.

Rieder, Gülhane'de müdürlük görevinin yanı sıra cerrahi okutuyor ve erlere hastabakıcılık dersleri veriyordu. Deycke ise müdür yardımcılığına ek olarak iç hastalıkları, cildiye, patalojik anatomi, bakterioloji ve biyokimya derslerine giriyordu. Deycke Gülhane'de

---

(589) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202.
(590) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202.

üç yıl süreli bir anlaşmayla getirtilmişlerdir(584). Yanlarına da Almanya'da eğitim görmüş olan Raşit Tahsin verilmiştir. Hükümetçe, Rieder'e, Mirlivalık (Tuğgenerallık) rütbesi; "Mekâtib-i Tıbbıye-i şahane müfettişi ve şeriiyat-ı hariciye ve dahiliye profesörlüğü sanı, Deyeke de miralay (Albay), rütbesi verilerek göreve başlatılmıştır(585).

Rieder Paşa Mekteb-i Tıbbiyeyi gezdiğinde durumu hiç de iyi bulmamıştır. Bu konuda, Sadrazam Sait Paşa da anılarında okulun hiç de açılış amacına uygun olmadığını, yokluklar içinde eğitimini sürdürmeğe çalıştığına dikkat çekmektedir(586).

Rieder, bu durumdaki tıp eğitiminin başına getirildiğinde var olan olanaklarla çağdaş bir eğitime geçilemiyeceğinin bilincinde olup, noksanlıkların da yabancı öğretim elemanlarıyla giderilemiyeceğini anlamıştır. Hükümle arasındaki sözleşmede ise kendisine: "Mekteb-i Tıbbıye-i Şahane'nin mükemmel surette iş görmesini ve yeni fenlerin bugünkü derecesine yükselmiş muktedir doktorlar yetiştirecek bir menba haline konulmasını temin için kendisine büyük bir hastahane müdürlüğünün verilmesi ve bu müessese ile içindeki hastalarının tamam ve mutlak surette kendi emrine tabi olması ve aletlerle sair levazımın tedarik ve muhafazası için de lüzumu kadar para tahsisi"(587) koşulu da vardı. Reider böyle bir hastahaneyi isteyince de hükümet O'na Gülhane Rüştiyesi ile Gülhane binasını gösterdi(588). Burayı, onartıp ve yeniden düzenleyen Rieder Paşa, aynı yerde son derece temiz ve güzel 150 yataklı, bir hastahane kurdu. Gerekli

---

(584) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.

(585) Ana Britannica, C.X, s.145.

(586) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1197-1198.

(587) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202.

(588) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1202; Koçer, Türkiye Modern..., s.139.

- Seririyat-ı Cerrahiye: Miralay Volkoç Bey
- Seririyat-ı Dahiliye : Miralay Nafilyan Bey
- Seririyat-ı Ayniye : Kaymakam Kostantin Globel Efendi.
- Seririyat-ı Ayniye : Mösyö Mortman(581).

1872 yılında birinci devreyi bitirenlere diplomaları verilmiş ve bu uygulamayla da yetinilmiyerek aralarında bir yarışma açılıp kazananlardan 18'i eğitimlerini tamamlamak üzere Paris ve Viyana'ya gönderilmişlerdir. Bunlar ülkeye döndükten sonra "Tıbbıye Muallimi" olarak atamaları yapılarak görevlendirilmişler, bu yolla yabancı öğretim elemanlarından tıb eğitimimiz az da olsa soyutlamak istenmiştir. Bu olumlu girişim nedense sürdürülememiş ve okula gereken önem verilmemiştir. Sonraları bu kurum, tıbbıyeyi bitiren doktorlar için bir yere atamaları yapılana dek bir yıl devam ettiği "ihtiyat" (yedek) deposu işlevini görür olmuştur(582). Böylece uygulama okulunun açılış işlevine yönelik çalışmaları pek az sürdürülmüş, ancak bu amacı yönelik tıb eğitimini daha sonraki yıllarda açılmış olan "Gülhane Tatbikat Mektebi" (Gülhane uygulama okulu) üslenmiştir.

Gülhane Tatbikat Mektebi; Askeri Tıbbıye Mektebinden mezun olan doktorların staj görmeleri için 1898 tarihinde kurulmuştur(583). Ne var ki başlangıçta işe bu amaçla bakılmamıştır. Kurulduğunda bu okulun asıl başlangıç amacı; ülkemizdeki tıp eğitiminin yeniden düzenlenmesine ve niteliğini yükseltmeye yöneliktir. İşte bunun için de Almanya'dan, Bon Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Robert Rieder ile Hamburg Eppendorf Hastahanesi asistanlarından Dr. Georg Deyche Türkiye'ye,

---

(581) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.
(582) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.
(583) Dölen, y.a.g.m., s.170.

Kuleli'deki idadi sınıflarıyla beraber buraya yerleştirildi ve yüksek sınıfları beşe indirildi, ayrıca Harbiye'deki veteriner sınıfları da tekrar Tıbbıyeye taşınmıştır. 14 Şubat 1909'da öğretimin Mülkiye Tıbbiyesi ile ve bir "Fakülte" konumunda birleştirilmesinden sonra da 1909/1910 öğretim yılından itibaren Darülfünun-ı Osmaniye (sonradan İstanbul Üniversitesi) bağlanmıştır. Bundan sonra da askeri Tıbbiye'nin işlevi, yatılı ve öğrencilerine askeri tababet yönünden gerekli bilgileri veren bir okul olarak kendi özelliğini korumuştur(578).

2.3.6. GÜLHANE ASKERİ TABABET TATBİKATI MEKTEBİ VE SERİRİYATI

"Umum Sıhhıye-i Askeriye Nizamnamesi" nin temel ilkelerinden biri de Tıbbıye'yi bitirenlerin, nazarî bilgilerini uygulamalı çalışmalarla genişletmelerini ve deneyimlerini artırmaları için hastahanelerden birisinde uygulama yapmalarını öngörmekteydi(579). İşte nizamnamenin bu ilkesini yerine getirmek amacıyla; 1870 yılında, Askerî Tıbbıye Mektebinden çıkan doktorların staj görebilmeleri için Haydarpaşa hastahanesinde "Gülhane Tababet Mektebi ve Seririyat" ı kurulmuştur(580). Aynı yıl içinde, askerî tıbbıyeyi bitiren öğrencilerin, bu okulda iki yıl süre ile uygulama yapmalarına başlanmış ve ayrıca bir de iç hizmet yönetmeliği hazırlanmıştır. Bu döneme dek Tıbbiye'de eğitimin Fransızca olmasına karşın; burada eğitim ve uygulamalar Türkçe yapılmaya başlanmıştır.

İlk uygulama okulu dersleri ve sorumlu ders öğretmenleri ise şunlardır:

---

(578) Unat, y.a.g.y., s.64-65; Ana Britannica, C.XV, s.528.

(579) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1196.

(580) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.139; Ayas, y.a.g.y., s.650 (Açılış tarihini 1869 olarak veriyor.); Türk Silahlı Kuvvetler..., s.372.

yaptırarak, deneyimlerini geliştirmek amacıyla, Haydarpaşa Askeri Hastahanesinde uzmanların yanında iki yıl süre ile staj görülecek bir "Tatbikat-ı Tıbbıye-i Askeriye Mektebi" (Amaliyat ve Tatbikat Mektebi) açılmıştır ki, Gülhane Tıp Akademisi'nin ilk çekirdeği bu olmuştur(575).

1880 yılında kurulan bir komisyon, okul yıllık ders izlencesinde köklü biçimde değişiklikler yapmış ve okula Avrupa'dan öğretim elemanı getirtilmesine karar verilmiştir. Aynı yıl içinde tıbbıye öğrencilerinin sayısı 30'u hariciyeci olmak üzere 481 kişi olarak saptanmaktadır. İlk üç sınıfında ise bu sayı 251 olup bunlardan 17'si Hıristiyan, sekizinin de Musevi olduğu görülmektedir. 1886'da bu sayı 40'ı eczacı 298'i doktor öğrencisi olmak üzere 328'dir. 1897 ve 1899 yıllarında bu sayı biraz daha artmış 571'i doktor ve 40'ı eczacı olmak üzere 611'i bulmuştur(576).

Askeri Mekteb-i Tıbbıye bağımsız bir kurum halinde ve "Nazır" sanıyla başına getirilen bir yönetici ile yönetilirken, Haziran 1892'de bağımsızlığı kaldırılarak, tüm askeri okulların denetim ve yönetimiyle görevli "Umum Mekâtib-i Askeriye Nezareti" ne bağlanmıştır. Bu uygulamanın tek nedeninin, Mekteb-i Tıbbıye öğrencileri arasında özgürlükçü ve devrimci akımları önleyecek denetimi kurmak olduğuna kuşku yoktur(577).

Askeri Tıbbıye'nin bulunduğu Demirkapı'daki Taşkışla'nın gereksinime yanıt vermemesi üzerine, 1894'de Haydarpaşa'da ve şehrin dışında sayılabilecek bir yerde yeni bir bina inşaasına başlanmıştır. (Bugünkü Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi) Yeni bina 1902'de tamamlanmakla beraber bir yıl sonra, 1903 yılında, Askeri Tıbbıye

---

(575) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.352; Unat, y.a.g.y., s.64.
(576) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.372.
(577) Unat, y.a.g.y., s.64.

nezarete atandığında sınıf dağıtılmıştır. Buna karşın "Mümtaz Sınıfta" yetişmiş olan gençlerden Kırımlı Aziz İdris Bey ve arkadaşlarının oluşturduğu bir topluluk (1861/1862) yılında Tıb öğreniminin Türkçeleştirilmesini amaçlayan çalışmalarını önceleri gizli olarak yürütmüşlerdir. Türk olmayan bazı öğretim elemanlarının tüm baltalamalarına karşın(1865/1866), yılında "Cemiyet-i Tıbbıye-i Osmaniye'nin" kurulmasına ve derneğin bir fermanla da onaylanmasına olanak sağlamışlardır. Topluluktan, başta Kırımlı Aziz Bey, Hüseyin Remzi Bey ve İbrahim Lütfi Paşa olmak üzere "cemiyet" üyeleri temel bilimler ve tıp alanındaki çok sayıdaki kitabı Türkçe'ye çevirerek yayımlamışlar ve bir Türkçe Tıp Sözlüğü de yapmışlardır. Bu girişimler sonucunda (1869/1870) yılında Tıbbıye'de öğretim Türkçe olarak yapılmaya başlanmıştır. Öğretimin Fransızca olduğu süre içinde üçyüz dolayında tıb doktoru yetişmiş olmasına karşın, öğrenimin Türkçe olmasından sonraki on yıl içinde binden fazla doktor yetişmiştir(573).

Askeri Tıbbıye mezunları ordu ve donanma örgütünde görevlendirildiklerinden, gelişen sivil hastahanelerle diğer sağlık hizmetleri ve serbest yaşamın gerektirdiği tıp doktorlarını yetiştirecek ikinci bir kaynağa duyulan gereksinim "Tıbbıye-i Mülkiye" sınıflarının ilk önce askeri tıbbıye içinde açılmasını gerektirmiş ve burada öğretimin Türkçe yapılmasına başlanmıştır. Askeri Tıbbıye'ye bağlı bir okul halinde örgütlendirilen bu kurum sonradan 1872'de beş sınıflı olmak üzere ayrı bir binaya yerleşerek Türkiye'nin ikinci tıp okulu olmuştur(574).

Türkçe tıp öğretiminin başarılı sonuçları, 1870'de ilk sınıftan başlamak ve aşamalı bir uygulamayla bunun Askerî Tıbbiye'de de uygulanmasını sağlamıştır. Aynı yıl Askeri Tıbbıye'de yetişen doktor ve eczacılara uygulamalar

---

(573) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.348; Unat, y.a.g.y., s.64; Dölen, y.a.g.m., s.170; Ayas, y.a.g.y., s.650.

(574) Unat, y.a.g.y., s.64; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.348.

kurulmak suretiyle, Tıbbıyenin kentin sağlık yaşamına hizmette bulunması sağlanmış ve sonradan 1871'de bu muayene yerinin, İstanbul'un çeşitli semtlerinde olmak üzere sayısının beşe çıkarıldığı görülmüştür(569).

1847'de okulda, Fransa'daki Lyon Tıp Fakültesi'nin ders izlencesi uygulamaya başlanmasının(570) yanında aynı yıl Taksim civarında okul için yeni bir binanın yapımına da başlanmıştır. 1849'da Galatasaray'daki binanın tümden yanması üzerine, okul yeni binası tamamlanıncaya dek geçici olarak Halıcıoğlunda Kumbarahane kışlasına yerleştirilmiştir. Bir süre burada ve bir yıl da Hasköy'de kalan okul, 1865'de Topkapı sarayı içinde Taşkışla'ya taşındı. Galatasaray'da yanan binanın yeniden yapılması bitince, 1873'de tekrar buraya taşındı ise de 1876'da bu bina Mekteb-i Sultanî ile onu içine alan Darülfünun-ı Sultanî'ye verilince, tekrar İstanbul'da Demirkapı'daki Taşkışla'da önceden bulunduğu yere taşınmıştır(571).

1854 yılında tıbbıyede öğrenim süresi altı yıla çıkarılmıştır(572). Diğer yandan aynı yıllarda tıbbıyede öğretimin Türkçe yapılabilmesi için gerekli girişimlerin de geliştirildiği görülmektedir. Bu konuda en önemli adım, meclisi vâlâ üyelerinden Cemalettin Efendi tarafından atılmıştır. O, 1855'te tıbbıye öğrencilerinden seçtiği bir grupla okulda "Mümtaz sınıfı" oluşturarak, bunların Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmek üzere de eğitimlerini sağlamış ve öğretmenliklerine de "vak'anüvis" Lütfî Efendiyi atamıştır. Bu sınıfa ayrılmış olan öğrenciler altı yıl bu yolda çalışmış ve yetiştirilmiş oldukları halde, Cemalettin Efendi yerine Hayrullah Efendi

---

(569) Unat, y.a.g.y., s.63.

(570) Ana Britannica, C.XV, s.528.

(571) Unat, y.a.g.y., s.63.

(572) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.348; Unat, y.a.g.y., s.63'te bu değişikliğin 1851'de yapıldığını kaydetmektedir.

önemli bir dinsel yasaklamayı kırmaya başlamıştır. Ayrıca Bernard'ın genç yaşta ölümü üzerine Muallim-i Evvel'liğe getirilmiştir(1841)(566).

Yatılı olan okulun öğrencilerinin uygulama yapabilmeleri için bir hastahane de açılmıştır. 1841 yılında başlıyarak okula müslüman olmayanlardan da öğrenci alınmaya başlanmıştır. Okul ilk mezunlarını 20 Eylül 1843'de vermeye başlamış; 1847 yılında ise okul mezuniyet sınavlarını başarıyla vermiş olan beş öğrenci staj görmek üzere Viyana Tıp Fakültesine gönderilmiş ve başarılı bir sınav sonrası ise orada tıp doktoru sanını almışlardır. Böylece İstanbul Tıbbiye'sinin Avrupa Tıp Fakülteleriyle eşitliğini kanıtlamışlardır. İlk mezunlarının bir kısmının yüzbaşılıktan Albaylığa dek çeşitli askeri rütbelerle, bir kısmının da "serhalife" lik kalem payesiyle okulda görevlendirilmek suretiyle devlet hizmetlerine alınmaları, her ne denli iç düzeni bakımından okul askeri bir yönetime bağlı tutulmakta idiyse de, başlangıçta tümden askeri bir kurul sayılmadığını göstermekte ve zamanla ve özellikle Mülkiye Tıbbiyesi kurulduktan sonra tümden askerileştirilerek tüm mezunlarının önceleri kolağası, daha sonraları yüzbaşı rütbesiyle ordu ve donanmaya katıldıkları görülmektedir(567).

1840 yılında ilk "Tıbbiye Meclisi" oluşturulmuştur. Bu meclisin ilk kararı diplomasız cerrahlığı ve hekimliği yasaklamak oldu. Aynı yıl çiçek aşısının Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin denetiminde uygulanmasına karar verildi(568).

1843'de okul tarafından, İstanbul halkının kurumdan yararlanması için Bayezid'de Sırmakeş Hanı karşısında gece gündüz açık bulunan ve Tıbbiye öğretmenleri tarafından nöbetle hasta kabul edilen bir muayene yeri

---

(566) Dölen, y.a.g.m., s.168.

(567) Unat, y.a.g.y., s.62.

(568) Ana Britannica, C.XV, s.528.

ilgili yapıtların en kısa sürede Türkçe'ye çevrilmesini ve eğitimin Türkçe yapılması gereğini vurguladığı görülmektedir(563).

Bu yeni düzenlemelerle okulun beşi meslek, dördü idadi (hazırlayıcı) olmak üzere dokuz yıllık bir öğrenim süresi vardı. Bernard, öğrencilerden Fransızcaları, dersleri izlemeye yetersiz olanları cerrah ve eczacı sınıflarına ayırmıştır. Böylece ilk eczacı sınıfı 1839 yılında açılmış oluyordu(564). Eczacı ve cerrah olacaklar için üç yıllık bir meslek öğrenimi yeterli görülmüştür. Öğrenciler biri idadi sınıfları sonunda bakalorya, üçü meslek sınıfları sırasında doktora ve biri de okuldan çıkarken tez (diploma) sınavı adı altında olmak üzere beş sınav geçirmekle zorunluydular. 1845 yılında idadi sınıfları genel askeri idadiler kurulurken "Mekteb-i İdadi-i Dıbbi" adı altında ayrı bir okul haline de getirilmiş ve dördü "mahreç ve ihtiyat" (rüşdiye), dördü idadî (lise) olmak üzere sakiz sınıf olarak örgütlendirilmiştir. Sonradan rüşdiye sınıflarıkaldırılmış, idadi sınıfları da önce iki yıla indirilmiş, bir süre sonra üçe çıkarılmış ve Çengelköyde ayrı bir binada 1903 yılına dek eğitimini sürdürmüştür. Bu tarihten sonra beş sınıf halinde ve yabancı dil öğretimi takviye edilmek suretiyle Haydarpaşa'daki yeni binada yerleşen Askeri Tıbbıye'nin bünyesi içinde yer almış ve 1909'da, Tıbbiyeler fakülte konumunda birleştirildikten sonra kaldırılmıştır(565).

Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahane'nin Tanzimattan sonra sürekli gelişim gösterdiği gözlenir. Eğitim kadrosunun takviyesi için Avusturya'dan Bernard'la birlikte getirilmiş olan Dr. Spitzer'i 1841 yılında ölü üzerinde (kadavra) teşrih çalışmalarını başlatmak suretiyle

---

(563) Unat, y.a.g.y., s.64.
(564) Dölen, y.a.g.m., s.169.
(565) Unat, y.a.g.y., s.63.

birlikte gene saray içinde bulunan Otlukçu Kışlasına taşınmıştır(556).

1837 yılında Hekimbaşı Ahmet Necip Efendi, yer darlığı nedeniyle, Galatasaray'daki eski Enderun Ağaları Mektebi'nin onarılarak hastahane olarak düzenlenmesini ve Tıbbıyenin buraya taşınmasını önermiştir. 1838 yılında Galatasaray'a taşınan okulun yıllık ders izlencesi de yeniden düzenlenmiştir. "Dar'ül Ulum-ül Hikemiyye-i Osmaniye ve Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahane" adını alan bu yeni okul(557), 14 Mayıs 1839 tarihinde(558) II. Mahmut'un ülkemizde tıp eğitiminin gerekliliği ve önemini belirten ve de bu eğitimin kısa süre içinde Türkçe eğitime geçmesi zorunluluğunu da vurgulayan bir söyleviyle açılmıştır(559).

Okulun başına, "Muallim-i Evvel" (ordinaryus profesör) sanıyla, Avusturya'dan çağrılan genç bir tıp doktoru olan Charles Ambroise Bernard getirilmiştir. Bernard ile birlikte Dr. Jacques Neuner ve Eczacı Antoine Hoffman da gelmiştir. Dahiliye ve hariciye kürsülerinin öğretimini üslenen Bernard Tıbbıyeye yeni bir kimlik kazandırmıştır(560). Tıbbıye bu uzmanın yaptığı yeni öğretim izlencesi düzenlemesiyle Avrupa'daki benzerleri düzeyine gelme sürecine girmiştir(561). Okula eğitim ve öğretim için gerekli ders araçları getirtilirken, laboratuvarları düzenlenmiş, bir kütüphane ve matbaa da kurulmuştur(562). Yeni izlenceye göre eğitim Fransızca yapılacaktır. II. Mahmut açılış töreninde bu durumun geçici olduğunu, tıpla

---

(556) Dölen, y.a.g.m., s.168; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.343.
(557) Unat, y.a.g.y., s.16.
(558) Dölen, y.a.g.m., s.168.
(559) Karal, y.a.g.y., C.V, s.160-161.
(560) Dölen, y.a.g.m., s.168.
(561) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.346.
(562) Unat, y.a.g.y., s.15.

öğreniminde Fransızca bilmenin zorunlu olduğu kabul edilerek Fransızca derslerine önem verilmiş(551), Fransızca olarak şekillerle Anatomi ve tıp bilimine giriş dersleri verilmiştir(552).

Gündüzlü olan okulun öğrenim süresi tıp için beş, cerrahlık için üç yıldı(553). Sınıf geçme sınava bağlı olmayıp öğretim elemanlarının yetiştiği kanısına vardıkları öğrenciler bir üst sınıfa geçerlerdi(554).

Okul nazırlığına (müdürlüğüne) ilk kez Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi atanmıştır. Mustafa Behçet Efendi, kardeşi Abdulhak Molla, Mısırlı hekim Ahmed Hilmi, Macar hekim Mehmed Necati, Müneccimbaşı Osman Saib Efendi, Dr. İstafanaki ve Bogos, Vasıf ve Hüseyin Efendiler öğretim kadrosunu oluşturmakyadılar(555).

Cerrahhane 9 Ocak 1832'de Topkapı Sarayı'nın bahçesindeki "Hastalar Odası" denilen binaya taşındı ve Fransa'dan Sade de Calére adında bir cerrah, öğretmen olarak getirtildi. 1836/1837 yılında okul Tıbhane ile

---

doktorluktur. Hazırlık bölümünde öğrencilere Arapça din dersleri ve Fransızca öğretilmekte, doktorluk bölümünde ise Arapça'ya devam edilmekle beraber doktorluk için özel meslek dersleri öğretilmekte olduğu kaydedilmektedir. Karal, y.a.g.y., C.V, 2. Baskı, s.161.

(551) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.371.

(552) Akyüz, y.a.g.y., s.126.

(553) Dölen, y.a.g.m., s.168; Akyüz, y.a.g.y., s.126'da ve Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340'da, okulda öğrenim süresini dört yıl olarak vermekte ve mezunlarının "tabib muavini" olarak gerekli yerlere gönderildiklerini aktarmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi yapıt ise öğrenim süresini dört yıl olarak verirken, okulu bitirenlerin birer yıl hastahanelerde staj gördükten sonra kıtalara gönderildiklerini vermektedir. Bak: 371. Buna göre tıp doktoru olabilmek için dört yıl eğitim ve bir yılda uygulama yapmak gerektiğini düşünebiliriz.

(554) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340.

(555) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340; Dölen, y.a.g.m., s.168.

Devleti'ne işe yarar mütercim ve hizmetkâr" yetiştirmek amacıyla kurulan bu okul(544), II. Mahmut devrinde Rumların çıkardıkları bir karışıklık sonucu okul kapatılmış ve Dimitri Moruzi de idam edilmiştir(1812)(545).

Osmanlı Ordusunda, bu döneme dek doktorluk görevlerini üslenmiş olanların hemen tümü müslüman olmayan kişilerden oluşmaktaydı. Bu görevlendirme artık sakıncalı görülmeye başlanmıştı. Bu olumsuzluğu görenlerden birisi de, II. Mahmut'un başhekimi Mustafa Behçet Efendi idi. Mustafa Behçet Efendi, Yeniçeri ordusunun kaldırılmasından sonra, kurulan yeni Osmanlı Ordusunun hekim ve cerrah gereksinimi için bir tıp okulunun kurulmasının zorunlu olduğunu belirten bir önerisini (raporu) 22 Aralık 1826 tarihinde Padişah'a sunmuştur(546). Bu önerinin ve gerekçesinin Padişah II. Mahmut tarafından da yerinde görülmesi sonucu 14 Mart 1827 tarihine rastlayan çarşamba günü Şehzadebaşı'nda yeniçerilerden boşalan Tulumbacıbaşı konağında(547), Tıbhane-i Amire ve Cerrahnane-i Mamüre adıyla bir tıb okulu açılmıştır(548).

Okula Mansure askerinin acemilerinin yetenekli olanlarından ve dışardan öğrenciler alınmıştır(549).

Okul başlangıçta iki bölüm olarak düzenlenmiştir. Bu okulun Tıbhane bölümünde öğretimin İtalyanca, cerrahhane bölümünde Türkçe olduğu söylenmekte ise de bu uygulamayı doğrular bir belge yoktur(550). Ancak tıp

---

(544) Emre Dölen, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Bilim", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.I, s.168.

(545) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.370.

(546) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.336-340.

(547) Dölen, y.a.g.m., s.168; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.340.

(548) Ayas, y.a.g.y., s.650.

(549) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.371.

(550) Dölen, y.a.g.m., s.168. Okulun iki bölümden oluştuğu Karal tarafından da verilmektedir. Ona göre bu bölümlerden birincisi hazırlık, ikincisi ise

bir yeri vardır. İkinci Meşrutiyet devrinin ilk günlerine dek bağımsız kimliğini korumuş olan bu okul ülkemize modern tıbbın her dalında uzmanlar yetiştirmiş olmasının yanında; fikir ve duyunç (vicdan) özgürlüğünü besleyen bir kaynak görevi de üslenmiştir. Yüksek öğrenim çağındaki aydın gençlik arasında, Türkiye'de demokratik düzenin kurulması için gizli ve sürekli özgürlükçü ve ilerici çalışmalara elverişli bir ortamın doğması, gelişmesi ve beslemesini sağlamış olması bakımından da yakın dönem tarihimizde ayrı önemi olan bir eğitim kurumumuzdur(542).

Osmanlı Devletin'de, tabibler (hekimler) ve cerrahlar bir tür uzmanlık medresesi olan Dar-üt Tıb veya Darüşşifa adındaki kurumlardan veya pratik olarak yetişmekteydiler. Bunların yanında çok az sayıda yabancı ülkelerde yetişmiş yabancı veya müslüman olmayan halktan doktorlar vardı. Çoğu büyük kentlerde bulunan bu doktorlar da gerek sayı gerekse işin gerektirdiği uzmanlık açısından yetersizlerdi.

Osmanlı İmparatorluğunda tıp eğitiminin, bu geleneksel yapısından daha farklı olarak verilmesine ilişkin ilk girişimin, III. Selim döneminde yapıldığını görmekteyiz. III. Selim dönemine ait, Nisan 1805 tarihli bir belgeden, Eflâk Beyi Alexandre Moruzi'nin oğlu Dimitri Moruzi tarafından İstanbul Kuruçeşme'de dil, edebiyat ve matematik okutmak amacıyla açılan yüksek okula (özel üniversite?) bir tıp şubesi eklenmesine izin verilmiştir. Bu okulun belki o dönem Avrupa tıp okullarındaki benzeri eğitim yöntemleriyle donatılması düşünülmüş olmalıdır. Ne var ki bu okulun açılıp açılmadığı ve bu okuldan hekim yetişip yetişmediğine ilişkin kesin bilgi yoktur(543). Rum öğrencilere geometri ile matematik dersleri yanında Türkçe ve başka yabancı diller öğreterek "Osmanlı

---

(542) Unat, y.a.g.y., s.62.

(543) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.334 v.d.

okul Harb okulundan ayrılarak "Erkâni Harbiye Umumiye Riyasetine" bağlanarak ayrı bağımsız bir okul konumuna getirilmiş ve Ekim 1908'de Yıldız Sarayı Şehzadeler dairesine taşınmıştır(538). Ordu subaylarının yararlanabilmeleri için İstanbul'da olanlardan isteyenlerin, dinleyici olarak derslerde bulunabilmelerine de izin verilmiştir. Erkani Harbiye Mektebi için Yeni bir "Nizamnamei Dahili" ile talimat ve izlenceler yapılmıştır(1909)(539).

Bu dönemde okulun izlencesi kurmay adaylarının meslek bilgileri dışında yüksek bir siyasi kültür almalarını da sağlıyacak biçimde düzenlenirken (örneğin: yıllık ders izlencelerine, siyasi tarih, coğrafya, devletler hukuku gibi dersler konularak), kıta stajları, kurmay gezileri ve harb okuyları düzenlemek suretiyle de pratik alandaki bilgi ve görgülerini artıracak biçimde genişletilmiştir. Yabancı ülkelerden getirtilen uzmanlarla öğretim üyeleri kadrosu güçlendirilmiştir(540).

1911 yılından sonra savaşlar nedeniyle düzenli öğretim yapamıyan Erkânî Harbiye mektebi, 13 Ekim 1923'te "Mekteb-i Ali-i Askerî" adıyla eski Harbiye Nezareti binasında (bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binası) yeniden eğitimine başlamıştır. 24 Mart 1924'te yeniden Yıldız Sarayına taşınmıştır. 17 Haziran 1928 tarihinde yürürlüğe giren bir talimatnameyle Harb Akademileri adını alacaktır(541).

2.3.5. MEKTEB-İ TIBBIYE-İ ASKERİYE (ASKERİ TIBBIYE)

"Askerî Tıbbıye Mektebi" nin ülkemizde açılmış olan askeri okullar arasında son derece önemli ve ayrı

---

(538) Unat, y.a.g.y., s.70. (Ana Britannica taşınma tarihini 1909 yılı Ekim ayı olarak vermektedir. Bak: C.VIII, s.260.)

(539) Ayas, y.a.g.y., s.658.

(540) Unat, y.a.g.y., s.70.

(541) Unat, y.a.g.y., s.70; Ana Britannica, C.VIII, s.260. (Unat aynı yerde Harb Akademileri konumuna getiriliş tarihini 1927 yılı olarak vermektedir.)

bölümler de birleştirilmiştir. Böylece Erkâni Harbiye sınıflarının öğretimi daha çok meslekileştirilmiş oldu(535).

1898'de Erkâni Harbiye Okulu hakkında yeni bir görüş ileri sürülmüş ve bunun uygulanmasına da geçilmiştir(536). Bu görüşe göre, Erkânı Harbiye sınıflarında gözetilmesi gereken amaç, çok sayıda yüksek öğrenim görmüş subay yetiştirmekti. Bunun için Erkâni Harb sınıflarına "Erkâni Harb namzeti sınıfları" adı verilmesi uygun görülmüştür. Benimsenen bu yeni görüşe göre; Harb okulunu bitirenlerden çok sayıda subay Erkâni Harbiye namzet sınıflarına alınmış, üç yıllık öğretimi başarıyla bitirenlerden ileri düzeyde olanları erkâni harb (kurmay) olmuş, geriye kalanlar da "Mümtaz" adı ile orduda görevlendirilmişlerdir. Bu eğitim sisteminin uygulanmaya başlanmasından sonra okul ilk mezunlarını 1902 yılında vermiş ve 1908 yılına dek 200'e yakın mümtaz subay yetiştirmiştir. Kurmay olarak çıkanlar, sekizer ay süreyle "Sınıf-ı Selâse" denilen, piyade, süvari ve topçu kıtalarında staj yaparak ameli olarak da yetiştikten sonra, kolağası rütbesi ile orduda çeşitli görevlere atanmışlardır. 1908 yılına dek erkânı harbiye sınıflarından 600'ün üstünde kurmay subay mezun olmuştur ki Atatürk'de bu dönemin kurmay subaylarından biridir(537).

1908 yılına dek, ders izlenceleri, stajları, okula kabul koşulları ve mezuniyet sonrası rütbe ve uygulamaları bakımından bazı değişik uygulamalar geçiren Erkâni Harbiye sınıfları, Meşrutiyetin ilanından sonra, bazı köklü değişiklikler daha geçirmiştir. Harb okullarından doğrudan doğruya öğrenci almak yöntemi yerine, istekliler arasında, mezuniyetinden sonra kıtada iki yıl eylemli olarak hizmette bulunan subaylar arasında seçme sınavını başaranların okula alınması ilkesi getirilmiştir. Ayrıca

---

(535) Ayas, y.a.g.y., s.657.

(536) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.370; Ayas, y.a.g.y., s.657 değişiklik tarihini 1899 olarak vermektedir.

(537) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.370.

1877-1878 savaşından Osmanlı ordusunun yenilgisi, bu döneme dek uygulanan Fransız eğitim sisteminden vazgeçilerek, 1880'den sonra, Alman eğitim sistemine geçilmesi uygun görülmüştür. Bu amaçla 1883 yılında Almanya'dan ülkemize getirtilen Kurmay Yarbay Von der Goltz'e (Golç) generallik rütbesi verilerek, askeri okullar müfettişliği (1883-1896) görevine getirilmiş, ordumuz askeri eğitiminin düzenlenmesinden sorumlu tutulmuştur(532).

Goltz, bazı derslerini de üstlenmiş olduğu Erkanı Harbiye sınıflarında, Almanya'da olduğu gibi salt askeri meslek bilgilerinin verilmesi görüşündeydi. Ancak bu, o zamana dek alışılan duruma aykırı düşüyordu. Çünkü Erkânı Hayriye subayları bir mühendis gibi yetiştiriliyor, hatta onların mühendislikten başka mimarlık, demiryolculuk, madencilik gibi işler için de hazırlanması isteniyordu. Erkânı Harblerin içinde Mülkiye Okullarında bile matematik öğretmenliği yapanlar vardı. İşte bunun için Goltz'un görüşü ile uygulanan durumu uzlaştırmak amacıyla ortalama bir yol tutulmuş, Erkânı Harbiye sınıfları, "Fenni" ve "Askerî" adıyla iki bölüme ayrılmıştır(533). Eğitim düzeyleri de yükseltilerek mesleki uzmanlık derslerinin yanısıra mühendislik, matematik gibi dersler de konmuştur. Okul bu durumunu 1894'de dek korumuş ve bu yıl Mühendishaneye bağlı Hendese-i Mülkiye Mektebi kurulunca teorik dersler azaltılmış ve Erkâni Harbiye sınıflarındaki bölümler kaldırılarak kıta stajı sistemi getirilmiştir. Erkâni Harbiye sınıflarını bitirenler bu staj sonrasında kolağalığına (önyüzbaşı) yükseltilir olmuşlardır(534). "Hendesi-i Mülkiye" de "Riyaziyat-ı aliye" de okutulduğu gözönünde tutularak Erkâni Harbiye sınıflarında okutulan mühendislikle ilgili derslerinin kaldırılması kararlaştırılmış ve 1894 yılından itibaren Fenni ve Askeri

---

(532) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.369.

(533) Ayas, y.a.g.y., s.657.

(534) Ana Britannıca, C.VIII, s.260.

olmak üzere yirmiyedi subay kurmay olmuştur. Bu subayların başına da "Reisi Erkanı Harbiye" (Kurmay Başkanı) adı ile Dar-ı Şuray-ı Askeri üyesi Tuğgeneral Abidin Paşa getirilmiştir(527). Bu tarihten sonra, bir yandan özellikle yabancı ülkelerde öğrenim görmüş çeşitli sınıf ve rütbelerdeki subaylar, bilgi ve yetenekleri Abidin Paşa tarafından sınavla saptanarak kurmaylığa geçirilirlerken, öte yandan da kurmay yetiştirilmek için Harb Okuluna Erkanı Harbiye sınıfları adı ile iki sınıf (beşinci ve altıncı sınıflar) eklenmiştir(1846). Bu iki sınıfa "Mektebi Fünunu Harbiyei Şahane Erkanı Harbiyesi" sınıfları adı verilmiştir. İlk ders yılına Harb Okulunu yüksek derece ile bitiren beş subayla başlanmıştır(528).

Okulun ilk açılışında üçü Fransa'dan ve birisi de Prusya'dan olmak üzere dört uzman subay getirilmiştir. Okul ilk mezunlarını 1848 yılında vermiş ve okulu bitirenler kolağası rütbesi ile orduya katılmışlardır(529).

1867'de Avrupa devletleri Askeri Okullarının yıllık ders izlenceleri örnek tutularak, kendi koşullarımıza ve gereksinimlerimiz de gözönünde bulundurularak -piyade, süvari, topçu gibi sınıf kurmayları yetiştirilmek üzereyeni bir ders izlencesi ve bir "nizamname" düzenlenmiştir. Bu aşamada izlenceye bazı askeri dersler eklenmiş, uygulamalara ve kılgılara önem verilmiştir(530). Aynı yıl Mühendishane-i Berriî Hümayun'u yüksek derece ile bitiren topçu ve istihkâm subayları da okula alınmaya başlanmıştır. 1878 yılında ise öğrenim süresi iki yıldan üç yıla çıkarılmıştır(531).

---

(527) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368.

(528) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.369.

(529) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.369; Unat, y.a.g.y., s.69. Okulun ilk mezun verdiği tarihi 1849 yılı olarak vermektedir.

(530) Ayas, y.a.g.y., s.656.

(531) Unat, y.a.g.y., s.69; Ana Britannica, C.VIII, s.260; Ayas, y.a.g.y., s.657. Öğretim süresinin üç yıla çıkarılış tarihini 1879 olarak veriyor.

bir "Divan" (Savaş Meclisi) da, savaş haraketleri hakkında tartışmalar yapar ve kararlar verirdi. Bu kararlar sonra emir olarak yerine getirilirdi. Bu divan da "Erkani Harb" hizmetiyle yakından ilgilidir. Osmanlı ordusunda buna benzer birçok uygulamayı "Erkanı Harb" in simgelediği kurumsallaşmış uygulamalar olarak örnekleyip çoğaltabiliriz(525).

Batı sisteminde bir "Erkani Harb" kurulması gereksinimi, ordumuzun Batı örneğinde yenilenip düzenlenmesinden sonra duyulmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılın ortalarına dek Osmanlı ordusunda, önceleri "Erkânı Harb" denilen kurmay sınıf yoktu. Ordular büyüdükçe ve silahların türleri arttıkça sevk ve yönetim bilgisi daha bir önem kazanmış, savaşlar ve muharebeler için planlı hazırlıklar yapılması gerekliliği kaçınılmaz bir konuma gelmiştir. 1806-1812 ve 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşları ve özellikle Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa kuvvetleri ile 1831-1840 yılları arasında yapılan savaşlar, bilgili komutan ve karargâh subaylarının varlığına olan gereksinmeyi tüm açıklığıyla ortaya koymuştur. 1834 yılında kurulan Harb Okulu'nun gereksinimlere ve amaçlananlara tam yanıt vermemesi üzerine yapılan yeniden düzenlemeler sırasında 1845 yılında çıkartılan bir "irade" ile, ayrıca "Erkânı Harb" (kurmay) sınıf ve örgütü kurulmuştur. Bu irade de görevleri açıklanmış olan kurmay sınıfı subayların yetiştirilmesi için ayrı bir okul açılıncaya dek, bu görevleri yapabilecek şekilde yetişmiş olanlardan yararlanılmak düşünülmüştür. Daha önce Avrupa'da, Londra, Paris, Berlin ve Viyana'ya gönderilerek buralarda uzun süre topoğrafya taktik ve strateji üzerinde öğrenim yapan subaylardan seçilerek kurmay sınıfına geçirilmişlerdir(526). Bu suretle kurmay sınıfına ilk aşamada altı albay, bir yarbay, onbir binbaşı ve dokuz üsteğmen-kolağası rütbesinde

---

(525) Ayas, y.a.g.y., s.655.

(526) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368; Ayas, y.a.g.y., s.656.

Erlich atanmıştır. Golç Paşa da yeniden Osmanlı hizmetine alınmıştır(523).

Balkan savaşları sırasında tüm askeri idadilerin İstanbul'da birleştirilen son sınıfları, Harbiye kadrosuna alınmış ve 1914'de Harb Okulları mezunlarının altı ay süreyle kıt'alarda Zabit Vekili(Asteğmen) rütbesiyle staj gördükten sonra teğmen olma ilkesi kabul edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı Harbiye'yi kapatmak ve ordunun muvazzaf subaylarını da yedekler gibi ve onlarla birlikte kısa öğretim süreli talimgâhlarda yetiştirmek zorunda bıraktı. Ateşkes döneminde yeniden açıldı ise de binasının yabancı işgalciler altında bulunuşu, bu arada okulun bir çok yer değiştirmesi sarsılmasına neden oldu(524).

Ulusal Kurtuluş Savaşımız başlayınca, subay gereksinimini karşılamak üzere 1920'de Ankara'da Cebeci'de Abidin Paşa Köşkü yakınlarında pavyonlarda "sunufi muhtelife zabıt namzetleri talimgâhı" açılmıştır. Bu "talimgâhla", harb okulunun İstanbul'da bulunmasından kaynaklanan boşluk kapatılmaya çılışılacaktır.

2.3.4. ERKÂNI HARBİYE OKULU (HARB AKADEMİSİ)

Askerliği kendisine meslek edinmişlerin en üst düzeyde yetiştirilmiş olduğu kurmay subaylar yüksek okuludur (Akademi). Orduların gereksinimi olan kurmay subaylar buralarda yetiştirilirlerdi. "Erkânı Harb" deyimi, "Harb Müşaviri" (savaşı tartışan, danışılan) anlamına geldiğine göre böylesi bir kurumun uygulamasını Osmanlı ordusunda çok gerilere götürmemiz olasıdır. Örneğin Osmanlı Sadrazamları savaşlarda padişahların yanında "Serdari Ekrem" sıfatıyla bulunurlar, birçok savaşlarda Sadrazam Kâhyası da bir "Erkânı Harbiye Reisi" gibi sevk ve yönetimde görevlendirilirlerdi. Bunlardan başka sadrazamın çevresindeki askeri kişiler birleşik olarak toplanan

---

(523) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(524) Unat, y.a.g.y., s.68.

1884'te Harb Okulunda yetişenlerin düzeylerinin yükseltilmesine karar verilmiş ve Almanya'dan getirtilen Binbaşı Fonder Golç (Paşa) rütbesiyle tüm askeri okullar müfettişliğe atanmıştır. Öteyandan Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi de sürdürülmüştür(519). Bu tarihlere dek eğitimde Fransız etkisi sürerken Golç Paşa'nın gelmesi ile bu etki azalmaya başlamıştır(520).

(1899-1907) yılları arasında yapılan köklü yenilikler ve değişiklikler arasında okul ders izlenceleri, sınav işlemleri, Erkânı Harb sınıflarına geçenlere "Erkânı Harb" yerine "Erkânı Harb Namzedi" adı verilmeye başlanması gibi değiştirimler yapılmıştır(521).

1905'de padişahın emri ile, İstanbul'dan başka Edirne, Erzincan, Şam, Bağdat ve Manastır'da olmak üzere beş adet daha Harb Okulu açılmıştır. Bu okullarda da İstanbul Harb Okulu ders izlenceleri uygulanmıştır. Manastır Harb Okulu iki, diğerleri birer devre subay mezun verdikten sonra 1908'de kapatılmışlar, öğrencileri İstanbul Harb Okuluna katılmışlardır(522).

İkinci Meşrutiyet devrinde okulda düzenleme ve yenileme hareketlerine devam edilmiş "alay teşkilâtı" yapılmış, gereksiz görülen dersler kaldırılmış, kılgın öğretim ve eğitime, (talim ve terbiye), uygulamalara geniş yer verilmiştir. 1913 sonunda "Alman Islah Heyeti" nin gösterdiği yollarla ordunun yeniden örgütlendirilmeye başlandığı sırada askeri öğretimde de bazı değişiklikler yapılmıştı: 1914'te "Terbiye ve Tedrisatı Umumiye Müfettişliği" nin kaldırılması üzerine okul, yeni kurulan "Askeri Mektepler Umum Müdürlüğü" ne bağlanmış, bu umum müdürlüğe ve Harb Okulu Müdürlüğüne Alman Albayı Back Von

---

(519) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(520) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368.
(521) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(522) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.368.

Erkânı Harbiye son sınıfta ise; topçuluk, astronomi, askeri mimarlık ve şekilleri, takım ve bölük suvari eğitimi, harita yapma, büyük "tahkimat" işleri öğretilmekteydi(515).

1853 yılında çıkan bir yangın sonrası, Harb Okulu Taşkışla'ya taşınmış ve 1858'e dek okul burada kalmıştır. 1858 ile 1863 yılları arasında da Gülhane Tıbbiye Okulunda derslere devam edilmiş ve 1863'de tekrar Pankaltı'ya kendi binasına taşınmıştır. Yine 1863 yılında Harb Okulunda askeri okullara öğretmen ve yardımcı öğretmen yetiştirmek üzere bir "muavin sınıf" açılmıştır(516).

1874'te "Avrupa Düveli Muazzaması Mekâtibi Harbiyesi programları" na "mümkün mertebe tatbika medar olmak ve daha ziyade istifade kılınmak üzere" Harb Okulu ders izlencelerinde bazı değişiklik yapılmasına gidilmiştir(517).

1876'da Harb Okulunun beş sınıf olduğu ve bunun iki sınıfının Erkânı Harb sınıfı olduğu ve öğrenci sayılarının ise; "birinci sınıfta 94, ikinci sınıfta 105, üçüncü sınıfta 96, dördüncü sene Erkân sınıfında dokuz, beşinci sene Erkânı Harb sınıfında beş" öğrenci olmak üzere toplam 309 öğrenci bulunduğunu saptıyoruz. 1877'de bu sayı 311 öğrenci idi. Ders izlencelerinin bu yıl daha gelişmiş bir hale getirildiği, askerliğe ait dersler arasında genel kültür derslerine geniş ölçüde yer verildiği dikkati çekmektedir(518).

1877'de savaş nedeniyle, son sınıf öğrencileri subay rütbesiyle cepheye gönderildiği için okul 1877-1878 yıllarında, kısa dönemlerle mezun vermek durumunda kalmıştır.

---

(515) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.367.
(516) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(517) Ayas, y.a.g.y., s.653.
(518) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.367.

Prusya'dan Topçu Yüzbaşısı Manlifes Harb okuluna öğretmen olarak gelmişlerdir. Bunlar başlangıçta dersleri çevirmenler aracılığıyla vermişlerse de, sonradan Türkçe öğrenmek zorunluluğunda bırakılmışlardır. Bundan sonra da dersleri Türkçe vermeye başlamışlardır. Yabancı öğretmenlerin okulda görevlendirilmelerinden sonra, o döneme dek, medrese sistemine yakın bir öğretim yapan okulun öğretimi batı sistemine koşut konuma gelebilmiştir(513).

1851 yılında Harb Okulunda 101 öğrenci vardır. Bunlardan sekizi Erkânı Harb (kurmay) sınıfında, 93'ü Harb okulunun diğer dört sınıfında bulunuyorlardı. Veteriner öğrencileri de bu 93 kişi arasında idi. Aslında veterinerlerle piyade öğrencileri bir kısım dersleri ortaklaşa yapmaktaydılar(514).

1851 yılında Harb Okulunda sınıflara göre şu dersler okutulmaktaydı:

Birinci sınıfta, daha çok matematik ve geometri ile Fransızca okutulmakta ve er eğitimi gösterilmektedir.

İkinci sınıfta, İstihkâmcılık ve fen bilgisi dersleri, haritacılık, Fransızca, nazari ve ameli, bölük talimi öğretilmekteydi.

Üçüncü sınıfta, haritacılık, Fransızca, tabur muharebe ve eğitimi, meç ve kılıç eğitimleri verilmekteydi.

Dördüncü sınıfta, sevk ve yönetim, piyade alay muharebesi ve eğitimi, topçuluk, Fransızca, haritacılık öğretilmekte, meç kılıç eğitimleri yaptırılmaktaydı.

Erkânı Harbiye (kurmay) ilk sınıfta sevk ve yönetim, hayvan bilgisi, Fransızca, iç hizmet, suvari eğitimi, haritacılık okutulmakta meç ve kılıç eğitimleri yaptırılmaktaydı.

---

(513) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.366.
(514) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.366.

okullar gibi derecelere ayrılması, Avrupa'da öğrenimlerini bitiren subayların askeri okullarda öğretmen olarak kullanılması ve Avrupa'dan yeni uzman subaylar getirilmesi kararlaştırılmıştır(1845). Zaman yitirilmeden de bu kararların uygulanmasına başlanmış, Erkânı Harbiye sınıfları açılmış, Harb Okulu, "Mektebi Fununi Harbiye" "Mektebi Fununi İdadiye" adlarıyla iki bölüme ayrılmıştır(509).

Yine bu aşamada askeri okullar için ayrılmış olan Maçka ve Pangaltı'daki binalarda da gerekli düzenleme ve onarımların yapılabilmesi için Harbiye Mektebi geçici olarak Dolmabahçe Sarayı bölümlerinden olan ve saray hizmetlileriyle, mızıkacı ve haltacıların oturumuna ayrılmış olan "Çinili Köşke" yerleştirildi(510).

1847 yılı şubatında Harb Okulu, Harbiye'de yeni yapılan Pankaltı kışlasına taşınmış, Maçka'daki bina da askeri idadi okulu olmuştur. Bir yıl önce ise "Erkânı Harbiye" adı ile iki sınıf daha eklenerek kurmay subay yetiştirilmesine başlanmıştır(511). Mektebi Harbiye piyadeleri 20 Temmuz 1848'de ve Kurmaylarla suvarileri 1849 yılında olmak üzere ilk kez ordumuzun kadrosuna beş kurmay, dokuz piyade ve 10 süvari subayı kazandırmak suretiyle mezun vermeğe başlamış; bundan sonra da sürekli gelişim ve çağdaşlaşma için Avrupalı subaylardan da yararlanarak giderek artan etkinlikler göstermiştir(512).

Bu arada Harb Okulunda bir de baytar (veteriner) sınıfı eklenmiştir. 1850 yılında Abdülmecit'in Fransa ve Prusya krallarına başvurusu üzerine, Fransa'dan Kurmay Yüzbaşı Manyak ile Yüzbaşı Majino ve Teğmen Dubruril;

---

(509) Ayas, y.a.g.y., s.652.

(510) Unat, y.a.g.y., s.65.

(511) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.366; Unat, taşınma tarihini 23 Temmuz 1847 verirken, s.65; Ayas, 1846 olarak vermektedir.

(512) Unat, y.a.g.y., s.66-68. Harb Okulunun ilk mezun verdiği tarih olarak Ayas, y.a.g.y., s.652-653'de 1847 yılını vermektedir.

1837 yılında Harb Okulu Nazırlığına atanmış olan Selim Satıh Paşa zamanında Harb Okulu kuruluşlarında geniş ölçüde değişiklikler yapılmıştır. Tabur örgütlenmesi kaldırılmış bir "ders Nazırlığı" kurulmuştur. Okul dört sınıfa ayrılmış, bu sınıflardan her biri "mektep" adıyla, Arapça öğretmenliğine atanan dört kişiden birine bağlanmıştır. Okulun resim ve piyade eğitimi için iki yabancı öğretmen de getirtilmiştir. Okulun kurulduğu yıldan başlıyarak 1838 yılına dek Viyana'ya, Paris'e, Londra'ya 26 öğrenci gönderilmiştir(507).

Harb Okulu'nun gerçek kimliğini bularak kendisinden beklenen hizmetleri vermeye başlaması Tanzimat döneminin ilk yıllarına rastlamaktadır. II. Mahmut devrinde Avrupa'ya öğrenim için gönderilen genç subaylardan Mühendis Emin Paşa'nın 1841'de okul nazırlığına atanması ve yine okulun öğretim kadrosunun Avrupa'da öğrenimini tamamlıyarak dönen öğretmen ve mühendislerden yapılan atamalarla takviye edilmesi gelişiminin de kaynağını oluşturmuştur. Böylesi bir eğitim kadrosu, Harb Okulu öğrencileri için ilk ve orta öğrenim basamaklarının üstünde bir düzeyde sınıflar oluşturulması ve gerekli yıllık ders izlencelerinin düzenlenmesini zorunlu konuma getirmiştir(508). İşte bu bağlamda 1844'de okulun, Avrupa Harb okulları biçiminde yenilenerek düzenlenmesi tasarımı belirdi. Bu amaçla kurulan mecliste, İstanbul'dan başka, Bursa, Edirne ve Manastır'da da birer harb okulu açılması, eğitim ve öğretimin askerlik ile meslek dersleri üzerinde yapılması, Harb Okullarına öğrenci hazırlamak üzere Anadolu ve Rumeli'nin ordu bölgelerinde öğrenim süreleri beş yıl olan askeri idadilerin kurulması, bunların dışında kurmay subayları yetiştirmek üzere Harb Okuluna iki sınıflı bir "Erkânı Harbiye" öğreniminin eklenmesi düşüncesi benimsendi. Bunlardan başka, askeri okulların sivil

---

(507) Ayas, y.a.g.y., s.652.

(508) Unat, y.a.g.y., s.65.

I. KISIM

1. Sınıf (Müptediler): Kum üzerinde parmakla sülüs ve rakam meşk ve talimi, nısıf dairelerde(502) iki harfli lügatlar(sözcükler) ile Elifba Cüzü kıraatı.

2. ve 3. sınıflar: Üç harfli sözcükler ile Amme cüzü eğitimi.

4. ve 5. sınıflar: İlm-i Hal ve Akaidi İslamiye ve diniyeyi taş tahtalarına yazım ve nısıf dairelerde yazım eğitimi.

6. Sınıf: Askeri talimname ve kanunnameler.

7. ve 8. Sınıflar: Tuhfe, Nuhbe, Sarf, Rik'a yazı ve karalama yapma eğitimi(503).

II. KISIM

8. Sınıfın yetenekli erlerinden seçilmiş 100 öğrenciye genel olgucu bilimlerle mesleki bilgiler verildi(504). Bunlar ise şöyle sıralanmaktaydı:

İlm-i Hesap, Mecmuat'ül Mühendisin, Harita Tersimi, Topografya Amaliyâtı, Ameliyat-ı Hendese, İlm-i Hendese(505).

Maçka Harp Okulunun ilk zamanlarında, bulaşıklarını, çamaşırlarını öğrenciler kendileri yıkıyor ve yemeklerini kendileri pişiriyorlardı. Çevre temizliklerini de öğrenciler yapıyorlardı. Ancak bu uygulamaya; öğrencilerin ders ve eğitimleriyle meşgul olabilmeleri için 1837 yılında bu gibi hizmetleri görmek üzere önce bir bölük, daha sonra sayısı ikiye çıkartılan "Karakol Bölüğü" adıyla iki hizmet bölüğü kurularak son verilmiştir(506).

---

(502) Yarım daire şeklinde bir tür ders aracıdır.
(503) Akyüz, y.a.g.y., s.127.
(504) Ayas, y.a.g.y., s.651.
(505) Akyüz, y.a.g.y., s.127.
(506) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.365-366.

varıldığını görüyoruz. Nitekim Selimiye kışlasında Hassa ordusu dördüncü Alayının ikinci taburundan alınan erlerle Sıbyan bölümleri adı ile örnek bir okul oluşturulmuştu. İrade tarihi 25.12.1831 olan ve oluşturulması 1832 yılına rastlayan bu kuruluşlara "Alay Mektebi Harbiyesi" adı verilerek çeşitli birliklerde ve kışlalarda benzerlerinin çoğaltılması yoluna gidilmiştir. Diğer yandan Rami kışlasında aynı tarihte "Mektebi Harbiye" adı ile subay yetiştiren bir askeri okulun bulunduğu ve bununla doğrudan padişahın yakından ilgilendiği ve Tophane'de de bir "Tophane-i Amire Mektebi" veya Harbiyesinin öğretim yaptığı anlaşılmaktadır(500).

Yine bu tarihlerde Avrupa devletlerinin de önerileri ile Prusya'dan "Askeri İslah Komisyonu" getirtilmiştir. Bu komisyonda Osmanlı ordusunda uzun süre hizmet görmüş olan ünlü Moltke'de bulunmaktaydı. Harb Okulunun açılışı konusunda onun önerilerinden de yararlanıldığı gözlenmektedir.

Bu arada subay yetiştiren okulları, alaylardan ayırarak normal bir okul konumuna getirebilmek için çalışmalara devam edilmiştir. İstanbul'da Beşiktan civarındaki Maçka kışlası onarılarak 1834 yılında burada "Mektebi Harbiye" adı verilen subay yetiştiren bir okul açılmış ve Selimiye kışlasındaki Sibyan bölümlerinin tümü veya en azından bir bölümü buraya taşınmıştır. Maçka'da açılan bu okul, 400 kişi alabilecek büyüklükte idi. Aynı sayıda öğrenciye yetebilecek değin kütüphane, hamam, hastahane, eczane, mutfak gibi gereksinimler de yaptırılmıştır(501).

Bu Mekteb-i Harbiye'nin iki kısımdan oluştuğu anlaşılıyor. Önce sekiz adet hazırlık sınıfı vardı. İkinci kısımda mesleki bilgiler verilmekteydi.

Okulun ilk yıllık ders izlenceleri aşağıdaki gibi idi:

---

(500) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.364.

(501) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.365.

açılacak bir okulla karşılanabileceğini düşünmektedir. II. Mahmut bu düşüncesini, Avrupa'da uzun süre kalmış olan fahri yaverlerden Hassa Miralayı Namık Bey (Paşa) in önerileri ışığında ve yine Hassa Ordusu Müşiri Ahmet Fevzi Paşa'yı, 1831'de görevlendirerek uygulama aşamasına koymuştur(497).

Fevzi Paşa, Hassa Ordusu'nun Selimiye'deki dördüncü ve dokuzuncu Taburlarının 19-21 yaşlarındaki erleri arasından sağlıklı, yetenekli ve okumaya istekli olanlarını seçti. Bunlardan "Sıbyan Bölümleri" veya "Okul Bölükleri" adıyla bir askeri okul kurdu(1831)(498). İşte bu okul, daha sonra Maçka Kışlasına taşınarak burada "Harbiye Mektebi" adını alacak olan kurumun çekirdeğini oluşturmuştur(1834)(499).

Bu Sıbyan Bölükleri erlerine askeri eğitim yaptırılırken, bir yandan da, Selimiye ve Rami kışlalarında okul bölükleri oluşturulmuştur. Tabur ve Alay imamları ve subaylardan okuma yazma bilenler bu mektep bölümlerinde öğretimle görevlendirilmişlerdir. Öğrenciler ise, gösterdikleri yeteneklere ve başarılarına göre onbaşı, çavuş veya subay olarak birliklere verilmişlerdir. Alınan bu önlemlerin Osmanlı Devlet ordusunun yeni kurulan örgütünün sağlıklı bir geliştirimi için yeterli değildi.

II. Mahmut subayların iyi yetişmesi için Avrupa ülkelerindeki bu işi üslenmiş okullar düzeyinde bir Harb Okulu açmanın zorunlu olduğuna karar vermiştir. Bu konuda Ahmet Fevzi Paşa ve Fahri Hünkâr Yaveri Namık Bey de padişahı özendirmişler ve bu düşüncenin gerçekleşmesinde önemli sorumluluklar üslenmişlerdir. Ancak bu işin bir deneme devri geçirmiş olduğunu ve bu devre içinde birkaç koldan başlayan girişimlerin geliştirilerek bir sonuca

---

(497) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.363; Ayas, y.a.g.y.,s.651.
(498) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.363.
(499) Ayas, y.a.g.y., s.651.

matematiğini, modern fiziğini kısmen soktuğu için önemlidir. Bu bilimlerin o günkü Türkçe terimlerini de yine o saptamıştır(493).

2.3.3. HARB OKULU

Kurulması II. Mahmut zamanında gerçekleştirilmiş olan "Mekteb-i Harbiye'nin", Türk Eğitim tarihindeki yeri, yetiştirmiş olduğu onbinlerce değerli komutan, ülke ve dünya çapında değerli devlet adamlarının yanında; XIX. yüzyılın ikinci yarısında açılmasına başlanan sivil eğitim kurumlarımızda pozitif bilim dallarının birçoğunda öğretmenlik yapmış kişileri de yetiştirerek, Türk kültür düzeyinin gelişmesine hizmet vermiş bir eğitim kurumu olmasıdır(494).

İlk açılma girişimini yeniçeri ocağının kaldırılış tarihine dek gerilere götürmemiz olasıdır. 1826'da Yeniçeri ocağının kaldırılıp yerine kurulan "Asakir-i Mensure-i Muhammediye" alaylarının öğretim ve eğitiminde görevlendirilecek subayların yetiştirilmesine gereksinim duyulunca, bu amaca yanıt vermek için Şehzadebaşındaki Acemi (Yeniçeri) kışlasında bir talimhane açılmıştı(1826). Bu talimhaneye alınan 15 yaşından küçük çocuklara, kitabet ve din dersleri veriliyor, onlara tahtadan tüfeklerle askeri eğitimler yaptırılıyordu. Ne var ki bu talimhane iki yıl sonra kapatılmıştır(495). Ancak yeni ordunun subay gereksinimi her geçen gün daha kuvvetle belirmekteydi. O tarihlerde İstanbul'da bulunan ünlü Moltke, III. Mahmut'da orduya subay yetiştirmek için Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi gereğinden söz etmiştir(496). Fakat Padişah, ordunun subay gereksiniminin, İstanbul'da

---

(493) Akyüz, y.a.g.y., s.125.
(494) Unat, y.a.g.y., s.65.
(495) Ayas, y.a.g.y., s.650-651.
(496) Ayas, y.a.g.y., s.651.

tarihli bir emirnamede ordu merkezlerinde bulunan idadi okulları öğrencilerinin üçüncü sınıf sonunda Harb okuluna gönderilmeleri sırasında, sınıfın ilk sıralarından üçte biri arasında gönüllü olarak topçu ve istihkâm subayı olmayı isteyenler ayrılarak, gönüllü bulunmadığı zaman ise birinciden başlamak üzere kur'a çekilerek böylece saptanan, her yıl ordulardan dörder, İstanbul idadisinden 10, toplam 30 öğrencinin Mühendishane-i Berri-î Humayuna gönderilmesi istenmiştir(490).

1900 yılında dördüncü sınıfı kaldırıldığı için, okulu bitirenler teğmen olmaktaydılar. Okul seyyar ve kale topçusu olarak ikiye ayrılmıştı. Öğrencilerin üçte ikisi seyyar, üçte biri kale topçusuna ayrılmaktaydılar. Okul bu yapısını ikinci meşrutiyete dek korumuş, 1908 sonrası ise Mektebi Harbiye ile birleştirilmiştir. Mühendishane-i Birri-îHümayun, topçu ve istihkâm subayı yetiştirme görevine 1914 yılına dek devam etmiş, bu tarihten sonra tüm subay sınıfları bir kaynaktan yetiştirilir olmuşlardır(491). Hasköy'deki binası ise topçu subayları için uygulama okuluna dönüştürülmüştür(492).

Mühendishane-i Berri-î Hümayûn'un ilk dönem öğretmenleri şunlardır: Kırımlı Büyük Hüseyin Efendi, İshak, Abdurrahman, Sakıp, Yahya, Ömer Efendilerdi. Bu kişiler Batı dillerini, pozitif bilimleri iyi bilen dönemin en seçkin ve bilgin öğretmenleriydiler. Bunların en tanınmışı, okulun ikinci olarak başöğretmenliğini yapmış olan İshak Efendidir(öl, 1834). Çeşitli pozitif bilimlere ait kitapları yanında Matematik ve tabii bilimlere ilişkin dört ciltlik Mecmua-i Ulûm-i Riyaziye adında bir yapıtı vardır. Bu yapıt, Osmanlı ülkesine ilk kez Avrupa'nın yüksek

---

(490) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362-363.

(491) Nevzad Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Kuruluşlar ve Tarihçeleri, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s.654.

(492) Ana Britannica, C.XVI, s.338.

1864 yılında Harbiye, Bahriye ve Tıbbiye İdadileri Galatasaray'da Mekteb-i İdadî-i Umumi adıyla birleştirilmişse de, uygulamanın iyi sonuç vermemesi üzerine 1867'de yeniden her okulun idadisi kendi bünyesine verilmiştir(487).

1871'de Harbiye sınıfları, Harbiye'ye, idadi sınıfları Maçkadaki Harbiye İdadisi'ne, Harbiye'deki idadi sınıfları da Mühendishaneye taşındı. Mühendishane, Mahrec-i Mekatib-i Askeriye adı verilerek topçu ve istihkam subayı yetiştirmede hazırlık okulu durumuna getirildi.

II. Abdulhamid döneminde Mühendishane binası onarılarak Mekteb-i Harbiye ve İdadiyedeki yetenekli öğrenciler Mühendishane'ye ayrıldılar. O sırada Amerika'da bulunan ünlü matematikçimiz Vidinli Tevfik Paşa Mühendishane nazırlığına getirildi ve okul yeni kimliğiyle 1878'de açıldı(488).

1878'de Mühendishanede bir "Mümtaz Sınıfı" kurulmuştur. Mühendishaneyi bitiren topçu ve istihkam subayları, sınıf birincisinden başlayarak aşağıya doğru o yıl saptanan gereksinmeye göre, öndekiler Pangaltı'daki "Erkân-ı Harbiye sınıfına" ve sonrakiler Halıcıoğlu'ndaki bu "mümtaz" sınıfına ayrıldılar. Mümtaz sınıfa seçilenler daha üç yıl okuduktan sonra mümtaz yüzbaşı olarak mezun olurlar ve bunlar özellikle harp sanayi ve fabrikalarında görevlendirilirlerdi. Dört sınıflı olan mühendishane-i Berri-î Humayundan da üçüncü sınıfı bitirenler teğmen olur, dördüncü sınıfı bitirerek mezun olanlar üsteğmen olurlardı(489).

Teknik bir sınıf olan topçu ve istihkam subaylarının iyi yetişmesi ve mesleklerine ait yeni buluşlar yapabilmeleri için, öğrencilerin seçilerek alınması kararlaştırılmıştı. Bu amaçla çıkarılan 24 Aralık 1879

---

(487) Dölen, y.a.g.m., s.513.

(488) Dölen, y.a.g.m., s.513.

(489) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362.

1795'te yapılan düzenleme ile kara ve deniz mühendishanelerinin tek bir yönetimde birleştirildiğini biliyoruz. Bu uygulamaya ise 1826'da yeniçerilerin kardırışıyla birlikte son verilmiş her iki okulun yönetimi ayrılmıştır(482).

Mühendis okullarına öğrenci hazırlayan idadinin yetiştirdiği öğrencilerin, yeterli bilgi düzeyine ulaştırılamaması nedeniyle, okul istenilen yüksek öğrenim kurumu konumuna gelememekteydi. Bu duruma çözüm getirmek amacıyla, Avrupa ülkelerinde öğretmen yetiştirilmesine karar verilmiş ve 1834 yılında mühendishane öğretmenlerinden iki subayla 10 öğrenci seçilerek öğretim için İngiltere'ye gönderilmiştir(483). Bunlar, eğitimleri sonucu okullarında görevlendirilerek bu ülkede kazandıkları bilgi birikimlerini uygulama olanağı verilmiş böylece mühendishanenin düzeyinin yükseltilmesi yolu açılmıştır(484).

1847 yılında Avrupa'dan eğitimini bitirip dönmüş olan Tophane Nazırı Bekir Paşa'nın önerisiyle çıkarılan yeni bir nizamname ile, Mühendishane-i Berrî Humayun 64 yıl sonra Topçu ve Mimar, yani istihkam okulu konumuna getirildi. Okul "ihtiyatıyla" birlikte idadi sayılarak bunun üzerine dört yıllık öğretim süreli Harbiye ile Mimar sınıfları açıldı. Ayrıca okul binasında pek çok ekler ve onarımlar yapılarak örgütlenmesi Batı biçiminde eğitim verir bir okul konumuna sokuldu(485).

1848 yılında üç sınıfa indirilen mühendishane sonra tekrar dört sınıfa çıkarılmıştır. Üçüncü sınıfı bitirenler teğmen olmakta, dördüncü sınıfı bitirenler üstteğmenliğe yükselmekte idiler(486).

---

(482) Dölen, y.a.g.m., s.513 ve Akyüz, y.a.g.y., s.124.
(483) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.362.
(484) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.332.
(485) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.332.
(486) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.363.

Böylesi önemli bir askeri okulun açılması ve dönemin sayılı öğretmenlerinin burada görevlendirilmesi Avrupa devletlerinin de ilgisini çekmiş ve her devletten pek çok kitap hediye edilmiştir. Hatta padişahın daha çok sempatisini kazanmak için Napoleon diğerlerine göre en çok göndereni olmuştur(478). Bu arada okula da salt bu kurum için bir matbaa açılmış ve Hoca Abdurrahman Efendi matbaanın başına getirilmiştir(479). Okulda prinç alaşımından yapılmış Hendeseye ait çeşitli ölçme ve hesaplama aletleri de bulunmaktaydı.

Okulun başında her ne denli Nazır adında bir görevli bulunmaktaysa da, öğretim işleri, eğitim, yönetim ve disiplin işlerinden aynı zamanda başmühendis olan okulun başöğretmeni yetkili ve sorumlu idi. Okulun başöğretmeni ve okulun ilerlemesinde ilk ve önemli başarıyı göstermiş olan İshak Hoca, II. Mahmut'a yaptığı öneri ile yeni yetkiler almış, gerek öğretmenlerde, gerekse ders izlencelerinde istediği değişiklikleri yaparak okulun gelişmesini sağlamaya çalışmıştır(480).

İşin önemine göre öğretmen ve kalfalara zaman zaman kale yapım ve onarımı, harita alma, bazı askeri binaların yapımı ve onarımı gibi görevler de verilirdi. Benzer biçimde öğrenciler de staj niteliğinde çeşitli işlerle görevlendirilirler ve taşraya gittiklerinde maaşlarından başka ödenek ve gündelik alırlardı. Ayrıca yine öğrencilere gittikleri yörelerin haritalarını da çıkarmak görevi de verilirdi. Bu haritaların okul kitaplığında toplanarak ileride bir ülke haritasının oluşturulması amaçlanmıştır(481).

---

(478) Akyüz, y.a.g.y., s.125.
(479) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327.
(480) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362.
(481) Dölen, y.a.g.m., s.513.

küçük ad verilerek sıralandırılmıştır. 1795 tarihli kanunnamenin sınıflara göre yıllık ders izlencesi ise aşağıdaki şekilde saptanmıştır:

Sınıf-ı rabi (1. Yıl): Hüsn-i Hat, İmla, Resim, Arabî, Mukaddemat-ı Hendese, Rakam, Fransızca.

Sınıf-ı Salis (2. Yıl): İlmi Hesap, Usul-i Hendese, Coğrafya, Arabî, Fransızca.

Sınıf-ı Sani (3. Yıl): Coğrafya, Müsellesat-ı Müsteviye, Cebir, Tahtit-i Arazi, Tarih-i Harb.

Sınıf-ı Evvel (4. Yıl): Fenn-i Mahrutiyat, Hesab-ı Tefazulî ve Tamami, Cerr-i Eskal, İlm-i Heyet, Fenn-i Remi, Fenn-i Lağım, Talim Nazariyatı, İstihkâm(474).

Okul, izlence ve öğretim şekli bakımdan yüksek okul sayılmakta ve buradan mezun olanlar orduda önemli görevlere atanmaktaydılar(475).

Öğrencilere bu dönemde uygulanan eğitim ise anahatlarıyla şöyle idi:

Öğrenciler, salı ve cuma günleri dışında okulda bulunacak, pazartesi ve perşembe günleri Mühendishane civarında bir alana çıkarak yanlarında kalfaları olduğu halde "arz" (yer) üzerinde "ameliyat-ı fünunu meşk ve talim edeceklerdir." Buradan da anlaşıldığı gibi okulda önemli düzeyde uygulamaya yer verilmektedir(476).

Okula 1795 yılında Lâğımcı (istihkâm) ocağından 50 ve humbaracı (topçu) ocağından 30 olmak üzere toplam 80 öğrenci alınmıştır(477).

---

(474) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327; Akyüz, y.a.g.y., s.125; Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361'de bu ders izlenceleri biraz daha değişik verilmektedir.

(475) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.362.

(476) Akyüz, y.a.g.y., s.125.

(477) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327.

yılında Eyüp'de Bahriye köşkünde "Mühendishane-i Sultanî"(470 adıyla bir askeri okul açtırmıştır. Enderun ağalarının yetenekli ve okumaya hevesli olanları da seçilerek bu okula alınmışlardı. III. Selim'in modern bir ordu kurma tasarısıyla yakından ilgili bu kurum(471), 1792'de Halıcıoğlu'nda yapılan Kumbarahane binasına taşındı ve ayrıca yeni bir okul binasının da yapılmasına başlandı. 1795'de Hasköy'de Kumbarahane Kışlası'na yakın bir yerde yapılan yeni binasına taşınan bu okul Mühendishane-i Fûnun-ı Berri-i Hümayun (Kara Fenlerine İlişkin Mühendislik Okulu) adını alarak yeniden düzenlendi. Bu yeniden düzenlemeyi ise 1795 Kanunnamesi gerçekleştirmiştir(472).

Bu kanunnameye göre okul; herbirinde on öğrenci bulunan dört sınıftan oluşuyordu. Okulun bir nazırı, her sınıfın birer hocası ve bir de kalfası (öğretmen yardımcısı) vardı. Hocalar kendi aralarında ders verdikleri sınıfa göre derecelendirilirler ve son sınıfın hocası "başhoca" olurdu. Hocaların yabancı dil bilmeleri ve kitap yazmaları koşulu vardı. Bu kanunnamenin eğitim tarihimiz yönünden en önemli hükümlerinden biri hocaların ve halifelerin ağır bir suç işleme, kendi istekleriyle ayrılma ölüm halleri dışında hiçbir nedenle görevlerine son verilemiyeceğidir(473).

III. Selim tarafından verilen çok ileri düzeydeki görev güvencesi ve bilimsel özerklik, öğretim kadrosunu dış baskılara karşı koruduğu gibi öğretim düzey ve niteliğinin de yükselmesine yol açmıştır. Türkeyi'deki teknik öğretimin temeli kopçu ve istihkam mühendisi yetiştirmek amacıyla açılmış olan bu okula dayanacaktır.

Öğrenim süresi dört yıl olan Kara Mühendishanesinin, Kanunnameye göre sınıf adları ve üst sınıfa en

---

(470) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361.
(471) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.62.
(472) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.327.
(473) Dölen, y.a.g.m., s.512.

belirginleşir. Bununla birlikte bu okulda, çağdaş Batı denizcilik akademileri düzeyinde bir eğitim ve öğretimin yapıldığından söz edilemez(465).

2.3.2. MÜHENDİSHANE-İ BERRİ HÜMAYUN

III. Selim tarafından açtırılmış olan bu askeri okul, daha çok, istihkam ve haritacılık okulu niteliğinde idi. Okulun ilk kuruluş nizamnamesinde açılış amacı; matematik, geometri, felsefe ve coğrafya bilimlerinin yayılması ve Osmanlı devleti için gerekli harp sanatının uygulamalı bir biçimde geliştirilmesi olarak belirtilmektedir(466). Okulun en son aldığı ad ve düzenlemesi Topçu Harbiye Mektebi olduğundan çıkış yaparsak ilk kuruluş girişimini 1734 yılına dek gerilere götürmemiz olanaklıdır(467). Topçu subayı yetiştirmek üzere 1734 yılında Üsküdar'da "Humbarahane ve Hendesehane" adı ile bir okul açılmıştır. Okul, 1740 yılına dek ancak eğitim verebilmiş, aynı yıl yeniçerilerin ayaklanma olasılığından çekinilerek kapatılmıştır. 1769 yılında III. Mustafa döneminde aynı okul yeniden açıldı. Koca Ragıp Paşa'nın çabaları ve Baron dö Tot'un yardımları ile Haliç'te Karaağaç'ta açılan bu okul III. Selim devrine dek pek etkili olmaksızın devam etmiştir(468). Okul ancak III. Selim tarafından Hasköy'de yaptırılan özel bir binada açılmış olan "Mühendishane-i Fünun-ı Berriye-i Hümayun'la" daha bir gelişme göstermiştir(469).

III. Selim tahta çıktıktan sonra yaptığı çeşitli yeniden düzenlemeler bağlamında, eski okullardan kalan öğrencilerin bir kısmını toplamış ve bunlar için 1790

---

(465) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.
(466) Akyüz, y.a.g.y., s.124.
(467) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.325.
(468) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361.
(469) Unat, y.a.g.y., s.58.

yılında bu idadinin kaldırılması üzerine kendi "idadisini" kendisi açmaya zorunlu kaldı. Bu dönemlerde denizcilik okulunun dört harb sınıfının ikisinin okul ve eğitim gemilerinde uygulamayla yetiştirilmesi yöntemi getirilmiştir. İdadisiyle birlikte öğretim süresi, altısı karada ve ikisi denizde olmak üzere sekiz yıla çıkarılmıştır. Böylece okul ancak açılışından 95 yıl sonra eğitimi ve yıllık ders izlencesiyle tam biçimlenmiş oldu(462).

Denizcilik Okulunun tarihinde önemli bir olay da, 1877'de açılıp 1904'de kaldırılan Rüştiye öğrenimine dayalı dört yıllık yatılı bir sivil Tüccar Kaptan Mektebinin bu kuruluşun içinde yer almış olmasıdır. 1881'de ayrıca gündüzlü olarak da açılan Tüccar Kaptan Mektebi ile, Meşrutiyetin ilanından sonra 1909 yılında Galata'da Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Alisi adıyla özel bir okul olarak açılan ve 1913'de Maarif Nezaretine bağlanarak Üsküdar'a taşınan ve şimdiki Ulaştırma Bakanlığına bağlı olup İstanbul'da Ortaköy'de Yüksek Denizcilik Okulu adı altında eğitimini sürdüren okul bu kuruluşun devamıdır(463).

Meşrutiyetle önemli değişiklik geçiren Denizcilik Okulu (Bahriye Mektebi), Mondros'la tüm donanmanın silahtan arındırılmasıyla okulun örgüt ve çalışmaları küçültülmüştür. Cumhuriyet'in ilanı sonrası yeniden düzenlenerek okul ulusal eğitim yaşamımızda önemliyerini almıştır(464).

Deniz Mühendishanesi'nin Türk Eğitim Tarihindeki yeri, ilk kez Fransız uzman ve Öğretmenlerin Fransızca ders vermeleri, öğretim izlencesinde din derslerinin bulunmaması, araç gereç kullanımına yer verilmesiyle

---

(462) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.324; Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.361'de okulun idadi bölümünün 1863 yılında üç yıla indirildiği verilmektedir.

(463) Unat, y.a.g.y., s.61.

(464) Unat, y.a.g.y., s.62.

vermiş olduğu layihasından da anlaşıldığı gibi bu okul mezunları için gerekli mesleki derslerin okutulmasının zorunluluğu vurgulanmaktaydı(456). Bu layiha sonrası 1842'de okulda bazı düzenlemelere gidilmiştir. Darülfünundan öğrenci alımı sağlanıncaya dek okula kaptan ve subayların 13-16 yaşında olan, Kur'an okumuş, sülüs yazısı yazabilen çocukları birinci sınıfa alınmaya başlandı. Öğrenciler birinci ve ikinci sınıfı birlikte okurlar, üçüncü sınıfta makina ve (Gemi) inşaatı uzmanlık sınıflarına ayrılırlardı. Birinci ve ikinci sınıflarda okutulan ortak dersleri: İlmihal, Arapça, Hesap, Hendese, Cebir ve Resim'den oluşmaktaydı. Sonra ayrıldıkları meslek ve uzmanlık sınıflarında da ilgili mesleklere ait dersler gösterilirdi(457). Öğrencilere birde eğitim gemisi ayrılmıştı(458). Ayrıca 1842'lerden itibaren Fransızca seçimlik, İngilizce zorunlu ders konumuna getirildi(459).

Denizcilik okulu bulunduğu binanın yetersizliği nedeniyle Heybeliada'daki binanın iyi bir onarım sonrası 1846'da okul ikinci kez ve kesin olarak Kasımpaşa'dan buraya taşınmıştır(460). Yine bu tarihte okulun adı Mektebi Bahriye-i Şahane olarak değiştirilmiştir(461).

Denizcilik Okulunda da benzerleri olan Harbiye ve Tıbbiye de olduğu gibi ilk, orta ve meslek eğitimi bir arada ve aynı binada veriliyordu. Fakat sonraları bu okulda ötekiler gibi idadi kısmını ayırmaya zorunlu kaldı. Galatasaray binası askeri okullar için genel bir "idadi" olarak ayrılınca, deniz mektebi buradan alacağı öğrencilerine yüksek öğrenim vermekle yetinir olmuştu. 1868

---

(456) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.319.
(457) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.320; Akyüz, y.a.g.y., s.124.
(458) Türk Silahlı Kuvvetleri..., s.361.
(459) Akyüz, y.a.g.y., s.124; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.320.
(460) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.323.
(461) Unat, y.a.g.y., s.61; Ana Britannica, C.XVI, s.338.

kurmaktı. Bu öneri Padişahça da onay görünce Bahriye Mühendishanesi'nin, Berrî Mühendishanesinden ayrı olması geriği benimsenmiş oldu(450). Bunun üzerine Moralı Seyyid Ali Efendi'nin Bahriye Nazırlığı döneminde 1806'da "şimdiki havuzların bulunduğu" yerde yeni bir denizcilik okulunun yapımına başlandıysa da Kabakçı Mustafa isyanı nedeniyle inşaat tamamlanamadı.

1822'de Bahriye Mektebi yine Tersane içinde Parmakkapı yakınında Errahanede (Bıçkı atölyesinde) Mühendishane-i Berrî Humayundan ayrı olarak eğitime başlamıştır(451). Bir çok değişiklik ve düzenlemeler yapılmasına karşın okul yine de gerektiği düzeye getirilememiştir.

1830'da okul, iki yıl önce II. Mahmut tarafından Heybeliada da Bahriye kışlası olarak yapılan yere geçici olarak taşındı ve sekiz yıl burada kaldı(452). Bir yandan da yine Tersane çevresinde Cezayirli Hasan Paşanın Haliçe hakim sırt üzerindeki konağı yerine büyük bir bina yapılarak okul 1838'de buraya taşındı(453). Okul binası 400 öğrenci alacak ve onlara salt yüksek öğretim hizmeti verecekti. Ayrıca buranın öğrenci gereksinimini 1845'de açılması düşünülen Darülfunun karşılayacaktı. Fakat Darülfünun açılamayınca ve o tarihlerde lise eğitimi verebilecek kurum da olmayınca(454) okula lise eğitimi verecek bir deniz idadisi de eklenmiştir(455).

Okulun açılışından 77 yıl sonra, yani 1842 yılına dek alınan öğrencilerin hiçte mühendislik eğitimine uygun olabilecek bilgi düzeyine sahip olmadıkları görülmektedir. 1842 yılında Mustafa Paşa'nın okulun düzeltilmesi için

---

(450) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.
(451) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.360.
(452) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.
(453) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.360.
(454) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.
(455) Türk Silahlı Kuvvetler..., s.361.

Daha sonra 1792 yılında Kumbarahane ve 1795'de de Mühendishane-i Berrî Humayun yapılınca(447), Mühendishane-i Bahr Hümayunla yönetimi birleştirildi. 1796'da okula inşaat bölümünün eklenmesiyle, birinci bölüm deniz trafiği, güverte ve harita, ikinci bölümü gemi inşaatı olarak iki bölümden oluşmuştur(448).

1795 tarihinden başlıyarak tersane çevresinde toplanmış olan -ki aynı tarihlerde bu yörede Tıbhane adıyla bir de Tıbbıye mektebi inşaatına başlanmıştı- askeri okulların başına 1803 tarihinde Kırımlı Abdullah Ramiz Efendi getirildi. Ramiz Efendi 1808 yılına dek beş yıl sürekli olarak Bahri ve Berrî Mühendishanelerini yönetti. Bu süre içinde her iki okulun yenilenmesine ve ilerlemesine çaba harcadı. Bu süre içinde her iki okulun öğrencileribirçok dersleri birarada ortak öğretmenlerden gördüler. Yeni açılan Mühendishane-i Berrî Humayun'un ders araçları daha ileri düzeyde ve çağdaş olduğu için, Mühendishane-i Bahr Hümayunun öğrenci ve kalfaları yani "muallim muavinleri" birlikte her hafta pazartesi ve perşembe günleri mühendishaneye gelerek orada ders görmüşler, diğer günlerde de kendi okullarında ve denizde uygulama yapmışlardır(449).

Bu tarihlerde Derya Kaptanı olan Küçük Hüseyin Paşa, iki mektebin birleştirilmesiyle temel amacın kaybolacağı görüşünde olduğu için; Sultan Selim'e verdiği bir öneri ile yeni ve çağa uygun gemi yapımı için deniz mektebinden yetişmiş gemi yapım mühendislerine gerek olduğunu ve bunun için de mevcut mühendislerden yararlanarak yeniden ve köklü bir deniz okulunun eğitime başlatılmasını istemiştir. Amacı bir "Deniz İnşaat Mektebi"

---

(447) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.317.

(448) Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, C.III, 5. Kısım (1793-1908), T.C. Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No: 2, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1978, s.360.

(449) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.318.

denizcilik okuluna yazılmış olan 40 öğrenciye bir çok alet de kullandırılmaktaydı(444).

İlk açıldığından beş altı yıl sonra içinde bulunduğu binanın gereksinimlere yanıt vermemesi nedeniyle tersane sahasında camialtı yakınlarında birkaç odadan oluşan yeni bir mühendishane binası yapılmıştır.

Rusların Şahingiray'ı koruma amacıyla Kırım Hanlığı işlerine karışmaları üzerine orduya istihkam ve kale işlerinden anlayan Fransız mühendis ve subayları getirtilmişti. Bu mühendisler kale mühendisi olup tersane işleriyle ilgili olmasalar da o tarihte (1784) İstanbul'da bu mühendishaneden başka bir okul ve onun öğrencilerinden başka ders verdirilebilecek bir kurum olmadığı için burada görevlendirilerek yararlanılma yolu seçilmiştir. Fransızların Türk askerlerinin yetiştirilmelerine karşı gösterdikleri ilgi ve İstanbul'da bulunan Fransız heyetinin oynadığı etkinlik çok geçmeden Rusların dikkatlerinin bu okul üzerine yoğunlaşmasını nedenledi. Çariçe II. Katerina bağlaşığı olan Avusturyayı da yanına alarak Fransaya baskı yapmaya başlayınca, Fransa Osmanlı ülkesindeki Fransız heyetini ve Fransız öğretim elemanlarını 27 Eylül 1788'de ülkesine geri çağırmak zorunda kaldı(445). Buna karşın okulda eğitim aksatılmamış, mühendishanenin başına sırasıyla matematikçi Kasapbaşızade İbrahim Efendi, yine dönemin "riyaziyecilerinden" Gelenbevi İsmail Efendi ve Palabıyık Mehmet Efendi Başhocalığa getirilmişlerdir(446). Bu okul I. Abdulhamid döneminde, 1789'da yeniden düzenlendi ve Mühendishane-i Bahr Hümayun (Deniz Mühendislik Okulu) adını aldı.

---

(444) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.

(445) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.317. Fransız öğretmenlerin ülkelerine çağrılış tarihini 1789 olarak veren yapıtlar da vardır. Bak: Ana Britannica, C.XVI, s.337.

(446) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.317; Dölen, y.a.g.m., s.512.

Tersanesinde açılmış olan Mühendishane-i Bahri Humayun' dur(439). İlk askeri deniz okulu olan bu kurum, "Riyaziye" derslerinin Hendese adı altında okutulmasından dolayı Mühendishane adını almıştır(440).

Açılmasında çeşme felâketinin de etkisinin olduğu görülen(441) Mühendishane-i Bahri Humayun'un kuruluşuna önayak olan, daha sonraları, Osmanlı Kapudan-ı Deryalığına dagetirilen Cezayirli Seyyid Hasan Paşa'dır. Hasan Paşa Arapça ve Türkçe dillerinden başka, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca da bilmenin yanında, Avrupa'da denizcilikle ilgili yayımlanmış birçok yapıtı ve teknik aletleri de tanıyan değerli bir denizcimizdir(442).

İlk öğrencilerinin okuma yazma bile bilmeyen yaşlı-başlı gemi reisleriyle, çocuklardan oluştuğu okulun ders izlencesi günümüz ilk ve orta öğretim izlencesi düzeyindeydi(443). Okulun ilk başhocası Cezayirli Seyyid Hasan Paşa olup, teknik sorumlusu ise Baron de Tott'dur.

Öğrencilerine ilk önce okuma yazma, Arapça, Farsça, Fransızca öğretilir, sonra matematik ve denizcilik bilgileri verilirdi. Günlük dört saat ders verilen bu askeri

---

(439) Ergin, y.a.g.y. C.II, s.315. "Deniz Okulumuz" adıyla yayımlanmış olan bir risalede okulun başlangıcı ve açılışı şöyle verilmektedir: "18 nci asırda Garb devletleri deniz harbinin ameli ve nazari bilgiler ile sevk ve idare edilebilecek ince bir fen haline geldiğini takdir ederek deniz mektepleri açmaya başlamışlardı. Bu asırda donanmamızın uğradığı bazı muvaffakiyetsizlikler yalnız ameli sahada yetişen personel ile zafere varmanın imkansızlığını gösterdi. Deniz ordumuzda vücuda getirdiği değerli islahata rağmen Karadeniz'de Ruslar'a karşı kat'i bir iş göremediğinden müteessir olan Derya Kaptanı Cezayirli Gazi Hasan Paşa ilk deniz mektebimizi açmakla talim ve terbiye tarihimizde çok mühim bir mevkii tuttu." Ergin, C.II, s.316.

(440) Akyüz, y.a.g.y., s.124.

(441) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.25.

(442) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.315-316.

(443) Akyüz, y.a.g.y., s.124.

yeni yöntemlerle eğitilmeğe başlanmıştır. Ne var ki, yeniçerilerin ayaklanması sonucu öğrencilerin çoğu öldürülmüş ve girişim başarısızla sonuçlanmıştır(434).

İkinci girişim bundan yedi yıl sonra I. Mahmud döneminde yapıldı. Sadrazam Topal Osman Paşa'nın girişimleriyle ve Müslümanlığı kabul edip Ahmet adını alan bir Fransız subayı olan Comte de Bonneval'in de yardımlarıyla Üsküdar Toptaşı'nda Kumbarahane ve Hendesehane adıyla bir okul açıldı. 27 Aralık 1734 tarihinde açılmış olan bu okulla, Osmanlı Topçu sınıfının teknik bilgilerle yetişmiş subay kadrosu gereksiniminin karşılanması düşünülmüştür. Bu kurum ülkemizde asker ve sivil mühendis okullarının çekirdeğini ve pozitif bilimler öğreten ilk meslek eğitim kurumumuzu oluşturmuştur(435). Hasekilerden ve Bostancı Ocağı'ndan seçilen öğrencilerle öğretimine başlayan okulda matematik öğretimine önem verildiği anlaşılıyor. Okula dönemin matematikçilerinden Mehmet Sait Efendi "hendese hocası" olarak atanmıştır(436). Pek uzun ömürlü olmadığı ve yeniçerilerden çekinilerek dağıtıldığı görülen bu okulun sonra 1759 yılında Kağıthane civarındaki Karaağaç'ta bir konakta yarı gizli olarak öğrenime başladığı bilinmektedir(437). İlk yıllarında varlık gösteremeyen bu "kurs", Koca Ragıp Paşa'nın Fransa'dan getirttiği Macar asıllı Baron de Tott'un çalışmaları sonunda 1761'de matematik, denizcilik, istihkâm ve topçuluk konularını kapsayan bir eğitim izlencesine kavuştu(438).

Osmanlı eğitim gelişiminde Batılılaşmaya açık ilk eğitim kurumu ise, 1773 yılında İstanbul'da Haliç

---

(434) Emre Dölen, "Mühendislik Eğitimi", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, 1985, s.511.

(435) Unat, y.a.g.y., s.14.

(436) Dölen, y.a.g.m., s.511.

(437) Unat, y.a.g.y., s.14.

(438) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.

taşımışlardır. İlk mezunlarını 1917'de veren İnas Darülfûnununun, ateşkes döneminde ayrıbinadaki eğitimine son verilerek 1920'de sınıfları tekrar Zeynep Hanım Konağına taşınmış ve Darülfûnuna bağlanmıştır. Bir süre sonra ise, kız öğrenciler kendi sınıflarını boykot ederek, erkek dershanelerine devama başlıyarak büyük bir medeni cesaret göstermişlerdir. Kızların bu eylemi ile İnas Darülfûnunu ayrılığı da sona ermiştir. Darülfûnun Divanı ise 16 Eylül 1921 tarihli kararıyla buolguyu kabul ederek onaylamıştır. Fen ve Edebiyat şubelerinde böylece karma öğrenime başlarken; Hukuk Fakültesi 1921-1922 öğretim yılında en son olarak da Tıp Fakültesi 1922-1923 ders yılından itibaren doğrudan doğruya kız öğrenci kabulüne başlamıştır(431).

2.3. Askeri Yüksek Okullar

2.3.1. MÜHENDİSHANE-İ BAHRİ HÜMAYUN

Ülkemizde Tanzimat öncesi kurulmuş bulunan yüksek eğitim kurumlarımızın tümü askeri okullardır(432). Bunun temel nedeni ise, kuşkusuz dönemin osmanlı dış ve iç siyasası ve de yapısıyla yakından bağlantılı olduğudur. Osmanlı İmparatorluğunda Batı esintili ilk askeri eğitim girişimini Lale Devrine dek gerilere götüren tarihi veriler vardır(433). 18. yy.'ın başlarından sonra, hızla ilerleyen Avrupa devletleri karşısında özellikle askeri alandaki başarısızlıkların, teknik yetersizlik ve eğitimsizlikten kaynaklandığı kanısına varılarak mühendis yetiştiren eğitim kurumlarının kurulmasına gerek duyulmuştur. Bu alanda ilk girişim III. Ahmed döneminde, 1727'de olmuş ve İbrahim Müteferrika'nın önerisine uyularak Bostancı Ocağı'ndan seçilen 300 öğrenci Haydarpaşa'da

---

(431) Unat, y.a.g.y., s.57.
(432) Unat, y.a.g.y., s.57.
(433) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.61.

2.2.2. İNAS DARÜLFÜNUNU

Üniversite tarihimizin kısa süreli de olsa gelişim sürecinin bir kesitini İnas Darülfünunu oluşturur. Ülkemizde ortaöğretim görmüş kızların sayısının artması üzerine ve sayıları artan kız idadileri ile kız muallim mekteplerinin öğretmen gereksinimi de gözönüne alınarak 7 Şubat 1914 tarihinde Zeynep Hanım Konağındaki Darülfünun konferans salonunda kadınlara açık serbest dersler verilmeye başlanmıştır(427). Daha sonra bu girişim aynı binada kızlara özgü ayrı sınıflar halinde örgütlendirildi(428). Riyaziyat (matematik), Kozmografya, Fizik, Hukuk-ı nisvan (Kadın Hukuku), Terbiye-i Bedeniye (beden eğitimi), Hıfsısıhha (sağlık koruma), Tarih ve Terbiye (eğitim) konularında Besim Ömer (Akalın) Paşa, Salih Zeki Bey ve Selim Sırrı (Tarcan) Bey tarafından haftada dört gün verilen derslere 600-700 kadar dinleyici gelmeye başlamıştır. Dönemin yönetimince de desteklenen ve yönlendirilen bu girişim kısa süre sonra İnas (Kız) Darülfünuna dönüşmüştür. Sonunda 12 Eylül 1914'de öğrenim süresi üç yıl olan, Edebiyat, Riyaziyat, Tabiiyat ve Sanayi-i Nefise Şubelerinden oluşan İnas Darülfünunu öğretime başlamıştır(429).

Bu Darülfünunun ilk öğrencileri kız idadileri ile, İstanbul Kız Muallim Mektebi, mezunları idi(430). Ancak tutucu bazı maarif yöneticilerinin kız ve erkek öğrencilerin bir arada okumalarını sakıncalı görmeleri nedeniyle başlangıçta aynı binada ama ayrı sınıflarda ders alan kızların dersliklerini, Coğaloğlu'nda ayrı bir binaya

---

(427) Dölen, y.a.g.m., s.477; Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.118 ve Unat, y.a.g.y., s.56'da bu tarihi 5 Şubat 1914 olarak veriyorlar.

(428) Unat, y.a.g.y., s.57; Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.118.

(429) Dölen, y.a.g.m., s.477.

(430) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.203.

Mütareke döneminde (Mondros Ateşkesi) Darülfûnun büyük bir sarsıntı geçirmiş ve gerileme göstermiştir. Ateşkes hükümleri gereğince Almanya veya Avusturya-Macaristan uyruklu yabancı profesörlerin 1918-1919 öğretim yılı başında ayrılmaları ve cephelerden terhis olunan bir çok öğrencinin Darülfûnun sınıflarına dönmesi, kurumu birçok bakımdan sarstığı gibi, Zeynep Hanım konağı dışında kurulmuş olan "Darülmesai"lerin de hemen tümünün kapanması veya küçük bir odaya sığınması zorunlu olmuştur(424). Bunlardan başka 1919'da Maarif Nazırı Ali Kemal Bey tarafından öğretim üyeleri arasında siyasal bir tasfiye yapılmıştır(425).

Kurumun yeniden derlenip toparlanması, 11 Ekim 1919 tarihli "Darülfûnun-u Osmanî Nizamnamesi" ile gerçekleşebildi. Bu nizamname gereğince İstanbul Darülfûnunu "Maarif-i Aliye'nin inkişaf ve terakkisine hadim, Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fünun medreselerinden müteşekkil bir Müessese-i İlmiye, olarak tanımlanıyor(Md: 1) ve "İlmi muhtariyet-i haiz bulunduğu (Md: 2) onanıyordu. O zamana dek "Darülfûnun Müdür-i Umumisi" sanı taşıyan Rektör "müderrisler" arasından seçilecek ve "Darülfûnun Emini" adını alacaktır. Emin'in başkanlığında fakültelerin Reisleriyle temsilcilerinden kurulu bir "Darülfûnun Divanı" kurulacaktır. Bu nizamname aynı zamanda sınıf uygulamasını kaldırmakta ve sömestri yöntemini kabul etmekteydi(Md: 3)(426).

Ders izlenceleri de yeniden düzenlenen İstanbul Darülfûnunu, İstanbul'da ulusal yönetim kuruluncaya dek bu kimliğiyle ateşkes dönemini tamamlayacaktır.

---

(424) Unat, y.a.g.y., s.56.
(425) Dölen, y.a.g.m., s.477.
(426) Düstur ikinci tertip. C.XI, s.401-409.

başkasının Türkçe bilmeyişi, diğer dillerde ders izleyebilecek yetişmiş öğrencilerin bulunmaması bu girişimden beklenen sonucu vermemiştir(421).

Darülfûnun'un bu gelişme aşamasında genişlediği de gözlenmektedir. Buna bağlı olarak fakültelerin asıl binaya sığmaması üzerine kurumun dışardan kiralanan birçok binaya yayıldığı ve esaslı bir bilim yayma girişimine geçtiğini saptıyoruz. Ancak üniversite çağındaki gençlerin silah altında bulunmasından ileri gelen öğrenci azlığı istenen gelişmeyle gereğince olarak vermemiştir. Hatta 1915 yılında öğretim dahi yapılamamıştır(422). Buna karşın Darülfûnun'un "ilmi Muhtariyet"e sahip olması gereğine ait istekler de bu dönemde sözkonusu edilmeye başlanmıştır. "Meclis-i Müderrisin" lerin kendi fakültelerine ait sorunlarla ilgilenmelerine, Darülfûnunun ortak işlerini ve bilimsel yaşamını düzenleyecek bir "Darülfûnun Divanı" (Senato) kurulmasına ve bu konuda ilk hazırlıklara başlanılmıştır. Yine bu dönemde Edebiyat Fakültesi bünyesinde beş yıl öğrenim süreli bir "Elsine Şubesi" nin 19 Ağustos 1916 tarihinde açılmasıyla yabancı dil öğretiminin geliştirilmesine önem verilmek istenmiştir. Bu şubelerde, Arapça, Almanca, İngilizce, Fransızca, Çinçe, Farsça ve Ordu dilleri öğretilmek istenmiş ve Edebiyat Şubesi öğrencilerinin bu dillerden birinin derslerini almaları zorunlu sayılmıştır. Mekteb-i Mülkiye'nin kaldırılması sonrası Hukuk Fakültesi dördüncü sınıfı, 1917-1918 ders yılında adlî, siyasî, idarî ve malî adlarında üç şubeye ayrılmış; Hukuk ve Mülkiye mezunlarının istedikleri şubeye alınmaları kararlaştırılmış ve siyasi şubeye gireceklerin, Almanca, Fransızca veya İngilizce dillerinden birini okumaları zorunlu tutulmuştur(423).

---

(421) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1228.
(422) Unat, y.a.g.y., s.55.
(423) Unat, y.a.g.y., s.56.

değildir. Mehmet Ali Aynî'de Emrullah Efendinin 1912 yılında yaptığı nizamnameye atıfta bulunarak aynı görüşü vurgulamaktadır(417).

Emrullah Efendi'nin, nizamnameye göre, yeniden örgütlediği darülfûnun 1) Ulûm-ı Şer'iyye, 2) Ulum-ı Hukukiyye, 3) Ulum-i Tıbbiye, 4) Fûnun, 5) Ulum-i Edebiyye adlarında beş şubeye ayrılmıştır. Fünûn şubesi; Ülûm-i Riyaziye ve Ûlüm-ı Tabiiye bölümlerine ayrıldığı gibi; Ülüm-i Edebiyat Şubesi de; Felsefe, Tarih ve Coğrafya; Ülûm-i İçtimaiye, Edebiyat, Elsine bölümü olmak üzere beşe ayrılıyordu. Ayrıca Eczacı ve Dişçi Mekteb-i Âlileri Ülûm-i Tıbbıye şubesine, Vilâyetlerdeki Tıbbıye ve Hukuk Mektepleri de İstanbul Darülfûnuna bağlanmışlardır. Öğrenim süreleri ise, Tıbbiyede altı, Hukukta dört, diğer şubelerle eczacı ve dişçi okullarında üçer yıl olarak saptanmıştır(418). Yine 1912 tarihli nizamname ile Darülfûnun disiplin işleri bir müeyyideye başlanmış, şubeler ilk kez fakülte adını almıştır(419).

İstanbul Darülfûnununda, II. Meşrutiyet dönemindeki en köklü değişiklik, birinci dünya savaşı yıllarına rastlayan 1914-1918 arasında yapılmıştır. 1914 yılından sonra kitaplıklar, laboratuvarlar ve darülmesei denilen enstitüler kurulmaya başlamış sınıf yöntemi bırakılarak sömestri yöntemi getirilmiştir. Maarif Nazırı Şükrü Bey'in girişimleriyle 1915-1916 yıllarında Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan Darülfûnunda görevlendirilmek üzere pek çok profesörler getirtilmiştir. Tıp Fakültesinin dışında, Edebiyat Fakültesine on, Fen Fakültesine altı ve Hukuk Fakültesine dört Alman öğretim üyesi getirtilmiştir(420). Ne var ki bu getirtilen öğretim üyelerinden Macak Profesör Mesaruş'den

---

(417) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1225.

(418) Unat, y.a.g.y., s.55.

(419) Dustur İkinci Tertip, C.VIII, s.441; Dölen, y.a.g.m., s.476.

(420) Unat, y.a.g.y., s.55; Dölen, y.a.g.m., s.476.

değiştirilmiş ve Tarih, Edebiyat, Felsefe ile ilgili dersler konmuştur. Ayrıca Fen şubesi; Ulûm-i Riyaziye ve Ulum-i Tabiiye olmak üzere ikiye ayrılmıştır(413). Öğrenci alımı sayısındaki kısıtlama ile ücret alınmasına da son verilmiştir(414).

Darülfûnunda asıl büyük boyutlu değişiklik ve üniversiteleşme yönünde ilk önemli adım Maarif Nazırı Emrullah Efendi döneminde onun çabalarıyla çıkartılan 21 Nisan 1912 tarahli nizamname ile atılmıştır(415). Emrullah Efendi bu nizamnamede darülfûnun, kültür yaratıcı ve yayıcı temel kurum diye tanımlayarak şöyle demiştir: "Darülfûnun dediğimiz yüksek kurumlar, ilim ve fenlerin hem yayılmasına, hem de ilerlemesine hizmet eder. Bu iki hizmet birbirinden ayrıdır. 1- İlim ve fenleri yaymak, halk arasınadağıtmak demektir. Bu görevleriyle Darülfûnunlar yüksek öğretime mahsus okulların görevlerini görürler ve bu bakımdan maarifin en yüksek yayım merkezleri olduğu gibi orta ve ilkokulların ilerlemesine de yararlar. 2- Darülfûnunların ikinci görevi ilmin ilerlemesine hizmettir. Bu kurumlar ilmi yaymakla kalmazlar. İlmi yapmağa, ilerletmeğe de hizmet ederler. Bir devletin dünyadaki siyasi yeri, medeniyet derecesi ile ilim ve fenlerdeki ilerlemesi ile orantılı olduğu düşünülürse ilmin yayılması ve ilerlemesine hizmet eden bilginler yetiştirecek darülfûnunların bu uğurda görecekleri hizmetin büyüklüğü tahmin edilebilir ve darülfûnunların asıl görevi bu olmalıdır"(416). Üniversitelerin toplumdaki işlevine bu tür bir yaklaşım kuşkusuz çağdaş yaklaşımdan başka bir görüş olmasa gerekir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun anılarında modern bir Darülfûnun fikrinin ilk ortaya koyucusu olarak Emrullah Efendi'yi göstermesi hiçte haksız bir değerlendirme

---

(413) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1224.

(414) Dölen, y.a.g.m., s.476; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1224.

(415) Düstur, II. Tertip, C.IV, s.460-463.

(416) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.114.

Aslında Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli idadilerinden gelen eğitim düzeyleri farklı öğrencilere bundan farklı ve detaylı bilgi vermeğe de pek olanak olmasa gerek. Öyleki aynı ilde olmalarına karşın İstanbul'daki idadiler arasında daha büyük düzey farkları vardı.

Yıllık ders izlencelerinde bulunmasına karşın okutulmayan ve sınırlı okutulan dersler de bulunmaktaydı. Sözgelimi, okutulmak üzere izlencesine alınmış olan Devletler Tarihi dersi, Darülfûnunda "Salt Osmanlı ve İslam Tarihi okutuluyor" denilmesin düşüncesiyle izlenceye konulmuş ama okutulmamıştır. Çünkü; 1900 yılından itibaren Osmanlı Devletindeki tüm yüksek okul ve idadilerin ders izlencelerinden Tarih dersi çıkarılmış bulunuyordu. "Hikmet-i Nazariye" yani Felsefe dersleri konulmuş ise de; Felsefenin özellikle Metafizik kesimi dinsizliğe neden olur düşüncesiyle ders izlencesine bulunduğu halde okutulmamıştır. Ulum-i Diniye Şubesinde ise aslında medreselerde okutulması gereken Tefsir, Hâdis, Fıkıh ve Kelâm dersleri okutulmaktaydı. Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye Şubesine gelince; Tabiiye bölümündeki belirli sayıdaki maden koleksiyonu bir kenara bırakılırsa en küçük bir uygulama ve deney yapılabilecek bir laboratuvar yoktu. Dersler nazari olarak verilmekteydi(411).

Bu yapısıyla İkinci Meşrutiyet'e dek varlığını sürdüren Darülfûnun, 1908'den sonra büyük boyutlu değiştirimlere ve yeniliklere sahne olmuş, dönemin düşünsel yapısına koşut gelişimler yaşamıştır.

Bu döneme dek içinde bulunduğu Mülkiye Mektebi binasından alınarak 21 Ağustos 1909 tarihinde Vezneciler semtindeki Zeynep Hanım konağına taşınmış(412); başına da ayrı bir müdür atanarak adeta sığıntı durumdan kurtarılıp, bağımsız bir eğitim kurumu konumuna getirilmiştir. Darülfûnun-ı Osmanî, adını alan okulun ders izlenceleri tümden

---

(411) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1223.

(412) Dölen, y.a.g.m., s.476.

İlki; Mutlakiyet rejiminin İstanbul'da öğrenci kalabalığından kaçınması ve Darülfûnuna alınacak öğrenci sayısını sınırlı tutmuş olmasıdır.

İkincisi; siyasal, toplumsal, felsefe ve hatta tarih derslerinin öğrencilerde düşünme yeteneğini açar, genişletir ve geliştirir kaygısıyla yıllık ders izlencelerine konulmamış olması...

Üçüncü ve en önemlisi ise; Derslerin işlenişini ve öğretim elemanlarının ders anlatımlarını kontrol etmek üzere maarif müfettişlerinin sınıflara girip dersleri sürekli dinlemeleri idi. Öyleki bu müfettişler salt Edebiyat ve Ulûm-i Diniye Şubelerine değil; Ulûm-ı Riyaziye ve Tabiiye Şubesindeki derslere de girer, dinler, sakıncalı soru ve yanıtları gerekirse rapor (jurnal) ederlerdi(409).

Bu dönemde Türk gençlerinin Darülfûnuna ilgi göstermelerinin temelde iki nedeni vardı. İlk nedeni devlet dairelerinde iş edinebilmek; ikincisi ise askerlik yükümlülüğünden kurtulmaktı. Yoksa Darülfûnunun bu yapısal özelliğiyle bilim vermesi veya üretmesi sözkonusu değildir. Darülfûnun'un bu konumunun daha iyi bir değerlendirmesini yapabilmek için yıllık ders izlencesinin 1908 öncesi durumuna bir göz atmak yeterli olacaktır.

Örneğin: Edebiyat Şubesinde okutulan Fransız Edebiyatı diye gösterilen ders; ilk okullar için yazılmış olan okuma kitabı olup, okutup çeviri yaptırmaktan, biraz yazım kuralları öğretmekten ve biraz da konuşturmaktan öte bir şey vermemekteydi.

Arap ve Fars Edebiyatları derslerinde de bu dillerde, şiir ve düzyazı çalışmaları yaptırıp sözcük öğretmek ve Türkçe çevirisinden başka yapısal ve araştırmaya yönelik bilgi verilmiyordu(410).

---

(409) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1221. (Bu uygulama ile ilgili örnek olaylar için bak. Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1221-1222).

(410) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1223.

kontrolu ise, maarif müfettişlerince sürekli bir biçimde dershanelere girilerek dinlemek suretiyle yapılacaktı(405).

Nizamnamenin 16 ncı maddenin ilkeleri doğrultusunda da Darülfûnun ücretli duruma getirilmekteydi(406).

Darülfûnun-u Şâhâne için ayrı bir binaya ve bağımsız bir yönetime gerek görülmemiştir. Cağaloğlu'ndaki Mekteb-i Mülkiye'nin bir bölümü Darülfûnun için ayrılmış, yönetimi de bu okul müdürlüğünün sorumluluğuna verilmiştir(407).

1900-1908 yılları arasında Darülfûnun-u Şâhâne'nin işlevini saptamak zor olması gerek. Öz bir değerlendirmeyle nizamnamesinde saptanan uygulamaya yönelik ilkeler, dönemin baskıcı düşünsel yapısını açıkca yansıtmaktaydı. Bu Darülfûnun için iki önemli olgudan söz etmek olasıdır. İlki bu dönem Osmanlısında gerek ülke içinde, gerekse Avrupa'da eğitimini yapmış ve dersleri Türkçe verebilecek öğretim elemanlarının varlığı, ikincisi ise öğrencilerin derslerinde yardımcı olabilecek ders kitaplarının yeterince bulunması idi(408).

Tüm bunlara karşın aynı dönem Darülfûnunu için bir çok olumsuzluklarının yanısıra burada üçünü vurgulamak gerekir:

---

(405) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1221.

(406) Öğrencilerden bir yıllık eğitim için bir lira ücret alınırdı. Bundan başka, iki lira diploma parası (harcı) ve üc ayda bir yirmibeş kuruş da sınavlara girebilmek için alınırdı. Okulun bitiminde iki lira vermeyene de diploma verilmezdi. Bak.: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1224.

(407) Dölen, y.a.g.m., s.476; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1219.

(408) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1220. Örneğin: Galatasaray'ın yetiştirdiği Osep Yusufyan Efendi ile Darüşşifaka'nın yetiştirdiği Salih Zeki, Mehmet İzzet Beyler, üniversitenin en üst düzey matematik derslerini, askeri tıbbiye'den çıkan diğer bazı kişiler birçok dersleri verebilecek bilgi donanımına sahiptiler. Bunlardan başka yabancı öğretim elemanı olarak; edebiyat şubesinde, Fransız Perar; Fransız Edebiyatı, Alman Mortman; Asarı Atika (Arkeoloji) okutmaktaydılar.

siyasetiyle çelişmekteydi. İşte bu aşamada İstanbul'da bir Darülfûnun açılması gerektiği hakkında bir "mazbata"nın Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Bab-ıâliden Padişah'a sunulduğunu görüyoruz(400). Vükelâ Heyeti tarafından 1898 tarihinde Padişaha sunulan bu yazıda: Avrupa'ya giden gençlerin denetim altında bulunmamasından fikirleri ve ahlâkları bozulduğu öne sürülerek, bundan böyle Avrupa'ya öğrenci gönderilmemesi ve İstanbul'da eğitimlerini tamamlamalarına olanak sağlanması için bir Darülfûnun açılması ve böylece gençlerin kontrol altında tutulması önerilmekteydi(401).

Yeni Darülfûnun için yapılan 27 Maddelik nizamnamenin 15 Ağustos 1900 günü yayımlanmasından(402) sonra açılış 19 Ağustos 1900 günü gerçekleştirildi. Yeni nizamnamede yer alan ilkelerden bu Darülfûnun ders izlencelerini ve özelliklerini saptayabilmekteyiz. Buna göre 1. maddesinde belirtildiği gibi adı Darülfûnun-u Şâhâne olarak değiştiriliyordu. 2. maddesinde yer alan üç bölüm ise şöyleydi: Öğretim süresi dört yıl olan Ulûm-ı Âliye-i Diniye (Yüksek din ilimleri), Ulûm-ı Riyaziye ve Tabiiye (Matematik ve Doğa bilimleri) ve Edebiyat şubesi. Bu son iki bölümün öğretim süreleri üçer yıl idi. 3, 5 ve 7. maddeleri ile 1870 Darülfûnununda görülen şubelerin yönetsel ve bilimsel serbestliği değiştirilmiş, her şey hükümetin kontrolü altına alınmıştır. 11 ve 12. maddeler ile öğrenciler öğretim anında sıkı bir kontrol altına alınmış ve alınacak öğrenci sayısı sınırlandırılmıştır(403). Buna göre: Yüksek Din Bilimleri bölümüne otuz, diğer iki bölüme ise yirmibeşer öğrenci alınacaktı(404). Derslerin

---

(400) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1215.

(401) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.394.

(402) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(403) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.110.

(404) Dölen, y.a.g.m., s.476; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1219'da öğrenci sayısını, Edebiyat Şubesi için 25, diğer iki şube için 30 ar öğrenci olarak vermektedir.

Sadrazamlığı zamanında padişahın isteği üzerine yazıp verdiği detaylı önerilerinde de ülkedeki okullar üzerine ve özellikle Darülfûnun için gerekli bilgileri vermektedir(398).

Sekiz kez Sadrazamlığa getirilmiş, sıkışıldıkça devlet yönetimi hakkında bilgisine başvurulan kültürlü ve deneyimli devlet adamı Sait Paşa'nın Darülfûnun hakkındaki önerilerinin ne denli etkili olduğunu saptamak zor. Şurası bir gerçektir ki: II. Abdulhamid padişahlığa başladığı tarihlerden başlayarak bir çok yüksek okul açmış ve yine ilk saltanat yıllarında bunların gelişmesi için gereken desteği vermiştir. Ne var ki bu padişahın bu ilgi ve desteği hep böyle sürmemiş, saltanat yıllarının ortalarına doğru, Mülkiye ve Hukuk gibi yüksek öğretim kurumlarını sıkı bir gözetim altına almıştır. Ders izlencelerine de karışarak, edebiyat, tarih gibi görüş ve yorum ufkunu açacak bir çok derslerin okutulmasını yasaklamıştır(399).

İstanbul'da Darülfûnun açılmasına izin verilmemesine karşın yüksek öğrenim yapmak isteyecek gençlerin Avrupa'ya gitmelerine pek güçlük çıkarılmıyordu. Hatta hükümetin bazı dallarda eğitim görmek için Avrupaya öğrenci gönderdiğini dahi görmekteyiz. Türk olmayanların çocukları ise daha serbestçe çıkabiliyorlardı. Bu serbestlik uzun sürmemiş bir süre sonra; Avrupa'da eğitime giden Türk Gençleri Mizancı Murat Bey'in fikirlerine katıldılar diye eğitimlerini tamamlamadan İstanbul'a geri çağrılmışlardır. Avrupa'ya yüksek öğrenimini yapmak için gitmek isteyen geçlere izin verilmemesi üzerine, İstanbul'da belli bazı meslekler dışında yüksek öğrenim yapmaları olanaksız hale gelmiştir. Bu durum eğitim sever görünen II. Abdulhamid'in

---

(398) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1210-1213.

(399) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1213. Sait Paşa'nın Darülfûnun Edebiyat Şubesinde izlenecek dersler arasında; Osmanlı Tarihi ve Edebiyatından söz etmeyişi boşuna değildir.

verecek öğretim elemanı ve okutulacak kitap bulunmadığı gerekçesiyle öğretim dili Fransızca kabul edilmiştir. Bu ise yalnızca Galatasaray Sultanîsi mezunlarının devam edebileceği bir yüksek okul düzeyinde kalmaktan öteye gidememiştir(393).

Edebiyat şubesinin yıllık ders izlencesinde Latince, Yunanca ve arkeoloji öğretimine yer verildiği halde, hatta Arap dili ve edebiyat dersleri okutulmasına karşın Türk Tarih ve Edebiyatına, san'at ve kültürüne yer verilmediği görülür. Yalnız Galatasaray mezunlarına yer vermesi ve mezun sayısının azlığı(394), okulun öğrenci bulmakta zorluk çekmesi, 1882 yılında kapanmasına yol açmıştır(395).

Bugünkü İstanbul Üniversitesinin çekirdeğini oluşturan Darülfünun-i Şâhâne, dördüncü Darülfûnun olarak 1900 yılında açılmıştır. Bu yeni kurumun daha öncekilerle pek bir bağı olduğu söylenemez.

II. Abdulhamid 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını bahane ederek Meclis-i Mebusan ve Ayan Meclislerini kapatarak ülkeyi salt kendi iradesi, vukelası ve Devlet Şurasıyla yönetmeye başladığını görüyoruz. O yine bu dönemde yeniden düzenlemelere ve yeniliklere devam edeceğini göstermek için hangi önlemlere başvurulması gerektiği konusunda zaman zaman Sait Paşa'dan raporlar almaktaydı(396). Sait Paşa Adliye Nazırı bulunduğu sırada bu fırsattan yararlanarak 1878'de II. Abdulhamid'e sunduğu ilk raporunda Hukuk ve Sanayii Nefise Mekteplerinin ve müzelerle kütüphanelerin açılmasını önerdiği gibi "Mekatib-i İptidaiye ve Rüşdiye mesarifinin ahaliye havalesiyle bunlar için hazineden verilmekte olan meblağın karşılık tutularak bir Darülfûnun teşkilini(397) önermekteydi. Yine Sait Paşa

---

(393) Dölen, y.a.g.m., s.476; Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.108.

(394) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.108.

(395) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(396) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.110.

(397) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1210.

kalmıştır. Tahsin Efendi ise müdürlükten uzaklaştırılmıştır. Bunun üzerine "Tahsin Efendi döneminin boğucu havasını şu beyitlerle dile getirir"(388)

> Cehâlet mültezem, kesb-i kemâldir cünhamız, bildim,
> İlâhî, cürm-i tahsîl-i ilimden tövbeler olsun!

Bu gelişmeler sonrası ise Dârülfûnun 1871 sonlarında kapatılmıştır(389).

Maarif Nazırı ve Maarifi Umumiye Nizamnamesinin yayımcısı olan Saffet Paşa, 1870'te açmış olduğu Darülfûnunun uzun süre yaşamadan medrese çevrelerinin ve softalarının karşı koyması sonrası kapanması üzerine aynı kurumu onların etkisinden uzak bir çevrede, Galatasaray Sultanisi bünyesinde tekrar kurmuştur. Yeni Darülfûnunun müdürü ve çoğu Hıristiyan ve Avrupalı öğretim elemanları eliyle kurulması uygun görülmüştür. Galatasaray Sultanisi Gülhane kışlasında iken Lise müdürü Sava Efendi (Paşa) bu işle görevlendirildi. Sava Efendi; yeni Darülfûnunu Avrupadaki örnekleri gibi kuracaktı ve kısmen de öyle yaptı(390).

Gerek Avrupa'da uygulandığı, gerekse Maarif Umumiye Nizamnamesinde açıklanmış olduğu gibi Darülfûnunun beş şubeden (Fakülteden) oluşması gerekirken, tıb şubesi daha önce açıldığı için, ilâhiyat şubesinin de dönemin medreselerince karşılandığı gerekçesiyle, gerçekte ise bu örgüte hiç dokunmak istenmediği için Darülfunun ancak üç şube olarak(391) 1874-1875 öğretim yılında açılmıştır. Bu şubeler: Hukuk, mühendislik (Turuk ve Meabir) ve Edebiyat'tan oluşmaktaydı(392). Bu yeni kurumda Türkçe ders

---

(388) Akyüz, y.a.g.y., s.146.

(389) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.558.

(390) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.697.

(391) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.698.

(392) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.108. "Turuk-u Meabir mühendislik şubesi demek olacaksa da, burada fen yahut riyaziye ve tabiiyat şubesi demektir." Bak. Ergin, y.a.g.y., C.II, s.698.

türrehat (bu tür saçmalıklar) ile akidelerini (inançlarını) bozmak ne fezâhattır (edepsizliktir)" diye yazmıştır(384).

Tüm bunlara karşın, öğrencilerin çoğunun cerr'den dönmeleri üzerine 20 Şubat 1870 pazar günü sadrazam ve nazırların da hazır bulunduğu bir resmi törenle Darülfûnun açıldı. Törende sırasıyla; Maarif-i Umumiye Nazırı Saffet Paşa, Meclisi Maarif Reisi Münif Efendi (Paşa), ve Darülfûnun Müdürü Tahsin Efendi birer konuşma yaptılar. Bunu öğretim elemanlarından Aristokli Efendi'nin Fransızca, o dönemde İstanbul'da bulunan Afganlı Cemaleddin Efendi'nin Arapça konuşmaları izlemiştir. Aynı törene çağrılmış olan Murat Molla tekkesi şeyhi (postnişini) Arif Efendi de bir dua okumuştu(385).

Ne var ki bu kurumun ömrü uzun olmamıştı ve olamazdı da... Bunu iki temel nedene dayamamız olasıdır. Öncelikle şubelerinde okutulmak üzere konulmuş olan dersleri verebilecek düzeyde öğretim elemanlarının bu tarihlerde henüz yetişmiş olmaması ve elde yeterince ders malzemesinin (kitaplar gibi) yokluğu darülfûnunun istenilen düzeye gelmesini engellemiştir. İkinci ve çok daha önemlisi; Darülfûnuna alınmış olan öğrencilerin çoğunluğunun medrese kökenli olup yenilik ve pozitif bilimleri alabilecek düzeye gelmemiş aydın görüşlü olmamalarıdır(386). Nitekim Darülfûnun müdürü Tahsin Efendi'nin canlıların havasız yaşayamayacağını kanıtlamak için yaptığı deneyinin dinsizlikle nitelenmesi, Cemaleddin Afgani'nin söyleyişinde "Peygamberlik San'attır" dediği ileri sürülerek kafirlikle suçlanması kurumu yeterince zedelemiştir(387). Bu yorumlamalar sonrası, medrese işleri ile görevli makamın başı Fevzi Efendi Afgani'nin katli gerektiği hakkında kamuoyunu kışkırtıcı bir kitap yazması üzerine Afgani Yurtdışına kaçmak zorunda

---

(384) Akyüz, y.a.g.y., s.145.
(385) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.555.
(386) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.558.
(387) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.84; Dölen, y.a.g.m., s.476.

öğrenciler için öğrenim süresi üç, "hoca" olmak isteyenler için dört yıl olacaktır. Ayrıca öğretim elemanı (hoca) olacaklar için bir sınavdan geçme ve tez hazırlama koşulları getirilmiştir. Dersler Türkçe okutulacak ve Türkçe ders vermeye kudreti olan iyi yetiştirilmiş öğretim elemanı bulunmayan bilim dallarında öğretim üyesi yetiştirilinceye dek, Fransızca olarak verilebilecektir. Bir kitaplık kurulacak, bu kitaplık öğretim elemanları ve öğrencilere her gün; halka ise belirli gün ve saatlerde açık olacaktır(381).

Bu ikinci darülfûnun için Çemberlitaş ile Sultan Mahmud türbesi arasında özel olarak bir bina yaptırılmıştır. Öğretim elemanları saptanmış, müdürlüğüne ise darülfûnun hocası olmak üzere daha önce Avrupa'ya gönderilen iki öğrenciden birisi olan Hoca Tahsin Efendi getirilmiştir. Okulu kayıt koşullarının duyurulması sonrası binden çok öğrenci başvurmuş yapılan seçme sınavı sonrası 450 öğrenci seçilmiştir. Bu seçilenlerin büyük çoğunluğunun medrese öğrencisi olması ve bu tarihlerde Ramazan ayı nedeniyle "Cerr" de bulunmaları nedeniyle darülfûnunun açılışı bayram sonrasına bırakılmıştır(382). Buna karşın Ramazan'ın 15. gecesinden başlamak üzere (19 Aralık 1869) taravih namazlarından sonra alaturka saat 3-4 arasında halka açık dersler verilmeye başlanmıştır. İlk Ramazan dersini Darülfûnun müdürü Hoca Tahsin Efendi "Hararetle haraketin teadül-i kimyeviyesi" konusunda verdi(383). Ramazan ayının gece yaşamının canlılığından yararlanarak pozitif bilimleri konu alan ve halkı aydınlatmaya yönelik dersler çok geçmeden ağır eleştiriler almıştır. Dönemin resmi tarihçisi Lütfi Efendi, Darülfûnuna, "medrese kıtlığımı var?" diye karşı çıkarken, "gece dersleri için ise" halkı leyâl-i mubarekede (kutsal gecelerde), bu makûle

(381) Dölen, y.a.g.m., s.476.
(382) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.555.
(383) Dölen, y.a.g.m., s.476.

başlanmıştır. 1 Eylül 1869 tarihinde çıkartılan yasa geçerliliğindeki "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 79-128. maddeleri İstanbul'da bir darülfûnun kurulmasını öngörmekte ve belirtilen maddeler arasında bu konuda ayrıntılı hükümler getirmektedir(378).

Bu nizamnamenin 79. maddesine göre: "İstanbul'da Darülfûnun-u Osmani adıyla bir yüksek okul kurulacaktır." denildikten sonra 80. maddede bu yüksek öğretim kurumunun "Darülfûnun önce hikmet ve edebiyat, sonraları da hukuk ilmi, daha sonra da tabii ilimler ve matematik öğretimi"(379) olmak üzere üç şubeden oluşacağı belirtilmekteydi.

Felsefe ve Edebiyat bölümülerinde okutulacak dersler nizamnamenin 81. maddesinde yer almakta ve şöyle sıralanmaktaydı. Mantık, psikoloji, felsefe, tarih, arapça, farsça, Türkçe, Fransızca, yunan ve latin dilleri.

82 madde hukuk şubesi derslerini içeriyordu ki Roma, Fransız, İslâm hukukundan dersler konmuştu.

Tabii ilimler ve matematik şubesi dersleri ise 83 ncü maddede belirtildiği gibi Fizik, kimya, jeoloji, biyoloji, cebir, geometri ve trigonometri derslerinden oluşmaktaydı(380).

Nizamnamenin diğer maddelerinde yer alan hükümlere göre açılacak bu yeni Darülfûnun için şu ilkeler saptanmıştır. Okulu salt gündüzlü öğrenci alınacak, normal

---

kabul olunacaklardır..." Fransız hariciyesi, bu hükme dayanarak 22 Şubat 1867 tarihinde verdiği bir nota ile, Osmanlı Hükümetine eğitim sisteminde belirli bir izlence çerçevesi içinde bazı düzeltim önerileri de sunmuştu. Bu önerilerinden biri de yüksek öğretimle ilgili idi ve şöyle denilmekteydi: "Müslüman ve Hırıstiyanlar için müşterek bir üniversite kurulmalıdır. Bunda yalnız tıp öğretimi ile iktifa edilmeyerek bugün hiçbir yerde öğretilmeyen, diğer ilimler yani tarih, idare, hukuk öğretilmelidir." (Bakınız: Karal, y.a.g.y., C.VII, s.199-200).

(378) Dölen, y.a.g.m., s.476; Akyüz, y.a.g.y., s.144.

(379) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.104.

(380) Koçer, Eğitim Sorunları..., s.103.

coğrafya, Müneccimbaşı Osman Saib Efendi'nin astronomi ve matematiğe ilişkin dersleri (konferansları) izlemiştir. Daha sonra, felsefe dersleri de verilmiştir(374).

Belirli bir ders izlencesi ve yönetim kadrosu olmayan, ancak devrin nüfuzlu ve kültürlü paşalarının ve kişilerinin verdiği konferanslardan oluşan bu Darülfûnun'un dersleri önce ilgisizlik sonra da ağır eleştirilere neden oldu. Özellikle yüksek düzeydeki devlet memurlarının burada ders vermekle devlet işlerini aksatmakta olduğu şeklinde halktan ve devlet ileri gelenlerinden eleştiriler gelmeğe başladı. Bu gelişmeler üzerine yapımı henüz tamamlanmış olan bina Maliye Nezaretine verilirken Darülfûnun da bilinmeyen bir nedenle Çemberlitaşta'ki ahşap Nuri Efendi konağına taşındı(1864-1965)(375). Bu taşınmadan kısa bir süre sonra da konakta çıkan yangın sonucu Darülfûnun'un tüm araç gereç ve kütüphanesi tamamen yok oldu. Böylece bu taşınmadan sonra Darülfûnun girişimi acı bir şekilde sona erdi(376).

Ülkemizde, ikinci kez resmi olarak bir Darülfûnun kurma girişimine, 1869 yılında Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı döneminde, Fransa'nın da etkisiyle(377) eğitim sorunlarının yeni baştan bir bütünlük içinde ele alınmasıyla

---

(374) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.551.

(375) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(376) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.205'de Birinci Darülfûnun'un resmen açılmayışının nedenini şöyle açıklamaktadır: ".... bina ikmal edilmesine rağmen Darülfûnunun açılmasına teşebbüs edilmedi. Bu sırada, Avrupa'nın muhtelif yerlerinde, üniversite öğrencileri, devlet otoritesine karşı hürriyet mücadelesine girişmiş bulunuyorlardı. Osmanlı elçileri bu hususta faaliyetler hakkında Babıâli'ye muntazaman bilgi vermekte idiler. Bu sebeple, Babıâli'nin Darülfûnun açmak fikrinde gevşek olduğu kabul edilebilir."

(377) 1856 tarihli Islahat Fermanında eğitimle ilgili şu paragraf yer almaktaydı: "Osmanlı tebasından bulunanlar, devlet mekteplerinin talimatnamelerinde gerek yaş gerek imtihan yönünden tesbit edilmiş olan şartları yerine getirdikleri takdirde cümlesi fark gözetilmeksizin askeri ve mülki yüksek okullara

askeri mühendis mettepleri vardı. Bu konumda Darülfûnun'dan çıkanlara iş bulmak zordu... 1851'de başka bir tartışma daha açılmaktaydı. Osmanlı Darülfûnunu, Batı Üniversitelerine mi benzesin, medrese-üniversite sentezi mi olsun?,.. (369).

Bu tartışmalar sürerken bir yandan da Darülfûnunun diğer gereksinimleri için hazırlık ve önlemlerin sürdürüldüğünü görüyoruz. Öğretim üyesi yetiştirmek üzere 1857'de Paris'e öğrenci gönderilmiş bunun yanında gerekli kitapların hazırlanması görevi de 1851'de kurulmuş olan Encümen-i Dâniş'e verilmiştir(370).

Açılma kararından 18 yıl sonra binası yeni tamamlanmış olan ilk Darülfûnunun dersleri bu binanın bir bölümünde 12 Ocak 1863 tarihinde halka açık dersler biçiminde öğretimine başlamıştır(371). Bina içinde Edhem Paşa tarafından bağışlanan çoğu Fransızca ve başka dillerde 4000 kitaptan oluşmuş bir kitaplık kurulmuştur. Bunun dışında ayrıca Derviş Paşa'nın çabalarıyla Avrupa'dan çeşitli fizik, kimya, astronomi aletleri ve mineral örnekleri de getirtilmiştir(372).

Bu ilk Darülfûnun'un öğretime başlamasında Kimyager Derviş Paşa, Hekimbaşı Salih Efendi, Ahmet Vefik Paşa, Cevdet Paşa, Müneccimbaşı Osman Efendi gibi Doğu ve Batı kültürleriyle yoğrulmuş ünlü kişilerin önemli rolü olmuştur(373). Darülfûnun'un ilk dersi, dönemin Sadrazamı Fuat Paşa'nın emri ile halka açık konferans biçiminde fiziğe ilişkin olarak Derviş Paşa tarafından 300 öğrenci karşısında yapılmıştır. Bunu Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih, Salih Efendi'nin Botanik, Mehmet Cevdet Efendi'nin

---

(369) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.83.

(370) Dölen, y.a.g.m., s.476.

(371) Dölen, y.a.g.m., s.476; Karal, y.a.g.y., C.VII, s.205 ve Sakaoğlu, y.a.g.y., s.83'de bu ilk halka açık derslerin başlama tarihini 1862 yılı olarak vermektedir.

(372) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.551.

(373) Koçer, Eğitim Sorunlarımız..., s.100.

Böylesi bir eğitim kurumunun gerçekleştirilebilmesi için üç önemli ögenin sağlanması gerekliydi. İlk olarak binanın yapımı, daha sonra, bu düzeyde eğitimi alabilecek yetiştirilmiş öğrencilerin sağlanması ve son olarak bu yüksek eğitimde okutulacak kitapların seçim ve sağlanması(364).

Hükümetin bu kararından sonra ilk aşamada bina sorununa eğilindi. Ayasofya yanında eski cephane kışlası ile sultan sarayları arsaları Darülfûnun bina inşaatı için seçildi(365). Bu iş için İtalya'dan getirtilmiş olan mimar Fosati'nin çizdiği projenin uygulanmasına 1846'da başlandı(366). Üç katlı ve oda sayısı yüzü aşkın binanın tamamlanması birçok nedenden dolayı uzun sürdü(367). Darülfûnuna verilmezden önce çok değişik amaçlar için kullanıldı. Öyleki bina henüz tamamlanmadan Kırım Savaşı sırasında(1853) hastane, yapımı bittikten sonra 1864'de Maliye Nezareti (1876 ve 1908'de Mebusan ve Ayan Meclisleri) olarak kullanıldı(368). Böylece ilk Darülfûnun açılması, bu binanın bitimini beklediği içindir ki ancak düşünülmesinden 18 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Bu gecikme yıllarında ise binanın yapımı sürerken tartışmalar da başlamıştır. Enderun dağılmış, boşluğu hissedilmemiştir. Sivil okumuş neye yarayacaktı? Devlet daireleri, kalem denen bürolarında gereken elemanları yetiştirmekteydi. Taşrayı ise, okur-yazar olmayan vezirler, daha bir cesurca yönetebiliyorlardı. Sivil, asker tıp mektepleri,

---

makarri olmak ve ..... anda hiçbir nevi fen ve ilmin talim ve taallüm giru kalmamak ve durumunda talebe-i ulûm gece ve gündüz beytütet ve ikametle... iktiraf ve iktisabı kemalata sây ve ikdam eylemek ve velhasıl bilcümle levazımat ve teferruatı kâmilen tesviye kılınmak üzere Dersaadette münasip bir mahalde bir Darülfûnun inşası...", Ergin, Türk Maarif Tarihi, C.II, s.545.

(364) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.204.

(365) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.546.

(366) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.83.

(367) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.546.

(368) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.75.

eğitimi bir kamu hizmeti olarak benimsemişler, Batı anlayışına göre bir maarif sistemi kurma girişimine yönelmişler ve önceliği de yüksek okullara vermişlerdir(359).

Abdülmecid'in 1845 yılında o dönemin en büyük meclisi olan "Meclis-i Valay-i Ahkâm-ı Adliye" de okuttuğu fermanında, milletin bilgisizliğinden ve bunun ortadan kaldırılması için ise gerekli çabanın gösterilmediğinden dolayı duyduğu üzüntüyü belirtmesinden ve bu soruna çare bulunmasını sadrazamına emretmesinden sonra hükümetin yüksek öğretime önemle eğildiğini görüyoruz(360). Eğitimi geliştirme girişimlerine bağlı olarak rüşdiyeler kurmak için eyleme geçildiğinde ve lise öğrenimine bir başlangıç olmak üzere Darülmaarif kurulduğu sıralarda yüksek öğretim kademesini oluşturmak üzere Darülfûnun kurulması da düşünülmüştür. Toplanan "Meclis-i Maarif-i Muvakkat" ve onun gösterdiği gereklilik üzerine kurulan Meclis-i Maarif-i Umumiyye(361) 21 Temmuz 1845 tarihinde çıkardığı bir kararla, İstanbul'da uygun bir yerde Darülfûnun binasının yaptırılmasını da öngörmekteydi(362). Bu konuda hükümetçe yayınlanan bir tebliğ'de: Darülfûnun öğretiminin, ilk ve orta öğretimden sonra, öğretimin üçüncü aşamasını oluşturacağı, bu öğretimin insanı olgunluğa erdiren tüm bilimleri kucaklıyacağı, öğrencilerinin yatılı olacağı, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin, öğrenci alınacağı belirtilmişti(363).

---

(359) Koçer, Türkiye'de Modern..., s.104.

(360) Hasan Ali Koçer, Eğitim Sorunlarımız Üzerine İnceleme ve Düşünceler, Şafak Matbaası, Ankara, 1975, s.98.

(361) Karal, y.a.g.y., C.VI, s.173.

(362) Emre Dölen, "Darülfünun", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.476.

(363) Karal, y.a.g.y., C.VI, s.173. "... Derece-i salisede olarak sunufî tebaai saltanat-ı seniyeden her kim olursa olsun ikmâl-i Kemâlat-ı insaniye etmek için kâffeî ulûm ve fûnun taallûm ve iktisaba havahişger olanlara ve eklâmı padişahide istihdam arzusunda bulunanlara ihtihsal-ı funun matlûbenin merkez ve

Arapça, Farsça karışımı olan o dönemki Türkçeyi iyi bilmeyenler okula giremez olunca öğrencilerin çoğu ortaokul mezunu Türk gençlerinden oluşmaya başlamıştır(353).

Dişçilik okulu ilk mezunlarını ise 1911 yılında verdi(354).

1914'ten sonra Darülfûnun düzetimi sırasında dişçilik okulu da eczacılıkla birlikte Beyazıd'daki eski Jandarma Komutanlığı binasına taşındı. Binada düzeltimler yapıldı ve laboratuvarlar kurularak ortak eğitimlerine devam edildi. O sırada Darülfûnun için birçok Alman profesörler ve uzmanlar getirtilirken dişçilik ve eczacılığa da bu profesörlerden görevlendirilmeler yapıldı(355). 14 Mart 1915 tarihli nizamname ile bu okullar da İstanbul Darülfûnunun tıp fakültesinin birer birimi konumuna getirildiler(356).

Okuldan iyi derece ile mezun olan öğrenciler dallarında asistan, muavin ve sonra da öğretim elemanı oldular(357). Okul 1933 Üniversite Reformu'nda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş Hekimliği Yüksek Okulu adını aldı ve öğretim süresi dört yıla çıkarıldı.

2.2. Bilimsel Çalışma Yapmaya Yönelik Yüksek Öğretim Kurumları

2.2.1. DARÜLFÜNUN

Tanzimata gelinceye dek Osmanlı eğitim sisteminde, medrese ile askersel uzmanlık okulları dışında bir yüksek öğretim aşaması yoktu(358). Tanzimat ileri gelenleri

---

(353) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506.
(354) Ana Britannica, C.VII, s.319.
(355) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1507.
(356) Unat, y.a.g.y., s.74.
(357) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1507.
(358) Karal, y.a.g.y., C.VI, s.173.

Mülkiye Tıbbıyesi, Askeri Tıbbıyeyle birleştirilerek Haydarpaşa'daki yeni binalarına taşınınca yer sorununa çözüm bulundu(347). Bu durumu fırsat bilen Tıp Fakültesi Reisi (Dekanı) Cemil Paşa (Topuzlu) ve Halid Şazi Bey (Kösemihal) elbirliği yaparak, İstanbulun Kadırga semtinde tıbbıyeden boşalan Menemenli Mustafa Paşa Konağında 6 Ekim 1909 tarihinde dişçilik okulunun açılmasını sağladılar(348). Eczacılık okulu Haydarpaşa'ya taşınmayınca, Dişçilik öğrencilerinin bazı derslerinin eczacılarla birlikte okutulması ayrı bir müdür tarafından yönetilmesi uygun bulundu ve okulun ilk müdürlüğüne de Doktor Mustafa Münif Paşa atandı(349). Okulun ilk adı ise "Darülfünun-i Osmani Tıp Fakültesi Eczacı ve Dişçi, Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri" idi(350).

Doktor Halid Şazi, Hüseyin Talat Bey, Terziyan Leon Manok ve Yovanidis Efendiler de bu okulun ilk öğretmenleri idiler. Bunlar o zamanlar İstanbul'daki diplomalı dişçilerdi(351).

Üç yıl öğretim süreli olarak açılan okula ilk dönemde giriş için öğrenim koşulu aranmamıştır(352). Birinci sınıfa permisi olmayan fakat dişçi yanında çalışanlarla yeniden bu mesleğe girmek isteyenler alındı. Permili dişçi olanlar ise bu okulun ikinci sınıfına kabul edildiler. Başvuranların ve kaydını yaptıranların hemen tümü müslüman olmayanlardan oluşmaktaydı. Doğaldır ki bu tür öğrencilere pek fazla birşey öğretilemiyordu. Birkaç yıl sonra okula alınacaklarda ilk ve daha sonraları da orta okul diploması istenir oldu.

---

(347) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506.

(348) Ana Britannica, C.VII, s.319.

(349) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506.

(350) Ana Britannica, C.VII, s.319.

(351) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1506. Ana Britannica'da Doktor Halid Şazi okulun ilk müdürü olarak gösterilmektedir. Bakınız: C.VII, s.319.

(352) Unat, y.a.g.y., s.74.

"muallimi" Mustafa Münif Paşa (Kocaolçun) atanmıştır. Öğretim ve eğitim işleri ile ilgili kararlar Mektebin Muallimler Meclisince alınıyor ve Müdür de bu kararları uyguluyordu. Bu okulların bir arada toplanmasının nedeni ise öncelikle tek müdürlü yönetilmesi ve bazı derslerin ortak okutularak masraflardan tasarruf edilebilmesi idi.

Bu örgütlenmesiyle birlikte okulun ders izlenceleri de yeniden düzenlenmiştir. Öğretim süresi yine üç yıl olup, ayrıca üç yıl da eczanelerde uygulama (staj) yapmak gerekiyordu. Öğretim izlencesi olarak da hemen hemen aynen Paris Yüksek Eczacılık Mektebi'nin öğretim izlencesi uygulanıyordu(344).

2.1.12. DİŞÇİ MEKTEBİ

Ülkemizde Dişçi Mektebinin tarihi, tıbbiye ve eczacılık mektepleri denli eski değildir. Açılışı (1909) yılına rastlar. Açılış tarihine dek imparatorlukta dişçilik gereksinimi berberler, cerrahlar, permili dişçiler ve diş tabiblerince karşılanmaktaydı. Bunlardan tıp eğitimi görmüş özellikle cerrahiye yönelmiş ve mesleği terk edip dişçilik yapanlarla, yabancı ülkelerde dişçilik eğitimi görüp Türkiye'ye gelmiş olanlar tam diş hekimi sayılırlardı(345).

1908 Devrimine dek bu durumda kalmış olan dişçiliğin, devrim sonrasında daha bilinçli bir biçimde üzerine gidilmeğe başlanmıştır. Mektebin kurulması için ilk girişim, 22 Kasım 1908 tarihinde Tıp Fakültesi Muallimler Meclisinin yaptığı bütçe önerisinde gündeme gelmesiyle olmuştur(346). Ne var ki, başlangıçta mektep için ayrılabilecek bir binanın bulunamayışı, daha da önemlisi elemansızlık nedeniyle pek bir şey yapılamadı. Sonunda 1325 (1909) da Kadırga'daki

---

(344) Baytop, y.a.g.y., s.250. Yıllık derslerin adları için bakınız: Baytop, y.a.g.y., s.248-255.

(345) Ergin, y.a.g.y., C.IV, s.1504-1505.

(346) Ana Britannica, C.VII, s.319.

için idadi (lise) mezunu veya bu düzeyde bir sınavı başarmış olmanın zorunlu olduğunu vurgularken, askeri eczacılık sınıflarına girmek için değil diploma aramak sınav dahi yapılmazlardı, tek koşul beş yıllık zorunlu hizmeti kabul etmek olarak yazmaktadır(339).

Günümüz eczacılığının da temelini oluşturacak olan tıbbıyelerin dışında sivil eczacılık okulunun açılması gereği ilk kez "Tıp Fakültesi Muallimler Meclisi" nin 22 (9) Kasım 1908'de bütçe önerisiyle gündeme gelmiştir(340). İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye Maarif Nezaretine bağlanmış, Muallimler Meclisi kurulmuş ve bu Meclis öğretim ve eğitimle ilgili kararlar almaya başlamıştır(341).

"Maarif Nezareti Meclis-i İlmiye Reisi" (sonradan Maarif Nazırı) Emrullah Efendinin bir yazısı üzerine 9 Kasım 1908 günü toplanan Muallimler Meclisi Eczacı ve Dişçi Mekteplerinin bütçelerinin ayrı ayrı yaparak Emrullah Efendiye gönderme kararı almıştır". Bu şekilde bütçelerin ayrılması sonucu, Eczacı ve Dişçi Mektepleri, 9 Kasım 1908 tarihinde özerk birer kurum konumuna gelmişlerdir(342).

Okul ertesi yıl Tıb Fakültesi Dekanı Cemil Paşa'nın (Topuzlu) çabalarıyla İstanbul Kadırga semtinde Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye'nin eski binası olan Menemenli Mustafa Paşa Konağı'nda öğretime açıldı. Dişçi, kabile (ebe) ve hastabakıcı mektepleri de bu binada bulunduğundan okulun ilk adı Darülfunun-ı Osmani Tıp Fakültesi Eczacı ve Dişçi Kabile ve Hastabakıcı Mektepleri idi(343). Okulun yönetim müdürlüğüne 16 Eylül 1325 (1909) tarihinde kadın doğum

---

(339) Baytop, y.a.g.y., s.348; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655'te bu zorunlu hizmet süresini 15 yıl olarak vermektedir.

(340) Ana Britannica, C.VII, s.622.

(341) Baytop, y.a.g.y., s.248.

(342) Baytop, y.a.g.y., s.248.

(353) Ana Britannica, C.VII, s.622.

Ne var ki okuldaki eğitimin Fransızca yapılması nedeniyle bir kısım öğrenciler başarılı olamamakta ve zayıf öğrenciler de eczacılığa ayrılmaktaydılar. Tıbbiye'de öğrenim Türkçe'ye çevrilince bu sakınca ortadan kalkmışsa da bu kez de eczacılığa ilgi gösterenler azalmıştır(336).

Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye-i Şahane 1867 yılında açıldığında eczacılık sınıfı bu okulda da açılmıştır. Burada da eczacılık eğitimi süresi üç yıl idi. Ayrıca mezunların üç yıl bir eczanede staj yaparak sertifika almaları gerekiyordu. Öğretimi Türkçe olup, bu mekteb de Aşkeri Tıbbıye Mektebi gibi Harbiye Nezaretine bağlı idi. Eczacılık sınıfından ilk 25 yıl (1872-1896) içinde 348 eczacı tiploma almıştır. Bunların 28 adedi müslüman, 51 adedi musevi, 133 adedi Rum ve 136 adedi ise Ermeni idi(337).

Öğrencileri mektebe alınırken tabiplik ve eczacılık sınıflarından hangisini istediklerini bildirmekle zorunlu tutulmuşlardır. İkinci Meşrutiyet devrine dek eczacı mektebi Mülkiye Tıbbıyesiyle bir arada kalmıştır(338).

Böylece 1867 yılından itibaren Osmanlı Devletinde Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye de Eczacı Sınıfı" nın açılmasıyla, biri askeri diğer sivil eczacı yetiştiren iki okul doğmuş oluyordu.

Askeri Tıb Mektebi Eczacı sınıfına önceleri yalnız, askeri eczacı yetiştirmek üzere, ordu tarafından giydirilip beslenen askeri öğrenci kabul ediliyordu. Sonraları bu mektebe "harici" ismi altında sivil öğrenciler de alınmış böylece de Mektebte sivil ve askeri öğrenciler birlikte öğrenim görmeye başlamışlardı. 1895 yılında Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye'den eczacı diploması almış olan Aleksan Bulut'un anılarında; sivil tıbbıye'de eczacılık eğitimi

---

(336) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

(337) Baytop, y.a.g.y., s.236.

(338) Nevzat Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, s.267.

eğitimi, 14 Mayıs 1839 yılında Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahanenin açılması ve bu okulun Prof. Bernard tarafından yeniden düzenlemesiyle başlatılmıştır(331). Bundan sonraki tıp eğitiminin yanında eczacılık sınıflarını da bünyesinde bulunduran okulları kuruluş sırasına göre aşağıdaki gibi sıralamak olasıdır(332).

1. Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye-i Şahane (Askeri Tıp Mektebi) (1839).

2. Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye-i Şahane (Sivil Tıb Mektebi) 1867).

3. Haydarpaşa Askeri Sağlık Mektebi (1876).

4. Şam Tıbbiye Mektebi (1903).

5. Eczacı Mektebi (1909)

Bu yüksek mekteblere girmek için Rüşdiye ve İdadi mekteplerini bitirmek gerekmekteydi(333). Eczacılık şubelerinde eğitim süresi üç yıl olarak saptanmıştır. Öğrencilere tıp derslerinin dışında; Hikmet, Kimya, Nebatat, Fenni Saydelânî (eczacılık ilmi) dersleri, izlenceleri arasındaydı. Bunun dışında eczanelerde uygulamalar da yaptırılmaktaydı(334). Bu sınıfları bitirenlere orduda ve askeri hastahanelerde eczacılık görevleri verilirdi. 1840 yılında ders izlencelerinde düzeltmeler ve ekler yapılmış öğretim konuları olarak hesap, fizik, botanik, ilaç hazırlama, tıp müfredatı, türkçe ve fransızca derslerinin okutulması saptanmıştır. Ayrıca, aynı yıl Paristen getirtilen kimyager A. Calleja (Kalya Bey) bir kimya laboratuvarı ve Nebatat bahçesi kurulmasını gerçekleştirmiştir(335).

---

(331) Ana Britannica, C.VII, s.622.

(332) Baytop, y.a.g.y., s.219; AnaBritannica, C.VII, s.622.

(333) Baytop, y.a.g.y., s.219.

(334) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

(335) Baytop, y.a.g.y., s.223; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

yükseltilen okuldan uzmanlık için Avrupa okullarına öğrenciler de gönderilmeye başlanmıştır(324). (1911) yılındaki Ishak Paşa yangınında okulun bir kısmı zarar görmüş; birinci Dünya Savaşı yıllarında ise öğrencileri askere alındıkları için okul kapanmıştır(325). 1920 yılında ise askeri ve sivil baytar mektepleri birleştirilerek Baytar Mekteb-i Âlisi adını almıştır(326). Bu birleştirilmiş olan okulda eğitim, tümü Avrupa'da öğrenim görmüş öğretim elemanlarınca yaptırılmaktaydı(327).

2.1.11. ECZACILIK MEKTEBİ

Avrupa'da olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de 19. yüzyılın ortalarına değin eczacılık mesleği bir ustanın yanında tümden pratik olarak öğrenilirdi(328).

İstanbul'da ilk Tıbbiye Mektebi açıldığında salt doktor yetiştirmek düşünülmüş eczacı yetiştirme işi sonraya bırakılmıştı. İlk zamanlar doktorlar hastalarını muayene eder ilacını da kendileri hazırlardı(329).

Tıbbiye'yi düzeltmek için Viyana'dan Sultan II.Mahmut tarafından getirtilen Prof. Bernard tıbbiye öğrencilerini genel bir bilgi yoklamasından geçirdikten sonra tıb eğitimi için yeterli görmediği öğrencileri harcamıyarak bunlardan da yararlanmak yoluna gitmiştir. Ayırdığı bu öğrencilerin cerrah veya eczacı olarak yetiştirilmelerini uygun görerek tıb mektebini de buna göre yeniden düzenlemiştir(330). Böylece Osmanlı Tarihinde ilk modern eczacılık

---

(324) Unat, y.a.g.y., s.76.

(325) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175.

(326) Ana Britannica, C.XVI, s.341.

(327) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175.

(328) Turhan Baytop, Türk Eczacılık Tarihi, İstanbul, 1985, s.219.

(329) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

(330) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.655.

öğrenimine dayanan dört yıllık Mülkiye Baytar Mektebi kurulabilmiştir(320).

1889 yılında Mülkiye Tıbbıyesi binasındaki Baytar Mektebine giren 25 öğrenciden 19'u iki yıl sonra 1891'de yapımı bitmiş olan Halkalı Ziraat Mektebine yatılı olarak taşındılar. Ziraat öğrencisi ise bu okula bir yıl sonra kabul edildi ve hatta okulun açılış töreni Ziraat öğrencisi alındıktan sonra yapıldı. Okulun o dönemki adı Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi idi.

Halkalı'dan birincisi (1893), ikincisi (1894) yıllarında olmak üzere iki baytar sınıfı diploma aldılar. Geçici olarak Tıbbıye-i Mülkiye'de bulunan yatısız baytar sınıflarının da yatılıya çevrilmesi zorunlu görülmüş ve bunların da Halkalı'ya taşınması istenmiş ise de ziraat öğrencileriyle birlikte sekiz sınıfa ulaşacağı ve bu iki okulu binanın alamayacağı anlaşılınca baytar sınıfları Kadırga'da cinci meydanında kiralanan bir binaya taşındılar. Böylece o zamana değin bir ve ikinci sınıfları Mülkiye Tıbbıye'sinde üçüncü dördüncü sınıfları Halkalı Ziraat Mektebinde eğitim veren okul tüm öğrencileri yatılı ve dört sınıfı da bir araya toplanmış bağımsız bir sivil baytar mektebi konumuna getirilebilmiştir(321).

Okul cinci meydanındaki kiralık binadan ise 1906 yılında Sultan Ahmet Camii yanında Tunuslu Mahmud Paşa konağının okul için satın alınıp yeniden düzenlemesi sonrası buraya taşınmıştır(322). Ayrıca okulun adı da Mekteb-i Mülkiye-i Baytar adını almıştır(323).

1908 Devrimi sonrası okul son derece modern cihazlarla donatılmış yeni laboratuvarlara kavuşturulmuştur. Öğretim üyeleri bakımından da geliştirip eğitim düzeyi

---

(320) Unat, y.a.g.y., s.75-76.

(321) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175; Unat, y.a.g.y., s.76.

(322) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1175.

(323) Ana Britannica, C.XVI, s.341.

ekonomik yaşamını zorlamaya başlayınca; hükümeti bu konuda önlemler alma noktasına getirecektir(316).

Mülkiye Baytar Mektebi ülkemizdeki bu yokluğu gidermek için açılmıştır. Bunun yanında böyle bir okulun açılmasına Avrupa'nın baskısı ve etkisinin de olduğunu görüyoruz. Avrupa ülkeleri kendi ülkelerini hayvan hastalıklarından korumak için Türkiye'den gelen canlı hayvan, yün, deri gibi hayvan ürünlerine kapılarını kapayarak, ancak gümrüklerde "Baytar Muayene" yöntemini kabul ve uygulamasını başlatmak koşuluyla Türkiye'den bu ürünleri ülkeleri için ithal edebileceklerini bildirmeleri üzerine; hükümet bazı sivil öğrencileri Askeri Baytar okulunda eğitmeye ve hayvan muayene işleri için gümrüklerde görevlendirmeye başlamıştır. Bu şekilde yetiştirilen baytarların yeterli olmaması üzerine de ayrı bir Mülkiye Baytar Mektebi açılmasına karar verilmiştir(317).

Sivil baytar yetiştirmeye yönelik ilk adım 1888'de Mekteb-i Tıbbıye-i Mülkiye (sivil tıbbıye) içinde bir baytar sınıfının açılmasıyla atılmıştır(318). Bu uygulamanın da yeterli olamayacağının bilinmesine karşın yeterli maddi olanakların bulunmayışı nedeniyle bağımsız bir sivil baytar mektebinin gerçekleştirilmesi zaman almıştır. Baytarlık eğitimi için gerekli araç, gereç ve öğretim elemanı gereksinimi tıbbıyeden sağlanmaktaydı. Fizik, Kimya, Nebatat ve Hayvanat gibi dersler tıbbıye öğrencileriyle birlikte; Teşrih ve Fizyoloji gibi dersler de ayrıca kendi uzman öğretmenlerce verilecektir(319). Kalan iki sınıfın derslerinin öğretimi ise o tarihlerde yapımı süren Halkalı Ziraat Mektebi'nde yatılı olarak tamamlamak üzere, İdadi

---

(316) Unat, y.a.g.y., s.75.

(317) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1174; Koçer, Türkiye'de Modern..., s.139.

(318) Ana Britannica, C.XVI, s.341.

(319) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1174.

2.1.10. MÜLKİYE BAYTAR MEKTEBİ

Ülkemizde sivil Veteriner Hekim yetiştiren yüksek öğrenim kurumunun açılması oldukça gecikmiş ve ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir. Üstelik veteriner hekimlik eğitimimizin başlayışından 47 yıl sonra ancak, aynı amaçla kurulan askeri okullardan bağımsız bir kurum halinde öğretim örgütümüzde yer alabilmiştir(313).

Ordularımızda kullanılan hayvanların bakımı, hastalıklarının tedavisi için 1839'da Mekteb-i Harbiye (Kara Harb Okulu) içinde baytarlık dersleri gören bir tür doktorlar yetiştirilmek suretiyle ilk zamanlarda çözüm getirilmeğe çalışılmıştır. Bu önlem yeterli olmayınca da aynı okul bünyesinde 1848'de Askeri Baytar Mektebi ayrı(314) bir eğitim kurumu olarak eğitime başlamıştır. Ne var ki halkın elinde bulunan ve ülkemizin büyük bir ulusal servet kaynağını oluşturan hayvanların sağlığının korunması pek düşünülmemiştir. Aşkeri Baytar Okulumuzun gelişme aşamalarından ilkini oluşturan Mekteb-i Harbiye Baytar sınıfları döneminde (1849-1892) de sivil sektörün gereksinimi olan veterinerlerin (de) ilk zamanlar bu okul sınıfları içinde yetiştirilmesinin düşünüldüğü ve (1871-1872) yıllarında Baytar sınıfları öğrencilerinden az sayıda bir kısmın sivil veteriner olarak görevlendirildikleri, fakat bunların da bir kısmının yine ordu hizmetlerini tercih ettikleri görülmektedir(315).

Ulusal servet kaynaklarımızın önemlilerinden birisini oluşturan hayvancılığın ve hayvan ürünlerinin korunmasını, dış ülkelere güvenilir bir biçimde satılmasını sağlama bakımından varlığına gereksinim duyulan sivil veteriner örgütünün kısa zamanda geliştirilmesi gereği ülkemiz

---

(313) Unat, y.a.g.y., s.71.

(314) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1173; Ana Britannica, C.XVI, s.341.

(315) Unat, y.a.g.y., s.72.

sınırlayabilmek amacıyla 1897 tarihinden başlıyarak ikinci sınıf ders izlencelerine fıkıh ve iki yıl sonra da tüm sınıflarına Ulûmi Diniye dersleri konulmuştur(308).

Mülkiye Tıbbıyesi bu durumunu 18 Kasım 1908 tarihinde Askeri Tıbbıye ile birleştirilip Haydarpaşa'da bu okullar için yaptırılan yeni binaya taşınıncaya dek korumuştur(309). Haydarpaşa'daki bina bitip de Sarayburnu'ndaki Askeri Tıbbıye'nin buraya taşınması söz konusu olunca; bir kentte biri mülkiye diğeri askeri iki tıp okulunun bulunması uygun görülmedi. Kadırga'daki Mülkiyeyi Tıbbıye Okulu da Haydarpaşa'ya taşınarak Askeri Tıbbiye ile birleştirildi(310).

Mülkiye Tıbbiyesinin gelişimi ve denetimi sürekli Askeri Tıbbiye'nin gözetimine bağlı bulunmakla beraber yönetimi zaman zaman Maarif, Dahiliye ve Maliye Nezaretleri arasında el değiştirmiştir(311).

Ülkemizde tıp eğitimi yapan kurumlar 1909-1910 öğretim yılı başında fakülte kuruluşu konumunda İstanbul Darülfünunu'nun bir şubesi olmuştur(312).

Bundan sonraki tıp eğitimindeki gelişme ve örgütlenmeler Cumhuriyet dönemi yüksek öğrenimi bölümünde incelenecektir.

---

(308) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.650.

(309) Unat, y.a.g.y., s.74.

(310) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.653. (Ergin burada okulu "Ahırkapı" daki binasından taşındığını veriyorsa da mülkiye tıbbıyesi 1894 yılında Kadırga semtinde, bu okul için alınan özel binaya taşınmış bu tarihten beri de eğitimini burada sürdürdüğünü görüyoruz.)

(311) Unat, y.a.g.y., s.74.

(312) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.653.

başlamasıyla ve öğrencilerin buralardan alınması sonrası idadi sınıfları kaldırıldı. Buna karşın eğitim süresi altı yıl olarak bırakıldı(304).

Sınıfları çoğaldıkça Mülkiye Tıbbıyesi'ne devam edenlerin sayısı sürekli artarak(305) 1870 yılında idadi sınıflarıyla birlikte öğrenci sayısı 200'ü bulmuştur. Bu durumda, askeri ve mülkiye tıp okullarının bir arada eğitim yapmaları olanaklı görülmeyerek Ahırkapı'da Mülkiye Tıbbıye'si için bir tarafı derslikler, bir tarafı da klinikler olmak üzere ayrıca bir bina yaptırılarak 1874 yılında Mülkiye Tıp Mektebi bu binaya taşınmıştır(306).

1894 tarihinde Ahırkapı'daki bina amaca yanıt veremez konuma gelince de, Kadırga'da büyük bir konak satın alınarak binanın tıp eğitimi için gerekli donanımı yapıldıktan sonra okul buraya yerleştirilmiştir(307).

Gerek 1856 Islahat Fermanının azınlıklara tanıdığı sosyal haklar gerekse okulun nizamnamesinin islam ve islam olmayanlara kapılarını açmış olması okulda öğrenci çoğunluğunun müslüman olmayanlardan oluşmasına olanak vermiştir. Müslüman olmayanların tıp doktorluğuna ve hatta eczacılığa bu denli ilgi duymalarının temel nedeni ise bu mesleklerin memuriyet kapılarını onlara açması yanında birer bağımsız meslek olmaları ile ticari olanaklar da sağlamasıdır.

Yapılan bir istatistik verilerine göre: 1873'ten 1899'a değin bu yirmibeş yıllık süre içinde sivil tıbbıye'den 584 tıp doktoru (tabib) mezun olmuştur. 1899'da okulda 142 öğrenci bulunmaktaydı. Bu öğrencilerden 62'si müslüman 62'si hıristiyan ve 18'i de Yahudi Osmanlı uyrukluydu.

Bu gelişmenin yaratabileceği sakınca gözönüne getirilerek bu okula özellikle müslüman olmayanların istemini

---

(304) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.651-652.

(305) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82.

(306) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.651.

(307) Unat, y.a.g.y., s.73.

21. Ş. 1283 (1866) tarihli bir sivil tıp okulunun açılması gereğini bildiren Maarif Nezareti yazısında, Fransızca eğitimin zaman kaybına neden olduğu vurgulanarak acele ve yeteri sayıda tıp doktorunun yetiştirilmesinin zorunluluğu nedeniyle bu okulda eğitimin Türkçe yapılması istenmiştir(297). Böylece okulda öğretim dili Türkçe(298) olmasına karşın, Türkçe karşılığı bulunmayan Fransızca sözcüklerin, bu dilde olduğu gibi öğretilmesi uygun bulunmuştur(299).

Sivil tıbbıye için başlangıçta eğitim süresi beş yıl olarak saptanmıştır. İlk beş yılın sonunda bu süre öğrencilerin tıp doktoru olmaları için yeterli görülmeyerek bir yıl daha okulda kalarak doktorlarla beraber klinik uygulamaları (seririyat) yapmaları uygun bulundu. Böylece bu öğrenciler de askeri tıb öğrencileriyle aynı düzeye getirilmişlerdi(300).

Eczacılık okulu öğrencileriyle birlikte eğitimi sürdürülen mülkiye tıp öğrencilerinin bir kısım dersleri Tıbla ilgili iken diğer bir kısım dersleri ise "Fünuni İpençiyariye" (Eczacılık) olarak saptanmıştır(301). Doğal olarak tıp dersleri ağırlıktaydı(302).

Bir süre sonra rüşdiye mezunlarını beş yıllık eğitimle tıp doktoru yapmanın olanaksızlığı anlaşılarak hiç olmazsa bir kısım idadi eğitiminin okulda verilmek üzere öğretim süresi yedi yıla çıkarıldı(303). Hatta bir ara bir sınıf daha eklendiyse de, ülkede idadilerin çoğalmaya

---

(297) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.650.

(298) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208. Sakaoğlu, Tıbbıye'de Türkçe öğretime 1871 yılında geçildiğini veriyor. y.a.g.y., s.82.

(299) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.652.

(300) Unat, y.a.g.y., s.73.

(301) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.652; Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208.

(302) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82.

(303) Unat, y.a.g.y., s.73.

gereksinimini karşılıyorlardı. Kaldı ki gereksinim halinde, hükümet onları da ordu emrine alabilmekteydi.

İşte böyle bir ortamda, ilke olarak her kentte ve büyükçe kasabalarda birer doktor (tabib) görevlendirilmesi ve halkın sağlığıyla ilgilenmesi ilkesi benimsenince, İstanbul'da bir sivil tıp okulunun açılmasına karar verildi(1866)(294).

1867'de Askeri Tıbbıye'de öğretim Türkçe yapılmasına çalışanların çabalarıyla; "sivil tabib" yetiştirmek için ülke sağlık örgütünün duyduğu gereksinim birleşince, tıb derslerini de Türkçe göstermek üzere, askeri tıbbıyenin içinde açılan özel sınıf bu okulun çekirdeğini oluşturdu(295).

Okulun genel konumunu, açıldığında yayımlanan "nizamnamesi" ile buna 1867 yılında yapılmış olan eki saptamaktadır.

Nizamnameye göre; gündüzlü olan okula, müslüman veya müslüman olmayan 16 yaşından küçük 25 yaşından büyük olmayan, Osmanlı uyruklu, rüşdiyeden diploma almış veya aynı düzeyde eğitim görmüş olanlar kabul edileceklerdir. Ayrıca okula halkın ilgisini sağlamak için askeri tıp öğrencilerinden farklı bazı ayrıcalıklar da tanınmaktadır. Örneğin, mezun öğrencileri askeri tıbbiyedeki dostora sınavlarından sorumlu tutulmayacaklar, İstanbul dışından gelenler askerlik kur'alarından muaf olacaklar ve o döneme göre oldukça dolgun üçretle (1000 kuruş aylıkla) "memleket tabibliğine" atanmaları yapılacaktır(296).

Askeri Tıbbıye'de açıldığı tarihten 1286 (1871) yılına değin eğitimin Fransızca yapılmasına karşın

---

(294) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.82; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.649.

(295) Unat, y.a.g.y., s.73.

(296) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.651; Unat, y.a.g.y., s.73; Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208.

için sürekli bir göç konumunda varlığını ateşkes dönemi sonlarına dek sürdürmüştür. İstanbul'da ulusal hükümet yönetimi kurulunca mühendis mektebi ile birlikte Gümüşsuyu kışlasının bir kısmına yerleştirilerek yatılı bir okul haline getirilmiştir. 1922'de adı "Nafia Fen Mektebi" olarak değiştirilirken okulun yapısı ve ders izlenceleri de yeniden düzenlenmiştir(290).

Cumhuriyet dönemine dek toplam 66 fen memuru mezun veren okulu öğrenim süresi 1926'da iki yıldan ikibuçuk yıla çıkartılmıştır(291). Önce Yıldız Teknik Okulu daha sonra İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi adlarını alan okulun Yıldız Üniversitesine dönüşen gelişimini Cumhuriyet döneminde izleyeceğiz.

2.1.9. MEKTEB-İ TIBBIYE-İ MÜLKİYE

Ülkemizde Mahmut II. devrinde 1827 yılında ilk askeri Tıbbiye Mektebinin açılışının temel nedeni; ordu içi sağlık hizmetleri(292) ve savaşlar sonrası ölümleri en aza indirmek amacı içindir.

Fuat Paşa'nın Sadrazamlığı döneminde sivil bir tıp okulunun açılması fikri yine paşa tarafından atıldı. Paşa doktor olduğu ve Avrupa'da, devletçe halkın sağlığına ne denli önem verildiğini görmüş ve Osmanlı İmparatorluğunda da halk sağlığına etkili yardımlarda bulunacak böyle bir okulun kurulmasının gerekliliğine inanmıştır(293). Askeri Tıbbiyeden çıkan doktorlar salt ordu gereksinimini karşılarken, yabancı ülkelerde eğitim gören Osmanlı uyruklu hıristiyan doktorlarla, yabancı doktorlar da, büyük kentlerde sivil doktorluk yaparak bu konudaki halk

---

(290) Unat, y.a.g.y., s.80.

(291) Dölen, y.a.g.m., s.516.

(292) Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (İngilizceden Çeviren: Metin Kıraklı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970, s.85.

(293) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.208.

kez yer değiştiren okul (1888-1909) yılları arasında yani Hendese-i Mülkiye döneminde 239 Mühendis yetiştirmiştir(284). Okulun günümüz İstanbul Teknik Üniversitesi konumuna gelene dek geçen gelişim süreci ise Cumhuriyet döneminde verilecektir.

Kondüktör Mekteb-i Âlisi

Yüksek öğretime dayanan ve mühendislik uzmanlığı gerektirmeyen nafia hizmetleri için gerekli görülen "kondüktör" (fen memuru, yeni adıyla fen memuru)'lerin ise ilk kez Galatasaray'daki Turuk-u Maabir mektebindeki iki yıllık özel bölümde yetiştirilmek istendiğini görüyoruz. Sonraları Hasköy'deki Mülkiye Mühendis Mektebini başarıyla bitiremeyen ve mühendis sınıflarından ayrılmak zorunda kalan öğrencilerin kondüktör sıfatıyla hizmet kadrolarına almak suretiyle ek bir yöntemle bu tür eleman gereksinimi karşılanmaya çalışılmıştır(285). Meşrutiyet döneminde bu tür ara elemanı diyeceğimiz personel gereksinimi, bu amaca yönelik özel bir okul kurulmasını zorunlu kılacak denli kuvvetle duyulmuştu. İşte bu gereksinimi karşılamak üzere Nafi Vekaletince 22 Ağustos 1911 tarihinde İstanbul'da bir kondüktör mektebi açılmıştır(286). Okul aynı yılın eylülünde Sultanahmet'de günümüzde sağlık müzesi olan binada öğretime başlamıştır(287). Beş yıllık idadi veya lise birinci devre öğrenimine dayanan bu okulun öğrenim süresi iki yıl idi(288). Öğretim izlencesi için Paris'teki Ecole de Conducteur'un izlencesi örnek alınmış, bayındırlık işleri konusunda genel bilgiler veren dersler okutulmuştur(289). Okulun kendine özgü bir binası bulunmadığı

(284) Unat, y.a.g.y., s.80.
(285) Unat, y.a.g.y., s.80.
(286) Dölen, y.a.g.m., s.516; Unat, y.a.g.y., s.80.
(287) Dölen, y.a.g.m., s.516.
(288) Unat, y.a.g.y., s.80.
(289) Dölen, y.a.g.m., s.516.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra, sivil bir okulun askeri yönetimden ayrılması görüşünün ağır basmasıyla "Hendes-i Mülkiye" önce mühendishane binasından taşındı, bir yıl sonra 1909 sonbaharında Nafia Nezaretine bağlı bağımsız bir kuruma dönüştürülerek "Mühendis Mekteb-i Alisi" adını aldı(279). O tarihe dek salt nafia hizmetleri için tek tip mühendis yetiştiren izlencesi de yol, su ve inşaat uzmanlık dallarına göre öğretim yapan yeni bir düzenlemeye göre değiştirildi. Öğretim süresi ise biri "ihtiyat" sınıfı olmak üzere altı yıla indirildi(280).

Kendine özgü bir binası bulunmadığı için diğer öğrenim kurumlarımız gibi sıkça yer değiştiren "Mühendis Mekteb-i Alisi" tüm buna karşın gelişmesini sürdürmüş, ders izlencelerinin düzeyini geliştirmiş, yabancı dil öğretimine özel bir önem vermiştir(281). Bu dönemde ayrıca Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan pek çok öğretim üyeleri getirtilmiştir. Yabancı ülkelerde öğretim görmüş olan Türk öğretim üyeleri ile okuldan yetişmiş öğrenciler de öğretim kadrosuna alınarak öğretim üyesi kadrosu güçlendirilmiştir(282).

Birbirini izleyen Trablus, Balkan, I. DünyaSavaşları ve ateşkes dönemi okulun gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. 1915-1921 yılları arasında okul yalnız 1916 yılında dört mezun ve mermiştir(283).

Ateşkes döneminde bir süre Halıcıoğlu'ndaki ilk binasına dönmüş olan okul, İstanbul'da ulusal yönetim kurulduktan sonra 1922'de bugünkü Teknik Üniversitenin bir binasını oluşturan Gümüşsuyu Kışlasına yerleştirilmiştir. 1909'dan 1923 yılına dek geçen 14 yıl içinde yedi

---

(279) Dölen, y.a.g.m., s.515; Unat, y.a.g.m., s.79.
(280) Unat, y.a.g.y., s.79; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1157.
(281) Unat, y.a.g.y., s.79.
(282) Dölen, y.a.g.m., s.515.
(283) Dölen, y.a.g.m., s.515.

Okul ilk dönemlerindeki tüm meslek ve eğitim kurumlarımız gibi idadi sınıflarıyla birlikte açılmıştır. Buna göre eğitim ve öğretim süresi yedi yıl olup, bunun üç yılı idari için, dört yılı da yüksek kısma ayrılmıştır(272). Başlangıçta okul ilgi görmediği içindir ki bu kuruma rüşdiye mezunları da alınarak ilk üç yıl idadi öğrenim verildikten sonra dördüncü yıl meslek derslerine başlamışlardır. Bu nedenle de okulun öğretim süresi yedi yılı kapsamaktaydı. Başlangıçta okulun kontenjanı 100 olarak saptanmasına karşın bu sayı tamamlanamamış, yalnızca 25 öğrenciyle eğitime başlamak zorunda kalınmıştır(273).

Tophane Müşirliği ile Nafia Nezaretinin ortaklaşa yönetimine verilen "Hendese-i Mülkiye Mektebi"(274) 1888 yılında ilk mezunlarını vermiştir. Bunların sayısı 13'dür (275). Öğretim yöntemi açısından Fransız'ların "Ponts et Chaussées" okulu örnek alınmış daha sonraki yıllarda Alman etkisi ağırlık kazanmıştır(276).

Hendese-i Mülkiye Mektebi'ni bitirenlerin bir kısmı okulda öğretmen olarak alıkonulmuş, diğerleri vilâyet başmühendisliklerine, demiryolu komiserliklerine, Nafia Nezareti fen memurluklarına atanmışlardır(277). Özellikle sulama işleri ile demiryolu yapımında emekleri pek çoktur. Osmanlı Devletinin kendi olanaklarıyla gerçekleştirdiği Hicaz demiryolu bu okul mezunu mühendislerimizin eseridir (278).

---

(272) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156.

(273) Dölen, y.a.g.m., s.514; Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.599; Ergin bu sayıyı 105 olarak vermektedir. Bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156; Koçer de bu sayıyı 105 olarak almış. y.a.g.y., s.138.

(274) Unat, y.a.g.y., s.79.

(275) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156; Dölen, y.a.g.m., s.515.

(276) Dölen, y.a.g.m., s.515.

(277) Koçer, y.a.g.y., s.138.

(278) Dölen, y.a.g.m., s.515.

kendiliğinden engellenecekti. Ayrıca askersel kimlik ve üniforma altında olay disipline edilecekti. Bunların yanında okulda verilecek yüksek matematik ve diğer derslerin öğretim elemanlarının sağlanması mühendishaneden kolayca sağlanmış olacaktı(269).

Düşünülen ve sağlanan bu olanakların sınırları içinde sivil mimari hizmetleri için teknik eleman gereksinimini karşılamak amacıyla 25 Şaban 1301 (3 Kasım 1883) tarihinde Halıcıoğlu'ndaki Mühendishanenin binalarının bir bölümünde Hendese-i Mülkiye Mektebi açıldı.

Bu mühendishane bünyesinde açılan okul için bir yandan da ayrı bina yapımına başlanmış; beş koğuş, dört dershane ve bir teneffüshaneden oluşan yeni okul binası 8 Muharrem 1302 (28 Ekim 1884) tarihinde öğretim hizmetine açılmıştır(270).

Mektebin açılış amacını belirten nizamnamenin üçüncü maddesinde okula alınacak öğrencilerin kaynakları ve kabul ediliş koşullarında şöyle açıklanmaktaydı. O dönemlerde idadilerden de üstün olan Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Sultanî ile Darüşşafaka'dan ve eğitim düzeyi bunlara denk olan Maarif Nezaretine bağlı ve denetimindeki eğitim kurumlarından mezun olanlar sınavsız, daha alt düzeyde, "mekâtib-i rüşdiye ve askeriye ve mülkiye ve muadil mekteplerden çıkanların imtihansız"(271) olarak okula kabul edilebileceklerdi.

---

(269) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153; Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398; Unat, y.a.g.y., s.79.

(270) Dölen, y.a.g.m., s.515; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1154'de okulun bu binasının hizmete girişini resmen açılış sayıyor ve tarih olarak da 20 Muharrem 1302 (1884)'i veriyor. Unat, y.a.g.y., s.79'da okulun açılışını 3 Kasım 1883 olarak verirken bu yeni binanın hizmete giriş tarihini de 29 Ekim 1884 olarak kaydediyor.

(271) Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu, Ankara, 1987, s.138; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1156.

Sadrazamı Sait Paşa'ya durumu arz ederek onu da bir mühendis mektebi açılmasının gerekliliğine inandıracaktır(265). Sait Paşa'nın olaya daha geniş baktığını görüyoruz. O bir "Teknik Üniversite" (Teknik Darülfûnun) kurulmasına taraftar olmasına karşın II. Abdülhamid büyük işlerden korktuğu ve kendi tanımlamasıyla her şeyde orta yolculuğu beğendiği için; ancak Mülkiye Mühendis Mektebi kurulmasına taraftar olmuştur(266).

Ne var ki okulun açılabilmesi için bazı olanakların sağlanması gerekmekteydi. Bunlardan ilki kuşkusuz okulun açılması için gerekli yatırım sorunu, ikincisi ve daha da önemlisi, öğretim elemanı ile üst düzey fen bilgilerini alabilecek alt okullarda yetiştirilmiş düzeyli öğrencilerin bulunması idi. O yıllarda ülkede yüksek matematik dersine gerek gösteren mühendislik eğitimi için bu bilgileri alabilecek düzeyde eğitim veren Galatasaray ile Darruşşafaka'dan başka lise düzeyinde eğitim kurumları yoktu. Bu okullarının mezun öğrencilerinin tümünü mühendis okuluna göndermek zorunluluğu da konulamazdı. Diğer bir sakınca ise bu mesleğin daha önce olduğu gibi yabancıların tekeline geçmesi olasılığını ortadan kaldırmaktı(267). Bunun da en kolay çözümü okulun askeri bir kimlik ile açılması idi. Bu düşünce çıkış noktası yapılarak okulun açılacağı yer olarak, Hıristiyan Osmanlı teb'asına kapalı bir askeri okul olan ve Tanzimat öncesi ilk sivil mühendis ve mimarları da yetiştiren Mühendishane-i Berrii Humayunun bir şubesi konumunda açılması uygun bulunmuştur(268). Okulun bu ortamda açılması başlangıçtaki bir çok sorunu da ortadan kaldırmış olacaktı. Öncelikle okul için bina yatırımına şimdilik gerek olmıyacaktı. Daha önemlisi müslüman olmayanların okula girişi

---

(265) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153.
(266) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.
(267) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153.
(268) Unat, y.a.g.y., s.79.

olduğu bilinen bu okul(260) 1877'de bir yıllık kapanmanın dışında öğretimini 1881 yılına dek sürdürmüştür(261). Okulun Abdulhamit II. tarafından bazı nedenlerle kapatıldığını görüyoruz. Kapatılma nedenlerinden birinin öğrencilerin çoğunun Hıristiyan çocuklarından oluşturduğu gösterilmektedir(262).

Mithat Paşa Tuna valisi iken kendisine verilen geniş yetkilere dayanarak yetki sınırı içinde kalan yörelerde zorunlu çalışma yöntemi getirmiş ve uygulamış böylece Tuna vilayetinde yol köprü inşaatını başlatmış bunun için gerekli olan mühendisleri de ülkelerinde siyasal devrimler nedeniyle işsiz kalmış olan Macarlardan ve Lehlilerden sağlamıştı(263).

Son yılların savaşları, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası, Anadolu ve Rumelide yeni yollar ve köprüler inşaatının zorunlu olduğu anlaşılınca, Tuna Vilayetinde Mithat Paşa ile birlikte onun yanında çalışmış olan Ahmet Eyüb, Halit Rıfat ve Sırrı Paşalar, Mithat Paşa'nın yöntemlerini kullanarak sorunu çözmek istemişlerse de başarılı olamamışlardır. O yıllarda Alman, Fransız, Macar ve özellikle Lehli olan pek çok mühendis ülkeye gelmişse de dil bakımından doğan anlaşamama sorunu, Osmanlıların elinde bu işlerde eğitilecek bilgi birikimi olan elemanların yetersizliği ülkedeki Nafia işlerine kesin çözüm getirilmesine olanak sağlıyamamıştır(264).

Bu gelişmeler ülkede büyük gereksinim duyulan iyi yetiştirilmiş mühendis açığının kapatılması için okul açma zorunluluğunu tekrar gündeme getirmiştir. Olayın üzerine ciddiyetle giden Hasan Fehmi Paşa'dır. Dönemin

---

(260) Dölen, y.a.g.m., s.514; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1151.
(261) Unat, y.a.g.y., s.78.
(262) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.
(263) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1152-1153.
(264) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1153.

Ülkemizdeki bayındırlık hizmetlerini yürütmek üzere 1839 da Nafia Nezareti kurulmuştu. Bu nezaretin devlet bayındırlık işleriyle ilgilenmeye başlamasıyla sivil mühendis gereksinmesi de ortaya çıkmaya başladı(255). Ne var ki bu gereksinimi karşılıyacak düzenli bir yüksek eğitim kurumunun oluşturulması için yaklaşık otuz yıl geçmesi gerekecektir.

Tanzimat sonrası kurumlarını yeniden düzenlemeye başlayan devlet, nafia hizmetleri için de yeniden düzenleme ve bu daldaki hizmetler ve de bu hizmetleri yürütecek elemanların yetiştirilmesi için gerekli önlemlere girişecektir(256). Buna karşın ülkede bir Mülkiye Mühendis Mektebi fikrinin ilk çıkışı ancak 1865'lere rastlar(257). Bu amaçla 1867'de Mülkiye Mühendisi ve Islahı Sanayi Mektebi adıyla yılda otuz mühendis yetiştirecek bir okul açıldı. Divanyolu'ndaki eski Darülfünun binası bu okula verildi. Bu okulun kaç yıl öğrenim yaptığı ve mezun verip vermediği bilinmemektedir(258).

İkinci aşama girişim ise bu okulun devamı sayılabilecek bir okul, Mühendisin-i Mülkiye Mektebi adıyla 1874'de Galatasaray'daki Darülfünun-u Sultani bünyesinde; üç yüksek okuldan (Fakülteden) biri olarak açılmış olandır(259). 1875'te okulun adı Turuk-u Maâbir Mektebi (Yollar ve Köprüler Okulu) olarak değiştirildi ve 28 Zilhicce 1297 (7 Ocak 1876) tarihli nizamnameye göre (yönetmelik) öğrenim süresi dört yıl olan bu okulu başarıyla bitirenlere "doktor" ve bunu başaramıyanlara daha basit bir sınavla mühendis yardımcısı veya tekniker anlamında "kondüktör" diploması verilecektir. 1878'de 43 öğrencisi

---

(255) Emre Dölen, "Mühendislik Eğitimi", Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.514.

(256) Unat, y.a.g.y., s.78.

(257) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.211.

(258) Dölen, y.a.g.m., s.514.

(259) Unat, y.a.g.y., s.78.

Okulun ikinci bölümünde de eğitim süresi 3 yıl olup, üçüncü sınıfı: Ticaret-Banka, Ticaret-Sanayi ve Ticaret-Şehbenderlik adlarıyla üç farklı uzmanlık şubelerine ayrılmıştı(250).

1917 yılında yukarıdaki bölümlere, eğitim süresi bir yıl olan "ameli ticaret ünas şubesi" (inas olmalı) eklenmiş ve bu şube orta ticaret mektebinin karma eğitime başladığı 1924 yılına dek eğitimine devam etmiştir(251).

Cumhuriyet döneminde ise okulun yeni ve köklü bazı değişikliklere uğrayarak(252) eğitimini sürdürdüğünü görmekteyiz. Bu gelişim süreci Cumhuriyet dönemi yüksek öğretim bölümünde ele alınacaktır.

2.1.8. HENDESE-İ MÜLKİYE MEKTEBİ (MÜLKİYE MÜHENDİS MEKTEBİ) VE KONDÜKTÜR MEKTEB-İ ALİSİ

Ülkemizde çağdaş bir meslek eğitimi almış, mühendis ve mimar yetiştirme konusu, ilk dönemlerde kamu hizmetleri açısından dahi bu tür hizmetler için, ordu ve donanmaya gerekli elemanları yetiştirmek üzere kullanılan mühendishaneler bünyesinde görülmüştür. Bu konudaki gereksinimler uzun yıllar gemi inşaatı için Mühendishane-i Bahri Hümayun sivil mühendislik ve mimarlık hizmetleri için de bir kısım mezunları görevlendirilmek suretiyle Mühendishane-i Berr-i Hûmayun tarafından yürütmüştür(253).

Örgütlenmesini 1210 (1795) yılında tamamlayıp açılmış olan Mühendishane-i Berr-i Hümayun'dan mezun olup çıkan mühendisler bir süre gerek askeri gerek belediye işlerinde çalıştırılmışlar ise de; büyük ve kapsamlı inşaatlara bu mühendislerin hem sayıları hem de bilimsel yetenekleri yeterli olmamıştır(254).

---

(250) Oğuz, y.a.g.m., s.340; İktisat ve Tic.Ans. C.V, s.351.
(251) İktisat ve Tic. Ans. C.V, s.351.
(252) Oğuz, y.a.g.m., s.340.
(253) Unat, y.a.g.y., s.78.
(254) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1151.

1910 yılında da, "mali cebir ve sarrafî (altın, gümüş alım satımı), daktilografi, stenografi ve kimyasal tahlil dersleri konmuştur." Yine bu tarihte ilk defa olarak okul yönetmeliği yapılmış, okulda bir daktilo dersliği açılmış ve bir de kütüphane kurulmuştur(247).

1914 yılında, okula yalnız sabahları birer saat olmak üzere ve ticaret ile uğraşanlar için "devrei iptidaiye" ve "devrei intihaiye" adlarıyla serbest ticaret dersleri eklenmiştir. Bu derslerde ticari ve hukuki bilgiler, ticari aritmatik, defter tutma yöntemleri, ekonomik coğrafya okutulurdu. "Devrei iptidaiyeye" ilk okulu bitirenler alınmaktaydı.

1915 yılında, daha iyi bir sonuç almak için okulun ders izlencesinde bazı düzeltmeler yapılmış ve okul ilk bölüm, ikinci bölüm olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm; tam devamlı, kısmen devamlı meslek şubeleri ile ticarethane memurları ve ameli ticaret adlarıyla serbest ticaret bölümleri eklenmiştir(248).

İlk bölümün eğitim süresi 3 yıl olup bu bölümü bitirenler ikinci (âlî) bölümüne geçerlerdi.

Meslek bölümü tam devamlı şubesine, bir yıl içinde gerekli bilgileri alabilmeleri için dışardan ticaretle uğraşanlar alınıyordu. Kısmen devamlı şubesinde ise günün belirli saatlerinde yalnız iki saat ders gösterilmekteydi.

Serbest ticaret dersleri bölümüne ilk okul mezunları alınır, bunlardan yaşca daha büyük olanlar "ticarethane memurları", küçük olanlar da "ameli ticaret" şubelerinde ders görürlerdi. Bunlardan ticarethane memurları şubesinin eğitim süresi bir yıl ve günlük ders saati iki saat olmasına karşın; ameli ticaret şubesinin eğitim süresi 3 yıl idi(249).

---

(247) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.
(248) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.
(249) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.

olarak 13 mezun vermiştir(242). Açılış yılından sonra ilk mezunlarını 1887 yılında vermiş olduğuna bakarak okulun eğitim süresinin dört yıl olduğunu söylemek olanaklıdır.

Okul, 21 Aralık 1889 tarihinde Maarif Nezaretine bağlanmış ve 1893 yılında ileride düzenlemeler yapmak üzere ve yeniden açılışı düşünülerek kapatılmıştır(243).

Bu dönemde okulun ilk sınıfı "idadi" ve iki sınıfı da "fenni" adlarıyla iki bölüme ayrılmıştır. Rüşdiye mezunlarından 15-25 yaşları arasında olanlar idari kısma kabul ediliyordu. İki sınıflı olan idadi bölümü, fenni bölüme geçecek öğrenciyi bu bölümün derslerini izlemeye hazırlayan "ihzari" bir bölüm işlevinde, fenni bölümü ise mesleki derslerin okutulduğu asıl bölüm içeriğindeydi(244).

Okul 15 Kasım 1897 tarihinde yine "Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi" adı altında ve üç sınıflı olarak Maarif Nezareti tarafından tekrar açılmıştır.

1 Eylül 1902 tarihinde, asıl sınıflara öğrenci yetiştirmek amacıyla bir hazırlık sınıfı eklenmiştir. Fakat bu hazırlık sınıfının bekleneni vermemesi sonucu 3 Eylül 1908'de kaldırılmıştır(245).

1908'de İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra okul, "Ticaret Mektebi Âlisi" adını almış, ders izlencelerine de Maliye, İstatistik, Medeni Hukuk dersleri eklenmiş, İngilizce ve Almanca'da zorunlu dersler konumuna getirilmiştir(246).

---

(242) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351; Karal, ilk açıldığında gündüzlü olan okulun 115 öğrencisi olduğunu vermektedir. Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.

(243) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351; Karal, okulun kapatılma yılını 1888 olarak vermektedir. Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398; Oğuz ise okulun kapatılmasından hiç söz etmemektedir.

(244) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.

(245) İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351.

(246) Oğuz, y.a.g.m., s.340; Yüksel, y.a.g.m., s.2501'de okulun ad değişimi tarihi olarak 1905 yılını vermektedir.

İmparatorluğunda mülk edinme hakkının tanınması nedeniyle önceden beri ellerinde bulunan dış ticaretten başka iç ticaretin de yabancıların eline geçmesi, Osmanlı devlet yöneticilerinin dikkatini çekmişti. Bunun için de ilk kez 1860'da İstanbul'da Ticaret Nezareti binasında bir Ticaret Okulunun kurulması girişimine geçilmişse de gerçekleştirilememiştir(238).

Bu okulun açılması için ikinci girişimin 1880'de Sait Paşa'nın Sadrazamlığı zamanında, zengin kişilerin bağışlarıyla İstanbul Yeniköy'de büyük bir ticaret mektebinin kurulması konusunda Padişahtan izin istenmesi ile yapılmıştır. **II.Abdülhamid** izin vermeden önce okutulacak derslerin izlencelerini ve disiplinin nasıl sağlanacağını öğrenmek istemişti(239). Gerekli girişimler ve hazırlıklar sonrası 16 Ocak 1883 tarihinde Ticaret ve Ziraat Orman ve Maadin Nezaretine bağlı olarak "Hamidiye Ticaret Mektebi Alisi" adı altında Cağaloğlunda bugünkü İstanbul Kız Lisesinin arkasında bir evde eğitime başlamıştır(240). Kuruluş yıllarında Banka, Sigorta, Borsa, Muhasebe gibi disiplinler Fransızca okutulmuştur. Öğrencilerin yabancı dil sorununa çözüm için ise "Mahreç Sınıfı" adıyla bir hazırlık sınıfı da açılmıştır(241).

İlk açıldığında ancak 30 öğrencisi olan dört sınıflı Hamidiye Ticaret Mektebi Alisi'nin üç yıl gibi bir süre sonra öğrenci sayısı 115'e çıkmış ve 1887 yılında ilk

---

(238) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397.

(239) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.

(240) "İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu", İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, C.V, s.351; Karal, okulun açılış yerini Babıâli civarı ve açılış tarihini de 1881 olarak vermektedir. Ayrıca okulun adına "Hamidiye" eklenmesini açılışından üç yıl sonra aldığını kaydediyor. Bakınız: Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.398.

(241) Orhan Oğuz, "Akademiler", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi Atatürk Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.340.

Sanayi-i Nefise Mektebi, Meşrutiyet dönemine dek, bu koşullarda çalışmalarını sürdürmüş ve 2 Ekim 1916 tarihinde müze yönetiminden ayrılarak ayrı bir binaya yerleştirilmiş ve 14 Nisan 1917 de de bağımsız bir okul konumuna gelmiştir(234).

14 Kasım 1914'de yalnız kızlara özgü bir biçimde Resim ve Heykel San'atları göstermek üzere, "İnas Sanayi-i Nefise Mektebi" adını taşıyan ikinci bir okul daha açılarak bu dalda yetenekli Türk kızlarının da eğitim görebilmelerine olanak sağlanmıştır(235).

Ateşkes döneminde okulun binasının İtalyan'larca işgali karşısında yersiz kalmış araç ve gereçleri sokakta kalma tehlikesiyle karşılaşmış bu aşamada pek çok yere sığıntı şeklinde taşındıktan sonra 1337 (1921) Teşrinevvelinde "Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi" adı altında iki okul birleştirilerek Cağaloğlundaki kendisine ayrılan Lisan Mektebi binasına yerleştirilmiştir(236).

2.1.7. TİCARET MEKTEBİ

Türkiye'de ticaretin yüksek öğrenime konu edilişinin Avrupa'daki çoğu örneklerinden daha eski olduğunu görüyoruz(237). Ticaret Mektebi'ne tarihsel gelişimi bakımından İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi bağlamında bakmak durumundayız. Osmanlı Devletinde ticari yaşamla ilgili bilgilerin bir okul çatısı altında okutulması gereği düşüncesini Tanzimat'a dek geriye götürebiliriz.

Tanzimat devrinin başından itibaren, yeni ticaret anlaşmalarının imzalanması, yabancı sermayesine Osmanlı Devletinin kapılarının açılması, yabancılara Osmanlı

---

(234) Unat, y.a.g.y., s.80.

(235) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1125; Unat, y.a.g.y., s.80a.

(236) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1126; Unat, y.a.g.y., s.80a.

(237) Ali Sait Yüksel, "Ticaret", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.IX, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.2501.

"Bu müessese Hamdi Bey'in nezdinde vaki olan teşvik ve tavsiyesiyle vücuda gelmiştir." Hamdi Bey, 16 Şevval 1298 ve 30 Ağustos 1297 (11 Eylül 1881) tarihinde Müze-i Hümayûn müdürü atanmıştır. Daha sonra Hamdi Bey 11 Sefer 1299 ve 21 Kânunevvel 1297 (2 Kânunevvel 1881) tarihinde Sanayii Nefise Müdürlüğüne atandı."(229) Bu verilenlerin ışığında mektebin açılışında Hamdi Bey'in, büyük katkıları olduğu sonucuna varmamız olasıdır.

Osman Hamdi Bey'in girişimleriyle Ticaret Nezaretine bağlı bulunmak ve arkeoloji müzesi müdürü tarafından ek görevle yürütülecek olan mektebin, Çinili Köşk çevresinde ayrılan arsaya inşasına 2 Ocak 1882 hükümetin bir kararıyla başlanmıştır. Aynı yılın eylül ayında öğrenci kaydına başlanan okul için gerekli talimat ve ders izlenceleri yapıldıktan sonra 3 Mart 1883 günü okul törenle öğretime başlamıştır. 4 Ocak 1887 de okulun yönetimi Maarif Nezaretine geçmiştir(230). Okulu ilk kayıt olan öğrenci sayısı 20 idi(231)

Kuruluş amacı salt mimar yetiştirmek olmayan, aynı zamanda Güzel San atların Resim, Heykel ve Hâk dallarında da öğretim yaparak ülkemizde çağdaş san'at kültürü almış bir genç kuşak kazanmayı amaç bilmiştir(232).

Öğretim üyeleri arasında yabancı uzmanların da bulunduğu bu okulun çevrenin yadırgamalarına, resmi makamların kayıtsızlığına karşın ülkemizde çağdaş resim ve heykel zevkini yaymaya, dönemin gereksinimi olan mimarlarını yetiştirmeye çalıştığı ve 1901 yılından başlayarak (da) Mimar, Ressam, Hakkâk ve Heykeltraş olarak mezunlar verdiği görülmektedir(233).

---

(229) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1123-1124.
(230) Unat, y.a.g.y., s.80; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1124.
(231) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1125.
(232) Unat, y.a.g.y., s.80.
(233) Unat, y.a.g.y., s.80.

Ülkemizde güzel san'atlar alındaki tutuculuğun yıkılmasının ilk işareti olarak 1868 yılında bir müzenin ve 1874 yılında müze okulunun açılışını(224) alabiliriz.

1876 yılında ise; Fenni Resim ve Mimar mekteblerinin açıldığından söz edilmesine karşın bu okulların eğitime başlamaları, ders izlenceleri öğrenim durumları hakkında pek bilgi edinilememiştir. Bu girişimin gerçekleştirildiği kuşkuludur(225).

Bir "Sanayii Nefise Mektebi" nin açılması konusunda ciddi, sürekli ve kalıcı girişimin kesin adımı, 1882 yılında atılmıştır(226). Hükümete bu adımı attıran ve bu işte ön ayak olan kimdir? Bu durum açık ve kesin olarak belli olmamasına karşın bazı belgeler bizi yönlendirecek bilgileri içermektedir. Bu mektebin açılması hakkında padişaha arz edilen yazıya ekli bir yazı daha vardır. "Bu yazının kimin tarafından yazıldığı belli olmamakla beraber Türkçe'den başka bir dille, Fransızca olarak yazılmış olması, anlatım biçimi ve cümlelerin kısa ve kesin oluşundan ve bir de Hariciye Nezareti Tercüme Odası Başlıklı bir kağıda yazılı bulunması" nın yanında yazanın milli duygularını içerdiği göz önüne alınırsa bu ek yazıyı yazanın bir Türk olduğuna kuşku bırakmamaktadır(227). Okulun açılmasıyla ilgili diğer bazı yazılardan da anlaşıldığı kadarıyla bu yazının sahibinin Hamdi Bey olduğunu güçlendirmektedir(228).

"Elvahı Nakşiyye kolleksiyonunda (sayfa 27) Halil Ethem bu mektep hakkında şu" bilgileri vermektedir:

---

(224) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1118; Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.400.

(225) Unat, y.a.g.y., s.80. (Okulun açılış yılını 1877 olarak veriyor.) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1118.

(226) Unat, y.a.g.y., s.80; Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1118. Ergin bu tarihi 1881 olarak vermektedir.

(227) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1119. (Yazının metni için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1121-1122.)

(228) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1121.

tarihsel yapıtlarımızı ülkelerine çıkartmakta, bunların kendi müzelerinde sergilenmesine olanak sağlayabilmekteydiler(219).

Avrupa'ya çeşitli amaçlarla giden, Türkler, kendi ülkemize ait tarihsel zenginliklerimizin oralardaki müzelerde sergilendiklerini görmüşler ve bu aymazlığa son derece üzülmüşlerdir. Abdülaziz devrinde, Türkiye'de yabancıların eski eserleri araştırmaları ve ülkemiz dışına taşınmaları daha da artmıştır. Bu durum, Osmanlı Hükümetini önlemler almaya iterken, bir de eski eserler (Âsar-ı Atika) Nizamnamesinin hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. (1867) (220)

Buna göre, eski eserler Maarif Nezaretinin denetimi ve izlenimine bırakılıyor, Osmanlı ülkelerinde "antika" araştırması yapma eylemi de bu bakanlığın iznine bağlanıyordu. İşte bu önlemler aynı zamanda ülkemizde güzel san'atlar üzerinde dikkatlerin yoğunlaşmasını da sağlamıştır(221). Hatta dönemin gazetelerinden "Hakayik-ul Vekayi" adlı gazetede 11 Mayıs 1872 tarihli sayısında ülkemizdeki güzel san'atların geriliğini ve nasıl önlemler alınması gerektiğini vurgulayan imzasız bir de yazı yayımlandığını saptayabiliyoruz(222).

Ülkemizde güzel san'atlara eğilme gereğini vurgulayan bir görüşün de devlet kademelerinden geldiğini görüyoruz. II.Abdülhamid'in tüm baskı uygulamalarına karşın o'na yakın vezirlerinden Said Paşa (1878-1879) yılında hazırlayıp sunduğu iki ayrı raporunda eğitime ilişkin görüşleri arasında ülkede bir Sanayi-i Nefise Mektebi açılmasını önermektedir(223).

---

(219) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.218.
(220) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.218.
(221) Karal, y.a.g.y., C.VII, s.219.
(222)Bu yazı için bakınız. Karal, y.a.g.y., C.VII, s.219.
(223) Sakaoğlu, y.a.g.y., s.101.

sayı 1808 olup bunların 1541'i islam 267'si islam olmayan öğrencidir(216).

İstanbul Hukuk Mektebi tüm isteklileri okula alamayınca 1323 (1907) yılında Rumeli'deki öğrencilerin devamı için Selanik'te, Irak için Bağdat'ta ve Orta Anadolu için Konya'da yeni hukuk mektepleri açılmıştır(217).

Bu mekteplerden Selanik'teki Balkan Savaşlarında, Konya, Bağdat ve Beyrut'takiler Birinci Dünya Savaşında eğitimlerine son vermişlerdir. Ankara'da yeni Türk Devleti kurulduktan sonra orada yeniden Hukuk Mektebi açılmıştır. Ankara Üniversitesi açıldıktan sonra da bu üniversitenin bir fakültesi konumuna getirilmiştir.

2.1.6. SANAYİİ NEFİSE MEKTEBİ

Güzel san'atlardan musiki, yazı, tezhip ve cildlemeden başka, güzel san'atların diğer dalları dince yasaklanmıştır gerekçesiyle Osmanlı insanının pek ilgi alanı olmamıştır. Bu nedenle de ülkemizde resim ve heykel san'atları uzun yıllar gelişme gösterememiştir.

Bununla beraber minyatür biçimindeki resime ilgi gösterildiği için yerli ve yabancı bazı san'atkârlar zaman zaman ortaya çıkarak bir takım yapıtlar çırakmışlardır(218).

Bu inanç ve tutuculuk Tanzimat'a dek devam etmiştir. Osmanlı Devletinde eski eserlere değer verilmeye başlanması güzel san'atlar üzerinde de dikkatlerin toplanmasına yol açmıştır. Batı'da, eski eserlerin değeri çok eski zamanlardan beri bilinmekte idi. Bunun içindir ki; büyük Avrupa kentlerinde, çeşitli tarihsel belge ve yapıtları içine alan müzeler kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda oturma ve dolaşma ayrıcalığına sahip bulunan yabancılar her türlü

---

(216) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1115.
(217) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1116.
(218) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1117.

korumuştur(211). 1903 yılından başlayarak Hukuk Mektebi mezunlarının bir tez sınavı vererek "Hukuk Doktoru" diploması almaları ilkesi de ayrıca kabul edilmek suretiyle okula bir üniversitenin fakültesi özelliği verilmek istendiği gözlenmektedir(212).

Aşağıda vereceğimiz tablodan da anlaşılacağı gibi Hukuk Mektebine bu dönemde büyük ilgi gösterilmiştir. Zira bu dönemde okula kaydını yaptırmış olan taşra öğrencileri askere gitmekten kurtuluyorlardı(213).

Okulu bitirenlerin durumuna gelince bunlardan müslüman olmayanlar avukatlık mesleğini seçmişlerdir. Müslüman mezunlar ise avukatlığı aşağı bir meslek gördükleri için böyle bir seçim yapmıyorlardı. Hakimliği seçmiş olanlar da ne avukatlık ne de memurluğu seçmeyen medrese mensuplarıydı(214

Mezun öğrencilerin durumları ise aşağıdaki tablodaki gibi idi(215):

Ders Yılı	İslam Öğrenci Sayısı	Müslüman Olmayanların Sayısı	Toplam
1313-1314	520	48	568
1314-1315	611	54	665
1315-1316	611	54	665
1316-1317	582	51	632
1318-1319	612	69	681

İstanbul'dan başka vilayetlerde Hukuk Mektepleri açıldıktan sonra İstanbul Hukuk Mektebinin öğrenci sayıları azalmıştır. Örneğin, 1908 Devrimi döneminde 1323-1324 yılında bu sayı 263'e inmiştir. Devrim sonrası okul kapılarını açınca bu sayı 2189'a yükselmiştir. 1325-1326 ders yılında

---

(211) Unat, y.a.g.y., s.75.
(212) Unat, y.a.g.y., s.75.
(213) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1114.
(214) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1114.
(215) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1115.

Birinci Yıl:

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Ceza Kanunu, Hukuku Düvel, Hukuki İdare, Kitabünnikâh, Mukaddeme-i İlm-i Hukuk.

İkinci Yıl:

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Vesaya ve Feraiz, Hukuki İdare, Hukuki Düvel, Usuli Muhakematı Cezaiye.

Üçüncü Yıl:

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Usuli Fıkıh, Usuli Muhakematı Hukukiye, Ahkâmı Evkaf, Uhud, Ceza Kanunu, Ticareti Berriye Kanunu.

Dördüncü Yıl:

Tanzim-i İlamat-ı Hukukiye, Tanzim-i İlâmat-ı Cezaiye, Arazi Kanunu, Usuli Fıkıh, Kitabüddiyat, Ticareti Bahriye Kanunu, Mukayesei Kavanin.

Daha önceleri okutulupta bu önemde bazı derslerin kaldırılmış olmasında ulema sınıfının büyük etkisi görülmektedir. (Örneğin: Roma Hukuku gibi). Bu da son değişiklikte tutuculuğun etkisinin bir kanıtı sayılabilir.

Hukuk Mektebinde sabahtan öğleye dek ders okutulduğu için devlet memuru olup da burada okumak isteyenler için de dersleri almalarına olanak sağlanabilmiştir ki devletin de bunu özendirdiğini görüyoruz(209).

Önceleri Cağaloğlu'nda Lisan Mektebi olarak yaptırılan ve bu mektebin kapanmasıyla boşalan binaya taşınan Hukuk Mektebi(210), Meşrutiyetin ilk günlerine dek bu binada kalmış ve 1900'de kurulan "Darülfünun-i Şahane"nin bir parçası (şubesi) kabul edilmekle beraber bağımsız kimlik yapısını 1909'da İstanbul Darülfünun'un Hukuk Şubesi (Fakültesi) oluşturulduğu üniversite topluluğuna katıldığı tarihe dek

---

(209) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1113.

(210) Unat, y.a.g.y., s.75; Koçer, y.a.g.y., s.137.

kültür birikiminin öğrencilerdeki noksanlığını adeta Hukuk Mektebi üslenmişti denilebilir. Bundan başka, Hukuk Mektebine alınan öğrencilerin aynı eğitimi almış ve bu eşit bilgi birikimi üzerinden sınav yapılarak seçilmiş eğitim düzeyi eş değerde olan öğrencilerin alınmış olmamasındandır. Bundan dolayıdır ki öğrenciler arasında Avrupa'daki örnekleri gibi kurulup eğitimini sürdüren Mekteb-i Sultanî'den veya ilk liselerden olan Darrüşşafaka'dan gelenler bulunduğu gibi, medresede okuyarak Arapçayı bile öğrenememiş, Türkçeyi ise hiç okumamış kimselerin olduğunu anımsar ve bunlara Türk Diline ve İslam Kültürüne tümden yabancı olan, Rum, Ermeni ve Yahudi çocuklarını da eklersek ilk Hukuk Mektebinin birbirinin dilini anlamayan kimselerle dolu ve nasıl bir okul olduğunu değerlendirmemiz zor olması gerektir(205).

Ancak 1882-1890 tarihleri arasında İstanbul'da ve vilâyetlerde idadiler açılıp yaygınlaştırılması sonrası(206) Hukuk Mektebi düzeyine uygun eşit bilgi ve kültüre sahip öğrenciler bulunabilmiştir. Buna bağlı olarak da ders izlenceleri de yalınlaştırılmıştır.

1885 yılında okulun öğrenim süresi dört yıla çıkarılmış ve Adliye Nezaretiyle ilgisi kesilerek Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Yüksek okul mezunlarıyla sultani ve yedi yıllık idadi mezunlarının okula sınavsız kabulune başlanmıştır(207).

Meclisi Maarifçe karar verilerek ders izlenceleri yeniden saptanan ve 1908'e dek bu okulda okutulan dersler ve okutulduğu sınıflarsa şöyledir(208):

---

(205) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1110.
(206) Akyüz, y.a.g.y., s.208.
(207) Unat, y.a.g.y., s.75.
(208) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1111.

Osmaniye, Hukuki Siyasiye, Mukaddemat-ı İlm-i Hukuk, İlmi Servet-i Milel, Arapça Mantık". 1286 (1878) de Hukuk Mektebi açılıp üç sınıfının tamamlanmış olduğu 1300 (1884) yılında ise elliye yakın cins hukuk, dil ve tarih dersi okutulduğu görülüyor(198).

Daha sonraki yıllarda pek çok çeşitli ders eklendiği veya çıkarıldığını görüyoruz. Ayrıca bu dersleri pek çok Türk ve yabancı uzmanlar okutmuşlardır(199).

Bu okulun ders izlencelerinde görülen en önemli ve gerekli ders Hukuk-u Siyasiye-i Osmaniye idi. Bu dalın ders veren en ünlü kişisi ise Kemal Paşa Zade Sait Bey'dir. Dersi 1301'de başlamış fakat 1302 yılında son verilmiştir. Son derece yalın bir dille bu dersin kitabını da yazmıştır(200)

Okulda devam konusu sağlam esaslara bağlanıp son derece sıkı tutulmuştur(201). Sınavlar ise hem yazılı hem de sözlü olarak yapılmıştır. Yazılı sınavlarda öğrencilerin yazım yeteneği ölçülmüş, sözlü sınavlarda ise söz söyleme ve anlatım yeteneği ölçülmüştür(202). Okul bitiriminde ise tüm sınıfların derslerinden son olarak bir kez daha sınava girmek ve mezuniyet öncesi bir tez hazırlamak usulu vardı(203).

Bir meslek ve uzmanlaşma okulu olan Hukuk Mektebinin yıllık ders izlencelerine edebiyat, yabancı diller, felsefe, ve tarihle ilgili derslerin konulması; öncelikle o aşamada bu dersleri önceden öğreterek yüksek okullara öğrenci yetiştiren liselerin veya o dönemdeki deyimiyle idadilerin olmayışındandı(204). Alttaki okullarda alması gereken bilgi ve

---

(198) Ders adları için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1104.

(199) Ders adları ve okutan uzmanlar için bakınız: Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1105 v.d.

(200) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1107-1108.

(201) Unat, y.a.g.y., s.75.

(202) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1109.

(203) Unat, y.a.g.y., s.75.

(204) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1110.

yapmış ve bir yabancı dil öğrenmiş olanlar da bulunuyordu. Ne var ki bunların da Mecelle, Fıkıh ve Usulu Fıkıh, gibi hukuk bilgilerini alabilmeleri için gerekli düzeyde arapça sözcük ve deyimleri anlayabilecek denli arapça bilgileri yoktu. Hukuk Mektebi'nin bu ilk devresinin en iyi öğrencileri esasen mahkemelerde yıllarca hukuk uzmanlığı birikimini kazanmış deneyimli ve yaşlı hakimlerle, oldukça iyi lise öğrenimi almış doğu ve batı dillerini öğrenmiş belirli sayıdaki az kişi idi(195). Bu yapısının yanında yaşlı öğrenciler arasında ancak Rüşdiye eğitimi görmüş 18-20 yaşındaki gençlerle; gördüğü eğitimi hiç bir işe yaramayan medrese kökenliler (ise) çoğunluğu oluşturmaktaydı(196).

Bu verilenlerin ışığında şu değerlendirmeyi yapmak olasıdır. Hukuk Mektebinin ilk öğrencileri yaşça, bilgi düzeyince, dil, din, mezhepce ve mezun olduğu kaynakça bir bütün oluşturmamaktaydı. Bundan dolayıdır ki eğitiminde en aşağı düzeyde bulunan öğrenciler ölçü yapılmış ve yıllık dersler ve ders izlenceleri ona göre düzenlenmiştir.

Okutulan derslere gelince; Bunları da eylemsel olarak okutulanlarla, okutulması düşünülenler olarak ayırmak gerekir. 1869 Tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde Hukuk Mektebi'nde okutulacak dersler şöyle sıralanmaktaydı: "Fıkhı Şerifin Muamelât Bahsi ve Usul-u Fıkıh, Romalıların Kanunu, Fransızların Hukuku, Adliye Kanunnamesi, Hukuki Adliyeye Müteâllik Usul-u Muhakeme, Ticaret-i Berriye, Bahriye ve Ceza Kanunnamesi, Usul-i Muhakeme-i Cinayet ve Hukuk-i Mülkiye, Hukuk-u Milel." (197)

Galatasaray'da açılan "Darülfünun-î Sultanî Hukuk Fakültesi'nde ise: Füruî, Usul-i Fıkıh, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Roma Hukuku, Roma Hukuku Usulü, Hakuki Cezaiye, Usul-i Muhakeme-i Medeniye, Hukuki Ticaret, Hukuk-i Ticaret-i

---

(195) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1103.
(196) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1103.
(197) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1104.

Hukuk Mektebi, Ayasofya'da Adliye Nezareti bahçesi köşesinde yaptırılmış olan bir binada 17 Haziran 1880 günü Ahmet Cevdet Paşa'nın ilk hukuk dersiyle öğretime başlamıştır(192).

Hukuk Mektebi'nin kuruluşu Osmanlı Devleti'nde "ilmiye sınıfı" nın yargı işlevinin daraldığını, yargı işlevinin bürokratikleştiğini ve hukuksal denetim ve eğitimin medresenin denetiminden çıktığını ortaya koyması bakımdan anlamlıdır(193).

Hukuk Mektebi açıldığında, aslı Avrupalı bir bilim adamı olan Emin Efendi'nin okulun başına müdür olarak getirildiği görülür. Bab-ı Âli tercüme odasında Almanca, İngilizce, Fransızca öğretmenliği de yapmış olan Emin Bey'in son derece disiplin sahibi ve okulun herşeyiyle büyük bir ciddiyetle ilgilendiği gözlenmektedir. Avrupa'da hukuk eğitimi de gördüğü bilinen Emin Bey 1870'de ilk Nizamiye Mahkemeleri oluşturulduğu sırada İstinaf Mahkemesine üye olmuştur. 1880'de Hukuk Mektebi açıldığı zaman üyeliğine ek olarak okul müdürlüğüne getirilmiş, 1888 yılına dek de bu görevde kalmıştır(194).

Okula giriş koşulları olarak yukarıda verilmiş olan bilgi düzeyinin ölçütü sayılan dersler, tarihin dışında o dönemin Rüşdiyelerinde birikimi sağlanabilinecek nitelikteki derslerdi. Buna göre de Rüşdiyeyi bitirenler okula girebilirlerdi. Buna karşın okula giren öğrencilerden özellikle Türk ve müslüman olmayanlar arasında Lise (idadi) eğitimi

---

(192) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397; Koçer, y.a.g.y., s.137.

(193) Tekeli, y.a.g.m., s.658.

(194) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1096. "Sicilli Osmaniye" göre: Emin Efendi Bohemya'da doğmuş bir Avusturya'lıdır. Diğer verilere göre ise: Asıl adı Emil'dir. Almandır, Macar'dır, Prusyalı'dır. Ülkesinde askeri okulda eğitim görmüş, sonra Londra ve Paris'te öğretmenlik yapmış, 1258 (1851) de İstanbul'a gelerek din değiştirip müslüman olmuş, Bab-ı Âli Tercüme odasında görevlendirilmiştir. Ergin, y.a.g.y., s.1096.

Bu durum gerek mecliste, gerekse dış basında ağır eleştiriler yapılmasına neden olunca, Maarif Nezareti resmi bir açıklama(tebliğ) ile okulun tekrar açılacağını iç ve dış çevrelere duyurdu(186). Bu arada 11 Zilkâde 1295 (1878) tarihinde Hukuk Mektebi için 35 maddelik bir "nizamname" de çıkarılmıştır(187).

Açılışından iki yıl önce çıkarılan nizamnamenin birinci maddesi ile okulun "Kavanin-i Adliye ve Siyaset-i Devlet-i Aliye'nin ve hukuka muteallik usul ve fünun talim ve tedrisine mahsus olmak" amacıyla kurulduğu ve gündüzlü olduğu belirtilmektedir(188).

Bu dönemde açılmış olan Hukuk Mektebini iki yönden değerlendirebiliriz. Birincisi öğrencilerinin seçilmesi ve nitelikleri; ikincisi okutulan dersler:

Nizamnameye göre okula girecek öğrencilerde aranan nitelik ve eğitim düzeyleri şöyle sıralanmaktadır: "Lisan-ı Osmanî'de kitabete muktedir, sarf ve nahiv ile mantık ve coğrafya; hesap fenlerine vakıf ve Tarih-i Osmani ve Umumi'den malûmat-ı lâzimeyi haiz bulunmak"(189); 18 yaşından küçük olmamak ve giriş sınavlarında bu bilgilerini kanıtlamış olması gereklidir(190).

Dönemin Adliye Nazırı Ahmet Cevdet Paşa'nın ülkemizde hukuk eğitimine gereksinim olduğuna güçlü inancı ve olaya sahip çıkarak bu konuda Abdulhamit II.'nin de desteğini sağlayıp kendi nezaretine bağlı olmak üzere üçyıl öğrenim süreli ve Türk Diliyle eğitim yapan, "Mekteb-i Hukuk-i Şahane" yi kurmuştur(191).

---

(186) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397; Koçer, y.a.g.y., s.137.

(187) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1091.

(188) Unat, y.a.g.y., s.75.

(189) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1103; Unat, y.a.g.y., s.75.

(190) Unat, y.a.g.y., s.75.

(191) Unat, y.a.g.y., s.74; Akyüz, y.a.g.y., s.215'te öğrenim süresini dört yıl olarak vermektedir.

Bunun için de ilk girişim olmak üzere, Adliye dairesinde Hukuk Bilmini içeren bazı dersler verilmeye başlanmıştır(178).

Bu girişimlerden ayrı olarak 1286 (1869) Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 80 ve 81 nci maddelerinde açılmasına gerek gösterilen Darülfünun şubelerinden birinin Hukuk Şubesi olacağı açıklanmakta ve 83. maddesinde de bu şubede okutulacak dersler gösterilmekte idi ise de henüz bu tarihte Darülfünun açılmadığı için Hukuk Şubesi de açılamamıştır(179).

20 Şubat 1870 tarihinde öğretime açılan Darülfününi Osmaninin bir şubesi de "İlm-i Hukuk'tu". Ne var ki bu Darülfünunun ömrü iki yıl sürmüş olup hiç mezun vermeden(180) tarihe karışınca hukuk mektebiyle ilgili bu girişim de sonuçsuz kalmıştır.

Osmanlı hukuk kurumları tarihinde yer alması gereken bir okul da; 1874'de Galatasaray'da Mekteb-i Sultaninin bir şubesi olarak açılan "İlm-i Hukuk Mektebi" dir. Avrupa'daki örnekleri biçiminde kurulmuş olan bu okula (181) hukuk elemanlarına gereksinim duyan Adliye Nezareti de çok ümit bağlamıştı(182). Ancak bu okul iki dönem öğrenci yetiştirebilmiştir(183). Eğitim dilinin Fransızca olması, devlet yöneticilerinin ilgisizliği okulun gelişmesini engellemiştir. Bunların yanında, yerinin de Beyoğlu'nda olması okulun ömrünün kısa olmasını nedenleyecektir(184). II. Abdülhamid tahta geçtiğinde okulu geliştirip, bağımsız bir eğitim kurumu konumuna getireceği yerde tasarruf gerekçesiyle kapattırmıştır(185).

---

(178) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962, s.397.

(179) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1091.

(180) Unat, y.a.g.y., s.74.

(181) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1090-1091.

(182) Unat, y.a.g.y., s.74.

(183) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1090.

(184) Unat, y.a.g.y., s.74.

(185) Karal, y.a.g.y., C.VIII, s.397; Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğusu, Ankara, 1987, s.137.

devrinde hukuk alanında adli mahkemeleri örgütlemek ve "muhakeme usullerini", Batı'dan alınan hukuk kurallarını uygulamada ve günün gereksinimlerine yanıt veren yasaları yapabilecek bir örgütlenmeyi zorunlu konuma getirmişti. Bu örgütlenmede görev üslenebilecek yetenekli ve yeterli eleman yetiştirmek gereği de buna bağlı olarak ortaya çıkmış bulunuyordu(174).

İşte İstanbul'da bir Hukuk Mektebi'nin açılması, bu düşünceler doğrultusunda, Osmanlı Devleti için bir Medeni Kanun'un yapılmasını zorunlu ve kaçınılmaz konuma geldiği aşamada gerçekleştirilmiştir. Bununla ilgili ilk girişim 1855 tarihli Meclis-i Âli'i Tanzimat kararı olmuştur. Hükümeti böyle bir karara vardıran tarihsel olgu kuşkusuz Islahat Fermanı'nın yayımlanmasıdır(175). Fermanla, ülkede dil, din, ırk farkı gözetmeyen toplumsal temel ve hukuk yapısına ulaşma çabaları gösterildiğini biliyoruz. Fermanın yayımı üzerine eyleme geçilmiş ve her şeyden önce açılacak mahkemelerce kullanılmak üzere "Metni Metin" adında bir yasa hazırlanmasına Meclis-i Âli'i Tanzimatca karar verilmiştir. Bu Metni Metin'e sonra Mecellei Ahkâm-ı Adliye denilecektir ki, hazırlanmasında dönemin bilginlerinden Ahmet Cevdet Paşa (Efendi) görevlendirilenler arasında en önde gelen kişisidir(176).

Padişah Abdülaziz devrinde 1868'de Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye; Devlet Şûrası ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye (Bu da Mahkeme-i Temyiz ve Mahkeme-i İstinaf olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı) olarak bağımsız iki bölüme ayrılmıştır(177) ve ardından da Nizamiye Mahkemeleri oluşturulmaya başlanınca bir Hukuk Mektebi kurma fikri kuvvet kazanmıştır.

---

(174) Unat, y.a.g.y., s.74.

(175) Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, C.III, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.1085.

(176) Ergin, y.a.g.y., C.III, s.1085-1086.

(177) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s.166.

karakterine uygun bir biçimde düzenlenirken öğretim kadrosuna da devrin tanınmış ve yeterli kişileri atanmışlardır (167). O yıl seçme sınavları sonrası 45 öğrenci alınmış ve 5 Teşrinevvel 1334 (1918) de eğitim ve öğretime başlanmıştır(168). Kendisine özgü bir binası olmadığından mülkiyenin İstanbulda bir kaç kez yer değiştirmek zorunda kaldığını görüyoruz. Ateşkes yapıldığında okul binası saray muzıkasına verilince, mülkiye de Kabataş'ta Ethem Paşa Konağına taşındı. 27 Temmuz 1336 (1920) tarihinde mülkiye mektebinin Dahiliye Nezaretiyle bağları koparılarak Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Tam bir yıl sonra 27 Temmuz 1337 (1921) de ise Cerrahpaşa'da Redif Paşa Konağına taşınmıştır(169).

Mülkiye mektebi son olarak önce Teşrin-evvel 1338 (1922) de Adli Tıp binasına(170), ardından, 1341 (1924) tarihinde de Yıldız Sarayının bir bölümü ve şimdi İstanbul Sağırlar Okulunun bulunduğu binaya taşınmış(171), 1936 yılında Ankara'ya taşınıncaya(172) dek bu binada kalmıştır.

2.1.5. HUKUK MEKTEBİ

Tanzimat'ın, Osmanlı Devlet ve Toplumsal anlayışına getirdiği eşitlik ilkesi hukukun yeniden düzenlenmesini (hukuk reformu) zorunlu kılıyordu. Bunun gerçekleştirilmesi ise ancak yargı işlevinin önemli bir bölümünün ilmiye sınıfının denetimi dışına çıkarmakla sağlanabilirdi(173). Yeni bir hukuk devletinin kurulması, ancak modern hukukun anlamını, temel yapısını ve ilkelerini özümlemiş yetkin yeni hukukçuların yetiştirilmesiyle olası idi. Bu durum, Tanzimat

---

(167) Unat, y.a.g.y., s.73.
(168) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(169) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(170) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(171) Unat, y.a.g.y., s.73.
(172) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitim..., s.87.
(173) Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan ...," C.III, s.658.

1908 Temmuzundan, yani meşruti yönetimin kurulması sonrası, diğer bilim kurumları gibi mülkiye mektebinin de yeni ilkelere göre geliştirilmeğe ve canlandırılmağa başladığını görüyoruz. Devrimle birlikte önemi daha da artan okul ileri düşüncelerin kaynağı oldu(161).

1325 (1909) yılında çenberlitaşta bulunan okul binası bırakılarak mülkiye, Darülfünun'la beraber Zeynep Hanım Konağına taşındı(162).

Mülkiye mektebini ülke gereksinimlerine göre bağımsız olarak yeniden örgütleme istem ve girişimi 1329 (1913) yılında gerçekleştirilmiştir. Bu yılda mülkiye bağımsız bir binaya taşındıktan sonra, öğrenim süresi yeniden dört yıla çıkarılmış, üçüncü sınıftan başlıyarak siyasi, idarî ve malî şubelerinden oluşan üç uzmanlık (ihtisas) dalına ayrılmıştır(163). Doğal olarak okulun bu yapısına uygun yeni ders izlenceleri de yapılmıştı. Bu değişikliklerle beraber okulun yeniden yatılı konuma getirildiğini görüyoruz. Ancak bu izlencenin ortak sınıflara ait devresi uygulanabilmiş, gerekli maddi olanakların sağlanamaması ve Birinci Dünya Savaşına girilmiş olunması sonucu, 6 Eylül 1915 tarihinde geçici bir yasayla Darülfünun Hukuk Fakültesiyle birleştirilmiş ve sözü geçen dalların bu fakültede kurulması suretiyle mülkiyenin işlevlerinin gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür(164). Ne var ki bu durum uzun sürmemiş, 1 Nisan 1918 tarihinde kabul edilen bir yasayla okul Dahiliye Nezaretine bağlı yatılı, bağımsız ve üç yıl öğretim süreli olarak yeniden kurulmuştur(165). Kısa bir sürede okulun noksanları giderilerek Yıldız'daki Yaverler dairesinin bir kısmına yerleştirildi(166). Yıllık ders izlencesi mülkiyenin eski

---

(161) Sakaoğlu, Osmanlı Eğitimi.., s.87.
(162) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(163) Unat, y.a.g.y., s.73; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(164) Unat, y.a.g.y., s.73; Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.
(165) Unat, y.a.g.y., s.73.
(166) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.

Bundan sonra da okulun geliştirilmesi için ders ve yapısında sürekli değişiklikler yapılmış(156), fakat bunu dönemin içinde bulunduğu baskılar, sansür v.b. etkiler bazan da gerilemesine neden olmuştur. Abdulhamit dönemi okullarındaki baskı, kontrol ve denetimlerinden, bu dönemde mülkiye mektebinde bulunan Ali Kemal "Ömrüm" adlı anılarında söz etmektedir(157). Bu anılarının bir bölümünde: "Vaktaki mektebin dördüncü sınıfına çıktık. Derslerimizde ve Hocalarımızda büyük bir tahavvül gördük. Çünkü artık mektebi idadide değil, fakat bir Darrülfün'da idik. Derslerimiz Dar-ülfünün dersleri, Hocalarımız Dar-ülfûnun Hocaları idi."(158). demektedir ki; bu da okulun yüksek öğretim yapan bir kurum olarak geliştirilmekte olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1307 (1891) yılında okulun idadi ve yüksek kısımlarına birer sınıf eklendi. Bu tarihlerde İstanbul'la beraber vilayet merkezlerinde idadiler açıldığından, her yıl bu idadilerden de seçme sınavıyla 40 öğrencinin okula alınmaya başlandığı görülür. Yine 1891 yılından başlıyarak mülkiyeye, ülkemizdeki azınlıklar göz önüne alınarak Arapça, Rumca ve Ermenice dil dersleri konulmuş, öğrencilerin bu derslerden birine devamları zorunlu kılınmıştır(159).

1312 (1896) yılında mülkiye mektebinin düzeyiyle uygun düşmeyecek biçimde "aşayir" ve "meşayih" çocuklarına özgü olmak üzere bir yıllık ayrıca bir sınıf eklendi. 1316 (1900) yılında mülkiyenin idadi sınıfları ayrılarak okul yalnız üç yıllık eğitimle yüksek öğretim veren bir kurum konumuna getirildi. 1318 (1902) yılında ise okulun yatılı kısmı kaldırıldı(160).

---

(156) Unat, y.a.g.y., s.73.
(157) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.604-605.
(158) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.609.
(159) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.617.
(160) Ergin, y.a.g.y., C.II, s.618.